ਨਿਤਨੇਮ ਸਟੀਕ

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ

ਨਿਤਨੇਮ ਸਟੀਕ

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ

ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਤ ਸਦਨ

ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਮਾਰਗ, ਗੋਲ ਮਾਰਕਿਟ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ-110001

Nitname Steek

Bhai Vir Singh

ISBN # 978-93-80854-95-3

ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ, 2006
ਦੂਜੀ ਵਾਰ, ਫਰਵਰੀ 2012

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ :
ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਤ ਸਦਨ
ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਮਾਰਗ
ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ-110001

Printer:
Bedi Art Prints
RZ-1/5, Tughlakabad Extension
Kalkaji, New Delhi - 110019

Cover picture : Malkiat Singh

ਮੁੱਲ : 150/- ਰੁਪਏ

ਮੁੱਢਲੇ ਸ਼ਬਦ

ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦੇ ਨਾਲ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਅਰਥ-ਵਿਆਖਿਆ ਵੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ ਸੀ ਜੋ ਸਾਨੂੰ ਮੱਧਕਾਲੀ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ ਟੀਕਿਆਂ, ਗੋਸ਼ਟਾਂ, ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਜ਼ਿਕਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਜਦੋਂ ਪੂਰਨ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਉਚਾਰਨ ਕਰਕੇ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਪਾਸੋਂ ਲਿਖਵਾਇਆ ਤਾਂ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਤੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਅਰਥ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਲੜੀਵਾਰ ਸਰਵਣ ਕਰਵਾਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਕੁਝ ਤੇ ਐਗਮੀ ਰਸ ਮੰਡਲਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਤੇ ਬਿਬੇਕ ਬੁਧ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਹੋਏ। ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਮਹਾਰਾਜ ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਅਰਥ ਵੀ ਲਿਖਾਉਣ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ, ਭਾਵਨਾ ਸੀ ਕਿ ਕੋਈ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਦਾ ਸ੍ਵੈ-ਸਿਧੀ ਲਈ ਅਨਰਥ ਨਾ ਕਰ ਸਕੇ, ਪਰ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਇਸ ਬੇਨਤੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨ ਨਾ ਕੀਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ- ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਅਰਥ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਤੇ ਅਨੰਤ ਸਮੁੰਦਰ ਹੈ ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਜਿੰਨੀ ਟੁੱਭੀ ਲਾਏਗਾ ਉਸਨੂੰ ਉਨੇ ਹੀਰੇ-ਮੋਤੀ-ਜਵਾਹਰ ਲੱਭ ਜਾਣਗੇ। ਗੁਰੂ ਵਾਕ ਸਤ ਹੈ। ਅਗਾਧ-ਬੋਧ ਬਾਣੀ ਮਨੁੱਖੀ ਵਿਵੇਕ-ਬੁੱਧੀ ਦੀ ਸੀਮਾ ਤੋਂ ਪਾਰਗਾਮੀ ਵਸਤੂ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਕਵਿਤਾ ਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਨੇਮ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਹਨ ਤੇ ਇਸਦਾ ਵਿਸ਼ਾ-ਵਸਤੂ ਅਧਿਆਤਮਕ ਹੈ। ਸ਼ਾਇਦ ਇਸੇ ਕਾਰਨ ਇਸਦੀ ਅਰਥ-ਵਿਆਖਿਆ ਨੂੰ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਦਾਇਰੇ 'ਚ ਨਹੀਂ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਇਹੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਟੀਕੇ ਤੇ ਵਿਆਖਿਆਵਾਂ ਮੌਜੂਦ ਹਨ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਅਰਥ-ਵਿਭਿੰਨਤਾ ਤੇ ਅਰਥ-ਪਾਸਾਰ ਕਾਇਮ ਹੈ।

ਵੀਹਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਸੰਤ-ਕਵੀ ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ 607 ਅੰਕਾਂ ਤਕ ਟੀਕਾ ਕੀਤਾ ਤੇ ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੁਝ ਹੋਰ ਚੋਣਵੀਆਂ ਬਾਣੀਆਂ ਦੇ ਵੀ ਟੀਕੇ ਕੀਤੇ ਜਿਹੜੇ ਕਿ "ਸੰਥਯਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ-ਅਨੇਕ ਬਾਣੀਆਂ" ਦੇ ਨਾਂ ਹੇਠ ਤਿੰਨ ਭਾਗਾਂ ਵਿਚ ਛਪ ਚੁਕੇ ਹਨ। 'ਨਿਤਨੇਮ ਸਟੀਕ' ਵਿਚ 'ਸਿੱਖ ਨਿਤਨੇਮ' ਵਿਚ ਪੜੀਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਬਾਣੀਆਂ ਦਾ ਟੀਕਾ ਹੈ ਜੋ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਰਚਿਤ ਪੁਸਤਕ 'ਪੰਜ ਗ੍ਰੰਥੀ ਸਟੀਕ' ਅਤੇ ਸੰਥਜਾ ਪੋਥੀਆਂ ਆਦਿ ਵਿਚੋਂ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਨਿਤਨੇਮ ਸਟੀਕ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ 2006 ਵਿਚ ਛਪਿਆ ਸੀ ਤੇ ਹੁਣ ਇਸਨੂੰ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਨਿਤਨੇਮ ਸਟੀਕ ਵਿਚ ਸਵੇਰ ਦੀਆਂ ਬਾਣੀਆਂ- ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ, ਸ਼ਬਦ ਹਜ਼ਾਰੇ, ਜਾਪ ਸਾਹਿਬ, ਤ੍ਵਪ੍ਰਸਾਦਿ ਸਵਯੇ, ਚੌਪਈ ਤੇ ਅਨੰਦ ਸਾਹਿਬ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ, ਨਾਲ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਨਿਤ ਨੇਮ ਕਰਕੇ ਪੜੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਬਾਣੀ ਰਹਿਰਾਸ ਤੇ ਰਾਤ ਨੂੰ ਸੌਣ ਵੇਲੇ ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਂਦੀ ਬਾਣੀ ਕੀਰਤਲ ਸੋਹਿਲਾ ਦਾ ਟੀਕਾ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ। ਨਿਤਨੇਮ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਹਰ ਗੁਰਸਿੱਖ ਲਈ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਰਚਿਤ ਇਹ ਟੀਕਾ ਨਿਤਨੇਮ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ 'ਚ ਬਹੁਤ ਸਹਾਈ ਹੈ। ਭਗਤੀ ਭਾਵ ਤੇ ਬਿਬੇਕ ਸਹਿਤ ਕੀਤੇ ਇਸ ਟੀਕੇ ਦੀ ਕਥਾ-ਸ਼ੈਲੀ ਤੇ ਵਰਣਨ-ਵਿਆਖਿਆ ਪਾਠਕ ਦੇ ਅੰਦਰ ਨਿਤਨੇਮ ਪ੍ਰਤੀ ਸਮਝ ਹੀ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ ਸਗੋਂ ਨਿਤਨੇਮ ਕਰਨ ਦਾ ਉਮਾਹ ਵੀ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਕਥਨੀ-ਕਰਨੀ ਦੇ ਸੰਯੋਗ-ਸੰਵਾਦ 'ਚੋਂ ਉਗਮੀ ਇਹ ਟੀਕਾ-ਵਿਆਖਿਆ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਟੀਕਾ-ਪਰੰਪਰਾ 'ਚ ਅਸਲੋਂ ਨਿਵੇਕਲੀ ਹੈ ਤੇ ਰਸਭਰਪੂਰ ਵੀ। ਆਪਣੇ ਇਸ ਸੰਸਕਰਨ 'ਚ ਅਸੀਂ ਨਿਤਨੇਮ ਸਟੀਕ ਨੂੰ ਮੁੜ-ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਲੈ ਰਹੇ ਹਾਂ।

ਮਈ, 2012 — ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਤ ਸਦਨ

ਇਸ ਟੀਕੇ ਦੀ ਤਰਤੀਬ, ਸੰਕੇਤ ਤੇ ਸੰਖੇਪ

1. ਇਸ ਪੋਥੀ ਵਿਚ ਪਹਿਲਾਂ (ਖਬੇ) ਪਾਸੇ ਮੋਟੇ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿਚ ਮੂਲ ਬਾਣੀ ਹੈ, ਸਾਹਮਣੇ ਉਸ ਤੋਂ ਬ੍ਰੀਕ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿਚ ਟੀਕਾ ਹੈ। ਸਫੇ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਟੂਕਾਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਹੈਨ ਵਜੁਤਪਤੀਆਂ, ਪਦ ਅਰਥ, ਭਾਵ ਅਰਥ, ਦੂਸਰੇ ਅਰਥ, ਦੂਸਰੇ ਅਰਥਾਂ ਦੀਆਂ ਤ੍ਰੁੱਟੀਆਂ, ਪ੍ਰਮਾਣ, ਹੋਰ ਕਈ ਵੀਚਾਰਾਂ ਤੇ ਥਹੁ ਪਤੇ।

2. ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਜਦ ੧., ੨. ਆਦਿ ਅੰਕ ਆਉਣ ਤਾਂ ਉਹ ਮੂਲ ਤੁਕਾਂ ਦੇ ਅੰਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਅਰਥ ਅਗੇ ਪਿਛੇ ਕਰਕੇ ਲਾਏ ਹੋਣ ਤਾਂ ਇਹਨਾਂ ਅੰਕਾਂ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਹੜੀ ਤੁਕ ਦਾ ਕਿਹੜਾ ਅਰਥ ਹੈ।

3. ਸੰਖੇਪ (abbreviation) – ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ=ਸੰਸ:। ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ=ਪ੍ਰਾ:। ਪੰਜਾਬੀ=ਪੰ:। ਅਰਬੀ=ਅ਼ਰ:ਯਾ ਅ਼:। ਫਾਰਸੀ=ਫ਼ਾ:। ਸੰਪ੍ਰਦਾ=ਸੰਪ੍ਰ: ਯਾ ਸੰ:।

4. ਸ਼ਬਦਾਂ; ਸਲੋਕਾਂ ਪਉੜੀਆਂ ਦੇ ਅੰਤ 'ਨਾਨਕ' ਪਦ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਪਰਮ ਪਵਿਤ੍ਰ ਰਚਣਹਾਰ ਜੀ ਦਾ ਸਿੱਧਾਂਤ ਹੈ, ਸੋ ਨਾਨਕ=ਹੇ ਨਾਨਕ, ਅਤੇ ਨਾਨਕ, ਨਾਨਕੁ= (ਕਹਿੰਦੇ, ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਯਾ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ (ਦੇਵ ਜੀ) ਆਦਿ, ਕਈ ਰੂਪਾਂ ਵਿਚ ਟੀਕੇ ਵਿਚ ਦਰਸਾਇਆ ਹੈ। ਭਾਵ, ਇਕੋ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਸਿੱਧਾਂਤ ਹੈ।

ਸੂਚੀ ਪੱਤਰ

੧ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ॥

****

ਨਿਤਨੇਮ ਸਟੀਕ

ਜਪੁਜੀ*

ਇਸ ਬਾਣੀ ਦੇ ਉਪਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਇਸ ਦਾ ਨਾਮ 'ਜਪੁਜੀ' ਨਹੀਂ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ, ਪਰ 'ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ' ਦੇ ਮਗਰੋਂ 'ਜਪੁ' ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤੇ ਤਤਕਰੇ ਵਿਚ ਇਸ ਦਾ ਨਾਮ 'ਜਪੁ ਨੀਸਾਣ'[੧] ਦਿਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਆਮ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਨਾਮ 'ਜਪੁਜੀ' ਹੈ। 'ਜਪੁ' ਦੇ ਨਾਲ 'ਜੀ' ਪਦ ਅਦਬ ਵਾਸਤੇ ਵਰਤਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਬਾਣੀ ਆਦਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਸਿਖਾਂ ਦੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਦਾ ਨਿਤਨੇਮ ਦਾ ਪਾਠ ਹੈ, ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ:- 'ਸੋਦਰੁ ਆਰਤੀ ਗਾਵੀਐ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਜਾਪ ਉਚਾਰਾ'। ਅਰਥਾਤ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਦੁਆਰੇ (ਸ਼ਾਮਾਂ ਨੂੰ) ਸੋਦਰ (ਰਹਿਰਾਸ) ਆਰਤੀ ਅਤੇ ਸਵੇਰੇ ਜਪੁਜੀ ਦਾ ਪਾਠ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। 'ਨਾਮ' ਤੇ 'ਵਡਿਆਈ ਵੀਚਾਰੁ' ਅਰਥਾਤ 'ਸਿਫਤ ਸਲਾਹ' ਦਾ ਵੇਲਾ ਜਪੁਜੀ ਦੇ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪ ਬੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲਾ ਦੱਸਿਆ ਹੈ- 'ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲਾ ਸਚੁ ਨਾਉ ਵਡਿਆਈ ਵੀਚਾਰੁ[੨]'।

ਇਹ ਬਾਣੀ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਵਾਙੂ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਸੰਗੀਤ ਵਿਚ ਗਾਈ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ, ਪਰ ਹਰੇਕ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਆਪੇ ਆਪ ਮਨ ਜੋੜ ਕੇ ਇਸ ਦੇ ਰੋਜ਼ ਪਾਠ ਕਰਨੇ ਦੀ ਰਹੁਰੀਤਿ ਹੈ, ਯਥਾ: 'ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੈ ਨਾਵਣਾ ਗੁਰਮੁਖਿ ਜਪੁ ਗੁਰਮੰਤੁ ਜਪਾਇਆ।' (ਵਾਰ ੨੯-੪)। ਰਹਿਤਨਾਮਿਆਂ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਂ ਦੇ ਆਪ ਇਸ ਦੇ ਪਾਠ ਕਰਨ ਦੇ ਜ਼ਿਕਰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ।

ਜਪੁਜੀ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਭਾਵਾਂ ਦਾ ਸਾਰ ਭੀ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਗੁਰਸਿੱਖੀ ਦੇ ਨੇਮ, ਸਾਧਨ ਤੇ ਆਦਰਸ਼ ਆਦਿਕ ਨਿਰੂਪਣ ਹੋਏ ਹਨ।

---

* ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਪੰਨਾ ੧ ਤੋਂ ੮ ਤਕ।

੧. 'ਉਹਾਂ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚਿ ਜਿਸੁ ਪਾਸਿ ਜਪੁ ਨੀਸਾਣ ਹੋਵੈਗਾ ਸੁ ਮੈ ਪਾਸਿ ਆਵੈਗਾ'। (ਟੀ:,੧੭੫੮, ੧੮੨੫ ਬਿ:)। ਜਿਸ ਦਾ ਅਰਥ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਪੁਜੀ ਨੂੰ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੀ ਸਿਫਤ ਸਲਾਹ ਜਾਣਕੇ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲਾ ਮੁਕਤ ਹੋਵੇਗਾ, 'ਇਹ 'ਨੀਸਾਣ' ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਜਾਵੇਗਾ। [ਕਈ ਪਹਿਲੀਆਂ ਬੀੜਾਂ ਦੇ ਤਤਕਰੇ ਵਿਚ ਨੀਸਾਣ ਪਦ ਹੈ ਪਰ ਹੁਣ ਨਵੀਆਂ ਬੀੜਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੈ। -ਸੰਪਾਦਕ]

੨. 'ਗੁਣ ਗਾਉਣ ਤੇ ਵੀਚਾਰਣ' ਸੱਚੀ ਬਾਣੀ ਦ੍ਵਾਰਾ ਸਭ ਤੋਂ ਉਤਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਇਉਂ 'ਵਡਿਆਈ ਵੀਚਾਰੁ' ਦਾ ਭਾਵ ਗੁਰਬਾਣੀ ਤੇ ਆ ਘਟਦਾ ਹੈ।

੧ਓ
ਸਤਿਨਾਮੁ
ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ
ਨਿਰਭਉ
ਨਿਰਵੈਰੁ

ਏਕਤ੍ਵ[1] ਹੈ (ਨਿਰੰਕਾਰ, ਜੋ ਨਾਨਤ੍ਵ ਵਿਚ) ਓਂਕਾਰ[2] (ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਫੇਰ ਏਕਤ੍ਵ) ਹੈ। (ਉਹ ਏਕਤ੍ਵ) ਸਦਾ ਥਿਰ (ਏਕਤ੍ਵ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ) ਨਾਮ ਹੀ ਹੈ ('ਸਤ੍ਯ' ਅਰਥਾਤ) ਸਦਾ ਥਿਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਚੇਤਨ ਵਜੂਦ[3]। (ਉਹੀ ਦਿੱਸ ਰਹੀ ਤੇ ਨਾ ਦਿੱਸ ਰਹੀ ਨਾਨਤ੍ਵ ਦਾ) ਰਚਣਹਾਰ ਹੈ, (ਨਿਰੀ ਕੋਈ ਨਿਰਜਿੰਦ ਸ਼ਕਤੀ ਜਾਂ ਸੱਤਾ ਮਾਤ੍ਰ ਨਹੀਂ ਪਰ ਉਹ) ਪੁਰਖ ਹੈ, (ਪੁਰਖ ਉਹ ਜੀਵ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਪਰ ਜੀਵ ਸ਼ਰੇਣੀ ਦੇ ਬਨਾਉਣ ਵਾਲਾ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ[4] ਹੈ, ਬ੍ਰਹਮਾਦਿਕਾਂ ਵਾਂਙੂ ਦੇਵਤਾ ਸ਼ਰੇਣੀ ਵਿਚੋਂ ਵੀ ਪੁਰਖ ਨਹੀਂ ਜੋ ਭੈ ਤੇ ਵੈਰ ਵਿਰੋਧ ਵਿਚ ਆਏ, ਓਹ ਤਾਂ) ਡਰ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ, ਵੈਰ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ[5]। (ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਭਨਾਂ ਤੋਂ ਓਹ ਇਉਂ ਬੀ ਉੱਚਾ ਹੈ ਕਿ ਏਹ ਸਾਰੇ ਕਾਲ ਵਿਚ ਆਏ ਪਰ ਉਹ ਅਕਾਲ[6]

---

੧ ੧=ਇਕ, ਇਹ ਸੰਗਯਾ ਹੈ, ਸੰਖ੍ਯਾ ਵਾਚਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਨਹੀਂ। 'ਏਕਮ ਏਕੰਕਾਰੁ ਨਿਰਾਲਾ॥ ਅਮਰੁ ਅਜੋਨੀ ਜਾਤਿ ਨ ਜਾਲਾ॥ ਅਗਮ ਅਗੋਚਰੁ ਰੂਪੁ ਨ ਰੇਖਿਆ॥ ਖੋਜਤ ਖੋਜਤ ਘਟਿ ਘਟਿ ਦੇਖਿਆ॥' (ਬਿ: ਮ: ੧-੮੩੮)

੨. 'ਓ' ਇਹ ਪੁਰਾਤਨ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਪਰਮੇਸ਼੍ਵਰ ਦਾ ਲਖਾਯਕ ਅੱਖਰ ਹੈ। ਗੁਰਮਤ ਵਿਚ ਉਚਾਰਣ ਇਸ ਦਾ 'ਓਅੰਕਾਰ' ਹੈ। ਯਥਾ-ਓਅੰਕਾਰੁ ਕੀਆ ਜਿਨਿ ਚਿਤਿ॥ (ਰਾ:ਦਖ:ਓਅੰ:)। ਇਹ ਅੱਖਰ ਸੰਕੇਤ ਹੈ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸਮੁੱਚੇ ਸਰੂਪ ਦਾ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ ਨਿਰਗੁਣਤਾ ਤੇ ਸਰਗੁਣਤਾ ਅਭੇਦ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵਿਦਮਾਨ ਹੈ, ਕਾਰਜ ਤੇ ਕਾਰਣ ਰੂਪਤਾ ਸੰਮਿਲਿਤ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਵ੍ਯਾਕਰਣ ਵਾਲੇ 'ਓ' ਦਾ (ਧਾਤੂ ਅਵ੍=ਰੱਖ੍ਯਾ ਕਰਨੀ ਤੋਂ ਬਣਿਆ ਦੱਸ ਕੇ) ਰਖ੍ਯਕ ਅਰਥ ਭੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਨੂੰ ਮੰਗਲ ਜਨਕ ਪਦ ਬੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ। ਉਪਨਿਸ਼ਦਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਨਿਰਗੁਨ ਸਰਗੁਨ ਦਾ ਲਖਾਯਕ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਤੇ ਹੋਰ ਤ੍ਰੈ ਆਦਿ ਵੰਡ ਵਿਚ ਕਰਕੇ ਵੇਰਵੇ ਬਹੁਤ ਦਿਤੇ ਹਨ। ਪੌਰਾਨਕਾਂ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਉ.ਅ.ਮ. ਤ੍ਰੈ ਅੱਖਰਾਂ ਤੋਂ ਬਣਿਆਂ ਦੱਸ ਕੇ ਬ੍ਰਹਮਾ ਬਿਸ਼ਨੁ ਮਹੇਸ਼ ਅਰਥ ਬੀ ਲਏ ਹਨ। ਪਰ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚ ਇਹ ਕਿਸੇ ਐਸੀ ਵੰਡ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਵੰਡੀਜਦਾ। ਇਹ ਇਕ ਅੱਖਰ ਹੈ ਤੇ ਪਰਮੇਸ਼੍ਵਰ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ। ਇਹ ਲਖਾਯਕ ਹੈ ਓਸ ਨਿਰਗੁਨ ਦਾ ਜੋ ਸਰਗੁਨਤਾ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਫਿਰ ਇਕ ਹੀ ਹੈ। ਯਥਾ- ਨਿਰੰਕਾਰ ਆਕਾਰ ਆਪਿ ਨਿਰਗੁਨ ਸਰਗੁਨ ਏਕ॥ ਏਕਹਿ ਏਕ ਬਖਾਨਨੋ ਨਾਨਕ ਏਕ ਅਨੇਕ॥ (ਬਾ:ਅ:ਮ:੫-੨੫੦)

੩. ਸਤਿ=ਜੋ ਕਾਲ ਅਕਾਲ ਸਦਾ ਹੀ ਥਿਰ ਰਹੇ, ਕਾਲ ਜਿਸ ਪਰ ਹਾਵੀ ਨਾ ਹੋਵੇ।

੪. ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ=ਸਾਂਖ (ਤੇ ਯੋਗ) ਨੇ 'ਪੁਰਖੁ' ਮੰਨਿਆਂ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਮੁਰਾਦ ਅਰਬੀ ਪਦ 'ਰੂਹ' ਸਮਾਨ ਹੈ। ਸਾਂਖ ਦਾ 'ਪੁਰਖ' ਕਰਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਯੋਗ ਦਾ 'ਪੁਰਖ ਵਿਸ਼ੇਖ' ਬੀ ਕਰਤਾ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਦੱਸਿਆ 'ਪੁਰਖ' ਕਰਤਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਕਰਤਾ ਪੌਰਖ੍ਯਤ ਵਾਲਾ ਚੇਤਨ ਵਜੂਦ ਹੈ। ਕੋਈ ਅਚੇਤਨ ਸ਼ਕਤੀ ਮਾਤ੍ਰ ਨਹੀਂ, ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਨਿਸ਼੍ਰੇਖ੍ਰ (Passive) ਅਚੇਤਨ ਹੋਂਦ ਮਾਤ੍ਰ ਹੈ; ਪੁਰਖ ਦਾ ਹੋਰ ਅਰਥ-ਸਾਰੇ ਪਰਿਪੂਰਣ-ਬੀ ਹੈ, ਜੋ ਕਰਤਾ ਹੋ ਕੇ ਵੱਖ ਨਹੀਂ ਬੈਠਾ ਹੋਇਆ, ਪਰ ਆਪਣੀ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਪਰਿਪੂਰਣ ਹੈ।

੫. ਬ੍ਰਹਿਮਾਂ ਆਦਿਕਾਂ ਨੂੰ 'ਕਰਤਾ', 'ਚੇਤਨ' ਤੇ 'ਦੇਵਤਾ' ਕਰਕੇ ਮੰਨਿਆਂ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਓਹ ਡਰ ਤੇ ਵੈਰ, ਆਦਿਕ ਭਾਵਾਂ ਵਿਚ ਵਰਤੇ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰ ਕਿਹਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਉਸ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਕੋਈ ਹੈ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਨਿਰਭਉ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਤੁੱਲ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਇਸ ਕਰਕੇ ਨਿਰਵੈਰ ਹੈ।

੬. ਇਹ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ ਕਾਲ ਦੇ ਵੱਸ ਵਿਚ ਬੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ:-

ਬ੍ਰਹਮਾ ਬਿਸਨ ਰੁਦ੍ਰ ਸੂਰਜ ਸਸਿ ਤੇ ਬਸ ਕਾਲ ਸਬੈ ਹੈਂ॥ (ਦੇਵ ਗੰਧਾਰੀ ਪਾ: ੧੦)। ਮੂਰਤਿ ਤੋਂ ਮੁਰਾਦ ਵਜੂਦ ਯਾ ਸਰੂਪ ਦੀ ਹੈ। ਭਾਵ, ਉਸ ਦਾ ਸਰੂਪ ਹੈ ਅਰ ਉਹ ਸਰੂਪ ਕਾਲ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ।

ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥

॥ਜਪੁ॥

ਹੈ, ਅਕਾਲ ਹੋ ਕੇ ਉਹ ਅਣਹੋਂਦ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਮੂਰਤ=ਹੋਂਦ ਹੈ ਅਰਥਾਤ ਉਸ ਦਾ) ਸਰੂਪ ਕਾਲ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ, (ਸੋ ਉਸ ਦਾ ਵਜੂਦ ਜੀਵਾਂ ਯਾ ਅਵਤਾਰਾਂ ਵਾਂਙੂ ਜਨਮ ਵਿਚ ਆਉਣੇ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ) ਉਹ ਜੂਨ (ਵਿਚ ਆਉਣ) ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ[1] (ਅਰਥਾਤ ਉਸ ਦੇ ਵਜੂਦ ਦਾ ਕੋਈ ਕਾਰਨ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਉਹ ਤਾਂ) ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ, ਆਪ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਰੂਪ ਹੈ[2]। (ਐਸਾ ਹੈ ਉਹ ਸਤਜ ਸਰੂਪ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਜਿਸ ਦਾ ਪ੍ਰਤਿਪਾਦਨ ਜਪੁਜੀ ਵਿਚ ਹੋਣਾ ਹੈ, ਉਹ) ਗੁਰੂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ[3]। ਜਪੁ[4]।

ਆਦਿ ਸਚੁ ਜੁਗਾਦਿ ਸਚੁ॥ ਹੈ ਭੀ ਸਚੁ ਨਾਨਕ ਹੋਸੀ ਭੀ ਸਚੁ॥੧॥

(ਉਹ) ਆਦਿ ਵਿਚ ਸੱਚ ਸੀ, ਜੁਗਾਂ ਦੇ ਆਦਿ ਵਿਚ ਸੱਚ ਸੀ, ਹੁਣ ਭੀ ਸਚੁ ਹੈ, ਹੋਵੇਗਾ ਭੀ ਸਚੁ[5] (ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ॥੧॥

---

੧ ਸੰਸ:, ਯੋਨਿ। ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਜੋਨਿ। ਪੁ: ਪੰਜਾਬੀ, ਜੋਨ ਤੇ ਜੂਨ। ਅ+ਜੂਨ+ਈ=ਅਜੂਨੀ=ਜੋ ਗਰਭ ਵਿਚ ਨਾ ਆਵੇ, ਜਿਸ ਦੀ ਉਤਪਤੀ ਦਾ ਕਾਰਨ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਕਾਰਣ ਰਹਿਤ। (ਦੇਖੋ ਅਗਲੀ ਟੂਕ)

੨. ਸੋ ਗੁਰਮਤ ਦਾ ਨਿਰੰਕਾਰ ਜੀਕੂੰ ਭੈ, ਵੈਰ ਤੇ ਕਾਲ ਤੋਂ ਉਪਰ ਹੈ ਤਿਵੇਂ ਜਨਮ ਤੋਂ ਯਾ ਕਿਸੇ ਕਾਰਨ ਤੋਂ ਵਜੂਦ ਵਿਚ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸਰੂਪ ਤੋਂ ਬੀ ਉਪਰ ਹੈ। ਸ੍ਵੇਤਾ ਸੂਤਰ ਉਪਨਿਖਦ ਦੇ ੬, ੧੬ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾਂ ਨੂੰ ਆਤਮਯੋਨਿ (=Self Sourced) ਕਿਹਾ ਹੈ (ਸਫਾ ੪੧੦ ਹਜ਼ੂਮ ਦੇ ਤਰਜੁਮੇ ਦਾ)। ਇਹੋ ਭਾਵ 'ਅਜੋਨਿ' ਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਦਾ ਕਾਰਣ ਕੋਈ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਆਪਣਾ ਕਾਰਣ ਹੈ। ਉਹ ਤਾਂ ਸੈਭੰ='ਸੁਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ' ਹੈ। (ਸੰਸ:,ਸ੍ਵਯੰ। ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਸਯੰ। ਪੁ: ਪੰਜਾਬੀ, ਸਯ, ਸੈ। ਸੰਸ: ਤੇ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ 'ਭਾ'=ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਚਾਨਣਾ। 'ਭਾ' ਤੋਂ, 'ਭੰ', ਸੈਭੰ=ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਆਪ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਰੂਪ)।

੩. ਉਸ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਸਾਧਨ ਸੰਖੇਪ ਵਿਚ ਐਉਂ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਿਹਰ ਨਾਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਪ੍ਰਸਾਦਿ, ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ 'ਪ੍ਰਸਾਦਜ' ਦਾ ਰੂਪ ਹੈ, ਅਰਥ ਹੈ ਗੁਰੂ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦੁਆਰਾ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ਦਾ ਇਹ ਅਰਥ ਆਪ ਬੀ ਕੀਤਾ ਹੋਯਾ ਹੈ: 'ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਪਾਈਐ ਪਰਮਾਰਥੁ'॥ (ਸਵ:ਮ:੪ ਕੇ)। ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ਦਾ ਅਰਥ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦ੍ਵਾਰਾ ਹੈ 'ਗੁਰੂ ਵੱਡਾ' ਨਹੀਂ ਉਸ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਇਹ ਹੈ- 'ਏਕੰਕਾਰੁ ਸਤਿਗੁਰ ਤੇ ਪਾਈਐ ਹਉ ਬਲਿ ਬਲਿ ਗੁਰ ਦਰਸਾਇਣਾ॥'(ਮਾ:ਸੋ:ਮ:੫-੮-੧੦੭੮)। ਪੁਨਾ:-'ਹਰਿ ਜੀਉ ਸਭ ਮਹਿ ਰਹਿਆ ਸਮਾਈ॥ ਗੁਰਪਰਸਾਦੀ ਪਾਇਆ ਜਾਈ॥' (ਮਾ:ਸੋ:ਮ:੩-੧੫-੧੦੬੬)।

ਅਗੇ ਉਸਦੇ ਸਰੂਪ ਗੁਣ ਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੇ ਵੇਰਵੇ ਦੇਣਗੇ। ਇਸ ਮੂਲਮੰਤ੍ਰ ਵਿਚ ਸਰੂਪ ਦਾ ਵਰਨਨ ਕੀਤਾ ਹੈ।

੪. ਜਪੁ, ਇਸ ਬਾਣੀ ਦਾ ਨਾਉਂ ਹੈ, ਪਰ ਕਈ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਬੀੜਾਂ ਦੇ ਤਤਕਰੇ ਵਿਚ ਨਾਮ 'ਜਪੁ ਨੀਸਾਣੁ' ਆਇਆ ਹੈ। ਪਰ ਇਸ ਪਦ ਦੇ ਏਥੇ ਰਖਣ ਵਿਚ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਪਾਠ ਜਪ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਹੈ, ਜਪੁ ਕਰੋ। (ਦੇਖੋ ਪੁਸਤਕ ਪੰਜ ਪਉੜੀਆਂ ਦਾ ਟੀਕਾ) 'ਜਪੁ' ਪਦ ਦਾ ਅਰਥ 'ਜਪੁ ਕਰੋ' ਬੀ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, (ਦੇਖੋ ਸਵ:ਮ:੧ ਕੇ:-'ਜਪੁ ਕਲ ਸੁਜਸੁ ਨਾਨਕ ਗੁਰ ਸਹਜੁ ਜੋਗੁ ਜਿਨਿ ਮਾਣਿਓ'।) ਸੁਖਮਨੀ ਵਿਚ 'ਜਾਪੁ' ਪਦ ਵੀ 'ਜਪੁ ਕਰੋ' ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ:- 'ਰੇ ਮਨ ਮੂੜ ਤੂ ਤਾਕਉ ਜਾਪੁ'॥ (ਗਉ:ਸੁਖ:।)

੫. ਆਦਿ-ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਮਾਂ ਕਹੀਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਆਰੰਭ ਹੋਣੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲੋਂ। ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਆਦਿ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲੋਂ। ਜੁਗਾਦਿ=ਜਦੋਂ ਯੁਗ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਏ ਗਿਣੀਂਦੇ ਹਨ, ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਰਚਨਾ ਦੇ ਮੁੱਢ ਤੋਂ। ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸਦਾ ਸਤਿ ਹੈ। ਅਰਥਾਤ ਸਦਾ ਆਪਣੇ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਜਿਉਂ ਕਾ ਤਿਉਂ ਸਥਿਤ ਹੈ। ਅਰਥਾਤ ਜੋ ਦੇਸ਼ ਕਾਲ ਨਮਿਤ ਯਾ ਦੇਸ਼ ਕਾਲ ਵਸਤੂ ਤਿੰਨਾਂ ਤੋਂ ਅਤੀਤ ਹੋਵੇ ਅਰ ਫੇਰ ਨੇਸਤੀ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਪਰ ਹਸਤੀ ਹੋਵੇ। (ਧਾਤੂ, ਅਸ=ਹੋਣਾ)।

[੧]

ਇਸ 'ਸੱਚ' ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਿਵੇਂ ਹੋਵੇ? ਇਹ ਗੱਲ ਜਪੁਜੀ ਵਿਚ ਨਿਰੂਪਣ ਹੋਣੀ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਓਹ ਸਾਧਨ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਜੋ ਪਰਵਿਰਤ ਹਨ, ਪਰ ਕਾਰੀ ਨਹੀਂ, ਫੇਰ ਓਹ ਦੱਸਣਗੇ ਜੋ ਸੱਚ ਮੁੱਚ ਕਾਰਗਰ ਹਨ। [ਸਚਿਆਰ ਬਣਨੇ ਦੇ ਪਰਵਿਰਤ ਸਾਧਨ :-]

[੧]

ਸੋਚੈ ਸੋਚਿ ਨ ਹੋਵਈ
ਜੇ ਸੋਚੀ ਲਖ ਵਾਰ॥

(ਇਸ ਸਤਜ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨੇ ਨਮਿਤ ਸਚਿਆਰ ਹੋਣ ਲਈ ਕੂੜ ਦੀ ਕੰਧ ਤੋੜਨੇ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਜੋ ਕੰਧ ਕਿ ਨਹੀਂ ਟੁੱਟਦੀ ਇਸ਼ਨਾਨ ਆਦਿ ਸਰੀਰ ਧੋਣ ਵਾਲੇ ਕਰਮਾਂ ਨਾਲ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਰੀਰਕ) ਸ਼ੋਚ ਕਰਨ ਨਾਲ (ਮਨ ਦੀ) ਸੁਚ ਨਹੀਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ, ਚਾਹੋ ਲਖ ਵਾਰੀ ਸੁੱਚਮ ਪਿਆ ਕਰਾਂ[1]।

ਚੁਪੈ ਚੁਪ ਨ ਹੋਵਈ
ਜੇ ਲਾਇ ਰਹਾ ਲਿਵਤਾਰ॥

(ਭਲਾ ਜੇ ਮੈਂ ਬੋਲਾਂ ਹੀ ਨਾਂ, ਤਾਂ ਤਾਂ ਝੂਠ ਬੰਦ ਹੋ ਗਿਆ? ਆਪੇ ਸਚਿਆਰ ਬਣ ਗਿਆ, ਇਸ ਪਰ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਬੋਲਣ ਵੱਲੋਂ) ਚੁੱਪ ਕਰ ਰਹਿਣ ਨਾਲ (ਮਨ ਨੂੰ ਵਾਸ਼ਨਾ ਦੇ ਵੇਗ ਦੀ ਕੂੜੀ ਲਗਨ ਵੱਲੋਂ) ਚੁੱਪ (ਸ਼ਾਂਤੀ) ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ, ਚਾਹੋ (ਇਕ) ਤਾਰ (ਬੱਝਵੀਂ) ਲਿਵ ਲਾਈ ਰਖਾਂ[2]।

ਭੁਖਿਆ ਭੁਖ ਨ ਉਤਰੀ
ਜੇ ਬੰਨਾ ਪੁਰੀਆ ਭਾਰ॥

(ਭਲਾ ਜੇ ਬ੍ਰਤ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਵਾਂ ਤਾਂ ਸਚਜਾਰ ਹੋ ਜਾਵਾਂ? ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ: ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬ੍ਰਤ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ=) ਭੁਖਿਆਂ ਰਹਿਣੇ ਨਾਲ (ਵਾਸ਼ਨਾਂ ਵਿਚ ਵੱਸਣੇ ਵਾਲੀ ਕੂੜੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ) ਭੁੱਖ (=ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਕਦੇ) ਤ੍ਰਿਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਚਾਹੋ

---

੧. ਸੋਚੈ=ਸ਼ੌਚ ਕਰਨੇ ਨਾਲ। ਸ਼ੋਚ=ਸ਼ੌਚ, ਸੁਚ, ਪਵਿਤ੍ਰਤਾ। ਸੋਚੀ=ਸ਼ੌਚ ਕਰਾਂ। (ਸੰਸ: ਸ਼ੌਚ=ਜਲ ਮਿੱਟੀ ਆਦਿ ਨਾਲ ਪਵਿਤ੍ਰਤਾ ਕਰਨੀ)। ਸੁਚਿ=ਪਵਿਤ੍ਰਤਾ (ਦੇਖੋ ਕੋਸ਼ ਖਾ:ਟ੍ਰੈ:ਸੁ:)। ਸ਼ੌਚ ਕਰੈ ਦਿਨਸੁ ਅਰੁ ਰਾਤਿ॥ ਮਨ ਕੀ ਮੈਲੁ ਨ ਤਨ ਤੇ ਜਾਤਿ॥ (ਸੁਖ:)। (ਅ) ਸੋਚੇ=ਸੋਚ ਕਰਨੇ ਨਾਲ। ਮਾਨਸਿਕ ਵੀਚਾਰ ਮਾਤ੍ਰ ਦੇ ਕਰਨੇ ਨਾਲ। ੧੮੨੫ ਬਿ: ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ 'ਸੋਚੈ' ਦਾ ਅਰਥ 'ਮਨ ਦੀ ਵੀਚਾਰ ਨਾਲ' ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸੋਚਣਾ=ਵੀਚਾਰ ਕਰਨਾ। ੧੮੫੨ ਵਿਚ 'ਪਵਿਤ੍ਰਤਾ ਕਰਨੇ ਨਾਲ' ਅਰ 'ਸ਼ੰਸ਼ਾ ਕਰਨੇ ਨਾਲ' ਅਰਥ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਫਿਰ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਦੇ ਟੀਕੇ ਵਿਚ ਤੇ ੧੮੮੯ ਵਿਚ ਭਾ: ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਦੇ ਲਿਖੇ ਟੀਕੇ ਵਿਚ 'ਜਲ ਮ੍ਰਿਤਕਾ ਆਦਿ ਤੋਂ ਜੋ ਸੋਚ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ' ਅਰਥ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਇਸ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਪੰਡਤ ਟੀਕਾਕਾਰਾਂ ਨੇ ਦੁਇ ਅਰਥ ਐਉਂ ਮਿਲਾ ਲਏ:- (ਕੇਵਲ) ਸੋਚ (ਵੀਚਾਰ) ਮਾਤ੍ਰ ਦੇ ਕਰਨ ਨਾਲ ਮਨ ਦੀ ਸ਼ੌਚ(=ਪਵਿਤ੍ਰਤਾ) ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ, (ਪਵਿਤ੍ਰਤਾ ਦੇ ਕਰਮ ਨਾਮ ਜਪ ਆਦਿ ਦੇ ਕਰਨ ਨਾਲ ਪਵਿਤ੍ਰਤਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ)। ਅਥਵਾ (ਇਸ਼ਨਾਨ ਆਦਿਕ) ਪਵਿਤ੍ਰਤਾ ਦੇ ਕਰਨੇ ਨਾਲ (ਮਨ ਦੀ) ਪਵਿਤ੍ਰਤਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ, ਤੁਸੀਂ ਭਾਵੇਂ ਲੱਖਾਂ ਵਾਰ ਸੋਚ ਵੀਚਾਰ ਕਰਕੇ ਵੇਖ ਲਵੋ।

੨. ਇਥੇ 'ਵਾਸ਼ਨਾ ਰੁਕ ਕੇ ਨਾਮ ਦੇ ਪ੍ਰਵਾਹ ਵਿਚ ਮਗਨ ਹੋਣਾ' ਲਿਵਤਾਰ ਦਾ ਭਾਵ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਬਗਲੇ ਯਾ ਬਿੱਲੀ ਵਾਂਙੂ ਇਕ ਟੱਕ ਧਜਾਨ ਜੋੜਨ ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਉਹ ਸਰੀਰ ਕਰਕੇ ਚੁੱਪ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਮਨ ਵਿਚ ਮੱਛੀ ਤੇ ਚੂਹੇ ਦੀ ਵਾਸ਼ਨਾ ਬੋਲ ਰਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। 'ਲਿਵ' ਪਦ ਬਗਲੇ ਦੀ ਸਮਾਧੀ ਲਈ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ: 'ਠਗ ਦਿਸਟਿ ਬਗਾ ਲਿਵ ਲਾਗਾ।' (ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਬੇਣੀ ਜੀ-੧੩੫੧)

	(ਬ੍ਰਤਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕਰਕੇ ਚੌਦਾਂ) ਪੁਰੀਆਂ[1] (ਦੇ ਪਦਾਰਥਾਂ) ਦੇ ਭਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਵਾਂ[2]।
ਸਹਸ ਸਿਆਣਪਾ ਲਖ ਹੋਹਿ ਤ ਇਕ ਨ ਚਲੈ ਨਾਲਿ॥	(ਭਲਾ ਜੇ ਸੰਜਮ ਸਾਧਨ ਛੱਡ ਕੇ ਬੁੱਧੀ ਦੀ ਚਾਤੁਰਯਤਾ ਵਰਤੀ ਜਾਏ ਤਾਂ? ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਸਿਆਣਪਾਂ[3] ਚਾਹੋ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਲੱਖਾਂ ਹੋਣ (ਓਹ ਹਉਂ ਆਸ਼੍ਰਿਤ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਰੇ ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਧੁਰ ਸੱਚ ਦੇ ਦੇਸ਼ ਤੱਕ) ਇਕ ਬੀ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ।
ਕਿਵ ਸਚਿਆਰਾ ਹੋਈਐ ਕਿਵ ਕੂੜੈ ਤੁਟੈ ਪਾਲਿ॥	(ਫਿਰ ਦੱਸੋ) ਕੀਕੂੰ ਸਚਿਆਰ ਬਣੀਏ ਤੇ ਕੂੜ ਦੀ ਕੰਧ ਕਿਕੁਰ ਟੁੱਟ ਜਾਵੇ? (ਜੋ ਸਾਡੇ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਵਿਚਾਲੇ ਵਿੱਥ ਪਾ ਰਹੀ ਹੈ[4])।

---

੧. ਭਾਵ, ਬ੍ਰਤ ਧਾਰਨ ਕਰਨੇ ਨਾਲ ਭੀ ਸਚਜਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੀਦਾ ਕਿਉਂਕਿ 'ਬ੍ਰਤ ਆਦਿ' ਕਰਨੇ ਕਰਮ ਕਾਂਡ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ ਬ੍ਰਤ ਦਾ ਫਲ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੈ, ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਨੂੰ ਵਧਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਂ ਕੂੜ ਵਿਚ ਰਖਦੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਪਦਾਰਥ ਤਾਂ ਇਥੋਂ ਦੇ ਕੀਹ ਇੰਦਰ ਆਦਿਕ ਪੁਰੀਆਂ ਦੇ ਬੀ ਕੂੜੇ (ਨਾਸ਼ਮਾਨ) ਹਨ।

੨. ਅੰਦਰ ਮਨ ਨੂੰ ਤੇ ਮਨ ਕਰਕੇ ਅੱਖਾਂ, ਕੰਨ, ਨੱਕ, ਮੂੰਹ ਸਾਰੇ ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ ਨੂੰ ਭੁੱਖ ਵਾਪਰ ਰਹੀ ਹੈ, ਉਹ ਕੇਵਲ ਅੰਨ ਦੇ ਤਿਆਗ ਨਾਲ ਕਿਵੇਂ ਹਟੇ? ਇਸ ਦਾ ਉਪਾਉ ਇਉਂ ਹੈ:-

ਆਖਣੁ ਆਖਿ ਨ ਰਜਿਆ ਸੁਨਨਿ ਨ ਰਜੇ ਕੰਨ॥ ਅਖੀ ਦੇਖਿ ਨ ਰਜੀਆ ਗੁਣ ਗਾਹਕ ਇਕ ਵੰਨ॥

ਭੁਖਿਆ ਭੁਖ ਨ ਉਤਰੈ ਗਲੀ ਭੁਖ ਨ ਜਾਇ॥ ਨਾਨਕ ਭੁਖਾ ਤਾ ਰਜੈ ਜਾ ਗੁਣ ਕਹਿ ਗੁਣੀ ਸਮਾਇ॥(ਮਾਝ:ਵਾਰ-੧੯)

ਸੂਚਨਾ- ਕਈ 'ਭੁਖਿਆ' ਦਾ ਅਰਥ ਭੁਖਿਆਂ ਰਹਿਣ ਦੀ ਥਾਂ 'ਭੁੱਖੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ' ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਭੁਖਿਆਂ ਦਾ ਅਰਥ ਭੁਖੇ (=ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਲੂ) ਕਰਨ ਨਾਲ ਕਵੀ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ 'ਅਕਾਂਡ ਪ੍ਰਕਥਨ ਦੋਖ' ਆਉਂਦਾ ਹੈ (ਅਕਾਂਡ ਪ੍ਰਕਥਨ ਦੋਸ਼=ਪ੍ਰਥਮ ਕਰੈ ਬਰਨਨ ਜਿਸ ਤਾਈਂ। ਬੀਚਹਿ ਬਰਨਹਿ ਔਰ ਬਨਾਈ)। 'ਭੁਖਿਆ' ਦਾ ਅਰਥ 'ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਆਸ਼ਕਤ ਰਹਿਣ ਨਾਲ' ਕੀਤਿਆਂ ਬੀ ਦੂਖਨ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਦੇ ਵੱਸ ਰਹਿਣਾ ਕੋਈ ਸਾਧਨ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜੈਸੇ ਕਿ 'ਸੋਚ' ਤੇ 'ਚੁਪ' ਸਾਧਨ ਹਨ। ਤੁਕ ਦੇ ਅਰਥ ਕਠਨ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਹੋਰ ਬੀ ਐਉਂ ਜਤਨ ਗੁਣੀ ਜਨਾਂ ਵਲੋਂ ਹੋਏ ਹਨ:-

੧. ਭੁੱਖਿਆਂ ਰਹਿਣੇ ਨਾਲ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਂ ਨਹੀਂ ਹਟਦੀ, (ਤੇ) ਜੇ ਪੁਰੀਆਂ ਦੇ ਪਦਾਰਥ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਵਾਂ ਤਾਂ ਬੀ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ੨. ਭੁੱਖਿਆਂ ਰਹਿਣੇ ਨਾਲ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਂ ਨਹੀਂ ਮਿਟਦੀ, (ਇਹ ਤਾਂ ਮਿਟਦੀ ਹੈ ਜੇ) ਚੌਦਾਂ ਹੀ ਪੁਰੀਆਂ ਦੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਤੋਂ ਮਨ ਨੂੰ ਬੰਨ੍ਹ ਲਵਾਂ- ਰੋਕ ਲਵਾਂ-ਭਾਵ ਵੈਰਾਗ ਕਰਾਂ। ੩. (ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਮਿਲਣ ਦੀ) ਭੁੱਖ ਭੁੱਖਿਆਂ ਰਹਿਣ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਦੂਰ ਹੁੰਦੀ, ਚਾਹੇ ੧੪ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਪਦਾਰਥ ਤਿਆਗ ਦਿਆਂ।

੩. ਸੰਸ:, ਸਗਜਾਨ, ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਸਜਾਣ, ਪੰਜਾਬੀ ਸਿਆਣ, ਸਿਆਣਪ। ਸਿਆਣਪ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਬੁੱਧਿ ਦਾ ਚਮਤਕਾਰ, ਚਾਹੇ ਉਹ ਮਨ ਦੀਂ ਅਪਣੀ ਚਤੁਰਾਈ ਦਾ ਹੈ, ਚਾਹੇ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਦੇ ਵੀਚਾਰ ਦਾ, ਚਾਹੇ ਵਿਦ੍ਵਾਨ ਤੇ ਚਤੁਰ ਪੁਰਖਾਂ ਦੀ ਸੁਹਬਤ ਤੋਂ ਸਿਖ਼ਜਾ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਵਿਚ ਹੋਰ ਸਾਰੇ ਬੁਧਿ ਦੇ ਸਾਧਨ, ਜੋ ਲੋਕੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਆ ਗਏ। 'ਸਹਸ ਸਿਆਣਪ ਨਹ ਮਿਲੈ ਮੇਰੀ ਜਿੰਦੁੜੀਏ ਜਨ ਨਾਨਕ ਗੁਰਮੁਖਿ ਜਾਤਾ ਰਾਮ॥' (ਬਿਹਾ: ਮ: ੪-੬-੫੪੧) 'ਸੰਜਮ ਸਹਸ ਸਿਆਣਪਾ ਪਿਆਰੇ ਇਕ ਨ ਚਲੀ ਨਾਲਿ॥' (ਸੋ:ਮ:੫, ਅਸ਼ਟ-੨-੪੬੧)

੪. ਅਗਲੀ ਪਉੜੀ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੂੜ ਦੀ ਪਾਲ 'ਹਉਮੈ' ਹੈ। ਪੁਨਾ-ਹਉ ਹਉ ਭੀਤਿ ਭਇਓ ਹੈ ਬੀਚੋ (ਸੋ:ਮ:੫)।

ਹੁਕਮਿ ਰਜਾਈ ਚਲਣਾ
ਨਾਨਕ ਲਿਖਿਆ ਨਾਲਿ॥੧॥

(ਸਚਿਆਰ ਬਣਨ ਦਾ ਸੱਚਾ ਸਾਧਨ:-)
ਹੇ ਨਾਨਕ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ[1] ਦੇ (ਉਸ) ਹੁਕਮ (ਅਨੁਸਾਰ) ਤੁਰਨੇ (ਕਰਕੇ, ਜੋ ਉਸ ਨੇ ਜੀਵ ਦੇ) ਨਾਲ ਲਿਖ ਦਿੱਤਾ ਹੈ[2], (ਸਚਿਆਰ ਬਣੀਦਾ ਹੈ[3])॥੧॥

[੨]

ਹੁਕਮੀ ਹੋਵਨਿ ਆਕਾਰ
ਹੁਕਮੁ ਨ ਕਹਿਆ ਜਾਈ॥
ਹੁਕਮੀ ਹੋਵਨਿ ਜੀਅ
ਹੁਕਮਿ ਮਿਲੈ ਵਡਿਆਈ॥
ਹੁਕਮੀ ਉਤਮੁ ਨੀਚੁ ਹੁਕਮਿ
ਲਿਖਿ ਦੁਖ ਸੁਖ ਪਾਈਅਹਿ॥
ਇਕਨਾ ਹੁਕਮੀ ਬਖਸੀਸ ਇਕਿ
ਹੁਕਮੀ ਸਦਾ ਭਵਾਈਅਹਿ॥
ਹੁਕਮੈ ਅੰਦਰਿ ਸਭੁ ਕੋ
ਬਾਹਰਿ ਹੁਕਮ ਨ ਕੋਇ॥
ਨਾਨਕ ਹੁਕਮੈ ਜੇ ਬੁਝੈ
ਤ ਹਉਮੈ ਕਹੈ ਨ ਕੋਇ॥੨॥

(ਉਸ ਦੇ ਹੁਕਮ ਦਾ ਥਹੁ ਦੱਸੋ? ਉੱਤਰ:- ਉਸ ਦਾ) ਹੁਕਮ ਕਥਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ (ਪਰ ਉਸ ਦੇ) ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਆਕਾਰ (ਅਰਥਾਤ ਸੂਰਤਾਂ ਵਾਲੇ ਪਦਾਰਥ ਤੇ ਇਹ ਸੂਰਤ ਵਾਲਾ ਜਗਤ) ਰਚੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। (ਫਿਰ ਇਸ ਜਗਤ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਤੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਨੂੰ ਮਾਣਨ ਵਾਲੇ) ਜੀਵ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਰਚੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ; (ਉਸੇ ਦੇ) ਹੁਕਮ ਨਾਲ (ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ) ਵਡਿਆਈ ਮਿਲਦੀ ਹੈ; ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਹੀ (ਜੀਵਾਂ ਵਿਚ) ਉਤਮ ਤੇ ਨੀਚ ਹਨ, ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ ਲਿਖੇ ਗਏ (ਲੇਖਾਂ ਅਨੁਸਾਰ) ਦੁਖ ਤੇ ਸੁਖ ਪਾਈਦਾ ਹੈ। ਇਕਨਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਇਕ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਸਦਾ (ਜਨਮ ਮਰਨ ਦੇ) ਚਕ੍ਰ ਵਿਚ ਭੁਵਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸਭ ਕੋਈ ਹੁਕਮ ਦੇ ਵਿਚ ਹੈ, ਹੁਕਮ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜੇ ਉਸ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸਮਝ ਲਵੇ[4] ਤਾਂ ਹੇ ਨਾਨਕ! ਫਿਰ ਉਹ ਉਸ ਹਉਮੈ ਦਾ ਨਾਉਂ ਨਾ ਲਵੇ (ਅਰਥਾਤ ਉਸ ਦੀ ਹਉਂ ਟੁੱਟ ਜਾਏਗੀ, ਇਹ ਹਉਂ ਹੀ ਕੂੜ ਦੀ ਪਾਲ ਹੈ ਜੋ ਸਾਨੂੰ ਸਚਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦੇਂਦੀ, ਹਉਂ ਟੁੱਟੀ ਤਾਂ ਸਚਿਆਰ ਹੋ ਗਿਆ)[5]॥੨॥

[੩]

ਇਹ 'ਹੁਕਮ' ਕੋਈ ਸੁਤੰਤ੍ਰ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨਹੀਂ ਜੋ ਆਪਣੇ ਆਪ 'ਉਪਰ ਕਥੀ ਜਗਤ ਮਰਿਯਾਦਾ' ਨੂੰ ਟੋਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਇਸ 'ਹੁਕਮ ਦਾ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ'- ਹੁਕਮੀ-ਹੈ। ਹੁਕਮ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਹੁਕਮੀ ਨਾਲ ਅਭੇਦ,

---

੧. ਅਰਬੀ ਰਜ਼ੁ (=ਖੁਸ਼ ਹੋਣਾ) ਤੋਂ ਪਦ 'ਰਜ਼ਾ' ਯਾ 'ਰਿਜ਼' ਬਣਦਾ ਹੈ। 'ਰਜ਼ਾ'=ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਣ ਦੀ ਹਾਲਤ, ਖੁਸ਼ੀ, ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ; 'ਈ' ਪ੍ਰਤੇ ਲਾ ਕੇ 'ਰਜਾਈ' ਬਣਾਇਆ ਤਾਂ ਅਰਥ ਹੋਇਆ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਵਾਲਾ, ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਮੰਨ ਲੈਣ ਵਾਲਾ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਸ ਅਰਥ ਦਾ ਵਰਤਾਉ ਬੀ ਆਇਆ ਹੈ, ਯਥਾ:- 'ਜੈਸੇ ਸਚ ਮਹਿ ਰਹਉ ਰਜਾਈ'॥ (ਬਿਲਾ: ਮ:੧)। ਆਮ ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਗੁਰਬਾਨੀ ਵਿਚ 'ਰਜਾਈ' ਦਾ ਅਰਥ ਆਗਜਾ ਦੇਣ ਵਾਲਾ, ਹੁਕਮ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ- ਅਰਥਾਤ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ।

੨. ਯਥਾ-ਸਿਮਰਿ ਗੋਵਿੰਦੁ ਮਨਿ ਤਨਿ ਧੁਰਿ ਲਿਖਿਆ। ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਲਈ ਦੇਖੋ ਪੁਸਤਕ ਪੰਜ ਪਉੜੀਆਂ ਦੀ ਟੀਕਾ ਸੰਨ ੧੯੦੦। (ਅ) ਇਉਂ ਬੀ ਕਰਦੇ ਹਨ: ਪਰਾਰਬਧ ਕਰਮ ਜੀਵ ਦੇ ਨਾਲ ਲਿਖੇ ਹੋਏ ਹਨ। (ਸੰਪ੍ਰ:)

੩. ਮਲੁ ਕੂੜੀ ਨਾਮਿ ਉਤਾਰੀਅਨੁ ਜਪਿ ਨਾਮੁ ਹੋਆ ਸਚਿਆਰੁ॥ (ਵਾਰ ਰਾਮ:ਮ:੩-੯-੯੫੧) ਭਾਵ ਨਾਮ ਰਜ਼ਾ ਤੇ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ 'ਏਕੋ ਨਾਮੁ ਹੁਕਮੁ ਹੈ....' (ਸਿ:ਰਾ:ਮ:੧-੭੨)

੪. ਏਕੋ ਨਾਮੁ ਹੁਕਮੁ ਹੈ ਨਾਨਕ ਸਤਿਗੁਰਿ ਦੀਆ ਬੁਝਾਇ ਜੀਉ॥ (ਸਿਰੀ ਮ:੧-੭੨)

੫. ਹਉਮੈ ਬੂਝੈ ਤਾਂ ਦਰੁ ਸੂਝੈ॥ (ਆਸਾ ਵਾਰ ਮ:੧-੪੬੬)

ਉਸ ਵਾਂਙੂ ਅਕੱਥ ਹੈ, ਪਰ ਉਸੇ ਦੇ ਤਾਣ ਜਗਤ ਦੀ ਰਚਨਾ ਤੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਆਦਿਕ ਕੰਮ ਟੋਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਹੁਕਮੀ ਅਪਣੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਇਹ ਮਰਿਯਾਦਾ ਚਲਾਉਂਦਾ ਹੋਇਆ ਬੀ ਆਪ ਸਦਾ ਅਨੰਦ ਤੇ ਨਿਰਲੇਪ ਹੈ।

ਇਧਰ ਉਸ ਦੀ ਰਚੀ ਹੋਈ ਵਿਚ ਉਸ ਦੇ ਗਾਵਣਹਾਰੇ ਐਸੇ ਹਨ ਜੋ ਉਸ ਦੇ ਬਲ, ਦਾਤ, ਗੁਣ, ਮਹੱਤਤਾ, ਕਰਤਾ ਪਨ, ਪ੍ਰੋਖਤਾ, ਅਪ੍ਰੋਖਤਾ ਆਦਿ ਕਿਸੇ ਇਕ ਪੱਖ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਤਾਣ ਤੇ ਵਾਕਫੀ ਮੂਜਬ ਕਾਮਨਾ ਸਹਿਤ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ। 'ਹੁਕਮੀ' ਜੀਵਾਂ ਤੇ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਹੋ ਕੇ ਦਾਤਾਂ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, ਓਹ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਭੋਗਦੇ ਭੁੰਚਦੇ ਹਨ ਤੇ ਜਨਮ ਦਰ ਜਨਮ ਭੁੰਚਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਜੈਸਾ ਕਿ ਦੂਜੀ ਪਉੜੀ ਵਿਚ ਕਹਿ ਆਏ ਹਨ, ਜੇ ਕਦੀ ਓਹ ਗਾਵਣ ਹਾਰੇ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਬੁੱਝ ਲੈਂਦੇ ਤਾਂ ਹਉਂ ਨਵਿਰਤ ਹੋ ਕੇ ਸੁੱਧ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਅਤੇ ਓਹ ਕੀਹ ਦੇਖਦੇ ਕਿ ਹੁਕਮ ਸਾਰੀ ਜਗਤ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੀ ਮਰਿਯਾਦਾ ਨੂੰ ਚਲਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਹੁਕਮੀ ਅਲੇਪ ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਸਦਾ ਅਨੰਦ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਰਾ ਗਜਾਨ ਗੁਰੂ ਜੀ ਅਗਲੀ ਪਉੜੀ ਵਿਚ ਬਖਸ਼ਦੇ ਹਨ:-

ਗਾਵੈ ਕੋ[1] ਤਾਣੁ ਹੋਵੈ ਕਿਸੈ ਤਾਣੁ॥
ਗਾਵੈ ਕੋ ਦਾਤਿ ਜਾਣੈ ਨੀਸਾਣੁ॥
ਗਾਵੈ ਕੋ ਗੁਣ ਵਡਿਆਈਆ ਚਾਰ॥
ਗਾਵੈ ਕੋ ਵਿਦਿਆ ਵਿਖਮੁ ਵੀਚਾਰੁ॥ ਗਾਵੈ ਕੋ ਸਾਜਿ ਕਰੇ ਤਨੁ ਖੇਹ॥
ਗਾਵੈ ਕੋ ਜੀਅ ਲੈ ਫਿਰਿ ਦੇਹ॥

ਕੋਈ[1] ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿ (ਜਨਮ ਤੋਂ ਯਾ ਇਥੇ ਅਭਜਾਸ, ਸਤਿਸੰਗ ਤੋਂ ਕੋਈ ਸ਼ੁਭ) ਬਲ (ਕਥਨ ਕਰਨੇ ਦਾ) ਹੋ ਆਇਆ ਹੈ (ਉਹ) ਕੋਈ (ਉਸ ਦੇ) ਬਲ[2] ਨੂੰ ਗਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਕੋਈ (ਉਸ ਦੀ) ਦਾਤ ਨੂੰ ਗਾਉਂ ਰਿਹਾ (ਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਉਸਦੀ) ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਸਮਝ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕੋਈ (ਉਸ ਦੇ) ਗੁਣਾਂ ਤੇ ਵਡਿਆਈਆਂ ਦੀਆਂ ਸੁੰਦਰਤਾਈਆਂ ਨੂੰ ਗਾਉਂ ਰਿਹਾ ਹੈ। (ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਕੋਈ (ਉਸ ਨੂੰ ਸਮ ਵੀਚਾਰ[3] ਨਾਲ ਤੇ ਕੋਈ ਉਸ ਨੂੰ ਉਸ) ਵਿਦਜਾ ਦੁਆਰਾ ਗਾਉਂ ਰਿਹਾ ਹੈ (ਜਿਸ਼ ਦਾ) ਵੀਚਾਰ ਵਿਖਮ ਹੈ। ਕੋਈ (ਉਸ ਨੂੰ) ਸਰੀਰ ਸਾਜਕੇ ਖੇਹ ਕਰ ਦੇਣ ਵਾਲਾ (ਦੱਸ ਕੇ) ਗਾਉਂ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕੋਈ (ਉਸਨੂੰ) ਜੀਵ ਲੈ ਕੇ ਫੇਰ ਦੇਣ ਵਾਲਾ (=ਕਰਤਾਰ ਮੰਨ ਕੇ) ਗਾਉਂ

---

੧. 'ਕੋ' ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਖੇ ਕਈ ਅਰਥਾਂ ਵਿਖੇ ਆਯਾ ਹੈ।
ਯਥਾ: ਕੋ=ਨੂੰ-ਸਭੁ ਕੋ ਮੀਤੁ ਹਮ ਆਪਨ ਕੀਨਾ॥(ਧ:ਮ:੫-੬੭੧)
ਕੋ=ਦਾ-ਰਾਮ ਕੋ ਬਲੁ ਪੂਰਨ ਭਾਈ॥ (ਗਉ:ਮ:੫-੨੦੨)
ਕੋ=ਕੌਣ- ਕੋ ਕੋ ਨ ਬਿਗੂਤੇ ਮੈ ਕੋ ਆਹਿ॥(ਬ:ਕਬੀਰ ਜੀ)
ਕੋ=ਕੋਈ-ਕਬੀਰਾ ਹਮਰਾ ਕੋ ਨਹੀ॥ (ਸਲੋ:ਕਬੀਰ-੧੩੭੩)

ਇਥੇ 'ਕੋ' ਦਾ ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਅਰਥ 'ਕੋਈ' ਲੈ ਕੇ ਟੀਕਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਗਜਾਨੀ ਚੰਦਾ ਸਿੰਘ ਜੀ 'ਕੌਣ?' ਅਰਥ ਲੈ ਕੇ ਬੀ ਟੀਕਾ ਕਰਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਸ੍ਰੀ ਨਰੋਤਮ ਜੀ ਅੱਧੀ ਤੁਕ ਵਿਚ ਕੌਣ ਅਰਥ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਵਾਚੀ ਕਰਕੇ ਅਗਲੀ ਅੱਧੀ ਤੁਕ ਵਿਚੋਂ ਉਤਰ ਦਾ ਭਾਵ ਦਰਸਾਯਾ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਯਥਾ: ਕੌਣ ਉਸ ਦਾ ਬਲ ਗਾ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਉੱਤਰ- ਜਿਸ ਕਿਸੇ ਵਿਚ ਬਲ ਹੋਵੇ। ਪਰ ਭਾਵ ਤ੍ਰੈਹਾਂ ਤ੍ਰੀਕਿਆਂ ਦਾ ਸੰਪੂਰਨ ਗਾਉਂ ਸਕਣ ਦੀ ਅਸਮਰੱਥਤਾ ਤੇ ਟਿਕਦਾ ਹੈ।

੨. ਤਾਣ=ਬਲ, ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਮ। ਭਾਵ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਸਰਬ ਸ਼ਕਤੀਮਾਨ ਵਰਣਨ ਕਰਨਾ।

(ਅ) ਤਾਣ=ਤ੍ਰਾਣ=ਰਖਜਾ। ਤੁਕ ਦਾ ਅਰਥ: ਜਿਸ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਰਖਜਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਹੈ- ਜੈਸੇ ਪ੍ਰਹਲਾਦ ਨੂੰ-ਉਹ ਗਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਰਖਜਾ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਤਾਣ ਪਦ 'ਪਗ ਉਪੇਤਾਣਾ' ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ।

੩. ਵੀਚਾਰ ਦੋ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਹੈ: ਸਮ ਵੀਚਾਰ=ਆਮ ਵਾਕਫੀਅਤ। ਅਤੇ ਵਿਖਮ ਵੀਚਾਰ=ਕਠਨਤਾ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਵਾਕਫੀ, ਜੈਸੇ ਵਜਾਕਰਣ, ਸ਼ਬਦ ਬ੍ਰਿਤੀ ਆਦਿ ਦ੍ਵਾਰਾ।

ਗਾਵੈ ਕੋ ਜਾਪੈ ਦਿਸੈ ਦੂਰਿ॥	ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕੋਈ (ਉਸ ਨੂੰ ਇਉਂ ਦੱਸ ਕੇ) ਗਾ ਰਿਹਾ ਹੈ (ਕਿ ਉਹ) ਜਾਪਦਾ ਹੈ (=ਜਾਣਿਆਂ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਉਸਦੀ) ਦੂਰ ਦਿੱਸਦੀ ਹੈ {ਅਰਥਾਤ ਕੁਦਰਤ ਵਿਚ ਵਿਉਂਤ, ਹਿਸਾਬ ਤੇ ਤਰਤੀਬ ਆਦਿ ਤੋਂ ਜਾਪ (ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਣਾ) ਤਾਂ ਜਾਂਦਾ ਹੈ
ਗਾਵੈ ਕੋ ਵੇਖੈ ਹਾਦਰਾ ਹਦੂਰਿ॥	ਪਰ ਯੋਗ ਆਦਿ ਸਾਧਨਾਂ ਨਾਲ ਦਿੱਸਦਾ ਯਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਠਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ}। ਕੋਈ ਉਸ ਨੂੰ ਹਾਜ਼ਰਾ ਹਜ਼ੂਰ ਵੇਖ ਕੇ ਗਾਉਂ ਰਿਹਾ ਹੈ। (ਭਾਵ ਭਗਤੀ ਗਜਾਨ ਨਾਲ ਅਨੁਭਵ ਕਰਕੇ ਅਪ੍ਰੋਖਜ
ਕਥਨਾ ਕਥੀ ਨ ਆਵੈ ਤੋਟਿ॥	ਦੇਖ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ) ਕਥੇ ਗਏ ਕਥਨਾਂ ਦਾ ਅੰਤ
ਕਥਿ ਕਥਿ ਕਥੀ ਕੋਟੀ ਕੋਟਿ ਕੋਟਿ॥	ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ (ਭਾਵੇਂ) ਕ੍ਰੋੜਾਂ (ਕਥਨ ਹਾਰਿਆਂ) ਨੇ, ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਕਥਨੀਆਂ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਵਾਰ ਕਹੀਆਂ (ਪਰ ਉਹ ਦਾਤਾਂ) ਦੇਂਦਾ ਹੀ
ਦੇਦਾ ਦੇ ਲੈਦੇ ਥਕਿ ਪਾਹਿ॥	ਦੇਂਦਾ ਹੈ, ਲੈਣ ਹਾਰੇ ਥੱਕ ਜਾਂਦੇ[1] (ਭਾਵ ਲੈਂਦੇ ਲੈਂਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਰੀਰ ਅੰਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਦਾਤ ਫੇਰ ਨਹੀਂ ਮੁਕਦੀ, ਜਨਮ
ਜੁਗਾ ਜੁਗੰਤਰਿ ਖਾਹੀ ਖਾਹਿ॥	ਧਾਰ ਕੇ ਓਹ ਲੈਣ ਹਾਰੇ ਫੇਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਇਉਂ) ਜੁਗਾਂ ਜੁਗਾਂਤਰਾਂ ਤੋਂ ਭੋਗਦੇ ਚਲੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ[2]। (ਇਹ ਸਾਰੀ) ਮਰਿਯਾਦਾ
ਹੁਕਮੀ ਹੁਕਮੁ ਚਲਾਏ ਰਾਹੁ॥	(ਉਸ) ਹੁਕਮੀ ਦਾ ਹੁਕਮ ਚਲਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, (ਪਰ ਇਸ ਹੁਕਮ ਦੇ ਸੰਚਾਲਨ ਨਾਲ ਉਹ ਹੁਕਮੀ ਕਿਸੇ ਲਿਪਾਇਮਾਨਤਾ ਯਾ ਕਿਸੇ
ਨਾਨਕ ਵਿਗਸੈ ਵੇਪਰਵਾਹੁ॥੩॥	ਸੋਚ ਫਿਕਰ ਵਿਚ ਗ੍ਰਸਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ, ਉਹ) ਸਦਾ ਨਿਰਲੇਪ ਤੇ ਆਨੰਦ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ॥੩॥

[੪]

ਅਗਲੀ ਪਉੜੀ ੪ ਵਿਚ 'ਵਿਗਸੈ ਵੇਪਰਵਾਹੁ' 'ਹੁਕਮੀ' ਨੂੰ 'ਸਾਚਾ ਸਾਹਿਬ' ਕਹਿ ਕੇ ਪਿਛਲੀ ਪਉੜੀ ੩ ਦੇ ਖ਼ਿਆਲ-ਸਾਂਈਂ ਦੇ 'ਦਾਤਾ' ਤੇ ਜਗਤ ਦੇ 'ਜਾਚਕ' ਹੋਣ-ਨੂੰ ਫੇਰ ਦੁਹਰਾਯਾ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕ ਮੰਗਦੇ ਹਨ ਤੇ ਓਹ ਦਾਤਾਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਗੂਜਰੀ ਮ:੧ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਵੇਰਵੇ ਨਾਲ ਦੱਸਿਆ ਹੈ:- ਸਿਧ ਸਮਾਧੀ ਅੰਤਰਿ ਜਾਚਹਿ ਰਿਧਿ ਸਿਧਿ ਜਾਚਿ ਕਰਹਿ ਜੈਕਾਰ। (ਅਸ਼ਟ ੨-੬) ਪੁਨਾ: ਕੋਟਿ ਤੇਤੀਸ ਜਾਚਹਿ ਪ੍ਰਭ ਨਾਇਕ ਦੇਦੇ ਤੋਟਿ ਨਾਹੀ ਭੰਡਾਰੁ॥ (ਅਸ਼ਟ ੨-੫) ਪੁਨਾ:- ਸਰਬੇ ਜਾਚਕਿ ਤੂੰ ਪ੍ਰਭੁ ਦਾਤਾ ਦਾਤਿ ਕਰੇ ਅਪੁਨੈ ਬੀਚਾਰ॥(ਅਸ਼ਟ ੨-੪) ਇਉਂ ਸਾਰੇ ਮੰਗਣਹਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਸਕਾਮ ਮੰਗਾਂ ਦਾ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਦੇਣ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਕੇ ਅੰਤ ਆਪਣੀ ਮੰਗ ਐਉਂ ਦਸਦੇ ਹਨ:- ਅਬ ਤਬ ਅਵਰੁ ਨ ਮਾਗਉ ਹਰਿ ਪਹਿ ਨਾਮੁ ਨਿਰੰਜਨ ਦੀਜੈ ਪਿਆਰਿ॥ (ਗੂਜਰੀ ਮ:੧ ਅਸ਼ਟ ੨-੮)। ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਦੱਸੇ ਭਾਵ ਅਨੁਸਾਰ ਪੌੜੀ ੪ ਵਿਚ ਬੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ 'ਦਾਤਿ ਕਰੇ ਦਾਤਾਰੁ' ਤੱਕ ਦੂਸਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਮੰਗਾਂ ਦੱਸੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ 'ਫੇਰਿ ਕਿ ਅਗੈ ਰਖੀਐ' ਤੋਂ ਆਪਣੀ ਮੰਗ ਦੱਸੀ ਤੇ ਇਸ ਗੱਲ ਦੇ ਨਿਰਣੇ ਲਈ 'ਆਖਹਿ ਮੰਗਹਿ' ਅੰਨਜ ਪੁਰਖ

---

੧. ਦਾਤਾਂ ਖਾਂਦੇ ਥੱਕ ਪੈਣ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਸਰੀਰ ਦਾ ਭੋਗਣੋਂ ਭੁੰਚਣੋਂ ਰਹਿ ਜਾਣਾ, ਮਰ ਜਾਣਾ।

੨. ਜੁਗਾਂ ਜੁਗਾਂਤਰਾਂ ਵਿਚ ਖਾਣ ਤੋਂ ਮੁਰਾਦ ਹੈ, ਜਨਮ ਦਰ ਜਨਮ। ਜੁਗ ਬੀ ਪਲਟ ਜਾਣ ਤਾਂ ਬੀ ਦਾਤ ਮਿਲਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ।

ਵਾਚੀ ਕ੍ਰਿਯਾ ਵਰਤੀਆਂ ਕਿ ਓਹ ਮੰਗਦੇ ਤੇ ਆਖਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਜਦ ਆਪਣੀ ਮੰਗ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਵਿਤ੍ਰੇਕਵੀਂ ਮੰਗਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਕ੍ਰਿਯਾ ਉਤਮ ਪੁਰਖ ਦੀ ਵਰਤੀ- 'ਰਖੀਐ, ਅਰਥਾਤ ਅਸੀਂ ਕੀ ਰਖੀਏ? ਸੋ ਭਾਵ ਇਹ ਨਿਕਲਿਆ ਕਿ ਆਪ ਦੂਸਰਿਆਂ ਦੀ ਸਕਾਮ ਮੰਗ ਛੋੜ ਕੇ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਮੰਗ-ਨਾਮ-ਦੀ ਕਰਦੇ ਤੇ ਉਤਮ ਪੁਰਖ ਦ੍ਵਾਰਾ ਸਾਨੂੰ ਜਾਚ ਸਿਖਾਲਦੇ ਹਨ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਬੀ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਮੰਗ ਮੰਗੋ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ 'ਕਰਮੀ ਆਵੈ ਕਪੜਾ' ਤੇ 'ਨਦਰੀ ਮੋਖੁ ਦੁਆਰੁ' ਵਿਚ ਬੀ ਸਕਾਮ ਕਰਮਾਂ ਤੋਂ ਸਰੀਰ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਤੇ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਮੰਗ ਤੋਂ ਮਿਹਰ ਹੋਣ ਦ੍ਵਾਰਾ 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਾਪਤੀ' ਦਾ ਨਿਖੇੜਵਾਂ ਵੇਰਵਾ ਦੱਸਦੇ ਹਨ।

ਸਾਚਾ ਸਾਹਿਬੁ ਸਾਚੁ ਨਾਇ
ਭਾਖਿਆ ਭਾਉ ਅਪਾਰੁ॥

ਆਖਹਿ ਮੰਗਹਿ ਦੇਹਿ
ਦੇਹਿ ਦਾਤਿ ਕਰੇ ਦਾਤਾਰੁ॥

ਫੇਰਿ ਕਿ ਅਗੈ ਰਖੀਐ
ਜਿਤੁ ਦਿਸੈ ਦਰਬਾਰੁ॥

ਮੁਹੌ ਕਿ ਬੋਲਣੁ ਬੋਲੀਐ
ਜਿਤੁ ਸੁਣਿ ਧਰੇ ਪਿਆਰੁ॥

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲਾ ਸਚੁ ਨਾਉ
ਵਡਿਆਈ ਵੀਚਾਰੁ॥

(ਵੇਪਰਵਾਹ ਤੇ ਵਿਗਸੰਦਾ ਹੁਕਮੀ ਆਪਣੀ ਰਚੀ ਹੋਈ ਦਾ) ਸਾਹਿਬ ਹੈ (ਇਸ ਰਚੀ ਹੋਈ ਦੇ ਬਦਲਣਹਾਰ ਰੂਪ ਵਿਚ ਓਹ ਆਪ) ਸੱਤਿ (ਸਰੂਪ) ਹੈ[੧] ਤੇ ਸਤਿ ਨਾਮੁ ਹੈ[੨], (ਅਨੇਕ) ਭਾਵ (ਵਾਲੇ ਜੀਵਾਂ ਤੋਂ ਉਹ) ਅਪਾਰ (=ਅਨੇਕ ਨਾਮਾਂ ਵਾਲਾ)[੩] ਪੁਕਾਰਿਆ[੪] ਗਿਆ ਹੈ। (ਅਪਣੇ ਅਪਣੇ ਭਾਵ ਅਨੁਸਾਰ ਓਹ ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ) ਆਖਦੇ ਹਨ ਤੇ (ਅਪਣੀ ਮੰਗ ਅਨੁਸਾਰ ਉਸ ਤੋਂ ਦਾਤਾਂ) ਮੰਗਦੇ ਹਨ ਤੇ 'ਦੇਹ ਦੇਹ' ਕਰਦੇ ਹਨ, (ਉਹ) ਦਾਤਾਰ (ਉਹੋ) ਦਾਤ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। (ਪਰ ਇਹ ਮੰਗਾਂ ਸਕਾਮ ਹਨ ਤੇ ਸਾਡੀ ਮੰਗ-ਨਿਸ਼ਕਾਮ- ਕੇਵਲ ਸੱਚੇ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਨਾਮ ਦੀ ਹੈ, ਫਿਰ ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਜੋ ਕੁਛ ਹੈ ਦਾਤ ਹੈ, ਸੋ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਉਪਜਦਾ ਹੈ ਕਿ) ਫੇਰ (ਅਸੀਂ) ਕੀਹ (ਉਸ ਦਾਤੇ ਦੇ) ਅੱਗੇ ਧਰੀਏ (ਭਾਵ ਕੀ ਨਜ਼ਰ ਪੇਸ਼ ਕਰੀਏ) ਜਿਸ ਕਰਕੇ (ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਉਸਦਾ) ਦਰਬਾਰ ਦਿੱਸ ਪਵੇ (ਤੇ ਦਰਬਾਰ ਦਿੱਸੇ ਤੇ) ਮੂੰਹੋਂ ਕੀਹ ਵਾਕ ਬੋਲੀਏ ਕਿ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ (ਉਹ ਸਾਨੂੰ) ਪਜਾਰ ਕਰੇ? (ਉਤਰ:- ਉਸ ਦੀਆਂ ਦਾਤਾਂ ਵਿਚੋਂ ੮ ਪਹਿਰ ਦਾ ਸਮਾਂ ਇਕ ਅਮੋਲਕ ਦਾਤ ਹੈ, ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਪਿਛਲੀ ਰਾਤ ਦਾ ਪਹਿਰ ਅਰਥਾਤ) ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲਾ[੫] (ਉਸ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਵਜੋਂ ਭੇਟ ਧਰੀਏ ਇੰਵ ਕਿ ਉਸ ਵੇਲੇ ਉਸ ਦਾ) ਸੱਚਾ ਨਾਮ (ਸਿਮਰੀਏ ਤੇ ਉਸ

---

੧. ਪੁਰਖੁ ਸਤਿ ਕੇਵਲ ਪਰਧਾਨੁ॥ ਪੁਨਾ:- ਸਤਿਨਾਮੁ ਪ੍ਰਭ ਕਾ ਸੁਖਦਾਈ॥ (ਸੁਖ:)

੨. ਨਾਇ ਦਾ ਅਕਸਰ ਅਰਥ 'ਨਾਮੁ ਕਰਕੇ' 'ਨਾਮ ਨਾਲ' ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ 'ਨਾਇ' ਤੇ 'ਨਾਉ' ਇਕੋ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭੀ ਵਰਤੇ ਹਨ, ਯਥਾ-ਨਾਇ ਮੰਨਿਐ ਦੁਰਮਤਿ ਗਈ ਮਤਿ ਪਰਗਟੀ ਆਇਆ॥ ਪੁਨਾ:- ਨਾਉ ਮੰਨਿਐ ਹਉਮੈ ਗਈ ਸਭਿ ਰੋਗ ਗਵਾਇਆ॥ ਤਥਾ:- ਨਾਇ ਮੰਨਿਐ ਸਾਲਾਹੀਐ ਪਾਪਾ ਮਤਿ ਧੋਈ॥ (ਵਾਰ ਸਾਰੰ:ਮ: ੪-੧੨੪੨) (ਅ) ਸਾਹਿਬ (ਆਪ) ਸੱਚਾ ਹੈ ਤੇ ਸਚੇ ਨਾਮ ਵਾਲਾ ਹੈ। (ਸੰਪ੍ਰ:)

੩. ਅ) ਅਪਾਰ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਉਸਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ। (ਸੰਪ੍ਰ:)

੪. ਭਾਖਿਆ (ਸੰਸ:, ਭਾਖਾ=ਬੋਲੀ) ਭਾਖਣਾ=ਕਹਿਣਾ। ਭਾਖਿਆ=ਆਖਿਆ ਗਿਆ। ਉਪਨਿਖ਼ਧ ਵਾਕ ਬੀ ਹੈ:- ਏਕੰ ਸਦ੍ ਵਿਪ੍ਰਾ ਬਹੁਧਾ ਵਦੰਤਿ='ਸੱਚ' ਇੱਕੋ ਹੈ, ਪੰਡਤ ਉਸ ਨੂੰ ਅਨੇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਰਨਣ ਕਰਦੇ ਹਨ। (ਅ) ਭਾਖਿਆ ਦਾ ਅਰਥ ਬੋਲੀ ਬੀ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਭਾਉ=(ਸੰਸ:, ਭਾਵ) ਮੁਰਾਦ, ਮਨੋਰਥ। ਮਤਲਬ।

੫. ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲਾ= ਉਹ ਸਮਾਂ ਜੋ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਤੁੱਲ ਰਸਦਾਇਕ ਤੇ ਅਮਰ ਪਦਵੀ ਵਲ ਲੈ ਜਾਣ ਲਈ ਉਪਯੋਗੀ ਹੈ। ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਪਦ ਰਾਤ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਪਹਿਰ ਲਈ ਸੰਕੇਤ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਕਰਮੀ ਆਵੈ ਕਪੜਾ ਨਦਰੀ ਮੋਖੁ ਦੁਆਰੁ॥ ਨਾਨਕ ਏਵੈ ਜਾਣੀਐ ਸਭੁ ਆਪੇ ਸਚਿਆਰੁ॥੪॥	ਦੀਆਂ) ਵਡਿਆਈਆਂ ਦਾ ਵੀਚਾਰ ਕਰੀਏ[1]। (ਜੇ ਸਕਾਮ ਕਰਮ ਕਰੀਏ ਤਾਂ) ਕਰਮਾਂ ਨਾਲ[2] ਤਾਂ ਸਰੀਰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ (ਮੁਕਤਿ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ), ਮੁਕਤ-ਦੁਆਰਾ ਤਾਂ (ਸਾਂਈਂ ਦੀ) ਮਿਹਰ ਨਾਲ (ਹੀ ਖੁੱਲ੍ਹਦਾ ਹੈ[3], ਸੋ ਮਿਹਰ ਲਈ ਵਡਿਆਈਆਂ ਕਰਨੀਆਂ ਤੇ ਨਾਮ ਆਰਾਧਨਾ ਚਾਹੀਏ। ਜਦੋਂ ਮੁਕਤ ਦੁਆਰਾ ਖੁੱਲ੍ਹ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ) ਹੇ ਨਾਨਕ! ਐਉਂ ਜਾਣ ਲਈਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਇਹ ਗਜਾਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸਚਿਆਰ=) ਸਤਜ ਸਰੂਪ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸਭ (ਕੁਛ) ਆਪ ਹੀ ਆਪ ਹੈ॥੪॥

[੫]

ਹੁਣ 'ਸਭੁ ਆਪੇ ਸਚਿਆਰੁ' ਦਾ ਹੋਰ ਵੇਰਵਾ ਕਹਿ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦਾ ਲਾਭ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਜੀਉਂਦਾ ਜਾਗਦਾ ਸਾਧਨ ਤੇ ਉਸ ਸਾਧਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਿਵੇਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਫਲ ਕੀਹ ਲਗਦਾ ਹੈ ਆਦਿ ਦੱਸਦੇ ਹਨ:-

ਥਾਪਿਆ ਨ ਜਾਇ ਕੀਤਾ ਨ ਹੋਇ॥ ਆਪੇ ਆਪਿ ਨਿਰੰਜਨੁ ਸੋਇ॥ ਜਿਨਿ ਸੇਵਿਆ ਤਿਨਿ ਪਾਇਆ ਮਾਨੁ॥ ਨਾਨਕ ਗਾਵੀਐ ਗੁਣੀ ਨਿਧਾਨੁ॥ ਗਾਵੀਐ ਸੁਣੀਐ ਮਨਿ ਰਖੀਐ ਭਾਉ॥	(ਉਹ ਸਚਿਆਰ ਸਤਜ ਸਰੂਪ ਜੋ ਸਭ ਕਿਛ ਆਪੇ ਆਪ ਹੈ) ਥਾਪਿਆ[4] ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਨਾ ਰਚਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਆਪਣੇ (ਆਪ ਤੇ ਆਪੇ) ਆਪ ਹੈ; (ਉਹ) ਮਾਇਆ (ਆਦਿ ਕਿਸੇ ਆਸਰੇ ਉਪਾਧੀ ਤੋਂ) ਅਲੇਪ ਹੈ। ਜਿਸ ਨੇ ਉਸ (ਕਾਯਮ ਬਿਲਜ਼ਾਤ ਤੇ ਨਿਰਲੇਪ) ਦੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਸ ਨੇ (ਉਸ ਦੀ ਹੋਂਦ ਦਾ) ਸਬੂਤ[5] ਪਾ ਲਿਆ ਹੈ। (ਪ੍ਰਸ਼ਨ-ਹੇ ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ (ਦੇਵ ਜੀ! ਉਸ ਨਿਰ+ਅੰਜਨ= ਨਿਰਾਕਾਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕੀਕੂੰ ਕਰੀਦੀ ਹੈ? ਉੱਤਰ-ਉਸ) ਗੁਣ ਸਾਗਰ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਵੀਏ, ਹਾਂ ਗਾਵੀਏ (ਤੇ ਗੁਣ ਕਥਨ ਨੂੰ) ਸੁਣੀਏ. (ਬੀ, ਗਾ ਸੁਣ ਕੇ) ਮਨ ਵਿਚ (ਉਸ ਨਾਲ) ਪ੍ਰੇਮ ਰਖੀਏ (ਤਾਂ ਜੋ ਇਹ ਮਨ) ਦੁਖ

੧. ਵਡਿਆਈ ਵੀਚਾਰ=ਹਰਿ ਜਸ ਕਰਨਾ, ਮੁਰਾਦ ਹੈ ਗੁਰੂ ਕੀ ਬਾਣੀ ਦਾ ਪਾਠ, ਵੀਚਾਰ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਪਰਮੇਸ਼੍ਰ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਦਾ ਅਮਿਤ ਵਰਣਨ ਹੈ।

੨. ਕਰਮੀ=ਕਰਮਾਂ ਦੁਆਰਾ। ਕਪੜਾ=ਜੀਵਾਤਮਾ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਪੜੇ ਵਾਂਙੂ ਪਹਿਨੇ ਹੋਏ ਹੈ, ਦੇਹ ਰੂਪੀ ਕਪੜਾ।

੩. (ਅ) ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਮਿਹਰ ਨਾਲ ਸਿਫਤ ਸਲਾਹ ਦਾ ਕਪੜਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਨਦਰ ਨਾਲ ਮੋਖੁ ਦੁਆਰਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। (ਸੰਪ੍ਰ:)

੪. ਥਾਪਨਾ=ਸਥਾਪਨ ਕਰਨਾ, ਕਿਸੇ ਥਾਂ ਯਾ ਪਦਵੀ ਉਤੇ ਕਾਯਮ ਕਰਨਾ। ਮਿਥ ਲੈਣਾ, ਫਰਜ਼ ਕਰ ਲੈਣਾ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਐਸੀ ਜਾਤ ਨਹੀਂ ਕਿ ਜੋ ਹੈ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਪਰ ਮਿਥ ਲਈ ਗਈ ਹੈ। ਨਾ ਉਹ ਮੂਰਤੀਆਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ (ਕੀਤੀ ਹੋਈ=) ਰਚੀ ਹੋਈ ਵਸਤੂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਆਪੇ ਆਪ ਹੈ=ਕਾਯਮ ਬਿਲਜ਼ਾਤ ਹੈ। ਵਧੇਰੇ ਨਿਰਸੰਸੇ ਕਰਨ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਨਿਰੰਜਨ=ਮਾਯਾ ਆਦਿ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪ ਦੱਸਿਆ ਹੈ। ਨਿਰੰਜਨ, ਨਿਰ+ਅੰਜਨ=ਮਾਇਆ ਆਦਿ ਕਿਸੇ ਰਲੇ ਉਪਾਧੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾ। ਸ਼ੁੱਧ ਸਰੂਪ।

੫. ਮਾਨ-ਉਹ ਸਬੂਤ ਜਿਸ ਨਾਲ ਨਿਹਚਾ ਆ ਜਾਵੇ। ਲਫਜ਼ 'ਪ੍ਰਮਾਣ' ਏਸੇ 'ਮਾਨ' ਪਦ ਦਾ ਹੀ ਵਿਸਥਾਰ ਹੈ। (ਅ) ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਅਰਥ ਐਉਂ ਬੀ ਹੈ:- ਜਿਸ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸੇਵਿਆ ਉਸ ਨੇ (ਦਰਗਾਹ ਦਾ ਮਾਨ-)ਸਨਮਾਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ।

ਦੁਖੁ ਪਰਹਰਿ ਸੁਖੁ ਘਰਿ ਲੈ ਜਾਇ॥

ਗੁਰਮੁਖਿ ਨਾਦੰ ਗੁਰਮੁਖਿ ਵੇਦੰ ਗੁਰਮੁਖਿ ਰਹਿਆ ਸਮਾਈ॥

ਗੁਰੁ ਈਸਰੁ ਗੁਰੁ ਗੋਰਖੁ ਬਰਮਾ ਗੁਰੁ ਪਾਰਬਤੀ ਮਾਈ॥

ਜੇ ਹਉ ਜਾਣਾ ਆਖਾ ਨਾਹੀ ਕਹਣਾ ਕਥਨੁ ਨ ਜਾਈ॥
ਗੁਰਾ ਇਕ ਦੇਹਿ ਬੁਝਾਈ॥
ਸਭਨਾ ਜੀਆ ਕਾ ਇਕੁ ਦਾਤਾ ਸੋ ਮੈ ਵਿਸਰਿ ਨ ਜਾਈ॥੫॥

ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰ ਲਵੇ ਤੇ ਸੁਖ ਨੂੰ (ਆਪਣੇ) ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਵਸਾ ਲਵੇ (ਪ੍ਰਸ਼ਨ-ਕਿਆ ਤੁਸੀਂ ਨਿਰੰਜਨ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਈਸ਼ਰ ਸ਼ਿਵ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ, ਬ੍ਰਹਮਾ ਆਦਿ ਸ਼ਕਤੇ ਤੇ ਪਾਰਬਤੀ, ਲਛਮੀ, ਸਰਸ੍ਵਤੀ ਆਦਿ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੇ ਹੋ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਰਗੁਣ ਸਰੂਪ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਧਯਾਨ ਧਰਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਉੱਤਰ:-) ਗੁਰੂ ਹੀ ਮੇਰਾ ਸ਼ਿਵ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਹੀ ਮੇਰਾ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਹੀ ਮੇਰਾ ਬ੍ਰਹਮਾ, ਗੁਰੂ ਹੀ ਮੇਰੀ ਪਾਰਬਤੀ, ਲਛਮੀ ਤੇ ਸਰਸ੍ਵਤੀ ਹੈ। (ਪ੍ਰਸ਼ਨ: ਬਿਨਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮੰਨੇ ਦੇ ਨਾਦ ਤੇ ਵੇਦ-ਸ਼ਬਦ ਤੇ ਗਯਾਨ-ਦਾ ਅਧਿਸ਼ਠਾਤਾ ਕੌਣ ਬਣੇਗਾ? ਉੱਤਰ:)[੧] (ਉਸ) ਗੁਰੂ ਦਾ (ਉਚਾਰਿਆ) ਵਾਕ (ਮੇਰੇ ਲਈ) ਨਾਦ ਹੈ, ਗੁਰਮੁਖ ਦਾ ਵਾਕ (ਹੀ) ਵੇਦ ਹੈ[੨] (ਕਿਉਂਕਿ) ਗੁਰੂ ਵਾਕ ਵਿਚ (ਨਿਰੰਜਨ) ਸਮਾ ਰਿਹਾ ਹੈ[੩]। (ਉਸ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਪੂਰੀ ਪੂਰੀ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਸਕੀਦੀ), [੪]ਜੇ ਮੈਂ ਜਾਣ ਬੀ ਲਵਾਂ ਤਾਂ ਵਰਣਨ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਦਾ ਕਥਨ ਕਿਹਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ[੫] (ਇਸ ਲਈ ਮੇਰੀ ਤਾਂ ਉਸ ਗੁਰੂ ਅਗੇ ਹੀ ਅਰਦਾਸ ਹੈ ਕਿ ਹੇ) ਗੁਰੋ (ਮੈਨੂੰ) ਇਕ ਗੱਲ ਬੁਝਾ ਦਿਓ[੬] ਕਿ ਸਭਨਾ ਜੀਆਂ ਦਾ, (ਜੋ) ਇਕੋ ਦਾਤਾ ਹੈ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਕਦੇ ਵਿਸਰੇ ਨਾ॥੫॥

---

੧. 'ਗੁਰੁ ਈਸਰੁ..' ਦਾ ਅਰਥ ਪਹਿਲੇ ਆਯਾ ਹੈ ਤੇ 'ਗੁਰਮੁਖਿ ਨਾਦੰ...' ਦਾ ਅਰਥ ਹੁਣ ਤੁਰਿਆ। ਗੋਰਖੁ-ਵਿਸ਼ਨੂੰ।

੨. ਸ਼ਬ: ਕੋ:ਵਿ: ਕੋਸ਼ ਤੇ ਐ: ਵਿਚ 'ਮੁਖ' ਦਾ ਅਰਥ ਉਚਾਰਨ ਬੀ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਸੋ ਗੁਰ+ਮੁਖਿ-ਗੁਰੂ ਦੇ ਵਾਕ ਵਿਚ। ਲਛਣਾ ਦ੍ਵਾਰਾ ਬੀ 'ਗੁਰੂ ਦਾ ਵਾਕ' ਹੈ। 'ਸਭਿ ਨਾਦ ਬੇਦ ਗੁਰਬਾਣੀ' (ਰਾਮ:ਮ:੧)॥ ਇਸ ਤੁਕ ਦੇ ਅਰਥ ਹੋਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੀ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਤ੍ਰੁਟੀ ਰਹਿ ਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ੧. ਗੁਰੂ ਹੀ ਨਾਦ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਹੀ ਵੇਦ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਹੀ ਸਮਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਥੇ ਗੁਰਮੁਖ ਦਾ ਅਰਥ ਗੁਰੂ ਕਰਨਾ ਪਿਆ। ਜਿਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਅਗਲੀ ਤੁਕ ਵਿਚ ਪਦ ਵਰਤਿਆ ਹੈ ਏਥੇ ਬੀ ਵਰਤ ਸਕਦੇਂ ਸਨ, ਏਥੇ 'ਗੁਰਮੁਖਿ' ਰੱਖਿਆ ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਕੋਈ ਅਰਥ ਵਿਚ ਵਿਲੱਖਣਤਾ ਹੈ ਜੋ ਇਸ ਅਰਥ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਦਿੱਸਦੀ। ੨. ਗੁਰੂ ਦੁਆਰਾ ਨਾਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਵੇਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਗੁਰੂ ਦੁਆਰਾ ਸਾਰੇ ਸਮਾ ਰਿਹਾ (ਜਾਣੀਦਾ ਹੈ)। ਅਗਲੀ ਤੁਕ ਦੱਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਿਵ ਬ੍ਰਹਮਾ ਦੇ ਥਾਂ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਦੱਸ ਰਹੇ ਹਨ। ੩. ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਕ ਹੋਰ ਹੈ, ਗੁਰਮੁਖਿ=ਗੁਰੂ ਜੋ ਮੁੱਖ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਗੁਰੂ ਦਾ ਨਾਦ (ਸ਼ਬਦ) (ਜਦ ਗੁਰਮੁਖ=) ਜਗਜਾਸੂ (ਨੇ ਸੁਣ ਕੇ ਵੇਦੰ=) ਜਾਣਿਆ, ਤਦ (ਗੁਰਮੁਖ=) ਗੁਰੂ ਜੋ ਮੁਖ ਹੈ ਅਰਥਾਤ ਪਰਮਾਤਮਾ ਉਸ ਵਿਚ ਸਮਾ ਅਰਥਾਤ ਅਭਿੰਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

੩. ਗੁਰ ਮਹਿ ਆਪੁ ਸਮੋਇ ਸਬਦੁ ਵਰਤਾਇਆ॥ (ਮਲਾਰ ਵਾਰ ਮ:੧-੨-੧੨੭੯)
ਪੁਨਾ:-ਗੁਰ ਮਹਿ ਆਪੁ ਰਖਿਆ ਕਰਤਾਰੇ॥ (ਮਾਰੂ: ਸ਼ੋਹ: ਮ:੧-੪-੧੦੨੪)

੪. 'ਜੇ ਹਉ ਜਾਣਾ...' ਦਾ ਅਰਥ ਤੁਰਿਆ।

੫. ਗੁਰੂ ਕੀ ਮਹਿਮਾ ਅਗਮ ਹੈ ਕਿਆ ਕਥੇ ਕਥਨਹਾਰੁ॥ (ਸਿਰੀ ਰਾਗੁ ਮ:੫-੫੨)

੬. ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਅਰਥ ਇਉਂ ਬੀ ਹੈ:- 'ਗੁਰਾਂ ਨੇ ਇਕ ਗਲ ਸਮਝਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ।'

[੬]

ਇਸ ਪਉੜੀ ਵਿਚ 'ਅੰਤਰਿ ਗਤਿ ਤੀਰਥ' ਦਾ ਮੁੱਢ ਬੱਝਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਪਉੜੀ ੨੧ ਵਿਚ ਹੈ। ਏਥੇ ਤੀਰਥ ਇਸ਼ਨਾਨ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ ਓਥੇ 'ਤੀਰਥੁ ਤਪੁ ਦਇਆ ਦਤੁ ਦਾਨੁ' ਆਦਿ ਵਧੇਰੇ ਕਰਮ ਗਿਣੇ ਹਨ, ਸੋ ਏਥੇ ਬੀ ਤੀਰਥ ਉਪਲਖਤ ਸਾਰੇ ਕਰਮਾਂ ਤੋਂ ਮੁਰਾਦ ਹੈ। ਕਰਮ ਮਾਰਗ ਵਿਚ ਤੇ ਜੋਗੀਆਂ ਵਿਚ ਤੀਰਥ ਇਸ਼ਨਾਨ ਇਕ ਵਡਾ ਕਰਮ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਲੋਹਾਰੀਪਾ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਸੀ, 'ਤੀਰਥਿ ਨਾਈਐ ਸੁਖੁ ਫਲੁ ਪਾਈਐ ਮੈਲੁ ਨ ਲਾਗੈ ਕਾਈ॥'(ਸਿ:ਗੋ:-੯੩੯)। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਮਾਰਗ 'ਕਰਮ ਮਾਰਗ' ਨਹੀਂ ਪਰ 'ਪ੍ਰੇਮ ਮਾਰਗ' ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਹੁਣ ਤਾਈਂ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਆਏ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕੀਹ ਨਜ਼ਰ ਭੇਟ ਕਰੀਏ, ਕੀਹ ਬੋਲ ਬੋਲੀਏ ਕਿ ਦਾਤਾ ਸਾਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰੇ। ਪਿਆਰ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਲੈਣ ਲਈ ਹੁਕਮ ਮੰਨਣਾ ਦੱਸਿਆ ਤੇ ਹੁਕਮ ਪਰ ਆਉਣ ਲਈ ਗੁਣ ਗਾਇਨ ਤੇ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਉਪਾਉ ਦੱਸੇ। ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਹੋਣ ਤੇ ਦਾਤਾ ਪਜਾਰ ਦੀ ਨਦਰ ਕਰਦਾ ਤੇ ਮੋਖ ਦੁਆਰ ਬਖ਼ਸ਼ਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਪਉੜੀ ਵਿਚ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਤੀਰਥਾਦਿ ਕਰਮ ਉਸਦੀ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਲੈਣ ਦੇ ਉਪਾਯ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਲੈਣ ਦਾ ਉਪਾਉ ਦਾਤੇ ਨੂੰ (ਵਿਸਰ ਨ ਜਾਣਾ=) ਸਿਮਰਨ ਕਰਨਾ ਹੀ ਹੈ। ਸਿਮਰਨ ਦਾ ਰਾਹ ਦੱਸ ਕੇ ਹੁਣ ਇਸ ਪਉੜੀ ਵਿਚ ਕਰਮ ਤੋਂ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਤੀਰਥਿ ਨਾਵਾ ਜੇ ਤਿਸੁ ਭਾਵਾ
ਵਿਣੁ ਭਾਣੇ ਕਿ ਨਾਇ ਕਰੀ॥

ਜੇਤੀ ਸਿਰਠਿ ਉਪਾਈ ਵੇਖਾ
ਵਿਣੁ ਕਰਮਾ ਕਿ ਮਿਲੈ ਲਈ॥

(ਮੈਂ) ਤੀਰਥ ਵਿਚ ਨ੍ਹਾਵਾਂ ਜੇ (ਨ੍ਹਾਉਣ ਨਾਲ) ਉਸ ਨੂੰ ਭਾ ਜਾਵਾਂ, ਬਿਨਾਂ (ਉਸ ਨੂੰ) ਭਾਏ (ਜਾਣ ਦੇ ਮੈਂ) ਨ੍ਹਾ ਕੇ ਕੀਹ ਕਰਾਂ? (ਭਾਵ ਤੀਰਥ ਸ਼ਨਾਨ ਉਸ ਦੀ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਦਾ ਕਾਰਨ ਨਹੀਂ, ਸੋ ਉਸ ਦੀ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਲੈਣ ਲਈ ਨਿਰੇ ਤੀਰਥ ਸ਼ਨਾਨ ਆਦਿ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਕਰਨੇ ਦਾ ਲਾਭ ਨਹੀਂ)। ਜਿਤਨੀ (ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ ਦੀ) ਉਪਜਾਈ ਰਚਨਾ ਮੈਂ ਵੇਖਦਾ ਹਾਂ (ਉਸ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਨੂੰ) ਕਰਮਾਂ (ਭਾਗਾਂ)[੧] ਬਾਝੋਂ ਕੀਹ ਮਿਲਦਾ ਹੈ? (ਭਾਵ ਕੁਛ ਨਹੀਂ, ਜੇ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕੋਈ) ਲੈ ਲਵੇ (ਅਰਥਾਤ ਲੈ ਕੇ ਦਿਖਾਵੇ, ਭਾਵ

---

੧. ਤੀਰਥ ਤੋਂ ਭਾਵ ਤੀਰਥ ਇਸ਼ਨਾਨ ਆਦਿ ਕਰਮ ਹੈਨ:- ਤੀਰਥ ਵਰਤ ਨੇਮ ਕਰਹਿ ਉਦਿਆਨਾ॥ ਜਤੁ ਸਤੁ ਸੰਜਮੁ ਕਥਹਿ ਗਿਆਨਾ॥ ਰਾਮ ਨਾਮ ਬਿਨੁ ਕਿਉ ਸੁਖੁ ਪਾਈਐ ਬਿਨੁ ਸਤਿਗੁਰ ਭਰਮੁ ਨ ਜਾਇਆ॥ (ਮਾਰੂ ਸੋ:ਮ:੧-੨੨/੧੩)॥ ਪੁਨਾ:- ਤੀਰਥਿ ਨਾਇ ਅਰੁ ਧਰਨੀ ਭ੍ਰਮਤਾ ਆਗੈ ਠਉਰ ਨ ਪਾਵੈ॥ (ਗਉ:ਮ:੫-੧੬੪)। ਪਰ 'ਵਿਣੁ ਕਰਮਾ' ਵਿਚ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ: 'ਆਪਣ ਲੀਆ ਜੇ ਮਿਲੈ ਤਾ ਸਭੁ ਕੋ ਭਾਗਠੁ ਹੋਇ॥ ਕਰਮਾ ਉਪਰਿ ਨਿਬੜੈ ਜੇ ਲੋਚੈ ਸਭੁ ਕੋਇ॥'(ਗਉ;ਮ:੧-੧੮)। ਪਿਛਲੇ ਜਨਮ ਦੇ ਕੀਤੇ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਫਲ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਰਬਧ ਰੂਪੀ ਭਾਗ ਜੋ ਬਣੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਰਨਾ ਤਾਂ ਜੀਵ ਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਭੋਗਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ ਦਾ ਹੈ:- ਹੁਕਮਿ ਚਲਾਏ ਆਪਣੈ ਕਰਮੀ ਵਹੈ ਕਲਾਮ॥ (ਸਾਰੰ: ਵਾਰ ਮ:੧)। ਐਉਂ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਅਰਥ ਏਥੇ ਕਰਮ ਫਲ ਹੈ ਜੋ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਮਿਲਦਾ ਹੈ (ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਸਾਹਿਤਜ ਵਿਚ ਕਰਮ ਤੋਂ ਮਤਲਬ 'ਕ੍ਰਿਯਾ ਦਾ ਫਲ' ਹੀ ਲੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ)।

ਈਸ਼੍ਵਰ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਲਈ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਮਈ ਬਨਾਉਣ ਦਾ ਉਪਾਉ ਅਗਲੀ ਤੁਕ ਵਿਚ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿਖਜਾ ਸੁਣ, ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ ਨਾਮ ਸਿਮਰ, ਤਦੋਂ ਰਤਨ ਜਵਾਹਰ ਮਾਣਿਕ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣਗੇ ਇਹ ਇਸ਼ਨਾਨ ਹੋਵੇਗਾ ਅੰਤਰਗਤਿ। ਜਿਸ ਬੁੱਧੀ ਰੂਪੀ ਤੀਰਥ ਵਿਚ ਨ੍ਹਾ ਕੇ ਨਾ ਕੇਵਲ ਇਸ਼ਨਾਨ ਸਗੋਂ ਰਤਨ ਲੱਭਣਗੇ, ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਤੀਰਥ ਵਿਚ ਨ੍ਹਾਉਂਦਾ ਮੋਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਿਆਵੇ।

ਮਤਿ ਵਿਚਿ ਰਤਨ ਜਵਾਹਰ ਮਾਣਿਕ ਜੇ ਇਕ ਗੁਰ ਕੀ ਸਿਖ ਸੁਣੀ॥

ਗੁਰਾ ਇਕ ਦੇਹਿ ਬੁਝਾਈ॥

ਸਭਨਾ ਜੀਆ ਕਾ ਇਕੁ ਦਾਤਾ ਸੋ ਮੈ ਵਿਸਰਿ ਨ ਜਾਈ॥੬॥

ਹੈ ਆਪਣੇ ਲੈਣ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਲੱਭਦਾ)। (ਇਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੀਵ ਦੀ) ਬੁੱਧਿ ਵਿਚ ਰਤਨ ਜਵਾਹਰ ਤੇ ਮਾਣਿਕ ਹੈਨ (ਪਰ ਆਪਣੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੇ। ਪ੍ਰਸ਼ਨ- ਫਿਰ ਕੀਕੂੰ ਲਏ ਜਾਵਣ[੧]? ਉਤਰ:) ਜੇ ਗੁਰਾਂ ਦੀ ਇਕ[੨] ਸਿਖਜਾ ਸੁਣ ਲਵੇਂ ਤਾਂ (ਉਹ ਮਿਲਦੇ ਹੈਨ, ਸੋ ਉਸ ਸਿਖਜਾ ਲਈ ਅਰਦਾਸ ਕਰ ਕਿ) ਹੇ ਗੁਰੂ ਜੀ (ਮੈਨੂੰ) ਇਕ (ਗੱਲ) ਬੁਝਾ ਦਿਓ[੩] (ਅਰਥਾਤ ਸਮਝਾ ਕੇ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਵਾੜ ਦਿਓ ਕਿ) ਸਭਨਾਂ ਜੀਆਂ ਦਾ ਜੋ ਇਕੋ ਦਾਤਾ ਹੈ ਓਹ ਮੈਨੂੰ (ਕਿਵੇਂ ਵੀ ਤੇ ਕਦੇ ਬੀ) ਵਿਸਰ ਨਾ ਜਾਵੇ॥੬॥

[੭]

ਕਰਮ ਮਾਰਗੀਆਂ ਤੇ ਯੋਗੀਆਂ ਦੇ ਤੀਰਥ ਇਸ਼ਨਾਨ ਆਦਿ ਕਰਮਾਂ ਦੀ, ਨਿਰੰਕਾਰ ਤੇ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਨੂੰ ਅਪਣੇ ਵਲ ਪ੍ਰੇਰਤ ਕਰ ਲੈਣ ਦੀ, ਅਸਮਰਥਾ ਦੱਸ ਕੇ ਅਤੇ ਨਾਮ ਸਿਮਰਣ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਵਰਣਨ ਕਰਕੇ ਹੁਣ ਯੋਗੀਆਂ ਦੇ ਹਠ ਸਾਧਨਾਂ ਤੋਂ ਜੋ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਦੱਸੀਦੀਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਨੂੰ ਆਕਰਖਣ ਕਰ ਲੈਣ ਦੀ ਅਸਮਰਥਾ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ:-

ਜੇ ਜੁਗ ਚਾਰੇ ਆਰਜਾ ਹੋਰ ਦਸੂਣੀ ਹੋਇ॥
ਨਵਾ ਖੰਡਾ ਵਿਚਿ ਜਾਣੀਐ ਨਾਲਿ ਚਲੈ ਸਭੁ ਕੋਇ॥
ਚੰਗਾ ਨਾਉ ਰਖਾਇ ਕੈ ਜਸੁ ਕੀਰਤਿ ਜਗਿ ਲੇਇ॥
ਜੇ ਤਿਸੁ ਨਦਰਿ ਨ ਆਵਈ ਤ ਵਾਤ ਨ ਪੁਛੈ ਕੇ॥
ਕੀਟਾ ਅੰਦਰਿ ਕੀਟੁ ਕਰਿ ਦੋਸੀ ਦੋਸੁ ਧਰੇ॥

(ਹਠ ਯੋਗ ਆਦਿ ਸਾਧਨ ਕਰਕੇ) ਜੇ (ਜੀਵ ਦੀ) ਉਮਰਾ (ਇੰਨੀ ਲੰਮੀ ਹੋ ਜਾਵੇ ਜਿੰਨੇ ਕਿ) ਚਾਰ ਯੁਗ (ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਤੋਂ ਬੀ) ਦਸ ਗੁਣੀ ਹੋਰ ਹੋ ਜਾਵੇ, (ਫੇਰ ਉਹ) ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ[੪] ਵਿਚ ਪ੍ਰਸਿਧ ਹੋ ਜਾਵੇ (ਤੇ ਇੰਨਾ ਸਤਿਕਾਰਿਆ ਜਾਵੇ ਕਿ) ਸਭ ਕੋਈ (ਆਦਰ ਲਈ ਉਸਦੇ) ਨਾਲ ਹੋ ਟੁਰੇ। ਜਗਤ ਵਿਚ ਜਸ ਤੇ ਕੀਰਤੀ (ਸ਼ੋਭਾ ਐਤਨੀ) ਲਵੇ (ਕਿ ਸਭ ਕੋਈ ਉਸ ਨੂੰ) ਚੰਗਾ ਚੰਗਾ ਆਖੇ। (ਪਰ) ਜੇ (ਉਹ) ਉਸ ('ਗੁਣੀ ਨਿਧਾਨ' ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ) ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਹੇਠ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਤਾਂ (ਉਸਦੀ) ਸਾਰ ਕਿਸੇ ਨਹੀਂ ਲੈਣੀ। (ਸਗੋਂ ਉਸਦੇ ਕੀਤੇ) ਦੋਸ਼ (ਉਸਦੇ) ਜ਼ਿੰਮੇ ਲਾ ਕੇ (ਉਹ) ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ ਜਾਏਗਾ ਤੇ ਉਹ ਕੀੜਿਆਂ ਵਿਚ ਕੀੜਾ ਕੀਤਾ ਜਾਏਗਾ[੫] (ਭਾਵ ਨੀਚ

---

੧. ਅੰਤਰਿ ਰਤਨ ਜਵੇਹਰ ਮਾਣਕ ਗੁਰ ਕਿਰਪਾ ਤੇ ਲੀਜੈ। (ਕਲ:ਮ:੪ ਅਸ਼ਟ-੨-੧੩੨੪)।

੨. ਨਾਨਕ ਲੇਖੈ ਇਕ ਗਲ ਹੋਰੁ ਹਉਮੈ ਝਖਣਾ ਝਾਖ॥ (ਵਾਰ ਆਸਾ ਮ:੧-੪੬੭)।

੩. ਦੇਹਿ ਬੁਝਾਈ=ਬੁਝਾਇ ਦੇਵੇ। ਬੁਝਾਇ ਤੋਂ ਬੁਝਾਈ ਤੁਕਾਂਤ ਲਈ ਵਟਿਆ। ਤੇਰੇ ਗੁਣ ਗਾਵਾ ਦੇਹਿ ਬੁਝਾਈ॥ (ਬਿ;ਮ:੧)। (ਅ) ਬੁਝਾਈ ਦਾ 'ਬੂਝ' ਅਰਥ ਬੀ ਸੰਪ੍ਰਦਾ ਵਿਚ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਕ 'ਸੋਝੀ' ਦੇ ਦਿਓ।

੪. ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਦੇ ਨੌ (ਖੰਡ=) ਹਿੱਸੇ ਮੰਨੇ ਹੋਏ ਹਨ ਸੋ ਨੌ ਖੰਡ=ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ।

੫. 'ਕਰਿ' ਪਦ 'ਦੇਹੁਲੀ ਦੀਪਕ' ਹੈ। ਕੀਟੁ ਕਰਿ, ਕਰਿ ਦੋਸੀ।

ਨਾਨਕ ਨਿਰਗੁਣਿ ਗੁਣੁ ਕਰੇ ਗੁਣਵੰਤਿਆ ਗੁਣੁ ਦੇ॥

ਤੇਹਾ ਕੋਇ ਨ ਸੁਝਈ ਜਿ ਤਿਸੁ ਗੁਣੁ ਕੋਇ ਕਰੇ॥੭॥

ਅਵਸਥਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇਗਾ[1], ਪਰੰਤੂ ਐਸੇ) ਗੁਣਾਂ ਤੋਂ ਵਿਹੂਣੇ (ਹੋ ਚੁਕੇ) ਵਿਚ (ਬੀ ਜੇ ਓਹ ਗੁਣੀ ਨਿਧਾਨ ਚਾਹੇ ਤਾਂ) ਗੁਣ ਭਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, (ਓਹ ਚਾਹੇ ਤਾਂ) ਗੁਣਵੰਤਿਆਂ (ਵਿਚ ਹੋਰ) ਗੁਣ (ਪਾ) ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ (ਗੁਣੀ ਨਿਧਾਨ) ਜੈਸਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਮੈਨੂੰ ਦਿੱਸਦਾ ਜੋ ਉਸ (ਗੁਣ ਵਿਹੂਣੇ ਹੋ ਚੁਕੇ ਨੂੰ) ਕੋਈ ਗੁਣ ਲਾ ਸਕੇ[2] (ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ (ਵਾਕ ਹੈ)॥੭॥

[੮, ੯, ੧੦, ੧੧]

ਪਿੱਛੇ ਪਉੜੀ ੫ ਵਿਚ 'ਸੋ ਮੈਂ ਵਿਸਰਿ ਨ ਜਾਈ' ਦੀ ਯਾਚਨਾ ਕਰਨ ਦੀ ਸੁਮਤਿ ਦਿਤੀ ਸੀ। ਫਿਰ ਪਉੜੀ ੬,੭ ਵਿਚ ਉਸ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਤੇ ਤੀਰਥਾਦਿ ਕਰਮ ਤੇ ਵਡੀ ਉਮਰਾ ਤੇ ਯਸ਼ ਕੀਰਤੀ ਆਦਿ (ਯੋਗ) ਸਿਧੀਆਂ ਦੀ ਨਜੂਨਤਾ ਦੱਸੀ ਸੀ। ਹੁਣ ਉਸੇ 'ਸੋ ਮੈਂ ਵਿਸਰਿ ਨ ਜਾਈ' ਅਰਥਾਤ ਨਾਮ ਸੁਣਨੇ ਦੀ ਸਿਖਜਾ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਸੁਣ ਬੁੱਝ ਲੈਣ ਦਾ ਲਾਭ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੁਣੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੀ ਲਾਭ ਹੋਇਆ। ਫ਼ੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਾਚ ਆ ਗਈ ਆਪਣੇ ਪਾਪ ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਲੈਣ ਦੀ, ਦੁਖ ਦੂਰ ਕਰ ਲੈਣ ਦੀ, ਸਦਾ ਵਿਗਾਸ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਣ ਦੀ, ਯਥਾ- 'ਨਾਨਕ ਭਗਤਾ ਸਦਾ ਵਿਗਾਸੁ॥ ਸੁਣਿਐ ਦੂਖ ਪਾਪ ਕਾ ਨਾਸੁ॥' ਇਥੇ 'ਸੋ ਮੈ ਵਿਸਰਿ ਨ ਜਾਈ' ਦੀ ਯਾਚਨਾ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿੱਖਜਾ ਸਮਝ ਬੁੱਝ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਪਦ 'ਭਗਤ' ਨਾਲ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਗਲ ਅਗਲੀਆਂ ੪ ਪਉੜੀਆਂ ਵਿਚ ਫੇਰ ਦੁਹਰਾਈ ਹੈ। ਪਰ ਨਾਲ ਹੀ ਚਉਹਾਂ ਪਉੜੀਆਂ ਵਿਚ ਸੁਣਨ ਦੇ ਹੋਰ ਲਾਭ ਦੱਸੇ ਹਨ। ਏਹ ਲਾਭ ਯਥਾ ਭਾਵਨੀ ਹਨ। ਜੋ ਭਾਵਨੀ ਧਾਰਕੇ ਕੋਈ ਨਾਮ ਸ੍ਰਵਣ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਉਸ ਨੂੰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭਾਵਨੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਦੀ ਹੈ, ਪਾਤਸ਼ਾਹ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਿੱਧੀ ਪੀਰੀ ਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਸਿੱਧ ਪੀਰ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੰਡਤਾਈ ਦੀ ਹੈ, ਓਹ ਪੰਡਿਤ ਆਦਿ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਟਿਕਣ ਦੀ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਹਜ ਧਿਆਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੱਸੀ ਹੈ, ਅਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਦੀ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ (ਭਗਤਾਂ) ਨੂੰ ਸਦਾ ਅਨੰਦ ਹੈ। ਇਹ ਗਲ ਚਾਰ ਵੇਰ ਦਰਸਾਉਣ ਤੋਂ ਭਾਵ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਦਿਖਲਾਉਣ ਦਾ ਜਾਪਦਾ ਹੈ। ਚੌਹਾਂ ਪਉੜੀਆਂ ਵਿਚ ਗਿਣਤੀ ਇਉਂ ਹੈ:- ਸਿਧ, ਸੁਰ, ਨਾਥ, ਈਸ਼ਰ, ਬਰਮਾ, ਇੰਦ, ਪਾਤ੍ਸ਼ਾਹ, ਸੇਖ, ਪੀਰ। ਇਹੋ ਗੇਣਤੀ ਲਗ ਪਗ ਫੇਰ ਪਉੜੀ ੩੫ ਵਿਚ ਗਿਣੀ ਹੈ, ਯਥਾ- ਸਿਧ, ਦੇਵ, ਨਾਥ, ਮਹੇਸ਼, ਬਰਮੇ, ਇੰਦ, ਨਰਿੰਦ ਆਦਿ ਅੰਤ ਨਾ ਅੰਤ।

ਪਉੜੀ ੮ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਿਖਜਾ ਸੁਣ ਕੇ ਯਥਾ ਭਾਵਨੀ ਲਾਭ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਦਰਸਾਯਾ ਹੈ ਤੇ ਪਉੜੀ ੩੫ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗਜਾਨ ਖੰਡ ਵਿਚ ਦਰਸਾਯਾ ਹੈ। ਪਰ ਪਉੜੀ ੩੫ ਦੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਗਜਾਨ ਖੰਡ ਤੋਂ ਬਾਦ ਸਰਮ ਖੰਡ ਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਦ ਕਰਮ ਖੰਡ ਹੈ, ਭਗਤ ਦਾ ਨਿਵਾਸ (ਪਉ: ੩੭ ਵਿਚ) ਕਰਮ ਖੰਡ ਵਿਚ ਤੇ 'ਆਨੰਦ' 'ਸਦਾ ਮਨਿ ਵਸਿਆ ਸੋਇ' ਦਰਸਾਯਾ ਹੈ, ਯਥਾ- 'ਤਿਥੈ ਭਗਤ ਵਸਹਿ ਕੇ ਲੋਅ॥ ਕਰਹਿ ਅਨੰਦੁ ਸਚਾ ਮਨਿ ਸੋਇ॥' ਇਸ ਵਿਵੇਚਨਾ ਤੋਂ ਬੀ ਇਹੀ

---

੧. ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ- 'ਭਗਤਿਹੀਣ ਜਗਤ ਸੀ ਸ਼ੋਭਾ ਵਾਲਾ' ਪਰ ਓਹ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ ਯਾ ਏਥੇ ਸਤਿਪੁਰਖਾਂ ਦੇ ਸਤਿਸੰਗਿ ਵਿਚ ਦੋਸ਼ੀ ਤੇ ਨੀਚਾਂ ਵਿਚ ਗਿਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। (ਅ) ਉਹ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ ਨੀਚ ਗਿਣਿਆ ਜਾਏਗਾ ਤੇ ਦੋਸ਼ੀ ਬੀ ਉਸ ਪਰ ਦੋਸ਼ ਥੱਪਣਗੇ। (ਸੰਪ੍ਰ:)

੨. ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਗੁਣਾਂ ਤੋਂ ਸੱਖਣੇ ਹੋ ਚੁਕੇ ਜੀਵ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਹੀ ਗੁਣ ਭਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। (ਅ) ਏਹੋ ਜੇਹਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਦਿੱਸਦਾ ਜੋ ਉਸ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੂੰ ਕੋਈ ਗੁਣ ਲਾ ਸਕੇ। (ਸੰਪ੍ਰ:)

ਸਹੀ ਹੋਇਆ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ 'ਸੁਣਿਐ' ਦੀਆਂ ਪਉੜੀਆਂ ਵਿਚ 'ਸੋ ਮੈ ਵਿਸਰਿ ਨ ਜਾਈ' ਦੀ ਸਿਖਜਾ ਸੁਣਕੇ ਇਹੋ ਟੇਕ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਏਕਾਂਕੀ ਪ੍ਰੀਤ ਵਾਲੇ 'ਭਗਤ' ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਦਰਸਾਉਣ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਜੋ ਸਦਾ ਵਿਗਾਸ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਸੁਣਿਐ ਸਿਧ ਪੀਰ ਸੁਰਿ ਨਾਥ॥	ਸੁਣਨੇ[੧] ਨਾਲ ਬਣੇ ਹਨ ਸਿੱਧ ਪੀਰ ਦਾਨੇ ਤੇ ਨਾਥ (ਆਦਿ ਵਡਕੇ)[੨]।
ਸੁਣਿਐ ਧਰਤਿ ਧਵਲ ਆਕਾਸ॥	ਸੁਣਨੇ ਨਾਲ ਬਣੇ ਹਨ (ਇਸ) ਧਰਤੀ ਦੇ ਹੇਠਲੇ ਤੇ (ਉਪਰ) ਅਕਾਸ਼ਾਂ (ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਵਡਕ੍ਰੇ[੩])।
ਸੁਣਿਐ ਦੀਪ ਲੋਅ ਪਾਤਾਲ॥	ਸੁਣਨੇ ਨਾਲ ਬਣੇ ਹਨ ਦੀਪਾਂ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਪਤਾਲਾਂ ਦੇ ਵਾਸੀ (ਵਡਕੇ[੪])।
ਸੁਣਿਐ ਪੋਹਿ ਨ ਸਕੈ ਕਾਲੁ॥	ਸੁਣਨੇ ਨਾਲ ਬਣੇ ਹਨ (ਓਹ ਲੋਕ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪਰ) ਕਾਲ ਅਪਣਾ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦਾ (ਭਾਵ ਉਹ ਚਿਰਜੀਵੀ[੫] ਯਾ

---

੧. ਸੁਣਨ ਤੋਂ ਮੁਰਾਦ ਕੰਨੀ ਪੈ ਕੇ ਨਿਕਲ ਜਾਣ ਮਾਤ੍ਰ ਤੋਂ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਐਸਾ ਸੁਣਨਾ ਜੋ ਸਮਝ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਵਧਦਾ ਬੂਝ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਮਨ ਤੇ ਬੁੱਧੀ ਵਿਚ ਪੂਰਨ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਿਛੇ ਯਾਚਨਾ 'ਬੁਝਾਈ' ਦੀ ਸੀ। ਬੁਝਾਈ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਬੁੱਧੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ਿਤ ਹੋ ਜਾਣ ਦਾ, ਯਥਾ-ਨਾਮੁ ਨਿਰੰਜਨੁ ਨਿਰਮਲਾ ਸੁਣਿਐ ਸੁਖੁ ਹੋਈ॥ ਸੁਣਿ ਸੁਣਿ ਮੰਨਿ ਵਸਾਈਐ ਬੂਝੈ ਜਨੁ ਕੋਈ॥ (ਸਾਰੰ:ਵਾ:ਮ:੪-੫-੧੨੩੯)। ਫਿਰ ਫੁਰਮਾਯਾ ਹੈ:- ਨਾਇ ਸੁਣਿਐ ਨਾਉ ਊਪਜੈ ਨਾਮੇ ਵਡਿਆਈ।....ਗੁਰਮੁਖਿ ਨਾਮੁ ਧਿਆਈਐ ਨਾਨਕ ਲਿਵਲਾਈ॥ (ਸਾਰੰ:ਵਾ:ਮ:੪-੬-੧੨੪੦)।

੨. ਯਥਾ- ਨਾਇ ਸੁਣਿਐ ਸਭ ਸਿਧਿ ਹੈ ਰਿਧਿ ਪਿਛੈ ਆਵੈ। (ਸਾਰੰ:ਵਾ:ਮ:੪-੭-੧੨੪੦)। ਸਿਧ-ਜੋਗੀਆਂ ਦੇ ਵਡਕੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ੮੪ ਹੈ। ਪੀਰ-ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਸਾਧੂ। ਸੰਸ: ਸੁਰ-ਵਿਦਵਾਨ ਤੇ ਦਾਨੇ ਲੋਕ। (ਅ) ਦੇਵਤੇ। ਨਾਥ-ਯੋਗ ਮਾਰਗ ਦੇ ਬਹੁਤ ਵਡੇ ਆਚਾਰਯ ਜੋ ਨੌ ਹੋਏ ਹਨ।

੩. ਉਪਾਦਨ ਲੱਛਣਾਂ ਦੁਆਰਾ 'ਧਰਤਿ ਧਵਲ ਆਕਾਸ' 'ਦੀਪ ਲੋਕ ਪਾਤਾਲ' ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ- ਇਨ੍ਹਾਂ ਟਿਕਾਣਿਆਂ ਦੇ ਵੱਸਣ ਵਾਲੇ ਵਡਕੇ ਸਿਧ ਪੀਰ ਸੁਰ ਤੇ ਨਾਥਾਂ ਵਰਗੇ। ਜਿਵੇਂ ਕਹੀਦਾ ਹੈ: ਸਾਰਾ ਸ਼ਹਿਰ ਅਜ ਗੁਡੀਆਂ ਪਤੰਗਾਂ ਵੇਖਣ ਕੋਠਿਆਂ ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ। ਸ਼ਹਿਰ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਕੋਠੇ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ ਪਰ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਵਾਸੀ ਚੜ੍ਹ ਗਏ ਭਾਵ ਹੈ। ਇਹ ਹੈ ਉਪਾਦਾਨ ਲੱਛਣ। ਧਵਲ=ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਬੈਲ, ਧਰਤੀ ਹੇਠਲਾ ਮੰਨਿਆ ਬੈਲ, ਭਾਵ ਹੈ ਧਰਤੀ ਦੇ ਹੇਠਲੇ ਪਾਸੇ ਦੀ ਵਸੋਂ। ਦੀਪ=ਧਰਤੀ ਦੇ ਸੱਤ ਹਿੱਸੇ। ਲੋਅ=ਲੋਕ, ਭਵਨ। ਪਾਤਾਲ=ਧਰਤੀ ਤੋਂ ਹੇਠਲੇ ਪਾਸੇ ਦੂਰ ਦੇ ਟਿਕਾਣੇ ਜੋ ਸੱਤ ਗਿਣੇ ਹਨ, ਪਾਤਾਲ ਅਖੀਰਲਾ ਹੈ।

੪. ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੁਕਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਸੰਪ੍ਰਦਾ ਵਿਚ ਕਈ ਲਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ:- (ਅ) ਸੁਣਨੇ ਨਾਲ ਜਾਣ ਲਈਦਾ ਹੈ ਸਿਧਾਂ, ਪੀਰਾਂ, ਸੁਰਾਂ, ਨਾਥਾਂ, ਧਰਤੀਆਂ, ਧਉਲਾਂ, ਅਕਾਸ਼ਾਂ, ਦੀਪਾਂ, ਲੋਕਾਂ, ਪਤਾਲਾਂ ਦੇ ਭੇਤਾਂ ਨੂੰ। (ੲ) ਸੁਣਨ ਨਾਲ ਜਾਚ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਸਿਧ, ਪੀਰ, ਸੁਰ, ਨਾਥ ਬਣਨੇ ਦੀ, ਧਰਤੀ ਧਉਲ ਅਕਾਸ਼ ਦੀਪ ਲੋਅ ਪਾਤਾਲਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣੇ ਦੀ ਯਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਗਤੀ ਦੀ। (ਸ) ਦੀਪ, ਲੋਅ, ਪਾਤਾਲ ਆਦਿਕਾਂ ਦੇ ਅਧਿਸ਼ਠਾਤਾ ਦੇਵਤੇ ਇਸ ਪਦਵੀ ਨੂੰ ਸੁਣਕੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਹਨ, ਅਥਵਾ ਓਹ ਸਥਿਤ ਹੈਨ, ਆਦਿ। ਕੋਈ ਅਠ ਦਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਰਥ ਲਾਉਣ ਦਾ ਪ੍ਰਜਤਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਟੀਕਾਕਾਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਯਥਾ ਮਤ ਇਕ ਅਰਥ ਚੁਣ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਆਸ਼ਾ ਇਹੋ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਾਮ ਦੇ ਸ੍ਰਵਣ ਨਾਲ ਪਾਪ ਨਸ਼ਟ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਦੁਖ ਦੂਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਆਨੰਦ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਭਗਤੀ ਭਾਵ ਨਾਲ ਸੁਣਨੇ ਕਰਕੇ, ਹੋਰ ਭਾਵਨਾ ਜੈਸੀ ਜੈਸੀ ਕੋਈ ਕਰੇ ਵੈਸਾ ਵੈਸਾ ਫਲ ਲੈਂਦਾ ਹੈ।

੫. ਬਿਨੁ ਨਾਵੈ ਦੁਖੁ ਕਾਲੁ ਸੰਤਾਪੈ॥ (ਸਿਧ ਗੋ:੫੦-੯੪੩)।
ਪੁਨਾ- ਗੁਰ ਪਰਚੈ ਮਨੁ ਸਾਚਿ ਸਮਾਇ॥ ਪ੍ਰਣਵਤਿ ਨਾਨਕੁ ਕਾਲੁ ਨ ਖਾਇ॥ (ਸਿ:ਗੋ:੪੯-੯੪੩)।

ਨਾਨਕ ਭਗਤਾ ਸਦਾ ਵਿਗਾਸੁ॥
ਸੁਣਿਐ ਦੂਖ ਪਾਪ ਕਾ ਨਾਸੁ॥
੮॥

ਕਾਲ ਬਿਜਈ ਜੋਗੀ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ)। (ਪਰੰਤੂ) ਭਗਤਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣਨੇ ਨਾਲ ਪਾਪਾਂ ਦਾ ਨਾਸ਼, ਦੁਖਾਂ ਦਾ ਵਿਨਾਸ਼ ਤੇ ਸਦਾ ਆਨੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਹੇ ਨਾਨਕ[੧]! ॥੮॥

ਸੁਣਿਐ ਈਸਰੁ ਬਰਮਾ ਇੰਦੁ॥
ਸੁਣਿਐ ਮੁਖਿ ਸਾਲਾਹਣ ਮੰਦੁ॥
ਸੁਣਿਐ ਜੋਗ ਜੁਗਤਿ ਤਨਿ ਭੇਦ॥
ਸੁਣਿਐ ਸਾਸਤ ਸਿਮ੍ਰਿਤਿ ਵੇਦ॥
ਨਾਨਕ ਭਗਤਾ ਸਦਾ ਵਿਗਾਸੁ॥
ਸੁਣਿਐ ਦੂਖ ਪਾਪ ਕਾ ਨਾਸੁ॥
੯॥

ਨਾਮ ਸੁਣਨੇ ਨਾਲ ਸ਼ਿਵ, ਬ੍ਰਹਮਾ ਤੇ ਇੰਦ੍ਰ ਬਣੇ ਹਨ[੨]। ਨਾਮ ਸੁਣਨੇ ਨਾਲ ਮੰਦਾ (ਪੁਰਖ ਬੀ) ਸਿਫਤ ਸਲਾਹਾਂ (ਕਰਦਾ ਕਰਦਾ) ਮੁਖੀ (=ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ) ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ[੩]। ਨਾਮ ਸੁਣਨੇ ਨਾਲ ਜੋਗ ਦੀਆਂ ਜੁਗਤੀਆਂ ਤੇ ਤਨ ਅੰਦਰਲੀਆਂ (ਨਾੜੀਆਂ ਆਦਿਕਾਂ ਦੀਆਂ) ਗੁੱਝੀਆਂ ਗਲਾਂ ਦਾ (ਪਤਾ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ[੪])। ਨਾਮ ਸੁਣਨ ਨਾਲ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਸਿਮ੍ਰਤੀਆਂ ਤੇ ਵੇਦਾਂ (ਵਾਲੀ ਸੋਝੀ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ[੫])।

(ਅੰਤ ਦੀਆਂ ਦੋ ਤੁਕਾਂ ਦਾ ਅਰਥ ਉਪਰ ਆ ਚੁੱਕਾ ਹੈ)॥੯॥

ਸੁਣਿਐ ਸਤੁ ਸੰਤੋਖੁ ਗਿਆਨੁ॥
ਸੁਣਿਐ ਅਠਸਠਿ ਕਾਇਸਨਾਨੁ॥
ਸੁਣਿਐ ਪੜਿ ਪੜਿ ਪਾਵਹਿ ਮਾਨੁ॥
ਸੁਣਿਐ ਲਾਗੈ ਸਹਜਿ ਧਿਆਨੁ॥
ਨਾਨਕ ਭਗਤਾ ਸਦਾ ਵਿਗਾਸੁ॥

ਨਾਮ ਸੁਣਨੇ ਨਾਲ ਸਤਿ ਸੰਤੋਖ ਤੇ ਗਯਾਨ (ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ[੬])। ਨਾਮ ਸੁਣਨੇ ਨਾਲ ਅਠਾਹਠ ਤੀਰਥਾਂ ਦਾ ਇਸ਼ਨਾਨ (ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ-ਭਾਵ ਅਠਾਹਠ ਤੀਰਥਾਂ ਦੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਦਾ ਫਲ ਜੋ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਸੋ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ[੭])। ਸੁਣਨੇ ਨਾਲ (ਵਿਦਯਾ) ਪੜ੍ਹ ਪੜ੍ਹ ਕੇ (ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣੇ ਵਾਲਾ) ਮਾਨ ਬੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, (ਪਰੰਤੂ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਸੁਣਨੇ ਵਾਲੇ ਦਾ) ਸੁਣਨੇ ਨਾਲ ਸਹਜ ਧਿਆਨ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਬ੍ਰਿਤੀ ਦਾ ਟਿਕਾਉ

---

੧. ਪਾਪਾਂ ਦਾ ਫਲ ਦੁੱਖ ਹੈ, ਦੁੱਖ ਵਿਚ ਚਿੰਤਾ ਤੇ ਉਦਾਸੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਨਾਮ ਵਾਲੇ ਭਗਤ ਦੇ ਪਾਪ ਨਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਪਾਪ ਨਸ਼ਟ ਹੋਇਆਂ ਦੁਖ ਦੂਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਅਦੁਖੀ ਮਨ ਜੋ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪਯਾਰ ਵਿਚ ਹੈ ਸਦਾ ਖਿੜਿਆ ਤੇ ਆਨੰਦ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

੨. ਸੰਪ੍ਰਦਾ ਵਾਲੇ ਚੌਹਾਂ ਹੀ ਤੁਕਾਂ ਵਿਚ 'ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣ ਲੈਂਦੇ ਹਨ' ਵਾਲਾ ਅਰਥ ਬੀ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਬਾਕੀ ਦੇ ਹੋਰ ਅਰਥ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਮੂਨਾ ਪਿਛਲੇ ਪੰਨੇ ਦੀ ਟੂਕ ਨਿਸ਼ਾਨ੪ ਵਿਚ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਬੀ ਘਟਾਉਂਦੇ ਹਨ।

੩. ਯਥਾ- ਨਾਇ ਸੁਣਿਐ ਪਾਪ ਕਟੀਅਹਿ ਨਿਰਮਲ ਸਚੁ ਪਾਵੈ॥ (ਸਾਰੰ:ਵਾ:ਮ:੪-੮-੧੨੪੦)

(ਅ) ਸੁਣਨੇ ਵਾਲਾ ਮੰਦਾ ਪੁਰਖ ਬੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਮੂੰਹੋਂ ਸਲਾਹੁਣ ਲਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। (ਸੰਪ੍ਰ:)

੪. ਨਾਮਿ ਰਤੇ ਜੋਗ ਜੁਗਤਿ ਬੀਚਾਰੁ॥ (ਸਿਧ ਗੋ:੩੨-੯੪੧)

੫. ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਾਸਤ੍ਰ ਸਿਮ੍ਰਿਤਿ ਬੇਦ॥ (ਸਿ:ਗੋ:੩੭-੯੪੨)

੬. ਨਾਇ ਸੁਣਿਐ ਸੰਤੋਖੁ ਹੋਇ ਕਵਲਾ ਚਰਨ ਧਿਆਵੈ॥ (ਸਾਰੰ:ਵਾ:ਮ:੪-੭-੧੨੪੦)

੭. ਤੀਰਥ ਇਸ਼ਨਾਨ ਨਾਲ ਪਾਪ ਦੂਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਨਾਮ ਸੁਣਨ ਨਾਲ ਸਚ ਮੁਚ ਪਾਪ ਦੂਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਯਥਾ-ਭਰੀਐ ਮਤਿ ਪਾਪਾ ਕੈ ਸੰਗਿ॥ ਓਹੁ ਧੋਪੈ ਨਾਵੈ ਕੈ ਰੰਗਿ॥(ਜਪੁਜੀ-੨੦) (ਅ) ਨਾਮ ਸੁਣਨ ਨਾਲ ਜੋ ਇਸਨੂੰ (ਪੜਿ ਪੜਿ=) ਜਪਦੇ ਹਨ (ਦਰਗਾਹੇ) ਮਾਨ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ। (ਸੰਪ੍ਰ:।)

ਸੁਣਿਐ ਦੂਖ ਪਾਪ ਕਾ ਨਾਸੁ॥ ੧੦॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਨਿਰਯਤਨ ਟਿਕਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ[੧])। (ਬਾਕੀ ਦਾ ਅਰਥ ਪਿੱਛੇ ਆ ਚੁੱਕਾ ਹੈ)॥੧੦॥

ਸੁਣਿਐ ਸਰਾ ਗੁਣਾ ਕੇ ਗਾਹ॥
ਸੁਣਿਐ ਸੇਖ ਪੀਰ ਪਾਤਿਸਾਹ॥
ਸੁਣਿਐ ਅੰਧੇ ਪਾਵਹਿ ਰਾਹੁ॥
ਸੁਣਿਐ ਹਾਥ ਹੋਵੈ ਅਸਗਾਹੁ॥
ਨਾਨਕ ਭਗਤਾ ਸਦਾ ਵਿਗਾਸੁ॥
ਸੁਣਿਐ ਦੂਖ ਪਾਪ ਕਾ ਨਾਸੁ॥ ੧੧॥

ਸੁਣਨੇ ਨਾਲ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਸਰਾਂ ਦੇ ਜਾਣਨਹਾਰ[੨] ਹੋ ਜਾਈਦਾ ਹੈ। ਸੁਣਨੇ ਨਾਲ ਸ਼ੇਖ, ਪੀਰ ਤੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ (ਭਾਵ ਦੀਨ ਦੁਨੀ ਦੇ ਵੱਡੇ) ਬਣ ਜਾਈਦਾ ਹੈ। ਸੁਣਨੇ ਨਾਲ ਅੰਨ੍ਹੇ (=ਗਜਾਨਹੀਨ ਲੋਕ ਗਜਾਨ ਦਾ) ਮਾਰਗ ਪਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ[੩]। ਸੁਣਨੇ ਨਾਲ (ਸੁਣਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ) ਅਥਾਹ (ਭਵ ਸਾਗਰ) ਹਥਾਲੜਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ[੪]। (ਅੰਤਲੀਆਂ ਦੋਹਾਂ ਤੁਕਾਂ ਦਾ ਅਰਥ ਪਿਛੇ ਆ ਚੁੱਕਾ ਹੈ)॥੧੧॥

[੧੨, ੧੩, ੧੪, ੧੫]

'ਸੋ ਮੈ ਵਿਸਰਿ ਨ ਜਾਈ', 'ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲਾ ਸਚੁ ਨਾਉ', 'ਸਾਚਾ ਸਾਹਿਬ ਸਾਚੁ ਨਾਇ' ਅਰਥਾਤ 'ਨਾਮ' ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇ ਕੇ, ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਇਸ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਯਾਚਨਾ ਕਰਕੇ, ਉਸ ਤੋਂ ਸੁਣ ਕੇ ਸੁਣਨ ਦੇ ਲਾਭ ਦੱਸੇ ਸਨ। ਹੁਣ ਅਗਲੀਆਂ ਚਾਰ ਪਉੜੀਆਂ ਵਿਚ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਿੱਖ, ਜੇ ਉਸ (ਨਾਮ) ਦਾ ਵਾਰੰਵਾਰ ਮੰਨਨ ਕਰੇਗਾ ਤਾਂ ਨਾਮੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇਗਾ। ਚਾਹੋ ਐਸੇ-ਮੰਨ ਲੈਣ ਵਾਲੇ-ਦੀ ਸੰਪੂਰਨ ਮਹਿਮਾ ਅਕੱਥ ਹੈ, ਪਰ ਕੁਛ ਨਾ ਕੁਛ ਕਿਹਾਂ ਤੇ ਹੀ ਪਤਾ ਲਗੇਗਾ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਉੜੀਆਂ ਵਿਚ 'ਮੰਨੈ' ਪਦ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ 'ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਅਭਜਾਸ ਕਰਨਾ'। ਵੇਦਾਂਤ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਇਸ ਨੂੰ 'ਮਨਨ' ਕਹਿ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਅਗਲੀਆਂ ਪਉੜੀਆਂ ਦਾ ਵੀਚਾਰ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਪਦ 'ਮੰਨੈ' ਦੇ ਅਰਥ ਵਿਚ ਦੋ ਪਦ 'ਮਨਨ' ਤੇ 'ਨਿਧਜਾਸਨ' ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਦ 'ਸਾਖਜਾਤਕਾਰ' ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਇਥੇ ਕੇਵਲ 'ਮੰਨੈ' ਨਾਲ 'ਪਾਵਹਿ ਮੋਖ ਦੁਆਰੁ' ਲਿਖਜਾ ਹੈ। ਸੋ ਮੰਨੈ ਵਿਚ ਮਨਨ ਨਿਧਜਾਸਨ ਦੁਇ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਦੂਸਰਾ ਫਰਕ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਥੇ ਕੇਵਲ 'ਨਾਮ ਦੇ ਮੰਨਣ' ਦੇ ਫਲ ਦੱਸੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਜੈਸਾ ਕਿ ਸਾਫ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ: 'ਐਸਾ ਨਾਮੁ ਨਿਰੰਜਨੁ ਹੋਇ॥ ਜੇ ਕੋ ਮੰਨਿ ਜਾਣੈ ਮਨਿ ਕੋਇ॥'

ਮੰਨੇ ਕੀ ਗਤਿ ਕਹੀ ਨ ਜਾਇ॥
ਜੇ ਕੋ ਕਹੈ ਪਿਛੈ ਪਛੁਤਾਇ॥
ਕਾਗਦਿ ਕਲਮ ਨ ਲਿਖਣਹਾਰੁ॥

(ਸਭਨਾਂ ਜੀਆਂ ਦੇ ਇਕ ਦਾਤੇ ਨੂੰ ਨਾ ਵਿਸਾਰਨ ਵਾਲੇ ਅਰਥਾਤ ਸੱਚੇ ਨਾਮ ਨੂੰ) ਮੰਨ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਦੀ[੫] ਅਵਸਥਾ (ਯਾ ਪ੍ਰਾਪਤੀ[੬]) ਕਹੀ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੀ, ਜੇ ਕੋਈ ਕਹੇ ਤਾਂ ਪਿਛੋਂ ਪਛੁਤਾਉਂਦਾ ਹੈ (ਕਿ ਮੈਂ ਥੋੜੀ ਕਹੀ ਹੈ। ਭਲਾ ਜੇ ਕੋਈ ਦਾਨੇ) ਮੰਨ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਦਾ ਬੈਠ ਕੇ ਵੀਚਾਰ ਕਰਨ

---

੧. ਗੁਰਮੁਖਿ ਲਾਗੈ ਸਹਜਿ ਧਿਆਨੁ॥(ਸਿਧ ਗੋ:)।ਪੁਨਾ: ਨਾਇ ਸੁਣਿਐ ਸਹਜੁ ਊਪਜੈ ਸਹਜੇ ਸੁਖੁ ਪਾਵੈ॥(ਸਾਰੰ:ਵਾ:ਮ:੪-੭)
੨. ਗਾਹ=ਗਾਹੁਣਹਾਰ, ਜਪਣਹਾਰ, ਸਿਆਣੂ।
੩. ਨਾਇ ਸੁਣਿਐ ਘਟਿ ਚਾਨਣਾ ਆਨ੍ਹੇਰੁ ਗਵਾਵੈ॥ ਨਾਇ ਸੁਣਿਐ ਆਪੁ ਬੁਝੀਐ ਲਾਹਾ ਨਾਉ ਪਾਵੈ॥(ਸਾਰੰ:ਵਾ:ਮ:੪-੮)
੪. ਸਾਗਰੁ ਤਰਿਓ ਬਾਛਰ ਖੋਜ॥ (ਰਾਮ:ਮ:੫-੫੧-੮੯੯)
੫. ਮੰਨੇ ਕੀ=ਮੰਨ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਦੀ, ਜਿਸ ਨੇ ਮੰਨਨ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ।
੬. ਗਤਿ ਦੇ ਹੋਰ ਅਰਥ:- ਗਤਿ=ਚਾਲ, ਹਾਲਤ, ਅਵਸਥਾ, ਰਸਤਾ, ਫਲ, ਪ੍ਰਾਪਤੀ।
ਗਤਿ ਦਾ 'ਉਸਤਤਿ' ਅਰਥ ਬੀ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਮੰਨੇ ਕਾ ਬਹਿ ਕਰਨਿ ਵੀਚਾਰੁ॥
ਐਸਾ ਨਾਮੁ ਨਿਰੰਜਨੁ ਹੋਇ॥
ਜੇ ਕੋ ਮੰਨਿ ਜਾਣੈ ਮਨਿ ਕੋਇ॥ ੧੨॥

(ਤੇ ਕਈ ਲਿਖਾਰੀ ਲਿਖੀ ਜਾਣ ਤਾਂ ਵਰਣਨ ਹੋ ਸਕੇ? ਉੱਤਰ:-ਨਹੀਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਸੰਪੂਰਨ ਲਿਖ ਲੈਣ ਵਾਲਾ) ਲਿਖਾਰੀ ਨਹੀਂ, ਨਾ (ਅਮੁੱਕ ਲਿਖਣੇਹਾਰ) ਕਲਮ ਹੈ ਤੇ ਨਾ (ਅਮਿੱਤ) ਕਾਗਤ ਹੈ (ਜਿਸ ਪਰ ਲਿਖਿਆ ਜਾ ਸਕੇ)। (ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦਾ) ਨਾਮ ਐਸਾ ਮਾਯਾ ਤੋਂ ਨਿਰਲਿਪਤ[1] (=ਪਾਵਨ ਪਦਾਰਥ) ਹੈ, (ਪਰ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ) ਕੋਈ (ਤਾਂ) ਜਾਣ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੇ ਕੋਈ ਮਨ ਵਿਚ (ਨਾਮ ਨੂੰ) ਮਨਨ ਕਰ ਲਵੇ॥੧੨॥

ਮੰਨੈ ਸੁਰਤਿ ਹੋਵੈ ਮਨਿ ਬੁਧਿ॥

(ਨਾਮ ਨੂੰ) ਮੰਨ ਲੈਣ ਨਾਲ[2] (ਜਗਯਾਸੂ ਦੀ) ਸੁਰਤਿ[3] ਮਨੀਖਾ, (ਤੇ) ਬੁਧਿ (ਨਾਮੀ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਯ ਕਰਨ ਵਾਲੀ) ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਮੰਨੈ ਸਗਲ ਭਵਣ ਕੀ ਸੁਧਿ॥

(ਨਾਮ ਨੂੰ) ਮੰਨ ਲੈਣ ਨਾਲ (ਉਹ ਸੁਧਿ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜੋ) ਸਾਰੇ ਭਵਨਾਂ ਦੀ ਸੋਝੀ (ਕਹੀਦੀ ਹੈ, ਭਾਵ ਸੁਤੇ ਗਯਾਨ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਾਲੀ ਬੁੱਧੀ ਜੋ ਦੇਵਤਿਆਂ ਤੇ ਸਿਧਾਂ ਪੁਰਖਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ)। (ਐਸੀ ਅਨੁਭਵੀ ਸੁਤੇ ਬੁੱਧੀ ਜਿਸ ਨੂੰ

---

੧. ਨਿਰ+ਅੰਜਨ=ਮਾਯਾ ਤੇ ਨਿਰਲਿਪਤ। ਸ਼ੁੱਧ, ਪਵਿਤ੍ਰ। 'ਨਾਮ ਨਾਮੀ ਦੀ ਅਭੇਦਤਾ' ਦੇ ਨਿਯਮ ਅਨੁਸਾਰ ਨਾਮ ਬੀ ਨਿਰੰਜਨ ਹੈ। ਜੈਸੇ ਵਾਕ ਹੈ:- ਨਾਮੁ ਨਿਰੰਜਨੁ ਅਤਿ ਅਗਮ ਅਪਾਰਾ (ਮਾਝ:ਮ:੩ ਅਸ਼ਟ-੬-੧੧੨) ਪੁਨਾ-ਨਾਮੁ ਨਿਰੰਜਨੁ ਅਗਮੁ ਅਗੋਚਰੁ ਸਤਿਗੁਰਿ ਦੀਆ ਬੁਝਾਇ॥ (ਵਡ:ਮ:੩-੪-੫੮੪)

(ਅ) ਸੰਪ੍ਰ: ਅਰਥ ਇਹ ਬੀ ਹੈ:- ਨਾਮ ਐਸਾ ਨਿਰੰਜਨ ਰੂਪ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਉਸ ਦਾ ਮਨਨ ਕਰੇ ਓਹੀ ਉਸ ਦੇ ਰਸ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਹੈ।

੨. ਮੰਨੈ=ਮੰਨ ਲੈਣ ਨਾਲ।

੩. 'ਸੁਰਤਿ' ਪਦ ਦਾ ਮੂਲ ਕੋਸ਼ਕਾਰਾਂ ਨੇ ਸਿਮ੍ਰਿਤਿ ਮੰਨਿਆ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਅਰਥ ਕੀਤੇ ਹਨ: ਸਮਰਣ, ਚੇਤਨਾ; ਸੁਧਿ, ਧਯਾਨ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਹ ਪਦ ਗਯਾਤ, ਬ੍ਰਿਤੀ, ਚੇਤਨਾ, ਧਯਾਨ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪ੍ਰੀਤ, ਸ਼ੁਧ, ਖ਼ਬਰ, ਸਿਮ੍ਰਿਤ ਸ਼੍ਰੁਤੀ, ਅਨੇਕਾਂ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਆਯਾ ਹੈ। ਚੋਥੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਬੀ ਫੁਰਮਾਯਾ ਹੈ: ਨਾਇ ਮੰਨਿਐ ਸੁਰਤਿ ਊਪਜੈ ਨਾਮੇ ਮਤਿ ਹੋਈ॥ (ਸਾਰੰ:ਵਾ:ਮ:੪-੧੨੪੨)। ਫਿਰ ਜਪੁਜੀ (ਪਉੜੀ੬) ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, 'ਤਿਥੈ ਘੜੀਐ ਸੁਰਤਿ ਮਤਿ ਮਨਿ ਬੁਧਿ॥ ਤਿਥੈ ਘੜੀਐ ਸੁਰਾ ਸਿਧਾ ਕੀ ਸੁਧਿ॥' ਇਥੇ 'ਮਨਿ' ਪਦ ਵਿਚ ਸਿਆਰੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਲਿੰਗ ਦਾ ਚਿੰਨ੍ਹ ਹੈ ਤੇ ਦੱਸਦਾ ਹੈ 'ਮਨਿ' ਤੋਂ 'ਮਨੀਖਾ' ਮੁਰਾਦ ਹੈ। ਸੁਰਤਿ=Consciousness, ਮਨਿ=ਮਨੀਖਾ=Intelligence, ਬੁਧਿ=Reason ਏਹ ਸੁਰਤਿ ਮਨਿ ਬੁਧਿ ਆਦਿ ਸਾਡੀ ਗਯਾਤ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਅੰਗ ਯਾ ਦਰਜੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਹੈ ਗਯਾਨ ਪ੍ਰਾਪਤੀ। ਕਾਰਜ ਕਾਰਣ ਆਦਿ ਵੀਚਾਰ ਨਾਲ, ਯਾ ਤਰਕ ਵਿਤ੍ਰੇਕ ਅਨੁਮਾਨ ਆਦਿ ਨਾਲ ਸਿਧਾਂਤ ਤੇ ਅੱਪੜਨਾ ਸਾਡੀ ਇਸ ਗਯਾਤ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਨੇ ਦਾ ਤ੍ਰੀਕਾ ਹੈ। ਸੋ ਨਾਮ ਦਾ ਮਨ ਵਿਚ ਮਨਨ ਕਰਨ ਨਾਲ ਗਯਾਤ ਦੇ ਸਾਰੇ ਅੰਗ ਆਤਮਾਂ ਨੂੰ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ: ਜੈਸੇ ਵਾਕ ਹੈ-ਨਾਇ ਮੰਨਿਐ ਦੁਰਮਤਿ ਗਈ ਮਤਿ ਪਰਗਟੀ ਆਇਆ॥ (ਸਾਰੰ:ਵਾ:ਮ:੪-੧੧-੧੨੪੨)। ਭਾਵ ਆਤਮ ਵਿਸ਼ਯ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਮਤ ਪ੍ਰਗਟਦੀ ਹੈ। ਪਰ 'ਸੁਧਿ' ਉਹ ਗਿਆਤ ਹੈ ਜੋ ਸਿੱਧੀ ਤੇ ਸੁਤੇ ਹੀ ਸਤਜ ਗਯਾਨ ਤੇ ਅੱਪੜਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਭ੍ਰਮ ਭ੍ਰਾਂਤੀ ਦੀ ਅੰਸ਼ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਯੋਗ ਦਰਸ਼ਨ ਵਿਚ ਸ਼ਾਯਦ 'ਰਿਤੰਭਰਾ ਤਤ੍ਰ ਪ੍ਰਗਯਾ' ਇਸੇ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਹੈ। (ਅ) ੧੮੫੨, ੧੮੮੬ ਬਿ: ਵਿਚ ਏਹ ਅਰਥ ਵੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ:- ਮਨ ਵਿਚ ਤੇ ਬੁਧਿ ਵਿਚ (ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ) ਸੁਰਤ ਹੋ ਆਉਂਦੀ ਹੈ।

ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਏ ਉਹ ਮਨਨ ਸ਼ੀਲ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦਾ ਨਾਮ) ਮੰਨ

ਮੰਨੈ ਮੁਹਿ ਚੋਟਾ ਨਾ ਖਾਇ॥
ਮੰਨੈ ਜਮ ਕੈ ਸਾਥਿ ਨ ਜਾਇ॥
ਐਸਾ ਨਾਮੁ ਨਿਰੰਜਨੁ ਹੋਇ॥
ਜੇ ਕੋ ਮੰਨਿ ਜਾਣੈ ਮਨਿ ਕੋਇ॥
੧੩॥

ਲੈਣ ਨਾਲ (ਭ੍ਰਮ ਭ੍ਰਾਂਤੀ ਦੀਆਂ) ਸੱਟਾਂ ਮੂੰਹ ਤੇ (ਫੇਰ) ਨਹੀਂ ਖਾਂਦਾ[1]। (ਤੇ ਐਸਾ ਮਨਨਸ਼ੀਲ ਪੁਰਖ) ਮੰਨ ਲੈਣ ਕਰਕੇ ਜਮ ਦੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ (ਭਾਵ ਜਨਮ ਮਰਨ ਰਹਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ)। (ਬਾਕੀ ਅਰਥ ਪਹਿਲੇ ਆ ਚੁੱਕਾ ਹੈ।)॥੧੩॥

ਮੰਨੈ ਮਾਰਗਿ ਠਾਕ ਨ ਪਾਇ॥
ਮੰਨੈ ਪਤਿ ਸਿਉ ਪਰਗਟੁ ਜਾਇ॥
ਮੰਨੈ ਮਗੁ ਨ ਚਲੈ ਪੰਥੁ॥
ਮੰਨੈ ਧਰਮ ਸੇਤੀ ਸਨਬੰਧੁ॥
ਐਸਾ ਨਾਮੁ ਨਿਰੰਜਨੁ ਹੋਇ॥
ਜੇ ਕੋ ਮੰਨਿ ਜਾਣੈ ਮਨਿ ਕੋਇ॥
੧੪॥

ਮੰਨ ਲੈਣ ਨਾਲ (ਮੰਨ ਲੈਣ ਵਾਲਾ ਫੇਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ) ਰਸਤੇ ਵਿਚ (ਕੋਈ) ਰੋਕ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦਾ[2]। ਮੰਨ ਲੈਣ ਨਾਲ (ਮੰਨ ਲੈਣ ਵਾਲਾ) ਪਤ ਅਬਰੋ ਨਾਲ ਪਰਗਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ[3]। ਮੰਨ ਲੈਣ ਨਾਲ (ਮੰਨ ਲੈਣ ਵਾਲਾ, ਧਰਮ ਰਾਜ ਦੇ ਦਰ ਤੋਂ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਨਰਕ ਤੇ ਸੁਰਗ ਵਿਚ ਲੈ ਜਾਣ ਵਾਲੇ) ਰਸਤੇ[4] ਉਤੇ ਨਹੀਂ ਚਲਦਾ (ਕਿਉਂਕਿ) ਮਨਨ ਕਰਕੇ ਧਰਮ ਨਾਲ (ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਮੈਤ੍ਰੀ) ਸਨਬੰਧ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ[5]। (ਬਾਕੀ ਦਾ ਅਰਥ ਪਿੱਛੇ ਆ ਚੁੱਕਾ ਹੈ)॥੧੪॥

ਮੰਨੈ ਪਾਵਹਿ ਮੋਖੁ ਦੁਆਰੁ॥
ਮੰਨੈ ਪਰਵਾਰੈ ਸਾਧਾਰੁ॥
ਮੰਨੈ ਤਰੈ ਤਾਰੇ ਗੁਰੁ ਸਿਖ॥

ਮੰਨ ਲੈਣ ਨਾਲ (ਮੰਨ ਲੈਣ ਵਾਲਾ) ਮੁਕਤਿ ਦਾ ਦੁਆਰਾ ਪਾ ਲੈਂਦਾ (ਜਦੋਂ ਉਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੀਉਂਦਾ ਮੁਕਤ ਪਦ ਤੇ ਅੱਪੜ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਅਲਗ ਨਹੀਂ ਹੋ ਬੈਠਦਾ, ਉਹ) ਪਰਵਾਰ ਨੂੰ ਆਧਾਰ ਸਹਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ, (ਸਾਧਾਰਦਾ ਹੈ[6] ਭਾਵ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨਾਮ ਦਾ ਆਸਰਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਪਰਵਾਰ ਬੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ) ਮੰਨ ਲੈਣ ਨਾਲ ਤਾਰਦਾ ਹੈ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਤੇ ਤਰਦਾ ਹੈ ਗੁਰੂ (ਆਪ)।

---

੧. ਅਥਵਾ ਜਮ ਦੀਆਂ ਯਾ ਕਾਲ ਦੀਆਂ ਚੋਟਾਂ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦਾ।

੨. ਭਾਵ, ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਰੋਕ ਨਹੀਂ ਅਗੋਂ ਮਿਲਦੀ। ਯਥਾ:- 'ਠਾਕ ਨ ਹੋਤੀ ਤਿਨਹੁ ਦਰਿ ਜਿਹ ਹੋਵਹੁ ਸੁ ਪ੍ਰਸੰਨ॥' (ਬਾਵ:ਅਖ:੨੮)

੩. 'ਨਾਇ ਮੰਨਿਐ ਭਵਜਲੁ ਲੰਘੀਐ ਫਿਰਿ ਬਿਘਨੁ ਨ ਹੋਈ॥ ਨਾਇ ਮੰਨਿਐ ਪੰਥੁ ਪਰਗਟਾ ਨਾਮੇ ਸਭ ਲੋਈ॥' (ਸਾਰੰ:ਵਾ:ਮ:੪-੯-੧੨੪੧)। 'ਨਾਨਕ ਨਾਮਿ ਰਤੇ ਪਤਿ ਹੋਇ॥' (ਦ:ਓ:੯-੯੩੧)

੪. ਇਕ ਅਰਥ ਦੇ ਦੋ ਪਦ ਕੱਠੇ ਵਰਤਣੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਮੁਹਾਵਰਾ ਢੈ ਤੇ ਦੋ ਪਦ ਵਰਤ ਕੇ ਕ੍ਰਿਯਾ ਇਕ ਵਚਨ ਵਰਤੀਦੀ ਹੈ, ਯਥਾ:- 'ਮਾਰਗੁ ਪੰਥੁ ਨ ਜਾਣਉ ਵਿਖੜਾ॥'(ਤੁਖਾ:ਮ:੧-੪-੧੧੧੧)। ਯਥਾ: = 'ਜਮ ਮਾਰਗ ਪੰਥੁ ਨਾ ਸੁਝਈ ਉਝੜੁ ਅੰਧ ਗੁਬਾਰੋਵਾ॥' (ਵਡ:ਮ:੧ ਅਲਾ-੪-੫੮੧)। ਜਿਵੇਂ ਮੁਹਾਵਰੇ ਵਿਚ ਬੀ ਕਹੀਦਾ ਹੈ-ਕੁਛ ਜਲ ਪਾਣੀ ਛਕ ਲਓ।

੫. ਯਥਾ- 'ਧਰਮ ਰਾਇ ਤਿਨਕਾ ਮਿਤੁ ਹੈ ਜਮ ਮਗਿ ਨ ਪਾਵੈ॥' (ਮਾਰੂ ਵਾਰ ਮ:੧-੧੪-੧੦੯੧)। ਜੇ ਉਹ ਧਰਮ ਦੇ ਦਰ ਤੇ ਬੀ ਜਾ ਖੜੋਨ ਤਾਂ ਉਹ ਅਗੋਂ ਆਖਦਾ ਹੈ:-'ਨਾਨਕ ਧਰਮ ਐਸੇ ਚਵਹਿ ਕੀਤੋ ਭਵਨੁ ਪੁਨੀਤ॥' (ਵਾ:ਤੇ:ਵ:ਸਲੋਕ ਮ:੫-੧੦-੧੪੨੫)। ਇਸ ਲਈ ਨਾਮੀ ਪੁਰਖ ਆਖਦਾ ਹੈ- 'ਕਬੀਰ ਸੁਰਗ ਨਰਕ ਤੇ ਮੈ ਰਹਿਓ ਸਤਿਗੁਰ ਕੇ ਪਰਸਾਦਿ॥' (ਸ਼ਲੋ:ਕਬੀਰ-੧੨੦-੧੩੭੦)

੬. ਸ+ਆਧਾਰ।

ਮੰਨੈ ਨਾਨਕ ਭਵਹਿ ਨ ਭਿਖ॥	ਮੰਨ ਲੈਣ ਵਾਲਾ ਭਿੱਖਿਆ ਨਹੀਂ ਮੰਗਦਾ ਫਿਰਦਾ[1]।
ਐਸਾ ਨਾਮੁ ਨਿਰੰਜਨੁ ਹੋਇ॥	(ਅੰਤਲੀਆਂ ਤੁਕਾਂ ਦਾ ਅਰਥ ਪਹਿਲੇ ਆ ਚੁੱਕਾ ਹੈ)॥੧੫॥
ਜੇ ਕੋ ਮੰਨਿ ਜਾਣੈ ਮਨਿ ਕੋਇ॥੧੫॥	

[੧੬]

ਪਿਛੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮਨਨਸ਼ੀਲ ਪੁਰਖ ਮੋਖ ਪਾਉਂਦੇ ਆਪ ਤਰਦੇ ਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਤਾਰਦੇ ਹਨ, ਹੁਣ ਪਉੜੀ '੧੬' ਵਿਚ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਗੁਰੂ ਇਕ 'ਗਿਆਨ' ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ-ਸੁਣ ਕੇ, ਮੰਨ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਈਸ਼੍ਵਰ ਵਿਚ ਧਿਆਨ ਟਿਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਧਜਾਨ ਹੁਣ 'ਅਭਜਾਸ ਦਾ ਮੁਥਾਜ ਧਜਾਨ' ਯਾ 'ਪ੍ਰਯਤਨ ਮਈ ਨਿਧਜਾਸਨ' ਨਹੀਂ, ਪਰ ਪਰਪੱਕ ਧਜਾਨ ਹੈ ਜੋ 'ਸਹਜ ਸਮਾਧੀ' ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਨਿਰਯਤਨ ਲਗਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਯਥਾ- 'ਗੁਰਮੁਖਿ ਲਾਗੈ ਸਹਜਿ ਧਿਆਨੁ'॥ (ਸਿਧ ਗੋ:)। ਇਸ ਪਉੜੀ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਹਿਜ ਧਜਾਨੀਆਂ ਨੂੰ 'ਪੰਚ' ਪਦ ਨਾਲ ਯਾਦ ਕਰਦੇ ਹਨ:-

ਪੰਚ ਪਰਵਾਣ ਪੰਚ ਪਰਧਾਨੁ॥ **ਪੰਚੇ ਪਾਵਹਿ ਦਰਗਹਿ ਮਾਨੁ॥** **ਪੰਚੇ ਸੋਹਹਿ ਦਰਿ ਰਾਜਾਨੁ॥** **ਪੰਚਾ ਕਾ ਗੁਰੁ ਏਕੁ ਧਿਆਨੁ॥**	੪[2]. (ਇਨ੍ਹਾਂ) ਪੰਚਾਂ[3] (ਸੰਤਾਂ) ਦਾ ਗੁਰੂ ਇਕ ਧਜਾਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਇਹ ਕਿ ਓਹ ਨਾਮ ਜਪਦੇ ਜਪਦੇ ਈਸ਼੍ਵਰ ਦੇ ਧਜਾਨ ਵਿਚ ਪਰਪੱਕ ਹੋ ਸਹਜ ਵਾਲੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ)। ੧. (ਐਸਾ ਹੋ ਜਾਣੇ ਨਾਲ ਏਹ) ਪੰਚ (ਜੀਉਂਦੇ ਜੀ ਹੀ ਈਸ਼੍ਵਰ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿਚ) ਮੰਨਜ਼ੂਰ[4] ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ (ਇਧਰ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਬੀ ਓਹ) ਪੰਚ ਮੁਖੀਏ ਮੰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ੨. (ਜਦੋਂ ਸਰੀਰ ਛੋੜਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਸਾਂਈਂ ਦੀ) ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਬੀ (ਏਹ) ਪੰਚ ਮਾਨ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ। ੩. (ਐਸਾ ਕਿ ਉਸ ਸ਼ਹਨਸ਼ਾਹ ਦੇ ਦਰਿ=) ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ (ਏਹ) ਪੰਚ ਰਾਜੇ ਦੀ ਨਿਜਾਈਂ[5] ਸੁਭਾਇਮਾਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

---

੧. ਅਥਵਾ-ਇਹ 'ਪਰਵਾਰ ਉਧਾਰ' ਤੇ 'ਸਿੱਖ ਉਧਾਰ' ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦਿਆਂ ਉਹ ਦਾਤਾ ਪਦ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਸਦੀ ਬ੍ਰਿਤੀ ਕਦੇ ਮੰਗਤ ਭਾਵ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ, ਨਾ ਕਿਸੇ ਆਤਮ ਵਸਤੂ ਵਾਸਤੇ, ਨਾ ਸਰੀਰਕ ਲੋੜ ਵਾਸਤੇ, ਅਤੇ ਏਹ ਉਪਕਾਰ ਕਰਦਿਆਂ ਉਹ 'ਜਨਮ ਮਰਨ ਥੀਂ ਮੁਕਤ ਪਦ' ਤੇ ਟਿਕਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

੨. ਚੌਥੀ ਤੁਕ ਦਾ ਅਰਥ ਪਹਿਲੋਂ ਲੱਗੇਗਾ।

੩. ਪੰਚ=ਸੰਤ। ਯਥਾ-ਪੰਚਮਿ ਪੰਚ ਪ੍ਰਧਾਨ ਤੇ ਜਿਹ ਜਾਨਿਓ ਪਰਪੰਚੁ॥ (ਬਿ:ਗਉ:ਮ:੫-੨੯੭)। ਪੰਚ ਨੂੰ ਗੇਣਤੀ ਸਮਝ ਕੇ ਪੰਜ ਅਰਥ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਤਦ ਬੀ ਭਾਵ ਸੰਤ ਹੀ ਰਹੇਗਾ, ਗੇਣਤੀ ਐਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋ ਜਾਊ:- ੧. 'ਨਾਮ ਸੁਣਨਾ' (ਪਉੜੀ ੮ ਤੋਂ ੧੧)। ੨. 'ਨਾਮ ਮਨਨ ਕਰਨਾ' (ਪਉ: ੧੨ ਤੋਂ ੧੫) (ਅਰਥਾਤ 'ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ')। 'ਸਚ ਨਾਉ' ਤੇ 'ਸੋ ਮੈ ਵਿਸਰਿ ਨ ਜਾਈ' (ਪਉ:੪,੫) ੩. 'ਵਡਿਆਈ ਗਾਵਣੀ ਵੀਚਾਰਨੀ' (ਪਉ:੪, ਵਡਿਆਈ ਵੀਚਾਰ, 'ਗਾਵੀਐ....' ਪਉ:੫)। ੪. ਹੁਕਮ ਤੇ ਟੁਰਨਾ (ਪਉ:੧)। ੫. ਮਨ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਨਾ- 'ਗਾਵੀਐ ਸੁਣੀਐ ਮਨਿ ਰਖੀਐ ਭਾਉ' (ਪਉ:੫)। ਏਹ ਪੰਜ ਗੁਣ ਜਿਸ ਵਿਚ ਹੋਣ ਸੋ ਹੈ ਪੰਚ=ਸੰਤ।

੪. ਪਰਵਾਣੁ=ਮਨਜ਼ੂਰ।

੫. ਰਾਜਾਨ=ਰਾਜਾ+ਅਨੁ। ਰਾਜਾ=ਰਾਜ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ+ਅਨੁ=ਵਾਂਙੂ, ਨਜਾਈਂ। ਭਗਤ ਰਾਜੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਪ੍ਰਮਾਣ ਹੈ- 'ਨਾਨਕ ਹੋਰਿ ਪਾਤਿਸਾਹੀਆ ਕੂੜੀਆ ਨਾਮਿ ਰਤੇ ਪਾਤਿਸਾਹ॥ (ਵਾ:ਤੇ:ਵ: ਸਲੋ:ਮ:-੩-੧੧) ਤਥਾ-ਪ੍ਰਭ ਕਉ ਸਿਮਰਹਿ ਸੇ ਸਰਬ ਕੇ ਰਾਜੇ॥(ਗਉ:ਸੁਖ:)। ਪੁਨਾ-ਧੰਨੁ ਧੰਨੁ ਸਾਬਾਸਿ ਕਹੈ ਪ੍ਰਭੁ ਜਨ ਕਉ ਜਨ ਨਾਨਕ ਮੇਲਿ ਲਏ ਗਲਿ ਲਾਈ॥ (ਗੂਜ:ਮ:੪-੪)। ਪਾਤਿਸਾਹੀ ਭਗਤ ਜਨਾ ਕਉ ਦਿਤੀਅਨੁ ਸਿਰਿ ਛਤੁ ਸਚਾ ਹਰਿ ਬਣਾਇ॥ (ਵਡ:ਵਾਰ ਮ:੩-੧੧-੫੯੦)। ਐਉਂ ਬੀ ਅਰਥ ਕਰਦੇ ਹਨ- 'ਰਾਜਿਆਂ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਮਾਨ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ'।

'ਸੱਚਾ ਸਾਹਿਬ' 'ਆਦਿ ਸਚੁ ਜੁਗਾਦਿ ਸਚੁ॥ ਹੈ ਭੀ ਸਚੁ ਨਾਨਕ ਹੋਸੀ ਭੀ ਸਚੁ' ਹੈ। ਹੁਣ ਤਾਈਂ ਉਸ ਦਾ ਸਰੂਪ, ਉਸ ਦਾ ਹੁਕਮ, ਹੁਕਮ ਮੰਨਣ ਤੋਂ ਰਜ਼ਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਤੇ ਹਉਂ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਵਰਣਨ ਹੋ ਚੁਕਾ ਹੈ। ਫੇਰ ਹੁਕਮ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਸਾਧਨ ਦੱਸਿਆ, ਉਹ ਸੀ ਨਾਮ ਬਾਣੀ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਅਭ੍ਯਾਸ-ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਜਾਗ ਕੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਤੇ ਨਾਮ ਦਾ ਸਿਮਰਣ, ਅਰਥਾਤ ਗੁਰੂ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿਖ੍ਯਾ ਲਈ ਅਰਦਾਸ, ਉਸ ਤੋਂ ਨਾਮ ਸੁਣ ਕੇ ਉਸ ਦਾ ਦ੍ਰਿੜ ਅਭ੍ਯਾਸ, ਉਸ ਦਾ ਪੂਰਾ ਪੈਣਾ ਤੇ ਮੋਖ ਦੁਆਰ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋ ਜਾਣੀ, ਸਾਂਈਂ ਵਿਚ ਧ੍ਯਾਨ ਦਾ ਜੁੜੇ ਰਹਿਣਾ, ਲਿਵ ਵਿਚ ਪ੍ਰਪੱਕ ਹੋ ਜਾਣਾ, ਸਿੱਖ ਦਾ ਪੰਚ ਬਣ ਜਾਣਾ ਤੇ ਦਰ ਪਰਵਾਣਤਾ ਹੋ ਜਾਣੀ, ਸਾਰੇ ਵਿਖ੍ਯ ਆ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਹੁਣ ਉਸ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ ਦੇ ਕਰਣੇ ਅਰਥਾਤ ਉਸ ਦੀ ਕੀਤੀ ਯਾ ਰਚੀ ਹੋਈ ਦਾ ਵਿਖ੍ਯ ਚਲਦਾ ਹੈ। ਪਹਿਲੇ ਵਿਚ ਅੰਤਰ-ਆਤਮੇ 'ਧ੍ਯਾਨਿਕ' ਤ੍ਰੀਕੇ ਨਾਲ ਸਾਂਈਂ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਕਥਨ ਕੀਤਾ ਸੀ' ਅਰਥਾਤ, 'ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾ ਤ੍ਰੀਕੇ' ਨਾਲ 'ਜੀਵ ਤੱਤ' ਦਾ 'ਪਰਮ ਤੱਤ' ਨਾਲ ਮਿਲਣ ਦਾ ਰਾਹ ਦੱਸਿਆ ਸੀ' ਹੁਣ (ਪਉੜੀ ੧੯ ਤਕ) ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਮਾਨੀ ਤ੍ਰੀਕੇ ਨਾਲ ਉਸ ਦੀ ਕੁਦਰਤ ਦਾਂ ਦਰੁਸਤ ਦਰਸ਼ਨ ਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਉਸਦੀ ਵ੍ਯਾਪਕਤਾ ਆਦਿ ਵਿਸ਼ੇ ਵਰਣਨ ਕਰਕੇ 'ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਮਾਨੀ' ਤ੍ਰੀਕੇ ਨਾਲ ਸਾਂਈਂ ਵਿਚ ਬੀ ਧ੍ਯਾਨ ਜੋੜੇ ਰੱਖਣ ਦੀਆਂ ਸੈਨਤਾਂ ਦੇਣ ਲਗੇ ਹਨ। ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਮਾਨ ਹੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਨਜ਼ਾਰੇ ਤੇ ਖਿੱਚਾਂ ਜੀਵ ਨੂੰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਮਾਨ ਵਿਚ ਫਸਾ ਕੇ ਉਸ ਵਿਚ ਬ੍ਰਿਤੀ ਨੂੰ ਖਿੰਡਾ ਕੇ 'ਕਰਤਾ' ਤੋਂ ਭੁਲਾਈ ਰਖਦੇ ਹਨ- ਚਾਹੋ ਰਾਗ ਵਿਚ, ਚਾਹੋ ਦ੍ਵੈਖ ਵਿਚ। ਸੋ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਮਾਨ ਦੇ ਸਾਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰ ਅੱਗੇ ਲਿਆ ਕੇ ਉਸ ਵਿਚ 'ਸੱਚੇ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਹੋਂਦ' ਉਸ ਦਾ ਹੁਕਮ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਵਾਉਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਜੋ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਮਾਨੀ ਪੱਖ ਤੋਂ ਅਰਥਾਤ ਕੁਦਰਤ ਨੂੰ ਵੇਖ ਵੇਖ ਕੇ ਭੀ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ ਵਿਚ ਸੁਰਤ ਨੂੰ ਜੋੜੀ ਰੱਖਣ ਦਾ ਰੰਗ ਲਗਾ ਰਹੇ[1]। ਸੰਸਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਉੜੀ ਦੇ ਵਿਚ ਨਵਾਂ ਵਿਖ੍ਯ ਕਿਉਂ ਚਲ ਪਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਸੰਸਾ ਠੀਕ ਨਹੀਂ। ਅੰਤਰਮੁਖ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਧ੍ਯਾਨੀ 'ਪੰਚ' ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਮਾਨ ਬੀ ਕਿਵੇਂ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ ਵਿਚ ਲਾਈ ਰਖੇ, ਉਸ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਨਾ ਪ੍ਰਸੰਗਕ ਹੈ।

ਜੇ ਕੋ ਕਹੈ ਕਰੈ ਵੀਚਾਰੁ॥

ਕਰਤੇ ਕੈ ਕਰਣੈ ਨਾਹੀ ਸੁਮਾਰੁ॥

ਧੌਲੁ ਧਰਮੁ ਦਇਆ ਕਾ ਪੂਤੁ॥

ਜੇ ਕੋਈ (ਕਰਤੇ ਦੇ ਕਰਣਿਆਂ ਦਾ ਹਿਸਾਬ) ਦੱਸੇ (ਤਾਂ ਸੁਣਨ ਵਾਲਾ ਬੀ) ਵੀਚਾਰ ਕਰੇ (ਕਿ ਇਹ ਠੀਕ ਦੱਸ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਗ਼ਲਤ? ਕਿਉਂਕਿ) ਕਰਤੇ ਦੇ ਕਰਣਿਆਂ ਦਾ ਤਾਂ ਹਿਸਾਬ[2] ਹੋ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। (ਜਿਵੇਂ 'ਕੁਦਰਤ' ਦਾ ਯਾ 'ਕਰਨਿਆਂ' ਦਾ ਹਿਸਾਬ ਦੱਸਣ ਵਾਲੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਧਰਤੀ ਹੈ, ਇਸ ਦੇ ਹੇਠ ਬੌਲਦ[3] ਹੈ, ਕਈ ਸ਼ੇਸ਼ਨਾਗ, ਕੱਛੂ ਤੇ ਸੂਰ ਆਦਿਕ ਹੇਠਾਂ ਦੱਸਦੇ ਹਨ, ਪਰ

---

੧. ਕਰਤੇ ਕੁਦਰਤੀ ਮੁਸਤਾਕੁ। (ਤਿਲੰ:ਮ:੫-੭੨੪)

੨. 'ਨਾਹੀ ਸੁਮਾਰੁ' ਦਾ ਅਰਥ ਭਾਵ ਹੈ=ਹਿਸਾਬ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ- 'ਅਨੰਤ' ਨਹੀਂ। ਦੋ ਅਨੰਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ। ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ ਆਪ ਅਨੰਤ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਕਰਨਿਆਂ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਇਤਨਾ ਹੈ ਕਿ ਗੇਣਤੀ ਕਰ ਸਕਣੀ ਮਹਾਨ ਕਠਨ ਹੈ। ਬੇਸ਼ੁਮਾਰ ਦਾ ਭਾਵ ਏਥੇ ਬਹੁਤਾਤ ਲੈਣਾ ਹੈ, 'ਅਨੰਤ' ਨਹੀਂ। ਤੇਰੇ ਦਾਨੈ ਕੀਮਤਿ ਨਾ ਪਵੈ ਤਿਸੁ ਦਾਤੇ ਕਵਣ ਸੁਮਾਰੁ।' ਇਥੇ 'ਸ਼ੁਮਾਰ' ਦਾ ਭਾਵ 'ਅਨੰਤ' ਹੈ। (ਫਾਰਸੀ, ਸ਼ੁਮਾਰ-ਗੇਣਤੀ)।

੩. ਸੰਸ, ਧਵਲ=ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਬੈਲ, ਧਰਤੀ ਹੇਠ ਮੰਨਿਆਂ ਬੈਲ।

☞ ਪਰ ਪਉੜੀ ੩੪ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ ਕਿ 'ਦਰ' ਦਾ ਭਾਵ 'ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦਾ ਦਰ' ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਪੰਚ ਪਰਵਾਨ ਸੋਹਦੇ ਹਨ, ਯਥਾ;-'ਸਚਾ ਆਪਿ ਸਚਾ ਦਰਬਾਰੁ॥ ਤਿਥੈ ਸੋਹਨਿ ਪੰਚ ਪਰਵਾਣੁ'॥ (ਜਪੁਜੀ।)

ਸੰਤੋਖੁ ਥਾਪਿ ਰਖਿਆ ਜਿਨਿ ਸੂਤਿ॥

ਗੁਰੂ ਜੀ ਸੱਚ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇਠਾਂ ਹੱਡ ਚੰਮ ਯਾ ਮਿੱਟੀ ਪੱਥਰ ਦਾ ਬੌਲਦ ਨਹੀਂ, ਰਚਨਾ ਨੂੰ ਕਾਯਮ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ) ਬੌਲਦ ਧਰਮ[1] (=ਕਰਤਾਰ ਦਾ ਬੱਧਾ ਕਾਨੂੰਨ ਯਾ ਨੇਮ) ਹੈ, (ਜੋ ਉਸ ਦੀ) ਦਇਆ ਤੋਂ ਉਪਜਿਆ ਹੈ[2], ਜਿਸ (ਧਰਮ) ਨੇ (ਕਿ ਹਰ ਪਦਾਰਥ ਨੂੰ ਨਿਯਮਾਂ ਵਿਚ ਬੱਝੇ ਰਹਿਣ ਦਾ) ਸੰਤੋਖ[3] (ਦੇ ਕੇ ਜਗਤ ਦਾ) ਪ੍ਰਬੰਧ[4] ਸਥਾਪਨ ਕਰ ਰਖਿਆ ਹੈ[5]। ਜੇ ਕੋਈ (ਐਉਂ) ਬੂੱਝ ਲਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਸਚਿਆਰ[6] ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। (ਪਰ

ਜੇ ਕੋ ਬੁਝੈ ਹੋਵੈ ਸਚਿਆਰੁ॥
ਧਵਲੈ ਉਪਰਿ ਕੇਤਾ ਭਾਰੁ॥
ਧਰਤੀ ਹੋਰੁ ਪਰੈ ਹੋਰੁ ਹੋਰੁ॥
ਤਿਸ ਤੇ ਭਾਰੁ ਤਲੈ ਕਵਣੁ ਜੋਰੁ॥

ਜੇ ਕੋਈ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਚਾਰ ਨਾ ਕਰੇ ਤਾਂ ਦੱਸੇ ਕਿ ਸਰੀਰ ਵਾਲੇ) ਬਲਦ ਉਤੇ ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਭਾਰ ਹੈ? (ਭਾਵ ਕੋਈ ਬਲਦ ਧਰਤੀ ਦਾ ਭਾਰ ਨਹੀਂ ਸਹਿ ਸਕਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ) ਧਰਤੀ ਹੋਰ ਹੈ (ਉਸ ਤੋਂ) ਪਰ੍ਹੇ ਹੋਰ (ਫੇਰ) ਹੋਰ ਧਰਤੀ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਭਾਰ ਹੇਠਾਂ ਕਿਹੜਾ ਜ਼ੋਰ ਹੈ? (ਭਾਵ ਹੋਰ ਕੌਣ ਬਲ ਵਾਲਾ ਆਸਰਾ ਹੈ?)। (ਜਿਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਇਕ ਧਰਤ ਹੈ ਤੇ ਹੇਠਾਂ ਬੌਲਦ

---

੧. ਸੰਸ: ਧਰਮ=ਆਈਨ, ਕਾਨੂੰਨ, ਨੇਮ, ਕਿਸੇ ਵਸਤੂ ਦੀ ਯਾ ਵਜਕਤੀ ਦੀ ਉਹ ਬ੍ਰਿਤੀ ਜੋ ਉਸ ਵਿਚ ਸਦਾ ਰਹੇ ਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਵੱਖ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਕਰਤੱਵਜ, ਨੇਕੀ, ਫਰਜ਼ ਆਦਿ। (ਸੰ:ਸ:ਕੋ:)

੨. ਦਇਆ ਦਾ ਪੁਤ੍ਰ, ਭਾਵ ਹੈ ਈਸ਼੍ਵਰ ਦੀ ਦਇਆ ਤੋਂ ਉਪਜਿਆ ਹੈ।

੩. ਸੰਤੋਖ= ਯਥਾ ਲਾਭ ਖੁਸ਼ ਰਹਿਣਾ, ਹੋਰ ਨਾ ਮੰਗਣਾ। ਇਥੇ ਭਾਵ ਹੈ-ਆਪਣੇ ਨਿਯਮਾਂ ਵਿਚ ਸੁਖ ਸ਼ਾਂਤੀ ਪੂਰਵਕ ਟੂਰੇ ਰਹਿੰਣਾ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਨਾ ਕਰਨਾ।

੪. ਸੂਤ=ਧਾਗਾ, ਧਾਗੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰੋਤਿਆਂ ਜਿਵੇਂ ਮਣਕੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿਚ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸੂਤ ਥਾਪਣਾ=ਪ੍ਰਬੰਧ ਬੰਨ੍ਹਣਾ।

੫. ਏਹ ਤ੍ਰੈ ਪਦ ਧਰਮ, ਦਇਆ ਤੇ ਸੰਤੋਖ ਏਥੇ ਦੋ ਭਾਵਾਂ ਵਿਚ ਘਟਦੇ ਹੈਨ। ੧. ਪਹਿਲੇ 'ਜਗਤ ਪ੍ਰਬੰਧ' ਤੇ ਘਟਦੇ ਹਨ, ਐਉਂ ਕਿ ਈਸ਼੍ਵਰੀਯ ਨਿਯਮ ਜਗਤ ਪ੍ਰਬੰਧ ਟੋਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਬੌਲਦ ਆਦਿ ਆਸ੍ਰੇ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਚਲਾਏ ਗਏ ਨਿਯਮ ਵਿਚ ਦਇਆ 'ਈਸ਼੍ਵਰੇਛਾ' ਵਿਚ ਹੈ। ਪ੍ਰਮਾਣੂਆਂ ਯਾ ਵਡੇ ਆਕਾਰ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿਚ (ਦੋਹਾਂ ਵਿਚ) ਜੋ ਨਿਯਮ ਬੱਧੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਪਰਸਪਰ ਮਿਲਨੇ ਦਾ ਨਿਯਮ ਬੀ ਹੈ। ਸੰਤੋਖ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਜਿਤਨੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੈ ਉਸ ਤੇ ਸੁਖੀ ਰਹਿਣਾ। ਰਚਨਾਂ ਦੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਟਿਕੇ ਰਹਿਣ ਦਾ ਸੁਭਾਵ ਸੰਤੋਖ ਹੈ। ਦੇਖੋ ਵਿਰੋਧੀ ਤੱਤ ਮਰਿਯਾਦਾ ਬੱਧੇ ਅਵਿਰੋਧੀ ਬੀ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ੨. ਦੂਸਰਾ ਭਾਵ-ਕਿਉਂਕਿ, ਅਗੇ ਚੱਲ ਕੇ ਇਸ ਧਰਤੀ ਪਰ ਵੱਸ ਰਹੇ ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ- 'ਜੀਅ ਜਾਤਿ ਰੰਗਾ ਕੇ ਨਾਵ'। ਸੋ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਜਗਤ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿਚ ਧਰਮ ਦਇਆ ਤੇ ਸੰਤੋਖ ਦੀ ਥਾਂ ਹੈ ਤਿਵੇਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਦਾ 'ਜੀਵ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ' ਵਿਚ ਧਰਮ ਕੀ ਟਿਕਾਣਾ ਹੈ? ਉਤਰ:- ਜੀਵ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿਚ ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਵਰਤਾਉ ਪਰਸਪਰ ਧਰਮ (ਨਿਆਂ) ਦਾ ਹੋਵੇ, ਪਰ ਉਹ ਧਰਮ (ਨਿਆਂ) ਦਇਆ ਦੇ ਆਸ਼੍ਰਿਤ ਹੋਵੇ ਤੇ ਯਥਾ ਲਾਭ ਸੰਤੋਖ ਹੋਵੇ ਹਰ ਜੀਵ ਦੇ ਅੰਦਰ ਤਾਂ ਜੀਵ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਬੀ ਸੂਤ ਟੁਰਦਾ ਹੈ, ਕੁਸੂਤਤਾਈ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ। ਭਾਵ ਮਨੁੱਖ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੀ ਭਾਈਚਾਰਕ ਅਵਸਥਾ ਸੁਖ ਵਾਲੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

੬. 'ਜੇ ਕੋ ਬੁਝੈ ਹੋਵੈ ਸਚਿਆਰੁ' ਦਾ ਸੰਪ੍ਰ: ਅਰਥ ਐਉਂ ਬੀ ਹੈ: ਜੇ ਕੋਈ ਇਹ ਗੱਲ ਬੂੱਝ ਕੇ ਸਚਿਆਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੇ ਕਿ ਧਰਤੀ ਹੇਠਾਂ ਬੌਲਦ ਠੀਕ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਤੋਂ ਪੁੱਛਿਆ ਚਾਹੀਏ ਕਿ 'ਧਵਲੈ ਉਪਰਿ ਕੇਤਾ ਭਾਰੁ॥ ਧਰਤੀ ਹੋਰੁ ਪਰੈ ਹੋਰੁ ਹੋਰੁ॥ ਤਿਸਤੇ ਭਾਰੁ ਤਲੈ ਕਵਣੁ ਜੋਰੁ॥'?

ਜੀਅ ਜਾਤਿ ਰੰਗਾ ਕੇ ਨਾਵ॥
ਸਭਨਾ ਲਿਖਿਆ ਵੁੜੀ ਕਲਾਮ॥

ਏਹੁ ਲੇਖਾ ਲਿਖਿ ਜਾਣੈ ਕੋਇ॥
ਲੇਖਾ ਲਿਖਿਆ ਕੇਤਾ ਹੋਇ॥
ਕੇਤਾ ਤਾਣੁ ਸੁਆਲਿਹੁ ਰੂਪੁ॥
ਕੇਤੀ ਦਾਤਿ ਜਾਣੈ ਕੌਣੁ ਕੂਤੁ॥
ਕੀਤਾ ਪਸਾਉ ਏਕੋ ਕਵਾਉ॥
ਤਿਸ ਤੇ ਹੋਏ ਲਖ ਦਰੀਆਉ॥
ਕੁਦਰਤਿ ਕਵਣ ਕਹਾ ਵੀਚਾਰੁ॥
ਵਾਰਿਆ ਨ ਜਾਵਾ ਏਕ ਵਾਰ॥
ਜੋ ਤੁਧੁ ਭਾਵੈ ਸਾਈ ਭਲੀ ਕਾਰ॥
ਤੂ ਸਦਾ ਸਲਾਮਤਿ ਨਿਰੰਕਾਰ॥
੧੬॥

ਹੈ[1], ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਵਲੋਂ ਸ਼ੁਮਾਰ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ, ਜਿਸ ਦੀ ਭੁੱਲ ਉਪਰ ਦੱਸੀ ਗਈ ਹੈ, ਹੁਣ ਆਪ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕਰ ਕੇ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਧਰਤੀ ਹੇਠ ਦਾ ਤਾਂ ਬੌਲਦ ਕਹਿ ਕੇ ਸ਼ੁਮਾਰ ਕਹਿ ਲਿਆ, ਧਰਤੀ ਦੇ ਉੱਤੇ ਜੋ ਅਣਗਿਣਤ ਜੀਵ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਮਾਚਾਰ ਬੀ ਬੇਸ਼ੁਮਾਰ ਹੈ। ਆਪ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਧਰਤੀ ਉਤੇ) ਜੀਵ (ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ) ਜਾਤਾਂ, ਰੰਗਾਂ ਤੇ ਨਾਵਾਂ ਦੇ ਹਨ (ਇਨ੍ਹਾਂ) ਸਭਨਾਂ ਨੂੰ (ਇਕ ਸਦਾ) ਚੱਲ ਰਹੀ ਕਲਮ ਨੇ[2] ਹੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ (ਭਾਵ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਲੇਖਾ ਕਰਤਾਰ ਆਪ ਹੀ ਜਾਣਦਾ ਹੈ, ਹੋਰ) ਕੌਣ ਇਹ ਲੇਖਾ ਲਿਖਣਾ ਜਾਣਦਾ ਹੈ। (ਜੇ ਮਨੁੱਖ ਤੋਂ) ਲੇਖਾ ਲਿਖਿਆ ਬੀ ਜਾਵੇ (ਤਾਂ ਉਹ) ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਹੋ ਜਾਏਗਾ? (ਭਾਵ ਅਧੂਰਾ ਹੀ ਰਹੇਗਾ)। ਕਿਤਨਾ ਬਲੁ[3] ਹੈ, ਕਿਤਨਾ ਸੁਹਣਾ[4] ਰੂਪ ਹੈ, ਕਿੰਨੀ ਦਾਤ ਹੈ, ਕੌਣ ਇਸ (ਬੇਅੰਤਤਾਈ ਦੀ) ਗੇਣਤੀ ਮੇਣਤੀ[5] ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। (ਹਾਂ ਉਹ ਸਰਬ ਸਮਰਥ ਆਪ ਹੀ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ) ਇਕ ਵਾਕ ਨਾਲ ਸਾਰਾ (ਜਗਤ) ਪਸਾਰਾ ਪਸਾਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਸ ਤੋਂ (ਫੇਰ ਜਗਤ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੇ) ਲੱਖਾਂ ਪ੍ਰਵਾਹ[6] ਟੁਰ ਪਏ। (ਮੇਰੇ ਵਿਚ ਐਤਨਾ) ਬਲ ਕਿਥੇ ਕਿ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰ ਸਕਾਂ (ਜਦ ਵਰਣਨ ਹੋ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਤਾਂ) ਕਿਉਂ ਨਾ ਮੈਂ ਇਕੋ ਵਾਰੀ (ਰਚਨਹਾਰ ਤੋਂ) ਸਦਕੇ ਹੋ ਜਾਵਾਂ[7] ਹੇ ਨਿਰੰਕਾਰ! ਤੂੰ ਸਦਾ ਸਲਾਮਤ ਹੈਂ, ਜੋ ਤੈਨੂੰ ਭਾਉਂਦਾ ਹੈ ਉਹੋ ਭਲਾ ਕੰਮ ਹੈ॥੧੬॥

---

੧. ਜੇ ਧਰਤੀ ਹੇਠਾਂ ਬੌਲਦ ਤੇ ਉਸ ਹੇਠਾਂ ਕੁਛ ਹੋਰ ਹੋਰ ਦੀ ਲੜੀ ਤੋਰੀਏ, ਅੰਤ ਨਿਰਾਧਾਰ ਮੰਨਣਾ ਪਊ। ਫੇਰ ਇਕ ਧਰਤੀ ਨਹੀਂ ਹੋਰ ਹੋਰ; ਉਸ ਤੋਂ ਪਰ੍ਹੇ ਹੋਰ, ਭਾਵ ਅਨੇਕਾਂ ਹਨ, ਸਾਰੀਆਂ ਲਈ ਬੌਲਦ ਮੰਨਕੇ ਕਿਥੇ ਢੋਈ? ਅੰਤ ਸਾਂਈਂ ਦੇ ਬੱਧੇ ਨਿਯਮ ਤੇ ਹੀ ਟਿਕਾਉ ਹੋਵੇਗਾ।

੨. ਵੁੜਨਾ=ਵਹਿਣਾ, ਚਲਣਾ। ਵੁੜੀ ਕਲਾਮ=ਚਲ ਰਹੀ ਕਲਮ। (ਅ) ਸੰਪ੍ਰ: ਵਿਚ 'ਹੁਕਮ ਰੂਪ ਕਲਮ' ਬੀ ਭਾਵ ਕਰਦੇ ਹਨ। (ੲ) 'ਮੱਥੇ ਉਤੇ ਵਹਿ ਚੁਕੀ ਕਲਮ' ਬੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਪ੍ਰਮਾਣ-ਜੈਸੀ ਕਲਮ ਵੁੜੀ ਹੈ ਮਸਤਕਿ ਤੈਸੀ ਜੀਅੜੇ ਪਾਸਿ॥ (ਸਿਰੀ:ਮ:੧ ਪਹਰੇ-੧-੭੪)।

੩. ਤਾਣ=ਬਲ। (ਅ) ਵਿਸਥਾਰ।

੪. ਪੰਜਾ:-ਸੁਆਲਿਓ, ਪ੍ਰਾ., ਸੁਅਲੰਕਿਯ। ਸੰਸ:,ਸ੍ਵਲੰਕ੍ਰਿਤ=ਸੱਜਿਆ ਫਬਿਆ, ਸੁਹਣਾ।

੫. ਕੂਤੁ=ਖੜੇ ਫਸਲਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖ ਮਿਣਕੇ ਦਾਣੇ ਦਾ ਮੁੱਲ ਤੁੱਲ ਪਾ ਲੈਣਾ। ਅੰਦਾਜ਼ਾ, ਮੇਣਤੀ ਗੇਣਤੀ।

੬. ਫਾ:, ਦਰਯਾ-ਨਦ, ਸਮੁੰਦਰ ਭਾਵ ਹੈ ਜਗਤ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੇ ਪ੍ਰਵਾਹ।

੭. 'ਕੁਦਰਤਿ ਕਵਣ ਕਹਾ ਵੀਚਾਰੁ' ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਵਾਚੀ ਕਾਵਜ ਹੈ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ 'ਵਾਰਿਆ ਨ ਜਾਵਾ ਏਕ ਵਾਰ' ਬੀ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਵਾਚੀ ਹੈ 'ਕਿਉਂ ਨ ਵਾਰਿਆ ਜਾਵਾਂ?' ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਵੀਚਾਰ ਕਰਨੋਂ ਅਸਮਰੱਥ ਹਾਂ, ਤਾਂਤੇ ਮੈਂ ਸਿਫਤ ਸਲਾਹ ਵਿਚ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ਤੇ ਬਲਿਹਾਰ ਬਲਿਹਾਰ ਪਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। (ਅ) 'ਵਾਰ' ਦਾ ਅਰਥ ਸੰਪ੍ਰਦਾ ਵਿਚ ਵਾਲ ਤੇ ਦਿਹਾੜੀ ਬੀ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਤੇਰੇ ਸਾਜੇ 'ਇਕ ਵਾਲ' ਦੀ ਬਨਾਵਟ ਵਿਚ ਜੋ ਤੇਰੀ ਕਾਰੀਗਰੀ ਦਿੱਸਦੀ ਹੈ ਉਸ ਤੋਂ ਮੈਂ ਸਦਕੇ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ (ਸਾਰੀ ਦਾ ਤਾਂ ਕਿਆ ਕਹਿਣਾ ਹੈ)। (ੲ) ਇਕ ਦਿਹਾੜੀ ਨਹੀਂ ਮੈਂ ਹਰ ਦਿਉਹਾੜੀ ਤੈਥੋਂ ਵਾਰਨੇ ਹਾਂ॥

ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਸਾਮਾਨ ਬੇਸ਼ੁਮਾਰ ਦੱਸ ਕੇ-'ਤੂੰ ਸਦਾ ਸਲਾਮਤਿ ਨਿਰੰਕਾਰ'-ਦੇ ਪ੍ਰਤਖ ਧਯਾਨ ਵਿਚ ਲਿਆ ਕੇ ਸਿਫਤ ਸਲਾਹ ਵਿਚ ਲੈ ਆਏ ਹਨ।

[੧੭, ੧੮, ੧੯]

ਅਗਲੀਆਂ ਤ੍ਰੈ ਪਉੜੀਆਂ ਵਿਚ ਭਲਾ ਬੁਰਾ ਜੋ ਕੁਛ ਜਗਤ ਵਿਚ ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਹੈ ਸਾਰੇ ਨੂੰ ਅਣਗਿਣਤ ਦੱਸ ਕੇ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਨਜ਼ਾਰਾ ਦਿਖਾ ਕੇ ਤ੍ਰੈ ਵਾਰੀ ਇਹੋ ਖਯਾਲ ਦੁਹਰਾਉਣਗੇ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ, ਉਸ ਦੇ ਕਾਰਨਿਆਂ ਦਾ ਵੀਚਾਰ ਸਾਡੀ ਸਮਝ ਦੀ ਪਾਇਆਂ ਤੋਂ ਪਰ੍ਹੇ ਹੈ। ਸਾਡਾ ਕੰਮ ਹੈ ਉਸ ਦੇ 'ਕਰਨਿਆਂ ਦੀ ਵਿਸ਼ਾਲਤਾ' ਤੱਕ ਤੱਕ ਕੇ ਸਿਫਤ ਸਲਾਹ ਵਿਚ ਸਦਕੇ ਹੋਣਾ ਤੇ ਜੋ ਉਹ ਕਰੇ ਉਸ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸੰਨ ਰਹਿਣਾ- ਤੂ ਸਦਾ ਸਲਾਮਤਿ ਨਿਰੰਕਾਰ।

ਪਹਿਲਾਂ ਇਸ ਪਉੜੀ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੇਣਤੀ ਅਣਗਿਣਤ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਜੋ ਭਲੇ ਪਾਸੇ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਹਨ:-

ਅਸੰਖ ਜਪ ਅਸੰਖ ਭਾਉ॥
ਅਸੰਖ ਪੂਜਾ ਅਸੰਖ ਤਪ ਤਾਉ॥
ਅਸੰਖ ਗਰੰਥ ਮੁਖਿ ਵੇਦ ਪਾਠ॥
ਅਸੰਖ ਜੋਗ ਮਨਿ ਰਹਹਿ ਉਦਾਸ॥ ਅਸੰਖ ਭਗਤ ਗੁਣ ਗਿਆਨ ਵੀਚਾਰ॥
ਅਸੰਖ ਸਤੀ ਅਸੰਖ ਦਾਤਾਰ॥
ਅਸੰਖ ਸੂਰ ਮੁਹ ਭਖ ਸਾਰ॥
ਅਸੰਖ ਮੋਨਿ ਲਿਵਲਾਇ ਤਾਰ॥
ਕੁਦਰਤਿ ਕਵਣ ਕਹਾ ਵੀਚਾਰੁ॥
ਵਾਰਿਆ ਨ ਜਾਵਾ ਏਕ ਵਾਰ॥
ਜੋ ਤੁਧੁ ਭਾਵੈ ਸਾਈ ਭਲੀ ਕਾਰ॥
ਤੂ ਸਦਾ ਸਲਾਮਤਿ ਨਿਰੰਕਾਰ॥ ੧੭॥

(ਹੇ ਨਿਰੰਕਾਰ!) ਅਣਗਿਣਤ (ਤੇਰਾ) ਜਪ[1] ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਅਣਗਿਣਤ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਅਣਗਿਣਤ ਪੂਜਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਅਨੇਕ ਤਪ ਤਾਪ ਰਹੇ ਹਨ। ਅਣਗਿਣਤ ਪਾਠ ਵੇਦਾਂ (ਤੇ ਹੋਰ) ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਨਾਲ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਅਣਗਿਣਤ ਜੋਗੀ ਹਨ ਜੋ ਮਨ ਵਿਚ (ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ) ਉਦਾਸ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਅਣਗਿਣਤ ਭਗਤ ਹਨ, ਜੋ (ਤੇਰੇ) ਗੁਣਾਂ (ਨੂੰ ਗਾਉਂਦੇ ਤੇ ਤੇਰੇ) ਗਿਆਨ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਅਣਗਿਣਤ ਸਤੀ[2] ਹਨ, ਅਣਗਿਣਤ ਦਾਤੇ ਹਨ। ਅਣਗਿਣਤ ਸੂਰਮੇ ਹਨ ਜੋ ਮੂੰਹਾਂ ਤੇ ਲੋਹਾ ਚੱਖਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਸਨਮੁਖ ਹੋ ਕੇ ਜੂਝਦੇ ਤੇ ਸ਼ਸਤ੍ਰਾਂ ਦਾ ਵਾਰ ਸਹਿੰਦੇ ਹਨ)। ਅਣਗਿਣਤ ਮੁਨੀ[3] ਹਨ ਜੋ ਲਿਵ ਦੀ ਤਾਰ ਲਾਈ ਰਖਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਬ੍ਰਿਤੀ ਦੇ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨੂੰ ਰੋਕੀ ਰੱਖਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰਦੇ ਹਨ)।

(ਬਾਕੀ ਤੁਕਾਂ ਦਾ ਅਰਥ ਪਿੱਛੇ ਆ ਚੁੱਕਾ ਹੈ)॥੧੭॥

---

੧. ਚਉਥੀ ਪੰਜਵੀਂ ਤੁਕ ਵਿਚ 'ਅਸੰਖ ਜੋਗ' ਤੇ 'ਅਸੰਖ ਭਗਤ' ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ 'ਜਪ, ਤਪ ਪੂਜਾ ਆਦਿ ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ-ਜਪ ਕਰਨ ਵਾਲੇ, ਤਪ ਕਰਨ ਵਾਲੇ, ਪੂਜਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਆਦਿ। ਸੰਪ੍ਰਦਾ ਵਿਚ 'ਜਪ' ਤੇ 'ਜਪ ਕਰਨ ਵਾਲੇ' ਦੁਇ ਇਕੱਠੇ ਬੀ ਭਾਵ ਲੈ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।

੨. ਸਤੀ=ਸੱਚ ਵਿਚ ਪਰਵਿਰਤ। ਸੱਚ ਨੂੰ ਨਿਬਾਹੁਣ ਵਾਲੇ। (ਅ) ਦਾਨੀ। (ਦੇਖੋ ਗੁ:ਗ੍ਰੰ:ਕੋ:)।

੩. 'ਮੋਨਿ' ਦਾ ਪ੍ਰਸਿਧ ਅਰਥ ਚੁੱਪ ਸਾਧਣ ਵਾਲੇ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ 'ਮੁਨੀ' ਬੀ ਹੈ (੧੭੫੯-੧੮੨੫ ਬਿ:)। (ਸੰਸ: ਮੋਨ=ਚੁੱਪ, ਮੌਨਿਨ੍=ਸਾਧੂ। (ਸੰ.ਸ਼:ਕੋ:)।

☞ (ਸ) ਮੈਂ ਤੈਥੋਂ ਇਕ ਵਾਰੀ ਬੀ ਵਾਰਨੇ ਹੋਣ ਲਾਇਕ ਨਹੀਂ, ਇਉਂ ੭ ਅਰਥ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਜੋ ਅਰਥ ਉਪਰ ਲਾਯਾ ਹੈ ਅਸਲ ਭਾਵ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਨੇੜੇ ਹੈ।

ਅਸੰਖ ਮੂਰਖ ਅੰਧ ਘੋਰ॥
ਅਸੰਖ ਚੋਰ ਹਰਾਮਖੋਰ॥

ਅਸੰਖ ਅਮਰ ਕਰਿ ਜਾਹਿ ਜੋਰ॥

ਅਸੰਖ ਗਲ ਵਢ ਹਤਿਆ ਕਮਾਹਿ॥
ਅਸੰਖ ਪਾਪੀ ਪਾਪੁ ਕਰਿ ਜਾਹਿ॥

ਅਸੰਖ ਕੂੜਿਆਰ ਕੂੜੇ ਫਿਰਾਹਿ॥

ਅਸੰਖ ਮਲੇਛ ਮਲੁ ਭਖਿ ਖਾਹਿ॥

ਅਸੰਖ ਨਿੰਦਕ ਸਿਰਿ ਕਰਹਿ ਭਾਰੁ॥

ਨਾਨਕੁ ਨੀਚੁ ਕਹੈ ਵੀਚਾਰੁ॥
ਵਾਰਿਆ ਨ ਜਾਵਾ ਏਕ ਵਾਰ॥
ਜੋ ਤੁਧੁ ਭਾਵੈ ਸਾਈ ਭਲੀ ਕਾਰ॥

ਹੁਣ ਗੇਣਤੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਜੋ ਮਾੜੇ ਪਾਸੇ ਲਗੇ ਹੋਏ ਹਨ:-

ਅਣਗਿਣਤ ਮੂਰਖ (ਤੇ ਅਣਗਿਣਤ) ਘੋਰ ਅਗਜਾਨੀ ਹਨ[੧]। ਅਣਗਿਣਤ ਚੋਰ ਹਨ (ਅਤੇ ਕਈ ਹੋਰ ਧਰਮ ਵਿਰੁੱਧ ਤ੍ਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਪੈਸਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ) ਹਰਾਮ ਖਾਣ ਵਾਲੇ ਹਨ। ਅਣਗਿਣਤ ਜੋਰ (ਜ਼ੁਲਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਨ ਜੋ ਜਬਰੀ) ਹਕੂਮਤ[੨] ਕਰ ਕਰ ਕੇ (ਅੰਤ ਮਰ) ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਅਣਗਿਣਤ ਗਲੇ ਕੱਟਣ ਵਾਲੇ (ਹੱਤਜਾਰੇ ਹਨ ਜੋ) ਹਤਜਾ ਹੀ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ[੩]। ਅਣਗਿਣਤ (ਹੋਰ ਅਨੇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ) ਪਾਪੀ ਹਨ ਜੋ ਪਾਪ (ਗੁਨਾਹ) ਕਰਦੇ ਹੀ (ਮਰ) ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਅਣਗਿਣਤ (ਝੂਠ ਵਿਚ ਰਚੇ ਹੋਏ) ਝੂਠੇ ਲੋਕ ਹਨ ਜੋ ਝੂਠ (ਦੇ ਫੇਰਾਂ) ਵਿਚ ਹੀ ਪਏ ਘੁਮਜਾਟੇ ਖਾਂਦੇ ਹਨ[੪]। ਅਣਗਿਣਤ ਮਲੇਛ[੫] ਹਨ ਜੋ ਗੰਦ ਬਕਦੇ ਤੇ ਗੰਦ ਖਾਂਦੇ ਹਨ[੬]।

ਅਣਗਿਣਤ ਨਿੰਦਿਆ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਨ (ਜੋ ਨਿੰਦਿਆ[੭] ਦਾ) ਭਾਰ (ਅਪਣੇ) ਸਿਰ ਤੇ ਚੁੱਕਦੇ ਹਨ।

(ਇਹ ਨੀਚ ਕਰਮ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ) ਵੀਚਾਰ

---

੧. ਐਉਂ ਬੀ ਭਾਵ ਲੈਂਦੇ ਹਨ-ਮੂਰਖ=ਬੇਸਮਝ, ਪਰ ਜੋ ਸਮਝਾਇਆਂ ਕੁਛ ਸਮਝ ਜਾਏ। ਅੰਧ=ਜੋ ਸਮਝਾਇਆਂ ਨਾ ਸਮਝੇ। ਘੋਰ=ਜੋ ਸਮਝਾਇਆਂ ਉਲਟਾ ਸਿਰ ਨੂੰ ਆਵੇ। (ਸੰਪ੍ਰ:)

੨. ਅਮਰ=ਹੁਕਮ, ਹਕੂਮਤ।

੩. ਜਿਹੜੇ ਗਲਾ ਕੱਪਣ ਨੂੰ ਸੁਭਾਵ ਹੀ ਬਣਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। (ਸੰਸ:, ਹਤ੍ਯਾ=ਕਤਲ, ਜਾਨੋਂ ਮਾਰ ਦੇਣਾ, ਬੇਦੋਸ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦੇਣਾ)।

੪. ਭਾਵ ਜੂਨਾਂ ਵਿਚ ਯਾ ਕੂੜੇ ਵਿਹਾਰਾਂ ਵਿਚ। (ਸੰਪ੍ਰ:)

੫. ਪੁਰਾਤਨ ਸਮੇਂ 'ਮਲੇਛ' ਵਿਦੇਸ਼ੀ, ਯਵਨ, ਮੁਸਲਮਾਨ ਆਦਿ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਬੀ ਆਇਆ ਹੈ:- 'ਮਲੇਛ ਧਾਨੁ ਲੇ ਪੂਜਹਿ ਪੁਰਾਣੁ' (ਵਾ:ਆ:ਮ:੧-੪੪੨) ਹਿੰਦੂ ਸਭਜਤਾ ਯਾ ਧਰਮ ਤੋਂ ਬਾਹਰਲੇ ਲੋਕ। ਅਨਾਰਯ। ਸਦਾ ਪਾਪ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਬੀ ਮਲੇਛ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। 'ਬੋਧਾਯਨ' ਨੇ ਮਲੇਛ ਦੇ ਇਹ ਅਰਥ ਕੀਤੇ ਹਨ- ਗੋ ਮਾਂਸ ਭੱਖੀ, ਸਰਬ ਆਚਾਰ ਤੋਂ ਵਿਹੀਨ, ਵਿਰੁੱਧ ਬਕਣ ਵਾਲਾ ਆਦਿ। (ਸੰਸ:, ਧਾਤੂ=ਮ੍ਲੇਛ੍-ਅਸਪਸ਼ਟ ਬੋਲਣਾ)। ਏਥੇ ਮੁਰਾਦ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਭੈੜੇ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਹਾਰ ਵਿਹਾਰ, ਬੋਲ ਚਾਲ ਧਰਮ ਭਾਵ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

੬. ਭਖਿ=ਬੋਲਦੇ ਹਨ। (ਸੰਸ:,ਧਾਤੂ, ਭਾਖ਼=ਬੋਲਣਾ। ਭਖ੍=ਭੌਂਕਣਾ, ਬਕਣਾ ਆਦਿ)। ਖਾਹਿ=ਖਾਂਦੇ ਹਨ। ਮਲ ਭਖਿ=ਮਲ ਭਖਦੇ=ਗੰਦ ਬਕਦੇ ਹਨ, ਮਲ ਖਾਹਿ=ਗੰਦ ਖਾਂਦੇ ਹਨ। ਭਾਵ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਹਾਰ ਵਿਹਾਰ ਤੇ ਬੋਲ ਚਾਲ ਸਭ ਗੰਦੇ ਹਨ। ਚਾਹੇ ਚੋਰ, ਜੁਆਰੀਏ, ਵੱਢੀ ਖੋਰ ਆਦਿ ਹਨ, ਚਾਹੋ ਅਘੋਰੀ (ਭਿਆਨਕ) ਆਦਿ ਹਨ। (ਅ) 'ਭਖਿ ਖਾਹਿ' ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਅਰਥੀ ਸਮਝ ਕੇ 'ਖਾਂਦੇ ਹਨ ਯਾ, ਖਾਂਦੇ ਹੀ ਖਾਂਦੇ ਹਨ' ਅਰਥ ਬੀ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ। (ਸੰਪ੍ਰ:)।

੭. ਨਿੰਦਿਆ ਕਰਨੀ, ਊਜਾਂ ਦੇਣੀਆਂ, ਐਬਜੋਈ (ਆਲੋਚਨਾ) ਕਰਨੀ।

ਤੂ ਸਦਾ ਸਲਾਮਤਿ ਨਿਰੰਕਾਰ॥ ੧੮॥

ਨੀਵਾਂ ਨਾਨਕ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਹੈ[੧]।
(ਬਾਕੀ ਤੁਕਾਂ ਦਾ ਅਰਥ ਪਿੱਛੇ ਆ ਚੁੱਕਾ ਹੈ)॥੧੮॥

ਅਸੰਖ ਨਾਵ ਅਸੰਖ ਥਾਵ॥
ਅਗੰਮ ਅਗੰਮ ਅਸੰਖ ਲੋਅ॥
ਅਸੰਖ ਕਹਹਿ ਸਿਰਿ ਭਾਰੁ ਹੋਇ॥

ਅਣਗਿਣਤ ਹਨ ਨਾਮ, ਅਣਗਿਣਤ ਹੀ ਹਨ ਥਾਉਂ। ਅਣਗਿਣਤ ਹਨ ਲੋਕ (ਜੋ ਸਾਡੀ) ਪਹੁੰਚ ਤੋਂ ਪਰ੍ਹੇ ਹਨ[੨] (ਤੇ ਅਣਗਿਣਤ ਹਨ ਲੋਕ ਜੋ ਸਾਡੀ) ਗਜਾਤ ਤੋਂ (ਬੀ) ਪਰ੍ਹੇ ਹਨ[੩]। ਅਸੰਖ (ਐਸੇ ਜੀਵ ਹਨ ਜੋ) ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਹਨ[੪] (ਕਿ ਐਉਂ ਹੈ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ) ਸਿਰ ਤੇ ਭਾਰ (ਹੀ) ਚੜ੍ਹਦਾ ਹੈ[੫]।

ਭਾਵ- ਭਾਰ ਚੜ੍ਹਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਓਹ ਹਉਂ ਦੇ ਆਸਰੇ ਆਪਣੇ ਜਾਣਨੇ ਦੀ ਸ਼ੇਖੀ ਵਿਚ ਆਂਖਦੇ ਹਨ; ਨਾਲੇ ਅੰਤ ਵਾਲੇ ਹੋ ਕੇ ਬੇਅੰਤ ਨੂੰ ਵਰਣਨ ਕਰ ਸਕਣ ਦੀ ਭੁੱਲ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਜਦ ਸਿਫਤ ਸਲਾਹ ਦੇ ਤ੍ਰੀਕੇ ਤੇ ਕਹੀਏ ਤਾਂ ਭਾਰ ਨਹੀਂ ਚੜ੍ਹਦਾ, ਫੇਰ ਤਾਂ 'ਗੁਨ ਗਾਵਤ ਤੇਰੀ ਉਤਰਸਿ ਮੈਲੁ (ਸੁਖ:) ਵਾਲਾ ਫਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਤਦੋਂ ਐਸੇ ਵਾਕ 'ਤੂੰ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਬੇਅੰਤੁ ਸੁਆਮੀ ਤੇਰੀ ਕੁਦਰਤਿ ਕਹਣੁ ਨ ਜਾਈ' (ਆਸਾ ਮ:੩-੪੪੨) ਆਦਿ ਕਹਿਣਾ ਸਤੁਤੀ ਰੂਪ ਹਨ। ਸਤੁਤੀ ਵਾਕ ਅੰਤ ਲੈਣ ਦੇ 'ਅੰਹਕਾਰ ਯਾ ਨਾ ਲੈ ਸਕਣ ਦੀ ਨਿਰਾਸ਼ਾ' ਵਾਸਤੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ; ਉਹ ਤਾਂ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ ਦੀ ਚਰਣ ਸ਼ਰਣ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਵਾਸਤੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ 'ਕਹਿਣਾ' ਪੁੰਨ ਰੂਪ ਬੀ ਹੈ? ਉਤਰ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਨਾਮ ਸਿਫਤ ਸਲਾਹ, ਗਜਾਨ ਆਦਿ ਦਾ ਕਹਿਣਾ (ਅਰਥਾਤ ਅਖਰਾਂ ਦੁਆਰੇ ਵਰਣਨ ਕਰਨਾ) ਸਿਰ ਭਾਰ ਲੈਣਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਇਹ ਗੱਲ ਹੁਣ ਦੱਸਦੇ ਹਨ- (ਅਖਰੀ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਕਹਿਣ ਨਾਲ, ਬੋਲੀ ਦੁਆਰਾ[੬])।

---

੧. ਇਨ੍ਹਾਂ ਚਾਰ ਪਉੜੀਆਂ (੧੬ ਤੋਂ ੧੯) ਵਿਚ ਚਾਰ ਤੁਕਾਂ ਜੋ ਅਖੀਰ ਤੇ ਆਈਆਂ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਤਿੰਨਾਂ ਵਿਚ ਤਾਂ ਇਕੋ ਪਾਠ ਹੈ- 'ਕੁਦਰਤਿ ਕਵਣ ਕਹਾ ਵੀਚਾਰੁ' ਪਰ ਇਸ ਤੀਜੀ ਪਉੜੀ ਵਿਚ ਇਸ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਪਾਠ ਆਇਆ ਹੈ: 'ਨਾਨਕ ਨੀਚੁ ਕਹੈ ਵੀਚਾਰੁ'। ਇਸ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਕਾਵਜ ਰਸੱਗਜਤਾ ਤੇ ਭਗਤੀ ਪੱਖ ਵਿਚ ਆਉਂਦੀ 'ਹਉਮੈ ਦੀ ਨਵਿਰਤੀ' ਦਾ ਕਮਾਲ ਨਜ਼ਰ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਪਉੜੀ ਵਿਚ ਗੇਣਤੀ ਨੀਵੇਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਹੈ, 'ਏਹ ਮਾੜੇ ਤੇ ਮੈਂ ਚੰਗਾ ਹਾਂ' ਇਸ ਸੂਖਮ 'ਹਉਂ-ਅਭਾਵਤਾ' ਲਈ ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪ ਨੂੰ ਨੀਵਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਆਪ ਨੂੰ ਨੀਚ ਕਹਿਣ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਕਮਾਲ ਦੀ ਬਜ਼ੁਰਗੀ ਹੈ।

੨. ਅਗੰਮ=ਗੰਮਤਾ ਤੋਂ ਪਰ੍ਹੇ, ਜਿੱਥੇ ਪਹੁੰਚ ਨਾ ਸਕੀਏ।

੩. ਅਗੰਮ=ਗਜਾਨ ਤੋਂ ਪਰ੍ਹੇ।

੪. ਕਹਹਿ=ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਹਨ।

੫. ਉਪਰਲੇ ਅਰਥ ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਹੈਨ, ਹੋਰ ਸੰਪ੍ਰ: ਤੇ ਦੂਸਰੇ ਅਰਥ ਇਉਂ ਹੈਨ, ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਨ ਕੋਈ ਕਮੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ ਹੈ:-1. ਸਿਰ ਤੇ ਨਾ ਚੁੱਕੇ ਜਾ ਸਕਣ ਜੋਗੇ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੇ ਭਾਰ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। (੧੭੫੮ ਬਿ:)। 2. ਸਿਰ ਨਿਵਾ ਕੇ (ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਨਾਲ) ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ (੧੮੨੫ ਬਿ:)। 3. ਨਾਸਤਕ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ: ਨਹੀਂ ਹੈ ਇਸ ਕਰਕੇ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦੇ, ਆਸਤਕ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਪਰ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦੇ ਦੁਹਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਪਾਪ ਹੁੰਦਾ ਹੈ (੧੮੫੨ ਬਿ:)। 4. ਕਪਾਲੀ ਆਸਨ ਕਰਕੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ (੧੮੭੭)। 5. ਅਸੰਖ, ਭਾਣੇ ਮੈ ਤਰਕ ਕਰਤੇ ਹੈਂ ਸੋ ਔਗੁਨ ਕੋ ਭਾਰ ਸਿਰ ਲੇਤੇ ਹੈਂ (੧੮੮੬ ਬਿ:)। 6. ਪ੍ਰਸ਼ਨ- ਤੁਸੀਂ ਅਸੰਖ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ੧੪ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਵਿਰੁਧ ਜਾਣੇ ਤੇ ਸਿਰ ਭਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਅਗੇ ਇਸ ਦਾ ਉਤਰ ਹੈ (੧੮੯੮ ਬਿ:)। 7. 'ਅਸੰਖ' ਕਹਿਣ ਨਾਲ ਭੀ ਸਿਰ ਤੇ ਭਾਰ ਚੜ੍ਹਦਾ ਹੈ (੧੯੪੧ ਬਿ:)।

੬. 'ਕਹਿਣ' ਦੀ ਥਾਂ 'ਅਖਰੀ' ਪਦ ਇਸ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਲਿਖ ਕੇ ਕਹਿਣਾ ਤੇ ਬੋਲ ਕੇ ਕਹਿਣਾ ਦੁਇ ਆ ਗਏ, ਜੈਸਾ ਕਿ ਅੱਗੇ ਚੱਲ ਕੇ ਆਪ ਹੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ, 'ਅਖਰੀ ਲਿਖਣੁ ਬੋਲਣੁ ਬਾਣਿ।'

ਅਖਰੀ ਨਾਮੁ ਅਖਰੀ ਸਾਲਾਹ॥ ਅਖਰੀ ਗਿਆਨੁ ਗੀਤ ਗੁਣ ਗਾਹ॥	ਅਖਰਾਂ ਦੁਆਰੇ (ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦਾ) ਨਾਮ ਲੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਅਖਰਾਂ ਦੁਆਰੇ (ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੀ) ਸਿਫਤ ਸਲਾਹ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। (ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ) ਅਖਰਾਂ ਦੁਆਰੇ ਹੀ ਗਜਾਨ (ਕਥਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਅਖਰਾਂ ਦੁਆਰੇ ਪਰਮਾਤਮ ਦੇਵ ਦੇ) ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੋ ਜਾਈਦਾ ਹੈ, (ਅਖਰਾਂ ਦੁਆਰੇ ਹੀ ਉਸਦੇ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਣ ਵਾਲੇ) ਗੀਤਾਂ ਦਾ ਗਾਯਨ ਕਰੀਦਾ ਹੈ।
ਅਖਰੀ ਲਿਖਣੁ ਬੋਲਣੁ ਬਾਣਿ॥ ਅਖਰਾ ਸਿਰਿ ਸੰਜੋਗੁ ਵਖਾਣਿ॥	(ਭਾਵ ਇਹ ਕਿ ਨਾਮ ਸਿਫਤ ਸਲਾਹੀ ਗੀਤ ਤੇ ਗਜਾਨ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਬੋਲਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ)। (ਗਲ ਕੀ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ) ਬੋਲੀ ਦਾ ਬੋਲਣਾ ਤੇ ਲਿਖਣਾ ਅੱਖਰਾਂ ਦੁਆਰੇ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। (ਏਥੋਂ ਤਾਈਂ ਕਿ) ਸੰਜੋਗ (ਵਿਜੋਗ) ਜੋ ਸਿਰ ਤੇ (ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ) ਅਖਰਾਂ ਦੁਆਰੇ ਹੀ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ*।
ਜਿਨਿ ਏਹਿ ਲਿਖੇ ਤਿਸੁ ਸਿਰਿ ਨਾਹਿ॥ ਜਿਵ ਫੁਰਮਾਏ ਤਿਵ ਤਿਵ ਪਾਹਿ॥ ਜੇਤਾ ਕੀਤਾ ਤੇਤਾ ਨਾਉ॥ ਵਿਣੁ ਨਾਵੈ ਨਾਹੀ ਕੋ ਥਾਉ॥	(ਪਰ) ਜਿਸ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਨੇ (ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ) ਇਹ (ਲੇਖ) ਲਿਖੇ ਹਨ ਉਸ ਦੇ (ਅਪਣੇ) ਸਿਰ ਤੇ (ਕੋਈ ਅੱਖਰ) ਨਹੀਂ (ਲਿਖੇ ਹੋਏ। ਭਾਵ ਉਹ ਕਿਸੇ ਕਲਮ, ਕਿਸੇ ਅੱਖਰ ਹੇਠ ਨਹੀਂ, ਉਸ ਉਪਰ ਕਿਸੇ ਦਾ ਫੁਰਮਾਨ ਨਹੀਂ, ਉਸ ਦਾ ਫੁਰਮਾਨ ਸਭ ਪਰ ਹੈ)। ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਫੁਰਮਾਉਂਦਾ ਹੈ ਤਿਵੇਂ ਤਿਵੇਂ ਹੀ (ਜੀਵ) ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹਨ); (ਗੱਲ ਕੀਹ) ਜਿਤਨਾ ਕੁਛ (ਉਸ ਦਾ) ਰਚਿਆ ਹੈ, ਉਤਨਾ ਨਾਮ ਹੈ, ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਕੋਈ ਥਾਂ ਨਹੀਂ।
ਕੁਦਰਤਿ ਕਵਣ ਕਹਾ ਵੀਚਾਰੁ॥ ਵਾਰਿਆ ਨ ਜਾਵਾ ਏਕ ਵਾਰ॥ ਜੋ ਤੁਧੁ ਭਾਵੈ ਸਾਈ ਭਲੀਕਾਰ॥ ਤੂ ਸਦਾ ਸਲਾਮਤਿ ਨਿਰੰਕਾਰ॥੧੯॥	(ਬਾਕੀ ਤੁਕਾਂ ਦਾ ਅਰਥ ਪਿੱਛੇ ਪਉੜੀ ੧੭ ਵਿਚ ਆ ਚੁੱਕਾ ਹੈ)॥੧੯॥

[੨੦]

੧੯ ਪਉੜੀਆਂ ਮੁੱਕ ਚੁਕੀਆਂ ਹਨ, ਮਾਨੋ ਜਪੁਜੀ ਦਾ ਅੱਧ ਮੁੱਕ ਗਿਆ। ਹੁਣ ਤਾਂਈਂ ਨਿਰੰਕਾਰ, ਉਸ ਦਾ ਰੂਪ, ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਅੰਤ੍ਰੀਵ ਸਾਧਨ, ਭਗਤੀ, ਗੁਣ ਗਾਯਨ, ਨਾਮ ਸ੍ਵਣ ਤੇ ਮਨਨ (ਸਿਮਰਣ), ਗਜਾਨ ਪ੍ਰਾਪਤੀ, ਪੂਰਨ ਪਦ ਆਦਿ ਵਰਣਨ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਤੇ ਸਦਾ ਸਾਂਈਂ ਦੇ ਧਜਾਨ ਨਿਮਗਨ ਰਹਿਣ ਦੀ (ਸਹਜ ਧਜਾਨ ਸਮਾਧੀ ਦੀ) ਜਾਚ (ਅੰਤ੍ਰੰਗ ਤ੍ਰੀਕੇ ਦੀ) ਦੱਸੀ ਜਾ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਫਿਰ ਸੰਸਾਰ ਰਚਨਾ ਦੀ ਵਿਸ਼ਾਲਤਾ ਇਸ ਵਿਚ ਚਲ ਰਹੀ ਅਨੇਕਤਾ ਵਿਚ 'ਤੂੰ ਸਦਾ ਸਲਾਮਤਿ ਨਿਰੰਕਾਰ' ਨੂੰ ਅਨੁਭਵ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣਾ, ਇਸ ਦੇ ਵਟਾਉ ਸਟਾਉ, ਭਲੇ ਬੁਰੇ ਨਜ਼ਾਰੇ ਸਭ ਕੁਛ ਤਕ ਕੇ 'ਜੋ ਤੁਧੁ ਭਾਵੈ ਸਾਈ ਭਲੀਕਾਰ' ਦੇ ਚਾਉ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਬਹਰੰਗ ਤ੍ਰੀਕੇ ਨਾਲ ਬੀ ਸਾਂਈਂ ਦੇ ਧਜਾਨ ਵਿਚ ਸਹਿਜੇ ਲਗੇ ਰਹਿ ਕੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਨਦਰ ਹੋਣ ਨਾਲ 'ਪੰਚ' ਬਣੇ ਰਹਿਣ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਆ ਚੁਕਾ

* (ਅ) ਸ਼ਲੇਖ ਦੁਆਰਾ 'ਅਖਰਾਂ' ਦਾ ਅਰਥ ਦੋ ਵੇਰ ਲੈ ਕੇ ਐਉਂ ਬੀ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ- (ਅਖਰਾਂ=) ਅਖਰਾਂ ਦੁਆਰੇ (ਵਖਾਣਿ=) ਵਰਣਨ ਕਰੀਏ (ਤਾਂ ਅਖਰਾਂ ਸਿਰਿ=ਅਕਸ਼ਰ ਜੋ ਸ਼ਿਰੋਮਣੀ ਹੈ, ਉਸ ਨਾਲ, ਭਾਵ) ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਲ ਸੰਜੋਗ (ਪ੍ਰਾਪਤ) ਹੁੰਦਾ ਹੈ। (ਸੰਪ੍ਰ:)

ਹੈ। ਮਾਨੋ ਉਤਮ ਜਗਜਾਸੂ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੈ। ਹੁਣ ਐਉਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਤਮ ਜਗਜਾਸੂ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਜੇ ਕੋਈ 'ਪਾਪੀ ਹੋਵੇ- ਜੈਸਾ ਕਿ ਆਪ ਨੇ 'ਅਸੰਖ ਪਾਪੀ ਪਾਪੁ ਕਰਿ ਜਾਹਿ' ਅਸੰਖਾਂ ਵਾਲੀ ਪਉੜੀ ੧੮ ਵਿਚ ਹੁਣੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ- ਜਿਸ ਦਾ ਸਰੀਰ ਪਾਪ ਕਰਦਾ, ਮਨ ਪਾਪਾਂ ਵਿਚ ਰਚਿਆ ਰਹਿੰਦਾ, ਬੁੱਧੀ ਨੂੰ ਬੀ ਪਾਪ ਮਈ ਕਰ ਚੁਕਾ ਹੋਵੇ ਉਸ ਲਈ ਬੀ ਕੋਈ ਉਪਾਉ ਨਿਸ਼ਪਾਪ ਹੋ ਜਾਣ ਦਾ ਤੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਰੰਗੇ ਜਾਣ ਦਾ ਹੈ? ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਉਤਰ ਅਗਲੀ ਪਉੜੀ ਵਿਚ ਸਾਹਿਬ ਦੇਂਦੇ ਹਨ:-

ਭਰੀਐ ਹਥੁ ਪੈਰੁ ਤਨੁ ਦੇਹ॥
ਪਾਣੀ ਧੋਤੈ ਉਤਰਸੁ ਖੇਹ॥
ਮੂਤ ਪਲੀਤੀ ਕਪੜੁ ਹੋਇ॥
ਦੇ ਸਾਬੂਣੁ ਲਈਐ ਓਹੁ ਧੋਇ॥

ਜਿਵੇਂ ਸਰੀਰ (ਯਾ) ਸਰੀਰ ਦੇ[1] (ਅੰਗ) ਹੱਥ ਤੇ ਪੈਰ (ਆਦਿ ਜੇ ਮਿੱਟੀ ਨਾਲ) ਭਰ ਜਾਣ ਤਾਂ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਧੋਤਿਆਂ (ਉਹ) ਮਿੱਟੀ ਉਤਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। (ਹਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ) ਕਪੜਾ ਮੂਤ੍ਰ ਦੀ ਪਲੀਤੀ ਵਾਲਾ[2] ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਸਾਬੂਣ (ਦੀ ਚਸ) ਦੇ ਕੇ ਧੋ ਲਈਦਾ ਹੈ।

ਭਰੀਐ ਮਤਿ ਪਾਪਾ ਕੈ ਸੰਗਿ॥
ਓਹੁ ਧੋਪੈ ਨਾਵੈ ਕੈ ਰੰਗਿ॥

(ਤਿਵੇਂ ਜੇ) ਬੁੱਧੀ ਪਾਪਾਂ ਨਾਲ ਭਰ ਜਾਏ (ਤਾਂ) ਉਹ ਨਾਮ ਦੇ ਰੰਗ (ਪ੍ਰੇਮ) ਨਾਲ ਧੋਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਪੁੰਨੀ ਪਾਪੀ ਆਖਣੁ ਨਾਹਿ॥
ਕਰਿ ਕਰਿ ਕਰਣਾ ਲਿਖਿ ਲੈ ਜਾਹੁ॥

(ਹੇ ਜੀਵ!) ਪੁੰਨੀਂ ਜਾਂ ਪਾਪੀਂ (ਨਿਰਾ) ਕਹਿਣ ਮਾਤ੍ਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ (ਇਹ ਸਚਮੁਚ ਨਿਰਮਲਤਾ ਯਾ ਮੈਲ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ) ਕਰਮ ਕਰ ਕਰ ਕੇ (ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ) ਲਿਖ ਕੇ ਲੈ ਜਾਏਂਗਾ, (ਭਾਵ ਅਪਣੇ ਕੀਤੇ ਕਰਮ ਸੰਸਕਾਰ ਹੋ ਕੇ ਜੀਵ ਦੇ ਅੰਦਰ ਚਿਤ੍ਰਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ)।

ਆਪੇ ਬੀਜਿ ਆਪੇ ਹੀ ਖਾਹੁ॥

(ਤੇਰੇ ਕਰਮ ਕਰਨੇ ਨਾਲ ਤੂੰ) ਆਪੇ ਬੀਜ ਬੀਜਦਾ ਹੈਂ (ਉਸ ਦਾ ਫਲ ਬੀ ਤੂੰ) ਆਪ ਹੀ ਖਾਏਂਗਾ[3]।

ਨਾਨਕ ਹੁਕਮੀ ਆਵਹੁ ਜਾਹੁ॥ ੨੦॥

(ਪਰ ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ (ਦੇਵ ਜੀ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ-ਇਉਂ) ਹੁਕਮ ਮੂਜਬ ਤੂੰ ਆਉਂਦਾ ਜਾਂਦਾ ਰਹੇਂਗਾ। (ਭਾਵ ਆਵਾਗਵਨ ਵਿਚ ਰਹੇਂਗਾ, ਮੁਕਤ ਹੋ ਕੇ ਟਿਕੇਂਗਾ ਨਹੀਂ। ਕਰਮ ਤੇਰੇ ਹਨ, ਫਲ ਪ੍ਰਦਾਤਾ 'ਹੁਕਮ' ਹੈ- 'ਹੁਕਮਿ ਚਲਾਏ ਆਪਣੇ ਕਰਮੀ ਵਹੈ ਕਲਾਮ'[4] -੧੨੪੧)॥੨੦॥

[੨੧]

ਸ਼ਾਸਤ੍ਰਾਂ ਤੇ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਤੀਰਥ ਇਸ਼ਨਾਨ, ਤਪਸਜਾ, ਪੁੰਨ ਕਰਮ, ਏਹ ਪਾਪ ਨਵਿਰਤੀ ਦੇ ਸਾਧਨ ਮੰਨੇ ਗਏ ਹਨ। ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਨੇ ਪਾਪ ਨਵਿਰਤੀ ਦਾ ਸਾਧਨ ਨਾਮ ਦੱਸਿਆ ਹੈ, ਕਿਆ ਤੀਰਥ ਤਪਸਜਾ ਆਦਿ ਸਾਧਨ ਨਹੀਂ ਹਨ? ਉਸ ਦਾ ਉਤਰ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਏਹ ਕਰਮ 'ਅਲਪ ਸੁਖਦਾਤੇ' ਹਨ; ਥੋੜੀ ਵਡਿਆਈ ਮਿਲ ਜਾਣੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਫਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਨਾਮ ਸੁਣ ਮੰਨਨ ਕਰਕੇ ਤੇ ਮਨਿ ਵਿਚ ਸਾਂਈਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਨ ਕਰਕੇ ਅੰਤ੍ਰੀਵ ਤੀਰਥ ਦਾ ਇਸ਼ਨਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਬੁੱਧੀ ਪਵਿਤ੍ਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਕਟਾਖਜ 'ਬੁੱਧੀ ਨੂੰ ਪਾਪ ਰਹਿਤ' ਕਰਨ ਤੋਂ ਹੈ, ਜੋ ਸਾਰ ਵਸਤੂ ਹੈ। ਤੀਰਥ ਤਪ ਦਾਨ ਆਦਿ ਹਉਮੈ ਨਾਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

---

੧. ਫ਼ਾ:, ਤਨ=ਸਰੀਰ। ਸੰਸ:,ਦੇਹ=ਸਰੀਰ, ਭਾਵ ਅੰਗ। ਪਦ 'ਤਨੁ' ਪੁਲਿੰਗ ਹੈ ਤੇ 'ਦੇਹ' ਇਸਤ੍ਰੀ ਲਿੰਗ, ਦੁਇ ਵਰਤਣ ਤੋਂ ਕਨਾਯਾ ਪੁਰਖ ਤੇ ਇਸਤ੍ਰੀ ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਸਰੀਰਾਂ ਵਲ ਜਾਪਦਾ ਹੈ।

੨. ਭਾਵ ਪੇਸ਼ਾਬ ਆਦਿ ਨਾਲ ਅਪਵਿਤ੍ਰ ਹੋ ਜਾਵੇ। (ਫ਼ਾ:, ਪਲੀਦ=ਅਪਵਿਤ੍ਰ)।

੩. ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੁਕਾਂ ਵਿਚ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ ਆਪਣੇ ਕੀਤੇ ਦਾ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਠਹਿਰਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਆਚਰਣ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਉੱਚਾ ਥਾਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ੪. ਸਾਰਿ:ਵਾ:ਮ:੧-੯। ਕਲਾਮ=ਕਲਮ।

ਤੀਰਥੁ ਤਪੁ ਦਇਆ ਦਤੁ ਦਾਨੁ॥
ਜੇ ਕੋ ਪਾਵੈ ਤਿਲ ਕਾ ਮਾਨੁ॥
ਸੁਣਿਆ ਮੰਨਿਆ ਮਨਿ ਕੀਤਾ ਭਾਉ॥
ਅੰਤਰਗਤਿ ਤੀਰਥਿ ਮਲਿ ਨਾਉ॥
ਸਭਿ ਗੁਣ ਤੇਰੇ ਮੈ ਨਾਹੀ ਕੋਇ॥
ਵਿਣੁ ਗੁਣ ਕੀਤੇ ਭਗਤਿ ਨ ਹੋਇ॥
ਸੁਅਸਤਿ ਆਥਿ ਬਾਣੀ ਬਰਮਾਉ॥
ਸਤਿ ਸੁਹਾਣੁ ਸਦਾ ਮਨਿ ਚਾਉ॥

ਤੀਰਥ (ਯਾਤ੍ਰਾ), ਤਪ (ਸਾਧਣੇ) ਦਇਆ (ਧਾਰਨ), ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨ (ਤੇ ਲੋੜਵੰਦ ਨੂੰ ਯਥਾ ਲੋੜ) ਦਾਨ (ਆਦਿਕ ਦਇਆ ਦੇ ਕਰਮ ਕਰਨਾ) ਜੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ (ਇਹ ਪੁੰਨ) ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ (ਉਸ ਦਾ ਫਲ ਉਸ ਨੂੰ) ਥੋੜੇ[1] (ਸਮੇਂ ਦਾ) ਮਾਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪਰ (ਜਿਸ ਨੇ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦਾ ਨਾਮ) ਸੁਣਿਆਂ, ਮੰਨਿਆ ਤੇ ਮਨ ਵਿਚ (ਦਾਤੇ ਨਾਲ) ਪ੍ਰੇਮ ਕੀਤਾ (ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ)

'ਅੰਦਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਤੀਰਥ' ਉਤੇ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ[2] ਇਸ਼ਨਾਨ (ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ, ਭਾਵ ਉਸ ਨੂੰ ਭਗਤੀ[3] ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਐਸੇ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਦਾਤ ਕਰਤੇ ਦੇ ਹੱਥ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਨਿਰੰਕਾਰ! ਸੁਣਨ, ਮੰਨਣ, ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਨ ਤੇ ਅੰਤ੍ਰੀਵ ਸ਼ੁੱਧਤਾ ਦੀ ਲੱਖਤਾ ਦੇ) ਸਾਰੇ ਗੁਣ ਤੇਰੇ (ਦਿਤੇ ਮਿਲਦੇ) ਹਨ, ਮੇਰੇ ਵਿਚ (ਆਪੂੰ,) ਕੋਈ (ਗੁਣ) ਨਹੀਂ[4] ਹੈ। (ਇਹ ਬੀ ਮੈਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ) ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ (ਧਾਰਨ) ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ (ਤੇਰੀ) ਭਗਤੀ ਹੋ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ। (ਤਾਂਤੇ ਹੇ ਕਰਤਾ! ਮਿਹਰ ਕਰ ਤੇ ਅਪਣੇ ਗੁਣ ਮੈਨੂੰ ਦਾਨ ਵਿਚ ਦੇਹ ਤੇ ਮੈਂ) ਯਾਚਕ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੀ ਸੁਅਸਤੀ[5] ਵਾਚਕ ਬਾਣੀ (ਅੰਗੀਕਾਰ ਕਰ, ਸੋ ਇਹ ਹੈ-) 'ਤੂੰ ਸਤਿ ਹੈਂ, ਤੂੰ ਸੌਂਦਰਯ ਹੈਂ, ਤੂੰ ਚੇਤਨ ਹੈਂ, (ਤੇ ਅਪਣੀ) ਚੇਤਨਤਾ ਵਿਚ ਸਦਾ ਅਨੰਦ ਹੈਂ।

---

੧. ਤਿਲ=ਇਕ ਛੋਟਾ ਬੀਜ; ਲਾਛਣਿਕ ਅਰਥ ਹੈ=ਥੋੜਾ।

੨. ਮਲ=ਮਲ ਕੇ, ਭਾਵ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ।

੩. ਇਸ ਤੋਂ ਅਗਲੇਰੀ ਤੁਕ ਪਤਾ ਦੇ ਦੇਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਐਸੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ 'ਭਗਤੀ' ਵਿਚ ਲੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

੪. ਹਭਿ ਗੁਣ ਤੈਡੇ ਨਾਨਕ ਜੀਉ ਮੈ ਕੂ ਥੀਏ ਮੈ ਨਿਰਗੁਣ ਤੇ ਕਿਆ ਹੋਵੈ॥ (ਵਾਰ ਰਾਮ:ਮ:੫-੧੬-੯੬੪)।

੫. ਸੁਅਸਤਿ=ਸ੍ਵਸ੍ਤਿ=ਆਸ਼ੀਰਵਾਦੀ ਪਦ ਹੈ=ਕਲਜਾਨ ਹੈ, ਖੇਮ ਕੁਸ਼ਲ ਰਹੇ ਆਦਿ। ਬ੍ਰਹਮਣ ਲੋਕ ਦਾਨ ਲੈਕੇ ਜਜਮਾਨ ਨੂੰ ਸ੍ਵਸ੍ਤਿ ਆਖਦੇ ਹਨ। ਆਥਿ=(ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਅਤਿਥ। ਸੰਸ:, ਅਰ੍ਥਨ੍=) ਯਾਚਕ, ਮੰਗਣ ਵਾਲਾ। ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਰਾਗ (ਮ:੧-੭) ਵਿਚ ਬੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪ ਨੂੰ ਯਾਚਕ ਬ੍ਰਹਮਣ ਦੇ ਰੂਪਕ ਵਿਚ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੂੰ ਜਜਮਾਨ ਆਖਦੇ ਹਨ 'ਕਰਤਾ ਤੂੰ ਮੇਰਾ ਜਜਮਾਨੁ॥ ਇਕ ਦਖਿਣਾ ਹਉ ਤੈ ਪਹਿ ਮਾਗਉ ਦੇਹਿ ਆਪਣਾ ਨਾਮੁ॥' ਬਾਣੀ ਬਰਮਾਉ-ਬ੍ਰਹਮਣ ਵਾਲੀ ਬਾਣੀ। ਸੁਹਾਣ=ਸੌਂਦਰਯ। (ਸੰਸ., ਸੁਭਗ। ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਸੁਹਜ ਤੋਂ ਸੁਹਜ, ਸੁਹਾਣ। ਅਰਬੀ, ਸੁਬਹਾਨ=ਸ਼ਲਾਘਾ ਯੋਗ, ਜਲਾਲ ਵਾਲਾ)। ੧੮੯੯ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੁਕਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਐਉਂ ਕੀਤੇ ਸਨ- ਤੂੰ ਕਲਜਾਨ ਸਰੂਪ ਹੈਂ, ਤੂੰ ਮਾਇਆ ਸਰੂਪ ਹੈਂ, ਤੂੰ ਬਾਣੀ ਸਰੂਪ ਹੈਂ, ਤੂੰ ਬ੍ਰਹਮ ਹੈਂ, ਤੂੰ ਸਤਿ ਹੈਂ, ਤੂੰ ਸੁਭਾਇਮਾਨ ਹੈਂ, ਤੂੰ ਸਦੀਵ ਆਨੰਦ ਮਨ ਹੈਂ। (ਪੰ:ਪ:ਟੀ:)। ਪਰੰਤੂ ਬਹੁਤ ਖੋਜ ਮਗਰੋਂ ਹੁਣ ਉਪਰਲੇ ਅਰਥ ਸਹੀ ਹੋਏ ਹਨ, ਜੋ ਪਿੱਛੇ ਟੁਰੇ ਆਏ ਪ੍ਰਸੰਗ ਨਾਲ ਪ੍ਰੰਸਗਕ ਤੇ ਢੁੱਕਵੇਂ ਹੈਨ। ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਅਰਥ ਏਹ ਹਨ: (ਸਤਿ ਸੁਹਾਣੁ ਸਦਾ ਮਨਿ ਚਾਉ) ਸਤਿ ਚੇਤਨ ਆਨੰਦ ਤੇ ਸੁਅਸਤਿ (ਕਲਜਾਣ ਰੂਪ) ਤੋਂ ਆਥ (=ਮਾਯਾ ਹੋਈ ਤਿਸਤੇ ਬਾਣੀ, ਤਿਸਤੇ ਬ੍ਰਹਮਾਦਿਕ ਹੋਏ। ਪੰਡਤਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਹਨ:-੧. (ਸਿੱਖ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਹੇ ਗੁਰੋ ਸੁਅਸਤਿ ਆਥ=) ਮੇਰੀ ਕਲਜਾਨ ਅਰਥ (ਬਾਣੀ ਬਰਮਾਉ=) ਬ੍ਰਹਮ ਦੀ ਬਾਣੀ ☞

ਭਾਵ, ਮੇਰੇ ਵਿਚ 'ਗੁਣ' ਪੈਦਾ ਕਰਨੇ ਦੀ ਤਾਕਤ ਨਹੀਂ ਤੂੰ ਸਾਰੇ ਗੁਣ ਮੈਨੂੰ ਦਾਨ ਕਰ ਤੇ ਮੈਂ ਪ੍ਰੋਹਿਤ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁਸਤਿ ਵਾਕ ਕਹਾਂ। ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਤਾਂ ਇਹੋ ਕੁਛ ਹੈ- ਮੈਂ ਕਲਜਾਣ ਆਖਦਾ ਤੇ ਗੁਣ ਗਾਉਂਦਾ ਰਹਾਂ, ਤੇ ਤੂੰ ਦਾਤਾਂ ਦੇਂਦਾ ਰਹੇਂ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ-ਮਨ ਅਨੁਭਵ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੈ, ਫੇਰ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਬੀ ਹੈ। ਨਿਰਾ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਕਵਿ-ਮਨ ਬੀ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਆਪ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਨਿਰਾ ਚੇਤਨ ਆਨੰਦ ਹੀ ਨਹੀਂ 'ਸੌਂਦਰਯ' ਬੀ ਦੇਖਦੇ ਹਨ। ਕਵਿ-ਮਨ ਦਿੱਸ ਰਹੀ ਸੌਂਦਰਯ ਨੂੰ ਸਾਂਈਂ ਦੇ ਅਦ੍ਰਿਸ਼ਜ ਸੌਂਦਰਯ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਅਨੁਭਵ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸੌਂਦਰਯ ਵਲ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਖਿੱਚ ਹੈ। ਸੌਂਦਰਯ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਦਾਤਾ ਹੈ। ਸਿਫਤ ਸਲਾਹ ਬੀ ਸੌਂਦਰਯ ਦੇ ਝਲਕੇ ਉਮਗਦੀ ਹੈ, ਵਿਸਮਾਦ ਬੀ ਸੌਂਦਰਯ ਨਾਲ ਛਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਸੋ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ ਸਰੂਪ ਸ੍ਵਸ੍ਰਿ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਉਚਾਰਨ ਕਰਦਿਆਂ ਆਪਦਾ ਕੋਮਲ ਤੇ ਵਿਸਮਾਦੀ ਮਨ ਸਾਂਈਂ ਸੁੰਦਰਤਾ ਨੂੰ ਅਨੁਭਵ ਕਰਦਾ ਚਰਨ ਸ਼ਰਨ ਲੀਨ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਦ ਉਸ ਨਿਰਾਕਾਰ ਵਿਚੋਂ ਉਥਾਨ ਹੋ ਅਸਚਰਜਤਾ ਦੇ ਮੰਡਲ ਵਿਚੋਂ ਉਠ ਆਕਾਰ ਵਾਲੇ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਤੇ ਨਜ਼ਰ ਪਈ ਤਾਂ ਸੁਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਉਪਜਿਆ ਕਿ ਇਹ ਸੁਹਣਾ ਸਾਮਾਨ ਕਦੋਂ ਬਣ ਗਿਆ? ਕੌਣ ਜਾਣੇ? ਕੋਈ ਨਹੀਂ, ਉਹੋ ਰਚਣਹਾਰ ਸੁੰਦਰਾਂ ਦਾ ਸੁੰਦਰ ਹੀ ਜਾਣਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਭਾਵ ਅਗਲੀਆਂ ਸਤਰਾਂ ਵਿਚ ਅੰਕਿਤ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਵਿਸ਼ਾਲਤਾ, ਸਾਡੀ ਅਪਹੁੰਚਤਾ ਤੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਹਉਮੈ ਰਹਿਤ ਹੋ ਸੁੰਦਰ ਸਾਂਈਂ ਨਾਲ ਸਿਫਤ ਸਲਾਹ ਦੁਆਰਾ-ਪ੍ਰੇਮੀ ਹੋਏ ਰਹਿਣ ਦੀ ਸੈਨਤ ਹੈ।

ਕਵਣੁ ਸੁ ਵੇਲਾ ਵਖਤੁ ਕਵਣੁ ਕਵਣ ਥਿਤਿ ਕਵਣੁ ਵਾਰੁ॥ ਕਵਣਿ ਸਿ ਰੁਤੀ ਮਾਹੁ ਕਵਣੁ ਜਿਤੁ ਹੋਆ ਆਕਾਰੁ॥

ਉਹ ਕਿਹੜਾ ਵੇਲਾ ਸੀ, ਕਿਹੜਾ ਸੀ ਵਕਤ, ਕਿਹੜੀ ਥਿਤਿ ਸੀ ਤੇ ਕਿਹੜਾ ਵਾਰ ਸੀ[1], ਉਹ ਰੁੱਤ ਕਿਹੜੀ, ਮਹੀਨਾ ਕਿਹੜਾ ਸੀ ਜਿਸ ਵੇਲੇ (ਨਿਰੰਕਾਰ ਤੋਂ ਏਹ) ਆਕਾਰ[2] ਰਚਿਆ ਗਿਆ ਸੀ।

ਵੇਲ ਨ ਪਾਈਆ ਪੰਡਤੀ ਜਿ ਹੋਵੈ ਲੇਖੁ ਪੁਰਾਣੁ॥

ਵੇਲਾ ਨਹੀਂ ਲੱਭਾ ਪੰਡਿਤਾਂ ਨੇ ਜੇ (ਕੋਈ) ਪੁਰਾਣ (ਸਰੀਖਾ ਮੁਸਤਨਿਦ[3]) ਲੇਖ (ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ) ਹੋਵੇ (ਤਾਂ ਲੱਭ ਲੈਣ)।

---

੧. 'ਵੇਲ' ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਹੈ, 'ਵਕਤ' ਅਰਬੀ ਹੈ, ਅਰਥ ਦੋਹਾਂ ਦਾ 'ਸਮਾਂ' ਹੈ। ਦੋਇ ਪਦ ਲਿਖਣ ਦਾ ਖਾਸ ਮਤਲਬ ਹੈ। ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਉਪਰ ਸਾਂਝਾ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹੈ ਕਿ ਪੰਡਿਤਾਂ ਮੁਤਾਬਕ ਉਹ ਕਿਹੜਾ ਵੇਲਾ ਸੀ ਤੇ ਕਾਜ਼ੀਆਂ ਮੁਤਾਬਕ ਉਹ ਕਿਹੜਾ ਵਕਤ ਸੀ। ਥਿਤਿ=ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ ਦੀ ਚਾਲ-ਹਿਸਾਬ ਦੀ ਤਾਰੀਖ। ਵਾਰ=ਦਿਨ। ਰੁਤੀ=ਰੁਤ, ਮੌਸਮ। ਫ਼ਾ:ਮਾਹ=ਮਹੀਨਾ।

੨. ਭਾਵ ਸੰਸਾਰ।

੩. ਜਿਵੇਂ ਨਾਮੁ ਰਤਨੁ=ਰਤਨੁ (ਸਰੀਖਾ ਅਮੋਲਕ) ਨਾਮ। 'ਨਾਮੁ ਰਤਨੁ ਲੈ ਗੁਝਾ ਰਖਿਆ॥' (ਮਾਝ:ਮ:੫-੧੩੦)। ਤਿਵੇਂ 'ਲੇਖੁ ਪੁਰਾਣੁ' 'ਲੇਖ ਕੁਰਾਣ'=ਪੁਰਾਣ ਕੁਰਾਣ (ਸਰੀਖਾ ਮੁਸਤਨਿਦ) ਲੇਖ। ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਪੁਰਾਣ ਕੁਰਾਣ ਨੂੰ ਮੁਸਤਨਿਦ (authentic) ਮੰਨਦੇ ਹਨ।

☞1 ਅਰਥਾਤ ਵੇਦ ਬਾਣੀ ਦਾ ਮੈਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰੋ। ੨. ਗੁਣ ਕੌਣ ਹਨ ਜੋ ਧਾਰਨੇ ਹਨ- ਸ੍ਵਸ੍ਰਿਵਾਚਨ ਬਾਣੀ ਦਾ ਪੜ੍ਹਨਾ ਸਦਾ ਸਤਿ ਸੁਹਾਉਣ ਈਸ਼ੁਰ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦਾ ਮਨ ਵਿਚ ਚਾਉ ਰਖਣਾ। ੩. ਸ੍ਵਸ੍ਰਿ=) ਟਿਕੇ ਚਿਤ ਰਹਿਣ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਧਨ ਬਨਾਉਣਾ, ਬਾਣੀ ਬ੍ਰਹਮ ਸਨਬੰਧੀ ਬੋਲਣਾ , ਸਤ (ਪਰਮਾਤਮਾ) ਦੇ ਗੁਣਾਨੁਵਾਦ ਸੁਹਣੇ ਲੱਗਣ ਤੇ ਮਨ ਵਿਚ ਚਾਉ ਰਹੇ। ੪. ਹੇ ਈਸ਼ੁਰ (ਵੇਦ ਰੂਪ) ਬਾਣੀ ਨੂੰ (ਬਿਰਮਾਇ=) ਰੋਕ ਕੇ ਤੁਸੀਂ (ਸ੍ਵਸ੍ਰਿ ਆਥ) ਕਲਜਾਣ ਰੂਪ ਸੇ। ਪਰ ਏਹ ਸਾਰੇ ਅਰਥ ਪ੍ਰਸੰਗ ਨਾਲ ਢੁਕਦੇ ਘੱਟ ਹਨ।

ਵਖਤੁ ਨ ਪਾਇਓ ਕਾਦੀਆ ਜਿ ਲਿਖਨਿ ਲੇਖੁ ਕੁਰਾਣੁ॥
ਥਿਤਿ ਵਾਰੁ ਨਾ ਜੋਗੀ ਜਾਣੈ ਰੁਤਿ ਮਾਹੁ ਨਾ ਕੋਈ॥

ਵਕਤ ਨਹੀਂ ਲੱਭਾ ਕਾਜ਼ੀਆਂ ਨੇ ਜੇ (ਲੱਭਾ ਨੇ ਤਾਂ ਕੋਈ) ਕੁਰਾਣ (ਸਰੀਖਾ ਮੁਸਤਨਿਦ=authentic) ਲੇਖ ਲਿਖਣ (ਭਾਵ ਲਿਖ ਦਿਖਾਲਣ)। (ਉਹ) ਥਿਤ ਵਾਰ (ਯੋਗ ਧਜਾਨ ਜੋੜ ਕੇ) ਜੋਗੀ ਬੀ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ, (ਉਹ) ਰੁਤ ਤੇ ਮਹੀਨਾ (ਹੋਰ) ਕੋਈ (ਬੀ) ਨਹੀਂ (ਲੱਭ ਸਕਿਆ)।

ਜਾ ਕਰਤਾ ਸਿਰਠੀ ਕਉ ਸਾਜੇ ਆਪੇ ਜਾਣੈ ਸੋਈ॥
ਕਿਵ ਕਰਿ ਆਖਾ ਕਿਵ ਸਾਲਾਹੀ ਕਿਉ ਵਰਨੀ ਕਿਵ ਜਾਣਾ॥
ਨਾਨਕ ਆਖਣਿ ਸਭੁ ਕੋ ਆਖੈ ਇਕਦੂ ਇਕੁ ਸਿਆਣਾ॥
ਵਡਾ ਸਾਹਿਬੁ ਵਡੀ ਨਾਈ ਕੀਤਾ ਜਾ ਕਾ ਹੋਵੈ॥
ਨਾਨਕ ਜੇ ਕੋ ਆਪੌ ਜਾਣੈ ਅਗੈ ਗਇਆ ਨ ਸੋਹੈ॥੨੧॥

ਜਦੋਂ ਕਰਤਾਰ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨੂੰ ਸਾਜਦਾ ਹੈ (ਉਸਨੂੰ) ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਜਾਣਦਾ ਹੈ (ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ)। (ਜਦ ਆਪੇ ਨੂੰ ਤੇ ਅਪਣੇ ਕਰਨਿਆਂ ਨੂੰ ਕ਼ਰਤਾ ਆਪ ਹੀ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਤਾਂ) ਮੈਂ (ਉਸਦੇ ਕਰਨਿਆਂ ਨੂੰ) ਕੀਕੂੰ ਕਹਿ ਸਕਾਂ, (ਉਸ ਕਰਤੇ ਦੀ) ਸਿਫਤ ਸਲਾਹ ਕੀਕੂੰ ਕਰਾਂ, (ਹਾਂ ਉਸਦਾ ਸਾਰਾ) ਵਰਣਨ ਕੀਕੂੰ ਕਰਾਂ (ਤੇ ਇਹ ਸਾਰਾ ਕੁਛ ਕਹਿਣੇ ਲਈ ਉਸਨੂੰ) ਕੀਕੂੰ ਜਾਣ ਸਕਾਂ? (ਉਂਵ) ਕਹਿਣੇ ਨੂੰ ਤਾਂ ਸਭ ਕੋਈ ਪਿਆ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਇਕ ਤੋਂ ਇਕ ਵਧੀਕ ਸਿਆਣਾ (ਬਣ ਬਣ ਬਹਿੰਦਾ) ਹੈ। (ਪਰੰਤੂ ਉਹ) ਸਾਹਿਬ ਜਿਸ ਦਾ ਕੀਤਾ ਪਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਸਭ ਤੋਂ ਵਡਾ ਹੈ, (ਉਸ ਦੇ ਵੱਡਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ) ਉਸ ਦੀ ਵਡਿਆਈ[1] (ਬੀ) ਵੱਡੀ ਹੈ। ਜੋ ਕੋਈ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ (ਵੱਡਾ ਯਾ ਜਾਣਨਹਾਰ) ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਉਹ ਅੱਗੇ ਜਾ ਕੇ ਸ਼ੋਭਾ ਨਹੀਂ ਪਾਇਗਾ (ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਹਉਂ ਵਿਚ ਚਲਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ) ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਤੂੰ ਸਿਫਤ ਸਲਾਹ ਵਿਚ ਰਹੁ-ਵੱਡਾ ਸਾਹਿਬ ਹੈ, ਵੱਡੀ ਵਡਿਆਈ ਹੈ, ਕੀਤਾ ਉਸੇ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ)॥੨੧॥

[੨੨, ੨੩]

ਪਿਛਲੀ ਪਉੜੀ ਵਿਚ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਮਾਨ ਰਚਨਾ ਦੇ ਰਚੇ ਜਾਣ ਦੇ 'ਆਦਿ ਕਾਲ' ਦਾ ਪਤਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ, ਸੋ ਅਸਾਂ ਏਹ ਪਤੇ ਨਹੀਂ ਲਾਉਣੇ, ਸਿਫਤ ਸਲਾਹ ਵਿਚ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਮਾਨ ਦੇ 'ਵਿਸਥਾਰ' ਦਾ ਬੀ ਅੰਤ ਨਹੀਂ। ਇਸੇ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਵਿਚ ਵੇਦ ਗਏ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਭੀ ਇਕੋ ਗੱਲ ਆਖੀ, ਨੇਤਿ ਨੇਤਿ=ਇਹ ਵੀ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਵੀ ਨਹੀਂ[2]। ਭਾਵੇਹ ਕਿ ਭਾਲ ਕਰਦਿਆਂ ਓੜਕ (ਅੰਤ) ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਭਦਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੁਰਾਣ, ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ, ਕਤੇਬਾਂ ਬੀ ਇਕੋ ਇਸੇ ਨਤੀਜੇ ਤੇ ਪਹੁੰਚਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਉਂ ਸਭ ਦਾ ਸਿੱਧਾਂਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਲੇਖੇ ਨਾਲ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ, ਲੇਖੇ ਲਾਓ ਤਾਂ ਲੇਖਾ ਹੀ ਨਾਸ਼ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਲੇਖਾ ਅੰਤ ਵਾਲੀ ਵਸਤੂ ਹੈ, ਜਿਸਦਾ ਲੇਖਾ ਲਾਉਣਾ ਹੈ ਉਹ ਅਨੰਤ ਹੈ। 'ਅੰਤ' ਵਾਲੇ ਦੇ ਹਿਸਾਬ 'ਅਨੰਤ' ਪਰ ਹਾਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ। ਜਦ ਅੰਤ ਵਾਲੇ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਅਨੰਤ ਪਰ ਲਾਏ ਜਾਣਗੇ ਤਾਂ ਗ਼ਲਤ ਸਾਬਤ ਹੋਣਗੇ, ਗ਼ਲਤ ਸਾਬਤ ਹੋਣਾ ਲੇਖੇ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਹੋ ਜਾਣਾ ਹੈ।

---

੧. ਨਾਈ=ਵਡਿਆਈ। 'ਨਾਈ' ਇਸਤ੍ਰੀ ਲਿੰਗ ਹੋਣ ਕਰਕੇ 'ਵਡੀ' ਬੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਲਿੰਗ ਹੈ।

੨. ਨੇਤਿ ਨੇਤਿ ਕਹਿ ਵੇਦ ਪੁਕਾਰਾ। (ਤੁਲਸੀ)।

ਪਾਤਾਲਾ ਪਾਤਾਲ ਲਖ ਆਗਾਸਾ ਆਗਾਸ॥

(ਹੇਠਾਂ) ਪਤਾਲਾਂ (ਤੋਂ ਪਰ੍ਹੇ ਹੋਰ) ਪਾਤਾਲ ਹਨ (ਉਪਰ) ਅਕਾਸ਼ਾਂ (ਤੋਂ ਪਰ੍ਹੇ ਹੋਰ) ਆਕਾਸ਼ ਹਨ (ਅਤੇ ਏਹ) ਲਖਾਂ ਹਨ:

ਓੜਕ ਓੜਕ ਭਾਲਿ ਥਕੇ ਵੇਦ ਕਹਨਿ ਇਕ ਵਾਤ॥

(ਸੋ) ਅੰਤ ਦੀ ਭਾਲ (ਕਰਦੇ) ਓੜਕ ਨੂੰ ਥੱਕ ਗਏ (ਤਦ) ਵੇਦਾਂ ਨੇ ਇਕ ਗੱਲ ਆਖੀ[੧] (ਜੋ ਚੌਥੀ ਸਤਰ ਵਿਚ ਹੈ,)।

ਸਹਸ ਅਠਾਰਹ ਕਹਨਿ ਕਤੇਬਾ ਅਸੁਲੂ ਇਕੁ ਧਾਤੁ॥
ਲੇਖਾ ਹੋਇ ਤ ਲਿਖੀਐ ਲੇਖੈ ਹੋਇ ਵਿਣਾਸੁ॥

ਹਜ਼ਾਰਾਂ (ਰਿਖੀ ਮੁਨੀ ਉਲਮਾਵ) ਅਠਾਰਾਂ (ਪੁਰਾਣ ਤੇ ਚਾਰ) ਕਿਤਾਬਾਂ ਬੀ ਬਿਲਕੁਲ ਇਕੋ ਮੂਲਕ ਗੱਲ[੨] ਕਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ[੩] ਕਿ ਜੇ ਲੇਖਾ ਹੋ ਸਕੇ ਤਾਂ (ਲੇਖਾ) ਲਿਖ ਦੇਈਏ, ਲੇਖੇ ਕਰਦਿਆਂ (ਤਾਂ ਲੇਖਾ ਆਪ) ਨਾਸ਼ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਨਾਨਕ ਵਡਾ ਆਖੀਐ ਆਪੇ ਜਾਣੈ ਆਪੁ॥੨੨॥

(ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ (ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਸਿੱਧਾਂਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕਰਨਹਾਰ ਜੋ ਸਾਰੀ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਹੈ, ਓਹ) ਆਪ ਨੂੰ (ਤੇ ਆਪਣੀ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਨੂੰ) ਆਪ ਹੀ ਜਾਣਦਾ ਹੈ (ਤਾਂਤੇ ਉਸ ਨੂੰ) ਵੱਡਾ ਕਹੋ, (ਭਾਵ ਉਸ ਦੀ ਸਿਫਤ ਸਲਾਹ ਕਰੋ, ਉਸ ਦੇ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਕਰਨਿਆਂ ਦੇ ਲੇਖੇ ਨਾ ਕਰੋ)॥੨੨॥

ਸਾਲਾਹੀ ਸਾਲਾਹਿ ਏਤੀ ਸੁਰਤਿ ਨ ਪਾਈਆ॥
ਨਦੀਆ ਅਤੈ ਵਾਹ ਪਵਹਿ ਸਮੁੰਦਿ ਨ ਜਾਣੀਅਹਿ॥
ਸਮੁੰਦ ਸਾਹ ਸੁਲਤਾਨ ਗਿਰਹਾ ਸੇਤੀ ਮਾਲੁ ਧਨੁ॥

ਸਲਾਹੁਣ ਵਾਲਿਆਂ (ਉਸ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ) ਨੇ (ਉਸ ਪਰਮ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਸਲਾਹਿਆ ਹੀ) ਸਲਾਹਿਆ ਹੈ (ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਨੇ) 'ਏਤੀ ਦੀ ਰਜਾਤ' ਨਹੀਂ ਪਾਈ (ਕਿ ਸਾਈਂ ਐਹ ਹੈ[੪])। (ਜਿਵੇਂ) ਨਦੀਆਂ ਤੇ ਵਾਹਿੜੇ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਜਾ ਪੈਂਦੇ ਹਨ (ਫੇਰ ਵੱਖਰੇ) ਨਹੀਂ ਜਾਣੇ ਜਾਂਦੇ, (ਭਾਵ ਸਮੁੰਦਰ ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਤਿਵੇਂ ਸਲਾਹੁਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਲਾਹੁਤ ਕਰਦੇ ਕਰਦੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਕੇ ਉਸ ਦਾ ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹੈਨ[੫] ਹੁਣ ਨਾਂ ਓਹ ਵੱਖਰੇ ਸਿਆਣੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਨਾਂ ਓਹ ਆਪ ਨੂੰ ਵੱਖਰੇ ਸਿਆਣਦੇ ਹਨ)। ਹੇ ਸ਼ਾਹ! ਹੇ ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹ![੬] (ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ

---

੧. ਇਕ ਵਾਤ=ਇਕ ਬਾਤ=ਇਕ ਗੱਲ।

੨. ਅਸੁਲੂ=ਅਸੁਲਨ। ਅ:, ਅਸੁਲਨ=ਬਿਲਕੁਲ। ਧਾਤੁ=ਮੂਲ, ਜਿਵੇਂ ਕ੍ਰਿਯਾ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਮੂਲ ਉਸ ਦਾਂ ਧਾਤੂ ਹੈ। ਮੂਲਕ ਗੱਲ।

੩. ਐਉਂ ਬੀ ਅਰਥ ਕਰਦੇ ਹਨ: (ਅ) ਕਿਤਾਬਾਂ ਕਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ੧੮ ਹਜ਼ਾਰ ਆਲਮ ਹੈ, ਐਸਾ ਕਹਿਣਾ ਬੀ ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਕ ਧਾਤ (ਮੂਲਕ ਗੱਲ) ਕਹਿਣੀ ਹੈ। ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਗੱਲ ਪ੍ਰਸਿਧ ਕਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਕਿਤੇ ਕਿਤੇ ਲਿਖਿਆ ਬੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਜੈਸੇ- ਕੀਏ ਕੁਨ ਸੇ ਆਲਮ ਅਠਾਰਾਂ ਹਜ਼ਾਰ। (ਮੁਨਾਜਾਤ, ਸਫਾ ੧) ਪਰ ਚਾਰ ਕਿਤਾਬਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖੀ ਹੋਈ ਇਹ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ। ਏਹ ਅਰਥ ਠੀਕ ਨਹੀਂ, ੧੮ ਹਜ਼ਾਰ ਕਹਿਣਾ ਤਾਂ ਅੰਤ ਦੱਸ ਦੇਣਾ ਹੈ। (ੲ) 'ਅਸੁ' ਨੂੰ ਔਂਕੁੜ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਅਸੁ+ਲੂ=ਘੋੜੇ ਦਾ ਇਕ ਵਾਲ ਅਰਥ ਕਰਕੇ ਬੀ ਲੈਂਦੇ ਹਨ:- ਕਿਤਾਬਾਂ ੧੮ ਹਜ਼ਾਰ ਕਹਿੰਦੀਆਂ (ਮਾਨੋਂ) ਘੋੜੇ (ਦੇ ਵਾਲਾਂ ਵਿਚੋਂ) ਇਕ ਵਾਲ ਕਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ।

੪. ਧਿਆਇ ਧਿਆਇ ਭਗਤਹ ਸੁਖੁ ਪਾਇਆ॥ ਨਾਨਕ ਤਿਸੁ ਪੁਰਖ ਕਾ ਕਿਨੈ ਅੰਤੁ ਨ ਪਾਇਆ॥ (ਸੁਖ:-੨੮੪)

੫. (ਅ) ਸੰਪ੍ਰ: ਵਿਚ ਐਉਂ ਬੀ ਅਰਥ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ- ਨਦੀਆਂ ਤੇ ਵਾਹੇ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ (ਜਦ) ਪੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਸਮੁੰਦਰ ਨੂੰ ਜਾਣ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ।

੬. ਫ਼ਾ: ਸ਼ਾਹ=ਰਾਜਾ। ਅ:, ਸੁਲਤਾਨ=ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹ।

ਕੀੜੀ ਤੁਲਿ ਨ ਹੋਵਨੀ ਜੇ ਤਿਸੁ ਮਨਹੁ ਨ ਵੀਸਰਹਿ॥ ੨੩॥	ਸਮੁੰਦਰ ਨਾਲ ਉਪਮਾ ਦਿਤੀ ਹੈ ਪਰ ਸਾਰੇ) ਸਮੁੰਦਰ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕਿ) ਪਹਾੜਾਂ[1] ਸਰੀਖੇ ਮਾਲ ਧਨ (ਪਏ ਹਨ ਉਸ) ਕੀੜੀ[2] ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਜਿਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚੋਂ (ਕਿ ਤੂੰ) ਨਾ ਵਿਸਰੇਂ[3]॥੨੩॥

ਭਾਵ- ਪਹਿਲੀਆਂ ਦੋ ਤੁਕਾਂ ਵਿਚ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਸਮੁੰਦਰ ਨਾਲ ਉਪਮਾ ਦਿਤੀ ਹੈ ਫੇਰ ਇਸ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਢੁੱਕਵੀਂ ਉਪਮਾ ਨਾ ਸਮਝਿਆ ਤੇ ਸਮੁੰਦਰ ਨੂੰ ਉਸ ਕਿਣਕੇ ਤੋਂ ਬੀ ਛੋਟਾ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਜੋ 'ਕਿਣਕਾ' ਕਿ ਇਕ ਨਿਕੀ ਕੀੜੀ ਦੇ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਮਨ ਵਿਚ ਵੱਸ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਕਿਣਕੇ ਤੋਂ ਮਤਲਬ ਏਥੇ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੀ ਉਤਨੀ ਅੰਸ਼ ਮਾਤ੍ਰ ਤੋਂ ਹੈ ਜੋ ਕੀੜੀ ਦਾ ਮਨ ਧਾਰਨ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕੀੜੀ ਕਿੰਨੀ ਨਿੱਕੀ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਮਨ ਕੇਡਾ ਕੁ ਹੋਇਆ, ਉਸ ਮਨ ਵਿਚ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਵੱਸੇਗਾ? ਸੋ ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਨਿੱਕੀ ਜੇਹੀ ਅੰਸ਼, ਜੋ ਕੀੜੀ ਦੇ ਨਿੱਕੇ ਜਿਹੇ ਮਨ ਵਿਚ ਵਸਦੀ ਹੈ, ਇੰਨੀ ਮਹੱਤਤਾ ਰਖਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੇ ਸਮੁੰਦਰ ਆਪਣੇ ਮਾਲ ਧਨ ਸਮੇਤ ਉਸ ਅਗੇ ਤੁੱਛ ਹਨ, ਯਥਾ-ਕਿਨਕਾ ਏਕ ਜਿਸੁ ਜੀਅ ਬਸਾਵੈ॥ ਤਾਕੀ ਮਹਿਮਾ ਗਨੀ ਨ ਆਵੈ॥(ਸੁਖ:) ਇਸ ਪਉੜੀ ਵਿਚ ਇਹ ਪ੍ਰਤੀਪ ਅਲੰਕਾਰ ਦਾ ਪੰਜਵਾਂ ਰੂਪ ਹੈ- ਜਿਥੇ ਉਪਮਾਨ ਨੂੰ ਉਪਮੇਯ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਤੇ ਤੁੱਛ ਮੰਨ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਸਮਤਾ ਦੇਣੀ ਅਯੋਗ ਠਹਿਰਾਈ ਜਾਵੇ। ਪ੍ਰਤੀਪ ਅਲੰਕਾਰ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ- ਤਸ਼ਬੀਹ ਮਅਕੂਸ।

[੨੪]

ਇਸ ਪੌੜੀ ਵਿਚ ਬੀ 'ਅੰਤ ਨਹੀਂ' ਦਾ ਹੀ ਵਿਖ਼ਯ ਚਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਹ ਅਨੰਤ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਸਭ ਕੁਛ ਅਨੰਤ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਅੰਤ ਵਾਲਾ ਜੀਵ ਉਸ ਦੀ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦਾ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦਾ। ਉਸ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚ ਪੈਣਾ ਹੀ ਪ੍ਰਯੋਜਨੀਯ ਹੈ, ਇਹ ਬੀ ਉਸ ਦੀ ਦਾਤ ਹੈ:-

ਅੰਤੁ ਨ ਸਿਫਤੀ ਕਹਣਿ ਨ ਅੰਤੁ॥ ਅੰਤੁ ਨ ਕਰਣੈ ਦੇਣਿ ਨ ਅੰਤੁ॥ ਅੰਤੁ ਨ ਵੇਖਣਿ ਸੁਣਣਿ ਨ ਅੰਤੁ॥ ਅੰਤੁ ਨ ਜਾਪੈ ਕਿਆ ਮਨਿ ਮੰਤੁ॥	(ਕਰਤਾਰ ਦੀਆਂ) ਸਿਫਤਾਂ ਦਾ ਅੰਤ ਨਹੀਂ, ਨਾਂ ਹੀ (ਉਹਨਾਂ ਸਿਫਤਾਂ ਦੇ) ਕਹਿਣੇ ਦਾ ਅੰਤ ਹੈ[4]। (ਕਰਤਾਰ ਦੇ) ਕਰਣਿਆਂ ਦਾ ਅੰਤ ਨਹੀਂ, ਨਾ ਹੀ (ਉਸ ਦੀਆਂ ਦਾਤਾਂ) ਦੇਣੇ ਦਾ (ਕੋਈ) ਅੰਤ ਹੈ। (ਕਰਤਾਰ ਦਾ) ਦੇਖਣਾ ਅਨੰਤ ਹੈ (ਉਸ ਦਾ) ਸੁਣਨਾ ਅਨੰਤ ਹੈ[5]। (ਕਰਤਾਰ ਦੇ) ਮਨ ਵਿਚ ਕੀ ਸਲਾਹ ਹੈ? (ਇਸ ਦਾ ਬੀ) ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ[6]। ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਰਚੀ

---

੧. ਗਿਰਹਾ=ਪਹਾੜਾਂ। (ਅ) ਗਿਰਹਾ ਦਾ ਅਰਥ ਇੰਦਰ ਬੀ ਲਾਉਣ ਦਾ ਜਤਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਗਿਰ=ਪਹਾੜ+ਹਾ=ਤੋੜਨ ਵਾਲਾ।

੨. ਕੀੜੀ ਨੂੰ 'ਨਿੰਮ੍ਰੀ ਭੂਤ' ਭਗਤ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਪੰਚਮ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬੀ ਵਰਤਿਆ ਹੈ:- 'ਹੇ ਪਪੀਲਕਾ ਗ੍ਰਸਟੇ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿਮਰਣ ਤੁਯੰ ਧਨੇ॥' (ਸਹਸ: ਸਲੋ:ਮ:੫)=ਹੇ ਕੀੜੀ ਤੂੰ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਗੋਬਿੰਦ ਭਜਨ ਕਰਦੀ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਧੰਨਜ ਹੈ।

੩. (ਅ) ਕੁਛ ਐਉਂ ਦੇ ਬੀ ਅਰਥ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ, 'ਸ਼ਾਹ ਤੇ ਸ਼ਹਨਸ਼ਾਹ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਮਾਲ ਧਨ ਦੇ ਪਹਾੜ ਤੇ ਸਮੁੰਦਰ ਹਨ, ਉਸ ਕੀੜੀ ਦੇ ਤੁੱਲ ਨਹੀਂ, ਜਿਸ ਨੂੰ....। ਯਾ 'ਸਮੁੰਦਰਾਂ ਦੇ ਸ਼ਾਹ ਸੁਲਤਾਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ....।' ਪਰ ਏਹ ਚਲ ਰਹੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਨਾਲ ਠੀਕ ਢੁੱਕਵੇਂ ਨਹੀਂ।

੪. (ਅ) 'ਕਹਿਣ' ਤੋਂ ਭਾਵ 'ਕਹਿਣੇ ਵਾਲਿਆਂ' ਦਾ ਤੇ 'ਕਹਿਣੇ ਨਾਲ' ਬੀ ਲੈ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। (ਸੰਪ੍ਰ:)

੫. (ਅ) ਦੇਖਣ ਸੁਣਨ ਨਾਲ ਉਸ ਦਾ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਪੈ ਸਕਦਾ। ਦੇਖਣ ਵਾਲੇ ਗਜਾਨੀ, ਸੁਣਨ ਵਾਲੇ ਜਗਜਾਸੂ। (ਸੰਪ੍ਰ.)।

੬. 'ਕਿਉਂ ਕਰਤਾ ਜਗਤ ਰਚਦਾ ਹੈ?' ਇਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦਾ ਉਤਰ ਹੈ- ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਦੇ ਭਾਵਾਂ ਦਾ ਉਸੇ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ, ਜੀਵ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਲੈ ਸਕਦਾ।

ਅੰਤੁ ਨਾ ਜਾਪੈ ਕੀਤਾ ਆਕਾਰੁ॥ ਅੰਤ ਨ ਜਾਪੈ ਪਾਰਾਵਾਰੁ॥ ਅੰਤ ਕਾਰਣਿ ਕੇਤੇ ਬਿਲਲਾਹਿ॥ ਤਾ ਕੇ ਅੰਤ ਨ ਪਾਏ ਜਾਹਿ॥	ਹੋਈ (ਸਾਕਾਰ) ਰਚਨਾ ਦਾ (ਤੇ) ਨਾਂ ਹੀ ਪਾਰ ਉਰਾਰ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਅੰਤ (ਨੂੰ ਪਾਉਣ) ਲਈ ਕਈ ਤਰਲੇ ਪਏ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਅੰਤ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ।
ਏਹੁ ਅੰਤੁ ਨ ਜਾਣੈ ਕੋਇ॥ ਬਹੁਤਾ ਕਹੀਐ ਬਹੁਤਾ ਹੋਇ॥	ਇਸ ਅੰਤ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ, (ਜਿੰਨਾ) ਬਹੁਤਾ ਕਹੀਦਾ ਹੈ (ਉੱਨਾ ਹੀ) ਬਹੁਤਾ (ਕਹਿਣੇ ਜੋਗ ਅਜੇ ਹੋਰ) ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਅਮਿਤ ਹੋਣ ਕਰਕੇ)।
ਵਡਾ ਸਾਹਿਬੁ ਊਚਾ ਥਾਉ॥ ਊਚੇ ਉਪਰਿ ਊਚਾ ਨਾਉ॥ ਏਵਡੁ ਊਚਾ ਹੋਵੈ ਕੋਇ॥ ਤਿਸੁ ਊਚੇ ਕਉ ਜਾਣੈ ਸੋਇ॥ ਜੇਵਡੁ ਆਪਿ ਜਾਣੈ ਆਪਿ ਆਪਿ॥ ਨਾਨਕ ਨਦਰੀ ਕਰਮੀ ਦਾਤਿ॥੨੪॥	ਉਹ ਮਾਲਕ (ਹੈ), ਸਭ ਤੋਂ ਵਡਾ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਸਥਾਨ (ਸਭ ਤੋਂ) ਉਚਾ ਹੈ। ਉਚੇ ਉਪਰ ਉੱਚਾ (ਉਸ ਦਾ) ਨਾਉਂ ਹੈ। ਏਡਾ ਵਡਾ ਉਚਾ (ਜੇ) ਕੋਈ ਹੋਵੇ (ਜੇਡਾ ਉਚਾ ਕਿ ਉਹ ਹੈ ਤਾਂ) ਉਸ ਉਚੇ ਨੂੰ ਉਹ ਜਾਣ ਸਕੇ। (ਪਰ) ਜਿਡਾ ਵਡਾ ਉਹ ਹੈ (ਉਹ) ਆਪ ਹੀ ਜਾਣਦਾ ਹੈ[1] (ਹਾਂ) ਆਪ ਹੀ ਆਪ (ਭਾਵ ਨਿਰਾ ਆਪ ਹੀ) ਜਾਣਦਾ ਹੈ[2]। (ਪਰ) ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਇਹ ਗਲ ਨਿਸਚਿਤ ਹੈ, ਕਿ ਜੋ ਕੁਛ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਦਾਤ ਹੈ ਤੇ) ਦਾਤ (ਉਸਦੀ) ਕ੍ਰਿਪਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੇ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਨਾਲ (ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ) ਹੈ[3]॥੨੪॥

[੨੫]

ਪਉੜੀ ੨੧ ਵਿਚ 'ਸਭਿ ਗੁਣਿ ਤੇਰੇ' ਕਿਹਾ ਸੀ, 'ਸੁਅਸਤਿ' ਵਾਚਨ ਕਹਿ ਕੇ ਦਾਨ ਵਿਚ 'ਗੁਣ' ਮੰਗੇ ਸਨ, ਉਹੋ ਵਿਖਯ ਪਉੜੀ ੨੪ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਸਿੱਟੇ ਤੇ ਅਪੜਿਆ ਹੈ- 'ਨਾਨਕ ਨਦਰੀ ਕਰਮੀ ਦਾਤਿ'। ਹੁਣ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਦਾਤਾਂ ਅਨੇਕ ਹਨ, ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਕੇਤੇ ਹਨ; ਪਰ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਦਾਤ ਉਸ ਦੀ ਸਿਫਤ ਸਲਾਹ ਹੈ।

ਬਹੁਤਾ ਕਰਮੁ ਲਿਖਿਆ ਨਾ ਜਾਇ॥	(ਉਸ ਦੀ) ਬਖਸ਼ਿਸ਼[4] (ਇਤਨੀ) ਬਹੁਤੀ ਹੈ ਕਿ ਲਿਖੀ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੀ (ਹਾਂ ਉਹ ਇੰਨਾਂ) ਵੱਡਾ ਦਾਤਾ ਹੈ (ਜਿਸਨੂੰ

੧. ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ 'ਵੱਡਾ' ਆਖਿਆ ਹੈ, ਥਾਉਂ ਨੂੰ 'ਉਚਾ'। 'ਵਡਾ' ਦੀ ਮੁਰਾਦ ਹੈ ਬੇਅੰਤ, ਜਿਸਨੂੰ ਪਿਛਲੀਆਂ ਤੁਕਾਂ ਵਿਚ 'ਅੰਤ ਨ' ਕਹਿੰਦੇ ਆਏ ਹਨ। 'ਉਚਾ' ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਮਨ ਬਾਣੀ ਤੋਂ ਉਪਰ। ਸਾਹਿਬ ਬੇਅੰਤ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਟਿਕਾਣਾ (=ਜਿਥੋਂ ਉਹ ਅਨੁਭਵ ਵਿਚ ਆ ਸਕੇ) ਮਨ ਬਾਣੀ ਆਦਿ ਤੋਂ ਉਪਰ ਹੈ। 'ਨਾਉਂ' ਮਨ ਬਾਣੀ ਤੋਂ ਉਪਰ (ਉਚਿਆਂ) ਲੈ ਖੜਦਾ ਹੈ- 'ਊਚੀ ਬਾਣੀ ਊਚਾ ਹੋਇ॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਬਦਿ ਵਖਾਣੈ ਕੋਇ॥' (ਆਸਾ ਮ:੩-੪੨-੩੬੧)। ਐਉਂ ਨਾਮ 'ਉਚੇ ਥਾਉਂ ਉਪਰ' ਅਪੜਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ-ਊਚੇ ਤੇ ਊਚਾ ਪ੍ਰਭ ਥਾਨੁ॥ ਹਰਿ ਜਨ ਲਾਵਹਿ ਸਹਜਿ ਧਿਆਨੁ॥ (ਪ੍ਰਭਾ:ਮ:੫-੧੩੪੯)। ਡੂੰਗਰੁ ਦੇਖਿ ਡਰਾਵਣੋ ਪੇਈਅੜੈ ਡਰੀਆਸੁ॥ ਊਚਉ ਪਰਬਤੁ ਗਾਖੜੋ ਨਾ ਪਉੜੀ ਤਿਤੁ ਤਾਸੁ॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਅੰਤਰਿ ਜਾਣਿਆ ਗੁਰਿ ਮੇਲੀ ਤਰੀਆਸੁ॥ (ਸਿਰੀ ਰਾ:ਮ:੧ ਅਸ਼ਟ-੧੬)। ਜਿਵੇਂ ਸਮੁੰਦਰ ਦਾ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਲੈ ਸਕੀਦਾ ਪਰ ਜੇ (ਉਸ ਦੇ ਕਿਸੇ ਥਾਉਂ=) ਕਿਨਾਰੇ ਪਹੁੰਚ ਪਈਏ ਤਾ ਮਿਲ ਬੀ ਪਏ ਤੇ ਜਾਣ ਬੀ ਲਿਆ।

੨. ਦੇਖੋ ਪੰਨਾ ੩੨, ਪਉੜੀ ੨੨, ਸਤਰ ੫- 'ਨਾਨਕ ਵਡਾ ਆਖੀਐ ਆਪੇ ਜਾਣੈ ਆਪੁ॥'

੩. (ਅ) ਨਦਰੀ=ਨਦਰ ਵਾਲੇ ਦੀ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਨਾਲ। (ਸੰਪ੍ਰਦਾ)।

੪. ਕਰਮ=ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼, ਦਾਤ।

ਵਡਾ ਦਾਤਾ ਤਿਲੁ ਨ ਤਮਾਇ॥
ਕੇਤੇ ਮੰਗਹਿ ਜੋਧ ਅਪਾਰ॥
ਕੇਤਿਆ ਗਣਤ ਨਹੀ ਵੀਚਾਰੁ॥
ਕੇਤੇ ਖਪਿ ਤੁਟਹਿ ਵੇਕਾਰ॥
ਕੇਤੇ ਲੈ ਲੈ ਮੁਕਰੁ ਪਾਹਿ॥
ਕੇਤੇ ਮੂਰਖ ਖਾਹੀ ਖਾਹਿ॥
ਕੇਤਿਆ ਦੂਖ ਭੂਖ ਸਦ ਮਾਰ॥
ਏਹਿ ਭਿ ਦਾਤਿ ਤੇਰੀ ਦਾਤਾਰ॥
ਬੰਦਿ ਖਲਾਸੀ ਭਾਣੈ ਹੋਇ॥
ਹੋਰੁ ਆਖਿ ਨ ਸਕੈ ਕੋਇ॥
ਜੇ ਕੋ ਖਾਇਕੁ ਆਖਣਿ ਪਾਇ॥

ਦੇਕੇ ਅਗੋਂ ਕੁਝ ਲੈਣ ਦੀ) ਰਤਾ ਜਿੰਨੀ ਲਾਲਸਾ ਨਹੀਂ[1] ਹੈ। (ਉਸ ਤੋਂ ਮੰਗਣ ਵਾਲੇ) ਕਈ (ਲੋਕ ਹਨ, ਹਾਂ) ਅਣਗਿਣਤ (ਬਲਧਾਰੀ) ਜੋਧੇ (ਬੀ ਉਸੇ ਤੋਂ ਹੀ) ਮੰਗਦੇ ਹਨ[2]। ਕਿੰਨੇ ਹੀ (ਹੋਰ ਭਾਂਤਾਂ ਦੇ ਮੰਗਣ ਹਾਰੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ) ਗੇਣਤੀ ਦਾ ਵੀਚਾਰ ਬੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਕਿਤਨੇ (ਹੀ ਮੰਗਣ ਵਾਲੇ ਦਾਤਾਂ ਲੈ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ) ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਖਪਦੇ (ਅੰਤ) ਹੁੱਟ (ਹਾਰ) ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਕਿੰਨੇ ਹੀ (ਲੋਕ ਐਸੇ ਹਨ ਜੋ ਦਾਤਾਂ) ਲੈ ਲੈ ਕੇ (ਸ਼ੁਕਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਸਗੋਂ ਦਾਤੇ ਤੋਂ ਹੀ) ਮੁਨਕਰ[3] ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਕਿਤਨੇ ਮੂਰਖ ਹਨ (ਜੋ ਦਾਤਾਂ ਲੈ ਕੇ) ਖਾਈ ਹੀ ਖਾਈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ[4]। ਕਿੰਨੀਆਂ ਨੂੰ ਦੁਖ ਭੁੱਖ ਦੀ ਸਦਾ ਮਾਰ ਵੱਜੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ (ਭਾਵ ਸਦਾ ਦੁਖੀ ਤੇ ਥੁੜ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ)। ਹੇ ਦਾਤਾਰ! (ਇਹ ਦੁਖ ਭੁੱਖ ਦੀ ਮਾਰ ਦੇਣੀ ਤੇਰੇ ਹੱਥ ਸੰਕੋਚਣੇ ਨਹੀਂ ਪਰ) ਇਹ ਬੀ ਤੇਰੀ ਦਾਤ ਹੈ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਇਸ ਦਾਤ ਨਾਲ ਅਨੇਕਾਂ ਲੋਕ ਭੈ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਪਾਪ ਜੀਵਨ ਛੱਡਕੇ ਉਚ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਲਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਇਥੋਂ ਤਾਈਂ ਦਾਤ ਤੇਰੇ ਹਥਿ ਹੈ ਕਿ) ਬੰਦ ਤੋਂ ਖਲਾਸੀ[5] ਬੀ (ਤੇਰੇ) ਭਾਣੇ ਨਾਲ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦਾ (ਕਿ ਕਿਸੇ) ਹੋਰ (ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ)। ਜੇ ਕੋਈ ਮੂਰਖ[6] (ਹੋਰ ਕੁਛ) ਦੱਸਣ ਦੀ ਦਲੇਰੀ ਕਰੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗੇਗਾ ਕਿ ਓਹ ਕਿਤਨੀਆਂ

---

੧. ਅ:, ਤ਼ਮਅ਼=ਲਾਲਚ, ਲਾਲਸਾ। ਤਿਲੁ=ਰਤਾ ਜਿੰਨੀ।

੨. ਅਪਾਰ=ਜਿਸ ਦਾ ਪਾਰ ਨਹੀਂ। ਬੇਅੰਤ। ਅਣਗਿਣਤ। ਕੇਤੇ ਤੇ ਅਪਾਰ ਪ੍ਰਯਾਯ ਵਾਚੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ 'ਅਪਾਰ ਪਦਾਰਥ ਮੰਗਦੇ ਹਨ'। ਯਾ 'ਅਪਾਰ ਜੋਧੇ ਕਿਤਨੇ ਹੀ ਮੰਗਦੇ ਹਨ' ਆਦਿ ਅਰਥ ਬੀ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ।

੩. ਅ:, ਮੁਨਕਿਰ=ਇਨਕਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਨਾਂਹ ਕਰਨ ਵਾਲਾ। ਮੁਨਕਿਰ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਕ੍ਰਿਯਾ ਮੁਕਰਨਾ ਬਣੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੁਕ ਵਿਚ ਚਾਰ ਵਾਕੀਏ ਆਦਿਕਾਂ ਵਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਜਾਪਦਾ ਹੈ।

੪. ਦਾਤਾਂ ਪਾ ਕੇ ਖਾਣਾ ਪੀਣਾ ਭੋਗਣਾ, ਇਸੇ ਵਿਚ ਗ਼ਾਫ਼ਲ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਭਾਵ ਅੱਯਾਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਹੈ।

੫. ਇਹ ਅਰਥ ਸੰਪ੍ਰ: ਹੈ, ਭਾਵ ਹੈ-ਮਾਯਾ ਯਾ ਆਵਾ ਗਵਨ ਰੂਪੀ ਕੈਦ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ। (ਫ਼ਾ:,ਬੰਦ= ਰੋਕ, ਕੈਦ। ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ 'ਬੰਦ' ਪਦ ਪੁਲਿੰਗ ਬੀ ਤੇ ਸਤ੍ਰੀਲਿੰਗ ਹੈ, ਯਥਾ 'ਪਾਣੀ ਦਾ ਬੰਦ ਟੁੱਟ ਗਿਆ ਹੈ', ਪੁਲਿੰਗ ਹੈ। ਪੁਰਾ: ਜ:ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ-'ਤਬ ਬਾਬਾ ਅਤੇ ਮਰਦਾਨਾ ਬੰਦਿ ਵਿਚਿ ਆਏ ਸੈਦ ਪੁਰ ਕੀ'। ਪੁਨਾ: 'ਤਾਂ ਸੈਦਪੁਰ ਕੀ ਬੰਦਿ ਦਰੋਬਸਤ ਛੋਡਿ ਦਿਤੀ', ਇਥੇ ਸਤ੍ਰੀ ਲਿੰਗ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਸੰਪ੍ਰ: ਅਰਥ 'ਬੰਦ ਤੇ ਖਲਾਸੀ' ਬੀ ਕਰਦੇ ਹਨ।

੬. ਖਾਇਕ=ਮੂਰਖ। ਸੰਸ: ਖਾਦ੍ਕ=ਸ਼ਰਾਰਤੀ। ਜੇ ਇਹ ਪਦ ਸੰਸ: 'ਆਖਜਾਯਕ' ਤੋਂ ਬਣਿਆ ਸਮਝਜਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਭਾਵ 'ਗੱਪੀ' ਤੋਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। (ਅ) ਐਉਂ ਬੀ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਜੇ ਕੋ ਖਾਇ ਕੁਆਖਣਿ ਪਾਇ= ਜੇ ਕੋਈ ਖਾ ਕੇ ਕੁਵਾਕ ਕਹਿਣ ਦੀ ਦਲੇਰੀ ਕਰੇ। ਪਰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ 'ਖਾਇਕ' ਪਦ ਹੋਰ ਥੇ ਬੀ ਆਯਾ ਹੈ, ਯਥਾ-ਦੀਦਾਰੁ ਪੂਰੇ ਪਾਇਸਾ ਥਾਉ ਨਾਹੀ ਖਾਇਕਾ॥ (ਵਾਰ ਸਿਰੀ:ਮ:੪-੨-੯੩)।

ਓਹੁ ਜਾਣੈ ਜੇਤੀਆ ਮੁਹਿ ਖਾਇ॥
ਆਪੇ ਜਾਣੈ ਆਪੇ ਦੇਇ॥
ਆਖਹਿ ਸਿ ਭਿ ਕੇਈ ਕੇਇ॥
ਜਿਸ ਨੋ ਬਖਸੇ ਸਿਫਤਿ ਸਾਲਾਹ॥
ਨਾਨਕ ਪਾਤਿਸਾਹੀ ਪਾਤਿਸਾਹੁ॥ ੨੫॥

ਕੁ ਮੂੰਹ ਦੀਆਂ ਖਾਂਦਾ ਹੈ (ਵੱਡਾ ਦਾਤਾ) ਆਪ ਹੀ (ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਥੁੜ, ਲੋੜ, ਹੱਕ, ਅਨਹੱਕ, ਹਾਨਿ, ਲਾਭ, ਤਥਾ ਕਰਮ ਆਦਿ ਹਰ ਗੱਲ ਨੂੰ) ਜਾਣਦਾ ਹੈ, ਆਪ ਹੀ (ਜੋ ਯੋਗ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਸੋ) ਦੇਂਦਾ ਹੈ (ਇਹ ਉਪਰਲੀ ਗੱਲ) ਕਹਿਣੇ ਵਾਲੇ ਹੈਨ (ਤਾਂ ਸਹੀ ਪਰ) ਓਹ ਬੀ[1] ਵਿਰਲੇ ਹਨ। (ਭਾਵ ਦਾਤਾ ਨੂੰ ਦਾਤਾ ਮੰਨ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਨਿਆਂ ਤੇ ਦਾਨ ਪੁਰ ਪ੍ਰਸੰਨ ਰਹਿ ਕੇ ਉਸਦਾ ਇਕਰਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਥੋੜੇ ਹਨ। ਹਾਂ, ਸਾਰੀਆਂ ਦਾਤਾਂ ਵਿਚੋਂ ਵੱਡੀ ਦਾਤ) ਜਿਸ ਨੂੰ (ਦਾਤਾ) ਬਖ਼ਸ਼ਦਾ ਹੈ (ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ) ਸਿਫ਼ਤ ਸਲਾਹ ਬਖਸ਼ਦਾ ਹੈ, ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਉਹ ਫਿਰ ਯਾਚਕ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ ਸਗੋਂ) ਪਾਤਸ਼ਾਹਾਂ ਦਾ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। (ਭਾਵ ਦਾਤਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਯਥਾ:- ਓਇ ਦਾਤੇ ਦੁਖ ਕਾਟਨਹਾਰ॥ ਜਾ ਕੈ ਸੰਗਿ ਤਰੈ ਸੰਸਾਰ॥) (ਸੁਖ:-੨੮੫)॥੨੫॥

[੨੬]

ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਕੀਮਤੀ ਹਸਤੀ ਹੈ ਅਰ ਜਗਤ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ ਕਦਰ ਕੀਮਤ ਸਭ ਜੀਆਂ ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਪਰ 'ਪਾਤਸ਼ਾਹਾਂ ਦਾ ਪਾਤਸ਼ਾਹ' ਸੱਚਾ ਸਾਹਿਬ ਕੀਮਤ ਕੂਤ ਥੀਂ ਉਪਰ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਅਮੋਲ ਕਿਹਾ ਜਾਣਾ ਠੀਕ ਹੈ। ਅਮੁਲ=ਮੁੱਲ ਰਹਿਤ ਨਹੀਂ ਪਰ ਮੁੱਲ ਥੀਂ ਉਪਰ। ਜੋ ਆਪ ਮੁੱਲ ਵਾਲੀਆਂ ਪਦਵੀਆਂ ਥੀਂ ਉਪਰ ਅਮੁੱਲ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਗੁਣ ਬੀ ਮੁੱਲ ਥੀਂ ਉਪਰ ਹੈਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਦੇ ਗੁਣ ਧਾਰਨ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਵਸਤੂ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਉਸ ਦੇ ਗੁਣ ਉਸ ਦਾ ਸਰੂਪ ਹਨ ਅਰ ਸਾਰੇ ਗੁਣ ਉਸ ਥੀਂ ਚਲਦੇ ਹਨ- ਸਭਿ ਗੁਣ ਤੇਰੇ ਮੈ ਨਾਹੀ ਕੋਇ॥ (ਜਪੁਜੀ)। ਪਿਛਲੀ ਪਉੜੀ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਫੁਰਮਾਯਾ ਸੀ ਕਿ ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਪਣੇ ਗੁਣਾਨੁਵਾਦ (ਸਿਫ਼ਤ ਸਲਾਹ) ਦੀ ਦਾਤ ਬਖਸ਼ਦਾ ਹੈ ਉਹ ਪਾਤਸ਼ਾਹਾਂ ਦਾ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਮਾਲਕ ਵਾਂਙੂ ਅਮੁਲ ਹੈ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਇਹ ਮੁੱਲ ਥੀਂ ਉਪਰ ਦੀ ਦਾਤ ਮਿਲੀ ਹੈ ਉਹ ਬੀ ਮੁੱਲ ਥੀਂ ਉਪਰ ਹੋ ਗਿਆ; ਯਥਾ:- ਜੈਸਾ ਸੇਵੈ ਤੈਸੋ ਹੋਇ॥ (ਗਉੜੀ ਮ:੧-੨੨੪)। ਪੁਨਾ: ਜਿਨਿ ਜਾਤਾ ਸੋ ਤਿਸ ਹੀ ਜੇਹਾ॥ (ਦਖ:ਓਅੰ: ੯੩੧)। ਤਥਾ: ਭੇਦੁ ਨ ਜਾਣਹੁ ਮੂਲਿ ਸਾਂਈ ਜੇਹਿਆ॥ (ਆਸਾ ਮ:੫-੩੯੭)। ਇਸ ਦਾਤ ਦਾ ਲੈਣ ਦੇਣ ਬੀ ਅਮੁਲ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਰਾ ਸਿਧਾਂਤ ਇਸ ਪਉੜੀ ਵਿਚ ਹੈ।

ਅਮੁਲ ਗੁਣ ਅਮੁਲ ਵਾਪਾਰ॥
ਅਮੁਲ ਵਾਪਾਰੀਏ

(ਇਸ ਪਉੜੀ ਦੀ ਮੁੱਖ ਸਤਰ ੯ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਦੱਸਿਆ ਹੈ-ਉਹ ਦਾਤਾ ਆਪ ਅਮੁਲ ਹੀ ਅਮੁਲ ਹੈ[2], ਸੋ ਉਸ ਅਮੁਲ ਦੇ) ਗੁਣ (ਬੀ) ਅਮੁਲ (ਹੈਨ, ਉਹਨਾਂ ਗੁਣਾਂ ਦੇ) ਵਪਾਰ ਬੀ ਅਮੁਲ ਹੀ ਹਨ। (ਜੋ ਲੋਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਵਪਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਭਾਵ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦਾ ਗੁਣਾਨੁਵਾਦ, ਸਿਫ਼ਤ ਸਲਾਹ, ਲਿਖ, ਬੋਲ, ਪੜ੍ਹ, ਗਾਉਂ, ਸਮਝ ਸਮਝਾ ਆਦਿ ਤ੍ਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਗੁਣ ਵੱਖਰ ਦਾ ਲੈਣ ਦੇਣ ਕਰਦੇ ਹਨ) ਓਹ ਵਪਾਰੀ ਬੀ ਅਮੁਲ

੧. ਸਿ ਭਿ-ਸੇ ਭੀ=ਉਹ ਬੀ। ਸਿ=ਸੇ, ਓਹ।
੨. ਯਥਾ-ਹਰਿ ਆਪਿ ਅਮੁਲਕੁ ਹੈ ਭਾਗ ਤਿਨਾ ਕੇ ਨਾਨਕਾ ਜਿਨ ਹਰਿ ਪਲੈ ਪਾਇ॥ (ਰਾਮ:ਮ:੩: ਅਨੰਦ-੩੦-੯੨੧)

ਅਮੁਲ ਭੰਡਾਰ॥
ਅਮੁਲ ਆਵਹਿ
ਅਮੁਲ ਲੈ ਜਾਹਿ॥
ਅਮੁਲ ਭਾਇ ਅਮੁਲਾ ਸਮਾਹਿ॥
ਅਮੁਲੁ ਧਰਮੁ ਅਮੁਲੁ ਦੀਬਾਣੁ॥

ਹਨ, (ਜਿਸ ਵੱਖਰ ਅਰਥਾਤ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸਿਫ਼ਤ ਸਲਾਹ ਦਾ ਓਹ ਵਪਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਸ ਦੇ) ਭੰਡਾਰ ਬੀ ਅਮੁੱਲ ਹੈਨ। (ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸੋਂ ਇਹ ਵੱਖਰ ਲੈਣ) ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਓਹ ਬੀ ਅਮੁੱਲ (ਹੋ ਜਾਂਦੇ) ਹੈਨ। (ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਵੱਖਰ ਨਾਲ ਸ਼ੁਧਾ ਭਾਵਨਾ ਆਦਿ) ਪਜਾਰ ਕੀਤੇ ਹਨ ਤੇ (ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਅਪਣੇ ਵਿਚ) ਸਮਾਈ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਮੁੱਲ (ਹੋ ਗਏ) ਹਨ। (ਇਹ ਵਪਾਰ ਦੀ ਹੱਟੀ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਵਪਾਰ ਕਿਸੇ ਮੁੱਲ ਕੀਮਤ ਦੇ ਬਦਲੇ ਵੱਖਰ ਲੈਣ ਦੇਣ ਦੀ ਖ੍ਰੀਦ ਫ਼ਰੋਖਤ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਦਾ ਤਾਂ) ਦਰਬਾਰ (=ਸਤਿਸੰਗ ਦਾ ਦੀਵਾਨ) ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਅਮੁੱਲ (ਦੇਣ ਲੈਣ ਕਰਨਾ ਇਹ ਉਸ ਦੀਵਾਨ ਦਾ) ਧਰਮ (ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਸੋ ਅਮੁੱਲ ਵਪਾਰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਸ ਦਾ ਦੀਵਾਨ ਤੇ ਧਰਮ ਬੀ) ਅਮੁੱਲ ਹੈ। (ਓਥੇ ਤੁਲ=)

ਅਮੁਲੁ ਤੁਲੁ ਅਮੁਲੁ ਪਰਵਾਣੁ॥
ਅਮੁਲੁ ਬਖਸੀਸ

ਤੱਕੜੀ (ਤੇ ਪ੍ਰਮਾਣ=) ਵੱਟੇ (ਬੀ ਓਹ ਹਨ ਜੋ) ਮੁੱਲ ਥੀਂ ਉੱਪਰ ਹੈਨ (ਕਿਉਂਕਿ ਅਮੁੱਲ ਵੱਖਰ ਦਾ ਤੋਲ ਮਾਪ ਮੁੱਲ ਵਾਲੇ ਤੱਕੜੀ ਵੱਟੇ ਕਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ)। (ਅਮੁੱਲ ਦਾ ਵਪਾਰ, ਅਸਲ ਵਿਚ ਵਪਾਰ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂਕਿ ਵਪਾਰ ਵਿਚ ਤਾਂ ਮੁੱਲ ਮੁੱਖ ਵਸਤੂ ਹੈ, ਇਥੇ ਮੁੱਲ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੋ ਇਸ ਨੂੰ ਤਾਂ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੀਏ ਸੋ ਇਸ ਵਪਾਰ ਦੀ) ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਬੀ

ਅਮੁਲੁ ਨੀਸਾਣੁ॥
ਅਮੁਲੁ ਕਰਮੁ
ਅਮੁਲੁ ਫੁਰਮਾਣੁ॥

ਅਮੁਲ ਹੈ (ਤੇ ਇਸ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਦਾ ਜੋ) ਨਿਸ਼ਾਨ (ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਬੀ) ਅਮੁਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। (ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਤਾਂ ਸ਼ੈ ਹੀ ਮੁੱਲ ਤੋਂ ਪਰ੍ਹੇ ਦੀ ਹੋਈ ਤੇ ਇਹ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਹੀ ਨਿਸ਼ਾਨ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਸੋ ਨਿਸ਼ਾਨ ਆਪੇ ਅਮੁਲ ਹੋ ਗਿਆ)। (ਜਿਸ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਹ ਆਪ ਅਮੁਲ ਹੈ[1] ਸੋ ਉਸ ਦਾ) ਫੁਰਮਾਣ ਬੀ ਅਮੁਲ ਹੈ ਤੇ ਜੋ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਹ ਬੀ ਅਮੁਲ ਹੋਈ। ੯. (ਉਹ ਦਾਤਾ ਸੱਚਾ ਸਾਹਿਬ ਆਪ)

ਅਮੁਲੋ ਅਮੁਲੁ
ਆਖਿਆ ਨ ਜਾਇ॥
ਆਖਿ ਆਖਿ
ਰਹੇ ਲਿਵ ਲਾਇ॥

ਅਮੁਲ ਹੀ ਅਮੁਲ ਹੈ[1] (ਸਭਨਾਂ ਕੀਮਤਾਂ ਕੂਤਾਂ ਤੋਂ ਉਪਰ ਹੈ) ਉਹ ਵਰਣਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਭਗਤਾਂ ਨੇ ਆਖਿਆ ਹੈ ਓਹ) ਆਖਦੇ ਆਖਦੇ (ਆਪ ਉਸ ਵਿਚ) ਲਿਵ ਧਾਰੀ ਹੋ ਗਏ ਹਨ[2]।

ਆਖਹਿ ਵੇਦ ਪਾਠ ਪੁਰਾਣ॥

(ਏਥੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਖਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ ਪਰ ਆਖਿਆ ਤਾਂ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਦੇਖੋ ਖਾਂ ਉਸਨੂੰ) ਵੇਦ,

---

੧. ਹਰਿ ਆਪਿ ਅਮੁਲਕੁ ਹੈ ਮੁਲਿ ਨ ਪਾਇਆ ਜਾਇ॥ (ਰਾਮ:ਮ:੩ ਅਨੰਦ-੩੦)। ਇਸ ੯ ਸਤਰ ਵਿਚ ਮੂਲ ਕਾਰਣ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਪਿਛਲੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਅਮੁਲ ਵਸਤਾਂ ਦਾ। ਪਉੜੀ ਦੀ ਮੁੱਖ ਸਤਰ ਇਹੋ ਹੈ।

੨. ਕੀਮਤਿ ਪਾਇ ਨ ਕਹਿਆ ਜਾਇ॥ ਕਹਿਣੈ ਵਾਲੇ ਤੇਰੇ ਰਹੇ ਸਮਾਇ॥ (ਆਸਾ ਮ:੧-੩੪੯)।

ਆਖਹਿ ਪੜੇ ਕਰਹਿ ਵਖਿਆਣ॥
ਆਖਹਿ ਬਰਮੇ ਆਖਹਿ ਇੰਦ॥
ਆਖਹਿ ਗੋਪੀ ਤੈ ਗੋਵਿੰਦ॥
ਆਖਹਿ ਈਸਰ ਆਖਹਿ ਸਿਧ॥
ਆਖਹਿ ਕੇਤੇ ਕੀਤੇ ਬੁਧ॥
ਆਖਹਿ ਦਾਨਵ ਆਖਹਿ ਦੇਵ॥
ਆਖਹਿ ਸੁਰਿ ਨਰ ਮੁਨਿ ਜਨ ਸੇਵ॥
ਕੇਤੇ ਆਖਹਿ ਆਖਣਿ ਪਾਹਿ॥
ਕੇਤੇ ਕਹਿ ਕਹਿ ਉਠਿ ਉਠਿ ਜਾਹਿ॥
ਏਤੇ ਕੀਤੇ ਹੋਰਿ ਕਰੇਹਿ॥
ਤਾ ਆਖਿ ਨ ਸਕਹਿ ਕੇਈ ਕੇਇ॥
ਜੇਵਡੁ ਭਾਵੈ ਤੇਵਡੁ ਹੋਇ॥
ਨਾਨਕ ਜਾਣੈ ਸਾਚਾ ਸੋਇ॥
ਜੇ ਕੋ ਆਖੈ ਬੋਲੁ ਵਿਗਾੜੁ॥
ਤਾ ਲਿਖੀਐ ਸਿਰਿ ਗਾਵਾਰਾ ਗਾਵਾਰੁ॥੨੬॥

ਪੁਰਾਣ, (ਹੋਰ ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੇ) ਪਾਠ ਪਏ ਆਖਦੇ ਹਨ। (ਫੇਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ) ਪੜ੍ਹੇ ਹੋਏ (ਜਦ ਇਹਨਾਂ ਦਾ) ਵਖਯਾਣ ਕਰਦੇ ਹਨ (ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਹੀ) ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। (ਫੇਰ ਦੇਖੋ) ਬਰਮੇ ਆਖਦੇ ਹਨ (ਜਿਸਨੇ ਵੇਦ ਉਚਰੇ), ਇੰਦਰ ਆਖਦੇ ਹਨ, ਗੋਪੀਆਂ ਤੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਆਖਦੇ ਹਨ, ਸ਼ਿਵ ਆਖਦੇ ਹਨ, (ਫਿਰ ਦੇਖੋ) ਸਿੱਧ (ਜੋਗੀਸ੍ਵਰ) ਆਖਦੇ ਹਨ, ਕਈ (ਉਸਦੇ) ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਬੁਧ (ਹਨ ਜੋ ਉਸਨੂੰ) ਆਖਦੇ ਹਨ[1], ਦਾਨਵ ਤੇ ਦੇਵਤੇ ਭੀ ਆਖਦੇ ਹਨ, (ਫੇਰ) ਵਿਦਵਾਨ ਪੁਰਖ, ਮੁਨੀ ਜਨ ਤੇ ਜੈਨੀ[2] (ਬੀ ਆਖਦੇ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਇਹ ਉਤਰ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਭਾਈ!) ਕਿਤਨੇ ਹੀ ਹੈਨ ਜੋ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, (ਕਈ) ਕਹਿਣ ਨੂੰ ਪੈਂਦੇ ਹਨ (=ਜਤਨ ਵਿਚ ਲਗ ਪਏ ਹਨ)। ਕਿੰਨੇ ਕਹਿੰਦੇ ਕਹਿੰਦੇ ਉਠਦੇ ਤੁਰਦੇ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ (ਮਰਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ)। ਏਨੇ (ਜਿੰਨੇ) ਰਚੇ ਹੋਏ ਹਨ (ਤੇ) ਹੋਰ ਰਚ ਦੇਵੇ (ਤੇ ਓਹ ਬੀ ਆਖਣ ਤਾਂ) ਓਹ ਕੋਈ ਬੀ (ਉਸਨੂੰ) ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਣਗੇ[3] (ਸੰਪੂਰਨ ਰੂਪ ਵਿਚ, ਕਿਉਂਕਿ ਅਮਿੱਤ ਤੇ ਅਮੁਲ ਸਾਹਿਬ) ਜਿੰਨਾ ਚਾਹੇ ਉਨਾ ਵੱਡਾ ਹੋ ਸਕਦਾ[4] ਹੈ।

ਹੇ ਨਾਨਕ (ਸੰਪੂਰਨ ਰੂਪ ਵਿਚ ਅਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ) ਉਹ ਸਚਾ (ਆਪ ਹੀ) ਜਾਣਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਕੋਈ ਬੋਲ ਵਿਗਾੜੂ[5] ਆਖੇ (ਕਿ ਮੈਂ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਤਾਂ) ਉਹ ਮੂਰਖਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਮੂਰਖ ਸਮਝਿਆ ਜਾਏਗਾ (ਕਿਉਂਕਿ ਮਿਤ ਵਾਲਾ ਹੋ ਕੇ ਅਮਿਤ ਨੂੰ ਵਰਣਨ ਕਰ ਸਕਣ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕਰਦਾ ਹੈ)॥੨੬॥

[੨੭]

ਪਉੜੀ ੨੪ ਵਿਚ 'ਵਡਾ ਸਾਹਿਬ ਊਚਾ ਥਾਉ' ਕਿਹਾ ਸੀ, ਫੇਰ ਪਉੜੀ ੨੫ ਵਿਚ ਉਸ ਵਡੇ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਦਾਤਾਰਗੀ 'ਬਹੁਤਾ ਕਰਮੁ ਲਿਖਿਆ ਨ ਜਾਇ' ਆਖ ਕੇ 'ਦਾਤ ਲੈਣ ਹਾਰਿਆਂ' ਦੀ ਬਹੁੱਲਤਾ ਦਰਸਾਈ ਸੀ ਤੇ ਦਾਤਾਂ ਦਾ ਕੁਛ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਫਿਰ ਸਭ ਤੋਂ ਵਡੀ ਦਾਤ ਸਿਫਤ

---

੧. (ਅ) ਬੁਧ=ਗਜਾਨ। ਕੀਤੇ=ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਅਥਵਾ ਉਸ ਦੇ ਰਚੇ ਹੋਏ। (ਸੰਪ੍ਰ:।

੨. ਸੇਵ=ਸ੍ਵੇਤਾਂਬਰੀ, ਜੈਨੀ। ਸ੍ਵੇਤ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਰੂਪ ਹੈ 'ਸੇਵ'! (ਅ) ਸੇਵਕ। (ਸੰਪ੍ਰ:।

੩. ਸਭਿ ਸੁਰਤੀ ਮਿਲਿ ਸੁਰਤਿ ਕਮਾਈ॥ ਸਭ ਕੀਮਤਿ ਮਿਲਿ ਕੀਮਤਿ ਪਾਈ॥ ਗਿਆਨੀ ਧਿਆਨੀ ਗੁਰ ਗੁਰਹਾਈ॥ ਕਹਣੁ ਨ ਜਾਈ ਤੇਰੀ ਤਿਲੁ ਵਡਿਆਈ॥ (ਆਸਾ ਮ:੧-੧-੩੪੯)

੪. ਅੰਤ ਵਾਲੀ ਅਨੇਕਤਾ ਚਾਹੋ ਕਿੰਨੀ ਹੋਵੇ ਉਹ ਸਾਰੀ ਮਿਲਕੇ ਅਮਿਤ ਵਾਲੇ ਦੇ ਤੁੱਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਅੰਤ ਵਾਲੇ ਦੀ ਗਣਤ ਵਿਦਜਾ ਅਨੰਤ ਤੇ ਨਹੀਂ ਘਟ ਸਕਦੀ।

੫. ਬੋਲੁ ਵਿਗਾੜੁ= 'ਬਾਕ ਵਿਗਾੜੂ ਵਾਰੋ' (ਕਵਿ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ) ਗਲ ਨੂੰ ਵਿਗਾੜ ਕੇ ਕਰਨ ਵਾਲਾ।
ਬੋਲ ਵਿਗਾੜ= Foul Mouthed, One who spoils (business) by unseemly speaking. (ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ ੧੯੫੪ ਈ:)
ਭੈੜੀ ਗੱਲ ਕਰਨ ਵਾਲਾ। (ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼, ੧੯੨੨ ਈ:)

ਸਲਾਹ ਦੱਸੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਨਾਲ (ਪਉ:੨੬) ਲੈਣਹਾਰ- 'ਗੁਣ ਕਹਿ ਗੁਣੀ ਸਮਾਵਣਿਆ' ਦੇ ਵਾਕ ਅਨੁਸਾਰ ਗੁਣੀ ਵਿਚ ਸਮਾ ਕੇ ਗੁਣੀ ਵਾਂਙੂ ਅਮੁਲ ਪਦਵੀ ਤੇ ਪੁੱਜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਥੇ ਸਿਫਤ ਸਲਾਹ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਸਿਫਤ ਸਲਾਹ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ, ਉਸ ਦਾ ਦੇਣ ਲੈਣ-ਸਿਫਤ ਸਲਾਹ ਦਾ ਵਪਾਰ ਆਦਿ-ਸਾਰਾ ਕੁਛ ਅਮੁਲ ਦੱਸਿਆ ਸੀ। ਹੁਣ ਸੁਤੇ ਹੀ ਜੀਅ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ 'ਅਮੁਲ ਹੀ ਅਮੁਲ ਦਾਤੇ' ਤੇ ਉਸ ਦੀ 'ਅਮੁਲ ਦਾਤ' ਦੇ 'ਲੈਣਹਾਰ' ਦਾ ਅਮੁਲ ਤੇ ਅਪੜਾਉ ਕੁਛ ਵਰਣਨ ਹੋ ਸਕੇ, ਪਰ ਆਪ ਨੇ ਇਸੇ ਪਉੜੀ ਵਿਚ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਥਨ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ। ਇਹ ਇਸ ਲਈ ਹੈ ਕਿ ਮਿਤ ਵਾਲਾ ਅਮਿਤ ਨੂੰ ਅਪਣੇ ਗਜਾਨ ਦਾ ਵਿਖਯ ਸੰਪੂਰਨ ਤੌਰ ਤੇ ਬਣਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਵਰਣਨ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਪਰ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਬੀ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਭਗਤ ਜਨ ਆਖਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਓਹ ਅੰਤ ਲੈਣ ਲਈ ਨਹੀਂ ਆਖਦੇ, ਓਹ ਤਾਂ ਆਖਦੇ ਆਖਦੇ ਉਸ ਵਿਚ ਸਮਾ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸੋ ਸਿਫਤ ਸਲਾਹ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਆਖਣਾ ਉਸ ਵਿਚ ਸਮਾਈ ਦਾ ਵਸੀਲਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਉਸੇ ਸਿਫਤ ਸਲਾਹ ਦਾ ਇਕ ਦਰਸ਼ਨ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਅਪਣੀ ਲਿਖੀ 'ਬ੍ਰਹਮੰਡੀ ਆਰਤੀ' ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ 'ਬ੍ਰਹਮੰਡੀ ਕੀਰਤਨ' ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਖਿੱਚ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ਕਿ 'ਭਗਤ-ਮਨ' ਜਗਤ ਵਿਚ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਕੀਰਤੀ ਹੋ ਰਹੀ ਅਨੁਭਵ ਕਰੇ। ਸੋ ਪਉੜੀ ੨੭ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦਾ ਪਰਮ ਅਨੁਭਵੀ ਮਨ ਉਸ ਸੱਚੇ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ 'ਸੋ ਪਾਤਿਸਾਹੁ ਸਾਹਾ ਪਾਤਿਸਾਹਿਬੁ' ਦੱਸ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਮਹਲ ਦੇ ਦਰ ਤੇ ਹੋ ਰਹੇ 'ਗੁਣ ਗਾਯਨ' ਤੇ ਅੰਦਰ 'ਸਰੂਪ ਸਥਿਤੀ ਦੀ ਨਿਤਯ ਇਕਰਸਤਾ' ਨੂੰ 'ਰਾਜ ਦੁਆਰ' ਤੇ ਰਾਜ ਘਰ ਅੰਤ੍ਰੀਵ ਸਥਿਤ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਰੂਪਕ ਵਿਚ ਬੰਨ੍ਹ ਵਿਖਾਲਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਉਸਦੇ ਸਰਗੁਣ ਸਰੂਪ ਤੇ ਖੇਲ ਦਾ ਰਾਜ ਦੁਆਰੀ ਨਕਸ਼ਾ ਅੱਖਾਂ ਅਗੇ ਕ੍ਰਿਯਾਮਾਨ ਦਿਸ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਕਿਸ ਵਿਸ਼ਾਲਤਾ ਨਾਲ ਕੁਦਰਤੀ ਸਾਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਕੱਠਿਆਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਰੇ ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਗੁਣ ਗਾਯਨ ਕਰਨ ਲਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਪਉਣ ਪਾਣੀ ਬੈਸੰਤਰ ਧਰਤੀਓਂ ਉਠਕੇ ਈਸ਼ਰ ਬ੍ਰਹਮਾ ਦੇਵੀ ਇੰਦਰ ਆਦਿ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਵਿਚ ਰਲ ਕੇ ਜਸ ਗਾਯਨ ਕਰਦੇ ਮਨੋਹਰ ਸੁਰਾਂ ਕਰਦੇ ਸੁਣਾਈ ਦੇਣ ਲਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ।

ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਪਹਿਲੂ ਇਸ ਵਿਚ ਇਹ ਹੈ ਕਿ '...ਸਦਾ ਸਚੁ ਸਾਹਿਬੁ ਸਾਚਾ....' ਹੈ ਭੀ ਹੋਸੀ ਜਾਇ ਨ ਜਾਸੀ' ਕਹਿ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਨਿਰਗੁਣ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਘਰ ਤੇ ਦਰ ਬਾਹਰ ਸਾਰੇ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਦੇ ਅਜੀਵ, ਜੀਵਧਾਰੀ ਤੇ ਰੂਹਾਨੀ ਰੂਪਾਂ ਵਾਲੇ ਕੀਰਤਨ ਕਰ ਰਹੇ ਦੱਸ ਕੇ ਉਸ ਦਾ ਆਪੇ ਆਪਣੀ ਸਾਜੀ 'ਸਰਗੁਣ ਅਵਸਥਾ' ਦਾ ਜਲਵਾ ਦਿਖਾਉਂਦੇ ਹਨ ਤੇ 'ਸੋਈ ਸੋਈ..... ਰਚਨਾ ਜਿਨਿ ਰਚਾਈ' ਕਹਿ ਕੇ ਦੱਸ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹੋ ਨਿਰਗੁਣ ਹੈ ਉਹੋ ਸਰਗੁਣ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਦੋ ਭਿੰਨ ਵਜੂਦ ਨਾ ਸਮਝੇ ਜਾਣ- 'ਸਰਗੁਣ ਨਿਰਗੁਣ ਥਾਪੇ ਨਾਉ॥ ਦੁਹ ਮਿਲਿ ਏਕੈ ਕੀਨੋ ਠਾਉ॥ (ਆ:ਮ:੫-੩੮੭)'। 'ਸੋਈ ਸੋਈ' ਇਹ ਪਦ ਦੂਹਰਾ ਕੇ ਅਪਣੇ ਕਥਨ ਵਿਚ ਕਿਤਨੀ ਜਾਨ ਪਾਈ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਲੰਮੀ ਇਬਾਰਤ ਨਾ ਵਰਣਨ ਕਰ ਸਕੇ। ਫੇਰ ਦੇਖੋ ਆਪ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ-ਉਮਾਹੂ ਹਿਰਦਾ ਇਸ ਸਾਰੀ ਤਸਵੀਰ ਨੂੰ ਸਰਗੁਣ ਰੰਗਾਂ ਵਿਚ ਖਿਚਦਿਆਂ ਨਿਰਗੁਣਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦਰਸਾਉਂਦਿਆਂ ਆਪਣੇ 'ਪ੍ਰੇਮ' ਦੇ ਖ਼ਤ ਐਸੀ ਨਜ਼ਾਕਤ ਨਾਲ ਵਾਹ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੇ ਰੂਪਕ ਵਿਚ ਉਹ ਮਾਨੋਂ ਤਸਵੀਰ ਉਤੇ ਚਾਨਣਾ ਪਾਉਣ ਵਾਲਾ ਪਾਸਾ ਹੈ। 'ਸੇਈ ਤੁਧੁ ਨੋ ਗਾਵਹਿ ਜੋ ਤੁਧੁ ਭਾਵਨਿ ਰਤੇ ਤੇਰੇ ਭਗਤ ਰਸਾਲੇ'। ਇਥੇ 'ਸੇਈ' ਇਕ ਪਦ ਨੇ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੀ 'ਕੁਦਰਤੀ ਗੁਣਗਾਯਕ ਸਭਾ' ਵਿਚ 'ਰਸਾਲ ਭਗਤੀ ਵਿਚ ਰਤੇ' ਹੋਏ ਜੋ ਗਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਏਹ ਓਹ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੈਂ ਪਾਤਸਾਹੀ ਪਾਤਸਾਹ ਕਿਹਾ ਹੈ, ਏਹ ਓਹ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੈਂ ਅਮੁਲ ਪਦਵੀ ਤੇ ਪਹੁੰਚੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ।ਅੰਤ ਦੀ ਅੱਧੀ ਤੁਕ ਵਿਚ ਅਪਣਾ ਸਿਧਾਂਤ 'ਰਜ਼ਾ ਪੂਰ' ਟੁਰਨੇ ਦਾ ਦਰਸਾ ਦਿਤਾ ਹੈ, ਉਹ ਪਾਤਸ਼ਾਹਾਂ ਦਾ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਹੈ, ਉਸਦੀ ਰਜ਼ਾ ਵਿਚ ਰਹੋ, ਮਾਨੋ ਉਹ 'ਮਹਾਨ ਸੰਗੀਤ ਸੁਰ' ਹੈ, ਬਾਜ਼ ਦੀ ਤਾਰ ਹੈ, ਉਸ ਵਿਚ ਅਪਣੀ ਨਿੱਕੀ ਮਰਜ਼ੀ ਦੀ ਸੁਰ (ਤਰਬ) ਨੂੰ ਇਕ ਸੁਰ ਕਰ ਲਓ, ਇਕ ਰਸ ਕਰ ਲਓ, ਇਹੋ ਮਾਰਗ ਉਸ ਨੂੰ ਮਿਲਨੇ ਦਾ ਹੈ। ਇਹੋ

ਗਲ ਜਪੁਜੀ ਦੇ ਆਦਿ ਵਿਚ ਫੁਰਮਾਈ ਸੀ-'ਹੁਕਮਿ ਰਜਾਈ ਚਲਣਾ ਨਾਨਕ ਲਿਖਿਆ ਨਾਲ॥'

ਸੋ ਦਰੁ ਕੇਹਾ ਸੋ ਘਰੁ ਕੇਹਾ ਜਿਤੁ ਬਹਿ ਸਰਬ ਸਮਾਲੇ॥ ਵਾਜੇ ਨਾਦ ਅਨੇਕ ਅਸੰਖਾ ਕੇਤੇ ਵਾਵਣਹਾਰੇ॥ ਕੇਤੇ ਰਾਗ ਪਰੀ ਸਿਉ ਕਹੀਅਨਿ ਕੇਤੇ ਗਾਵਣਹਾਰੇ॥ ਗਾਵਹਿ ਤੁਹਨੋ ਪਉਣੁ ਪਾਣੀ ਬੈਸੰਤਰੁ ਗਾਵੈ ਰਾਜਾ ਧਰਮੁ ਦੁਆਰੇ॥ ਗਾਵਹਿ

ਉਹ ਦਰ[1] ਕੇਹੋ ਜੇਹਾ ਹੈ (ਤੇ) ਉਹ ਘਰ ਕੇਹੋ ਜੇਹਾ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਬੈਠਕੇ (ਹੇ ਸਚੇ ਸਾਹਿਬ! ਤੂੰ) ਸਭਸ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਕਰਦਾ ਹੈਂ[2]। (ਤੇਰੇ ਉਸ ਸੁਹਾਵਣੇ ਦਰ ਉਤੇ) ਅਨੇਕ ਵਾਜੇ ਤੇ ਅਸੰਖਾਂ ਨਾਦ[3] (ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ) ਕਿਤਨੇ ਹੀ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਾਜਿਆਂ ਨੂੰ) ਵਜਾਉਣ ਵਾਲੇ ਹਨ। ਕਿਤਨੇ ਰਾਗ ਰਾਗਣੀਆਂ[4] ਸਮੇਤ (ਓਥੇ) ਕਹੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ (ਗਾਉਂ ਰਹੇ ਹਨ) ਕਿਤਨੇ (ਹੋਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਾਗਾਂ ਨੂੰ) ਗਾਉਣ ਵਾਲੇ ਹਨ। ਪਉਣ ਪਾਣੀ ਤੇ ਅਗਨੀ ਤੈਨੂੰ ਗਾਉਂ ਰਹੇ ਹਨ, (ਹਾਂ, ਤੇਰੇ) ਦੁਆਰੇ ਉਤੇ ਧਰਮ ਰਾਜਾ[5] (ਤੈਨੂੰ) ਗਾਉਂ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਚਿਤੁ ਗੁਪਤੁ ਲਿਖਿ ਜਾਣਹਿ ਲਿਖਿ ਲਿਖਿ ਧਰਮੁ ਵੀਚਾਰੇ॥

(ਤੈਨੂੰ) ਗਾਉਂ ਰਹੇ ਹਨ ਚਿਤ੍ਰ ਗੁਪਤ[6] (ਜੋ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਕਰਮ ਗੁਪਤ ਚਿਤ੍ਰਾਂ ਵਿਚ) ਲਿਖ ਜਾਣਦੇ ਹਨ (ਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ) ਲਿਖੀ ਲਿਖਤ ਪਰ ਧਰਮ ਰਾਜ ਵੀਚਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਗਾਵਹਿ ਈਸਰੁ ਬਰਮਾ ਦੇਵੀ ਸੋਹਨਿ ਸਦਾ ਸਵਾਰੇ॥

ਗਾਉਂ ਰਹੇ ਹਨ ਸ਼ਿਵ, ਬ੍ਰਹਮਾ (ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀ ਰੂਪ) ਦੇਵੀਆਂ (ਜੋ ਤੇਰੇ) ਸਦਾ ਦੇ ਸਵਾਰੇ ਹੋਏ (ਤੇਰੇ ਦਰ ਉਪਰ) ਸ਼ੋਭ ਰਹੇ ਹਨ।

ਗਾਵਹਿ ਇੰਦ ਇਦਾਸਣਿ ਬੈਠੇ ਦੇਵਤਿਆ ਦਰਿ ਨਾਲੇ॥

(ਤੇਰੇ) ਦਰ ਉਤੇ (ਇੰਦਰ ਪਦਵੀ) ਦੇ ਆਸਣਾਂ[7] ਤੇ ਬੈਠੇ ਇੰਦਰ ਸਣੇ, (ਅਪਣੇ) ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ (ਤੈਨੂੰ) ਗਾ ਰਹੇ ਹਨ।

ਗਾਵਹਿ ਸਿਧ ਸਮਾਧੀ ਅੰਦਰਿ ਗਾਵਨਿ ਸਾਧ ਵਿਚਾਰੇ॥

ਸਿਧ ਸਮਾਧੀਆਂ ਵਿਚ (ਬੈਠੇ ਤੈਨੂੰ) ਗਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਸਾਧੂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਵਿਚ ਲਗੇ ਹੋਏ (ਤੈਨੂੰ) ਗਾ ਰਹੇ ਹਨ।

ਗਾਵਨਿ ਜਤੀ ਸਤੀ ਸੰਤੋਖੀ ਗਾਵਹਿ ਵੀਰ ਕਰਾਰੇ॥

ਗਾਂਵਦੇ ਹਨ ਤੈਨੂੰ ਜਤ ਤੇ ਸਤ ਧਾਰਨ ਵਾਲੇ ਤੇ ਸੰਤੋਖ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ[8] ਤੇ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ ਤਕੜੇ ਸੂਰਮੇ। (ਵੇਦਾਂ ਨੂੰ)।

---

੧. ਫ਼ਾ:, ਦਰ=ਦਰਵਾਜ਼ਾ, ਬੂਹਾ। ਸੰਸ:, ਦ੍ਵਾਰ ਬੂਹਾ।

੨. ਪੁੜੁ ਧਰਤੀ ਪੁੜੁ ਪਾਣੀ ਆਸਣੁ ਚਾਰਿ ਕੁੰਟ ਚਉਬਾਰਾ॥ (ਸੋਰ: ਮ:੧-੪-੫੯੬)। ਸਮਾਲੇ=ਸਮਾਲੇਂ=ਤੂੰ ਸੰਭਾਲਦਾ ਹੈਂ।

੩. ਵਾਜੇ=ਸਾਜ਼, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਰਾਗ ਕੱਢਦੇ ਹਨ। ਨਾਦ=ਸ਼ਬਦ। ਰਾਗ।

੪. ਪਰੀ ਤੋਂ ਭਾਵ ਰਾਗਣੀਆਂ ਹੈ। 'ਰਾਗ ਰਾਗਣੀਆਂ ਹਰੀ ਕੇ ਦੁਆਰ ਯਾ ਗੁਰ ਕੇ ਦੁਆਰ ਆਪ ਗਾਉਣ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ' ਇਹ ਭਾਵ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਕਈ ਥਾਂਈਂ ਆਇਆ ਹੈ, 'ਯਥਾ-ਰਾਗ ਰਤਨ ਪਰਵਾਰ ਪਰੀਆ ਸਬਦ ਗਾਵਣ ਆਈਆ॥' (ਅਨੰਦੁ-੯੧੭)। ਤਥਾ-ਰਾਗ ਰਾਗਨੀ ਮੰਗਲ ਗਾਇਆ। (ਭਾ:ਗੁ:) 'ਰਾਗ ਰਤਨ ਪਰੀਆ ਪਰਵਾਰ॥ ਤਿਸੁ ਵਿਚਿ ਉਪਜੈ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਸਾਰ॥' (ਆਸਾ ਮ:੧-੯-੩੫੧)

੫. ਰਾਜਾ ਧਰਮੁ=ਧਰਮ ਰਾਜ।

੬. ਚਿਤੁ ਗੁਪਤੁ=ਕੀਤੇ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਗੁਪਤ ਚਿਤ੍ਰ ਲੇਖਕ ਦੇਵਤਾ।

੭. ਇਦਾਸਣਿ-ਇੰਦ੍ਰ+ਆਸਣ=ਇੰਦ੍ਰ ਦੇ ਆਉਣ ਉਤੇ।

੮. ਜਤੀ=ਇਸਤ੍ਰੀ ਭੋਗ ਤੋਂ ਬਚਣ ਵਾਲੇ, ਸਤੀ=ਦਾਨੀ, ਸਚੇ। ਵੀਰ ਕਰਾਰੇ=ਕਰੜੇ ਬਹਾਦਰ।

ਗਾਵਨਿ ਪੰਡਿਤ ਪੜਨਿ ਰਖੀਸਰ ਜੁਗੁ ਜੁਗੁ ਵੇਦਾ ਨਾਲੇ॥ ਗਾਵਹਿ ਮੋਹਣੀਆ ਮਨੁ ਮੋਹਨਿ ਸੁਰਗਾ ਮਛ ਪਇਆਲੇ॥ ਗਾਵਨਿ ਰਤਨ ਉਪਾਏ ਤੇਰੇ ਅਠਸਠਿ ਤੀਰਥ ਨਾਲੇ॥ ਗਾਵਹਿ ਜੋਧ ਮਹਾ ਬਲ ਸੂਰਾ ਗਾਵਹਿ ਖਾਣੀ ਚਾਰੇ॥ ਗਾਵਹਿ ਖੰਡ ਮੰਡਲ ਵਰਭੰਡਾ ਕਰਿ ਕਰਿ ਰਖੇ ਧਾਰੇ॥

ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲੇ ਪੰਡਿਤ ਅਤੇ (ਵਜਾਸ ਆਦਿ) ਵਡੇ ਰਿਖੀ[1] ਵੇਦਾਂ ਸਣੇ (ਤੈਨੂੰ) ਜੁਗੋ ਜੁਗ ਗਾ ਰਹੇ ਹਨ[2]।

ਮਨ ਨੂੰ ਮੋਹਿਤ ਕਰ ਲੈਣ ਵਾਲੀਆਂ[3] ਸੁਰਗ, ਮਾਤ ਤੇ ਪਤਾਲ[4] (ਤਿੰਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ) ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ (ਤੈਨੂੰ) ਗਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ।

ਅਠਾਹਠ ਤੀਰਥਾਂ ਸਮੇਤ (ਸਾਰੇ) ਤੇਰੇ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਰਤਨ[5] (ਤੈਨੂੰ) ਗਾ ਰਹੇ ਹਨ।

ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ ਯੁਧ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮਹਾਂ ਬਲਵਾਨ ਸੂਰਮੇ[6] (ਸਗੋਂ) ਚਾਰੇ ਖਾਣੀਆਂ ਹੀ (ਤੈਨੂੰ) ਗਾਉਂ ਰਹੀਆਂ ਹਨ[7]। (ਗਲ ਕੀ ਤੈਨੂੰ) ਗਾਉਂ ਰਹੇ ਹਨ (ਸਾਰੇ) ਬ੍ਰਹਮੰਡ, ਮੰਡਲ[8] ਤੇ (ਮੰਡਲਾਂ ਦੇ) ਖੰਡ (ਜੋ ਤੈਂ ਹੀ) ਰਚੇ (ਸਨ ਤੇ ਤੈਂ ਹੀ ਆਪਣੇ ਆਸਰੇ) ਕਾਯਮ ਰਖੇ ਹੋਏ ਹਨ। (ਇਹ ਗਾਯਨ ਕੁਦਰਤੀ ਸਾਮਾਨਾਂ ਦਾ, ਜੀਵਾਂ ਜੰਤਾਂ ਦਾ, ਦੇਵਤਿਆਂ ਤੇ ਦੇਵੀਆਂ ਦਾ ਕੁਦਰਤੀ ਗਾਯਨ ਹੈ, ਪਰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਗਾਯਨ ਜੋ ਈਸ਼੍ਵਰ ਨੂੰ ਪਰਮ ਪ੍ਰਿਯ ਹੈ ਉਹ ਕਿਹੜਾ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਹੁਣ ਪਤਾ ਦੇਂਦੇ ਹਨ:-)

ਸੇਈ ਤੁਧੁਨੋ ਗਾਵਹਿ ਜੋ ਤੁਧੁ ਭਾਵਨਿ ਰਤੇ ਤੇਰੇ ਭਗਤ ਰਸਾਲੇ॥

(ਪਰ) ਉਹੋ ਤੈਨੂੰ (ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ) ਗਾਉਂ ਰਹੇ ਹਨ ਜੋ (ਤੇਰੀ ਭਗਤੀ ਵਿਚ) ਰਚੇ ਹੋਏ ਤੇਰੇ ਰਸੀਏ ਭਗਤ ਹਨ ਤੇ ਜੋ ਤੈਨੂੰ ਪਿਆਰੇ ਲੱਗ ਰਹੇ ਹਨ। (ਭਾਵ ਤੁਸਾਂ ਦੋਹਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰੀਤਮ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਦਾ ਜੋ ਭਾਵ ਹੈ ਉਹ ਸਾਰੀਆਂ ਤੇਰੀਆਂ ਮਹਿਮਾਂ ਤੋਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮਹਿਮਾ ਕਰਨਾ ਹੈ ਤੇ ਮਹਿਮਾ ਕਰਨਹਾਰੇ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚੇ ਤੇ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 'ਗੁਣ ਕਹਿ ਗੁਣੀ ਸਮਾਵਣਿਆ' ਦਾ ਦਰਜਾ ਪਾ ਲਿਆ ਹੈ)।

ਹੋਰਿ ਕੇਤੇ ਗਾਵਨਿ ਸੇ ਮੈ ਚਿਤਿ ਨ ਆਵਨਿ ਨਾਨਕੁ ਕਿਆ ਵੀਚਾਰੇ॥

(ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਛੁੱਟ) ਹੋਰ ਕਈ (ਸੁਤੇ ਸਿਧ) ਗਾਯਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਨ ਜੋ ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਾਨਕ ਵੀਚਾਰ ਕੀਹ ਕਰੇ।

---

੧. ਰਿਖੀਸਰ=ਰਿਖੀ+ਈਸ਼੍ਵਰ, ਵੱਡੇ ਰਿਖੀ।

੨. (ਅ) ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ ਪੰਡਿਤ, ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ ਵੱਡੇ ਰਿਖੀ (ਮਾਨੋ) ਹਰ ਜੁਗ (ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ) ਵੇਦ ਨਾਲ ਤੈਨੂੰ (ਗਾਉਂ ਰਿਹਾ ਹੈ)।

੩. ਮੋਹਿਣੀ= ਮੋਹ ਲੈਣ ਵਾਲੀ, ਭਾਵ ਸੁਹਣੀ ਤ੍ਰੀਮਤ।

੪. ਮਛ=ਮਾਤ ਲੋਕ। ਪਇਆਲ=ਪਾਤਾਲ।

੫. ਰਤਨ; ਨੌ ਰਤਨ:- ਹੀਰਾ, ਪੰਨਾ, ਪੁਖਰਾਜ, ਨੀਲਮ, ਮਾਣਕ, ਲਸਨੀਆਂ, ਗੋਮੇਦ, ਗੁਲੀਆ ਤੇ ਮੋਤੀ। ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲੇ ੧੪ ਬੀ ਰਤਨ ਹੀ ਕਹੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ:- ਧਨੰਤਰ, ਕਾਮਧੇਨ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਆਦਿ।

੬. ਜਾਂ; ਜੋਧ=ਰਥੀ, ਮਹਾਂਬਲਿ=ਮਹਾਂਰਥੀ ਤੇ ਸੂਰਾ=ਅਤਿਰਥੀ। ਜੋਧ=ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ ਨੂੰ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਰੋਕ ਲਿਆ ਹੈ। ਮਹਾਂ ਬਲਿ=ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮਨ ਨੂੰ ਵਿਲਾਸ ਤੋਂ ਰੋਕ ਲਿਆ ਹੈ। ਸੂਰਾ=ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਹਉਮੈ ਤੇ ਫਤਹ ਪਾਈ। (ਸੰਪ੍ਰਦਾ)।

੭. ਸਾਰੀ ਜੀਵ ਰਚਨਾ ਚਾਰ ਵੰਡਾਂ ਵਿਚ ਹੈ-ਅੰਡਿਆਂ ਤੋਂ ਉਪਜਣ ਵਾਲੀ, ਜੇਰ ਤੋਂ ਉਪਜਣ ਵਾਲੀ, ਪਸੀਨੇ ਵਿਚ ਨਿੰਮਣ ਵਾਲੀ ਤੇ ਬਨਾਸਪਤੀ।

੮. ਵਰਭੰਡ=ਬ੍ਰਹਮੰਡ। ਮੰਡਲ=੪੦ ਜੋਜਨ ਲੰਮਾ ਤੇ ੨੦ ਜੋਜਨ ਚੌੜਾ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਦਾ ਹਿੱਸਾ।

ਸੋਈ ਸੋਈ ਸਦਾ ਸਚੁ ਸਾਹਿਬੁ ਸਾਚਾ ਸਾਚੀ ਨਾਈ॥

ਹੈ ਭੀ ਹੋਸੀ ਜਾਇ ਨ ਜਾਸੀ ਰਚਨਾ ਜਿਨਿ ਰਚਾਈ॥

ਰੰਗੀ ਰੰਗੀ ਭਾਤੀ ਕਰਿ ਕਰਿ ਜਿਨਸੀ ਮਾਇਆ ਜਿਨਿ ਉਪਾਈ॥

ਕਰਿ ਕਰਿ ਵੇਖੈ ਕੀਤਾ ਆਪਣਾ ਜਿਵ ਤਿਸ ਦੀ ਵਡਿਆਈ॥

ਜੋ ਤਿਸੁ ਭਾਵੈ ਸੋਈ ਕਰਸੀ ਹੁਕਮੁ ਨ ਕਰਣਾ ਜਾਈ॥

ਸੋ ਪਾਤਿਸਾਹੁ ਸਾਹਾ ਪਾਤਿਸਾਹਿਬੁ ਨਾਨਕ ਰਹਣੁ ਰਜਾਈ॥੨੭॥

(ਜਿਸ ਦੇ ਦਰ ਉਤੇ ਏਹ ਸਾਰੇ ਗਾਉਂ ਰਹੇ ਹਨ, ਉਸ ਦਾ ਆਪਣਾ ਸਰੂਪ ਕੀਹ ਹੈ? ਉਤਰ:-) ਉਹੋ ਹੈ (ਜੋ ਆਪਣੇ ਆਸਨ ਤੇ ਆਸੀਨ-ਕਰਿ ਆਸਣੁ ਡਿਠੋ ਚਾਉ-ਸਭ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਕਰ ਰਿਹਾ ਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਗਾਵਿਆਂ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ) ਉਹ ਹੈ ਜੋ ਸੱਚਾ ਸਾਹਿਬ ਹੈ, ਓਹੋ ਹੈ ਜੋ ਸਦਾ ਸਤਜ ਸਰੂਪ ਹੈ[1], (ਆਪ) ਸੱਚਾ ਹੈ (ਉਸ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਬੀ ਸੱਚੀ ਹੈ। ਉਹ ਹੈ, ਉਹ ਹੋਵੇਗਾ ਬੀ(ਅੱਗੇ ਨੂੰ ਸਦਾ), ਨਾ ਉਹ ਨਾਸ਼ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ[2] ਨਾ ਨਾਸ਼ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਸ ਨੇ (ਕਿ ਏਹ ਸਾਰੀ) ਰਚਨਾ ਰਚੀ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ 'ਕਰਿ ਮਾਇਆ'=)ਮਾਯਾ ਰਚ ਕੇ ਰੰਗ ਰੰਗ ਦੀ, ਭਾਂਤਿ ਭਾਂਤਿ ਦੀ ਜਿਨਸ ਜਿਨਸ ਦੀ (ਵੰਡ ਵਿਚ) ਕਰਕੇ (ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ) ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। (ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਿ=) ਰਚ ਕੇ (ਕਰਿ=) ਪਾਲ ਕੇ ਅਪਣੇ ਰਚੇ ਹੋਏ ਨੂੰ (ਆਪ) ਵੇਖਦਾ (ਜਾਣਦਾ ਤੇ ਸੰਭਾਲਦਾ ਹੈ) ਜਿਵੇਂ (ਜਿਵੇਂ ਉਸ ਦੀ) ਅਪਣੀ ਵਡਿਆਈ (ਨੂੰ ਸ਼ੋਭਦਾ[3] ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਸਭ ਕੁਛ ਉਹ) ਐਉਂ ਹੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਲਗਦਾ ਹੈ, (ਉਸ ਉਤੇ) ਹੁਕਮ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ (ਕਿ ਸਾਡੀ ਮਰਜ਼ੀ ਅਨੁਸਾਰ ਕਰੇ)। ਉਹ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਹੈ, ਸ਼ਾਹਾਂ ਦਾ ਬੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹ[4] ਹੈ (ਸਾਨੂੰ ਤਾਂ ਹੇ) ਨਾਨਕ! ਉਸ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਵਿਚ ਰਹਿਣਾ ਬਣਦਾ ਹੈ (ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮਹਾਨ ਸੂਰ ਵਿਚ ਅਲਪ ਸੂਰ ਇਕ ਸੂਰ ਕਰ ਦੇਣ ਨਾਲ ਤਦਰੂਪ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਉਸ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਵਿਚ ਅਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨੂੰ ਇਕਸੂਰ ਕਰ ਦੇਣ ਨਾਲ ਤਦਰੂਪਤਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ)॥੨੭॥

[੨੮, ੨੯]

ਪਹਿਲੀ ਪਉੜੀ ਵਿਚ ਫੁਰਮਾਇਆ ਸੀ 'ਹੁਕਮਿ ਰਜਾਈ ਚਲਣਾ ਨਾਨਕ ਲਿਖਿਆ ਨਾਲਿ' ਫੇਰ 'ਹੁਕਮ ਤੇ ਚੱਲਣ ਦੀ ਵਿਧੀ' ਸਾਧਨ, ਉਪਰਾਲੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਜਾਖਜਾ ਨਾਲ ਵਰਣਨ ਹੁੰਦੇ ਰਹੇ। ਓਹ ਸਾਰੇ ਅੰਤਰਮੁਖ ਇਸਥਿਤੀ ਯਾ ਧਜਾਨ ਪਰਪੱਕਤਾ ਦੀ ਵਿਉਂਤ ਦੇ 'ਧਜਾਨ ਜਨਜ' ਤ੍ਰੀਕੇ ਸਨ। 'ਪੰਚਾ ਕਾ ਗੁਰੁ ਏਕੁ ਧਿਆਨੁ' (ਪਉੜੀ ੧੬)। ਇਸ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਬਾਹਰਲੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਯ ਤੋਂ ਅੰਤਰ-

---

੧. ਭਾਵ ਜੋ 'ਨਿਰਗੁਣ' ਪਰਮਾਤਮ ਦੇਵ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਸਰੂਪ 'ਸਤਜ' ਹੈ।

੨. (ਅ) ਜਾਇ=ਉਹ ਜੰਮਿਆਂ ਨਹੀਂ ਨਾ ਮਰੇਗਾ। ਸੰਪ੍ਰ: ਵਿਚ ਐਉਂ ਬੀ ਕਰਦੇ ਹਨ:- ਜਿਨਿ ਰਚਾਈ ਹੈ ਰਚਨਾ ਉਹ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਜਾਏਗਾ ਪਰ ਰਚਨਾ (ਜਾਇ=) ਚਲੀ ਜਾਏਗੀ। ਅਥਵਾ 'ਜਾਇ ਨ'=ਨਾ ਜਨਮਿਆ ਹੈ, 'ਨ ਜਾਸੀ'-ਨਾ ਮਰੇਗਾ (ਦੇਖੋ ਗੁ:ਗ੍ਰੰ:ਕੋ:)।

੩. ਆਪਣੇ ਕੀਤੇ ਨੂੰ ਕਰਕੇ ਅਟੰਕ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ, ਇਸ ਨੂੰ ਨਿਗਾਹ ਵਿਚ ਰਖਦਾ ਹੈ; ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਬਜ਼ੁਰਗੀ ਨੂੰ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਭਾਵ ਰਚਣਹਾਰ ਨੂੰ ਪਾਲਣਾ ਤੇ ਪਾਲਣਹਾਰ ਨੂੰ ਸਿਖਜਾ ਦਾਨ ਕਰਨੀ ਵਾਜਬ ਹੈ ਤੇ ਐਉਂ ਹੀ ਉਸ ਦੀ ਵਡਜਾਈ ਨੂੰ ਢੁੱਕਦਾ ਹੈ। (ਅ) ਭਾਉਂਦਾ ਹੈ।

੪. ਫ਼ਾ:, ਪਾਦ=ਤਖਤ। ਸਾਹੁ, ਸਾਹਿਬ=ਮਾਲਿਕ। ਪਾਤਸ਼ਾਹ।

ਮੁਖ ਵਿਸਮਾਦੀ ਰੰਗ ਵਿਚ ਅਪੜਨ ਦੀ ਵਜਾਖਜਾ ਟੁਰੀ ਸੀ ਕਿ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਮਾਨ ਵਿਚ ਜਦ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ ਦੇ ਕਰਣਿਆਂ ਵਿਚ ਜਾਓਗੇ ਤਾਂ ਵਿਸ਼ਾਲਤਾ ਦਿੱਸੇਗੀ। ਜੇ ਵਿਸ਼ਾਲਤਾ ਵਿਚ ਅੰਤ ਲੈਣ ਲਈ ਜਾਓਗੇ ਤਾਂ ਹਾਰ ਜਾਓਗੇ, ਪਰ ਜੇ ਉਸ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦੀ ਬਹੁਲਤਾ ਅਗੰਮਤਾ ਦੇਖ ਕੇ ਸਿਫਤ ਸਲਾਹ ਵਿਚ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਯਾ ਸਿੱਧੇ ਸੌਂਦਰਯ ਦੇ 'ਦਰਸ਼ਨ-ਅਸਰ' ਨਾਲ ਵਿਸਮਾਦ ਵਿਚ ਚਲੇ ਜਾਓਗੇ ਤਾਂ ਪੰਚ ਬਣੇ ਰਹੋਗੇ। ਇਹ ਮਾਨੋ ਬਾਹਰਮੁਖੀ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਦਿਦਾਰਿਆਂ ਨਾਲ ਅੰਤ੍ਰੀਵ ਇਸਥਿਤੀ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਤ੍ਰੀਕਾ ਸੀ। ਇਸੇ ਲਈ 'ਸੋਦਰ' ਵਿਚ ਸਾਂਈਂ ਦੇ ਕੀਤੇ ਦਾ ਇਕ 'ਕੀਰਤਨ ਸਮਾਜ' ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿਖਾ ਕੇ, ਸਿਫਤ ਸਲਾਹ ਵਿਚ ਲਿਜਾ ਕੇ ਅੰਤ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ ਦੇ ਧਜਾਨ ਵਿਚ ਲੈ ਗਏ ਹਨ:-

ਰੰਗੀ ਰੰਗੀ ਭਾਤੀ ਕਰਿ ਕਰਿ ਜਿਨਸੀ ਮਾਇਆ ਜਿਨਿ ਉਪਾਈ॥
ਕਰਿ ਕਰਿ ਵੇਖੈ ਕੀਤਾ ਆਪਣਾ ਜਿਵ ਤਿਸਦੀ ਵਡਿਆਈ॥ (ਜਪੁਜੀ-੨੭)

ਦੂਹਾਂ ਤ੍ਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ 'ਉਸ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਵਿਚ ਇਕ ਸੁਰ ਹੋ ਜਾਣਾ' ਇਹ ਮਾਰਗ ਅਪਣੀ ਪ੍ਰੇਮਾ-ਭਗਤੀ ਦੇ ਤ੍ਰੀਕੇ ਦਾ ਸਿਖਾ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਪਰ ਏਥੇ ਆ ਕੇ ਮਾਨੋ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ 'ਹੇ ਗੁਰੂ ਜੀ! ਇਕ ਤ੍ਰੀਕਾ ਗੋਰਖ ਮਤ ਵਾਲੇ ਜੋਗੀਆਂ ਦਾ ਹੈ ਜੋ ਬੜਾ ਪਰਵਿਰਤ ਹੈ ਅਤੇ ਇਕ ਹੋਰ ਤ੍ਰੀਕਾ 'ਅਹੰਬ੍ਰਹਮਾਸਮੀ' ਕਹਿ ਕੇ ਇਕ ਈਸ਼੍ਵਰ ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਣੇ ਦਾ ਹੈ। ਤੇ ਹੋਰ ਬੀ ਕਈ ਤ੍ਰੀਕੇ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਾਬਤ ਆਪ ਦੀ ਕੀਹ ਆਗਿਆ ਹੈ?

ਗੁਰੂ ਜੀ ਹੁਣ ਅਗਲੀਆਂ ਚਾਰ ਪਉੜੀਆਂ (੨੮ ਤੋਂ ੩੧) ਵਿਚ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੇ ਫੈਲੇ ਹੋਏ ਜੋਗ ਮਤ ਨੂੰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਰਮ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝੇ ਗਏ ਅੰਗਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਇਕ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਥਾਂਵੇਂ ਅਪਣੀ ਸਦਾਚਾਰੀ, ਰਹਸਜਕ ਤੇ ਭਗਤੀ ਵਾਲੀਆਂ ਸ਼ੁਭ ਕਰਨੀਆਂ ਤੇ ਅੰਤ੍ਰੀਵ ਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸਾਕੇ ਈਸ਼੍ਵਰ ਪਰਾਇਣਤਾ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਫੇਰ ੩੨ਵੀਂ ਪਉੜੀ ਵਿਚ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ 'ਅਹੰਬ੍ਰਹਮਾਸਮਿ' ਦੀਆਂ ਠੀਸਾਂ (ਗੱਪਾਂ) ਮਾਰਨ ਨਾਲ ਕੂੜ ਪੱਲੇ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਈਸ਼੍ਵਰ ਮਿਲਾਪ ਦਾ ਠੀਕ ਰਸਤਾ ਹੈ ਨਾਮ ਸਿਮਰਣ। ਫਿਰ ੩੩ਵੀਂ ਪਉੜੀ ਵਿਚ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ 'ਈਸ਼੍ਵਰ ਪਰਾਇਣਤਾ' ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ 'ਜ਼ੋਰ' ਸਹਿਜ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਿਚ ਅਸਫਲ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਪਹਿਲੇ ਹੁਣ ਜੋਗ ਨੂੰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ:-

ਮੁੰਦਾ ਸੰਤੋਖੁ ਸਰਮੁ ਪਤੁ ਝੋਲੀ ਧਿਆਨ ਕੀ ਕਰਹਿ ਬਿਭੂਤਿ॥	(ਅਸੀਂ) ਸੰਤੋਖ ਦੀਆਂ ਮੁੰਦਰਾਂ[1] (ਪਹਿਨਦੇ ਹਾਂ) ਖੱਪ੍ਰਰ ਤੇ ਝੋਲੀ[2] ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਲੱਜਜਾ (ਧਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਤੇ) ਧਿਆਨ ਦੀ ਸੁਆਹ[3] ਬਣਾਉਂਦੇ

---

੧. ਮੁੰਦ੍ਰਾ ਦੋ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਸੰਤੋਖ ਦੇ ਬੀ ਦੋ ਪੱਖ ਹਨ- ੧. ਪ੍ਰਾਪਤ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸੰਨ ਰਹਿਣਾ। ੨. ਅਪ੍ਰਾਪਤ ਦੀ ਇੱਛਾ ਨਾ ਕਰਨੀ।

੨. ਜੋਗੀ ਹੱਥ ਵਿਚ ਖੱਪਰ ਪਕੜਕੇ ਤੇ ਅੱਗੇ ਕਰਕੇ ਆਟਾ ਦਾਣਾ ਮੰਗਦੇ ਹਨ, ਜਦ ਖੱਪਰ ਭਰ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਆਟਾ ਝੋਲੀ ਵਿਚ ਪਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਦੋਏ ਮੰਗਣ ਦੇ ਪਾਤ੍ਰ ਹਨ, ਖੱਪਰ ਬੀ ਤੇ ਝੋਲੀ ਬੀ। ਦੁਹਾਂ ਦੀ ਥਾਂਵੇਂ ਅਸਾਂ 'ਸਰਮੁ' ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਮੰਗਣ ਪਿੰਨਣ ਵਿਚ ਸੰਕੋਚ ਕਰਨਾ। ਪਤ ਝੋਲੀ ਹੋਰਥੇ ਬੀ ਕੱਠੇ ਵਰਤੇ ਹਨ, ਯਥਾ:- ਪਤੁ ਝੋਲੀ ਮੰਗਣ ਕੈ ਤਾਈ॥ (ਰਾਮ:ਮ:੧-੮੭੭)। (ਫ਼ਾ:,ਸ਼ਰਮ=ਹਯਾ, ਲੱਜਾ) ਸੰਕੋਚ। (ਅ) ਸ਼ਰਮ=ਵੈਰਾਗ। (ਸੰਪ੍ਰ:)। (ਸੰਸ:- ਪਾਤ੍ਰ, ਪ੍ਰਾ:-ਪਤ੍ਰ, ਪੁ:ਪੰ:-ਪਤ-ਭਾਂਡਾ, ਭਾਵ ਖੱਪਰ)।

੩. ਸੁਆਹ ਜੋਗੀ ਮਲਦੇ ਹਨ ਕਿ ਨਾ ਕੋਈ ਸਾਡੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਤੇ ਰੀਝੇ, ਨਾ ਸਾਨੂੰ ਮੋਹਣੇ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰੇ, ਨਾ ਅਸੀਂ ਡਿੱਗੀਏ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ-ਧਜਾਨ ਦੀ ਸੁਆਹ ਅਪਣੇ ਅੰਦਰ ਮਲੋ। ਪਰਮਾਤਮ ਦੇਵ ਵਿਚ ਬ੍ਰਿਤੀ ਦਾ ਪਰਵਾਹ ਇਕ ਰਸ ਲਾਓ, ਉਸ ਆਨੰਦ ਦੇ ਆਯਾਂ ਬਾਹਰਲਾ ਕੋਈ ਆਨੰਦ ਮੋਹ ਨਹੀਂ ਸਕੇਗਾ। ਸੋ ਤੁਸੀਂ ਅਪਣੇ ਵਿਚ ਅਡੋਲਤਾ ਦੀ ਪ੍ਰਪੱਕਤਾ ਪੈਦਾ ਕਰੋ, ਦੇਖਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਨਫਰਤ ਪੈਦਾ ਕਰਕੇ 'ਅਜਮਾਯਸ਼ ਆਵੇ ਹੀ ਨਾ' ਦੀ ਪਰਤੰਤਰਤਾ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਿਉਂ ਹੁੰਦੇ ਹੋ।

ਖਿੰਥਾ ਕਾਲੁ ਕੁਆਰੀ ਕਾਇਆ ਜੁਗਤਿ ਡੰਡਾ ਪਰਤੀਤਿ॥

ਆਈ ਪੰਥੀ ਸਗਲ ਜਮਾਤੀ ਮਨਿ ਜੀਤੈ ਜਗੁ ਜੀਤੁ॥

ਆਦੇਸੁ ਤਿਸੈ ਆਦੇਸੁ॥

ਆਦਿ ਅਨੀਲੁ ਅਨਾਦਿ ਅਨਾਹਤਿ ਜੁਗੁ ਜੁਗੁ ਏਕੋ ਵੇਸੁ॥੨੮॥

ਹਾਂ[੧]। ਮੌਤ (ਦੀ ਯਾਦ ਸਾਡੀ) ਖਿੰਥਾ ਹੈ[੨] ਸ੍ਰੀਰ ਨੂੰ (ਕੁਆਰੀ=) ਪਵਿਤ੍ਰ ਰੱਖਣਾ (ਸਾਡੀ ਜੋਗ) ਦੀ ਜੁਗਤੀ[੩] ਹੈ, (ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਤੇ) ਸਿਦਕ (ਰਖਣਾ ਸਾਡਾ) ਡੰਡਾ ਹੈ[੪]! (ਸਾਡਾ) ਆਈ ਪੰਥ ਹੋਣਾ[੫] ਸਾਰਿਆਂ (ਨਾਲ ਇਕ) ਜਮਾਤੀ (ਹੋਣਾ ਹੈ), ਮਨ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਲਿਆਂ (ਅਸੀਂ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ ਕਿ) ਜਗਤ ਤੇ ਜਿੱਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਈ ਹੈ।[੬] ਆਦੇਸ[੭] (ਸਾਡੀ) ਉਸੇ (ਇਕ) ਨੂੰ ਆਦੇਸ ਹੈ, (ਜੋ ਸਭ ਦਾ) ਆਦਿ (ਮੁੱਢ) ਹੈ, ਜੋ ਅਨੀਲ[੮] ਹੈ, (ਜਿਸ ਦਾ ਆਪਣਾ) ਆਦਿ ਨਹੀ ਹੈ (ਜਿਸ ਦਾ ਕਦੇ) ਵਿਨਾਸ਼ ਨਹੀ (ਹੁੰਦਾ), (ਜੋ) ਜੁਗੋ ਜੁਗੋ ਇਕੋ ਸਰੂਪ (ਹੈ)॥੨੮॥

---

੧. ਕਰਹਿ=ਅਸੀਂ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਾ ਕਿ ਸਾਰੀਆਂ ਤੁਕਾਂ ਵਿਚ ਉਤਮ ਪੁਰਖ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।

੨. ਸੰਸ:,=ਕੰਥਾ, ਪ੍ਰ:ਪੰ:,ਖੰਥਾ, ਖਿੰਥਾ=ਲੀਰਾਂ ਦੀ ਬਣੀ ਗੋਦੜੀ। ਗੋਦੜੀ ਪਾਲਾ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਕਾਲ ਗੋਦੜੀ ਹੈ। ਕਾਲ ਨੂੰ ਯਾਦ ਰੱਖਣਾ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਸਰਦੀ ਵਾਪਰਨ ਤੋਂ ਰਖਜਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।

੩. ਪੁਰਾਤਨ ਅਰਥ ਇਹੋ ਹੈ ਤੇ ਇਹੋ ਅਸਲ ਦੇ ਵਧੀਕ ਨੇੜੇ ਹੈ। (੧੭੫੮-੧੮੨੫ ਬਿ:) ਸੰਪ੍ਰ; ਨੇ ਐਉਂ ਭੀ ਭਾਵ ਕੱਢੇ ਹਨ:- (ਅ) ਕਾਇਆਂ ਕੁਆਰੀ ਰਹੇ, ਕਾਲ ਇਸ ਨੂੰ ਨਾ ਵਿਆਹੇ, ਇਹ ਸਾਡੀ ਖਿੰਥਾ ਹੈ ਭਾਵ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਆਤਮ ਸਰੂਪ ਅਨੁਭਵ ਕਰਨਾ ਖਿੰਥਾ ਹੈ। (ਜੁਗਤਿ=) ਸਾਂਈਂ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਰਹਿਣਾ ਇਹ ਸਾਡਾ ਨਿਸਚੇ ਡੰਡਾ ਹੈ। (ੲ) ਜਦ ਤਕ ਕਾਇਆਂ ਕੁਆਰੀ ਹੈ ਕਾਲ ਇਸ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਗ੍ਰਸਦਾ (ਉਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਪਰਮਾਤਮ ਦੇਵ ਵਿਚ) ਜੁੜੇ ਰਹਿਣਾ ਇਹ ਸਾਡੀ ਖਿੰਥਾ ਹੈ। (ਸ) ਕਾਇਆਂ ਇਕ (ਕੁਆਰੀ=) ਬੁਰਕੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਾਲ ਖਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਗੱਲ ਸਮਝ ਲੈਣਾ ਖਿੰਥਾ ਹੈ।

੪. ਨਾਮ ਅਭਯਾਸੀ ਨੂੰ ਜਿਤਨੇ ਵਿਘਨ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਿਸਚਾ ਦੂਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਨਿਸਚੇਵਾਨ ਦੀ ਸਾਂਈਂ ਰਖਜਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਇਸ ਕਰਕੇ ਡੰਡਾ ਕਿਹਾ ਹੈ। ਜੋਗੀ ਡੰਡਾ ਦੁਖਦਾਈ ਪਸ਼ੂਆਂ ਤੋਂ ਰਖਜਾ ਨਮਿਤ ਰਖਦੇ ਹਨ।

੫. ਜੋਗੀਆਂ ਦੇ ੧੨ ਪੰਥ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਦਾ ਨਾਮ 'ਆਈ ਪੰਥ' ਹੈ। ਇਹ ਪਉੜੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਰਥਾਇ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਆਈ ਪੰਥ ਵਾਲੇ ਜੋਗੀ ੧੨ ਪੰਥਾਂ ਨੂੰ ਆਦਰਦੇ ਹੈਨ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੈਂ ਜੋਗੀਆਂ ਦੇ ੧੨ ਪੰਥ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਜਗਤ ਭਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪੰਥਾਂ, ਮਜਹਬਾਂ, ਮਤਾਂ, ਮਤਾਂਤ੍ਰਾਂ ਨੂੰ ਆਦਰ ਦੇਂਦਾ ਹਾਂ, ਮੇਰਾ ਆਈ ਪੰਥ ਹੈ- ਸਗਲ ਜਮਾਤੀ।

੬. ਜੋਗੀ ਰਿਧੀ ਸਿਧੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਆਪਣਾ ਆਦਰਸ਼ ਜਗਤ ਜਿੱਤਣਾ ਯਾ ਦੇਵਤਿਆਂ ਆਦਿਕਾਂ ਦਾ ਵਸੀਭੂਤ ਕਰਨਾ ਸਮਝਦੇ ਹਨ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਅਪਣੇ ਮਨ ਤੇ ਫਤੇ ਪਾਉਣ ਨੂੰ ਜਗਤ ਜਿੱਤਣਾ ਦੱਸਦੇ ਹਨ।

੭. ਸੰਸ:, ਆਦੇਸ-ਆਗਿਆ। ਪਰ ਜੋਗੀਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਨਮਸਕਾਰ ਹੋ ਗਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜੋਗੀ ਸ਼ਿਵ, ਭਗਵਤੀ ਆਦਿ ਨੂੰ ਯਾ ਸਿਧਾਂ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ।

੮. ਅ+ਨੀਲ-ਜਿਸ ਵਿਚ ਨੀਲ (ਆਦਿ) ਨਾ ਹੋਵੇ, ਅਰੰਗ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੂੰ 'ਅਰੰਗ' ਦੱਸਦੇ ਹਨ। ਯਥਾ-ਰੂਪੁ ਨ ਰੇਖ ਨ ਰੰਗੁ ਕਿਛੁ (ਸੁਖਮਨੀ)। ਜੋਗੀ ਸ਼ਿਵ ਦੇ ਉਪਾਸਕ ਹਨ। ਸ਼ਿਵਜੀ ਦਾ ਇਕ ਨਾਮ 'ਨੀਲਕੰਠ' ਹੈ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਸ਼ਿਵ ਦੇ ਕਰਤਾ ਅਪਣੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੂੰ 'ਅਨੀਲ' ਦੱਸਦੇ ਹਨ, ਸੋ ਇਸ ਵਿਚ ਇਹ ਕਟਾਖਯ ਬੀ ਹੈ, ਭਾਵ-ਪਵਿਤ੍ਰ, ਮਾਯਾ ਰਹਿਤ।

ਭੁਗਤਿ ਗਿਆਨੁ ਦਇਆ ਭੰਡਾਰਣਿ ਘਟਿ ਘਟਿ ਵਾਜਹਿ ਨਾਦ॥

ਆਪਿ ਨਾਥੁ ਨਾਥੀ ਸਭ ਜਾ ਕੀ ਰਿਧਿ ਸਿਧਿ ਅਵਰਾ ਸਾਦ॥

ਸੰਜੋਗੁ ਵਿਜੋਗੁ ਦੁਇ ਕਾਰ ਚਲਾਵਹਿ ਲੇਖੇ ਆਵਹਿ ਭਾਗ॥
ਆਦੇਸੁ ਤਿਸੈ ਆਦੇਸੁ॥
ਆਦਿ ਅਨੀਲੁ ਅਨਾਦਿ ਅਨਾਹਤਿ ਜੁਗੁ ਜੁਗੁ ਏਕੋ ਵੇਸੁ॥੨੯॥

(ਸ਼ਿਵ ਅਰਾਧਨਾ ਨਾਲ ਜੋ ਭੋਜਨ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਉਹ ਤਾਂ ਸਭ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਮਿਲ ਰਿਹਾ ਹੈ ਪਰ ਆਦਿ ਅਨੀਲ ਦੀ ਅਰਾਧਨਾ ਨਾਲ ਸਾਨੂੰ) ਗਿਆਨ (ਰੂਪੀ) ਭੋਜਨ[੧] ਮਿਲਦਾ[੨] ਹੈ। (ਜੋ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਰੂਪੀ ਭੁੱਖ ਨੂੰ ਨਿਵਾਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ), ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਦੀ ਭੰਡਾਰਣ ਅੰਨ ਪੂਰਨਾ ਹੈ[੩] ਪਰ ਗਿਆਨ ਰੂਪੀ ਭੋਜਨ ਦੀ) ਭੰਡਾਰਨ ਦਇਆ ਹੈ, (ਦਿਆਲੂ ਹੋ ਕੇ ਗੁਰੂ ਗਜਾਨ ਦੇਂਦਾ ਤੇ ਅਗੋਂ ਦਇਆ ਬ੍ਰਿਤੀ ਨਾਲ ਵੰਡੀਦਾ ਹੈ। ਤੁਸਾਂ ਪਾਸ ਨਾਦੀ ਹੈ ਤੇ ਭੋਜਨ ਸਮੇਂ ਵਜਾਉਂਦੇ ਹੋ) ਹਿਰਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ (ਜੋ ਨਾਦ ਵੱਜ ਰਿਹਾ ਹੈ[੪] (ਇਹ ਸਾਡਾ ਨਾਦ ਹੈ)। (ਤੁਸਾਡੇ ਮਨੁੱਖ-ਨਾਥਾਂ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਸਾਡਾ) ਨਾਥ ਆਪ (ਪ੍ਰਭੂ ਹੈ), ਜਿਸ ਦੀ ਨੱਥੀ ਹੋਈ ਸਾਰੀ (ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ) ਹੈ। (ਤੁਸੀਂ) ਰਿੱਧੀ ਸਿੱਧੀ[੫] (ਦੀਆਂ ਚੇਟਕਾਂ ਵਿਚ ਹੋ ਅਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ) ਹੋਰਨਾਂ ਦਾ[੬] (ਅਰਥਾਤ ਪਰਮਾਰਥ ਤੋਂ ਉਪਰਿਆਂ ਦਾ) ਸੁਆਦ (ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ ਤੁਹਾਡੀ ਕਾਰ ਕਾਰੋਬਾਰੀ ਚਲਾਉਂਦੇ ਹਨ[੭] ਪਰ ਅਸਲ ਵਿਚ ਵਿਸ਼੍ਵ ਦੀ ਤੇ ਸਾਡੀ) ਕਾਰ ਸੰਜੋਗ ਤੇ ਵਿਜੋਗ ਦੋਵੇਂ ਚਲਾਉਂਦੇ ਹਨ, (ਪਿਛਲੇ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਲੇਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪੋ ਆਪਣੇ) ਛਾਂਦੇ[੮]। ਚਲੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। (ਬਾਕੀ ਅਰਥ ਪਿੱਛੇ ਆ ਚੁੱਕਾ ਹੈ)॥੨੯॥

---

੧. ਭੁਗਤਿ=ਭੁਕ੍ਰਿ=ਭੋਜਨ   ੨. ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਕਾ ਭੋਜਨੁ ਗਿਆਨ (ਸੁਖਮਨੀ)।

੩. ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਨੂੰ ਕਦੇ ਭਿੱਖਿਆ ਨਾ ਮਿਲਣ ਤੇ ਮਹਾਂਮਾਯਾ ਨੇ 'ਅੰਨ ਪੂਰਣਾ' ਦੇਵੀ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰ ਕੇ ਕਾਂਸ਼ੀ ਵਿਚ ਅੰਨ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। (ਵ.ਕ.)।

੪. ਗਲੇ ਵਿਚ ਨਾਦੀ ਲਟਕਦੀ ਰਖਦੇ ਹਨ ਜੋਗੀ, ਜੋ ਭੰਡਾਰਾ ਖਾਣ ਵੇਲੇ ਵਜਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਅਥਵਾ ਸ਼ਿਵ ਪਾਸ ਤਾਂ ਸਿੰਙੀ ਤੇ ਡੌਰੂ ਦਾ ਨਾਦ ਹੈ, ਪਰ ਸਾਡੇ ਅਨੀਲ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਨਾਦ ਘਟ ਘਟ ਵਿਚ ਵਜ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜੋਗੀ ਸਿੰਙੀ ਬੀ ਰਖਦੇ ਤੇ ਵਜਾਉਂਦੇ ਹਨ।

੫. ਰਿਧੀਆਂ ਨੌਂ ਹਨ, ਸਿਧੀਆਂ ਅੱਠ ਤੇ ਅਠਾਰਾਂ ਹਨ। ਦੁਹਾਂ ਦਾ 'ਭਾਵ ਐਸ਼੍ਵਰਯ ਤੇ ਕਰਾਮਾਤੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਤੋਂ ਹੈ। 'ਸਭਿ ਨਿਧਾਨ ਦਸ ਅਸਟ ਸਿਧਾਨ॥' (ਗੂਜਰੀ ਮ:੫)। 'ਅਸਟ ਸਿਧਿ ਨਵ ਨਿਧਿ ਏਹ॥' (ਬਸੰਤ ਮ:੫)। (ਅ) ਐਉਂ ਬੀ ਅਰਥ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ:- ਆਪ ਓਹ ਨਾਥ ਹੈ ਤੇ ਰਿਧਿ ਸਿਧਿ ਦੇ ਹੋਰ ਸਾਰੇ ਸੁਆਦ ਨਾਥ ਦੇ ਨੱਥੇ ਹੋਏ ਹਨ।

੬. ਅਵਰਾਂ=ਔਰ ਦਾ ਬਹੁ ਬਚਨ ਹੈ ਔਰਾਂ, ਅਵਰ ਦਾ ਬਹੁ ਬਚਨ ਹੈ ਅਵਰਾਂ=ਹੋਰਨਾਂ ਦਾ। ਸਾਂਈਂ ਦੇ ਰਸਤੇ ਤੋਂ ਹੋਰ ਰਾਹੇ ਟੁਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ। (ਅ) ਆਵਰਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ, ਜੋ ਮਾਇਆ ਨੇ ਆਵਰੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਜੋ ਅਗਜਾਨ ਵਿਚ ਹਨ। ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਨਾਮ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਰਿਧੀ ਸਿਧੀ ਤੋਂ ਵੈਰਾਗ ਧਾਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ-ਧ੍ਰਿਗੁ ਸਿਧੀ ਧ੍ਰਿਗੁ ਕਰਮਾਤਿ॥ (ਸੋ:ਵਾ:ਮ:੩) ਭਾਵ ਦੁਹਾਂ ਦਾ ਇਕੋ ਹੈ।

੭. ਸੰਸ:, ਸੰਯੋਗ=ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਮੇਲ। ਸੰਸ:, ਵਿਯੋਗ=ਵਿਛੋੜਾ। ਮੁਰਾਦ ਹੈ ਵਾਂਛਿਤ ਦਾ ਮਿਲਨਾ ਤੇ ਵਿਛੁੜ ਜਾਣਾ, ਅਵਾਂਛਤ ਦਾ ਆ ਟੱਕਰਨਾ ਤੇ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਣਾ। ਏਹ ਕੁਛ 'ਕੀਤੇ ਕਰਮ' ਆਪ ਸਾਡੇ ਲਈ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਪਦਾਰਥਾਂ ਤੇ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਮੇਲ ਲਈ ਵਾਕ ਹੈ:- ਸੰਜੋਗੀ ਮਿਲਿ ਏਕ ਸੇ ਵਿਜੋਗੀ ਉਠਿ ਜਾਇ॥ (ਸਿਰੀ ਮ:੧-੧੮)। ਸਾਧੂ ਦਾ ਮੇਲ-ਸੰਜੋਗਿ ਮਿਲਾਏ ਸਾਧ ਸੰਗਾਏ॥ (ਕਾਨੜਾ ਮ:੫-੧੩੦੭)। ਪਰਮਾਤਮ ਮੇਲ-ਸੰਜੋਗੀ ਮੇਲਾ ਥਾਨਿ ਸੁਹੇਲਾ॥ (ਸੂਹੀ ਛੰਤ ਮ:੧-੭੬੪)

੮. ਸੰਸ:, ਭਾਗ=ਹਿੱਸਾ, ਛਾਂਦਾ। (ਸੰਪ੍ਰ:)। (ਅ) ਭਾਗ=ਪਰਾਰਬਧ। (ਸੰਪ੍ਰ:)।

[੩੦]

ਜੋਗੀ ਸ਼ਿਵ ਉਪਾਸ਼ਕ ਸੰਪ੍ਰਦਾਯਕ ਸਨ। ਸੰਪ੍ਰਦਾਯਕ ਜੋਸ਼ ਵਿਚ ਸੰਪ੍ਰਦਾਵਾਂ ਦੀ ਅਕਸਰ ਦੂਸਰੇ ਦੇ ਇਸ਼ਟ ਨੂੰ ਨੀਵਾਂ ਕਹਿਣ ਤੇ ਬੇਅਦਬੀ ਤਕ ਪਹੁੰਚ ਪੈਣ ਦੀ ਨੌਬਤ ਪੁੱਜ ਜਾਂਦੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਇਸ ਪਉੜੀ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਜੀ ਜੋਗੀਆਂ ਨੂੰ ਬੜੇ ਸੁਹਣੇ ਤਰੀਕੇ ਤੇ ਇਸ ਅਵਗੁਣ ਤੋਂ ਵਰਜਦੇ ਹੋਏ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਪੂਜਾ ਵਿਚ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ:- ਹਿੰਦੂ ਮਤ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸ਼ਿਵ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ, ਬ੍ਰਹਮਾ, ਇਕੋ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਮਾਯਾ ਦੁਆਰਾ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਹੋਏ[੧] ਹਨ, ਮੂਲ ਬੀ ਇਕੋ ਹੋਇਆ ਫੇਰ ਕਾਰਜ ਸਪੁਰਦਗੀ ਵਿਚ ਤਿੰਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਸਪੁਰਦ ਹਨ। ਇਉਂ ਇਹ ਤਿੰਨੇ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰਾਂ ਵਿਚ (ਪਰਵਾਣ=) ਮੰਨੇ ਪ੍ਰਮੰਨੇ ਦੇਵਤਾ ਹਨ। ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਿੰਦਣਾਂ ਤੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਸਲਾਹੁਣਾ ਅਪਣੇ ਹੀ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤਿਕੂਲਤਾ ਹੈ। 'ਇਹ ਵਿਖਮਤਾ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦਾ ਖਿਆਲ' ਦੇ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨੂੰ ਹੋਰ ਉੱਚਾ ਚੁੱਕਦੇ ਹਨ ਇਹ ਦੱਸਕੇ ਕਿ ਓਹ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ ਦੇ ਕੀਤੇ (ਰਚੇ) ਹੋਏ ਹਨ[੨], ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਨਾਵਟ ਵਿਚ ਮਾਯਾਵੀ ਹਿੱਸਾ ਹੈ, ਓਹ ਕ੍ਰਿਤ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਕਰਤਾ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦੇਖ ਸਕਦੇ, ਕਰਤਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਦਾ ਹੈ। ਓਹ ਆਪੂੰ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ, ਜਿਵੇਂ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਭਾਉਂਦਾ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਟੋਰਦਾ ਹੈ, ਓਹ ਜੋ ਕੁਛ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਸ ਦੇ ਫੁਰਮਾਨ ਨੂੰ ਬਜਾ ਲਿਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਸ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ ਨੂੰ, ਜੋ ਆਦਿ ਅਨੀਲ ਅਨਾਦਿ ਅਨਾਹਤ ਹੈ ਤੇ ਮਾਯਾ ਰਹਿਤ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਸਦਾ ਇਕ-ਰਸ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਆਦੇਸ ਕਰਨੇ (ਪੂਜਣੇ) ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਂਦੇ ਹਨ:-

ਏਕਾ ਮਾਈ ਜੁਗਤਿ ਵਿਆਈ	(ਏਕਾ[੩]=)ਬ੍ਰਹਮ ਤੇ (ਮਾਈ=) ਮਾਇਆ ਦੇ (ਜੁਗਤਿ=)

੧. ਗੀਤਾ ਦੁਆਰਾ ਬੋਲ ਰਿਹਾ ਪ੍ਰਭੂ ਆਖਦਾ ਹੈ- (ਮਹਤ ਬ੍ਰਹਮ ਅਰਥਾਤ) ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਗਰਭ ਹੈ, ਉਸ ਵਿਚ ਮੈਂ ਬੀਜ ਪਾਉਣ ਵਾਲਾ ਪਿਤਾ ਹਾਂ। ਸਭ ਪ੍ਰਾਣੀਆਂ ਦੀ ਉਤਪਤੀ ਉਸ ਤੋਂ ਹੈ॥ (੧੪.੩-੪)

੨. ਬ੍ਰਹਮਾ ਬਿਸਨੁ ਮਹੇਸ ਇਕ ਮੂਰਤਿ ਆਪੇ ਕਰਤਾ ਕਾਰੀ॥ (ਰਾਮਕਲੀ ਮ:੧-ਅਸ਼ਟ-੯-੯੦੮)

੩. ਏਕਾ=ਜੋ ਇਕੋ ਹੀ ਹੈ ਅਰਥਾਤ ਬ੍ਰਹਮ। ਤੀਸਰੀ ਤੁਕ ਵਿਚ ਪਦ 'ਤਿਸ' ਤੇ ਚੌਥੀ ਵਿਚ 'ਓਹੁ' ਦੁਏ 'ਸਰਵਨਾਮ' ਹਨ ਤੇ ਇਕ ਵਚਨ ਹਨ ਤੇ ਏਹ ਦੁਏ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਹਿਲੋਂ ਆਇਆ 'ਏਕਾ' ਪਦ ਸੰਗਯਾ ਹੈ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਨਹੀਂ। ਏਹ ਸਰਵਨਾਮ 'ਏਕਾ' ਸੰਗਯਾ ਦੇ ਹਨ ਜੋ ਏਕਾਕਿ ਬ੍ਰਹਮ ਦਾ ਵਾਚਕ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਹੋਰਥੇ ਬੀ ਇਹ ਵਰਤਾਉ ਆਇਆ ਹੈ, ਯਥਾ:- 'ਏਕਾ ਖੋਜੈ ਏਕ ਪ੍ਰੀਤਿ'॥ (ਬਸੰ:ਮ:੫)। ਪੁਨਾ:- 'ਏਕੋ ਕਉ ਸਚੁ ਏਕਾ ਜਾਣੈ॥' (ਸਿ:ਗੋ:)। ਏਕੋ ਰਵਿ ਰਹਿਆ ਸਭ ਠਾਈ॥ (ਪ੍ਰਭਾ:ਮ:੧)। ਸੰਪ੍ਰਦਾ ਵਿਚ ਐਉਂ ਬੀ ਇਹੋ ਅਰਥ ਕਰਦੇ ਹਨ-ਮਾ-ਮਾਇਆ। ਈ-ਈਸ਼੍ਵਰ; ਅਰਥਾਤ-ਇਕੋ ਮਾਇਆ ਈਸ਼੍ਵਰ ਨਾਲ ਯੁਕਤ ਹੋ ਕੇ ਪ੍ਰਸੂਤ ਹੋਈ....। ਇਕ ਪੁਰਾਣੇ ਟੀਕਾਕਾਰ ਨੇ ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਅਰਥ ਹੀ ਕੀਤੇ ਹਨ ਤੇ 'ਇਕ ਮਾਇਆ ਨੇ ਕਿਸੇ ਤਰਕੀਬ ਨਾਲ ਤਿੰਨ ਪਰਵਾਣ ਚੇਲਿਆਂ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿਤਾ' ਬੀ ਅਰਥ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਪਰ ਜੇ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਛੜੀ ਮਾਇਆ ਨੇ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਰਚ ਲਈ ਤਾਂ ਉਪਰ ਦੱਸੇ ਗੀਤਾ ਦੇ (੧੪-੩-੪ ਵਾਲੇ) ਪ੍ਰਮਾਣ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਨਹੀਂ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਗੁਰੂ ਆਸ਼ੇ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਰਤਾ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਮੰਨਦੇ ਹਨ, ਮਾਇਆ ਉਸ ਬਿਨਾ ਆਪੇ ਰਚਨਾ ਨਹੀਂ ਰਚ ਸਕਦੀ। ਯਥਾ- ਨਿਰੰਕਾਰਿ ਆਕਾਰੁ ਉਪਾਇਆ॥ ਮਾਇਆ ਮੋਹੁ ਹੁਕਮਿ ਬਣਾਇਆ॥ ਆਪੇ ਖੇਲ ਕਰੇ ਸਭਿ ਕਰਤਾ ਸੁਣਿ ਸਾਚਾ ਮੰਨਿ ਵਸਾਇਦਾ॥੧॥ ਮਾਇਆ ਮਾਈ ਤ੍ਰੈਗੁਣ ਪਰਸੂਤ ਜਮਾਇਆ॥ (ਮਾਰੂ ਸੋਲਹੇ ਮ:੩)। ਅਰਥਾਤ ਮਾਇਆ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਬਣੀ ਅਤੇ ਕਰਤੇ ਨੇ ਮਾਇਆ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸੂਤ ਕਰਕੇ ਤ੍ਰੈਗੁਣ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ।

ਤਿਨਿ ਚੇਲੇ ਪਰਵਾਣੁ॥
ਇਕੁ ਸੰਸਾਰੀ ਇਕੁ ਭੰਡਾਰੀ
ਇਕੁ ਲਾਏ ਦੀਬਾਣੁ॥

ਜਿਵ ਤਿਸੁ ਭਾਵੈ ਤਿਵੈ ਚਲਾਵੈ
ਜਿਵ ਹੋਵੈ ਫੁਰਮਾਣੁ॥
ਓਹੁ ਵੇਖੈ ਓਨਾ ਨਦਰਿ ਨ
ਆਵੈ ਬਹੁਤਾ ਏਹੁ ਵਿਡਾਣੁ॥
ਆਦੇਸੁ ਤਿਸੈ ਆਦੇਸੁ॥
ਆਦਿ ਅਨੀਲੁ ਅਨਾਦਿ
ਅਨਾਹਤਿ ਜੁਗੁ ਜੁਗੁ ਏਕੋ
ਵੇਸੁ॥੩੦॥

ਸੰਜੋਗਾਂ[੧] ਹੋਣ ਨਾਲ (ਮਾਯਾ) ਪ੍ਰਸੂਤ ਹੋਈ[੨], (ਉਸ ਤੋਂ) ਤਿੰਨ[੩] ਚੇਲੇ ਹੋਏ (ਜੋ) ਪ੍ਰਮਾਣੀਕ (ਦੇਵਤੇ ਮੰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਤਿੰਨਾਂ ਦੇ ਸਪੁਰਦ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਰਚਨਾ ਦੇ ਤ੍ਰੈ ਕੰਮ ਦਿਤੇ ਗਏ) ਇਕ ਬ੍ਰਹਮਾ, ਇਕ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਤੇ ਇਕ ਸ਼ਿਵਜੀ[੪], (ਪਰ ਓਹ ਸੁਤੰਤਰ ਕਾਰਕ ਨਹੀਂ ਹਨ) ਜਿਕੁਰ ਉਸ (ਏਕੇ=ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ) ਨੂੰ ਭਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਤਿੱਕੁਰ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਚੇਲਿਆਂ ਨੂੰ) ਚਲਾਉਂਦਾ ਹੈ (ਤੇ ਓਹ ਕਰਦੇ ਹਨ) ਜਿੱਕੁਰ (ਉਸ ਏਕੇ=ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ) ਹੁਕਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ[੫]। (ਫਿਰ) ਵੱਡਾ ਅਚਰਜ ਇਹ (ਦੇਖੋ ਕਿ) ਉਹ ਤਾਂ ਵੇਖਦਾ ਹੈ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਨੂੰ ਪਰ ਆਪ) ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦਿੱਸਦਾ, (ਤਾਂਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਤੋਂ ਉਚੇ ਉਠੋ ਤੇ ਉਸ ਕਰਤਾਪੁਰਖ ਨੂੰ ਆਖੋ) ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ, ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ (ਸਾਡੀ) ਉਸਨੂੰ (ਜੋ ਸਭ ਦਾ) ਆਦਿ ਹੈ, (ਜੋ) ਪਵਿਤ੍ਰ ਹੈ, (ਜਿਸਦਾ) ਆਦਿ ਨਹੀਂ, ਜੋ ਨਾਸ਼ ਹੋਣ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ ਤੇ ਹਰ ਜੁਗ ਵਿਖੇ ਇਕ-ਰਸ ਹੈ॥੩੦॥

[੩੧]

ਜੋਗੀ ਸ਼ਿਵ ਦਾ ਆਸਨ ਸ਼ਿਵ ਲੋਕ ਵਿਚ ਮੰਨਦੇ ਹਨ, ਜਿਥੇ ਸਰਬ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਭੰਡਾਰ ਤੇ ਭੋਗ ਪੂਰਨ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਉਥੇ ਪੁੱਜਣ ਵਾਲੇ ਜੋਗੀਆਂ ਨੂੰ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਮਿਲਦੇ ਦੱਸੀਦੇ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸ਼ਿਵ ਆਦਿ ਦਾ ਰਚਣਹਾਰ ਜੋ ਆਦਿ ਅਨੀਲ ਹੈ ਤੇ ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਹੈ, ਉਸਦਾ-

---

੧. ਜੁਗਤਿ, ਸੰਸ: ਯੁਕ੍ਤ=ਜੁੜਿਆ। ਯੁਕ੍ਤਿ=ਜੋੜ, ਸੰਜੋਗ, ਜੁੜਨ।

੨. ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅਚੇਤਨ ਮਾਯਾ ਨੂੰ ਨਿਰੰਕਾਰ ਨੇ ਆਪਣੀ ਚੇਤਨ ਸਤਜਾ ਨਾਲ ਸਤਜਾਵਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਹੋਈ।

੩. 'ਮਾਇਆ ਮਾਈ ਤ੍ਰੈਗੁਣ ਪਰਸੂਤ ਜਮਾਇਆ'॥ ਸੋ ਬ੍ਰਹਮਾ ਕਰਤ੍ਰੀ ਸ਼ਕਤੀ ਵਾਲਾ ਹੋਣ ਤੇ ਰਜੋ ਗੁਣ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਪੂਜਜ ਤੇ ਧਜਾਨ ਦਾ ਆਸਰਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਸਤੋ ਗੁਣ, ਸ਼ਿਵ ਮਾਰਨ ਤੇ ਸੰਘਾਰ ਆਦਿ ਸ਼ਕਤੀ ਕਰਕੇ ਤਮੋ ਗੁਣ।

੪. ਸੰਸਾਰੀ, ਭੰਡਾਰੀ, ਲਾਏ ਦੀਬਾਣੁ ਦੇ ਅਰਥ ਬ੍ਰਹਮਾ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ, ਸ਼ਿਵ ਹੀ ਲਗਦੇ ਚਲੇ ਆਏ ਹਨ, ਪਰ ਵਿਤਪਤੀਆਂ ਵਿਚ ਫਰਕ ਹੈ। (ੳ) ਸੰਸਾਰੀ=ਬ੍ਰਹਮਾ, ਸੰਸਾਰ ਰਚਨੇ ਵਾਲਾ। ਭੰਡਾਰੀ-ਸ਼ਿਵ, ਜੋ ਭੰਡਾਰ ਭਰਨੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸਿਧ ਹੈ। ਆਮ ਗੀਤਾਂ ਵਿਚ ਬੀ ਹੈ 'ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਭਰੇਗਾ ਭੰਡਾਰ'। ਲਾਏ ਦੀਬਾਣ=ਜੋ ਦੀਵਾਨ ਲਾਉਂਦਾ ਹੈ ਸੋ ਵਿਸ਼ਨੂੰ (੧੭੫੮ ਬਿ:), (ਅ) ਸੰਸਾਰੀ=ਬ੍ਰਹਮਾ। ਭੰਡਾਰੀ=ਪਾਲਣਹਾਰ ਵਿਸ਼ਨੂੰ। ਲਾਏ ਦੀਬਾਣ=ਦੀਵਾਨ ਲਗਾਉਣੇ ਵਾਲਾ ਤੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਮੁਹਾਸਬਾ ਲੈਣ ਵਾਲਾ, ਭਾਵ ਮਹਾਂਦੇਵ (੧੮੫੨ ਬਿ:)। (ੲ) ਕਵੀ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮੁਹਾਸਬਾ ਲੈਣੇ ਵਾਲਾ ਅਰਥ ਗ਼ਲਤ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸ਼ਿਵਜੀ ਕਿਸੇ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਵਿਚ ਮੁਹਾਸਬਾ ਲੈਣ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ ਤੇ ਅਪਣਾ ਅਰਥ ਕਰਦੇ ਹਨ-ਲਾਏ ਦੀ ਬਾਣ= ਲੈ ਕਰਨੇ ਦਾ ਸੁਭਾਵ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ, ਭਾਵ ਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ-ਸ਼ਿਵਜੀ। (੧੮੮੬ ਬਿ:)। (ਸ) ਲਾਏ ਦੀਬਾਣ-ਸੰਹਾਰ ਕਰਤਾ। (ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ)।

੫. ਯਥਾ-ਬ੍ਰਹਮਾ ਬਿਸਨੁ ਮਹੇਸੁ ਉਪਾਇਅਨੁ ਹੁਕਮਿ ਕਮਾਵਨਿ ਕਾਰਾ॥(ਰਾਮ:ਵਾਰ ਮ:੩-੪-੬੪੮)।

ਆਸਣੁ ਲੋਇ ਲੋਇ ਭੰਡਾਰ॥	ਆਸਣ (ਕੇਵਲ ਸ਼ਿਵ ਲੋਕ ਵਿਚ ਨਹੀਂ, ਤਿੰਨਾਂ ਹੀ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ) ਹਰੇਕ ਲੋਕ ਵਿਚ ਹੈ, (ਤੇ ਉਸ ਦੇ) ਭੰਡਾਰੇ ਬੀ ਹਰ ਲੋਕ ਵਿਚ ਹੈਨ। (ਉਨ੍ਹਾਂ ਭੰਡਾਰਿਆਂ ਵਿਚ) ਜੋ ਕੁਛ
ਜੋ ਕਿਛੁ ਪਾਇਆ ਸੁ ਏਕਾ ਵਾਰ॥ ਕਰਿ ਕਰਿ ਵੇਖੈ ਸਿਰਜਣਹਾਰੁ॥ ਨਾਨਕ ਸਚੇ ਕੀ ਸਾਚੀ ਕਾਰ॥ ਆਦੇਸੁ ਤਿਸੈ ਆਦੇਸੁ॥ ਆਦਿ ਅਨੀਲੁ ਅਨਾਦਿ ਅਨਾਹਤਿ ਜੁਗੁ ਜੁਗੁ ਏਕੋ ਵੇਸੁ॥ ੩੧॥	(ਉਸ ਨੇ) ਪਾਇਆ ਹੈ ਸੋ ਇਕੋ ਵਾਰ ਪਾ ਦਿਤਾ ਹੈ (ਭਾਵ, ਅਮੁੱਕ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਜੋ ਸਦਾ ਲਈ ਕਾਫੀ ਹੈ)। (ਉਹ) ਸਿਰਜਣਹਾਰ (ਰਚਨਾ) ਰਚ ਰਚ ਕੇ (ਆਪਣੀ ਰਚੀ ਹੋਈ ਨੂੰ) ਦੇਖਦਾ ਹੈ[1]। (ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ) ਆਪ ਸਤਜ (ਸਰੂਪ ਹੈ, ਜੋ ਉਸ) ਦੀ (ਕੀਤੀ) ਕਾਰ ਬੀ ਸੱਚੀ ਹੈ। (ਬਾਕੀ ਤੁਕਾਂ ਦਾ ਅਰਥ ਪਿੱਛੇ ਆ ਚੁੱਕਾ ਹੈ)॥੩੧॥

[੩੨]

ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਪਰਵਿਰਤ ਜੋਗ ਪੰਥੀਆਂ ਦਾ ਸੁਧਾਰ ਕਹਿ ਕੇ ਹੁਣ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਵਾਚ ਗਜਾਨੀਆਂ ਦੇ ਸੁਧਾਰ ਦਾ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਅਜ ਕਲ ਦੇ ਵਾਚਜ ਗਜਾਨੀਆਂ ਵਾਂਙੂ ਤਦੋਂ ਬੀ ਨਿਰਾ 'ਅਹੰਬ੍ਰਹਮ' ਕਹਿ ਕੇ ਆਪ ਈਸ਼੍ਵਰ ਬਣਨ ਵਾਲੇ ਗਜਾਨੀ ਹੈਸਨ। ਅਸਮਾਨਾਂ ਵਿਚ ਗਤੀ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਪੰਛੀ ਤੇ ਧਰਤੀ ਤੇ ਰੀਂਗਣ ਵਾਲੇ ਕੀਟ ਦੇ ਰੂਪਕ ਵਿਚ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਫਰਕ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਅਤਿਸ਼ਜ ਕਰਕੇ ਜਗਦੀਸ਼੍ਵਰ ਦੇ ਨਾਮ ਸਿਮਰਣ ਵਿਚ ਲਗੇ ਹੋਏ ਜਗਜਾਸੂ 'ਪਤਿਬ੍ਰਤ ਇਸਤ੍ਰੀ' ਵਾਂਙੂ 'ਈਸ਼੍ਵਰ ਰੂਪ' ਪਤੀ ਦੇ ਦੁਆਰੇ ਅੱਪੜਦੇ ਹਨ ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਤੀ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਉਸ ਦੀ ਨਦਰ ਨਾਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। 'ਨਾਮ' ਤੇ 'ਨਦਰ' ਦੋ ਨੁਕਤੇ ਹਨ ਇਸ ਪਉੜੀ ਵਿਚ, ਜੋ ਜਗਜਾਸੂ ਨੂੰ ਦਰੁਸਤ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਉਸ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਨੂੰ ਜਗਤ ਦੇ ਈਸ਼੍ਵਰ ਨਾਲ ਇਕ ਮਿਕ ਹੋ ਜਾਣਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। 'ਇਕ ਦੂ...' ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ '....ਇਕੀਸ' ਤਕ ਤਾਂ 'ਨਾਮ' ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ, ਇਹ ਹੈ ਜਗਜਾਸੂ ਦਾ ਪਤੀ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਨਾ। ਫਿਰ ਹੈ 'ਨਦਰ'- 'ਨਾਨਕ ਨਦਰੀ ਪਾਈਐ' ਇਹ ਹੈ 'ਪਰਮੇਸ਼੍ਵਰ ਦਾ ਜਗਜਾਸੂ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ'। ਸਾਡੇ ਕੀਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਤਦੋਂ ਹੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਸਾਨੂੰ ਪਰਮ ਪੁਰਖ ਪਜਾਰ ਕਰਨ ਲਗ ਜਾਵੇ। ਯਥਾ- ਮੁਹੌ ਕਿ ਬੋਲਣੁ ਬੋਲੀਐ ਜਿਤੁ ਸੁਣਿ ਧਰੇ ਪਿਆਰੁ॥ (ਜਪੁਜੀ)। ਨਾਮ ਦਾ ਸਿਮਰਣ ਜਗਜਾਸੂ ਨੂੰ 'ਅੰਤ' ਦੀ ਸਰਹਦ ਉਤੇ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਅਗੋਂ ਅਨੰਤ ਵਿਚ ਆਪੂੰ ਛਾਲ ਨਹੀਂ ਵਜਦੀ। ਓਥੋਂ ਤਾਂ 'ਅਨੰਤ' ਆਪਣੇ ਕਿਸੇ ਕ੍ਰਿਪਾ-ਕਟਾਖਜ ਨਾਲ ਖਿੱਚਦਾ ਹੈ। ਹਾਂ, ਇਹ ਮਿਹਰ ਵਾਲੇ ਦੀ ਮਿਹਰ ਦਾ ਕ੍ਰਿਸ਼ਮਾ ਹੈ, ਇਹ ਨਦਰ ਹੈ[2]।

ਇਕ ਦੂ ਜੀਭੌ ਲਖ ਹੋਹਿ ਲਖ ਹੋਵਹਿ ਲਖ ਵੀਸ॥ ਲਖੁ ਲਖੁ ਗੇੜਾ ਆਖੀਅਹਿ ਏਕੁ ਨਾਮੁ ਜਗਦੀਸ॥	ਇਕ ਜੀਭ ਤੋਂ (ਸਾਡੀਆਂ) ਲੱਖ (ਜੀਭਾਂ) ਹੋ ਜਾਣ ਤੇ ਲਖ (ਜੀਭਾਂ) ਹੋ ਜਾਣ ਵੀਹ ਲਖ, (ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਫੇਰ ਅਸੀਂ) ਲਖ ਲਖ ਵੇਰ ਜਗਤ ਦੇ ਮਾਲਕ (ਪਰਮੇਸ਼੍ਵਰ) ਦਾ ਇਕ ਨਾਮ

੧. 'ਦੇਖਣ' ਵਿਚ ਦੋ ਭਾਵ ਹਨ, ਸਾਖੀ ਹੋਕੇ ਦੇਖਦਾ ਹੈ, ਆਪ ਲੁਭਾਇਮਾਨ ਨਹੀਂ। ਉਸਦਾ ਦੇਖਣਾ ਦੀਸਨਹਾਰ ਦੀ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲਾ ਤੇ ਮੁਕਤ ਹੋਣ ਤਕ ਸੰਭਾਲ ਨਮਿਤ ਹੈ।

੨. ਉਵ ਨਾਮ-ਜਪੁ ਬੀ ਉਸ ਦੀ ਮਿਹਰ ਨਾਲ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਏਤੁ ਰਾਹਿ ਪਤਿ ਪਵੜੀਆ ਚੜੀਐ ਹੋਇ ਇਕੀਸ॥

ਲੈਂਦੇ ਰਹੀਏ[1]। ਇਹ ਹੈ ਰਾਹ (ਜਿਸ ਵਿਚ) ਪਤੀ[2] (ਦੇ ਮਹਲ) ਦੀਆਂ ਪਉੜੀਆਂ ਹਨ, (ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਤੇ) ਚੜ੍ਹਨ ਨਾਲ (ਜਗਤ ਦੇ) ਈਸ਼੍ਵਰ ਨਾਲ ਇਕ ਹੋਈਦਾ ਹੈ[3]। (ਪਰੰਤੂ

ਸੁਣਿ ਗਲਾ ਆਕਾਸ ਕੀ ਕੀਟਾ ਆਈ ਰੀਸ॥

ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਰ ਅੱਪੜ ਪੈਣ ਦੀਆਂ) ਅਰਸ਼ੀ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣ ਕੇ (ਨਾਮ ਅਭਜਾਸ ਦੇ ਬਲ ਤੋਂ ਸੱਖਣੇ ਕਥਨੀ ਮਾਤ੍ਰ ਦੇ ਖੰਭਾਂ ਵਾਲੇ) ਕੀੜਿਆਂ ਨੂੰ ਰੀਸ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ (ਕਿ ਅਸੀਂ ਬੀ ਕੀਟ-ਪੰਖਾਂ ਨਾਲ ਅਕਾਸ਼ ਦੇ ਧੁਰ ਪੁੱਜ ਪਵਾਂਗੇ, ਪਰ) ਹੇ

ਨਾਨਕ ਨਦਰੀ ਪਾਈਐ ਕੂੜੀ ਕੂੜੈ ਠੀਸ॥੩੨॥

ਨਾਨਕ! (ਬ੍ਰਿਤੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੂੜੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਵਿਚ ਲੱਗ ਰਹੀ ਹੈ ਐਸੇ) ਕੂੜੇ (ਪੁਰਖਾਂ) ਦੀਆਂ ਗੱਪਾਂ ਕੂੜ ਹੀ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ; (ਜਗਤ ਦੇ ਈਸ਼ ਨੂੰ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ) ਮਿਹਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਹੀ ਪਾਈਦਾ ਹੈ॥੩੨॥

[੩੩]

ਪਿਛਲੀ ਪਉੜੀ ਵਿਚ 'ਨਾਮ ਤੇ ਨਦਰ' ਦਾ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਇਸ ਪਉੜੀ ਵਿਚ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ 'ਨਾਮ ਤੇ ਨਦਰ' ਦਾ ਮਾਰਗ 'ਜ਼ੋਰ' ਦਾ ਮਾਰਗ ਨਹੀਂ[4], ਜਿਸ ਤੋਂ ਇਹ ਵਿਦਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ 'ਸਹਿਜ ਦਾ ਮਾਰਗ' ਹੈ। ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਜੋ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲੋੜੀਦੀ ਹੈ ਉਹ ਆਪਣੇ ਹੀ ਮਨੋਰਥ ਦੇ

---

੧. ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪ ਇਹ ਮਾਰਗ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਦੀਵ ਰੁੱਝੇ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਏ। ਜੋ ਰੁੱਝੇ ਹਨ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਕ ਜੀਭ ਕਾਫੀ ਨਹੀਂ, ਲੱਖਾਂ ਹੀ ਹੋਣ ਤੇ ਲੱਖਾਂ ਗੇੜ ਆਉਣ ਉਸ ਦੇ, ਐਸੀ ਬਾਹੁਲਤਾ ਨਾਲ ਇਸ ਵਿਚ ਰੁੱਝੀਏ। ਜਦੋਂ ਮਨ ਤਨ ਇਸ ਸਿਮਰਨ ਵਿਚ ਰਚ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਦੋਂ ਰੋਮ ਰੋਮ ਵਿਚ ਨਾਮ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਮਾਨੋ ਹਰ ਰੋਮ ਜਿਹਵਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ- ਰੋਮਿ ਰੋਮਿ ਹਰਿ ਉਚਰੈ ਖਿਨੁ ਖਿਨੁ ਹਰਿ ਸੋਈ॥ (ਵਾਰ ਸਾਰੰਗ ਮ:੪-੨੫-੧੨੪੭)। ਗੁਰਮੁਖਿ ਰੋਮਿ ਰੋਮਿ ਹਰਿ ਧਿਆਵੈ॥ (ਰਾਮ:ਸਿਧ ਗੋ:੨੭-੯੪੧)

ਇਥੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਲੱਖਾਂ ਜੀਭਾਂ ਨਾਲ ਜਪਣੇ ਦੀ ਨਿਖੇਧੀ ਦਾ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਵਿਧੀ ਦਾ ਹੈ। ਜੈਸੇ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ:- ਹਰਿ ਗੁਨ ਗਾਵਹੁ ਜਗਦੀਸ॥ ਏਕਾ ਜੀਹ ਕੀਚੈ ਲਖ ਬੀਸ॥ ਜਪਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਸਬਦਿ ਜਪੀਸ॥ ਹਰਿ ਹੋ ਹੋ ਕਿਰਪੀਸ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਹਰਿ ਕਿਰਪਾ ਕਰਿ ਸੁਆਮੀ ਹਮ ਲਾਇ ਹਰਿ ਸੇਵਾ ਹਰਿ ਜਪਿ ਜਪੇ ਹਰਿ ਜਪਿ ਜਪੇ ਜਪੁ ਜਾਪਉ ਜਗਦੀਸ॥ (ਕਾਨੜਾ ਮ:੪-੮/੧੨੯੬)। ਪੁਨਾ: ਲਾਖ ਜਿਹਵਾ ਦੇਹੁ ਮੇਰੇ ਪਿਆਰੇ ਮੁਖੁ ਹਰਿ ਆਰਾਧੇ ਮੇਰਾ ਰਾਮ॥ (ਸੂਹੀ ਮ:੫ ਛੰਤ ੬/੭੮੦)

੨. ਪਤਿ=ਪਤੀ, ਭਾਵ ਜਗਤ ਦਾ ਈਸ਼। ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ। (ਅ) ਪਤਿ ਪਵੜੀਆ ਦਾ ਅਰਥ ਸਨਮਾਨ ਦੀਆਂ ਪਉੜੀਆਂ ਬੀ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।

੩. ਇਕੀਸ=ਇਕ+ਈਸ=ਇਕ ਈਸ਼੍ਵਰ। (ਅ) ਐਉਂ ਬੀ ਅਰਥ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਵੀਹ ਵਿਸਵੇ ਦਾ ਕਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਗੇਣਤੀ ਵੀਹ ਤੱਕ ਹੈ, ਜਦ ੨੦ ਤੋਂ ਲੰਘ ਗਏ ਗਿਣਤੀ ਤੋਂ ਅਣਗਿਣਤ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚ ਗਏ। (ੲ) ੨੦ ਅੰਸ਼ ਜਗਤ ਤੇ ਇੱਕੀਵਾਂ ਤੁਰੀਆ, ਸੋ ਇਕ ਈਸ਼ਰ ਨਾਲ ਮਿਲ ਜਾਣ ਦਾ ਯਾ ਸ਼ੁਮਾਰ ਤੋਂ ਬੇਸ਼ੁਮਾਰ ਵਿਚ ਚਲੇ ਜਾਣ ਦਾ ਯਾ ਵੀਹ (ਜਗਤ) ਲੰਘ ਕੇ ਇਕੀਸ (ਤੁਰੀਆ) ਵਿਚ ਅੱਪੜਨ ਦਾ-ਤ੍ਰੈਹਾਂ ਦਾ-ਭਾਵ ਹੈ ਅਨੰਤ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਮੇਲ।

੪. ਇਕ ਜੋਰ 'ਹਉਂ' ਦੇ ਆਸਰੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਪਉੜੀ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ ਨਿਸਫਲਤਾ ਦੱਸੀ ਹੈ। ਇਕ ਜੋਰ 'ਆਤਮ ਬਲ' ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ। ਯਥਾ-ਜੋਰਿ ਤੁਮਾਰੈ ਸੁਖਿ ਵਸਾ ਸਚੁ ਸਬਦੁ ਨੀਸਾਣੁ॥ (ਗਉੜੀ ਮਾਝ ਮ:੫-੨੧੭)। ਪੁਨਾ: ਕਰਮ ਖੰਡ ਕੀ ਬਾਣੀ ਜੋਰੁ॥ (ਜਪੁਜੀ)। ਪੁਨਾ-ਤਿਥੈ ਜੋਧ ਮਹਾ ਬਲ ਸੂਰ॥(ਜਪੁਜੀ।)

ਉਲਟ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਕੁਛ ਐਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜ਼ੋਰ ਲਾ ਲਾ ਕੇ ਸੌਣਾ ਚਾਹੀਏ ਤਾਂ ਸਗੋਂ ਨੀਂਦ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ, ਨੀਂਦ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਸਹਿਜ ਭਾਵ ਵਿਚ ਗਿਆਂ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁਰਤ ਦੇ ਕੰਮ ਸਿਮਰਣ, ਗ੍ਯਾਨ ਤੇ ਵੀਚਾਰ ਆਦਿ ਸਭੇ ਸਹਿਜ ਦੇ ਭਾਵ ਨਾਲ ਸਫਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਯਥਾ:- ਸਹਜੇ ਨਾਮੁ ਧਿਆਈਐ ਗਿਆਨੁ ਪਰਗਟੁ ਹੋਇ॥ (ਆਸਾ ਮ:੩-੩੫-੪੨੯)। ਪੁਨਾ-ਚਉਥੇ ਪਦ ਮਹਿ ਸਹਜੁ ਹੈ ਗੁਰਮੁਖਿ ਪਲੈ ਪਾਇ॥ (ਸਿਰੀ:ਮ:੩/੬੮)। ਜੋਤਿ ਨਿਰੰਤਰਿ ਜਾਣੀਐ ਨਾਨਕ ਸਹਜਿ ਸੁਭਾਇ॥ (ਸਿਰੀ:ਮ:੧ ਅਸ਼ਟ-੩-੫੫)। ਪੁਨਾ-ਸਹਜੇ ਅਦਿਸਟੁ ਪਛਾਣੀਐ ਨਿਰਭਉ ਜੋਤਿ ਨਿਰੰਕਾਰੁ॥ (ਸਿਰੀ:ਮ:੩ ਅਸ਼ਟ-੨੩)। ਸੋ 'ਜੋਰ ਨ' ਕਹਿਣ ਤੋਂ ਮੁਰਾਦ 'ਸਹਜ ਮਾਰਗ' ਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਆਪ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ:-

(ਅਰਥ ਤੀਸਰੀ ਤੁਕ ਤੋਂ ਤੁਰੇਗਾ)

ਆਖਣਿ ਜੋਰੁ ਚੁਪੈ ਨਹ ਜੋਰੁ॥ ਜੋਰੁ ਨ ਮੰਗਣਿ ਦੇਣਿ ਨ ਜੋਰੁ॥ ਜੋਰੁ ਨ ਜੀਵਣਿ ਮਰਣਿ ਨਹ ਜੋਰੁ॥ ਜੋਰੁ ਨ ਰਾਜਿ ਮਾਲਿ ਮਨਿ ਸੋਰੁ॥

ਜੋਰੁ ਨ ਸੁਰਤੀ ਗਿਆਨਿ ਵੀਚਾਰਿ॥

ਜੋਰੁ ਨ ਜੁਗਤੀ ਛੁਟੈ ਸੰਸਾਰੁ॥ ਜਿਸੁ ਹਥਿ ਜੋਰੁ ਕਰਿ ਵੇਖੈ ਸੋਇ॥

੩. (ਪ੍ਰਤੱਖ ਦੇਖੋ ਭਾਈ! ਇਨਸਾਨ ਦੇ) ਜੀਉਣ ਵਿਚ (ਉਸ ਦਾ) ਜ਼ੋਰ (ਸਫ਼ਲ) ਨਹੀਂ, ਮਰਨੇ ਵਿਚ ਜ਼ੋਰ (ਸਫ਼ਲ) ਨਹੀਂ[੧]। ੧. (ਇਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਜੀਉਣ ਸੰਬੰਧੀ-ਜੋ ਜ਼ੋਰ ਦੀ ਖੇਡ ਨਹੀਂ ਹੈ-ਹੋਰ ਗੱਲਾਂ ਬੀ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਵੱਸ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ) ਆਖਣ ਵਿਚ ਕਿ ਚੁੱਪ ਧਾਰਨ ਵਿਚ (ਦੋਹਾਂ ਵਿਚ) ਜ਼ੋਰ (ਸਫ਼ਲ) ਨਹੀਂ[੨]। ੨. ਮੰਗਣੇ ਵਿਚ ਜ਼ੋਰ (ਸਫ਼ਲ) ਨਹੀਂ, ਦੇਣ ਵਿਚ ਜ਼ੋਰ (ਸਫ਼ਲ) ਨਹੀਂ[੩]। ੪. ਐਸ਼੍ਵਰਜ ਤੇ ਮਾਲ ਧਨ ਦੀ (ਪ੍ਰਾਪਤੀ) ਵਿਚ ਜ਼ੋਰ (ਸਫ਼ਲ) ਨਹੀਂ (ਜਿਸ ਲਈ ਕਿ) ਮਨ ਵਿਚ ਖ਼ਬਤ ਲਗਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ[੪]। ੫. (ਤਿਵੇਂ ਹੀ ਸਮਝ ਲਓ ਕਿ ਨਾਮ ਸਿਮਰਣ ਆਦਿ) ਸੁਰਤ ਦੇ (ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ) ਗ੍ਯਾਨ ਤੇ ਵੀਚਾਰ ਆਦਿ ਵਿਚ ਬੀ ਜ਼ੋਰ (ਸਫ਼ਲ) ਨਹੀਂ[੫]। ੬. (ਅਤੇ ਜਿਸ) ਜੁਗਤਿ ਨਾਲ ਸੰਸਾਰ (ਸਾਥੋਂ) ਛੁੱਟ ਸਕੇ (ਉਸ ਵਿਚ ਬੀ) ਜ਼ੋਰ (ਸਫ਼ਲ) ਨਹੀਂ[੬]। ੭. [੭]ਜਿਸਦੇ (ਖਯਾਲ ਵਿਚ ਉਸ ਦੇ ਅਪਣੇ) ਹੱਥ

੧. ਸਹਜੇ ਆਵੈ ਸਹਜੇ ਜਾਇ॥ (ਗਉ:ਮ:੧/੧੫੨)। ਪੁਨਾ: ਆਖਣੁ ਵੇਖਣੁ ਬੋਲਣੁ ਚਲਣੁ ਜੀਵਣੁ ਮਰਣਾ ਧਾਤੁ॥ ਹੁਕਮੁ ਸਾਜਿ ਹੁਕਮੈ ਵਿਚਿ ਰਖੈ ਨਾਨਕ ਸਚਾ ਆਪਿ॥ (ਵਾਰ ਮਾਝ ਮ:੧-੧੫-੧੪੫)

੨. ਸਹਜੇ ਗਾਵਿਆ ਥਾਇ ਪਵੈ ਬਿਨੁ ਸਹਜੈ ਕਥਨੀ ਬਾਦਿ॥ (ਸਿਰੀ:ਮ:੩/ਅਸ਼ਟ:੨੩-੬੮)। ਪੁਨਾ:- ਸਹਜੇ ਚੁਪ ਸਹਜੇ ਹੀ ਜਪਨਾ॥(ਗਉੜੀ ਮ:੫/੨੩੬)। ਪੁਨਾ-ਬੋਲੈ ਨਾਹੀ ਹੋਇ ਬੈਠਾ ਮੋਨੀ॥ ਅੰਤਰਿ ਕਲਪ ਭਵਾਈਐ ਜੋਨੀ॥ (ਪ੍ਰਭਾ ਮ:੫ ਅਸ਼ਟ-੨-੧੩੪੮) ਪੁਨਾ- ਆਖਣੁ ਵੇਖਣੁ ਸਭੁ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਹੋਇ॥ (ਬਸੰ:ਮ:੩/੧੧੭੬)

੩. ਮਨੁ ਤਨੁ ਦੇ ਲੈ ਸਹਜਿ ਸੁਭਾਇ॥ ਨਾਨਕ ਤਿਨ ਕੈ ਲਾਗਉ ਪਾਇ॥ (ਗਉ;ਮ:੧-੬-੧੫੩)

੪. ਰਾਜ ਮਾਲ ਅਪਨੇ ਵਸ ਨਹੀਂ- ਜਾ ਤੁਧੁ ਭਾਵੈ ਤਾ ਹੋਵਹਿ ਰਾਜੇ ਰਸ ਕਸ ਬਹੁਤੁ ਕਮਾਵਹਿ॥ (ਵਾਰ ਮਾਝ ਮ:੧-੧੫-੧੪੫)। ਸਹਜੇ ਗ੍ਰਿਹ ਮਹਿ ਸਹਜਿ ਉਦਾਸੀ॥ (ਗਉ:ਮ:੫/੨੩੬)। ਰੰਕ ਤੇ ਰਾਉ ਕਰਤ ਖਿਨ ਭੀਤਰਿ ਪ੍ਰਭੁ ਮੇਰੋ ਅਨਾਥ ਕੋ ਨਾਥ॥ (ਬਿਲਾ: ਮ:੫/੮੨੮)।

੫ ਸਹਜੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪੀਓ ਨਾਮੁ॥ (ਗਉ:ਮ:੫-੨੩੭) ਪੁਨਾ-ਨਿਰਗੁਣ ਨਾਮੁ ਨਿਧਾਨੁ ਹੈ ਸਹਜੇ ਸੋਝੀ ਹੋਇ॥(ਸਿਰੀ;ਮ:੩/੬੮) ਸਹਜੇ ਅਦਿਸਟ ਪਛਾਣੀਐ ਨਿਰਭਉ ਜੋਤਿ ਨਿਰੰਕਾਰੁ (ਸਿਰੀ:ਮ:੩/੬੮)। ਸਹਜੇ ਸਹਜੇ ਮਿਲਿ ਰਹੈ ਅਮਰਾ ਪਦ ਪਾਵੈ॥ (ਤਿਲੰ:ਮ:੧-੭੨੫)

੬. ਸਹਿਜ ਸਮਾਵੈ ਤਾ ਹਰਿ ਮਨ ਭਾਵੈ ਸਦਾ ਅਤੀਤੁ ਬੈਰਾਗੀ॥ (ਧਨਾ:ਮ:੪)। ਸਹਜੇ ਗ੍ਰਿਹ ਮਹਿ ਸਹਜਿ ਉਦਾਸੀ॥ (ਗਉ;ਮ:੫/੨੩੬)।

੭. (ਅ) ਜਿਸ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਜ਼ੋਰ ਹੈ ਉਹ ਜ਼ੋਰ ਕਰਦਾ ਪਿਆ ਵੇਖਦਾ ਹੈ (ਸੰਮ੍ਹਾਲਦਾ ਹੈ)। (ਸੰਪ੍ਰ:)

ਨਾਨਕ ਉਤਮੁ ਨੀਚੁ ਨ ਕੋਇ॥੩੩॥	ਵਿਚ (ਐਸਾ) ਜ਼ੋਰ ਹੈ ਉਹ (ਜ਼ੋਰ) ਕਰਕੇ ਵੇਖ ਲਵੇ[੧]। ੮. ਹੇ ਨਾਨਕ (ਸੱਚ ਤਾਂ ਇਹੋ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ) ਉਤਮ ਕਿ ਨੀਚ ਕੋਈ ਨਹੀਂ (ਕੁਛ ਬਣ ਸਕਦਾ[੨])॥੩੩॥

ਭਾਵ- ਇਸ ਪਉੜੀ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ 'ਜੋਰੁ ਨ ਜੀਵਣਿ ਮਰਣਿ ਨਹ ਜੋਰੁ' ਆਖ ਕੇ ਇਕ ਪ੍ਰਤੱਖ ਵਰਤ ਰਹੀ ਸਚਿਆਈ ਦੱਸੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਸਮਝ ਪਈ ਕਿ ਜਦ ਜੰਮਣ ਤੇ ਮਰਣ ਵਿਚ ਜ਼ੋਰ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਇਸ ਦੇ ਜੀਵਣ ਸੰਬੰਧੀ ਕਰਤੱਵਜ ਆਦਿ ਹੋਰ ਗੱਲਾਂ ਵਿਚ ਜੋ ਜੰਮਣ ਤੇ ਮਰਣ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਹਨ ਬੀ ਜ਼ੋਰ ਸਫਲ ਨਹੀਂ। ਇਹ 'ਅਰਥਾਂਤਰ ਨਜਾਸ ਅਲੰਕਾਰ' ਦਾ ਤ੍ਰੀਕਾ ਵਰਤਿਆ ਹੈ। ਇਥੇ 'ਜੀਵਣ ਮਰਣ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਵੱਸ ਨਹੀਂ' ਸਾਮਾਨਜ ਅਰਥ ਸੁਤੇ ਸਿੱਧ ਹੈ, ਇਸ ਤੋਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਰਥ ਇਹ ਸਮਰਥਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜੀਵਣ ਦੇ ਹੋਰ ਕਾਰਯ ਆਖਣ, ਚੁੱਪ, ਮੰਗਣ, ਦੇਣ, ਧਨ ਪ੍ਰਾਪਤੀ, ਊਚ ਨੀਚ ਹੋਣਾ ਆਦਿ ਬੀ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਵੱਸ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਤਾਂ ਤੇ ਸੁਰਤ ਦੇ ਕਾਰਯ ਗਜਾਨ ਆਦਿ ਬੀ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਸਫਲਦੇ ਨਹੀਂ, ਏਹ ਸਹਜ ਵਿਚ ਸਫਲਦੇ ਹਨ। ਦੇਖੋ ਜੇ ਕੋਈ ਹਠ ਨਾਲ ਚੁਪ ਧਾਰੇ ਤਾਂ ਅੰਦਰ ਕਲਪਨਾ ਟੁਰੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਚੁੱਪ ਨਹੀਂ ਵਰਤਦੀ। ਪਰ ਜੇ ਨਾਮ ਦੇ ਰਸਤੇ ਸਹਜ ਵਿਚ ਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਅੰਦਰ ਟਿਕਾਉ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਬਾਹਰ ਬੋਲ ਚਾਲ ਵਿਚ ਸੰਜਮ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਕੋਈ ਬੋਲੇ ਤਾਂ ਰਸ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ। ਜੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਕਥਾ ਵਖਜਾਣ ਕਰੇ, ਕਿ ਕਵਿਤਾ ਕਹੇ ਤਾਂ ਰਸਹੀਨਤਾ ਫਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਨਾਮ ਜਪੋ ਤਾਂ ਰਸ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ-ਸਹਜੇ ਗਾਵਿਆ ਥਾਇ ਪਵੈ (ਸਿਰੀ: ਮ:੩)-ਵਾਕ ਹੈ।

ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਮੰਗਣਾ-ਅਰਥਾਤ ਭਿੱਖੂ ਬਣਨੇ ਲਈ ਬੀ ਅੰਦਰ ਸਹਜ ਦੀ ਥਾਪਨਾ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਹਠ ਬ੍ਰਿਤੀ ਨਾਲ ਬਣੇ ਹੋਏ ਭਿੱਖੂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸੰਤੋਖ ਨਹੀਂ ਉਪਜਦਾ। ਦਾਨ ਕਰਨ ਵਿਚ ਸਹਜ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਹਠ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਦਾਨ ਮਨ ਨੂੰ ਨਿਰਮਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਜੰਮਣਾ, ਜੀਉਣਾ, ਮਰਣਾ ਅਪਣੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਵੱਸ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਸੁਤੇ ਹੀ ਸਹਜ ਸੁਭਾ ਹੁੰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਤੇ ਮੁਕਦਾ ਹੈ। ਕਾਮਯਾਬ ਰਾਜਾ ਯਾ ਧਨੀ ਬਣਨ ਲਈ ਬੀ ਅੰਦਰ ਇਕ ਸਹਜ ਭਾਵ ਦੇ ਆ ਜਾਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਜੋਰ ਧੱਕੇ ਵਾਲੇ ਰਾਜੇ ਤੇ ਧਨੀ ਜਿਸ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਰਾਜ ਤੇ ਧਨ ਕੱਠਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਅਸਫਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਰਾਜ ਤੇ ਧਨ ਸੁਖ ਭੋਗਣ ਲਈ ਲੱਭੀਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਜ਼ੋਰ ਹਠ ਵਾਲੇ ਰਾਜੇ ਤੇ ਧਨੀ ਦਾ ਅੰਦਰ ਖੌਲਰ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਖੌਲਰ ਵਾਲਾ ਮਨ ਸੁਖੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਪ੍ਰਜਾ ਨੂੰ ਯਾ ਗ਼ਰੀਬਾਂ ਨੂੰ ਸੁਖ ਦੇਣ ਦਾ ਮਨੋਰਥ ਬੀ ਰਾਜੇ ਤੇ ਧਨੀ ਦਾ ਸਹਜ ਵਿਚ ਸਫਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜ਼ੋਰ ਹਉਂ ਵਿਚ ਸਫਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

ਸੁਰਤ ਦੇ ਗਜਾਨ ਵੀਚਾਰ ਅਰਥਾਤ ਪਰਮਾਰਥ ਦੀ ਸਫਲ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਤਾਂ ਹੈ ਹੀ ਸਹਜ। ਹਠ ਆਸਰੇ ਕੀਤੇ ਆਤਮਿਕ ਸਾਧਨ ਹਉਂ ਵਿਚ ਹੀ ਰਖਦੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਅੰਦਰਲਾ ਟਿਕਾਉ ਸੁਭਾਵਭੂਤ ਹੋ ਕੇ ਆਤਮ ਰੰਗ ਵਿਚ ਨਿਰਯਤਨ ਰਖਦਾ ਹੈ ਤਦੋਂ ਸਹਜ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਸੁਖ ਰੂਪ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਤਾਰੂ ਦੀ ਮੁਰਦਾ ਤਾਰੀ ਉਸ ਨੂੰ ਨਿਰਯਤਨ ਤਾਰੀ ਵਿਚ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਹਠ ਬ੍ਰਿਤੀ ਨਾਲ ਸੰਸਾਰ ਛੱਡ ਕੇ ਜੋ ਤੀਰਥਾਂ ਯਾ ਬਨਾਂ ਵਿਚ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਛੁਟਦੇ ਨਹੀਂ, ਬ੍ਰਿਤੀ ਸੰਸਾਰਾਕਾਰ ਹੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਸੰਕਲਪ ਵਿਕਲਪ ਦਾ ਪ੍ਰਵਾਹ ਜਗਤ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹੀ ਰਖਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਠ ਨਾਲ ਉਤਮ ਬਣਿਆ ਅੰਦਰਲਾ ਉਤਮਤਾ ਵਿਚ ਵਟੀਜ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ, ਨੀਚਤਾ ਅੰਦਰ ਵਸਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਦਾਉ ਪਾ ਪਾ ਕੇ ਨਿਕਲਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਕੋਈ ਉਤਮ ਹੋਵੇ

---

੧. ਇਸ ਕਾ ਬਲੁ ਨਾਹੀ ਇਸੁ ਹਾਥ॥ (ਸੁਖਮਨੀ)। ਪੁਨਾ:- ਜੋਰਿ ਤੁਮਾਰੈ ਸੁਖਿ ਵਸਾ ਸਚੁ ਸਬਦੁ ਨੀਸਾਣੁ॥(ਗਉ:ਮ:੫-੧੬੯)

੨. ਨੀਚਹੁ ਊਚ ਕਰੈ ਮੇਰਾ ਗੋਬਿੰਦੁ॥ (ਮਾਰੂ ਰਵਿ:੧੧੦੬)। ਹੁਕਮੀ ਉਤਮੁ ਨੀਚੁ (ਜਪੁਜੀ। ਊਚੇ ਤੇ ਨੀਚਾ ਕਰੈ ਨੀਚ ਖਿਨ ਮਹਿ ਥਾਪੈ॥ (ਬਿ:ਮ:੫-੫੦)

ਤੇ ਜੋਰ ਲਾਵੇ ਨੀਚ (ਨਿਰਮਾਣ ਸੇਵਕ) ਹੋਣ ਦਾ ਤਾਂ ਭੀ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ। ਸੋ ਗੁਰੂ ਜੀ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੋ ਅਵਸਥਾ ਅਸੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਸਿੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰ ਪੈਦਾ ਹੋਵੇ ਉਹ ਸਹਿਜ ਦੀ ਹੈ। 'ਨਾਮ' ਤੇ 'ਨਦਰ' ਸਹਜ ਮਾਰਗ ਦੀਆਂ ਵਸਤਾਂ ਹਨ।

[੩੪] [ਧਰਮ ਖੰਡ]

੩੩ ਪਉੜੀਆਂ ਵਿਚ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ ਸਰੂਪ, ਉਸ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੇ 'ਅੰਤ੍ਰੀਵ ਸਾਧਨ' (ਨਾਮ ਸਿਮਰਣ, ਗੁਣ ਗਾਯਨ ਆਦਿ) ਫਿਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਮਾਨੀ ਵਿਸ਼ਾਲਤਾ ਤੇ ਸੁੰਦਰਤਾ ਆਦਿ ਤੋਂ ਸਿਫਤ ਸਲਾਹੀ ਰੰਗ ਲੈ ਕੇ ਕਰਤੇ ਵਿਚ ਸਮਾਏ ਰਹਿਣ ਦੇ 'ਬਹਿਰੰਗ ਸਾਧਨ' ਵਰਣਨ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਇਸ ਆਤਮਕ ਇਮਾਰਤ ਨੂੰ ਉੱਚੇ ਸੁੱਚੇ ਆਚਰਨ ਦੀਆਂ ਨੀਹਾਂ ਤੇ ਉਸਾਰਨ ਦੀ ਸਿਖ੍ਯਾ ਬੀ ਆ ਚੁੱਕੀ ਹੈਸੀ। ਫਿਰ ਸਮੇਂ ਦੇ ਪਰਵਿਰਤ ਸਾਧਨ, ਜੋ ਵਿਗੜ ਚੁਕੇ ਸੇ, ਯਾ ਅਲਪ ਗੁਣ ਵਾਲੇ ਸੇ, ਯਾ ਗ਼ਲਤ ਨੀਹਾਂ ਤੇ ਬਣੇ ਹੋਏ ਸੇ, ਸੋ ਜਗ੍ਹਾ ਜਗ੍ਹਾ ਦਿਖਲਾਏ ਜਾ ਚੁਕੇ ਹਨ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਚੁਕ ਕੇ ਈਸ਼੍ਵਰ ਪਰਾਇਣਤਾ ਵਿਚ ਨਦਰ ਦੀ ਸੇਧ ਹੇਠ ਟਿਕੇ ਰਹਿਣਾ ਬੀ ਵਰਣਨ ਹੋ ਚੁਕਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਪਉੜੀ ੩੪ ਵਿਚ ਨਵਾਂ ਵਿਖਯ ਚਲਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਰਹਿਣ ਦਾ ਥਾਂ ਤੇ ਇਥੇ ਵਸਦੇ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ 'ਕਰਮ ਕਰਨ ਹਾਰ' ਦੱਸਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਧਰਤੀ ਨੂੰ 'ਧਰਮ ਖੰਡ' ਆਖਿਆ ਹੈ। ਧਰਮ ਨਾਮ ਹੈ ਐਸੀਆਂ ਕਰਨੀਆਂ ਦਾ ਜੋ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਸ਼ੁਭ ਹੋਣ ਤੇ ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿਚ ਸਦਗਤੀ ਦੇਣ। ਇਸ ਅੱਧੀ ਪਉੜੀ ਵਿਚ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਵੀਚਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਕਿੱਥੇ? ਤਾਂ (ਅਗਲੀ ਅੱਧੀ ਪੌੜੀ ਵਿਚ) ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਰੀਰ ਤਜਾਗ ਜਾਣ ਦੇ ਬਾਦ-ਨਾਨਕ ਗਇਆ ਜਾਪੈ ਜਾਇ- ਜਿਥੇ ਸੱਚਾ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਆਪ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਦਰਬਾਰ ਹੈ (ਸਚਾ ਆਪਿ ਸਚਾ ਦਰਬਾਰੁ), ਓਥੇ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਕੀਤੇ ਕਰਮਾਂ ਤੇ ਕਮਾਏ ਧਰਮਾਂ ਦੀ ਕਚਿਆਈ ਪਕਿਆਈ ਦੀ ਜਾਂਚ ਪੜਤਾਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਓਥੇ ਸੁਭਾਇਮਾਨ ਕੌਣ ਹੁੰਦੇ ਹਨ? ਉਤਰ ਹੈ 'ਪੰਚ ਪਰਵਾਣੁ', ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਮਿਹਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਾਲੇ ਦੀ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਬਖਸ਼ੇ ਗਏ ਹਨ, ਹੁਣ ਕਾਲ ਚੱਕ੍ਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਨਹੀਂ ਪੈ ਸਕਦਾ 'ਬਖਸਿ ਲੀਏ ਨਾਹੀ ਜਮ ਕਾਣੇ॥' (ਬਸੰਤ ਮ:੧-੧੧੯੦)।

ਇਸ ਵਰਣਨ ਤੋਂ ਬਾਦ ਢਾਈ ਪਉੜੀਆਂ ਲੰਘ ਕੇ ੩੭ਵੀਂ ਦੇ ਅੱਧ ਵਿਚ ਫਿਰ ਉਸ ਟਿਕਾਣੇ ਦਾ ਵਰਣਨ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਇਥੇ 'ਸੱਚਾ ਦਰਬਾਰ' ਕਿਹਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਓਥੇ 'ਸਚਖੰਡ' ਆਖਿਆ ਹੈ। ਸਚਖੰਡ ਦਾ ਵਰਣਨ ਜੋ ਪਉੜੀ ੩੭ ਵਿਚ ਹੈ ਉਹ ਨਿਰੰਕਾਰ (ਨਿਰਗੁਣ) ਪਰਮਾਤਮ ਦੇਵ ਦਾ ਵੱਸਣ-ਥਾਉਂ[1] ਦੱਸਿਆ ਹੈ। ਗਲ ਕੀਹ ਪਉੜੀ ੩੪ (ਦੇ ਅੱਧ) ਵਿਚ ਆਕਾਰ ਵਾਲੀ ਧਰਤੀ ਤੇ ਆਕਾਰ ਵਾਲੇ ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੈ ਤੇ ਪਉੜੀ ੩੭ (ਦੇ ਮਗਰਲੇ ਅੱਧ) ਵਿਚ ਨਿਰਾਕਾਰ ਦੇ ਅਸਥਾਨ ਤੇ ਸਰੂਪ ਦਾ ਕਥਨ ਹੈ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ-'ਸਾਕਾਰ' ਤੇ 'ਨਿਰਾਕਾਰ'[2] ਦੇ ਵਿਚਾਲੇ ਤ੍ਰੈ ਹੋਰ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ- ਗ੍ਯਾਨ ਖੰਡ, ਸਰਮ ਖੰਡ, ਕਰਮ ਖੰਡ ਜੋ ਪਉੜੀ ੩੫, ੩੬, ੩੭ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ। ਆਪਣੀ ਅਗਾਧ ਗਤੀ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪ ਜਾਣਨ, ਪਰ ਐਸਾ ਪ੍ਰਤੀਤ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗ੍ਯਾਨ ਖੰਡ ਵਿਚ 'ਗ੍ਯਾਨ' ਦਾ, ਸਰਮ ਖੰਡ ਵਿਚ 'ਵਿਸਮਾਦ' ਦਾ ਤੇ ਕਰਮ ਖੰਡ ਵਿਚ 'ਭਗਤੀ' ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੈ। ਏਹ ਤ੍ਰੈਏ ਧਰਤੀ ਵਾਂਙੂ ਸਾਕਾਰ ਤੇ ਸਚਖੰਡ ਵਾਂਙੂ ਨਿਰਾਕਾਰ ਵਰਣਨ ਨਹੀਂ ਹੋਏ[2], ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਗੱਲ ਸਪਸ਼ਟ ਦੱਸੀ ਹੈ ਕਿ ਗ੍ਯਾਨ ਖੰਡ ਵਿਚ ਗ੍ਯਾਨ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੈ ਤੇ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਆਨੰਦਾਂ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਹੈ। ਸਰਮ ਖੰਡ ਵਿਚ (ਰੂਪ=) ਸੌਂਦਰਯ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਤਾ ਹੈ ਤੇ 'ਗ੍ਯਾਤ' ਦੇ ਸਾਰੇ ਰੂਪ ਬੀ ਓਥੇ ਘੜੀਦੇ ਹਨ, ਸੁਰਤ

---

੧. ਰੂਪ ਸਤਿ ਜਾ ਕਾ ਸਤਿ ਅਸਥਾਨੁ॥ (ਸੁਖਮਨੀ)।

੨. ਕੁਛ ਦੁਹਾਂ ਨਾਲ ਭਿੰਨ ਅਭਿੰਨ ਹੈਨ। ਹੁਣ ਜੇਕਰ 'ਧਰਮ ਖੰਡ' ਨੂੰ ਸਾਕਾਰ, 'ਗ੍ਯਾਨ, ਸਰਮ ਤੇ ਕਰਮ' ਨੂੰ ਸਰਗੁਣ ਤੇ 'ਸਚ-ਖੰਡ' ਨੂੰ ਨਿਰਗੁਣ ਸਮਝ ਲਈਏ ਤਾਂ ਅਸਲੀਅਤ ਦੇ ਬਹੁਤ ਨੇੜੇ ਢੁੱਕ ਪਵਾਂਗੇ।

ਮਤਿ, ਮਨੀਖ਼ਾ, ਬੁਧੀ ਤੇ ਸੁਧਿ ਜੋ 'ਸੁਤੇ ਤੇ ਸਿਧੀ' ਗਜਾਨ ਰੂਪਾ ਗਜਾਤ ਹੈ। ਓਥੇ ਸੌਭਾਗਜਤਾ ਤੇ ਸੁਖ ਹੀ ਸੁਖ ਹੈ। ਨਾਮ ਇਸ ਨੂੰ 'ਸਰਮ ਖੰਡ' ਦਿਤਾ ਹੈ, ਸਰਮ ਹੈ ਸੰਸ਼ਕ੍ਰਿਤ ਪਦ 'ਸ਼ਰਮ੍ਮਨ੍', ਜਿਸ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਹਰਖ, ਆਨੰਦ। ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਕਿ ਏਥੇ ਉਹ ਆਨੰਦ ਹੈ ਜੋ ਰੱਬੀ ਸੌਂਦਰਯ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸੁੰਦਰਤਾ ਸੁਤੇ ਹੀ ਆਨੰਦ ਦਾਇਕ ਵਸਤੂ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਰੂਪ ਯਾ ਸੁੰਦਰਤਾ ਪ੍ਰਧਾਨੀ ਥਾਉਂ ਨੂੰ ਸਰਮਖੰਡ ਆਖਿਆ ਹੈ। ਇਤਨਾ ਦੱਸ ਕੇ ਇਸ ਖੰਡ ਦੇ ਹੋਰ ਵਰਣਨ ਖੁਹਲ ਸਕਣਾ ਕਠਨ ਦੱਸਿਆ ਹੈ। ਫਿਰ ਕਰਮ ਖੰਡ ਹੈ[1] ਜਿਥੇ ਕਈ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਭਗਤਾਂ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਹੈ; ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਸਦਾ ਹੈ ਤੇ ਓਹ ਆਨੰਦ ਮਗਨ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਜਿਥੇ ਜ਼ੋਰ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਦੱਸਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਜ਼ੋਰ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਉਹ ਪਰਮਾਤਮ ਬਲ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਹਉਂ ਦੂਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ[2] ਤੇ ਅੰਦਰ ਰਾਮ ਭਰਪੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਉਥੇ ਮਹਿਮਾ ਤੇ ਮਹਿਮਾਵਾਨ ਦੱਸੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਅਕੱਥਨੀਯ ਹੈ। ਵੱਡੀ ਗਲ ਇਥੋਂ ਦੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਥੋਂ ਫੇਰ ਗਿਰਾਉ ਨਹੀਂ। 'ਨਾ ਕਾਲ ਚੱਕ੍ਰ' ਵਿਚ ਭ੍ਰਮਣ ਇਥੋਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਮਾਇਆ ਕਿ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਕੋਈ ਮੋਹਨੀ ਮੋਹ ਕੇ ਠੱਗ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਕਰਮ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼, ਫਜ਼ਲ। ਕਰਮ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਿਆ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਖੰਡ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਿਸ਼ਾਨ ਪਿਆ ਹੈ ਉਹ ਕਾਲ ਚੱਕ੍ਰੋਂ ਉਪਰ ਹੋ ਗਏ- 'ਬਖਸ ਲੀਏ ਨਾਹੀ ਜਮ ਕਾਣੇ'। (ਬਸੰਤ ਮ:੧-੧੧੯੦) ਸਚਖੰਡ ਵਿਚ ਵਸਦਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜਗਤ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨੂੰ ਦੇਖਦਾ, ਤੋਰਦਾ, ਵੀਚਾਰਦਾ, ਵਿਗਸਦਾ ਤੇ ਮਿਹਰਾਂ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਸੰਚਾਲਨ ਕਰਦਾ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਇਥੇ ਸੰਸਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਉਂ ਤਾਂ ਉਸ ਨਿਰਾਕਾਰ ਦਾ ਕਿਸੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਟਿਕਾਣਾ ਹੋ ਗਿਆ, ਹਾਂ ਇਉਂ ਉਹ ਇਕ ਦੇਸ਼ੀ ਤੇ ਇਕ ਦੇਸ਼ੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਣਾਮੀ ਹੋ ਗਿਆ, ਤਦ ਆਪ ਓਥੇ 'ਖੰਡ ਮੰਡਲ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਲੋਅ ਲੋਅ ਦੱਸ ਕੇ ਉਸ ਦੇ 'ਸਰਬ ਵਜਾਪੀ' ਹੋਣ ਦਾ ਭਾਵ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ। 'ਉਸ ਦੇ ਨਿਰਾਕਾਰ ਹੋ ਕੇ ਫੇਰ ਵੇਖਣ ਵਿਗਸਣ ਹੁਕਮ ਟੋਰਨ' ਦਾ ਜੇ ਸੰਸਾ ਉਪਜੇ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਉਤਰ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਗੱਲ ਕਥਨ ਤੋਂ ਪਰੇ ਦੀ ਹੈ, ਵਰਣਨ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ, ਸੋ ਸਮਝੀ ਭੀ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੀ- ਨਾਨਕ ਕਥਨਾ ਕਰੜਾ ਸਾਰੁ[3]॥ ਇਹੋ ਗੱਲ ਪਹਿਲੀ ਪਉੜੀ ਵਿਚ ਦੱਸ ਆਏ ਹਨ:- 'ਹੁਕਮੀ ਹੋਵਨਿ ਆਕਾਰ ਹੁਕਮੁ ਨ ਕਹਿਆ ਜਾਈ'॥ ਸਦਾ ਸਤਜ ਸਰੂਪ ਦਾ ਹੁਕਮ ਸਦਾ ਸਤਜ ਸਰੂਪ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਆਪ ਅਕੱਥ ਹੈ ਤਿਵੇਂ ਹੁਕਮ ਅਕੱਥ ਹੈ।

---

੧. ਫ਼ਾ:, ਕਰਮ=ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼। ਫ਼ਜ਼ਲ। ਸੰਪ੍ਰਦਾ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਖੰਡਾਂ ਵਿਚ ਤ੍ਰੈ ਕਾਂਡ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ- ੧. ਧਰਮ ਖੰਡ=ਕਰਮ ਕਾਂਡ: ੨. ਗਜਾਨ ਖੰਡ=ਗਜਾਨ ਕਾਂਡ। ੩. ਸਰਮ ਖੰਡ=ਉਪਾਸਨਾ ਕਾਂਡ। ਬਾਕੀ ਰਹੇ ਕਰਮ ਖੰਡ ਤੇ ਸਚ ਖੰਡ। ਸੋ ਕਰਮ ਖੰਡ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨਾਂ 'ਜੁਗਤਾਂ ਸਾਧਨਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਪਤ' ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਵਖਰਾ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਦਾ ਕਾਂਡ ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੋ ਲੋਕ ਨਿਰਾਧਾਰ ਹੋ ਕੇ ਕੇਵਲ ਈਸ਼੍ਵਰ ਆਧਾਰ ਤੇ ਟਿਕੇ ਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਮਿਹਰ ਹੋ ਗਈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਖੰਡ 'ਕਰਮ' ਹੈ। ਅਗੇ ਸਚਖੰਡ, 'ਨਿਰਾਕਾਰ ਦਾ ਟਿਕਾਣਾ' ਹੈ। ਕੋਈ ਕੋਈ ਦਾਨੇ 'ਕਰਮ' ਨੂੰ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਪਦ ਮੰਨ ਕੇ 'ਕਰਮ (ਕ੍ਰਿਯਾ) ਦਾ ਖੰਡ' ਬੀ ਅਰਥ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਕਰਮ ਪੂਰਨ ਪਦ ਤੇ ਅੱਪੜੇ ਤੇ ਬੀਤਰਾਗ ਦਾ ਕਰਮ ਹੈ, ਜੋ ਉਹ ਪਰਮ ਪਦ ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਜਗਤ ਦੀ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਸੇਵਾ ਤਤਪਰ ਹੋ ਕੇ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜੈਸਾ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਫ਼ੁਰਮਾਯਾ ਹੈ- ਮੰਨੈ ਪਰਵਾਰੈ ਸਾਧਾਰੁ॥ ਮੰਨੈ ਤਰੈ ਤਾਰੇ ਗੁਰਸਿਖ॥ (ਜਪੁਜੀ)। ਇਉਂ ਬੀ ਕਰਮ ਖੰਡ 'ਨਾ ਓਹਿ ਮਰਹਿ ਨ ਠਾਗੇ ਜਾਹਿ' ਵਾਲਾ ਪਰਮ ਪਦ ਹੀ ਬਨਦਾ ਹੈ।

੨. ਪਰਮਾਤਮ ਬਲ-ਜੋਰਿ ਤੁਮਾਰੈ ਸੁਖਿ ਵਸਾ ਸਚੁ ਸਬਦੁ ਨੀਸਾਣੁ॥ (ਗਉ:ਮ:੫/੨੧੭)
ਆਤਮ ਬਲ-ਜੋ ਜਨ ਲੂਝਹਿ ਮਨੈ ਸਿਉ ਸੇ ਸੂਰੇ ਪਰਧਾਨਾ॥ (ਮਾਰੂ ਵਾਰ ਮ:੩-੮-੧੦੮੯)
ਨਾਨਕ ਸੋ ਸੂਰਾ ਵਰੀਆਮੁ ਜਿਨਿ ਵਿਚਹੁ ਦੁਸਟੁ ਅਹੰਕਰਣੁ ਮਾਰਿਆ॥ (ਵਾਰ ਸਿਰੀ ਰਾ:ਮ:੩/੮੬)

੩. ਕਹਿਬੋ ਕਉ ਸੋਭਾ ਨਹੀ ਦੇਖਾ ਹੀ ਪਰਵਾਨੁ॥ (ਕਬੀ:ਸ:੧੨੧)

ਪਹਿਲਾਂ ਹੁਣ ਸਾਕਾਰ ਲੋਕ-ਧਰਮ ਖੰਡ-ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਹਨ:-

ਰਾਤੀ ਰੁਤੀ ਥਿਤੀ ਵਾਰ॥ ਪਵਣ ਪਾਣੀ ਅਗਨੀ ਪਾਤਾਲ॥ ਤਿਸੁ ਵਿਚਿ ਧਰਤੀ ਥਾਪਿ ਰਖੀ ਧਰਮ ਸਾਲ॥ ਤਿਸੁ ਵਿਚਿ ਜੀਅ ਜੁਗਤਿ ਕੇ ਰੰਗ॥ ਤਿਨ ਕੇ ਨਾਮ ਅਨੇਕ ਅਨੰਤ॥ ਕਰਮੀ ਕਰਮੀ ਹੋਇ ਵੀਚਾਰੁ॥ ਸਚਾ ਆਪਿ ਸਚਾ ਦਰਬਾਰੁ॥ ਤਿਥੈ ਸੋਹਨਿ ਪੰਚ ਪਰਵਾਣੁ॥ ਨਦਰੀ ਕਰਮਿ ਪਵੈ ਨੀਸਾਣੁ॥ ਕਚ ਪਕਾਈ ਓਥੈ ਪਾਇ॥ ਨਾਨਕ ਗਇਆ ਜਾਪੈ ਜਾਇ॥ ੩੪॥

(ਉਪਰ ਆਕਾਸ਼ ਹਨ, ਦੁਆਲੇ) ਪਉਣ (ਹੇਠਾਂ) ਪਾਤਾਲ ਹਨ, (ਸਤਹ ਪਰ) ਅਗਨੀ ਤੇ ਪਾਣੀ, (ਐਸੇ ਦੇਸ[੧] ਵਿਚ) ਰਾਤਾਂ ਰੁਤਾਂ ਥਿਤਾਂ ਤੇ ਵਾਰਾਂ (ਅਰਥਾਤ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਾਲ ਗਤੀ[੧] ਰਚ ਕੇ) ਉਸ (ਪ੍ਰਬੰਧ) ਵਿਚ (ਸਾਈਂ ਨੇ ਇਹ) ਧਰਤੀ ਧਰਮ (ਕਮਾਉਣ ਦਾ) ਸਥਾਨ[੨] (ਬਣਾ ਕੇ) ਸਥਾਪਨ ਕਰ ਰਖੀ ਹੈ। ਉਸ (ਧਰਤੀ) ਵਿਚ ਰੰਗ ਰੰਗ (ਭਾਂਤਿ ਭਾਂਤਿ) ਦੇ ਜੀਵ (ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਾਸਤੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ[੩] ਜੁਗਤਾਂ (ਰਚੀਆਂ) ਹਨ। (ਓਹ ਜੀਵ ਗੇਣਤੀ ਵਿਚ ਅਨੰਤ=)ਬੇਸ਼ੁਮਾਰ ਹਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਅਨੇਕ ਹਨ। ਹਰੇਕ (ਜੀਵ ਦੇ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਕੀਤੇ ਸ਼ੁਭ ਅਸ਼ੁਭ) ਕਰਮਾਂ ਦੁਆਰੇ ਵੀਚਾਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ[੪] (ਪ੍ਰਸ਼ਨ-ਕਿੱਥੇ? ਉੱਤਰ) (ਰਚਨਹਾਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਆਪ ਸੱਚਾ ਹੈ ਤੇ ਸੱਚਾ (ਹੀ ਹੈ ਉਸਦਾ) ਦਰਬਾਰ, ਉਥੇ (ਭਾਵ ਉਸਦੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ) ਪਰਵਾਣ ਹੋਏ ਸੰਤ ਸ਼ੋਭਾ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ। (ਓਥੇ) ਮਿਹਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ (ਸਚੇ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੀ) ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਓਥੇ (ਜੀਵ ਦੀ) ਕਚਿਆਈ ਪਕਿਆਈ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। (ਫ਼ੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ (ਦੇਵ ਜੀ ਕਿ ਓਸ ਸੱਚੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ) ਗਿਆਂ ਹੀ ਪਤਾ ਲਗੇਗਾ (ਕਿ ਕਚਿਆਈ ਕਿਸ ਵਿਚ ਤੇ ਪਕਿਆਈ ਕਿਸ ਵਿਚ ਹੈ[੫])॥੩੪॥

[੩੫] [ਗਿਆਨ ਖੰਡ]

ਧਰਮ ਖੰਡ ਕਾ ਏਹੋ ਧਰਮੁ॥ ਗਿਆਨ ਖੰਡ ਕਾ ਆਖਹੁ ਕਰਮੁ॥

ਧਰਮ ਖੰਡ ਦਾ ਤਾਂ ਇਹੋ ਧਰਮ ਹੈ (ਕਿ, ਇਥੇ ਧਰਮ ਕਮਾਵੇ[੬])। (ਹੁਣ) ਗਿਆਨ ਖੰਡ ਦਾ ਵਿਸ਼ਯ[੭] ਆਖਹੁ[੮]। (ਉੱਤਰ - ਉਸ ਵਿਚ)

---

੧. ਦੇਸ਼ ਤੇ ਕਾਲ ਵਿਖੇ ਧਰਤੀ ਰਖੀ ਗਈ। (ਗਜਾਨ ਅਰਕ ੧੯੯੦ ਬਿ:) ਦੇਸ਼=Space ਕਾਲ=Time

੨. ਧਰਮ ਸਾਲ=ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ=ਧਰਮ ਦਾ ਅਸਥਾਨ, ਧਰਮ ਕਮਾਉਣ ਦਾ ਥਾਉਂ।

੩. ਕੇ ਰੰਗ=ਕਈ ਰੰਗ, ਭਾਵ ਭਾਂਤ ਭਾਂਤ ਤੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ।

੪. (ਅ) ਜੀਵ ਦਾ ਵੀਚਾਰ ਕਰਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
ਕਰਮੀ=ਕਰਮ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਭਾਵ ਜੀਵ। ਕਰਮੀ=ਕਰਮਾਂ ਦੁਆਰੇ। (ਸੰਪ੍ਰਦਾ)

੫. ਖੋਟੇ ਖਰੇ ਪਰਖੀਅਨਿ ਸਾਹਿਬ ਕੈ ਦੀਬਾਣਿ॥ (ਸਲੋਕ:ਮ:੧, ਵਾਰ ਸੂਹੀ-੧੨-੭੮੯)

੬. ਸੁਕ੍ਰਿਤੁ ਕੀਤਾ ਰਹਸੀ ਮੇਰੇ ਜੀਅੜੇ ਬਹੁੜਿ ਨ ਆਵੈ ਵਾਰੀ॥ (ਗਉੜੀ ਮ:੧-੧੩-੧੫੪)।
ਕਰਮ ਭੂਮਿ ਮਹਿ ਬੋਅਹੁ ਨਾਮੁ॥ (ਗਉੜੀ ਮ:੫/੧੭੬)

੭. ਕਰਮ=ਕਰਤੱਤ, ਕਰਤਵ, ਪ੍ਰਕਾਰ, ਵਿਸ਼ਯ। (ਅ) ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਪਦ 'ਕ੍ਰਮ' ਹੈ; ਇਸਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਤਰਤੀਬ, ਪਦ ਯਾ ਦਰਜਾ। ੮. ਆਖਹੁ=ਤੁਸੀਂ ਦੱਸੋ। (ਸੰਪ੍ਰ:)।

ਕੇਤੇ ਪਵਣ ਪਾਣੀ ਵੈਸੰਤਰ ਕੇਤੇ ਕਾਨ ਮਹੇਸ॥ ਕੇਤੇ ਬਰਮੇ ਘਾੜਤਿ ਘੜੀਅਹਿ ਰੂਪ ਰੰਗ ਕੇ ਵੇਸ॥ ਕੇਤੀਆ ਕਰਮ ਭੂਮੀ ਮੇਰ ਕੇਤੇ ਕੇਤੇ ਧੂ ਉਪਦੇਸ॥ ਕੇਤੇ ਇੰਦ ਚੰਦ ਸੂਰ ਕੇਤੇ ਕੇਤੇ ਮੰਡਲ ਦੇਸ॥ ਕੇਤੇ ਸਿਧ ਬੁਧ ਨਾਥ ਕੇਤੇ ਕੇਤੇ ਦੇਵੀ ਵੇਸ॥

ਕਿੰਨੇ ਪੌਣ, ਪਾਣੀ, ਅਗਨੀਆਂ, ਕਿੰਨੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਤੇ ਸ਼ਿਵ (ਹੈਨ ਤੇ) ਕਿੰਨੇ ਘਾੜਤੀ[੨] ਬ੍ਰਹਮੇ (ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ) ਘੜੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ[੩] (ਕਈ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ) ਰੂਪ ਰੰਗ ਤੇ ਵੇਸ। ਕਿੰਨੀਆਂ ਕਰਮਾਂ ਦੀਆਂ ਭੂਮੀਆਂ[੪], ਕਿੰਨੇ ਸੁਮੇਰ, ਕਿੰਨੇ ਧ੍ਰੂਅ, (ਕਿੰਨੇ) ਉਪਦੇਸ (ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਧ੍ਰੂਅ ਵਰਗਿਆਂ ਦੇ, ਭਾਵ ਨਾਰਦ ਆਦਿ ਹਨ)। ਕਿੰਨੇ ਇੰਦ੍ਰ, ਚੰਦ, ਕਿੰਨੇ ਸੂਰਜ, ਕਿੰਨੇ ਮੰਡਲ (ਤੇ ਕਿੰਨੇ) ਦੇਸ਼ (ਹਨ)। ਕਿੰਨੇ ਸਿੱਧ ਬੁੱਧ, ਕਿੰਨੇ ਨਾਥ, ਕਿੰਨੇ (ਹਨ) ਦੇਵੀ ਦੇ ਸਰੂਪ।

ਕੇਤੇ ਦੇਵ ਦਾਨਵ ਮੁਨਿ ਕੇਤੇ ਕੇਤੇ ਰਤਨ ਸਮੁੰਦ॥ ਕੇਤੀਆ ਖਾਣੀ ਕੇਤੀਆ ਬਾਣੀ ਕੇਤੇ ਪਾਤ ਨਰਿੰਦ॥ ਕੇਤੀਆ ਸੁਰਤੀ ਸੇਵਕ ਕੇਤੇ ਨਾਨਕ ਅੰਤੁ ਨ ਅੰਤੁ॥੩੫॥

ਕਿੰਨੇ ਦੇਵਤੇ, ਦਾਨਵ, ਕਿੰਨੇ ਮੁਨੀ (ਰਿਸ਼ੀ ਆਦਿ) ਕਿੰਨੇ ਰਤਨ ਤੇ ਸਮੁੰਦ੍ਰ (ਹਨ)।

ਕਿੰਨੀਆਂ (ਜੀਵਾਂ) (ਦੀਆਂ) ਖਾਣੀਆਂ, ਕਿੰਨੀਆਂ ਬਾਣੀਆਂ ਹਨ), ਕਿੰਨੇ ਪ੍ਰਭੂ ਤੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਹਨ[੫]। ਕਿੰਨੀਆਂ ਸੁਰਤੀਆਂ[੬] (ਤੇ) ਕਿੰਨੇ ਸੇਵਕ ਹਨ, (ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ (ਦੇਵ ਜੀ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦਾ) ਅੰਤ ਹੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ॥੩੫॥

[੩੬] [ਸਰਮ ਖੰਡ]

ਗਿਆਨ ਖੰਡ ਮਹਿ ਗਿਆਨੁ ਪਰਚੰਡੁ॥ ਤਿਥੈ ਨਾਦ ਬਿਨੋਦ ਕੋਡ ਅਨੰਦੁ॥

ਗਿਆਨ ਦੇ ਖੰਡ ਵਿਖੇ ਗਿਆਨ ਮਹਾਨ ਤੇਜਵਾਨ ਹੈ, ਉਥੇ ਕਰੋੜਾਂ ਨਾਦਾਂ ਤੇ ਬਿਨੋਦਾਂ ਦਾ ਆਨੰਦ[੭] ਹੈ।

ਸਰਮ ਖੰਡ ਕੀ ਬਾਣੀ ਰੂਪੁ॥

(ਸਰਮ ਖੰਡ) ਅਨੰਦ[੮] ਦੇ ਖੰਡ ਦੀ ਲੱਛਣਾ ਸੁੰਦਰਤਾ

---

੧. 'ਅਨਿਕ ਬ੍ਰਹਮੇ ਜਾਕੇ ਬੇਦ ਧੁਨਿ ਕਰਹਿ॥' (ਦੇਖੋ ਸਾਰਾ ਸ਼ਬਦ-ਸਾਰੰ:ਮ:੫-੧੨੩੫)

੨. 'ਘਾੜਤੀ ਪਦ ਦੀ ਮਾਤ੍ਰਾ ਘਟਾ ਕੇ 'ਘਾੜਤਿ' ਕੀਤਾ ਹੈ, ਛੰਦ ਦੇ ਵਜ਼ਨ ਲਈ। ਘਾੜਤੀ=ਘੜਨ ਵਾਲਾ, ਰਚਨ ਵਾਲਾ।

੩. ਘੜੀਅਹਿ=ਘੜੇ ਜਾਂਦੇ ਹੈਨ।

੪. ਕਰਮ ਭੂਮੀਆਂ=ਓਹ ਲੋਕ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕਰਮ ਪ੍ਰਧਾਨ ਹੈ। ਜੈਸੇ ਸਾਡੀ ਧਰਤੀ ਹੈ-ਕਰਮ ਭੂਮਿ ਮਹਿ ਬੋਅਹੁ ਨਾਮੁ॥(ਗਉ ਮ:੫)

੫. ਸੰ:, ਪਾਤਿ=ਸੁਆਮੀ, ਪ੍ਰਭੂ (ਮੋ:ਵਿ: ਤੇ ਵਿ:)। (ਅ) ਸੰਪ੍ਰ: ਅਰਥ ਇਹ ਬੀ ਹੈ-ਪਾਤਸ਼ਾਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ। ਪਾਤ=ਪੰਕਤੀ। (ੲ) ਫ਼ਾ:, ਪਾਦ=ਤਖਤ।

੬. ਸੁਰਤੀਆਂ=ਸੁਰਤਾਂ, ਅਥਵਾ, ਸੁਰਤ ਨਾਲ ਅਭਯਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਰੂਹਾਂ ਯਾ ਬੀਬੀਆਂ।
(ਅ) ਵੇਦਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼੍ਰੁਤੀਆਂ ਭਾਵਵੇਦ। (ਸੰਸ:)। (ੲ) ਸੁਰਤੀ ਸੇਵਕ=ਸ਼੍ਰੁਤੀਆਂ ਦੇ ਸੇਵਕ (ਰਿਖੀਆਦਿ) (ਸੰ:)

੭. ਭਾਵ-ਉਥੇ ਇਕ ਉਹ ਅਨੰਦ ਹੈ ਜੋ ਇਸ ਲੋਕ ਦੇ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਨਾਦਾਂ ਬਿਨੋਦਾਂ ਦੇ ਤੁੱਲ ਹੈ।
ਆਨੰਦ=ਅਹਿਲਾਦ। ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ। ਬਿਨੋਦ=ਹਰਖ। ਬਿਨੋਦ ਦਾ ਅਰਥ ਆਮੋਦ ਪ੍ਰਮੋਦ ਬੀ ਲਿਖਯਾ ਹੈ। (ਸ:ਕੋ: ੭੭੪)। ਆਮੋਦ=ਇਸ਼ਟ ਵਸਤੂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦਾ ਆਨੰਦ। ਪ੍ਰਮੋਦ=ਉਸ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਤੋਂ ਜੋ ਸੁਖ ਹੋਵੇ। ਦੁਇ ਪਦ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਕੱਠੇ ਬਹੁਤ ਵੇਰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਕੋਡ=ਕ੍ਰੋੜਾਂ।

੮. ਸੰਸ:-ਸ਼ਰਮ੍ਮਨ੍ (ਖੁਸ਼ੀ, ਆਨੰਦ)। ਕਈ ਦਾਨੇ ਸ੍ਰਮ=ਮਿਹਨਤ ਅਰਥ ਬੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਤਦੋਂ ਇਸ ਦਾ ਰੂਪ ਅਕਸਰ 'ਸ੍ਰਮ' ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਯਥਾ-'ਸ੍ਰਮੁ ਪਾਵੈ ਸਗਲੇ ਬਿਰਥਾਰੇ'। ਕਈ ਸ਼ਰਮ=ਲਜਜਾ ਅਰਥ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਭਾਵ ਲੈਂਦੇ ☞

ਤਿਥੈ ਘਾੜਤਿ ਘੜੀਐ ਬਹੁਤੁ ਅਨੂਪੁ॥ ਤਾ ਕੀਆ ਗਲਾ ਕਥੀਆ ਨਾ ਜਾਹਿ॥

ਹੈ[1]। ਓਥੇ (ਉਪਮਾ ਤੋਂ ਪਰ੍ਹੇ ਭਾਵ) ਪਰਮ ਸੁੰਦਰ ਘਾੜਤ ਘੜੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਸ (ਸਰਮ ਖੰਡ) ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਹੀਆਂ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ।

ਜੇ ਕੋ ਕਹੈ ਪਿਛੈ ਪਛੁਤਾਇ॥ ਤਿਥੈ ਘੜੀਐ ਸੁਰਤਿ ਮਤਿ ਮਨਿ ਬੁਧਿ॥ ਤਿਥੈ ਘੜੀਐ ਸੁਰਾ ਸਿਧਾ ਕੀ ਸੁਧਿ॥੩੬॥

ਜੇ ਕੋਈ (ਓਹ ਗੱਲਾਂ) ਆਖੇ ਤਾਂ ਪਿਛੋਂ ਪਛੁਤਾਉਂਦਾ ਹੈ, (ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਂਗੋਂ ਪਾਂਗ ਵਰਣਨ ਮਾਨੁਖੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਹੋ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਨਮੂਨੇ ਲਈ ਦੇਖੋ) ਓਥੇ ਸੁਰਤਿ, ਮਤਿ, ਮਨਿ ਤੇ ਬੁਧਿ ਘੜੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ[2]। ਓਥੇ ਘੜੀ ਦੀ ਹੈ ਸੁਧਿ (ਦਿਵਜ ਬੁੱਧੀ ਜੋ) ਦੇਵਤਿਆਂ ਤੇ ਸਿਧਾਂ (ਪੁਰਖਾਂ) ਦੀ (ਵਸਤੂ) ਹੈ[3]। (ਹੁਣ ਸੋਚੋ ਬਿਨ ਦੇਖੇ ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਕਥਨੀ ਮਾਤ੍ਰ ਨਾਲ ਕੀਕੂੰ ਸਮਝ ਵਿਚ ਪੈ ਸਕਦੀਆਂ ਹੈਨ)! ॥੩੬॥

[੩੭] [ਕਰਮ ਖੰਡ ਤੇ ਸਚ ਖੰਡ]

ਕਰਮ ਖੰਡ ਕੀ ਬਾਣੀ ਜੋਰੁ॥

ਕਰਮ ਖੰਡ)-ਫ਼ਜ਼ਲ[4] ਦੇ ਖੰਡ ਦੀ ਰਚਨਾ[5]

---

੧. ਬਾਣੀ=ਬਣਤਰ, ਲੱਛਣਾ, ਲਖਾ ਦੇਣਾ। (ਅ) ਬਾਣੀ=ਬੋਲੀ। (ੲ) ਪ੍ਰਤਿਪਾਦਨ ਕਰਨਾ। ਸੰਪ੍ਰ: ਵਿਚ ਐਉਂ ਬੀ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ-ਸਰਮ ਖੰਡ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਸੁੰਦਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਅਥਵਾ ਸਰਮ ਖੰਡ ਦੀ ਬਣਾਵਟ ਸੁੰਦਰ ਹੈ।

੨. ਗੜਾਤ ਦੇ ਦਰਜੇ ਦੱਸੇ ਹਨ, ਸੁਰਤਿ, ਮਤਿ, ਮਨਿ, ਬੁਧਿ। ਇਕ ਪੁਰਾਣੇ ਪੱਛਮੀ ਟੀਕਾਕਾਰ ਨੇ ਮਨਿ ਬੁਧਿ ਦਾ ਅਰਥ ਕੀਤਾ ਹੈ ਮਨ ਵਿਚ ਬੁਧਿ। ਪਰ ਏਥੇ ਮਨਿ ਇਸਤ੍ਰੀ ਲਿੰਗ ਹੈ। ਮੁਰਾਦ ਹੈ ਮਨੀਖਾ ਤੋਂ ਜੋ ਬੁੱਧੀ ਨਾਲ ਵਿਤ੍ਰੇਕ ਕਰਨੇ ਨਮਿਤ ਹੈ। ਮਨੀਖਾ= ਉਹ ਮਨ ਜਿਸ ਵਿਚ ਇੱਛਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਹੈ। ਮਨੀਖ਼ਾ ਇਸਤ੍ਰੀ ਲਿੰਗ ਹੈ। ਬੁਧੀ=ਮਨ ਦੀ ਉਹ ਗਜਾਤ ਜੋ ਵਿਵੇਕ ਤੇ ਵਿਤ੍ਰੇਕ ਕਰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਨਿਰਨੈ ਕਰਕੇ ਨਿਸਚੇ ਵਲ ਲੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਘਾੜਤ ਘੜੀਐ ਦੀ ਸੈਨਤ ਬੀ ਉਸ ਸੁੰਦਰ ਸਰੂਪ ਦੀ ਲਖਾਯਕ ਜਾਪਦੀ ਹੈ ਜੋ 'ਆਪੀਨੈ੍ ਆਪਿ ਸਾਜਿਓ' ਅਨੁਸਾਰ 'ਅਪਨੀ' ਸਾਜਨਾ ਕਰਕੇ ਚਾਉ ਭਰਿਆ ਬੈਠਾ 'ਦੂਯੀ ਕੁਦਰਤ' ਦੀ ਸਾਜਨਾ ਲਈ ਕਈ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ 'ਚੇਤਨ ਸਾਜਨਾ' ਪਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ 'ਅਚੇਤਨ ਸਾਜਨਾ' ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਹੈ। (ਆਸਾ ਵਾਰ ਮ:੧)।

੩. ਸੁਧਿ ਯਾ ਸਿਧਿ ਉਹ ਬੁਧੀ ਹੈ ਜੋ 'ਕਾਰਣ ਕਾਰਜ' ਜਾਣ ਕੇ ਸਿੱਧਾਂਤ ਤੇ ਅੱਪੜਨ ਦੀ ਥਾਂ ਸਿੱਧਾ ਹੀ ਸੱਚ ਤੇ ਸਿਧਾਂਤ ਦੀ ਗਜਾਤਾਵਾਨ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ 'ਪੂਰਣਤਾ ਨੂੰ ਅੱਪੜੇ ਸਿੱਧ ਪੁਰਖਾਂ' ਨੂੰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਯਾ ਇਹ ਦੇਵਤਿਆਂ ਵਿਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸੁਤੇ ਗਜਾਨ ਵਾਲੀ ਬੁੱਧੀ। ਇਹ ਪੱਛਮੀ ਫ਼ਿਲਾਸਫ਼ਰਾਂ ਦੀ Intution ਨਾਲ ਕੁਛ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਅਥਵਾ ਯੋਗ ਦਰਸ਼ਨ ਦੀ 'ਰਿਤੰਭਰਾ' ਨਾਲ ਮਿਲਦੀ ਹੈ-ਸਤਜ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰਨੇ ਵਾਲੀ ਬੁੱਧੀ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਭ੍ਰਾਂਤੀ ਦਾ ਲੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

੪. ਅ:, ਕਰਮ=ਮਿਹਰ, ਫਜ਼ਲ, ਬਖਸ਼ਿਸ਼। 'ਕਰਮ' ਇਥੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦਾ ਪਦ 'ਕਰਮ' ਨਹੀਂ, ਉਹ 'ਕਰਮੀ ਕਰਮੀ ਹੋਇ ਵੀਚਾਰੁ' ਪਿਛੇ 'ਧਰਮ ਖੰਡ' ਵਿਚ ਆ ਚੁੱਕਾ ਹੈ।

੫. ਬਾਣੀ=ਬਣਤਰ, ਲੱਛਣਾ, ਲਖਾ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਚਿੰਨ੍ਹ। (ਅ) ਬੋਲੀ।

ਓ॥ ਹਨ ਵੈਰਾਗ। ਪ੍ਰੰਤੂ (ਰੂਪ=) ਸੁੰਦਰਤਾ ਆਨੰਦ ਪਰਸਪਰ ਮੇਲ ਹੈ। ਸੁੰਦਰਤਾ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਤੋਂ ਸੁਤੇ ਖੁਸ਼ੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਥੇ ਇਹ ਖੁਸ਼ੀ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਪੂਰਣਤਾ ਮਾਤ੍ਰ ਵਾਲੀ ਖੁਸ਼ੀ ਨਹੀਂ, ਪਰ 'ਕੁਦਰਤਿ ਵਸਿਆ' ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਯਾ ਅਨੁਭਵ ਦਾ ਆਨੰਦ ਹੈ।

ਤਿਥੈ ਹੋਰੁ ਨ ਕੋਈ ਹੋਰੁ॥ ਤਿਥੈ ਜੋਧ ਮਹਾ ਬਲ ਸੂਰ॥ ਤਿਨ ਮਹਿ ਰਾਮੁ ਰਹਿਆ ਭਰਪੂਰ॥ ਤਿਥੈ ਸੀਤੋ ਸੀਤਾ ਮਹਿਮਾ ਮਾਹਿ॥ ਤਾ ਕੇ ਰੂਪ ਨ ਕਥਨੇ ਜਾਹਿ॥ ਨਾ ਓਹਿ ਮਰਹਿ ਨ ਠਾਗੇ ਜਾਹਿ॥ ਜਿਨ ਕੈ ਰਾਮੁ ਵਸੈ ਮਨ ਮਾਹਿ॥ ਤਿਥੈ ਭਗਤ ਵਸਹਿ ਕੇ ਲੋਅ॥ ਕਰਹਿ ਅਨੰਦੁ ਸਚਾ ਮਨਿ ਸੋਇ॥

ਸਚ ਖੰਡਿ ਵਸੈ ਨਿਰੰਕਾਰੁ॥

ਜ਼ੋਰ[1] ਹੈ। ਓਥੇ ਦੂਸਰਾ[2] ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ (ਬਿਨਾਂ ਬਖਸ਼ੇ ਹੋਇਆਂ ਦੇ)। ਓਥੇ ਹਨ ਜੋਧੇ ਮਹਾਂਬਲੀ ਤੇ ਸੂਰਮੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ (ਵਿਆਪਕ) ਰਾਮ[3] ਭਰਪੂਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਥੇ ਹਨ (ਭਰਪੂਰ ਤੇ ਵਜਾਪਕ ਰਾਮ ਦੀ) ਮਹਿਮਾ ਵਿਚ (ਮਗਨ ਹੋ ਰਹੇ ਅਨੇਕਾਂ) ਰਾਮ[4] ਤੇ ਸੀਤਾ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਕਹੇ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੇ[5]।

ਓਹ ਮਰਦੇ (ਬੀ) ਨਹੀਂ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਠੱਗੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ[6] ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਵੱਸਦਾ ਹੈ।

ਉਥੇ ਕਈ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਭਗਤ ਵੱਸਦੇ ਹਨ[7], ਜੋ ਆਨੰਦ ਮਾਣਦੇ ਹਨ (ਕਿਉਂਕਿ) ਉਹ ਸੱਚਾ (ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ) ਮਨ ਵਿਚ ਵੱਸਦਾ ਹੈ[8]।

(ਸੱਚ ਖੰਡ)- ਸੱਚ ਖੰਡ ਵਿਚ ਆਕਾਰ ਤੋਂ ਰਹਿਤ (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਆਪ ਵਸਦਾ ਹੈ (ਜੋ) ਰਚੀ ਹੋਈ

---

੧. ਫਾ:, ਜ਼ੋਰ=ਬਲ; ਉਹ ਰੂਹਾਨੀ ਬਲ, ਜੋ ਭਗਤਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਰੱਬ ਦੇ ਨਿਵਾਸ ਤੋਂ ਉਪਜਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਬਲ ਜਿਸ ਨਾਲ ਵਿਕਾਰ ਜਿੱਤੀਦੇ ਹਨ। ਯਥਾ-'ਸੂਰੇ ਸੇਈ ਆਗੈ ਆਖੀਅਹਿ ਦਰਗਹ ਪਾਵਹਿ ਸਾਚੀ ਮਾਣੋ'॥ (ਵਡ;ਮ:੧ ਅਲਾ-੨-੫੮੦) ਪੁਨਾ:- 'ਨਾਨਕ ਸੋ ਸੂਰਾ ਵਰੀਆਮੁ ਜਿਨਿ ਵਿਚਹੁ ਦੁਸਟੁ ਅਹੰਕਰਣੁ ਮਾਰਿਆ॥' (ਵਾਰ ਸਿਰੀ:ਮ:੩-੧੧)। ਤਥਾ-'ਜੋ ਜਨੁ ਲੂਝਹਿ ਮਨੈ ਸਿਉ ਸੇ ਸੂਰੇ ਪਰਧਾਨਾ'॥ (ਮਾਰੂ ਵਾਰ ਮ:੩-੮)। 'ਜਾਕਉ ਹਰਿ ਰੰਗ ਲਾਗੋ ਇਸੁ ਜੁਗ ਮਹਿ ਸੋ ਕਹੀਅਤ ਹੈ ਸੂਰਾ॥' (ਧਨਾ:ਮ:੫-੩੫। 'ਜੋਰਿ ਤੁਮਾਰੈ ਸੁਖਿ ਵਸਾ॥'(ਗਉ:ਮ:੫-੧੬੯)।

੨. ਹੋਰੁ=ਦੂਸਰਾ। ਹੋਰ,=ਹੋਰ, ਔਰ।

੩. ਰਾਮ, ਭਾਵ ਵਜਾਪਕ ਰਾਮ, ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ

੪. ਸੀਤੋ=ਰਾਮਚੰਦ੍ਰ॥ ਤ੍ਰੇਤੇ ਦੇ ਈਸ਼ਵਰ ਪਰਾਇਣ ਰਹਣੇ ਵਾਲੇ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮਚੰਦ੍ਰ ਜੀ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਤਿਬ੍ਰਤ ਤੇ ਈਸ਼੍ਵਰ ਉਪਾਸ਼ਕ ਇਸਤ੍ਰੀ ਸੀਤਾ। ਜਿਵੇਂ ਆਮ ਬੋਲੀ ਨੇ ਮਾਧਵ ਦਾ ਮਾਧੋ ਬਣਾਯਾ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਸੀਤਾ+ਧਵ ਤੋਂ ਸੀਤਾਧਵ ਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਸੀਤਾਧੋ ਤੇ ਫੇਰ ਸੀਤੋ ਬਣਾਯਾ ਜਾਪਦਾ ਹੈ। ਸੀਤੋ ਦਾ ਅਰਥ ਬਣਿਆ 'ਰਾਮਚੰਦ੍ਰ'। ਇਥੇ ਇਸ ਪਦ ਸੀਤੋ ਸੀਤਾ ਦੇ ਸਿਆਣਿਆਂ ਨੇ ਹੋਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੀ ਅਰਥ ਲਾਉਣ ਦੇ ਜਤਨ ਕੀਤੇ ਹਨ:-2. ਸੀਤੋ ਸੀਤਾ=ਸੁੰਦਰਤਾ ਉਪਰ ਸੁੰਦਰਤਾ ਤੇ ਮਹਿਮਾ ਵਿਚ ਮਹਿਮਾ। ਸੀਤਾ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦੇ ਲੱਛਣਾਂ ਤੋਂ ਅਰਥ ਸੁੰਦਰਤਾ ਲਿਆ, ਤਿਵੇਂ ਉਸ ਦੇ ਪਤਿਬ੍ਰਤ ਲੱਛਣ ਤੋਂ ਭਗਤ ਅਰਥ ਬੀ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। 3. ਮਹਿਮਾ ਰੂਪੀ ਸੀਤਾ, (ਮਾਹ=) ਚੰਦ ਵਰਗੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰੂਪ ਤੇ (ਸੀਤੋ=)ਸੀਤਲ ਕਰਨੇਹਾਰੀ। 4. ਓਥੇ ਸੀਤਾ ਹੈ ਮਹਿਮਾ ਵਿਚ ਸੀਤਲ (ਭਾਵ ਪ੍ਰਸੰਨ)। 5. ਓਥੇ (ਮਨ) ਸੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਵਿਚ (ਭਗਤਾ ਦਾ)। 6. ਉਥੇ ਸੀਤਾ ਹੈ (ਪਤਿਬ੍ਰਤਾ) ਜਿਸਨੇ ਸੀਤਾ (ਪ੍ਰੋਤਾ) ਹੈ ਮਨ ਮਹਿਮਾਂ ਵਿਖੇ। 7. ਓਥੇ ਸੀਤਲ ਤੋਂ ਸੀਤਲ (ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ ਨਾਮ ਦੀ) ਮਹਿਮਾ ਵਿਚ (ਹੈਨ ਭਗਤ)। 8. (ਉਨ੍ਹਾਂ ਭਗਤਾਂ ਦੇ ਰਿਦੇ ਵਿਚ) ਸ਼ਾਂਤੀ ਹੀ ਸ਼ਾਂਤੀ (ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਤੇ ਉਸ ਸ਼ਾਂਤੀ) ਵਿਚ ਮਹਿਮਾ।

੫. ਭਾਵ ਓਹ ਬੜੇ ਸੁੰਦਰ ਹਨ।

੬. ਭਾਵ ਓਹ ਹੁਣ ਅਮਰ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਤੇ ਮਾਯਾ ਕਿ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੁਣ ਅਪਣੇ ਵਿਚ ਭ੍ਰਮਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ।

੭. ਇਕ ਲੋਕ ਦੇ ਨਹੀਂ ਪਰ ਅਨੇਕਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਭਗਤ ਓਥੇ ਵਸਦੇ ਹਨ। ਯਥਾ-ਸਭ ਤੇ ਊਚ ਭਗਤ ਜਾ ਕੈ ਸੰਗਿ॥ (ਸਾਰੰ: ਮ:੫)

੮. ਉਹ ਵਾਹਿਗੁਰੂ 'ਅਨੰਦ' ਸਰੂਪ ਹੈ ਇਸ ਕਰਕੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਉਹ ਵਸਦਾ ਹੈ ਓਹ ਆਨੰਦ ਵਿਚ ਵਸਦੇ ਹਨ।

ਕਰਿ ਕਰਿ ਵੇਖੈ ਨਦਰਿ ਨਿਹਾਲ॥ ਤਿਥੈ ਖੰਡ ਮੰਡਲ ਵਰਭੰਡ॥ ਜੇ ਕੋ ਕਥੈ ਤ ਅੰਤ ਨ ਅੰਤ॥ ਤਿਥੈ ਲੋਅ ਲੋਅ ਆਕਾਰ॥ ਜਿਵ ਜਿਵ ਹੁਕਮੁ ਤਿਵੈ ਤਿਵ ਕਾਰ॥ ਵੇਖੈ ਵਿਗਸੈ ਕਰਿ ਵੀਚਾਰੁ॥ ਨਾਨਕ ਕਥਨਾ ਕਰੜਾ ਸਾਰੁ॥੩੭॥

ਨੂੰ ਵੇਖਦਾ ਸੰਭਾਲਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਨਿਹਾਲ (ਕਰਦਾ ਹੈ)। ਉਥੇ ਖੰਡ ਮੰਡਲ ਤੇ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਹਨ[੧]। ਜੇ ਕੋਈ (ਉਹਨਾਂ ਦਾ) ਕਥਨ ਕਰੇ ਤਾਂ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ।

ਉਥੇ ਲੋਕਾਂ ਪਰ ਲੋਕ (ਤੇ ਆਕਾਰਾਂ ਪੁਰ) ਆਕਾਰ ਹਨ, ਜਿਸ ਜਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ (ਨਿਰੰਕਾਰ ਦਾ) ਹੁਕਮ (ਹੁੰਦਾ ਹੈ) ਓਵੇਂ ਓਵੇਂ (ਓਥੇ) ਕਾਰ (ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ)। ਉਹ ਨਿਰੰਕਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ) ਵੇਖਦਾ ਹੈ (ਤੇ) ਵੀਚਾਰ ਕਰਕੇ ਖਿੜਦਾ[੨] (=ਖੁਸ਼ ਹੁੰਦਾ) ਹੈ। (ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ (ਦੇਵ ਜੀ ਇਸ ਖੰਡ ਦਾ ਹੋਰ) ਵਰਣਨ ਕਰਨਾ ਲੋਹੇ (ਵਾਂਙੂ) ਕਰੜਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਬਾਣੀ ਨਹੀਂ ਵਰਣਨ ਕਰ ਸਕਦੀ)॥੩੭॥

[੩੮]

ਪਿਛੇ ਕਥੀ ਸਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਸਾਧਨ ਨਾਮ ਦੱਸਿਆ ਹੈ। ਨਾਮ ਦੇ ਅਭਯਾਸ ਵਿਚ ਜਿਨ੍ਹਾਂ 'ਸ਼ੁਭ ਗੁਣਾਂ' ਅਰਥਾਤ ਉੱਚ ਆਚਰਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਤੇ ਨਾਮ ਦੇ ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹਨ ਲਈ ਜਿਸ ਗ਼ੈਬੀ ਸਹਾਯਤਾ (ਈਸ਼੍ਵਰ ਅਨੁਗ੍ਰਹ) ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਏਥੇ ਸੰਖੇਪ ਵਿਚ ਮੁੜ ਕੇ ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ੁਭ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਟਕਸਾਲ ਦੇ ਸੰਦ ਆਦਿ ਦੇ ਰੂਪਕ ਵਿਚ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਜਤੁ ਪਾਹਾਰਾ ਧੀਰਜੁ ਸੁਨਿਆਰੁ॥ ਅਹਰਣਿ ਮਤਿ ਵੇਦੁ ਹਥੀਆਰੁ॥ ਭਉ ਖਲਾ ਅਗਨਿ ਤਪ ਤਾਉ॥ ਭਾਂਡਾ ਭਾਉ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਤਿਤੁ ਢਾਲਿ॥

(ਸੱਚੀ ਟਕਸਾਲ)-ਜਤੁ[੩] ਦੀ ਭੱਠੀ[੪], ਧੀਰਜ ਦਾ ਸੁਨਿਆਰਾ, ਬੁਧਿ ਦੀ ਅਹਿਰਣ, ਗਿਆਨ[੫] ਦਾ ਹਥੌੜਾ[੬], ਭਉ ਦੀਆਂ ਖਲਾਂ[੭], ਤਪ ਤਾਪਣ ਦੀ ਅੱਗ[੮], ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਭਾਂਡਾ (ਕੁਠਾਲੀ ਬਣਾ), ਉਸ ਵਿਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤ[੯] ਨੂੰ ਢਾਲ, (ਇਹ ਹੈ) ਸੱਚੀ ਟਕਸਾਲ,

---

੧. ਨਿਰੰਕਾਰ ਸਾਰੇ ਹੈ, ਨਿਰੰਕਾਰ ਅਨੰਤ ਹੈ, ਅਨੰਤ ਹਰ ਥਾਂ ਹੈ। ਸੋ ਉਸ ਦਾ ਸਚਖੰਡ ਵਖਰੇ ਦੇਸ ਵਿਚ ਨਹੀਂ, ਉਸ ਦੇ ਸਚਖੰਡ ਵਿਚ ਹੈਨ ਸਾਰੇ ਖੰਡ, ਮੰਡਲ, ਬ੍ਰਹਮੰਡ, ਲੋਕ ਤੇ ਆਕਾਰ।

੨. ਇਥੇ 'ਨਿਰੰਕਾਰ' ਦਾ ਵੇਖਣ ਵਿਗਸਣ ਤੇ ਵੀਚਾਰ ਕਥਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਠਨ ਹੈ।

੩. ਜਤ=ਜਤੀ ਹੋਣ ਦਾ ਗੁਣ। ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ ਤੇ ਵਸੀਕਾਰ।

੪. ਸੁਨਿਆਰੇ ਇਸ ਨੂੰ ਦੁਕਾਨ ਬੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।

੫. ੧.ਵੇਦ। ੨.ਗਯਾਨ ਦਾਤਾ ਗ੍ਰੰਥ। ੩.ਗਿਆਨ।

੬. ਹਥ ਵਿਚ ਫੜਨੇ ਦਾ ਸੰਦ, ਔਜ਼ਾਰ; ਕੋਈ ਹਥਿਆਰ, ਪਰ ਏਥੇ ਭਾਵ ਸੁਨਿਆਰੇ ਦੇ ਹਥੌੜੇ ਹਥੌੜੀਆਂ ਤੋਂ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਦੇ ਪਹਿਲੋਂ 'ਅਹਿਰਣ' ਆਯਾ ਹੈ। ਅਹਿਰਣ=ਉਹ ਲੋਹਾ ਜਿਸ ਪਰ ਘੜਨੇ ਜੋਗ ਧਾਤੂ ਰੱਖ ਕੇ ਹਥੌੜਾ ਮਾਰਦੇ ਹਨ।

੭. ਧੌਂਕਨੀ।

੮. 'ਤਪ ਕਰਨਾ' ਅਗਨੀ ਦਾ ਤਾਉ ਦੇਣ ਦੀ ਥਾਂਵੇਂ ਹੋਵੇ। ਤਪ ਤੋਂ ਮੁਰਾਦ ਹੈ-ਵਿਰੋਧੀ ਸਾਮਾਨਾਂ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਬੀ ਅਭਯਾਸ ਵਿਚ ਜੁਟੇ ਰਹਿਣਾ, ਗਿਰਾਉ ਨਾ ਖਾਣਾ, ਤਯਾਗ ਵੈਰਾਗ ਬ੍ਰਿਤੀ ਵਿਚ ਰਹਿਣਾ।

੯. ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਦ ਦੇ ੨੦ ਕੁ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਅਰਥ ਹੈ-ਸੋਨਾ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਮ ਨੂੰ ਵੀ ਕਿਹਾ ਹੈ। "ਨਾਨਕ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਮੁ ਸਦਾ ਸੁਖਦਾਤਾ॥" (ਪੰਨਾ ੧੨੫)। ਇਥੇ ਦੋਇ ਅਰਥ ਇਕੋ ਪਦ 'ਅੰਮ੍ਰਿਤ' ਵਿਚੋਂ ਲੈਣੇ ਹਨ:- ਉਸ ਭਾਂਡੇ ਵਿਚ ਨਾਮ ਰੂਪੀ ਸੋਨੇ ਨੂੰ ਢਾਲਿ। ਇਸ ਵਿਚ ਤੀਸਰਾ ਕਟਾਖਯ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਢਲ ਕੇ ਤੈਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਅਮਰ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ।

ਘੜੀਐ ਸਬਦੁ ਸਚੀ ਟਕਸਾਲ॥ ਜਿਨ ਕਉ ਨਦਰਿ ਕਰਮੁ ਤਿਨ ਕਾਰ॥ ਨਾਨਕ ਨਦਰੀ ਨਦਰਿ ਨਿਹਾਲ॥੩੮॥	(ਏਥੇ) ਸ਼ਬਦ ਘੜੀਦਾ ਹੈ। (ਪਰ ਇਹ) ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਾਰ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪਰ (ਉਸ ਦੀ) ਕ੍ਰਿਪਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੇ ਮਿਹਰ ਹੈ। (ਓਹ) ਕ੍ਰਿਪਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਾਲਾ (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਅਪਣੀ) ਕ੍ਰਿਪਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ) ਨਿਹਾਲ ਕਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ (ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ॥੩੮॥

ਭਾਵ ਸੁਨਿਆਰੇ ਅੱਗੇ ਭੱਠੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਭੱਠੀ ਨੂੰ ਧੌਂਕਣੀ ਲਗੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਹਵਾ ਦੇਣ ਲਈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਅੱਗ ਦਾ ਤਾਉ ਵਧ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਦ ਕੁਠਾਲੀ ਵਿਚ ਸੋਨੇ ਨੂੰ ਪਾ ਕੇ ਢਾਲ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਫਿਰ ਠੱਪੇ ਹਥੌੜੇ ਨਾਲ ਮੁਹਰਾਂ ਆਦਿ ਘੜਦੇ ਹੈਨ੍ਹ ਜੋ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਖ਼ਜ਼ਾਨੇ ਦਾਖ਼ਲ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹੈਨ, ਇਹ ਤਸਵੀਰ ਹੈ ਜੋ ਇਥੇ ਸ਼ੁਭ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਖਿੱਚ ਕੇ ਉਸ ਵਿਚ ਨਾਮ-ਜਪ ਦੀ ਮਰਿਯਾਦਾ ਦੱਸੀ ਗਈ ਹੈ। ਅਰਥਾਤ-ਧੀਰਜ ਧਾਰ ਕੇ ਜਤ ਸਤ ਨੂੰ ਕਾਯਮ ਰਖਦਿਆਂ, ਗਜਾਨ ਨੂੰ ਅਥਵਾ ਸਤ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਸੁਣ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਮਤਿ ਵਿਚ ਧਾਰਨ ਕਰਦਿਆਂ, ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ ਭੈ ਵਿਚ ਤੇ ਤਪ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਪ੍ਰੇਮ ਭਾਵਨਾਂ ਨਾਲ ਨਾਮ ਜਪਣਾ, ਸਿਮਰਣਾ ਤੇ ਅਰਾਧਣਾ ਹੈ, ਇਸ ਨਾਲ ਆਪੇ ਨੇ ਬਾਰਾਂ ਵੰਨੀਆਂ ਦੇ ਸੋਨੇ ਵਾਂਙੂ ਸ਼ੁੱਧ ਹੋ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਇਸ ਪਰ ਨਦਰੀ ਦੀ ਨਦਰ ਹੋਣੀ ਹੈ ਤੇ ਜੀਵ ਨੇ ਨਿਹਾਲ=ਆਨੰਦ ਸਰੂਪ ਹੋ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਪਰ ਪਹਿਲੀ ਕਹੀ ਟਕਸਾਲ ਦੀ ਕਾਰ ਬੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਮੇਹਰ ਨਾਲ ਹੀ ਹੋਣੀ ਹੈ।

[ਅੰਤਮ ਸਲੋਕ]

ਇਹ ਪਉੜੀ ਨਹੀਂ ਅੰਤਮ ਸ਼ਲੋਕ ਹੈ, ਮਾਨੋ ਜਪੁਜੀ ਦਾ ਉਪਸੰਹਾਰ[1] ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਜਪੁਜੀ ਦਾ ਸਾਰ ਸਿੱਧਾਂਤ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਜੋ ਸਾਮਾਨ ਤੇਰੇ ਉਦਾਲੇ ਹਨ ਓਹ ਤੇਰੀ ਉਤਪਤੀ, ਪਾਲਣਾ ਸਿਖਜਾ ਤੇ ਤੈਨੂੰ ਖੇੜੇ ਵਿਚ ਰੱਖਣ ਦੇ ਸਹਾਯਕ ਹਨ, ਇਹ ਗੱਲ ਸਮਝ ਕੇ ਤੂੰ ਅਪਣੇ ਅਮਲਾਂ ਨੂੰ ਸੂੰਛ ਰੱਖ। ਨੇਕੀ ਬਦੀ ਦੁਇ ਅਪਣਾ ਅਸਰ ਰਖਦੀਆਂ ਹਨ, ਇਕ 'ਸਾਂਈਂ' ਦੇ ਨੇੜੇ ਲੈ ਜਾਂਦੀ ਤੇ ਦੂਜੀ ਦੂਰ ਲੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਸੋ ਨੇਕੀ ਕਰ ਜੋ ਨੇੜੇ ਲੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਕਰਮ ਗੇੜ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਕੱਢਦੀ। ਇਸ ਲਈ ਨੇਕੀ ਕਰਦਿਆਂ ਕਰਮ ਗੇੜ ਤੋਂ ਕੱਢਣ ਵਾਲਾ ਨਾਮ ਧਿਆ, ਐਸਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰ ਕਿ ਪਰਮਾਤਮ ਦੇਵ ਵਿਚ ਧਜਾਨ ਗਡਿਆ ਜਾਵੇ, ਇਸ ਨਾਲ ਉਸ ਦੇ ਦਰ ਤੇਰਾ ਮੁਖ ਉਜਲਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਨਾ ਕੇਵਲ ਤੇਰਾ ਆਪਣਾ ਸਗੋਂ ਕਿਤਨੇ ਹੋਰ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਸੰਗੀ ਸਾਥੀ ਮੁਕਤਿ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਗੇ।

ਸਲੋਕੁ॥ ਪਵਣੁ ਗੁਰੂ ਪਾਣੀ ਪਿਤਾ	[2]ਪੌਣ ਗੁਰੂ ਹੈ, ਮਹਾਨ[3] ਪਾਣੀ ਪਿਤਾ ਹੈ, ਧਰਤੀ

੧. ਸਾਰੀ ਪੁਸਤਕ (ਬਾਣੀ) ਦਾ ਸਾਰ ਸਿੱਧਾਂਤ।

੨. ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਇਸ ਸ਼ਲੋਕ ਦੀਆਂ ਪਹਿਲੀਆਂ ਦੋ ਤੁਕਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰੂ ਸੋਲਹਿਆਂ ਵਿਚ ਸੋਲਹਾ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਵਿਚ ਬੀ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਯਥਾ-ਪਉਣੁ ਗੁਰੂ ਪਾਣੀ ਪਿਤ ਜਾਤਾ॥ ਉਦਰ ਸੰਜੋਗੀ ਧਰਤੀ ਮਾਤਾ॥ ਰੈਣਿ ਦਿਨਸੁ ਦੁਇ ਦਾਈ ਦਾਇਆ ਜਗੁ ਖੇਲੈ ਖੇਲਾਈ ਹੇ॥ ਮਾ:ਸੋ:ਮ:੧-੧)। ਇਹੋ ਸ਼ਲੋਕ ਮਾਝ ਦੀ ਵਾਰ ਵਿਚ ਮ:੨ ਦੇ ਸਿਰਨਾਮੇ ਹੇਠ ਬੀ ਆਇਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਪਾਠ ਵਿਚ ਦੋ ਤ੍ਰੈ ਪਦਾਂ ਦਾ ਫਰਕ ਹੈ:- ਪਵਣੁ-ਪਉਣੁ। ਦਿਵਸੁ-ਦਿਨਸੁ। ਕੇਤੀ ਛੁਟੀ-ਹੋਰ ਕੇਤੀ ਛੁਟੀ।

੩. ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚ ਪਦ 'ਮਹਤ੍' ਤਿੰਨਾਂ ਲਿੰਗਾਂ ਵਿਚ ਵਰਤੀਂਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ 'ਧਰਤੀ' ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਲਾ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ; ਪਰ ਜੇ ਮਹਤੁ ਦੇ ਔਂਕੁੜ ਵੱਲ ਖਜਾਲ ਕਰੀਏ ਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਵਰਤਾਉ ਤੱਕੀਏ ਤਾਂ ਇਹ ਪੁਲਿੰਗ ਹੈ, ਯਥਾ-ਮਾਨੁ ਮਹਤੁ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਭੁ ਤੇਰੇ॥(ਪੰਨਾ ੧੮੮)। ਇਸ ਕਰਕੇ 'ਮਹਤੁ' ਨੂੰ ਏਥੇ 'ਪਾਣੀ' ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਲਾਇਆ ਹੈ। ਸੰਸ: ਪਦ 'ਮਹਤ੍ਵ' ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ 'ਵੱਡਾ ਪਨ'। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ 'ਮਹਤੁ' ਪਦ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਪਦ 'ਮਹਤ੍ਵ' ਦੀ ਥਾਂਵੇਂ ਬੀ ਵਰਤਿਆ ਹੈ ☞

ਮਾਤਾ ਧਰਤਿ ਮਹਤੁ॥ ਦਿਵਸੁ ਰਾਤਿ ਦੁਇ ਦਾਈ ਦਾਇਆ ਖੇਲੈ ਸਗਲ ਜਗਤੁ॥	ਮਾਤਾ ਹੈ। ਦਿਨ ਰਾਤ ਦੋਵੇਂ ਦਾਈ ਤੇ ਦਾਇਆ ਹਨ[1] (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੋਦ ਵਿਚ) ਖੇਡਦਾ ਹੈ ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ।
ਚੰਗਿਆਈਆ ਬੁਰਿਆਈਆ ਵਾਚੈ ਧਰਮੁ ਹਦੂਰਿ॥ ਕਰਮੀ ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਕੇ ਨੇੜੈ ਕੇ ਦੂਰਿ॥	ਚੰਗਿਆਈਆਂ ਬੁਰਿਆਈਆਂ ਵਾਚੇਗਾ ਧਰਮ (ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੀ) ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ[2] (ਸੋ) ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਕਰਣੀ ਅਨੁਸਾਰ ਕੋਈ (ਤਾਂ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ) ਦੇ ਨੇੜੇ (ਤੇ) ਕੋਈ ਦੂਰ (ਹੋ ਜਾਣਗੇ)।
ਜਿਨੀ ਨਾਮੁ ਧਿਆਇਆ ਗਏ ਮਸਕਤਿ ਘਾਲਿ॥ ਨਾਨਕ ਤੇ ਮੁਖ ਉਜਲੇ ਕੇਤੀ ਛੁਟੀ ਨਾਲਿ॥੧॥	(ਪਰ) ਹੇ ਨਾਨਕ! ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨਾਮ ਧਿਆਇਆ ਹੈ (ਓਹ ਏਥੋਂ ਅਸਲੀ) ਮਿਹਨਤ ਘਾਲਦੇ ਗਏ ਹਨ, (ਪੰਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ) ਓਹ ਉੱਜਲੇ ਮੂੰਹ ਵਾਲੇ (ਹਨ ਅਰ ਹੋਰ) ਕਿਤਨੀ (ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਉਹਨਾਂ ਦੇ) ਨਾਲ ਛੁੱਟ ਜਾਂਦੀ ਹੈ[3]॥੧॥

ਭਾਵ- ਪੌਣ, ਪਾਣੀ, ਧਰਤੀ, ਦਿਨ, ਰਾਤ ਵਿਚ ਜੀਵ ਜੋ ਕਰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਚੰਗੇ ਮੰਦੇ, ਓਹਨਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਕਈ ਨੇੜੇ ਹੋ ਜਾਣਗੇ ਤੇ ਕਈ ਦੂਰ। ਪਰ ਜੋ ਨਾਮ ਜਪ ਦੀ ਘਾਲਣਾ ਘਾਲ ਕੇ ਜਾਣਗੇ ਉਹ-ਖਾਸ ਹਜ਼ੂਰੀ ਯਾ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚਣਗੇ ਤੇ-ਉਜਲੇ ਮੁਖ ਪਹੁੰਚਣਗੇ, ਅਰਥਾਤ ਪਰਮ ਪਦ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣਗੇ, ਐਸੇ ਨਾਮ ਰਸੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਹੋਰ ਕਿਤਨੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਛੁੱਟ ਜਾਏਗੀ। ਯਥਾ-ਓਇ ਦਾਤੇ ਦੁਖ ਕਾਟਨਹਾਰ॥ ਜਾ ਕੈ ਸੰਗਿ ਤਰੈ ਸੰਸਾਰ॥ (ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ)।

ਸੂਚਨਾ : ਜਪੁਜੀ ਬਾਣੀ ਦੇ ਹੋਰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਯਾ ਡੂੰਘੇ ਅਰਥ ਦੇਖਣੇ ਹੋਣ ਤਾਂ ਦੇਖੋ ਇਸੇ ਕਲਮ ਦੀ ਲਿਖੀ ਸੰਥਯਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਪੋਥੀ ਪਹਿਲੀ ਪੰਨਾ ੧-੧੭੮ ਤੱਕ।

---

੧. ਦਾਈ=ਜੋ ਰਾਤ ਵੇਲੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਦੀ ਸੁਆਲਦੀ ਹੈ। ਦਾਇਆ=ਜੋ ਦਿਨੇ ਖਿਡਾਉਂਦਾ, ਸੈਰ ਕਰਾਉਂਦਾ ਤੇ ਪਰਚਾਉਂਦਾ ਹੈ।

੨. ਯਾ ਵਾਚਦਾ ਹੈ ਧਰਮ ਰਾਜ (ਰੱਬ ਦੀ) ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ।

੩. ਆਪਿ ਮੁਕਤੁ ਮੁਕਤੁ ਕਰੈ ਸੰਸਾਰੁ॥ (ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ)।

☞ ਜੈਸੇ: 'ਸਾਚਉ ਮਾਨੁ ਮਹਤੁ ਤੂੰ....(ਪੰਨਾ ੫੪)।' ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚ ਮਹਤੁ ਨਿਪੁੰਸਕ ਹੈ, ਪਰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਏਥੇ ਇਹ ਪਦ ਵੀ ਪੁਲਿੰਗ ਕਰਕੇ ਹੀ ਵਰਤਿਆ ਹੈ।

ਹਜ਼ਾਰੇ[1] ਦੇ ਸ਼ਬਦ

ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੫ ਚਉਪਦੇ ਘਰੁ ੧॥

ਰਾਗੁ ਮਾਝ, ਪੰਚਮ ਗੁਰੂ[2] ਜੀ ਦਾ, ਚਾਰ ਪਦਾਂ ਵਾਲਾ, ਘਰ ੧[3] ਵਾਲਾ।

---

੧. ਇਹ ਸਿਰਲੇਖ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਚ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਲਿਖਿਆ ਬੋਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ੭ ਸ਼ਬਦ ਹੈਨ, ਜੋ ਜਪੁਜੀ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਭਾਵ ਹੈ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਰਖਣ ਵਾਲੇ। (ਅ:, ਹਾਜ਼ਿਰ=ਮੌਜੂਦ, ਜਿਸ ਦਾ ਦਿਲ ਰੱਬ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਰਹੇ)।

੨. ਮਹਲ, ਮਹਲਾ= ਜਿਸ ਵਜੂਦ ਵਿਚ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ 'ਗੁਰ ਜਯੋਤਿ' ਉਤਰੀ, ਅਰਥਾਤ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਜੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਫਿਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਉਤਰੀ ਅਰਥਾਤ ਅਗਲੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਸ ਪਦ ਦੇ ਅਗੇ ਅੰਕ ਦੇ ਕੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਦਾ ਪਤਾ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਯਥਾ ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ੧ (ਦੇਖੋ ਸ਼ਬਦ ੨)। ਸਿਰੀ ਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ੧ (ਦੇਖੋ ਸ:੬)। ਇਥੇ ਮਤਲਬ ਹੈ ਸਿਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਹਲਾ ੫=ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ, ਮਹਲਾ ੯=ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਂ ਦੇ ਸਮੇਂ ਇਕ ਫ਼ਾਰਸੀ ਦਾ ਲੇਖਕ ਮਹਲ ਦਾ ਇਹੋ ਅਰਥ ਲਿਖਦਾ ਸੀ:- ਇਕ ਗੁਰੂ ਦੂਜੇ ਵਿਚ ਹਲੂਲ ਕਰਦਾ (=ਉਤਰਦਾ) ਹੈ, ਏਸ ਕਰਕੇ ਮਹਲ ਕਹਾਉਂਦਾ ਹੈ। (ਦਬਿਸਤਾਨੇ ਮਜ਼ਾਹਬ, ਸਫ਼ਾ ੨੨੫)। (ਮਹਲ= ਇਹ ਪਦ ਅਰਬੀ ਮੂਲਕ ਹੈ, ਪਰ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚ ਬੀ ਹੈ (=ਮਹਿਲਾ) ਜਿਸ ਦਾ ਅਰਥ ਇਸਤ੍ਰੀ ਹੈ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਬੀ ਇਹ ਪਦ ਇਸਤ੍ਰੀ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ- ਮਹਲ ਕੁਚਜੀ ਮੜਵੜੀ ਕਾਲੀ ਮਨਹੁ ਕਸੁਧ। (ਮਾਰੂ ਵਾ:੧੦੮੮)। ਅਰਬੀ ਵਿਚ 'ਮਹੱਲ' ਨਾਮ ਉਤਰਨੇ ਦੀ ਜਗਾ ਦਾ ਹੈ-ਘਰ, ਮਕਾਨ, ਧੌਲਰ। ਇਸ ਪਦ ਦੇ ਹੋਰ ਅਰਥ ਇਉਂ ਲਿਖੇ ਹਨ- ਮਕਾਨ ਦਾ ਵੱਡਾ ਕਮਰਾ, ਜ਼ਨਾਨਾ ਕਮਰਾ, ਕਿਸੇ ਅਮੀਰ ਘਰ ਦਾ ਜ਼ਨਾਨੀਆਂ ਦਾ ਰਿਹਾਯਸ਼ੀ ਹਿੱਸਾ। ਇਲਾਕਾ, ਅਹੁਦਾ, ਦਰਜਾ। ਰਾਜੇ ਯਾ ਅਮੀਰ ਦੀ ਵਹੁਟੀ, ਰਾਣੀ: ਇਸਤ੍ਰੀ। ਵਕਤ, ਮੌਕਾ। ਇਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ 'ਮਹੱਲ' ਪਦ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ- ਉਤਰਨੇ ਦੇ ਬਹੁਤੇ ਥਾਉਂ ਅਤੇ ਫੌਜਾਂ ਦਾ ਅਭਜਾਸ ਨਮਿਤ ਹੱਲਾ ਕਰਨਾ। ਇਸ ਪਦ ਦਾ ਅਰਬੀ ਧਾਤੂ ਹੈ ਹੱਲ=ਉਤਰਨਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਣੇ ਪਦ ਮਹ਼ਲ ਤੇ ਮਹ਼ਲਾ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਹੈ ਅਧਕ ਵਾਲਾ, ਅਰਥਾਤ ਮਹੱਲ ਤੇ ਮਹੱਲਾ।

ਪਰ ਪੰਜਾਬੀ ਲਹਿਜੇ ਵਿਚ ਪਦ ਮਹੱਲ ਅਕਸਰ ਅਧਕ ਤੋਂ ਬਿਨਾ 'ਮਹਲ' ਉਚਾਰਣ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਯਥਾ-ਰਾਜੇ ਦਾ ਮਹਲ। ਜੇ ਬਹੁਵਚਨ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਬੀ ਅਧਕ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ, ਯਥਾ=ਰਾਜਾ ਮਹਲਾਂ ਵਿਚ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਬੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਹੈ। ਯਥਾ-(ਇਕ ਬਚਨ-) 'ਖੋਲਿ ਕਿਵਾਰਾ ਮਹਲਿ ਬੁਲਾਇਆ॥'(ਰਾਮ:ਮ:੫-੮੮੭)। (ਬਹੁ ਵਚਨ-) 'ਮਹਲਾ ਮੰਝਿ ਨਿਵਾਸੁ॥' (ਵਾਰ ਮਾਝ ਮ:੧-੧੪੮)। ਮਹਿਲਾਂ ਵਿਚ ਨਿਵਾਸ ਹੈ। ਉਵ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਅਧਕ ਸਮੇਤ-ਮਹੱਲ-ਉਚਾਰਣ ਬੀ ਆਇਆ ਹੈ। ਯਥਾ- 'ਤਾਂ ਸੁਖ ਲਹਹਿ ਮਹਲ॥' (ਸੋਰ:ਮ:੧)। ਇਥੇ ਪਾਠ ਹੈ ਮਹੱਲ, ਅਧਿਕ ਵਾਲਾ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਦ ਮਹੱਲਾ ਪਦ ਇਕ ਬਚਨ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਬੀ ਪੰਜਾਬੀ ਉਚਾਰਣ ਅਧਕ ਸਮੇਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੈਸੇ-ਸਰੀਣਾਂ ਦਾ ਮਹੱਲਾ। ਅਜ ਸਿੰਘਾਂ ਦਾ ਮਹੱਲਾ ਚੜ੍ਹਿਆ ਹੈ।

ਅਰਬੀ ਵਿਚ ਪਦ ਮਹੱਲ ਪੁਲਿੰਗ ਹੈ ਤੇ 'ਮਹਲਾ' ਪਦ ਇਸਤ੍ਰੀ ਲਿੰਗ ਹੈ। ਪਰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਹ ਪਦ ਜਦ ਸਿਰਲੇਖਾਂ ਵਿਚ ਆਯਾ ਹੈ ਤਾਂ ਪੁਲਿੰਗ ਹੈ। ਯਥਾ-ਰਾਗੁ ਸਿਰੀ ਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ਪਹਿਲਾ੧। ਪਹਿਲਾ ਪਦ ਤੋਂ ਸਹੀ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ 'ਮਹਲਾ' ਪਦ ਪੁਲਿੰਗ ਹੈ। ਅਰਬੀ ਵਿਚ ਇਕ ਹੋਰ ਪਦ ਹੈ- ਮਹੱਲਾ; ਜਿਸ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਸਲਾਹਿਆ ਗਿਆ। ਭਾਵ (ਸਰਬ) ਉਪਮਾ ਜੋਗ। ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਪਦ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ 'ਮਹੱਲਾ' ਪਦ ਦਾ ਮੂਲ ਹੋਵੇ। ਅਰਥਾਤ ਸਲਾਹਿਆ ਗਿਆ=ਗੁਰੂ।

੩. 'ਚਉਪਦੇ' ਤੇ 'ਘਰ' ਲਈ ਦੇਖੋ 'ਬਾਣੀ ਬਿਉਰਾ' ਕ੍ਰਿਤ ਸ੍ਰੀ ਮਾਨ ਡਾ: ਚਰਨ ਸਿੰਘ ਜੀ।

ਮੇਰਾ ਮਨੁ ਲੋਚੈ ਗੁਰ ਦਰਸਨ ਤਾਈ॥ ਬਿਲਪ ਕਰੇ ਚਾਤ੍ਰਿਕ ਕੀ ਨਿਆਈ॥ ਤ੍ਰਿਖਾ ਨ ਉਤਰੈ ਸਾਂਤਿ ਨ ਆਵੈ ਬਿਨੁ ਦਰਸਨ ਸੰਤ ਪਿਆਰੇ ਜੀਉ॥੧॥

[1]ਮੇਰਾ ਮਨ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਨੂੰ ਤਰਸਦਾ ਹੈ (ਤੇ) ਚਾਤ੍ਰਿਕ ਵਾਂਙੂ ਵਿਰਲਾਪ ਕਰਦਾ ਹੈ[2]। ਪਿਆਰੇ ਸੰਤ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਥੋਂ ਬਾਝ (ਦਰਸ਼ਨ ਦੀ) ਤ੍ਰੇਹ ਉਤਰਦੀ ਨਹੀਂ (ਤੇ) ਸ਼ਾਂਤੀ ਆਉਂਦੀ ਨਹੀਂ ਜੀ॥੧॥

ਹਉ ਘੋਲੀ ਜੀਉ ਘੋਲਿ ਘੁਮਾਈ ਗੁਰ ਦਰਸਨ ਸੰਤ ਪਿਆਰੇ ਜੀਉ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਮੈਂ ਪਿਆਰੇ ਸੰਤ (ਸ੍ਰੀ) ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ (ਉਪਰੋਂ) ਵਾਰਨੇ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ (ਤੇ ਆਪਣਾ ਇਹ) ਜੀਉ[3] ਵਾਰ ਕੇ ਸਦਕੇ ਕਰਦਾ ਹਾਂ॥੧॥ਰਹਾਉ[4]॥

ਤੇਰਾ ਮੁਖੁ ਸੁਹਾਵਾ ਜੀਉ ਸਹਜ ਧੁਨਿ ਬਾਣੀ॥ ਚਿਰੁ ਹੋਆ ਦੇਖੇ ਸਾਰਿੰਗ-ਪਾਣੀ॥ ਧੰਨੁ ਸੁ ਦੇਸੁ ਜਹਾ ਤੂੰ ਵਸਿਆ ਮੇਰੇ ਸਜਣ ਮੀਤ ਮੁਰਾਰੇ ਜੀਉ॥੨॥

ਤੇਰਾ ਮੁਖ ਸੁੰਦਰ ਹੈ (ਹੇ ਮਹਾਰਾਜ) ਜੀਉ! (ਤੇ ਤੇਰੀ) ਬਾਣੀ ਗਜਾਨ ਮਈ ਧੁਨੀ ਵਾਲੀ ਹੈ[5]। ਚਿਰ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ (ਮੈਨੂੰ ਆਪ) ਭਗਵਾਨ ਜੀ[6] ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤਿਆਂ। ਧੰਨ ਹੈ ਉਹ ਦੇਸ਼ ਜਿੱਥੇ ਤੂੰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈਂ (ਹੇ) ਮੇਰੇ (ਸਜਣ=) ਪਿਆਰੇ ਤੇ ਮਿਤ੍ਰ ਤੇ ਸੰਤਾਪ

---

੧. ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਦੋ ਅੰਕ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਵੱਲ ਲਾਹੌਰ ਤੋਂ ਦੋ ਚਿੱਠੀਆਂ ਕਰਕੇ ਲਿਖੇ ਸਨ, ਜਦੋਂ ਆਪ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੀ ਆਗਜਾ ਵਿਚ ਲਾਹੌਰ ਗਏ ਹੋਏ ਸਨ। ਏਹ ਦੁਇ ਖ਼ਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਡੇ ਭਿਰਾਉ ਪ੍ਰਿਥੀ ਚੰਦ ਨੇ ਲੁਕਾ ਛੱਡੇ, ਤੀਜਾ ਅੰਕ ਚਿੱਠੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੇ ਪਾਸ ਪੁੱਜ ਪਿਆ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਦਵਾ ਲੀਤਾ ਅਤੇ ਚੌਥਾ ਅੰਕ, ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਗੱਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਣੇ ਪਰ ਲਿਖਿਆ। ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪ੍ਰਸੰਗ ਲਈ ਦੇਖੋ ਗੁ:ਪ੍ਰ:ਸੂਰਜ ਤੇ (ਅਸ਼ਟ ਗੁਰੂ ਚਮਤਕਾਰ ਭਾਗ-੨)

੨. ਪਪੀਹਾ ਯਾ ਬੰਬੀਹਾ ਜੋ ਸ੍ਵਾਂਤੀ ਬੂੰਦ ਲਈ ਪ੍ਰਿਉ ਪ੍ਰਿਉ ਦੀ ਟੇਰ ਲਾਈ ਰਖਦਾ ਹੈ, ਜਦ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਸੁਖੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਯਥਾ- ਆਨ ਜਲਾ ਸਿਉ ਕਾਜ ਨ ਕਛੂਐ ਹਰਿ ਬੂੰਦ ਚਾਤ੍ਰਿਕ ਕਉ ਦੀਜੈ। (ਕਲਿ:ਮ:੫-੧/੧੩੨੧)

੩. 'ਜੀਉ' ਸਤਿਕਾਰ ਲਈ 'ਜੀ' ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਬੀ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ।

੪. ਰਹਾਉ= ਟੇਕ, ਸਥਾਈ, ਉਹ ਤੁਕ ਜੋ ਅੰਤਰੇ ਦੇ ਬਾਦ ਮੁੜ ਮੁੜ ਗਾਈ ਜਾਵੇ। (ਅ) ਅਰਥ ਭਾਵ ਵਿਚ ਰਹਾਉ ਤੋਂ ਅਰਥ ਚੁਕਿਆਂ ਅਕਸਰ ਅਰਥ ਦੀ ਬਿਵਸਥਾ ਠੀਕ ਲਗਦੀ ਹੈ। ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵੇਰਵੇ ਲਈ ਦੇਖੋ ਪੋਥੀ ਪੰਜ ਗ੍ਰੰਥੀ ਸਟੀਕ ਵਿਖੇ 'ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਅਸ਼ਟਪਦੀ' ਵਿਚ ਆਏ 'ਰਹਾਉ' ਪਦ ਦੀ ਟੂਕ।

੫. ਸਹਜ=ਯਥਾਰਥ, ਅਸਲੀ, ਸ੍ਰਤੇ, ਗਜਾਨ, ਸੁਖ, ਸ਼ਾਂਤੀ। ਸਹਜ ਧੁਨਿ=ਗਜਾਨਮਈ ਧੁਨੀ ਵਾਲੀ। ਯਥਾ-ਜੇਤਾ ਬੋਲਣੁ ਤੇਤਾ ਗਿਆਨੈ॥ (ਗਉ:ਮ:੫)। (ਅ) ਸੁਭਾਵਕ ਸੰਗੀਤਕ ਰੂਪਾ ਹੈ।

੬. ਸਾਰੰਗ ਪਾਣੀ=ਇਸ ਪਦ ਦੇ ਤ੍ਰੈ ਮੂਲ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਸੰਸ:, ਸਾਰ੍ਙ੍ਗ-ਸ਼ਾਰ੍ਙ੍ਗ। 'ਸਾਰ੍ਙ੍ਗ' ਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਅਰਥ ਧਰਤੀ ਹੈ। ਸਾਰਿੰਗ ਪਾਣੀ-ਜਿਸ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਧਰਤੀ ਹੈ। ਸਾਰ੍ਙ੍ਗ=ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਧਨੁਖ। ਸਾਰਿੰਗ ਪਾਣੀ=ਜਿਸ ਦੇ ਹਥ ਵਿਚ ਧਨੁਖ ਹੈ। ਦੋਹਾਂ ਤੋਂ ਮੁਰਾਦ ਭਗਵਾਨ ਦੀ ਹੈ, ਅਪਣੇ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਭਗਵਾਨ ਰੂਪ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹਨ। ਅਗਲੀ ਪੌੜੀ ਵਿਚ ਆਪ ਹੀ 'ਭਗਵੰਤ' ਕਹਿ ਰਹੇ ਹਨ, ਸੋ ਏਥੇ ਵੀ ਉਹੋ ਮੁਰਾਦ ਹੈ। ਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਪਦ 'ਸਾਰੰਗ' ਦੇ ਕੇ ਇਸ ਦੇ ੬੩ ਅਰਥ ਦਿਤੇ ਹਨ-ਸ਼ਿਵ, ਵਿਸ਼ਨੂ, ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ, ਹਿਰਨ, ਸ਼ੇਰ, ਹੰਸ, ਚਾਤ੍ਰਿਕ, ਧਰਤੀ ਆਦਿ। ਇਨ੍ਹਾਂ ੬੩ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਈਸ਼੍ਰਰ=ਭਗਵਾਨ ਅਰਥ ਬੀ ਲਿਖੇ ਹਨ।

ਹਰਤਾ[1] (ਹਰੀ ਰੂਪ) ਜੀਉ॥੨॥

ਹਉ ਘੋਲੀ ਹਉ ਘੋਲਿ ਘੁਮਾਈ ਗੁਰ ਸਜਣ ਮੀਤ ਮੁਰਾਰੇ ਜੀਉ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਹੇ ਮੇਰੇ (ਸਜਣ=) ਪਿਆਰੇ, ਮਿੱਤ੍ਰ (ਤੇ) ਸੰਤਾਪ ਹਰਤਾ ਗੁਰੂ ਜੀਓ! ਮੈਂ (ਆਪ ਤੋਂ) ਸਦਕੇ ਹਾਂ (ਮੈਂ ਆਪ ਤੋਂ) ਵਾਰਨੇ ਸਦਕੇ ਹਾਂ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਇਕ ਘੜੀ ਨ ਮਿਲਤੇ ਤਾ ਕਲਿਜੁਗੁ ਹੋਤਾ॥ ਹੁਣਿ ਕਦਿ ਮਿਲੀਐ ਪ੍ਰਿਅ ਤੁਧੁ ਭਗਵੰਤਾ॥ ਮੋਹਿ ਰੈਣਿ ਨ ਵਿਹਾਵੈ ਨੀਦ ਨ ਆਵੈ ਬਿਨੁ ਦੇਖੇ ਗੁਰ ਦਰਬਾਰੇ ਜੀਉ॥੩॥

(ਪਿਆਰੇ ਜੀ! ਅੱਗੇ ਆਪ) ਇਕ ਘੜੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੇ ਸਾਓ ਤਾਂ (ਮੇਰੇ ਭਾਣੇ) ਕਲਜੁਗ ਵਰਤ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਹੇ ਪਿਆਰੇ ਭਗਵੰਤ! ਹੁਣ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਦੋਂ ਮਿਲੀਏ? (ਭਾਵ ਮਿਲਾਂਗੇ) ਮੈਨੂੰ ਰਾਤ ਨਹੀਂ ਬੀਤਦੀ, ਨੀਂਦ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ (ਆਪ) ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਦਰਬਾਰ, ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ ਬਾਝ, ਜੀ!॥੩॥

ਹਉ ਘੋਲੀ ਜੀਉ ਘੋਲਿ ਘੁਮਾਈ ਤਿਸੁ ਸਚੇ ਗੁਰ ਦਰਬਾਰੇ ਜੀਉ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਉਸ ਸੱਚੇ ਗੁਰਦਰਬਾਰ ਤੋਂ ਮੈਂ ਵਾਰਨੇ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ਜੀ! ਤੇ (ਆਪਣਾ ਇਹ) ਜੀਉ ਵਾਰ ਕੇ ਸਦਕੇ ਕਰਦਾ ਹਾਂ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਭਾਗੁ ਹੋਆ ਗੁਰਿ ਸੰਤੁ ਮਿਲਾਇਆ॥ ਪ੍ਰਭੁ ਅਬਿਨਾਸੀ ਘਰ ਮਹਿ ਪਾਇਆ॥ ਸੇਵ ਕਰੀ ਪਲੁ ਚਸਾ ਨ ਵਿਛੁੜਾ ਜਨ ਨਾਨਕ ਦਾਸ ਤੁਮਾਰੇ ਜੀਉ॥੪॥

(ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ) ਭਾਗ (ਉਦੇ) ਹੋਇਆ ਹੈ ਜੋ ਸੰਤ ਗੁਰੂ ਨੇ ਮਿਲਾ ਲਿਆ ਹੈ[2], (ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ) ਅਬਿਨਾਸ਼ੀ ਪ੍ਰਭੂ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। (ਇਹ ਦਾਨ ਬਖਸ਼ੋ ਕਿ ਆਪ ਦੀ) ਸੇਵਾ ਕਰਾਂ ਅਰ ਪਲ ਤੇ ਚਸਾ[3] ਭਰ (ਆਪ ਤੋਂ) ਨਾ ਵਿਛੁੜਾਂ। (ਹੇ ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ ਜੀਓ ਅਸੀਂ ਆਪ ਦੇ ਜਨਾਂ ਦੇ ਦਾਸ ਹਾਂ॥੪॥

ਹਉ ਘੋਲੀ ਜੀਉ ਘੋਲਿ ਘੁਮਾਈ ਜਨ ਨਾਨਕ ਦਾਸ ਤੁਮਾਰੇ ਜੀਉ॥ਰਹਾਉ॥੧॥੮॥ (ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਪੰਨਾ ੯੬-੯੭)

(ਹੇ ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ ਜੀ! ਆਪਦੇ ਜਨਾਂ ਤੇ ਦਾਸਾਂ ਤੋਂ ਮੈਂ ਵਾਰਨੇ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ (ਤੇ ਇਹ ਅਪਣਾ ਜੀਉ) ਵਾਰ ਕੇ ਸਦਕੇ ਕਰਦਾ ਹਾਂ[4]॥੧॥੮॥

---

੧. ਮੁਰਾਰਿ=ਸੰਤਾਪ ਹਰਤਾ (=ਵਾਹਿਗੁਰੂ)। (ਮੁਰਾਰਿ=ਮੁਰ+ਅਰਿ। ਮੁਰ=ਕਲੇਸ਼, ਸੰਤਾਪ, ਕਰਮਯੋਂ ਕਾ ਕਰਮ ਭੋਗ, ਇਕ ਰਾਖਸ਼ ਦਾ ਨਾਮ, ਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਭਨਾਂ ਦਾ ਅਰਿ=ਸ਼ਤ੍ਰੂ =ਮਾਰਨੇ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਬ੍ਰਹਮ ਵੈਵਰਤ ਪੁ: ੧੧੦ ਅ:)। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਹ ਪਦ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। (ਅ) ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦੇ 'ਮੁਰ' ਨਾਮ ਰਾਖਸ਼ ਨੂੰ ਮਾਰਨੇ ਦਾ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਾਮਨ ਪੁਰਾਣ ਵਿਚ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦਾ ਨਾਮ ਬੀ ਮੁਰਾਰਿ ਹੈ।

੨. ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਪਿਛੇ 'ਸੰਤ' ਪਦ ਤੇ 'ਗੁਰ' ਪਦ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਵਾਸਤੇ ਹੀ ਵਰਤੇ ਗਏ ਹਨ। (ਅ) ਐਉਂ ਬੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਸੰਤ-ਭਾਈ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਨੇ ਮਿਲਾ ਦਿਤਾ ਹੈ ਮੈਨੂੰ ਗੁਰੂ (ਰਾਮਦਾਸ) ਨਾਲ। (ੲ) ਅਥਵਾ, ਗੁਰਿ=ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੇ ਸੰਤ (=ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ) ਮਿਲਾ ਦਿਤੇ ਹਨ।

੩. ੩੦ ਚਸੇ ਦਾ ਇਕ ਪਲ ਤੇ ੬੦ ਪਲ ਦੀ ਘੜੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

੪. ਇਥੇ ਵੀ 'ਜਨ ਨਾਨਕ ਦਾਸ ਤੁਮਾਰੇ ਜੀਉ' ਦਾ ਅਰਥ ਪਹਿਲੀ ਤੁਕ ਵਾਂਙੂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਪਹਿਲੀਆਂ ☞

ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੧ ਘਰੁ ੧ ਚਉਪਦੇ॥ ੧ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥

ਧਨਾਸਰੀ[1] ਰਾਗ, ਪਾ:੧, ਚਾਰ ਪਦਾਂ ਵਾਲਾ ਘਰ ੧ ਵਾਲਾ। (ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦਾ ਟੀਕਾ ਜਪੁਜੀ ਦੇ ਅਰੰਭ ਵਿਚ ਆ ਚੁਕਾ ਹੈ ਦੇਖੋ ਪੰਨਾ੧)।

ਜੀਉ ਡਰਤੁ ਹੈ ਆਪਣਾ ਕੈ ਸਿਉ ਕਰੀ ਪੁਕਾਰ॥ ਦੂਖ ਵਿਸਾਰਣੁ ਸੇਵਿਆ ਸਦਾ ਸਦਾ ਦਾਤਾਰੁ॥੧॥

(ਮੇਰਾ) ਆਪਣਾ ਮਨ[2] ਡਰਦਾ ਹੈ, ਕਿਸ ਅੱਗੇ ਪੁਕਾਰ ਕਰਾਂ (ਕਿ ਮੇਰਾ ਡਰ ਦੂਰ ਕਰੇ), ਸਦਾ ਦਾ ਦਾਤਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੁਖਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸਿਮ੍ਰਣ ਕਰਾ ਦੇਣ ਵਾਲਾ[3] ਮੈਂ ਸਦਾ ਸੇਵਿਆ (ਅਰਾਧਿਆ)[4] ਹੈ॥੧॥

ਸਾਹਿਬੁ ਮੇਰਾ ਨੀਤ ਨਵਾ ਸਦਾ ਸਦਾ ਦਾਤਾਰੁ॥ ੧॥ਰਹਾਉ॥

(ਹਾਂ ਉਹ) ਮੇਰਾ ਸਾਹਿਬ ਸਦਾ ਨਵਾਂ ਹੈ[5] ਤੇ ਸਦਾ ਹੀ ਸਦਾ ਦਾ ਦਾਤਾਰ ਹੈ। (ਫੇਰ ਕਿਉਂ ਡਰ?।)॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਅਨਦਿਨੁ ਸਾਹਿਬੁ ਸੇਵੀਐ ਅੰਤਿ ਛਡਾਏ ਸੋਇ॥ ਸੁਣਿ ਸੁਣਿ ਮੇਰੀ ਕਾਮਣੀ ਪਾਰਿ ਉਤਾਰਾ ਹੋਇ॥੨॥

ਸੁਣ ਮੇਰੀ ਪ੍ਰੇਮਾ ਬ੍ਰਿਤੀ[6] (ਕੰਨ ਦੇ ਕੇ) ਸੁਣੋ (ਸਾਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ) ਹਰ ਦਿਨ[7] (=ਸਦਾ ਉਸੇ) ਮਾਲਕ ਨੂੰ ਸੇਵੀਏ, ਓਹੋ ਅੰਤ ਨੂੰ ਛੁਡਾਏਗਾ (ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਸੇਵਾ ਨਾਲ) ਪਾਰਉਤਾਰਾ ਹੋ ਜਾਏਗਾ॥੨॥

ਦਇਆਲ ਤੇਰੈ ਨਾਮਿ ਤਰਾ॥ ਸਦ ਕੁਰਬਾਣੈ ਜਾਉ॥੧॥ ਰਹਾਉ॥

(ਇਸ ਲਈ ਉਸੇ ਅੱਗੇ ਅਰਦਾਸ ਕਰਾਂ), ਹੇ ਦਇਆਲ (ਤੈਥੋਂ) ਸਦਾ[8] ਸਦਕੇ ਹੋ ਜਾਵਾਂ, (ਮੈਂ ਤਾਂ) ਤੇਰੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਹੀ ਤਰ ਜਾਣਾ ਹੈ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਸਰਬੰ ਸਾਚਾ ਏਕੁ ਹੈ ਦੂਜਾ ਨਾਹੀ ਕੋਇ॥ ਤਾ ਕੀ ਸੇਵਾ ਸੋ ਕਰੇ ਜਾ ਕਉ ਨਦਰਿ ਕਰੇਇ॥੩॥

ਸਾਰੇ[9] (ਪਦਾਰਥਾਂ ਪੁਰਖਾਂ ਤੇ ਸਮਿਆਂ ਵਿਚ) ਓਹੋ, ਸਚਾ (=ਸਦਾ ਥਿਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ) ਇਕੋ (ਓਹੋ) ਹੈ, ਦੂਸਰਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ। (ਮੈਨੂੰ ਜੋ ਸੇਵਾ ਮਿਲੀ ਹੈ ਇਹੋ ਸਾਰ ਵਸਤੂ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ) ਉਸ ਦੀ ਸੇਵਾ ਤਾਂ ਉਹੋ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਉਤੇ ਓਹ ਮਿਹਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਪਾਵੇ॥੩॥

---

੧. ਮਾਲਕੌਸ ਦੀ ਰਾਗਣੀ, ਤੀਸਰੇ ਪਹਿਰ ਗਾਂਵੀਂਦੀ ਹੈ . ੨. ਜੀਉ=ਮਨ।

੩. ਵਿਸਾਰਣੁ-ਵਿਸਾਰ ਦੇਣ ਵਾਲਾ, ਭੁਲਾ ਦੇਣ ਵਾਲਾ, ਦੂਰ ਕਰ ਦੇਣ ਵਾਲਾ।

੪. ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਮੁਰਾਦ ਹੈ-ਨਾਮ ਅਰਾਧਨ।

੫. ਨੀਤ ਨਵਾ=ਜੋ ਬੁੱਢਾ ਪੁਰਾਣਾ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਸਦਾ ਇਕ ਰਸ ਤੇ ਆਨੰਦ ਵਿਚ ਖਿੜਿਆ ਰਹੇ।

੬. ਕਾਮਣੀ=ਪਿਆਰੀ, ਇਥੇ ਭਾਵ ਹੈ 'ਪਿਆਰ ਭਰੀ ਲਗਨ' ਜੋ ਮਨ ਦੇ ਸੰਸੇ ਆਦਿਕਾਂ ਤੋਂ ਬੇਪਰਵਾਹ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰੇਮ ਵਲ ਝੁਕੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਅੰਦਰਲੀ ਰੱਬ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਨੇ ਵਾਲੀ ਬ੍ਰਿਤੀ (ਸੰਸ:,ਕਾਮ=ਪ੍ਰੇਮ। ਕਾਮਿਨਿ=ਪ੍ਰੇਮ ਮਈ। ਕਾਮਿਨੀ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਨ ਵਾਲੀ। ਭਾਵ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਬ੍ਰਿਤੀ। ਪ੍ਰੇਮਾ ਬ੍ਰਿਤੀ ਕਮ੍+ਇਨਿ)।

੭. ਅਨਦਿਨੁ=ਹਰ ਦਿਨ, ਸਦਾ। ੮. ਸਦਾ=ਸਦਾ।

੯. ਸੰਸ:, ਸਰਵ=ਸੰਪੂਰਣ, ਸਾਰਾ ਕੁਝ, ਭਾਵ ਸਾਰੇ ਕਾਲਾਂ ਵਿਚ, ਸਾਰੇ ਵਿਸ਼੍ਵ ਵਿਚ (ਸੱਚਾ ਹੈ=) ਸਦਾ ਥਿਰ, ਇਕ ਰਸ ਰਹਿਣੇ ਵਾਲਾ ਹੈ।

☞॥ ਪਉੜੀਆਂ ਵਿਚ ਹਰ ਪਉੜੀ ਦੇ ਬਾਦ ਕਿਸੇ ਸ਼ੈ ਤੋਂ, 'ਘੋਲੀ' ਹੁੰਦੇ ਆਏ ਹਨ ਜੈਸੇ-'ਗੁਰਦਰਸ਼ਨ' ਤੋਂ, 'ਮੀਤ ਮੁਰਾਰੇ' ਤੋਂ, 'ਗੁਰ ਦਰਬਾਰੇ' ਤੋਂ ਤੈਸੇ ਏਥੇ 'ਦਾਸ ਤੁਮਾਰੇ' ਤੋਂ ਘੋਲੀ ਹੋਣ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਤੇ ਸੰਪ੍ਰਦਾ ਵਿਚ 'ਦਾਸ ਤੁਮਾਰੇ' ਤੋਂ ਏਥੇ ਭਾਵ ਭਾਈ ਬੁੱਢੇ (ਜੈਸਿਆਂ) ਦਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਪੰਚਮ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਲਾਹੌਰੋਂ ਲੈਣ ਲਈ ਭਾਈ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਹੀ ਗਏ ਸਨ।

ਤੁਧੁ ਬਾਝੁ ਪਿਆਰੇ ਕੇਵ ਰਹਾ॥ ਸਾ ਵਡਿਆਈ ਦੇਹਿ ਜਿਤੁ ਨਾਮਿ ਤੇਰੈ ਲਾਗਿ ਰਹਾਂ॥ ਦੂਜਾ ਨਾਹੀ ਕੋਇ ਜਿਸੁ ਆਗੈ ਪਿਆਰੇ ਜਾਇ ਕਹਾ॥੧॥ ਰਹਾਉ॥

ਹੇ ਪਿਆਰੇ! ਤੇਰੇ ਬਿਨਾ (ਮੈਂ) ਕੀਕੂੰ ਜੀਵਾਂ? ਉਹ ਵਡਿਆਈ ਬਖਸ਼ ਜਿਸ ਨਾਲ ਤੇਰੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਲਗਾਉ ਲਗਾ ਰਹੇ। (ਤੇਰੇ ਬਿਨਾ) ਦੂਜਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਹੈ ਨਹੀਂ, ਜਿਸ ਅਗੇ ਜਾ ਕੇ (ਇਹ ਵੇਦਨ) ਆਖਾਂ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਸੇਵੀ ਸਾਹਿਬੁ ਆਪਣਾ ਅਵਰੁ ਨ ਜਾਚੰਉ ਕੋਇ॥ ਨਾਨਕੁ ਤਾ ਕਾ ਦਾਸੁ ਹੈ ਬਿੰਦ ਬਿੰਦ ਚੁਖ ਚੁਖ ਹੋਇ॥੪॥ ਸਾਹਿਬ ਤੇਰੇ ਨਾਮ ਵਿਟਹੁ ਬਿੰਦ ਬਿੰਦ ਚੁਖ ਚੁਖ ਹੋਇ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ੪॥੧॥ (ਗੁ.ਗ੍ਰੰ., ਪੰਨਾ ੬੬੦)

(ਮੇਹਰ ਤੇ ਹੋਰ ਮੇਹਰ ਕਰ ਜੀਕੂੰ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ) ਅਪਣੇ ਮਾਲਕ ਨੂੰ ਸੇਵਾਂ[1] ਤੇ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਨਾ ਮੰਗਾਂ। ਨਾਨਕ ਉਸ (ਤੈਂ ਸਾਹਿਬ) ਦਾ ਦਾਸ ਹੈ (ਮਿਹਰ ਕਰ ਕਿ ਇਹ) ਪਲ ਪਲ ਵਿਚ ਤੈਥੋਂ ਸਦਕੇ ਸਦਕੇ ਪਿਆ ਹੋਵੇ[2]। ਹਾਂ ਹੇ ਸਾਹਿਬ! (ਮਿਹਰ ਕਰ) ਤੇਰੇ ਨਾਮ ਉਤੋਂ (ਨਾਨਕ) ਪਲੇ ਪਲੇ ਪਿਆ ਸਦਕੇ ਸਦਕੇ ਹੋਵੇ॥੪॥੧॥

ਭਾਵ- 'ਬ੍ਰਿਤੀ ਦਾ ਪ੍ਰਵਾਹ' ਪਿਆਰੇ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਲਗ ਰਿਹਾ ਹੈ, 'ਮਨ' ਨੂੰ ਪਿਆਰਾ ਵਿਖਜ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਪਿਆਰਾ ਮਨ ਬਾਣੀ ਤੋਂ ਉਪਰ ਹੈ, ਸੋ ਉਹ ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਡੋਲ ਕੇ ਡਰ ਉਠਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ 'ਆਪਾ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਬ੍ਰਿਤੀ ਨੂੰ, ਜੋ ਪਜਾਰੇ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ: ਸੁਣ (ਫੇਰ) ਸੁਣ ਹੇ ਮੇਰੀ ਪ੍ਰੇਮ ਬ੍ਰਿਤੀ! ਜ਼ਰੂਰ ਬਿਰਹੋਂ ਦੀ ਨਦੀ ਤੋਂ ਪਾਰ ਉਤਾਰਾ ਹੋ ਜਾਏਗਾ, ਪ੍ਰੀਤਮ ਮਿਲੇਗਾ, ਉਹ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਤੋਂ ਛੁਡਾਏਗਾ, ਉਸ ਦੀ ਸੇਵਾ ਜੋ ਤੈਨੂੰ ਮਿਲੀ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਨਦਰ ਨਾਲ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਸੇਵਾ ਨੂੰ ਨਦਰ ਸਮਝ ਤੇ ਲਗੇ ਰਹਿਣਾ ਨਾ ਛੋੜ। ਇਹ ਸਮਝੌਤਾ ਮਨ ਦਾ ਡਰ ਹਟਾਉਂਦਾ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨੂੰ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਮਨ ਵਿਚ 'ਕਿਸੇ ਅਗੇ ਜਾਕੇ ਕਹਾਂ ਦਾ ਖਜਾਲ' ਜੋ ਪਹਿਲੀ ਸਤਰ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਸੀ ਉਸ ਬਾਬਤ 'ਆਪਾ' ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ- ਕੋਈ ਹੋਰ ਉਸ ਬਾਝ ਉਸ ਜੈਸਾ ਹੈ ਨਹੀਂ, ਤਾਂ ਤੇ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਦੀ ਤੱਕ ਛੱਡ ਦੇਹ- 'ਹੇ ਮਨ! '..ਅਵਰੁ ਨ ਜਾਚੰਉ ਕੋਇ॥' ਤਦ ਉਸੇ ਪਿਆਰੇ ਅੱਗੇ ਬਾਰ ਬਾਰ ਅਰਦਾਸ ਅੰਦਰੋਂ ਨਿਕਲਦੀ ਹੈ:-

(ੳ) ਦੂਜਾ ਨਾਹੀ ਕੋਇ ਜਿਸੁ ਆਗੈ ਪਿਆਰੇ ਜਾਇ ਕਹਾ॥ (ਅ) ਤੁਧੁ ਬਾਝੁ ਪਿਆਰੇ ਕੇਵ ਰਹਾ॥
(ੲ) ਸਾ ਵਡਿਆਈ ਦੇਹਿ ਜਿਤੁ ਨਾਮਿ ਤੇਰੈ ਲਾਗਿ ਰਹਾਂ॥

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਅਨੁਗ੍ਰਹੁ (ਕ੍ਰਿਪਾਲਤਾ) ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਤੀ ਠਾਠਾਂ ਮਾਰ ਉਠਦੀ ਹੈ, ਤੇ ਆਪਾ ਪਿਆਰੇ ਤੋਂ ਸਦਕੜੇ ਹੋਣ ਦੇ ਭਾਵ ਵਿਚ ਉਛਲ ਪੈਂਦਾ ਹੈ- 'ਸੇਵੀ ਸਾਹਿਬੁ ਆਪਣਾ ਅਵਰੁ ਨ ਜਾਚੰਉ ਕੋਇ॥ ਨਾਨਕੁ ਤਾ ਕਾ ਦਾਸੁ ਹੈ ਬਿੰਦ ਬਿੰਦ ਚੁਖ ਚੁਖ ਹੋਇ॥'

ਪਹਿਲੋਂ ਇਹ ਸਦਕੜੇ ਹੋਣਾ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਹੈ ਪਰ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹੋ ਭਾਵ ਉਸ ਦੇ ਨਾਮ ਲਈ ਉਮਾਹ ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਅੰਤਲੀ ਤੁਕ ਵਿਚ ਉਚਾਰਦੇ ਹਨ:- 'ਸਾਹਿਬ ਤੇਰੇ ਨਾਮ ਵਿਟਹੁ ਬਿੰਦ ਬਿੰਦ ਚੁਖ ਚੁਖ ਹੋਇ॥' ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਗੁਰ ਵਾਕ - 'ਮਨ ਹੀ ਨਾਲਿ ਝਗੜਾ ਮਨ ਹੀ ਨਾਲਿ ਸਥ ਮਨ ਹੀ ਮੰਝਿ ਸਮਾਇ॥' ਦੀ ਮਾਨੋਂ ਤਸਵੀਰ ਹੈ।

---

੧. 'ਸੇਵੀ' ਤੋਂ ਮੁਰਾਦ-ਨਾਮ-ਹੈ, ਜੈਸਾ ਕਿ-ਨਾਮਿ ਤੇਰੇ ਲਾਗਿ ਰਹਾਂ-ਹੁਣੇ ਕਹਿ ਆਏ ਹਨ।
੨. ਬਿੰਦ ਬਿੰਦ=ਪਲੇ ਪਲੇ- ਚੁਖ ਚੁਖ=ਟੋਟੇ ਟੋਟੇ, ਭਾਵ ਸਦਕੇ ਸਦਕੇ।

ਤਿਲੰਗ ਮਹਲਾ ੧ ਘਰੁ ੩

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ॥

ਇਹੁ ਤਨੁ ਮਾਇਆ ਪਾਹਿਆ ਪਿਆਰੇ ਲੀਤੜਾ ਲਬਿ ਰੰਗਾਏ॥ ਮੇਰੈ ਕੰਤ ਨ ਭਾਵੈ ਚੋਲੜਾ ਪਿਆਰੇ ਕਿਉ ਧਨ ਸੇਜੈ ਜਾਏ॥੧॥ ਹੰਉ ਕੁਰਬਾਨੈ ਜਾਉ ਮਿਹਰਵਾਨਾ ਹੰਉ ਕੁਰਬਾਨੈ ਜਾਉ॥ ਹੰਉ ਕੁਰਬਾਨੈ ਜਾਉ ਤਿਨਾ ਕੈ ਲੈਨਿ ਜੋ ਤੇਰਾ ਨਾਉ॥ ਲੈਨਿ ਜੋ ਤੇਰਾ ਨਾਉ ਤਿਨਾ ਕੈ ਹੰਉ ਸਦ ਕੁਰਬਾਨੈ ਜਾਉ॥੧॥ ਰਹਾਉ॥ ਕਾਇਆ ਰੰਙਣਿ ਜੇ ਥੀਐ ਪਿਆਰੇ ਪਾਈਐ ਨਾਉ ਮਜੀਠ॥ ਰੰਙਣ ਵਾਲਾ ਜੇ ਰੰਙੈ ਸਾਹਿਬੁ ਐਸਾ ਰੰਗੁ ਨ ਡੀਠ॥੨॥ ਜਿਨ ਕੇ ਚੋਲੇ ਰਤੜੇ ਪਿਆਰੇ ਕੰਤੁ ਤਿਨਾ ਕੈ ਪਾਸਿ॥ ਧੂੜਿ ਤਿਨਾ ਕੀ ਜੇ ਮਿਲੈ ਜੀ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਕੀ ਅਰਦਾਸਿ॥੩॥

ਉਤਮ ਪੁਰਖ ਦੁਆਰਾ ਮਾਯਕ ਰੁਚੀਆਂ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਤੀ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੈ-

ਹੇ ਪਿਆਰੇ! ਇਹ ਤਨ[1] ਮਾਇਆ (ਦੀ ਪਾਹ ਨਾਲ) ਪਾਹਿਆ[2] ਹੋਇਆ ਹੈ, (ਉਤੋਂ ਇਸ ਨੂੰ) ਲਾਲਚ (ਦੇ ਰੰਗ ਨਾਲ) ਰੰਗ ਲੀਤਾ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਪਤੀ (ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੂੰ ਹੁਣ ਇਹ) ਚੋਲਾ ਨਹੀਂ ਭਾਉਂਦਾ (ਹੇ) ਪਿਆਰੇ (ਸੱਜਣ ਇਹ ਦੱਸ ਕਿ ਐਸੀ) ਇਸਤ੍ਰੀ ਕਿੱਕੁਰ (ਪਤੀ ਦੀ) ਸੇਜ ਤੇ ਜਾਵੇ[3]॥੧॥ (ਅਰਦਾਸ-)

ਹੇ ਮਿਹਰਵਾਨ! (=ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ) ਮੈਂ ਕੁਰਬਾਨ (=ਵਾਰੀ) ਜਾਵਾਂ, ਮੈਂ ਕੁਰਬਾਨ ਜਾਵਾਂ। ਮੈਂ ਕੁਰਬਾਨ ਜਾਵਾਂ ਉਹਨਾਂ ਉੱਤੋਂ ਜੋ ਤੇਰਾ ਨਾਮ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਤੇਰਾ ਨਾਮ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਮੈਂ ਓਹਨਾਂ ਉਤੋਂ ਸਦਾ ਹੀ ਕੁਰਬਾਨ ਜਾਵਾਂ॥੧॥ਰਹਾਉ।

ਹੇ ਪਿਆਰੇ! ਜੇਕਰ (ਇਸ) ਸਰੀਰ[4] ਨੂੰ ਬਣਾਈਏ[5] ਮੱਟੀ[6] ਤੇ ਨਾਮ ਦੀ ਮਜੀਠ (ਉਸ ਵਿਚ) ਪਾਈਏ। (ਉਹ) ਮਾਲਕ ਰੰਗਣੇ ਵਾਲਾ (ਲਿਲਾਰੀ) ਜੇ (ਆਪ) ਰੰਗ ਚਾੜ੍ਹੇ (ਤਦ) ਐਸਾ ਰੰਗ (ਚੜ੍ਹਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹਾ ਕਦੇ) ਡਿੱਠਾ ਨਾ ਹੋਵੇ॥੨॥

(ਹੇ) ਪਿਆਰੇ! ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚੋਲੇ (ਨਾਮ ਰੂਪੀ ਮਜੀਠ[7] ਰੰਗ ਨਾਲ ਰੰਗੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਾਸ ਕੰਤ (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ) ਹੈ। (ਸੋ ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਮੈਂ) ਨਾਨਕ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਆਖ (ਕਿ ਹੇ ਰਬ) ਜੀ! ਕਿਵੇਂ[8] ਮੈਨੂੰ (ਬੀ) ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਧੂੜੀ

---

੧. ਤਨ ਤੋਂ ਮੁਰਾਦ ਮਨ ਇੰਦ੍ਰੀ ਸਮੇਤ ਸਰੀਰ ਦੀ ਹੈ।

੨. ਮਜੀਠ ਦਾ ਰੰਗ ਦੇਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮਾਂਈਂ, ਫਟਕੜੀ ਆਦਿ ਦੀ ਪਾਹ ਦੇਂਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ, ਪਾਹ ਦਿਤੇ ਕਪੜੇ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ- ਪਾਹਿਆ ਹੋਇਆ।

੩. ਭਾਵ ਮੈਂ 'ਜਗਜਾਸੂ' ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸਾਂਈਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰਾਂ।

੪. ਏਥੇ ਬੀ ਤਨ ਮਨ ਸੰਯੁਕਤ ਸਰੀਰ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ।

੫. ਥੀਐ=ਹੋ ਜਾਵੇ, ਭਾਵ ਬਣਾਈਏ।

੬. ਰੰਙਣਿ=ਜਿਸ ਭਾਂਡੇ ਵਿਚ ਰੰਗ ਦੇਈਦਾ ਹੈ-ਮੱਟੀ। ਭਾਵ ਹੈ-ਸ਼੍ਰਧਾ ਦੇ ਭਾਵ ਵਾਲਾ ਅਰਥਾਤ ਨਾਮ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਣ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ।

੭. ਪਿਛੇ 'ਨਾਮ' ਨੂੰ ਮਜੀਠ ਦੱਸਿਆ ਹੈ। ਸੋ 'ਰਤੜੇ' ਦਾ ਭਾਵ 'ਨਾਮ ਰੂਪੀ ਰੰਗ ਨਾਲ ਰੰਗੇ ਹੋਏ' ਹਨ।

੮. 'ਜੇ' ਦਾ ਅਰਥ 'ਜੇ' ਤੋਂ ਛੁਟ 'ਕਿਵੇਂ' ਬੀ ਲਗਦਾ ਹੈ।

ਆਪੇ ਸਾਜੇ ਆਪੇ ਰੰਗੇ ਆਪੇ ਨਦਰਿ ਕਰੇਇ॥ ਨਾਨਕ ਕਾਮਣਿ ਕੰਤੈ ਭਾਵੈ ਆਪੇ ਹੀ ਰਾਵੇਇ॥੪॥੧॥੩॥

(ਗੁ.ਗ੍ਰ. ਪੰਨਾ ੭੨੧-੨੨)

ਮਿਲੇ[1]! (ਉਹ ਕੰਤ) ਆਪ ਹੀ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ। (ਉਤਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ), ਆਪ ਹੀ (ਨਾਮ ਨਾਲ) ਰੰਗਦਾ ਹੈ, (ਤੇ) ਆਪ (ਹੀ) ਕ੍ਰਿਪਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕਰਦਾ ਹੈ, (ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ (ਦੇਵ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਐਸੀ[2]) ਇਸਤ੍ਰੀ[3] ਕੰਤ ਨੂੰ ਭਾਉਂਦੀ ਹੈ (ਤੇ ਉਹ) ਆਪ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਰਾਉਂਦਾ (ਭਾਵ, ਅਪਣੇ ਨਾਲ ਮਿਲਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ) ਹੈ॥੪॥੧॥੩॥

ਤਿਲੰਗ ਮ:੧॥

ਇਆਨੜੀਏ ਮਾਨੜਾ ਕਾਇ ਕਰੇਹਿ॥ ਆਪਨੜੈ ਘਰਿ ਹਰਿ ਰੰਗੋ ਕੀ ਨ ਮਾਣੇਹਿ॥ ਸਹੁ ਨੇੜੈ ਧਨ ਕੰਮਲੀਏ ਬਾਹਰੁ ਕਿਆ ਢੂਢੇਹਿ॥ ਭੈ ਕੀਆ ਦੇਹਿ ਸਲਾਈਆ ਨੈਣੀ ਭਾਵ ਕਾ ਕਰਿ ਸੀਗਾਰੋ॥ ਤਾ ਸੋਹਾਗਣਿ ਜਾਣੀਐ ਲਾਗੀ ਜਾ ਸਹੁ ਧਰੇ ਪਿਆਰੋ॥੧॥

ਇਆਣੀ ਬਾਲੀ ਕਿਆ ਕਰੇ ਜਾ ਧਨ ਕੰਤ ਨ ਭਾਵੈ॥ ਕਰਣ ਪਲਾਹ ਕਰੇ ਬਹੁਤੇਰੇ ਸਾਧਨ ਮਹਲੁ ਨ ਪਾਵੈ॥ ਵਿਣੁ ਕਰਮਾ ਕਿਛੁ ਪਾਈਐ ਨਾਹੀ ਜੇ ਬਹੁਤੇਰਾ ਧਾਵੈ॥

ਤਿਲੰਗ ਮ:੧॥

ਹੇ ਅਯਾਣੀ ਇਸਤ੍ਰੀ![4] ਮਾਨ ਕਾਸ ਨੂੰ ਕਰਦੀ ਹੈਂ? ਆਪਣੇ ਘਰ (ਹਿਰਦੇ) ਵਿਚ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਅਨੰਦ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਮਾਣਦੀ। ਹੇ ਕਮਲੀ[5] ਇਸਤ੍ਰੀਏ! ਪਤੀ ਨੇੜੇ ਹੈ: (ਤੂੰ) ਬਾਹਰ ਕੀ ਢੂੰਡਦੀ ਹੈਂ? (ਬੁਧਿ ਤੇ ਮਨ ਰੂਪੀ ਦੋਹਾਂ) ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ (ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ) ਭੈ ਦੇ ਸੁਰਮਚੂ ਫੇਰ (ਤੇ) ਪ੍ਰੇਮ, ਦਾ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਕਰ[6]। (ਐਸਾ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰ ਕਿ ਪਤੀ ਤੈਨੂੰ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਨ ਲਗ ਪਵੇ ਕਿਉਂਕਿ) ਸੁਹਾਗਣ (ਪਤੀ ਵਿਚ) ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਤਾਂ ਹੀ ਜਾਣੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਦ (ਉਸ ਨਾਲ) ਪਤੀ ਪਿਆਰ ਕਰੇ॥੧॥

ਜੇਕਰ ਇਸਤ੍ਰੀ ਪਤੀ ਨੂੰ ਭਾਵੇ ਹੀ ਨਾਂ ਤਾਂ ਅਵਾਣੀ ਬਾਲੀ (ਅਗਜਾਤ ਜਗਜਾਸੂ) ਕੀ ਕਰੇ? (ਭਾਵੇਂ) ਬਥੇਰੇ ਕੀਰਨੇ[7] ਕਰੇ, (ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ) ਇਸਤ੍ਰੀ[8] ਮਹਲ[9] ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ, ਬਿਨਾ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਕੁਛ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਭਾਵੇਂ ਕਿੰਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਦੌੜੇ[10]। (ਸੋ ਤੂੰ ਤਾਂ)

---

੧. (ਅ) ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਮੇਰੀ ਇਹ ਅਰਦਾਸ ਹੈ।

੨. ਭਾਵ ਐਸੇ ਭਰੋਸੇ ਵਾਲੀ।

੩. ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਧਨ, ਕਾਮਣਿ ਤੋਂ ਭਾਵ ਸਿੱਖ ਯਾ ਜਗਜਾਸੂ ਦਾ ਹੈ ਤੇ 'ਕੰਤ' ਤੋਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ।

੪. ਅਜਾਣ, ਜਗਜਾਸੂ। ਬਾਹਰ ਮੁਖੀ ਸਾਧਨ ਕਰ ਰਹੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਧਨਾਂ ਦਾ ਮਾਨ ਕਰ ਰਹੇ ਜਗਜਾਸੂ ਨੂੰ 'ਇਆਣੀ' ਕਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਸ਼ਬਦ 'ਨੂਰਸ਼ਾਹ' ਪ੍ਰਤੀ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੋਇਆ ਸੀ। (ਪ੍ਰ:ਜ:ਸਾ:)। ਫਿਰ ਏਹੋ ਸ਼ਬਦ ਆਗਰੇ ਦੀ ਮਾਈ ਜੱਸੀ ਪ੍ਰਤੀ ਬੀ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੋਇਆ ਤ੍ਵਾਰੀਖ਼:ਖਾਲਸਾ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ।

੫. ਉਸੇ ਇਆਨੜੀ ਨੂੰ ਏਥੇ ਕਮਲੀਏ ਕਿਹਾ ਹੈ।

੬. ਭਾਵ, ਭੈ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਧਾਰਨ ਕਰ।

੭. ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ-ਕਰੁਣ ਪਲਾਵ=ਦਇਆ ਜਨਕ ਪੁਕਾਰ। ਕੀਰਨੇ।

੮. ਸਾਧਨ=ਸਾਧ੍ਵੀ=ਪਤਿਬ੍ਰਤਾ। ਨੇਕ ਇਸਤ੍ਰੀ। ਭਾਵ ਜਗਜਾਸੂ॥

੯. ਪਤੀ ਦਾ ਘਰ, ਮੁਰਾਦ ਹੈ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਸਰੂਪ।

੧੦. ਦੌੜ ਭੱਜ ਕਰੇ ਭਾਵ ਜਤਨ ਕਰੇ।

ਲਬ ਲੋਭ ਅਹੰਕਾਰ ਕੀ ਮਾਤੀ ਮਾਇਆ ਮਾਹਿ ਸਮਾਣੀ॥
ਇਨੀ ਬਾਤੀ ਸਹੁ ਪਾਈਐ ਨਾਹੀ ਭਈ ਕਾਮਣਿ ਇਆਣੀ॥੨॥
ਜਾਇ ਪੁਛਹੁ ਸੋਹਾਗਣੀ ਵਾਹੈ ਕਿਨੀ ਬਾਤੀ ਸਹੁ ਪਾਈਐ॥
ਜੋ ਕਿਛੁ ਕਰੇ ਸੋ ਭਲਾ ਕਰਿ ਮਾਨੀਐ ਹਿਕਮਤਿ ਹੁਕਮੁ ਚੁਕਾਈਐ॥
ਜਾ ਕੈ ਪ੍ਰੇਮਿ ਪਦਾਰਥੁ ਪਾਈਐ ਤਉ ਚਰਣੀ ਚਿਤੁ ਲਾਈਐ॥
ਸਹੁ ਕਹੈ ਸੋ ਕੀਜੈ ਤਨੁ ਮਨੋ ਦੀਜੈ ਐਸਾ ਪਰਮਲੁ ਲਾਈਐ॥
ਏਵ ਕਹਹਿ ਸੋਹਾਗਣੀ ਭੈਣੇ ਇਨੀ ਬਾਤੀ ਸਹੁ ਪਾਈਐ॥੩॥
ਆਪੁ ਗਵਾਈਐ ਤਾ ਸਹੁ ਪਾਈਐ ਅਉਰੁ ਕੈਸੀ ਚਤੁਰਾਈ॥
ਸਹੁ ਨਦਰਿ ਕਰਿ ਦੇਖੈ ਸੋ ਦਿਨੁ ਲੇਖੈ ਕਾਮਣਿ ਨਉ ਨਿਧਿ ਪਾਈ॥
ਆਪਣੇ ਕੰਤ ਪਿਆਰੀ ਸਾ ਸੋਹਾਗਣਿ ਨਾਨਕ ਸਾ ਸਭਰਾਈ॥

ਲਬ ਲੋਭ[1] (ਤੇ) ਹੰਕਾਰ ਕਰਕੇ ਮਸਤ ਹੋਈ ਹੋਈ ਮਾਯਾ ਵਿਚ ਗ਼ਰਕ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਨਾਲ ਪਤੀ ਨਹੀਂ ਪਾਈਦਾ, (ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਕੇ ਹੀ ਹੇ) ਇਸਤ੍ਰੀ (ਤੂੰ) ਹੋਰ ਇਆਣੀ (ਭਾਵ ਅਗਜਾਨ ਵਸ਼) ਹੋ ਰਹੀ ਹੈਂ[2]॥੨॥

(ਸੋ ਹੁਣ) ਜਾ ਕੇ ਪੁਛੋ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ[3] (ਜੋ) ਸੁਹਾਗਣੀਆਂ (ਹਨ ਕਿ) ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਨਾਲ ਸਹੁ ਪਾਈਦਾ ਹੈ?

(ਸੁਹਾਗਣਾਂ ਦਾ ਉੱਤਰ)– ਜੋ ਕੁਛ (ਪਰਮੇਸੁਰ ਪਤੀ) ਕਰੇ ਸੋ ਭਲਾ ਕਰਕੇ ਮੰਨੀਏ, ਹਿਕਮਤ ਤੇ ਹੁਕਮ[4] ਛੱਡ ਦੇਈਏ। ਜਿਸ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ (ਨਾਮ ਰੂਪੀ) ਪਦਾਰਥ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਚਰਣਾਂ ਨਾਲ ਚਿੱਤ ਨੂੰ ਜੋੜੀਏ। ਸ਼ਹੁ (ਜੋ ਕੁਛ) ਕਹੇ ਸੋ ਕਰੀਏ, ਤਨ ਮਨ (ਉਸ ਨੂੰ) ਦੇ ਦੇਈਏ, ਐਸੀ ਸੁਗੰਧੀ ਲਾਈਏ[5]। ਇਉਂ[6] ਸੁਹਾਗਣਾਂ[7] ਕਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ, 'ਹੇ ਭੈਣ! ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਨਾਲ ਪਤੀ ਪਾਈਦਾ ਹੈ॥੩॥'

ਆਪਾ (ਭਾਵ) ਗੁਆ ਦੇਈਏ ਤਦ ਪਤੀ ਪਾਈਦਾ ਹੈ, ਹੋਰ ਚਤੁਰਾਈ ਕੇਹੀ? (ਭਾਵ ਚਤੁਰਾਈ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਨਹੀਂ। ਜਿਸ ਦਿਨ) ਪਤੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ ਦੇਖੇ ਉਹ ਦਿਨ ਲੇਖੇ (ਪਿਆ ਜਾਣੋ; ਉਸ ਦਿਨ ਜਾਣੋ ਕਿ) ਇਸਤ੍ਰੀ ਨੇ ਨਉ ਨਿਧਿ[8] ਪਾ ਲਈ ਹੈ (ਜਿਹੜੀ) ਆਪਣੇ ਕੰਤ ਨੂੰ ਪਿਆਰੀ ਹੈ ਉਹ ਸੁਹਾਗਣ ਹੈ, ਉਹੋ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੀ[9] ਹੈ।

---

੧. ਲਬ ਲੋਭ=ਲਾਲਚ। ਪਰ ਲਬ=ਧਨ ਦਾ, ਖਾਣ ਦਾ, ਤੇ ਲੋਭ=ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ, ਇਹ ਫਰਕ ਬੀ ਕਰਦੇ ਹਨ।

੨. 'ਇਵਾਣੇ ਹੋ ਜਾਣ' ਤੋਂ ਮੁਰਾਦ ਥੱਕ ਟੁੱਟ ਕੇ ਹਾਰ ਜਾਣ ਦੀ ਬੀ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।

੩. 'ਵਾਹੈ' ਦੇ ਅਰਥ ਐਉਂ ਬੀ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ 'ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ' ਕਿੰਨ੍ਹੀਂ ਗੱਲੀਂ ਸ਼ਹੁ ਪਾਇਆ ਹੈ?

੪. ਹਿਕਮਤ=ਸਿਆਣਪਾਂ, ਚਲਾਕੀਆਂ। ਹੁਕਮ=ਅਪਨੀ ਮਨਾਉਣੀ।

੫. ਭਾਵ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਾਈਂ ਰਜ਼ਾ ਵਿਚ ਇਕ ਸੂਰ ਕਰ ਦਈਏ ਇਹ ਖਸ਼ਬੂ ਲਾਈਏ।

੬. ਏਵ=ਇਉਂ। (ਅ) ਏਵ=ਨਿਸ਼ਚੇ ਕਰਕੇ। ੭. ਭਾਵ, ਸੰਤ ਜਨ ਜੋ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹਨ।

੮. ਨੌ ਨਿਧਿ=ਕੁਬੇਰ ਦੇ ਨੌਂ ਖਜ਼ਾਨੇ, ਅਰਥਾਤ ਸੱਭੋ ਕੁਛ।

੯. ਸੁਹਾਗਣ=ਪਤੀ ਵਾਲੀ, ਭਾਵ ਸਹੁਰੇ ਘਰ ਵਿਚ ਸੁਭਾਗ। ਸਭਰਾਈ=ਭਰਾਵਾਂ ਵਾਲੀ, ਭਾਵ ਪੇਕੇ ਘਰ ਵਿਚ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੀ, ਭਰਾਵਾਂ ਵਾਲੀ ਤੋਂ ਦੈਵੀ ਗੁਣਾਂ ਵਾਲੀ ਤੇ ਸੁਹਾਗਣ ਤੋਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ, ਭਾਵ ਹੈ। (ਅ) ਸੰਪ੍ਰ:, ਸਭ+ਰਾਈ=ਸਭ ਪਰ ਰਾਜ (ਯਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼) ਕਰਨ ਵਾਲੀ, ਭਾਵ, ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੀ।

ਐਸੈ ਰੰਗਿ ਰਾਤੀ ਸਹਜ ਕੀ ਮਾਤੀ ਅਹਿਨਿਸਿ ਭਾਇ ਸਮਾਣੀ॥ ਸੁੰਦਰਿ ਸਾਇ ਸਰੂਪ ਬਿਚਖਣਿ ਕਹੀਐ ਸਾ ਸਿਆਣੀ॥੪॥੨॥੪॥
(ਗੁ:ਗ੍ਰ: ਪੰਨਾ ੭੨੨)

(ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ (ਦੇਵ ਜੀ)। ਐਸੇ ਰੰਗ ਵਿਚ (ਜੋ) ਰੱਤੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਸਹਿਜ ਦੀ ਮੱਤੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਦਿਨ ਰਾਤ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਸਮਾਈ ਹੋਈ ਹੈ, ਉਹੋ ਸੁੰਦਰੀ ਹੈ, ਰੂਪਵਤੀ ਹੈ, (ਉਹੋ) ਦਾਨਾ[1] ਹੈ, ਉਹੋ ਸਿਆਣੀ (ਗਜਾਨਵਾਨ) ਕਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ॥੪॥੨॥੪॥

ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੧॥

ਕਉਣ ਤਰਾਜੀ ਕਵਣੁ ਤੁਲਾ ਤੇਰਾ ਕਵਣੁ ਸਰਾਫੁ ਬੁਲਾਵਾ॥ ਕਉਣੁ ਗੁਰੂ ਕੈ ਪਹਿ ਦੀਖਿਆ ਲੇਵਾ ਕੈ ਪਹਿ ਮੁਲੁ ਕਰਾਵਾ॥੧॥
ਮੇਰੇ ਲਾਲ ਜੀਉ ਤੇਰਾ ਅੰਤੁ ਨ ਜਾਣਾ॥ ਤੂੰ ਜਲਿ ਥਲਿ ਮਹੀਅਲਿ ਭਰਿਪੁਰਿ ਲੀਣਾ ਤੂੰ ਆਪੇ ਸਰਬ ਸਮਾਣਾ॥੧॥ਰਹਾਉ॥
ਮਨੁ ਤਾਰਾਜੀ ਚਿਤੁ ਤੁਲਾ ਤੇਰੀ ਸੇਵ ਸਰਾਫੁ ਕਮਾਵਾ॥ ਘਟ ਹੀ ਭੀਤਰਿ ਸੋ ਸਹੁ ਤੋਲੀ ਇਨ ਬਿਧਿ ਚਿਤੁ ਰਹਾਵਾ॥੨॥ ਆਪੇ ਕੰਡਾ ਤੋਲੁ ਤਰਾਜੀ ਆਪੇ ਤੋਲਣਹਾਰਾ॥ ਆਪੇ ਦੇਖੈ ਆਪੇ ਬੂਝੈ ਆਪੇ ਹੈ ਵਣਜਾਰਾ॥੩॥

ਸੂਹੀ ਮ:੧॥

ਅਰਥ ਰਹਾਉ ਤੋਂ ਤੁਰੇਗਾ-

੩. ਹੇ ਮੇਰੇ ਲਾਲ![2] (=ਪਿਆਰੇ) ਜੀਓ (ਮੈਂ) ਤੇਰਾ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ, ੪. (ਚਾਹੋ ਤੂੰ ਅਨੰਤ ਹੈਂ ਪਰ ਫੇਰ) ਤੂੰ ਜਲ ਥਲ ਵਿਚ ਤੇ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਅਕਾਸ਼[3] ਵਿਚ ਭਰਪੂਰ (ਤੇ) ਲੀਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈਂ ਤੂੰ ਆਪੇ ਸਭ (ਜੀਵਾਂ) ਵਿਚ[4] (ਬੀ) ਸਮਾ ਰਿਹਾ ਹੈਂ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

੧. (ਹੁਣ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਹੇ ਲਾਅਲ ਜੀ) ਕਿਹੜੀ ਤੱਕੜੀ ਹੈ, ਕਿਹੜਾ ਵੱਟਾ ਹੈ, ਤੇਰਾ (ਪਛਾਣੂ) ਕਿਹੜਾ ਸਰਾਫ ਹੈ (ਜਿਸ ਨੂੰ) ਸਦਾਵਾਂ? ੨. ਕੌਣ ਗੁਰੂ (ਹੈ ਕਿ) ਜਿਸ ਪਾਸੋਂ ਸਿਖਯਾ ਲਵਾਂ? ਤੇ ਕਿਸ ਪਾਸੋਂ (ਤੇਰਾ) ਮੁੱਲ ਪੁਆਵਾਂ?॥੧॥

੫. (ਉੱਤਰ)- ਮਨ ਤੱਕੜੀ (ਬਨਾਵਾਂ) ਚਿੱਤ ਵੱਟਾ (ਬਨਾਵਾਂ), ਤੇਰੀ ਸੇਵਾ (=ਭਗਤੀ) ਕਰਾਂ। (ਇਹ) ਸਰਾਫ (ਬਨਾਵਾਂ) ਤੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਹੀ ਉਸ ਪਤੀ ਨੂੰ ਤੋਲਾਂ[5], ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਚਿੱਤ ਟਿਕਾ ਲਵਾਂ॥੨॥ (ਪਰ ਮਿਤ ਵਾਲਾ ਅਮਿਤ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਜਾਣ ਸਕੇ ਤਾਂਤੇ ਇਹ ਸਮਝਾਂ ਕਿ) ਆਪ ਹੀ (ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ) ਵੱਟਾ ਹੈ, ਆਪ ਹੀ ਕੰਡਾ ਤੱਕੜੀ[6] ਹੈ, ਆਪੇ ਤੋਲਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਆਪ ਹੀ ਦੇਖਦਾ ਹੈ, ਆਪ ਹੀ ਪਰਖ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਆਪ ਹੀ ਵਪਾਰੀ[7] ਹੈ॥੩॥

---

੧. ਸੰਸ:, ਵਿਚਕਸ਼ਣ=ਚਤੁਰ, ਦਾਨਾ, ਪ੍ਰਬੀਨ।
੨. ਲਾਲ ਪਦ ਬਹੁਤ ਉੱਤਮ ਪਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਅਰਥ ਲਾਅਲ=ਰਤਨ ਹੈ ਤੇ ਲਾਲ=ਪਿਆਰਾ ਬੀ ਹੈ।
੩. ਮਹੀ=ਧਰਤੀ, ਅਲਿ=ਅਕਾਸ਼ ਵਿਚ। (ਸੰਪ੍ਰ:। (ਅ) ਮਹੀਅਲ-ਵਿਚ।
੪. ਸਰਬ ਤੋਂ ਮੁਰਾਦ ਹੈ ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਘਟਾਂ ਵਿਚ, ਯਥਾ-ਜਲਿ ਥਲਿ ਮਹੀਅਲਿ ਭਰਿ ਪੁਰਿ ਲੀਣਾ ਘਟਿ ਘਟਿ ਜੋਤਿ ਤੁਮ੍ਹਾਰੀ॥ (ਬਿਲਾ:ਮ:੧-੨-੭੯੫)
੫. ਭਾਵ, ਅਨੁਭਵ ਕਰਾਂ।
੬. ਕੰਡਾ=ਸੋਨਾ ਹੀਰੇ ਆਦਿ ਤੋਲਣ ਦੀ ਨਿਕੀ ਜਿਹੀ ਤੱਕੜੀ। ਇਸ ਵਿਚ ਬੋਦੀ ਦੇ ਟਿਕਾਣੇ ਇਕ ਕੰਡਾ (ਸੂਈ ਵਰਗਾ) ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਝੁਕ ਕੇ ਹਲਕੇ ਭਾਰੇ ਦਾ ਪਤਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਸੂਈ ਵਰਗੇ ਲੋਹੇ ਦੇ ਕੰਡੇ ਕਰਕੇ ਤੱਕੜੀ ਨੂੰ ਬੀ ਕੰਡਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਸੂਈ ਬੀ ਕੰਡਾ ਕਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਤਰਾਜੀ ਕੰਡਾ=ਕੰਡੇ ਵਾਲੀ ਤੱਕੜੀ, ਰਤਨ ਇਸੇ ਪੁਰ ਤੁਲਦੇ ਹਨ।
੭. ਜਗਯਾਸੂ ਹੋ ਕੇ ਲਾਅ਼ਲ ਦਾ ਖ਼ਰੀਦਾਰ ਹੈ।

ਅੰਧੁਲਾ ਨੀਚ ਜਾਤਿ ਪਰਦੇਸੀ ਖਿਨੁ ਆਵੈ ਤਿਲੁ ਜਾਵੈ॥ ਤਾ ਕੀ ਸੰਗਤਿ ਨਾਨਕੁ ਰਹਦਾ ਕਿਉ ਕਰਿ ਮੂੜਾ ਪਾਵੈ॥੪॥੨॥੯॥ (ਗੁ:ਗ੍ਰ: ਪੰਨਾ ੭੩੦-੩੧)

(ਸੋ ਆਪ ਹੀ ਮਿਹਰ ਕਰ ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ) ਨਾਨਕ ਤਾਂ ਉਸ (ਮਨ) ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਜੋ (ਲਾਅ਼ਲ ਨੂੰ ਪਰਖਣ ਵਾਲੇ) ਨੈਣਾਂ ਤੋਂ ਹੀਨ ਹੈ[1], ਜਿਸ ਦੀ ਰੁਚੀ ਨੀਵੀਂ ਹੈ (ਸੋ ਸ੍ਵੈ-ਸਰੂਪ ਤੋਂ ਮਾਯਾ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ) ਪਰਦੇਸੀ ਹੈ, (ਜੋ) ਪਲ ਵਿਚ (ਅੰਦਰ) ਆਉਂਦਾ ਤੇ ਖਿਨ ਵਿਚ (ਬਾਹਰ) ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ[2], (ਸੋ ਇਹ) ਮੂੜਾ (ਆਪਨੂੰ) ਕੀਕੂੰ ਪਾਵੇ॥੪॥੨॥੯॥

ਭਾਵ- ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਅਮਿਤ ਤੇ ਅਨੰਤ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਕੀਮਤ ਪਾ ਸਕਣੀ ਯਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਣਾ ਮਿਤ ਵਾਲੇ ਤੋਂ ਹੋ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਪਰ ਉਹ ਘਟ ਘਟ ਦਾ ਵਾਸੀ ਹੈ, ਸੋ ਭਗਤੀ ਭਾਵ ਨਾਲ ਜਪੋ ਤਾਂ ਚਿਤ ਅਨੁਭਵ ਵਿਚ ਟਿਕ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਤਾਂ ਜੇ ਉਹ ਆਪ ਜਗਜਾਸਾ ਲਾਵੇ, ਆਪ ਹੀ ਮਿਹਰ ਨਾਲ ਅਨੁਭਵ ਬਖਸ਼ੇ ਤੇ ਆਪ ਹੀ ਮੇਲ ਲਵੇ ਤਾਂ ਸਫਲਤਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਤੇ ਜੇ ਮਨ ਨੂੰ ਭਗਤੀ ਭਾਵ ਵਾਲਾ ਹੀ ਨਾ ਬਣਾਈਏ ਤੇ ਨੀਵੀਆਂ ਰੁਚੀਆਂ ਤੇ ਖਿੰਡਾਉ ਵਿਚ ਰੱਖੀਏ ਤਾਂ ਸਫਲਤਾ ਕੀਕੂੰ?

੧ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥ ਰਾਗ ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੧ ਚਉਪਦੇ ਘਰੁ੧॥

'੧ੴ ਤੋਂ ਪ੍ਰਸਾਦਿ' ਤਕ ਦੇ ਅਰਥ ਜਪੁਜੀ ਦੇ ਮੁੱਢ ਵਿਚ ਹੈਨ। ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਬਿਲਾਵਲੁ[3] ਰਾਗ ਦਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਚਉਪਦਾ ਹੈ ਘਰ ੧ ਵਿਚ ਗਾਉਣਾ ਹੈ।

ਤੂ ਸੁਲਤਾਨੁ ਕਹਾ ਹਉ ਮੀਆ ਤੇਰੀ ਕਵਨ ਵਡਾਈ॥

ਤੂੰ ਹੈਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ, (ਤੇ) ਮੈਂ (ਤੈਨੂੰ) ਮੀਆਂ[4] ਆਖ ਰਿਹਾ ਹਾਂ[5], (ਤਾਂ ਇਸ ਵਿਚ) ਤੇਰੀ ਕੀ ਵਡਿਆਈ[6]? (ਪਰ) ਹੇ

ਜੋ ਤੂ ਦੇਹਿ ਸੁ ਕਹਾ ਸੁਆਮੀ ਮੈ ਮੂਰਖ ਕਹਣੁ ਨ ਜਾਈ॥੧॥

ਸੁਆਮੀ! ਜੇ (ਕੁਛ ਕਹਿਣ ਦਾ ਬਲ) ਤੂੰ (ਮੈਨੂੰ) ਦੇਵੇਂ ਮੈਂ ਉਹੋ (ਕੁਛ) ਕਹਾਂ, ਮੈਂ ਮੂਰਖ (ਦੇ ਅਪਣੇ ਪਾਸੋਂ ਤੇਰਾ ਪੂਰਾ ਜਸ) ਕਿਹਾ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ॥੧॥

ਤੇਰੇ ਗੁਣ ਗਾਵਾ ਦੇਹਿ ਬੁਝਾਈ॥ ਜੈਸੇ ਸਚ ਮਹਿ ਰਹਉ ਰਜਾਈ॥੧॥ ਰਹਾਉ॥

ਹੇ ਰਜ਼ਾ ਦੇ ਮਾਲਕ! (ਮੈਨੂੰ ਐਸੀ) ਸਮਝ ਪਾ ਦੇਹ (ਜੋ) ਤੇਰੇ ਗੁਣ ਗਾਵਾਂ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ (ਮੈਂ) ਸੱਚ[7] ਵਿਚ (ਟਿਕਿਆ) ਰਹਾਂ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਜੋ ਕਿਛੁ ਹੋਆ ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਤੁਝ ਤੇ

ਜੋ ਕੁਛ ਹੋਇਆ ਹੈ ਸਭ ਕੁਝ ਤੈਥੋਂ (ਹੋਇਆ

---

੧. ਅਗਜਾਨੀ।

੨. ਪਉੜੀ ੨ ਵਿਚ 'ਮਨ, ਚਿਤ, ਘਟ' ਤੋਂ ਮੁਰਾਦ ਸ਼ੁਧ ਅੰਤਹਕਰਣ ਦੀ ਸੀ। ਪਉੜੀ ੪ ਵਿਚ ਜੋ ਲੱਛਣ ਦੱਸੇ ਉਹ ਮਾਯਾਵੀ ਮਨ ਦੇ ਹਨ। ਐਸਾ ਕਹਿਣ ਵਿਚ ਕਮਾਲ ਦੀ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਦਰਸਾਈ ਹੈ।

੩. ਬਿਲਾਵਲੁ, ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚ ਭੈਰਉ ਦੀ ਰਾਗਣੀ ਹੈ, ਸਵੇਰੇ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹੇ ਗਾਂਵੀਦੀ ਹੈ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਲਈ ਦੇਖੋ ਬਾਣੀ ਬਿਉਰਾ।

੪. ਰਾਜਪੂਤ ਰਾਜਕੁਮਾਰਾਂ ਤੇ ਰਾਜਪੂਤ ਸਰਦਾਰਾਂ ਦਾ ਖ਼ਿਤਾਬ। ਹੁਣ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਮੀਆਂ ਦਾ ਪਦ ਦੇ ਕੇ ਨਾਮ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। (ਸੰਸ:, ਮਹੀਯਜਮਾਨ)।

੫. (ਅ) ਕਹਾਂ=ਕਿਥੇ। ਤੂੰ ਪਾਤਸ਼ਾਹ (ਕਿਥੇ ਤੇ ਮੈਂ) ਮੀਆਂ ਕਿਥੇਂ?(ਸੰਪ੍ਰ:)।

੬. ਭਾਵ, ਕੋਈ ਨਹੀਂ। ੭. ਸੱਚ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ, ਜੋ ਸਦਾ ਸਤਜ ਹੈ।

ਤੇਰੀ ਸਭ ਅਸਨਾਈ॥
ਤੇਰਾ ਅੰਤੁ ਨ ਜਾਣਾ ਮੇਰੇ ਸਾਹਿਬ ਮੈ ਅੰਧੁਲੇ ਕਿਆ ਚਤੁਰਾਈ॥੨॥
ਕਿਆ ਹਉ ਕਥੀ ਕਥੇ ਕਥਿ ਦੇਖਾ ਮੈ ਅਕਥੁ ਨ ਕਥਨਾ ਜਾਈ॥

ਜੋ ਤੁਧੁ ਭਾਵੈ ਸੋਈ ਆਖਾ ਤਿਲੁ ਤੇਰੀ ਵਡਿਆਈ॥੩॥

ਏਤੇ ਕੂਕਰ ਹਉ ਬੇਗਾਨਾ ਭਉਕਾ ਇਸੁ ਤਨ ਤਾਈ॥

ਭਗਤਿ ਹੀਣੁ ਨਾਨਕੁ ਜੇ ਹੋਇਗਾ ਤਾ ਖਸਮੈ ਨਾਉ ਨ ਜਾਈ॥੪॥੧॥
(ਗੁ:ਗ੍ਰ: ਪੰਨਾ ੭੯੫)

ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੧॥
ਮਨੁ ਮੰਦਰੁ ਤਨੁ ਵੇਸ ਕਲੰਦਰੁ ਘਟ ਹੀ ਤੀਰਥਿ ਨਾਵਾ॥ ਏਕੁ ਸਬਦੁ ਮੇਰੈ ਪ੍ਰਾਨਿ ਬਸਤੁ ਹੈ ਬਾਹੁੜਿ ਜਨਮਿ ਨ ਆਵਾ॥੧॥

ਹੈ), ਤੇਰੀ ਹੀ ਸਭ ਵਡਿਆਈ ਹੈ[੧]। ਹੇ ਮੇਰੇ ਸਾਹਿਬ! (ਮੈਂ) ਤੇਰਾ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ਮੈਂ ਅੰਨ੍ਹੇ ਦੀ ਸਿਆਣਪ ਕੀ (ਹੈ, ਭਾਵ ਕੁਛ ਨਹੀਂ)।[੨]॥੨॥

ਮੈਂ ਕੀ ਕਥਨ ਕਰਾਂ (ਮੈਂ ਤਾਂ) ਕਹਿ ਕਹਿ ਕੇ ਦੇਖ ਰਿਹਾ ਹਾਂ[੨]; ਮੈਥੋਂ (ਤੂੰ) ਅਕੱਥ ਕਥਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ (ਪਰ ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ) ਜੋ ਤੈਨੂੰ ਭਾਵੇ, ਓਹ (ਤੇਰੀ ਵਡਿਆਈ ਮੈਂ) ਕਹਾਂ (ਚਾਹੇ ਓਹ) ਤਿਲ ਮਾਤ੍ਰ (ਥੋੜੀ ਜਿਹੀ) ਹੀ ਹੋਵੇ॥੩॥

ਬਹੁਤੇ ਹਨ ਕੂਕਰ[੩] ਮੈਂ ਹਾਂ ਓਪਰਾ[੪], ਇਸ ਤਨ ਨੂੰ ਭਉਂਕ ਰਿਹਾ ਹਾਂ[੫] (ਕਿ ਇਹ ਆਪਣੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਵਲ ਮੈਨੂੰ ਨਾ ਖਿੱਚੇ ਤੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਉਸਤਤ ਕਰਨ ਦੇਵੇਂ[੬]; ਪਰ ਹਛਾ ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਜੇ ਨਾਨਕ ਭਗਤੀ ਵਿਚ ਹੀਣ ਰਹਿ ਗਿਆ (ਤਾਂ ਰਹਿ ਗਿਆ ਸਹੀ) ਖਸਮ ਦਾ ਨਾਉਂ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਨਾ ਤੁਰ ਚੱਲਿਆ[੭]॥੪॥੧॥

ਬਿਲਾ:ਮ:੧:
ਮਨ (ਹੀ) ਮੰਦਰ ਹੈ, ਤਨ (ਹੀ ਮੇਰਾ) ਸੰਤ ਭੇਖ[੮] (ਹੈ), ਹਿਰਦੇ ਦੇ ਤੀਰਥ ਵਿਚ ਹੀ (ਮੈਂ) ਨ੍ਹਾਉਂਦਾ ਹਾਂ। ਇਕ ਸ਼ਬਦ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਾਣਾਂ[੯] ਵਿਚ ਵੱਸਦਾ ਹੈ (ਜਿਸ ਤੋਂ ਮੈਂ) ਫੇਰ ਜਨਮ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਵਾਂਗਾ॥੧॥

੧. ਅਰਬੀ ਵਿਚ 'ਸੁਨਾ' ਵਡਿਆਈ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ। (ਅ) ਆਸ਼ਨਾਈ ਪਦ ਫਾਰਸੀ ਦਾ ਹੈ, ਅਰਥ ਹੈ 'ਪ੍ਰੀਤ', ਸੱਜਣਤਾ, ਵਾਕਫ਼ੀ।
੨. ਭਾਵ; ਮੈਂ ਅਨਜਾਨ ਤੂੰ ਬਿਅੰਤ, ਮੈਂ ਅੰਤ ਕੀਕੂੰ ਪਾ ਸਕਾਂ।
੩. ਭਾਵ ਇਹ ਕਿ ਏਹ ਸਰੀਰਕ ਲੋੜਾਂ ਰੂਪੀ ਕੂਕਰ ਮੈਨੂੰ ਹਰੀ ਜਸ ਵਲ ਜਾਂਦਿਆਂ ਰੋਕਦੇ ਹਨ। ਕੂਕਰ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ-ਸਰੀਰਕ ਲੋੜਾਂ, ਕਾਮਾਦਿ ਵਿਸ਼ੇ। ਯਥਾ-'ਇਹੁ ਤਨੁ ਭਉਕਣਾ'। ਪੁਨਾ:-'ਭੁਖ ਤਿਖਾ ਦੁਇ ਭਉਕੀਆ।'
੪. ਹਉ ਬੇਗਾਨਾ=ਮੈਂ ਆਤਮ ਅੰਸ਼ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਸਰੀਰ ਤੇ ਸਰੀਰ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਵਿਚ ਮਾਨੋ ਓਪਰਾ ਹਾਂ।
੫. ਭਉਕਾ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ-ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋੜਾਂ ਵਾਲੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਪੁਕਾਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਨਾ ਰੋਕੋ।
੬. ਚੌਥੀ ਪਉੜੀ ਦੇ ਅਰਥ ਕਠਨ ਹਨ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਸੰਪ੍ਰਦਾ ਵਿਚ ਇਸ ਤੋਂ ਛੁਟ ਹੋਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੀ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ-ਏਤੇ ਕੂਕਰ ਹਉ ਬੇਗਾਨਾ ਭਉਕਾ (ਤਿਲ ਜਿੰਨੀ ਵਡਜਾਈ ਕਰਨ ਦੀ) ਹਉਂ ਨੂੰ ਜੇ ਮੈਂ ਬਿਗਾਨੀ ਕਰਾਂ ਫਿਰ ਇਸ ਤਨ ਨੂੰ (ਭਉ+ਕਾ) ਕਿਸ ਦਾ ਡਰ ਹੈ ਆਦਿ। ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵੀਚਾਰ ਵੱਡੇ ਟੀਕੇ ਵਿਚ ਹੋਸੀ।
੭. ਭਾਵ, 'ਨਾਨਕ ਨਿਰੰਕਾਰੀ' ਲੋਕੀ ਆਖਦੇ ਹਨ, ਹੇ ਖ਼ਸਮ ਤੈਨੂੰ ਤੇਰੇ ਆਪਣੇ ਨਾਮ 'ਨਿਰੰਕਾਰ' ਦੀ ਲਾਜ ਪਵੇਗੀ।
੮. ਫ਼ਾ: ਕਲੰਦਰ ਫਕੀਰ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਦੀ ਬ੍ਰਿਤੀ ਅਪਣੇ ਵਜੂਦ ਤੇ ਸੰਬੰਧਾਂ ਤੋਂ ਉਠ ਕੇ ਸਾਂਈਂ ਵਿਚ ਲਗ ਗਈ ਹੋਵੇ। ਕਲੰਦਰ ਦੇਸ਼ਾਟਨੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਵੇਸ ਕਲੰਦਰ=ਸੰਤ ਭੇਖ।
੯. ਪ੍ਰਾਣ=ਸੁਆਸ, ਜਿੰਦ। (ਸੰਸ:, ਪ੍ਰ+ਅਨ੍=ਸਾਹ ਲੈਣਾ+ਘੰਞ੍)। (ਅ) ਮਨ ਬੀ ਭਾਵ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। (ੲ) ਪ੍ਰਾਣ, ਸ੍ਨਾਯੂ ਸ਼ਕਤੀ' (nervous energy) ਨੂੰ ਬੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਮਨੁ ਬੇਧਿਆ ਦਇਆਲ ਸੇਤੀ ਮੇਰੀ ਮਾਈ॥
ਕਉਣੁ ਜਾਣੈ ਪੀਰ ਪਰਾਈ॥
ਹਮ ਨਾਹੀ ਚਿੰਤ ਪਰਾਈ॥੧॥ ਰਹਾਉ॥

ਹੇ ਮੇਰੀ ਸਖੀ[1]! (ਮੇਰਾ) ਦਿਆਲ (ਪਰਮੇਸ਼ਰ) ਨਾਲ ਮਨ ਵਿੰਨ੍ਹਿਆਂ ਗਿਆ ਹੈ[2] (ਪਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੀਹ ਕਿਉਂਕਿ) ਪਰਾਈ ਪੀੜ ਨੂੰ ਕੌਣ ਜਾਣਦਾ ਹੈ[3] (ਤੇ) ਸਾਨੂੰ (ਬੀ) ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੀ ਚਿੰਤਾ ਨਹੀਂ[4]॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਅਗਮ ਅਗੋਚਰ ਅਲਖ ਅਪਾਰਾ ਚਿੰਤਾ ਕਰਹੁ ਹਮਾਰੀ॥
ਜਲਿ ਥਲਿ ਮਹੀਅਲਿ ਭਰਿਪੁਰਿ ਲੀਣਾ ਘਟਿ ਘਟਿ ਜੋਤਿ ਤੁਮ੍ਾਰੀ॥ ੨॥

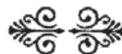
ਹੇ ਪਹੁੰਚ ਤੋਂ ਪਰ੍ਹੇ! ਹੇ (ਨੇਤ੍ਰ ਆਦਿ) ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ ਤੋਂ ਅਵਿਸ਼ੇ! ਹੇ (ਸੋਚ ਨਾਲ ਬੀ) ਲਿਖੇ ਨਾ ਜਾਣ ਵਾਲੇ! ਹੇ ਪਾਰ ਤੋਂ ਰਹਿਤ! ਸਾਡਾ ਫਿਕਰ (ਆਪ ਹੀ) ਕਰੋ (ਆਪ) ਜਲ ਥਲ ਵਿਚ ਭਰਪੂਰ ਹੋ ਤੇ ਸਮਾਏ ਹੋਏ ਹੋ ਤੇ ਘਟ ਘਟ ਵਿਚ ਤੁਹਾਡੀ ਜੋਤਿ (ਵਸ ਰਹੀ) ਹੈ॥੨॥

ਸਿਖ ਮਤਿ ਸਭ ਬੁਧਿ ਤੁਮ੍ਾਰੀ ਮੰਦਿਰ ਛਾਵਾ ਤੇਰੇ॥
ਤੁਝ ਬਿਨੁ ਅਵਰੁ ਨ ਜਾਣਾ ਮੇਰੇ ਸਾਹਿਬਾ ਗੁਣ ਗਾਵਾ ਨਿਤ ਤੇਰੇ॥ ੩॥

ਸਿੱਖਿਆ (ਗੁਰੂ ਦੀ), ਮਤਿ (ਦਨਾਵਾਂ ਦੀ), ਬੁੱਧਿ (ਸਿਖ ਤੇ ਮਤਿ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਣ ਤੇ ਨਿਰਣੇ ਕਰਨ ਵਾਲੀ) ਸਭ ਆਪ ਦੀ (ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਹਨ), ਮੰਦਿਰ (ਤੇ) ਛਾਵਾਂ[5] (ਬੀ) ਤੇਰੇ ਹੀ (ਦਿਤੇ) ਹਨ। ਤੈਥੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ (ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਮੈਂ) ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ, ਹੇ ਮੇਰੇ ਸਾਹਿਬ! (ਮੈਂ) ਨਿਤ ਤੇਰੇ ਗੁਣ ਗਾਉਂਦਾ ਹਾਂ॥੩॥

ਜੀਅ ਜੰਤ ਸਭਿ ਸਰਣਿ ਤੁਮ੍ਾਰੀ ਸਰਬ ਚਿੰਤ ਤੁਧੁ ਪਾਸੇ॥
ਜੋ ਤੁਧੁ ਭਾਵੈ ਸੋਈ ਚੰਗਾ ਇਕ ਨਾਨਕ ਕੀ ਅਰਦਾਸੇ॥੪॥੨॥(ਗੁ:ਗ੍ਰੰ:,ਪੰਨਾ ੭੯੫)

ਜੀਅ ਜੰਤ ਸਭੇ ਤੇਰੀ ਸ਼ਰਨ ਵਿਚ ਹਨ, ਸਭ (ਦੀ) ਚਿੰਤਾ ਬੀ ਤੈਨੂੰ ਹੈ। ਨਾਨਕ ਦੀ ਇਕ (ਇਹੋ) ਬੇਨਤੀ ਹੈ (ਤੇਰੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਕਿ) ਜੋ ਤੈਨੂੰ ਭਾਵੇ ਸੋਈਓ (ਮੈਨੂੰ) ਚੰਗਾ (ਲੱਗੇ)॥੪॥੨॥

---

੧. ਮਾਈ=ਮਾਂ। ਪਰੰਤੂ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਹ ਸੰਬੋਧਨ ਕਦੇ ਮਾਂ, ਕਦੇ ਗੁਰੂ, ਕਦੇ ਭਾਈ, ਕਦੇ ਸਖੀ ਭਾਵਾਂ ਨਾਲ ਬੀ ਝੁਕਾਉ ਰਖਦਾ ਹੈ।

੨. ਭਾਵ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਪੀੜਿਤ ਹੈ।

੩. ਅਥਵਾ, ਪਰਾਈ ਪੀੜਾ ਨੂੰ ਹੁਣ ਕੌਣ ਜਾਣੇ।

੪. ਭਾਵ-ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਚਿੰਤਨ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਹੋਰ ਪਾਸੇ ਸਾਡਾ ਖਿਆਲ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ।

੫. ਮੰਦਿਰ ਤੇ ਹੋਰ ਛਾਯਾ ਵਾਲੇ ਟਿਕਾਣੇ, ਮੰਡਪ ਆਦਿ। (ਅ) ਮੰਦਰ ਤੋਂ ਭਾਵ ਮਨ ਜੋ ਹੈ ਪਹਿਲੀ ਤੁਕ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਹੈ। ਮਨ ਤੇ ਬੁਧਿ ਆਦਿ ਅਰੂਪ ਹਨ, ਸੋ ਛਾਯਾ ਰਹਿਤ ਹਨ, ਪਰ ਸਰੀਰ ਛਾਯਾ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਛਾਯਾ ਦਾ ਭਾਵ-ਸਰੀਰ-ਲੈਂਦੇ ਹਨ। (ਸੰਪ੍ਰ:।)

ਜਾਪੁ

ਜਾਪੁ	ਬਾਣੀ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ, ਆਮ ਬੋਲ ਚਾਲ ਵਿਚ 'ਜਾਪੁ ਜੀ' ਹੈ। ਜਿਸ ਵਿਚ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸਿਮਰਣ ਲਈ ਨਾਮ ਤੇ ਮਹਿਮਾ ਹੈਨ।
ਸ੍ਰੀ ਮੁਖਵਾਕ ਪਾਤਿਸਾਹੀ॥੧੦॥	ਉਚਾਰਿਆ ਹੋਇਆ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ।
ਛਪੈ ਛੰਦ ਤ੍ਵ ਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ਨਾਮ ਹੈ ਛੰਦ ਦਾ। ਤੇਰੀ (ਈਸ਼੍ਵਰ ਦੀ) ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ।
ਚੱਕ੍ਰ ਚਿਹਨ[1] ਅਰੁ ਬਰਨ ਜਾਤਿ ਅਰੁ ਪਾਤਿ ਨਹਿਨ ਜਿਹ॥	ਫਿਰਨਾ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਅਤੇ ਰੰਗ ਜਾਤ ਅਤੇ ਫਿਰਕਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਿਸਦਾ।
ਰੂਪ ਰੰਗ ਅਰੁ ਰੇਖ ਭੇਖ ਕੋਊ ਕਹਿ ਨ ਸਕਤ ਕਿਹ॥	ਸ਼ਕਲ ਰੰਗ ਅਤੇ ਲਕੀਰ ਲਿਬਾਸ ਕੋਈ ਆਖ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ(ਕਿ) ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਹੈ।
ਅਚਲ ਮੂਰਤਿ ਅਨਭਉ	ਨਹੀਂ ਚਲਾਇਮਾਨ ਸਰੂਪ (ਜਿਸਦਾ) ਆਪ ਤੋਂ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਹੈ।
ਪ੍ਰਕਾਸ ਅਮਿੱਤੋਜ ਕਹਿੱਜੈ॥	ਨੂਰ (ਜਿਸਦਾ ਤੇ) ਗਿਣਤੀਓਂ ਬਾਹਰ ਬਲ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਜਿਸਦਾ)।
ਕੋਟਿ ਇੰਦ੍ਰ[2] ਇੰਦ੍ਰਾਣ	ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਇੰਦ੍ਰਾਂ ਦਾ ਇੰਦ੍ਰ (ਤੇ)
ਸਾਹੁ ਸਾਹਾਣਿ ਗਣਿੱਜੈ॥	ਪਾਤਸ਼ਾਹਾਂ (ਦਾ) ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਗਿਣਿਆਂ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
ਤ੍ਰਿਭਵਣ[3] ਮਹੀਪ[4]	ਤਿੰਨਾ ਲੋਕਾਂ (ਦਾ) ਰਾਜਾ ਹੈ,
ਸੁਰ ਨਰ ਅਸੁਰ ਨੇਤਿ	(ਜਿਸਨੂੰ) ਦੇਵਤੇ ਮਨੁੱਖ ਰਾਖਸ਼ ਤੇ ਬ੍ਰਿੱਛ (ਬੂਟੇ)
ਨੇਤਿ ਬਣ ਤ੍ਰਿਣ ਕਹਤ[5]॥	ਘਾਹ (ਆਦਿ) 'ਨਹੀਂ ਹੈ ਏਹ', 'ਨਹੀਂ ਹੈ ਏਹ' ਆਖਦੇ ਹਨ।
ਤਵ ਸਰਬ ਨਾਮ ਕਥੈ ਕਵਨ	ਤੇਰੇ ਸਾਰੇ ਨਾਵਾਂ (ਦਾ ਵੇਰਵਾ)ਆਖੇ ਕੌਣ।
ਕਰਮ ਨਾਮ ਬਰਨਤ ਸੁਮਤਿ॥੧॥	ਕੰਮ (ਤੋਂ ਜੋ) ਨਾਉਂ ਬਣੇ (ਹਨ) ਵਰਣਨ (ਕਰਦੇ ਹਨ) ਬੁਧੀਮਾਨ।੧।

---

੧. ਚਿਹਨ ਚੱਕ੍ਰ ਦਾ ਭਾਵ ਭੇਖ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਜਾਂ ਲੱਛਣਾਂ ਤੋਂ ਬੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

੨. ਪ੍ਰਤਾਪ ਵਾਲਾ। ੩. ਅਕਾਸ, ਪ੍ਰਿੱਥਵੀ, ਪਾਤਾਲ। ੪. ਪ੍ਰਿੱਥਵੀ ਦਾ ਪਾਲਕ।

੫. ਭਾਵ-ਦੇਵਤੇ ਤੋਂ ਘਾਸ ਤੀਕ ਸਭ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਬੇਅੰਤ ਹੈ।

ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ	ਨਾਮ ਛੰਦ ਦਾ।
ਨਮਸਤ੍ਵੰ ਅਕਾਲੇ॥	ਨਮ: ਹੈ ਤੈਨੂੰ ਹੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ।
ਨਮਸਤ੍ਵੰ ਕ੍ਰਿਪਾਲੇ॥	ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ, ਹੇ ਕ੍ਰਿਪਾਲੂ।
ਨਮਸਤੰ ਅਰੂਪੇ॥	ਨਮ: ਹੈ ਤੈਨੂੰ, ਹੇ ਰੂਪ ਤੋਂ ਰਹਿਤ।
ਨਮਸਤੰ ਅਨੂਪੇ॥੨॥	ਨਮ: ਹੈ ਤੈਨੂੰ, ਹੇ ਉਪਮਾਂ ਤੋਂ ਪਰੇ।੨।
ਨਮਸਤੰ ਅਭੇਖੇ॥	ਨਮ: ਹੈ ਤੈਨੂੰ, ਹੇ ਭੇਸ ਤੋਂ ਰਹਿਤ।
ਨਮਸਤੰ ਅਲੇਖੇ॥	ਨਮ: ਹੈ, ਸਮਝੋਂ ਪਰੇ ਯਾ ਹਿਸਾਬੋਂ ਪਰੇ।
ਨਮਸਤੰ ਅਕਾਏ॥	ਨਮ: ਹੈ ਤੈਨੂੰ, ਹੇ ਸਰੀਰ ਤੋਂ ਰਹਿਤ।
ਨਮਸਤੰ ਅਜਾਏ॥੩॥	ਨਮ: ਹੈ ਤੈਨੂੰ, ਹੇ ਜਨਮ ਤੋਂ ਰਹਿਤ।੩।
ਨਮਸਤੰ ਅਗੰਜੇ॥	ਨਮ: ਹੈ ਤੈਨੂੰ, ਹੇ ਨਾਸ਼ ਤੋਂ ਰਹਿਤ।
ਨਮਸਤੰ ਅਭੰਜੇ॥	ਨਮ: ਹੈ ਤੈਨੂੰ, ਹੇ ਟੁੱਟਣ ਤੋਂ ਰਹਿਤ।
ਨਮਸਤੰ ਅਨਾਮੇ[੬]॥	ਨਮ: ਹੈ ਤੈਨੂੰ, ਹੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਰਹਿਤ।
ਨਮਸਤੰ ਅਠਾਮੇ[੭]॥੪॥	ਨਮ: ਹੈ ਤੈਨੂੰ, ਹੇ ਥਾਉਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ।੪।
ਨਮਸਤੰ ਅਕਰਮੰ॥	ਨਮ: ਹੈ ਤੈਨੂੰ, ਹੇ ਕਰਮਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ।
ਨਮਸਤੰ ਅਧਰਮੰ[੮]॥	ਨਮ: ਹੈ ਤੈਨੂੰ, ਮਰਯਾਦਾ ਤੋਂ ਰਹਿਤ।
ਨਮਸਤੰ ਅਨਾਮੰ॥	ਨਮ: ਹੈ ਤੈਨੂੰ, ਨਾਮ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਨੂੰ।
ਨਮਸਤੰ ਅਧਾਮੰ॥੫॥	ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਤੈਨੂੰ ਘਰ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਨੂੰ।੫।
ਨਮਸਤੰ ਅਜੀਤੇ॥	ਨਮ: ਤੈਨੂੰ, ਹੇ ਨਾ ਜਿੱਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ।
ਨਮਸਤੰ ਅਭੀਤੇ॥	ਨਮ: ਹੈ ਤੈਨੂੰ, ਹੇ ਨਿਰਭਉ।
ਨਮਸਤੰ ਅਬਾਹੇ॥	ਨਮ: ਹੈ ਤੈਨੂੰ, ਹੇ ਅਚੱਲ।
ਨਮਸਤੰ ਅਢਾਹੇ[੯]॥੬॥	ਨਮ: ਹੈ ਤੈਨੂੰ, ਹੇ ਅਪਾਰ।੬।
ਨਮਸਤੰ ਅਨੀਲੇ॥	ਨਮ: ਹੈ ਤੈਨੂੰ, ਹੇ ਬੇਰੰਗ (ਪਵਿਤ੍ਰ)।
ਨਮਸਤੰ ਅਨਾਦੇ॥	ਨਮ: ਹੈ ਤੈਨੂੰ, ਹੇ ਅਰੰਭ ਰਹਿਤ।
ਨਮਸਤੰ ਅਛੇਦੇ॥	ਨਮ: ਹੈ ਤੈਨੂੰ, ਹੇ ਨਾ ਟੁੱਟਣ ਵਾਲੇ।
ਨਮਸਤੰ ਅਗਾਧੇ[੧੦]॥੭॥	ਨਮ: ਹੈ ਤੈਨੂੰ, ਹੇ ਅਪਾਰ।੭।

੬. ਜਿੱਸਦੇ ਠੀਕ ਸਰੂਪ ਤੋਂ ਵਰਣਨ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਹੈ।
੭. ਸਰਬ ਬਜਾਪੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਕੋਈ ਇਕ ਥਾਂ ਉਸਦੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ੮. ਭਲੇ ਬੁਰੇ ਤੋਂ ਅਸੰਗ। ਸਭ ਮਰਯਾਦਾ ਉਸਦੇ ਹੇਠ ਹਨ ਤੇ ਓਹ ਸਭ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ। ੯. ਨਾ ਡਿਗਣ ਵਾਲਾ ਬੀ।
੧੦. ਜੋ ਗਾਹਿਆ ਨਾ ਜਾਏ; ਜਾਂ, ਅਥਾਹ।

ਨਮਸਤੰ ਅਰੀਜੇ॥	ਨਮ: ਹੈ ਤੈਨੂੰ, ਹੇ ਨਾਸ ਨਾ ਹੋਣ ਵਾਲੇ।
ਨਮਸਤੰ ਅਭੰਜੇ॥	ਨਮ: ਹੈ ਤੈਨੂੰ, ਹੇ ਨਾ ਭੱਜਣ ਵਾਲੇ।
ਨਮਸਤੰ ਉਦਾਰੇ[੧੧]॥	ਨਮ: ਹੈ ਤੈਨੂੰ, ਹੇ ਦਾਤੇ।
ਨਮਸਤੰ ਅਪਾਰੇ[੧੨]॥੮॥	ਨਮ: ਹੈ ਤੈਨੂੰ, ਹੇ ਅਪਾਰ।੮।
ਨਮਸਤੰ ਸੁ ਏਕੈ॥	ਨਮ: ਹੈ ਤੈਨੂੰ, ਜੋ ਠੀਕ ਇੱਕ ਹੈਂ।
ਨਮਸਤੰ ਅਨੇਕੈ[੧੩]॥	ਨਮ: ਹੈ ਤੈਨੂੰ,(ਤੂੰ ਜੋ) ਅਨੇਕ (ਬੀ) ਹੈਂ।
ਨਮਸਤੰ ਅਭੂਤੇ॥	ਨਮ: ਹੈ ਤੈਨੂੰ, ਹੇ ਜਨਮ ਤੋਂ ਰਹਿਤ।
ਨਮਸਤੰ ਅਜੂਪੇ[੧੪]॥੯॥	ਨਮ: ਹੈ ਤੈਨੂੰ, ਹੇ ਦੁਖ ਤੋਂ ਰਹਿਤ।੯।
ਨਮਸਤੰ ਨ੍ਰਿਕਰਮੇ॥	ਨਮ: ਹੈ ਤੈਨੂੰ, ਹੇ ਕਰਮਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ।
ਨਮਸਤੰ ਨ੍ਰਿਭਰਮੇ[੧੫]॥	ਨਮ: ਹੈ ਤੈਨੂੰ, ਹੇ ਭਰਮਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ।
ਨਮਸਤੰ ਨ੍ਰਿਦੇਸੇ॥	ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਤੈਨੂੰ, ਹੇ ਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਰਹਿਤ।
ਨਮਸਤੰ ਨ੍ਰਿਭੇਸੇ॥੧੦॥	ਨਮ: ਹੈ ਤੈਨੂੰ, ਹੇ ਸਰੂਪ ਤੋਂ ਰਹਿਤ।੧੦।
ਨਮਸਤੰ ਨ੍ਰਿਨਾਮੇ॥	ਨਮ: ਹੈ ਤੈਨੂੰ, ਨਹੀਂ ਹੈ ਨਾਮ ਜਿਸਦਾ।
ਨਮਸਤੰ ਨ੍ਰਿਕਾਮੇ॥	ਨਮ: ਹੈ ਤੈਨੂੰ, ਨਹੀਂ ਹੈ ਇੱਛਾ ਜਿਸਨੂੰ।
ਨਮਸਤੰ ਨ੍ਰਿਧਾਤੇ[੧੬]॥	ਨਮ: ਹੈ ਤੈਨੂੰ, ਨਹੀਂ ਹਨ ਇੰਦ੍ਰੇ ਜਿਸਦੇ।
ਨਮਸਤੰ ਨ੍ਰਿਘਾਤੇ॥੧੧॥	ਨਮ: ਹੈ ਤੈਨੂੰ, ਨਹੀਂ ਹੈ ਮੌਤ ਜਿਸਨੂੰ।੧੧।
ਨਮਸਤੰ ਨ੍ਰਿਧੂਤੇ[੧੭]॥	ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਤੈਨੂੰ, ਹੇ ਅਚੱਲ।
ਨਮਸਤੰ ਅਭੂਤੇ॥	ਨਮ: ਹੈ ਤੈਨੂੰ, ਹੇ ਜਨਮ ਤੋਂ ਰਹਿਤ।
ਨਮਸਤੰ ਅਲੋਕੇ॥	ਨਮ: ਹੈ ਤੈਨੂੰ, ਹੇ ਅਣਡਿੱਠੇ।
ਨਮਸਤੰ ਅਸੋਕੇ॥੧੨॥	ਨਮ: ਹੈ ਤੈਨੂੰ, ਹੇ ਅਚਿੰਤ।੧੨।
ਨਮਸਤੰ ਨ੍ਰਿਤਾਪੇ[੧੮]॥	ਨਮ: ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ, ਤਪਤ ਕੋਈ ਨਹੀਂ।
ਨਮਸਤੰ ਅਥਾਪੇ॥	ਨ: ਹੈ ਤੈਨੂੰ, ਜੋ ਥਾਪਜਾ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ।
ਨਮਸਤੰ ਤ੍ਰਿਮਾਨੇ॥	ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਤੈਨੂੰ, ਹੇ ਤਿੰਨਾਂ (ਕਾਲਾਂ ਵਿੱਚ) ਮਾਨ ਯੋਗ।
ਨਮਸਤੰ ਨਿਧਾਨੇ॥੧੩॥	ਨਮ: ਹੈ ਤੈਨੂੰ, ਹੇ ਨਿਧਾਂ ਦੇ ਘਰ।੧੩।

੧੧. ਓਪਰਗਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਤੰਗਸੀ ਤੋਂ ਰਹਿਤ। ੧੨. ਬੇ ਓੜਕ।
੧੩. ਘਟ ਘਟ ਦਾ ਵਾਸੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਅਨੇਕ ਹੈ। ੧੪. ਯੁਪ੍=ਕਸ਼ਟ ਦੇਣਾ। ਯੁਪ=ਥੰਮੇ ਨੂੰ ਬੀ ਆਖਦੇ ਹਨ।
੧੫. ਸੰਸੇ ਵਿਚ ਨਾ ਪੈਣ ਵਾਲਾ, ਸ਼ੁੱਧ ਗਿਆਨ ਵਾਲਾ।
੧੬. ਤੱਤਾਂ ਤੇ ਤਨਮਾਤ੍ਰਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਜਾਂ ਅਸਤ, ਤੁਚਾ, ਰਕਤ, ਬੀਰਜ ਆਦਿ ਧਾਤਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ।
੧੭. ਧੂ=ਚਲਨਾ। ੧੮. ਇਕ ਰਸ।

ਨਮਸਤੰ ਅਗਾਹੇ॥	ਨਮ: ਹੈ ਤੈਨੂੰ, ਹੇ ਅਪਾਰ।
ਨਮਸਤੰ ਅਬਾਹੇ[੧੯]॥	ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਤੈਨੂੰ, ਹੇ ਅਚੱਲ।
ਨਮਸਤੰ ਤ੍ਰਿਬਰਗੇ[੨੦]॥	ਨਮ: ਹੈ ਤੈਨੂੰ, ਹੇ ਤਿੰਨਾਂ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਧਾਰਕ। ਨਮ: ਹੈ
ਨਮਸਤੰ ਅਸਰਗੇ[੨੧]॥੧੪॥	ਤੈਨੂੰ, ਹੇ ਨਾ ਸਿਰਜੇ ਹੋਏ।੧੪।
ਨਮਸਤੰ ਪ੍ਰਭੋਗੇ॥	ਨਮ: ਹੈ ਤੈਨੂੰ ਹੇ ਪਰਮ ਅਨੰਦ ਵਾਲੇ।
ਨਮਸਤੰ ਸੁਜੋਗੇ[੨੨]॥	ਨਮ: ਹੈ ਹੇ ਭਲੇ ਸੰਜੋਗ।
ਨਮਸਤੰ ਅਰੰਗੇ॥	ਨਮ: ਹੈ ਤੈਨੂੰ ਹੇ ਬੇਰੰਗ (ਸ਼ੁਧ)।
ਨਮਸਤੰ ਅਭੰਗੇ॥੧੫॥	ਨਮ: ਹੈ ਤੈਨੂੰ ਹੇ ਨਾ ਟੁੱਟਣ ਵਾਲੇ।੧੫।
ਨਮਸਤੰ ਅਗੰਮੇ[੨੩]॥	ਨਮ: ਹੈ ਤੈਨੂੰ ਹੇ ਗੰਮਤਾ ਤੋਂ ਪਰੇ।
ਨਮਸਤਸਤੁ ਰੰਮੇ॥	ਨਮ: ਹੋਵੇ ਤੈਨੂੰ ਆਨੰਦ ਸਰੂਪ ਨੂੰ।
ਨਮਸਤੰ ਜਲਾਸਰੇ[੨੪]॥	ਨਮ: ਹੈ ਤੈਨੂੰ ਹੇ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਆਸਰਾ।
ਨਮਸਤੰ ਨਿਰਾਸਰੇ॥੧੬॥	ਨਮਾਂ ਹੈ ਤੈਨੂੰ ਹੇ ਆਸਰੇ ਤੋਂ ਰਹਿਤ।੧੬।
ਨਮਸਤੰ ਅਜਾਤੇ॥	ਨਮ: ਹੈ ਤੈਨੂੰ ਹੇ ਜਨਮ ਤੋਂ ਰਹਿਤ।
ਨਮਸਤੰ ਅਪਾਤੇ[੨੫]॥	ਨਮ: ਹੈ ਤੈਨੂੰ ਹੇ ਅਡਿਗ।
ਨਮਸਤੰ ਅਮਜਬੇ[੨੬]॥	ਨਮ: ਹੈ ਤੈਨੂੰ ਹੇ ਮਤਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ।
ਨਮਸਤਸਤੁ ਅਜਬੇ॥੧੭॥	ਨਮ: ਹੋਵੇ ਹੇ ਅਚਰਜ (ਰੂਪ)।੧੭।
ਅਦੇਸੰ ਅਦੇਸੇ[੨੭]॥	ਨਮ: ਹੋਵੇ ਦੇਸ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਨੂੰ।
ਨਮਸਤੰ ਅਭੇਸੇ॥	ਨਮ: ਹੈ ਤੈਨੂੰ ਹੇ ਵੇਸ ਤੋਂ ਰਹਿਤ।
ਨਮਸਤੰ ਨ੍ਰਿਧਾਮੇ॥	ਨਮ: ਹੈ ਤੈਨੂੰ ਘਰਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ।
ਨਮਸਤੰ ਨ੍ਰਿਬਾਮੇ[੨੮]॥੧੮॥	ਨਮ: ਹੈ ਤੈਨੂੰ ਵਿਰੋਧਤਾ ਰਹਿਤ ਨੂੰ।੧੮।
ਨਮੋ ਸਰਬ ਕਾਲੇ[੨੯]॥	ਨਮ: ਹੈ ਜੋ ਸਾਰੇ ਸਮਿਆਂ ਵਿਚ (ਸੱਤਜ) ਹੈ।
ਨਮੋ ਸਰਬ ਦਿਆਲੇ॥	ਨਮ: ਹੈ ਸਾਰੀ (ਸ੍ਰਿਸ਼ੀ) ਪੁਰ ਦਿਆਲੂ ਨੂੰ।
ਨਮੋ ਸਰਬ ਰੂਪੇ॥	ਨਮ: ਹੋਵੇ ਹੇ ਸਾਰੇ ਰੂਪਾਂ ਵਾਲੇ।
ਨਮੋ ਸਰਬ ਭੂਪੇ॥੧੯॥	ਨਮ: ਹੋਵੇ ਹੇ ਸਭ ਦੇ ਰਾਜੇ।੧੯।

੧੯. ਵਾਹ=ਚਲਨਾ, ਵਹਨਾ। ੨੦. ਰਜ ਸਤ ਤਮ।
੨੧. ਅਜਨਮਾ।੨੨. ਨਿਰਗੁਣ ਸਰੂਪ ਦਾ ਮਿਲਨਾ ਗੁਣ ਨਾਲ, ਆਦਿ ਕਾਰਣ।
੨੩. ਜਿਸ ਤੀਕ ਸਮਝ ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਨਾ ਹੋਵੇ। ੨੪. ਜਲ ਤੋਂ ਭਾਵ ਜੀਵ ਹੈ ਯਥਾ 'ਪਹਿਲਾ ਪਾਨੀ ਜੀਉ ਹੈ' ਜਲ ਨੂੰ ਆਸਰਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਜਲ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨੂੰ ਆਸਰਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ੨੫. ਜੋ ਡਿੱਗੇ ਨਹੀਂ।
੨੬. ਅਰਬੀ ਵਿਚ ਰਸਤੇ ਨੂੰ ਤੇ ਮਤ ਨੂੰ ਆਖਦੇ ਹਨ। ੨੭. ਯਾ, ਅਦੇਸ ਹੈ ਅਦੇਸ ਹੈ।
੨੮. ਮਾਯਾ ਰਹਿਤ। ੨੯. ਭੂਤ ਭਵਿੱਖਤ ਵਰਤਮਾਨ ਵਿਚ ਭਾਵ ਜੋ ਸਦਾ ਹੋਵੇ।

ਨਮੋ ਸਰਬ ਖਾਪੇ॥	ਨਮ: ਹੋਵੇ ਸਭਨੂੰ ਲੈ ਕਰਨ ਵਾਲੇ।
ਨਮੋ ਸਰਬ ਥਾਪੇ[30]॥	ਨਮ: ਹੋਵੇ ਸਭਨੂੰ ਥਾਪਲ ਵਾਲੇ।
ਨਮੋ ਸਰਬ ਕਾਲੇ॥	ਨਮ: ਹੋਵੇ ਸਭਨੂੰ ਸੰਘਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ।
ਨਮੋ ਸਰਬ ਪਾਲੇ॥੨੦॥	ਨਮ: ਹੋਵੇ ਸਭ ਨੂੰ ਪਾਲਨ ਵਾਲੇ।੨੦।
ਨਮਸਤਸਤੁ ਦੇਵੈ[31]॥	ਨਮ: ਹੋਵੇ ਹੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਮਾਨ।
ਨਮਸਤੰ ਅਭੇਵੇ॥	ਨਮ: ਹੋਵੇ ਭੇਦ ਨ ਪਾਯਾ ਜਾਏ ਜਿਸਦਾ।
ਨਮਸਤੰ ਅਜਨਮੇ॥	ਨਮ: ਹੈ ਤੈਨੂੰ ਹੇ ਜਨਮ ਤੋਂ ਰਹਿਤ।
ਨਮਸਤੰ ਸੁਬਨਮੇ[32]॥੨੧॥	ਨਮ: ਹੈ ਤੈਨੂੰ ਹੇ ਪੂਜਨ ਯੋਗ।੨੧।
ਨਮੋ ਸਰਬ ਗਉਨੇ॥	ਨਮ: ਹੋਵੇ ਹੇ ਸਭਥਾਂ ਪਹੁੰਚ ਵਾਲੇ।
ਨਮੋ ਸਰਬ ਭਉਨੇ॥	ਨਮ: ਹੋਵੇ ਹੇ ਸਰਬ ਥਾਂ ਵਰਤਮਾਨ।
ਨਮੋ ਸਰਬ ਰੰਗੇ[33]॥	ਨਮ: ਹੋਵੇ ਹੇ ਸਾਰੇ ਰੰਗਾਂ ਵਾਲੇ।
ਨਮੋ ਸਰਬ ਭੰਗੇ॥੨੨॥	ਨਮ: ਸਭਦੇ ਭੰਨਣ(ਲੈ)ਕਰਨ ਵਾਲੇ।੨੨।
ਨਮੋ ਕਾਲ ਕਾਲੇ[34]॥	ਨਮ: ਹੋਵੇ, ਕਾਲ ਦੇ ਬੀ ਕਾਲ ਨੂੰ।
ਨਮਸਤਸਤੁ ਦਿਆਲੇ॥	ਨਮਸਕਾਰ ਹੋਵੇ, ਦਿਆਲੂ ਨੂੰ।
ਨਮਸਤੰ ਅਬਰਨੇ॥	ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ, ਰੰਗ ਤੋਂ ਰਹਿਤ।
ਨਮਸਤੰ ਅਮਰਨੇ॥੨੩॥	ਨਮ: ਹੈ, ਹੇ ਮੌਤ ਤੋਂ ਰਹਿਤ।੨੩।
ਨਮਸਤੰ ਜਰਾਰੰ॥	ਨਮ: ਹੋਵੇ,ਬਲੀ ਯਾ ਬੁਢਾਪੇ ਰਹਿਤ ਨੂੰ।
ਨਮਸਤੰ ਕ੍ਰਿਤਾਰੰ॥	ਨਮ: ਹੋਵੇ, ਤੈਨੂੰ ਹੇ ਰਚਨ ਵਾਲੇ!
ਨਮੋ ਸਰਬ ਧੰਧੇ॥	ਨਮ: ਹੈ, ਸਭ ਧੰਧੇ ਯਾ ਉੱਦਮ ਰੂਪ ਨੂੰ।
ਨਮੋ ਸਤ ਅਬੰਧੇ॥੨੪॥	ਨਮ:ਹੋਵੇ,ਸੱਚੇ (ਤੇ) ਬੰਧਨਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ।੨੪।
ਨਮਸਤੰ ਨ੍ਰਿਸਾਕੇ॥	ਨਮ: ਹੈ, ਹੇ ਸਾਕਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ।
ਨਮਸਤੰ ਨ੍ਰਿਬਾਕੇ[35]॥	ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ, ਹੇ ਨਿਰਭਉ।
ਨਮਸਤੰ ਰਹੀਮੇ॥	ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ, ਹੇ ਦਿਆਲੂ।
ਨਮਸਤੰ ਕਰੀਮੇ॥੨੫॥	ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ, ਹੇ ਬਖਸ਼ਿੰਦ।੨੫।

੩੦. ਕਾਇਮ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ।
੩੧. ਦਿਵ, ਪ੍ਰਕਾਸ਼। ੩੨. ਅਥਵਾ ਜਲ ਆਦਿ ਵਿਚ ਪੂਰਨ, ਬਨ ਨਾਮ ਜਲ ਦਾ ਹੈ।
੩੩. ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਕੋਈ ਰੰਗ ਨਹੀਂ ਅਰ ਸਾਰੇ ਹੀ ਰੰਗ ਉਸਦੇ ਹਨ।
੩੪. ਮਹਾਂਕਾਲ, ਕਾਲ ਹੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਕਾਰਣ ਹੈ ਤਾਂ ਤੇ ਸਰਬ ਕਾਰਣ।
੩੫. 'ਬਾਕ' ਫਾਰਸੀ ਹੈ, ਅਰਥ:-ਡਰ।

ਨਮਸਤੰ ਅਨੰਤੇ॥	ਨਮ: ਹੈ, ਹੇ ਅੰਤ ਤੋਂ ਰਹਿਤ।
ਨਮਸਤੰ ਮਹੰਤੇ॥	ਨਮ: ਹੈ, ਹੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵਡੇ।
ਨਮਸਤਸਤੁ ਰਾਗੇ॥	ਨਮਸਕਾਰ ਹੋਵੇ, ਹੇ ਪ੍ਰੇਮ ਰੂਪ।
ਨਮਸਤੰ ਸੁਹਾਗੇ॥੨੬॥	ਨਮ: ਹੈ, ਹੇ ਪ੍ਰਤਾਪਵਾਨ।੨੬।
ਨਮੋ ਸਰਬ ਸੋਖੰ॥	ਨਮ: ਹੋਵੇ,ਸਭ ਨੂੰ ਲੈ ਕਰਨੇ ਵਾਲੇ ਨੂੰ।
ਨਮੋ ਸਰਬ ਪੋਖੰ॥	ਨਮ: ਹੋਵੇ, ਸਭ ਦੇ ਪਾਲਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ।
ਨਮੋ ਸਰਬ ਕਰਤਾ॥	ਨਮ: ਹੋਵੇ, ਹੇ ਸਭ ਦੇ ਸਾਜਨ ਵਾਲੇ!
ਨਮੋ ਸਰਬ ਹਰਤਾ॥੨੭॥	ਨਮ: ਹੋਵੇ, ਸਭ ਨੂੰ ਸੰਘਾਰਨ ਵਾਲੇ!੨੭।
ਨਮੋ ਜੋਗ ਜੋਗੇ[੩੬]॥	ਨਮ: ਹੋਵੇ, ਨਿਰੁੱਧਾਂ ਦੇ ਨਿਰੁੱਧ।
ਨਮੋ ਭੋਗ ਭੋਗੇ[੩੭]॥	ਨਮ: ਹੋਵੇ, ਹੇ ਆਨੰਦ ਦੇ ਆਨੰਦ।
ਨਮੋ ਸਰਬ ਦਿਆਲੇ॥	ਨਮ: ਹੋਵੇ, ਸਭ ਪਰ ਦਿਆਲੂ ਨੂੰ।
ਨਮੋ ਸਰਬ ਪਾਲੇ॥੨੮॥	ਨਮ: ਹੋਵੇ, ਸਭ ਨੂੰ ਪਾਲਨੇ ਵਾਲੇ!੨੮।
ਚਾਚਰੀ ਛੰਦ॥ ਤ੍ਵ ਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ਨਾਮ ਛੰਦ। ਤੇਰੀ ਕ੍ਰਿਪਾ।
ਅਰੂਪ[੩੮] ਹੈਂ॥	ਰੂਪ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ।
ਅਨੂਪ ਹੈਂ॥	ਉਪਮਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ।
ਅਜੂ ਹੈਂ॥	ਅਚੱਲ ਹੈਂ।
ਅਭੂ[੩੯] ਹੈਂ॥੨੯॥	ਹੋਣ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ।੨੯।
ਅਲੇਖ ਹੈਂ॥	ਲੇਖ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ।
ਅਭੇਖ ਹੈਂ॥	ਵੇਸ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ।
ਅਨਾਮ[੪੦] ਹੈਂ॥	ਨਾਮ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ।
ਅਕਾਮ ਹੈਂ॥੩੦॥	ਇੱਛਾ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ।੩੦।
ਅਧੇ[੪੧] ਹੈਂ॥	ਜਿਸਦਾ ਧਿਆਨ ਨਾ ਹੋ ਸਕੇ।
ਅਭੇ ਹੈਂ॥	ਭੇਦ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ।
ਅਜੀਤ[੪੨] ਹੈਂ॥	ਜਿੱਤੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ।
ਅਭੀਤ ਹੈਂ॥੩੧॥	ਨਿਰਭਉ ਹੈਂ।੩੧।

੩੬. ਅਥਵਾ, ਜੋਗ ਵਿਚ ਜੋਗ ਸ਼ਕਤੀ। ੩੭. ਭੋਗ=ਜਿਸ ਤੋਂ ਆਨੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ।
੩੮. ਆਦਰ ਵਾਚੀ ਹੈ। ੩੯. ਜੋ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਉਤਪਤ ਨਾ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ।
੪੦. ਐਸਾ ਨਾਮ ਜੋ ਤਦਰੂਪ ਦਾ ਪੂਰਨ ਗਿਆਨ ਕਰਾਵੇ।
੪੧. ਬੁਧਿ ਜਿਸ ਨੂੰ (ਧਾਰ) ਜਾਣ ਨਾ ਸਕੇ। ੪੨. ਸਭ ਪੁਰ ਬਲੀ।

ਤ੍ਰਿਮਾਨ ਹੈਂ॥	ਤਿੰਨਾ ਕਾਲਾਂ ਵਿਚ ਵੱਡਾ ਹੈਂ।
ਨਿਧਾਨ[੪੩] ਹੈਂ॥	(ਸਭ ਦਾ) ਭੰਡਾਰ ਹੈਂ।
ਤ੍ਰਿਬਰਗ ਹੈਂ॥	ਤਿੰਨਾ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਧਾਰਕ ਹੈਂ।
ਅਸਰਗ ਹੈਂ॥੩੨॥	ਸਿਰਜਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ ਹੈਂ। ੩੨।
ਅਨੀਲ ਹੈਂ॥	ਰੰਗ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, (ਸ਼ੁੱਧ) ਹੈਂ।
ਅਨਾਦਿ ਹੈਂ॥	ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ।
ਅਜੇ ਹੈਂ॥	ਜਿਤਜਾ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।
ਅਜਾਦ ਹੈਂ॥੩੩॥	ਸੁਤੰਤ੍ਰ, ਅਥਵਾ ਨਿਰਲੇਪ ਹੈਂ। ੩੩।
ਅਜਨਮ ਹੈਂ॥	ਜਨਮ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ।
ਅਬਰਨ ਹੈਂ॥	ਰੰਗ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ।
ਅਭੂਤ ਹੈਂ॥	ਉਤਪਤਿ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ।
ਅਭਰਨ ਹੈਂ॥੩੪॥	ਭੂਖਨ ਰੂਪ ਹੈਂ। ੩੪।
ਅਰੀਜ ਹੈਂ॥	ਅਬਨਾਸ਼ੀ ਹੈਂ।
ਅਭੰਜ ਹੈਂ॥	ਭੱਜਣ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ।
ਅਝੂਝ[੪੪] ਹੈਂ॥	ਲੜਨ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ।
ਅਝੰਝ[੪੫] ਹੈਂ॥੩੫॥	ਅਟੰਕ ਹੈਂ। ੩੫।
ਅਮੀਕ ਹੈਂ॥	ਡੂੰਘਾ (ਅਥਾਹ) ਹੈਂ।
ਰਫ਼ੀਕ ਹੈਂ॥	ਮਿਤ੍ਰ (ਸਹਾਈ) ਹੈਂ।
ਅਧੰਧ ਹੈਂ॥	ਜੰਜਾਲਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ।
ਅਬੰਧ ਹੈਂ॥੩੬॥	ਬੰਧਨ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ। ੩੬।
ਨ੍ਰਿਬੂਝ ਹੈਂ॥	ਸਮਝ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈਂ।
ਅਸੂਝ ਹੈਂ॥	ਸੂਝ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈਂ।
ਅਕਾਲ ਹੈਂ॥	ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ।
ਅਜਾਲ[੪੬] ਹੈਂ॥੩੭॥	ਫਾਹੀ ਯਾ ਬੰਧਨਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ। ੩੭।

---

੪੩. ਸਭ ਵਸਤਾਂ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਵਾਲਾ।
੪੪. ਜਿਸ ਨਾਲ ਕੋਈ ਨਾ ਲੜ ਸਕੇ। ਵਾ, ਮਰਨ ਤੋਂ ਰਹਿਤ।
੪੫. ਝੰਝ = ਟੰਟਾ।
੪੬. ਜਨਮ ਮਰਨ ਆਦਿ ਬੰਧਨਾਂ ਤੋਂ।

ਅਲਾਹ[੪੭] ਹੈਂ॥	ਪਰਮਾਤਮਾਂ (ਪੂਜਜ) ਹੈਂ।
ਅਜਾਹ[੪੮] ਹੈਂ॥	ਪ੍ਰਤਾਪਵਾਨ ਹੈਂ।
ਅਨੰਤ ਹੈਂ॥	ਅੰਤ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ।
ਮਹੰਤ ਹੈਂ॥੩੮॥	ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਹੈਂ। ੩੮।
ਅਲੀਕ[੪੯] ਹੈਂ॥	ਪ੍ਰੇਮ ਰੂਪ (ਸਹਾਈ) ਹੈਂ।
ਨ੍ਰਿਸ੍ਰੀਕ ਹੈਂ॥	ਨਹੀਂ ਬ੍ਰਾਬਰ (ਕੋਈ ਤੇਰਾ) ਹੈ।
ਨਿਰਲੰਭ[੫੦] ਹੈਂ॥	ਅਪਹੁੰਚ ਹੈਂ।
ਅਸੰਭ[੫੧] ਹੈਂ॥੩੯॥	(ਉਤਪਤ) ਹੋਣ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ। ੩੯।
ਅਗੰਮ ਹੈਂ॥	ਪਹੁੰਚ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈਂ।
ਅਜੰਮ ਹੈਂ॥	ਜਨਮ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ।
ਅਭੂਤ ਹੈਂ॥	ਤੱਤਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ।
ਅਛੂਤ[੫੨] ਹੈਂ॥੪੦॥	ਪਹੁੰਚ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੈਂ। ੪੦।
ਅਲੋਕ ਹੈਂ॥	ਅਣਡਿਠ ਹੈਂ।
ਅਸੋਕ ਹੈਂ॥	ਚਿੰਤਾ ਤੋਂ ਰਹਤ ਹੈਂ।
ਅਕਰਮ ਹੈਂ॥	ਕਰਮਾਂ ਤੋਂ ਰਹਤ ਹੈਂ।
ਅਭਰਮ ਹੈਂ॥੪੧॥	ਸੰਸੇ ਤੋਂ ਰਹਤ ਹੈਂ। ੪੧।
ਅਜੀਤ ਹੈਂ॥	ਜਿੱਤਜਾ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ ਹੈਂ।
ਅਭੀਤ ਹੈਂ॥	ਨਿਰਭਉ ਹੈਂ।
ਅਬਾਹ ਹੈਂ॥	ਅਚਲ ਹੈਂ।
ਅਗਾਹ ਹੈਂ॥੪੨॥	ਅਪਾਰ ਹੈਂ। ੪੨।
ਅਮਾਨ ਹੈਂ॥	ਮਿਣਤੀ ਤੋਂ ਰਹਤ ਹੈਂ।
ਨਿਧਾਨ ਹੈਂ॥	ਭੰਡਾਰ ਹੈਂ।
ਅਨੇਕ ਹੈਂ॥	ਅਣਗਿਣਤ ਹੈਂ।
ਫਿਰਿ ਏਕ ਹੈਂ॥੪੩॥	ਪਰ ਤਦ ਬੀ ਇੱਕ ਹੈਂ। ੪੩।

---

੪੬. ਜਨਮ ਮਰਨ ਆਦਿ ਬੰਧਨਾਂ ਤੋਂ। ੪੭. ਰੱਬ ਦਾ ਜ਼ਾਤੀ ਨਾਮ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਿਚ।

੪੮. ਵਾ ਪਰਦਾ ਰਹਿਤ, ਜਾਹ ਅ਼ਰਬੀ ਵਿਚ ਪਰਦਾ ਹੈ।

੪੯. ਪਿਆਰ ਵਾਚੀ ਹੈ। ਜਾਂ, ਰੇਖ ਰਹਿਤ ਹੈਂ।

੫੦. ਲੰਭ=ਪਹੁੰਚ। ੫੧. ਸੁਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਬੀ।

੫੨. ਜਿਸਨੂੰ ਕੋਈ ਛੋਹ ਨ ਸੱਕੇ।

ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ॥	ਨਾਮ ਹੈ ਛੰਦ ਦਾ।
ਨਮੋ ਸਰਬ ਮਾਨੇ॥	ਨਮ: ਹੋਵੇ, ਹੇ ਸਰਬ ਵਿਖੇ ਮਾਨਨੀਯ।
ਸਮਸਤੀ ਨਿਧਾਨੇ॥	ਸਭਦੇ ਧਾ: ਵਾਲੇ ਵਾ ਖਜ਼ਾਨੇ ਦਾਤੇ।
ਨਮੋ ਦੇਵ ਦੇਵੇ[੫੩]॥	ਨਮ: ਹੋਵੇ, ਹੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼।
ਅਭੇਖੀ ਅਭੇਵੇ॥੪੪॥	ਭੇਸ ਤੋਂ ਰਹਤ, ਭੇਤ ਤੋਂ ਰਹਤ। ੪੪।
ਨਮੋ ਕਾਲ ਕਾਲੇ[੫੪]॥	ਨਮਸਕਾਰ ਹੋਵੇ ਹੇ ਮਹਾਂ ਕਾਲ।
ਨਮੋ ਸਰਬ ਪਾਲੇ॥	ਨਮ: ਹੋਵੇ ਹੇ ਸਭ ਦੇ ਪਾਲਕ।
ਨਮੋ ਸਰਬ ਗਉਣੇ॥	ਨਮ: ਹੋਵੇ, ਹੇ ਸਭ ਥਾਂ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਵਾਲੇ।
ਨਮੋ ਸਰਬ ਭਉਣੇ॥੪੫॥	ਨਮ: ਹੋਵੇ, ਹੇ ਸਭ ਅਸਥਾਨ ਵਿਚ ਹੈਜੋ। ੪੫।
ਅਨੰਗੀ ਅਨਾਥੇ॥	ਅੰਗਾਂ ਤੋਂ ਰਹਤ, ਮਾਲਕ ਥੌਂ ਰਹਤ।
ਨ੍ਰਿਸੰਗੀ ਪ੍ਰਮਾਥੇ[੫੫]॥	ਸਾਥੀ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਤੇ ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਮਥਨੇ ਵਾਲੇ।
ਨਮੋ ਭਾਨ ਭਾਨੇ[੫੬]॥	ਨਮ: ਹੋਵੇ, ਹੇ ਸੂਰਜਾਂ ਦੇ ਸੂਰਜ।
ਨਮੋ ਮਾਨ ਮਾਨੇ॥੪੬॥	ਨਮ: ਹੋ, ਮਾਨੀਆਂ ਦੇ ਮਾਨ ਯੋਗ। ੪੬।
ਨਮੋ ਚੰਦ੍ਰ[੫੭] ਚੰਦ੍ਰੇ॥	ਨਮ: ਹੋਵੇ, ਹੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਮਾਨ (ਚੰਦਾਂ ਨਾਲੋਂ ਬੀ)।
ਨਮੋ ਭਾਨ ਭਾਨੇ[੫੮]॥	ਨਮ: ਹੋਵੇ, ਹੇ ਸੂਰਜ ਦੇ ਸੂਰਜ।
ਨਮੋ ਗੀਤ ਗੀਤੇ॥	ਨਮ: (ਹੇ ਜੋ) ਗੀਤਾਂ (ਕਰਕੇ) ਗਾਂਵਿਆਂ ਗਿਆ। ਵਾ, ਗੀਤਾਂ ਵਿਚ ਗੀਤ ਰੂਪ।
ਨਮੋ ਤਾਨ ਤਾਨੇ[੫੯]॥੪੭॥	ਨਮ: ਹੋਵੇ, ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ। ੪੭।
ਨਮੋ ਨ੍ਰਿਤ ਨ੍ਰਿਤੇ[੬੦]॥	ਨਮ: ਹੋਵੇ, ਹੇ ਆਨੰਦ ਦੇ ਆਨੰਦ।
ਨਮੋ ਨਾਦ ਨਾਦੇ॥	ਨਮ: ਹੋਵੇ, ਹੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਸ਼ਬਦ ਰੂਪ।
ਨਮੋ ਪਾਨ ਪਾਨੇ[੬੧]॥	ਨਮ: ਹੋਵੇ, ਹੇ ਹੱਥਾਂ ਦੇ ਹੱਥ (ਬਲੀ)।
ਨਮੋ ਬਾਦ ਬਾਦੇ॥੪੮॥	ਨਮ: ਹੈ, ਵਾਜਿਆਂ ਵਿਚ ਧੁਨ ਰੂਪ। ੪੮।

੫੩. ਦੇਵਤਿਆਂ ਦਾ ਬੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦਾਤਾ। ੫੪. ਮਹਾਂ ਕਾਰਣ।
੫੫. ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਮਥਿਆ ਹੈ ਜਿਸਨੇ। ੫੬. ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼।
੫੭. ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸੀਤਲਤਾ ਤੇ ਸੁੰਦਰਤਾ। ੫੮. ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਮਹਤਤਾ ਅਰ ਤੇਜ।
੫੯. ਵਾਜਿਆਂ ਦਾ ਵਾਜਾ, ਵਾਂ ਤਾਨਾਂ ਦਾ ਤਾਨ।
੬੦. ਨਾਚ, ਪ੍ਰੀਤ ਤੇ ਆਨੰਦ। ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿ ਟਿਕਾਕੇ ਅਭਜਾਸ ਕਰਨਾ।
੬੧. ਮਹਾਂਬਲੀ ਵਾ, ਪਾਨੀ ਵਿਚ ਪਾਨੀ।

ਅਨੰਗੀ ਅਨਾਮੇ॥	ਅੰਗਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਨਾਮ ਤੋਂ ਰਹਿਤ।
ਸਮਸਤੀ ਸਰੂਪੇ॥	ਸਾਰੇ (ਹਨ ਜਿਸਦੇ) ਸਰੂਪ।
ਪ੍ਰਭੰਗੀ ਪ੍ਰਮਾਥੇ[੬੨]॥	ਨਾਸ਼ ਤੇ ਮੰਥਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ।
ਸਮਸਤੀ ਬਿਭੂਤੇ[੬੩]॥੪੯॥	ਸਭ (ਦੀ) ਉਤਪਤੀ ਰੂਪ ਹੋ।੪੯।
ਕਲੰਕੰ ਬਿਨਾ ਨੇ ਕਲੰਕੀ ਸਰੂਪੇ॥	ਦਾਗ (ਦੂਸ਼ਣ) ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਬਿਨਾਂ ਕਲੰਕ ਦੇ ਸਰੂਪ ਵਾਲਾ (ਹੈ)।
ਨਮੋ ਰਾਜ ਰਾਜੇਸ੍ਵਰੰ ਪਰਮ ਰੂਪੇ॥੫੦॥	ਨਮ: ਹੋਵੇ, ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰੂਪ ਰਾਜਿਆਂ ਦੇ ਮਾਲਕ ਨੂੰ (ਜੋ) ਪੂਰਨ ਰੂਪ ਹੈ।੫੦।
ਨਮੋ ਜੋਗ[੬੪] ਜੋਗੇਸ੍ਵਰੰ ਪਰਮ ਸਿੱਧੇ॥	ਨਮ: ਹੋਵੇ, ਪਰਮਗਤੀ (ਰੂਪ) ਜੋਗ ਦੇ ਈਸ਼੍ਵਰਾਂ ਦਾ ਬੀ (ਜੋ) ਪੂਰਨ ਸਿੱਧ ਹੈ ਭਾਵ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵੱਡਾ।
ਨਮੋ ਰਾਜ ਰਾਜੇਸ੍ਵਰੰ ਪਰਮ ਬ੍ਰਿੱਧੇ॥੫੧॥	ਨਮ: ਹੋਵੇ, ਹੇ ਰਾਜਿਆਂ ਦੇ ਰਾਜੇ ਦਾ ਬੀ ਜੋ ਪਰਮ ਵੱਡਾ ਹੈ।੫੧।
ਨਮੋ ਸਸਤ੍ਰ[੬੫]ਪਾਣੇ॥[੬੬]	ਨਮ: ਹੋਵੇ, ਹੇ ਸੰਘਾਰ ਕਰਤਾ।
ਨਮੋ ਅਸਤ੍ਰਮਾਣੇ॥[੬੭]	ਨਮ: ਹੋਵੇ, ਹੇ ਤੀਰ (ਗਿਆਨ) ਵਾਲੇ।
ਨਮੋ ਪਰਮ ਗਿਆਤਾ॥	ਨਮਸਕਾਰ ਹੋਵੇ, ਹੇ ਪੂਰਨ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਜਾਣਨੇ ਵਾਲੇ।
ਨਮੋ ਲੋਕ ਮਾਤਾ[੬੮]॥੫੨॥	ਨਮ: ਹੈ, ਹੇ ਜਗਤ ਦੀ ਮਾਤਾ!੫੨।
ਅਭੇਖੀ ਅਭਰਮੀ[੬੯]॥	ਭੇਖ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ, ਭਰਮ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ,
ਅਭੋਗੀ ਅਭੁਗਤੇ॥	ਨਾ ਭੋਗਦਾ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਭੋਗਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
ਨਮੋ ਜੋਗ ਜੋਗੇਸ੍ਵਰੰ ਪਰਮ ਜੁਗਤੇ[੭੦]॥੫੩॥	ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਪਰਮਗਤੀ ਰੂਪ ਜੋਗ ਦੇ ਮਾਲਕ (ਨੂੰ ਜੋ) ਪੂਰਨ ਜੋਗ ਧਾਰਨ ਵਾਲਾ (ਹੈ)।੫੩।

---

੬੨. ਵਾ, ਮੰਥਨ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਰੇ। ੬੩. ਕਾਰਣ। ੬੪. ਜੋਗ=ਚਿਤ ਬ੍ਰਿਤੀ ਦੀ ਏਕਤਾ।
੬੫. ਸਸ=ਕਟਨਾ। ੬੬. ਪਾਣੇ=ਹੱਥ। (ਸਸ ਪਾਣੇ=ਜਿਸਦੇ ਹਥ ਵਿਚ ਕੱਟਣ ਵਾਲੀ ਵਸਤੂ ਹੋਵੇ=ਸਿੰਘਾਰਕਰਤਾ)।
੬੭. ਤੀਰ ਗਿਆਨ ਦਾ, ਯਥਾ:-"ਕਬੀਰ ਸਤਿਗੁਰ ਸੂਰਮੇ ਬਾਹਿਆ ਬਾਨੁ ਜੁ ਏਕੁ॥...............॥ ੧੯੪ (ਪੰਨਾ-੧੩੭੪) ੬੮. ਮਾਤਾ ਤੋਂ ਭਾਵ ਮਾਨ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਕੋਈ ਈਸ਼੍ਵਰ ਨੂੰ ਮਰਦ ਨਾ ਸਮਝੇ, ਓਹ ਲਿੰਗ ਭੇਦ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ। ਭਗਤ ਜਨ ਪਰਮਾਤਮਾਂ ਨੂੰ ਮਾਲਕ, ਪਿਤਾ, ਮਾਤਾ ਤੇ ਪਤੀ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਇਹ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੇਮ ਬਿਵਸਥਾ ਹੈ, ਪਰਮਾਤਮਾਂ ਸ਼ੁਧ ਰੂਪ ਲਿੰਗ ਭੇਦ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ।
੬੯. ਯਥਾਰਥ ਗਿਆਨਵਾਨ। ੭੦. ਵਾ, ਜੋਗੀਆਂ ਦੇ ਪਰਮੇਸ਼੍ਵਰ ਪੂਰਨ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ।

ਨਮੋ ਨਿੱਤ ਨਾਰਾਇਣੇ[੭੧]
ਕ੍ਰੂਰ ਕਰਮੇ[੭੨]॥
ਨਮੋ ਪ੍ਰੇਤ[੭੩] ਅਪ੍ਰੇਤ[੭੪]
ਦੇਵੇ ਸੁਧਰਮੇ[੭੫] ॥੫੪॥

ਨਮ: ਹੈ, ਸਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਜੋ ਪਾਲਕ ਤੇ ਸੰਘਾਰ ਕਰਤਾ ਹੈ।
ਨਮ: ਹੋਵੇ, ਹੋ ਗਿਆ ਹੋਯਾ, ਨਾ ਗਿਆ ਹੋਯਾ, ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਰੂਪ, ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਧਰਮ ਰੂਪ।੫੪।

ਨਮੋ ਰੋਗ ਹਰਤਾ
ਨਮੋ ਰਾਗ ਰੂਪੇ॥
ਨਮੋ ਸਾਹ ਸਾਹੰ
ਨਮੋ ਭੂਪ ਭੂਪੇ॥੫੫॥

ਨਮ: ਹੋਵੇ, ਹੇ ਦੁਖ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ!
ਨਮ: ਹੋਵੇ, ਹੇ ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ!
ਨਮ: ਹੋ ਹੇ, ਪਾਤਸ਼ਾਹਾਂ ਦੇ ਪਾਂਤਸ਼ਾਹ!
ਨਮ: ਹੋਵੇ, ਹੇ ਰਾਜਿਆਂ ਦੇ ਰਾਜੇ!੫੫।

ਨਮੋ ਦਾਨ ਦਾਨੇ
ਨਮੋ ਮਾਨ ਮਾਨੇ[੭੬]॥
ਨਮੋ ਰੋਗ ਰੋਗੇ[੭੭]
ਨਮਸਤੰ ਇਸਨਾਨੰ॥੫੬॥

ਨਮ: ਹੋਵੇ, ਦਾਨਾਂ ਦੇ ਦੇਣੇ ਵਾਲੇ!
ਨਮ: ਹੋਵੇ, ਵੱਡਿਆਂ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਨੂੰ!
ਨਮ: ਹੋਵੇ, ਹੇ ਦੁੱਖਾਂ ਦੇ ਦੁੱਖ ਨੂੰ।
ਨਮ: ਹੈ ਤੈਨੂੰ, ਹੇ ਸ਼ੁੱਧ ਸਰੂਪ।੫੬।

ਨਮੋ ਮੰਤ੍ਰ ਮੰਤ੍ਰੰ[੭੮]॥
ਨਮੋ ਜੰਤ੍ਰ ਜੰਤ੍ਰੰ[੭੯]॥
ਨਮੋ ਇਸਟ[੮੦] ਇਸਟੇ॥
ਨਮੋ ਤੰਤ੍ਰ ਤੰਤ੍ਰੰ[੮੧]॥੫੭॥

ਨਮ:ਹੈ ਤੈਨੂੰ, ਜੋ ਮੰਤ੍ਰਾਂ ਦਾ ਸਿਰ ਮੰਤ੍ਰ ਹੈ।
ਨਮ: ਹੈ, ਜੋ ਜੰਤ੍ਰਾਂ ਦਾ ਸਿਰ ਜੰਤ੍ਰ ਹੈ!
ਨਮ: ਹੈ, ਪੂਜਨ ਯੋਗ ਤੇ ਪੂਜਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ
ਨਮ: ਹੈ ਤੰਤ੍ਰਾਂ ਦੇ ਤੰਤ੍ਰ ਨੂੰ।੫੭।

ਸਦਾ ਸੱਚਦਾਨੰਦ ਸਰਬੰ ਪ੍ਰਨਾਸੀ॥
ਅਨੂਪੇ ਸਰੂਪੇ ਸਮਸਤੁਲ ਨਿਵਾਸੀ ॥੫੮॥

ਨਿਤ ਸਤ ਚਿਤ ਅਨੰਦ ਸਭ ਦੇ ਸੰਘਾਰ (ਲੈ) ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਉਪਮਾਂ (ਤੇ) ਰੂਪ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਸਭ ਵਿਚ ਨਿਵਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ।੫੮।

---

੭੧. ਨਾਰਾਯਣ=ਵਿਸ਼ਨੂ, ਪਾਲਣਹਾਰ। ੭੨. ਕ੍ਰੂਰ ਕਰਮੇ=ਦੁੱਖ ਦਾਤਾ। ਲੈ ਕਰਤਾ। ੭੩. ਜੜ੍ਹ ੭੪. ਚੇਤਨ ੭੫. ਦੇਵੇਸ਼=ਇੰਦ੍ਰ। ਸੁਧਰਮਾ=ਇੰਦ੍ਰ ਦੀ ਸਭਾ। ੭੬. ਮਾਨ ਮਾਣਨ ਵਾਲੇ। ੭੭. ਇਹ ਲਾਡਮਈ ਸਤੁਤੀ ਹੈ ਜਿਕੁਰ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੇ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਬਲਾ ਕਿਹਾ ਹੈ, ਯਥਾ "......ਹਮਹੁ ਜੁ ਬੂਝਾ ਬੂਝਨਾ ਪੂਰੀ ਪਰੀ ਬਲਾਇ'॥੧੮੧॥, (ਪੰਨਾ-੧੩੭੪) ਇਸ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਿਚ ਜਗਜਾਸੂ ਨੂੰ ਜੋ ਔਖਜਾਈਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੂਚਨਾ ਹੈ। ਪੰ: ਭਾਈ ਹਜ਼ਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਗਿਆਨੀ ਇਹ ਅਰਥ ਕੀਤਾ ਕਰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਈਸ਼੍ਰਰ ਰੋਗਾਂ ਨੂੰ ਰੋਗ ਰੂਪ ਹੈ। ਜਿਕੁਰ ਰੋਗ ਤੰਦਰੁਸਤੀ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਈਸ਼੍ਰਰ ਰੋਗ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨੇ ਵਾਲੀ ਦਵਾ ਹੈ ਜੋ ਸਾਡੇ ਲਈ ਚੰਗੀ, ਪਰ ਰੋਗਾਂ ਲਈ ਤਾਂ ਰੋਗ ਰੂਪ ਹੈ, ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਈਸ਼ਵਰ ਸਾਡੇ ਦੁਖਾਂ ਨੂੰ ਦੁਖ ਰੂਪ ਹੈ; ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੱਟਦਾ ਹੈ, ਅਰਥ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਲਈ ਸੁਖ ਸਰੂਪ ਹੈ। ੭੮. ਮੰਤ੍ਰ=ਉਹ ਜਪ ਜੋ ਕਾਰਜ ਸਿੱਧੀ ਲਈ ਲੋਕ ਜਪਦੇ ਹਨ, ਸੋ ਕਾਰਜ ਸਿੱਧੀ ਬੀ ਤੂੰਹੋਂ ਹੈਂ। ੭੯. ਜੰਤ੍ਰ=ਯੰਤ੍ਰ=ਕਾਗਜ਼ ਤੇ ਲਿਖੇ ਨਕਸ਼ੇ ਯਾ ਪਦ ਕਾਰਜ ਲਈ ਬਨਾਉਂਦੇ ਹਨ। ੮੦. ਇਸ਼ਟ ਦੇਵਤਾ ਜਿਸਦਾ ਪੂਜਨ ਧਰਕੇ ਮੰਤ੍ਰ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ। ਇਸ਼ਟ=ਪੂਜਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ। ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਪਜਾਰਾ ਪਰ ੫੬ ਸਲੋਕ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਕਾਰਜ ਸਾਧਕ ਜਤਨਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੈ। ਜਗ ਆਦਿ ਸੁਭ ਕੰਮਾਂ ਨੂੰ ਬੀ ਆਖਦੇ ਹਨ। ੮੧. ਤੰਤ੍ਰ=ਝਾੜੇ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਤੰਤ੍ਰ ਵਿਦਜਾ ਵਿਚ ਝਾੜੇ ਤਵੀਤ ਜਪ ਆਦਿ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ।

ਸਦਾ ਸਿੱਧਿਦਾ ਬੁੱਧਿਦਾ ਬ੍ਰਿੱਧ ਕਰਤਾ॥	ਸਦੀਵ ਕਾਮਨਾਂ (ਦਾ) ਦਾਤਾ, ਅਕਲ ਦਾ ਦਾਤਾ (ਅਰ) ਵਾਧਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ (ਹੈ)।
ਅਧੋ ਉਰਧ ਅਰਧੰ ਅਘੰ ਓਘ ਹਰਤਾ॥ ੮੯॥	ਹੇਠਾਂ ਉੱਤੇ ਮੱਧ ਵਿਚ ਪਾਪਾਂ (ਦੇ) ਸਮੂਹ ਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ। ੮੯।
ਪਰੰ ਪਰਮ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰੰ ਪ੍ਰੋਛ[੮੨] ਪਾਲੰ॥	ਵਡਿਆਂ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਗੁਪਤ ਸਾਰ ਲੈਣ ਵਾਲਾ, ਪਾਲਨਾ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ ਹੈ।
ਸਦਾ ਸਰਬਦਾ ਸਿੱਧ ਦਾਤਾ ਦਿਆਲੰ॥੯੦॥	ਸਦੀਵ ਨਿਤ ਕਾਮਨਾਂ ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਵਾਲਾ (ਤੇ) ਦਯਾਲੂ (ਹੈ)। ੯੦।
ਅਛੇਦੀ ਅਭੇਦੀ	ਨਾ ਟੁੱਟਣ ਵਾਲਾ, ਨਾ ਭੱਜਣ ਵਾਲਾ,
ਅਨਾਮੰ ਅਕਾਮੰ॥	ਨਾਮ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਇੱਛਾ ਤੋਂ ਰਹਿਤ।
ਸਮਸਤੋ ਪਰਾਜੀ[੮੩]	ਸਭ ਪੁਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰੂਪ (ਰਾਜਾ)
ਸਮਸਤਸਤੁ ਧਾਮੰ॥੯੧॥	ਸਭ ਥਾਵਾਂ ਵਿਚ ਹੈ ਘਰ ਜਿਸਦਾ। ੯੧।
ਤੇਰਾ ਜੋਰੁ॥	ਤੇਰਾ ਬਲ (ਸਹਾਇਤਾ ਕਰੇ)।
ਚਾਚਰੀ ਛੰਦ॥	ਨਾਮ ਹੈ ਛੰਦ ਦਾ।
ਜਲੇ ਹੈਂ॥	(ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ਤੂੰ) ਜਲ ਵਿਚ (ਵਜਾਪਕ) ਹੈਂ।
ਥਲੇ ਹੈਂ॥	ਥਲ ਵਿਚ (ਤੂੰ ਵਜਾਪਕ) ਹੈਂ।
ਅਭੀਤ[੮੪] ਹੈਂ॥	ਡਰ ਦਾਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈਂ।
ਅਭੈ ਹੈਂ॥੯੨॥	ਵਾ, ਉਹਲੇ ਨਹੀਂ। ਭੈ ਰਹਿਤ ਹੈਂ। ੯੨।
ਪ੍ਰਭੂ ਹੈਂ॥	ਵੱਡਾ (ਪ੍ਰਤਾਪਵਾਨ) ਹੈਂ।
ਅਜੂ[੮੫] ਹੈਂ॥	ਅਚੱਲ ਹੈਂ।
ਅਦੇਸ[੮੬] ਹੈਂ॥	ਦੇਸ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ।
ਅਭੇਸ ਹੈਂ॥੯੩॥	ਭੇਖ (ਰੂਪ) ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ। ੯੩।
ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ॥	ਨਾਮ ਹੈ ਛੰਦ ਦਾ।
ਅਗਾਧੇ ਅਬਾਧੇ[੮੭]॥	ਅਪਾਰ (ਹੈ), ਨਾਸ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ।
ਅਨੰਦੀ ਸਰੂਪੇ॥	ਪ੍ਰਸਿੰਨ ਰੂਪ ਵਾਲਾ ਹੈ।
ਨਮੋ ਸਰਬ ਮਾਨੇ॥	ਨਮ: ਹੈ ਸਭ ਵਿਖੇ ਵਡਿਆਈ ਵਾਲੇ ਨੂੰ।
ਸਮਸਤੀ ਨਿਧਾਨੇ[੮੮]॥੯੪॥	(ਜੋ) ਸਭ ਨੂੰ ਧਾਰਨੇ ਵਾਲਾ ਹੈ। ੯੪।

੮੨. ਪ੍ਰੋਛ=ਪਰੋਕਸ਼=ਗੁਪਤ, ਪਰਮ ਗਜਾਨੀ। ੮੩. ਉਪਰਾਜਨਾ=ਪੈਦਾ ਕਰਨਾ। ਸਮਸਤੋਪਰਾਜੀ=ਸਭ ਦਾ ਪੈਦਾ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ ਭਾਵ ਵਜਾਪਕ ਹੈ। ੮੪. ਅੰਕ ੯੯ ਤੋਂ ਅਭੀਤ ਦਾ ਅਰਥ ਡਰ ਨਾ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਸਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਭੀਤ=ਭੈ-ਦਾਇਕ ਪਰ ਅਭੀਤ=ਭੈ ਨਾ ਦੇਨ ਵਾਲਾ। ੮੫. ਜੁ=ਹਿਲਨਾ। ੮੬. ਸਰਬ ਵਜਾਪੀ ਹੈ। ੮੭. ਬਾਧ=ਹਤ, ਨਾਸ਼। ੮੮. ਵਾ, ਸਭ ਸ਼ੈਆਂ ਦਾ ਖ਼ਜ਼ਾਨਾ।

ਨਮਸਤ੍ਵੰ ਨ੍ਰਿਨਾਥੇ[੮੯]॥	ਨਮ: ਹੈ ਤੈਨੂੰ, ਹੇ ਮਾਲਕ ਤੋਂ ਰਹਿਤ।
ਨਮਸਤ੍ਵੰ ਪ੍ਰਮਾਥੇ॥	ਨਮ: ਹੈ ਤੈਨੂੰ, ਹੇ ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਮੰਥਨਵਾਲੇ!
ਨਮਸਤ੍ਵੰ ਅਗੰਜੇ॥	ਨਮ: ਹੈ ਤੈਨੂੰ, ਹੇ ਨਾਸ਼ ਤੋਂ ਰਹਿਤ।
ਨਮਸਤ੍ਵੰ ਅਭੰਜੇ॥੯੫॥	ਨਮ: ਹੈ ਤੈਨੂੰ, ਹੇ ਟੁੱਟਣ ਤੋਂ ਰਹਿਤ।੯੫।
ਨਮਸਤ੍ਵੰ ਅਕਾਲੇ[੯੦]॥	ਨਮ: ਹੈ ਤੈਨੂੰ, ਹੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ।
ਨਮਸਤ੍ਵੰ ਅਪਾਲੇ[੯੧]॥	ਨਮ: ਹੈ ਤੈਨੂੰ, ਹੇ ਪਾਲਨਾ ਤੋਂ ਰਹਿਤ।
ਨਮੋ ਸਰਬ ਦੇਸੇ[੯੨]॥	ਨ: ਹੋਵੇ, ਹੇ ਸਭ ਦੇਸਾਂ (ਦੇ ਵਾਲੀ)!
ਨਮੋ ਸਰਬ ਭੇਸੇ॥੯੬॥	ਨਮ: ਹੋਵੇ, ਹੇ ਸਭ ਰੂਪਾਂ ਵਾਲੇ!੯੬।
ਨਮੋ ਰਾਜ ਰਾਜੇ[੯੩]॥	ਨ: ਹੋਵੇ, ਹੇ ਸਭ ਰਾਜਿਆਂ ਦੇ ਰਾਜੇ!
ਨਮੋ ਸਾਜ ਸਾਜੇ॥	ਨ: ਹੋਵੇ, ਹੇ ਰਚਨਾਂ ਦੇ ਰਚਨਵਾਲੇ।
ਨਮੋ ਸਾਹ ਸ਼ਾਹੇ॥	ਨਮ: ਹੋਵੇ, ਹੇ ਸ਼ਾਹਾਂ ਦੇ ਸ਼ਾਹ।
ਨਮੋ ਮਾਹ ਮਾਹੇ[੯੪]॥੯੭॥	ਨਮ: ਹੋਵੇ, ਹੇ ਚੰਦਾਂ ਦੇ ਚੰਦ।੯੭।
ਨਮੋ ਗੀਤ ਗੀਤੇ[੯੫]॥	ਨਮ: ਹੈ ਤੈਨੂੰ, ਹੇ ਰਾਗਾਂ ਦੇ ਰਾਗ।
ਨਮੋ ਪ੍ਰੀਤ ਪ੍ਰੀਤੇ[੯੬]॥	ਨ: ਹੈ ਤੈਨੂੰ, ਹੇ ਪਜਾਰਾਂ ਦੇ ਪਜਾਰ।
ਨਮੋ ਰੋਖ ਰੋਖੇ[੯੭]॥	ਨਮ: ਹੈ ਤੈਨੂੰ, ਕ੍ਰੋਧ ਦੇ ਕ੍ਰੋਧ।
ਨਮੋ ਸੋਖ ਸੋਖੇ[੯੮]॥੯੮॥	ਨ: ਹੈ, ਹੇ ਸੁੱਕ ਨੂੰ ਸੁਕਾਉਣ ਵਾਲੇ।੯੮।
ਨਮੋ ਸਰਬ ਰੋਗੇ[੯੯]॥	ਨ: ਹੈ ਤੈਨੂੰ, ਹੇ ਸਭਦੇ ਤੋੜਨ ਵਾਲੇ।
ਨਮੋ ਸਰਬ ਭੋਗੇ[੧੦੦]॥	ਨਮ: ਹੈ ਤੈਨੂੰ, ਹੇ ਸਭ ਦੇ ਭੋਗ।
ਨਮੋ ਸਰਬ ਜੀਤੰ॥	ਨਮ: ਹੈ ਤੈਨੂੰ, ਸਭ ਪੁਰ ਫਤਹਮੰਦ।
ਨਮੋ ਸਰਬ ਭੀਤੰ॥੯੯॥	ਨਮ: ਹੈ ਤੈਨੂੰ, ਜੋ ਸਭ ਨੂੰ ਭੈ-ਦਾਇਕ (ਹੈਂ)।੯੯।
ਨਮੋ ਸਰਬ ਗਿਆਨੰ॥	ਨਮ: ਹੋਵੇ, ਪੂਰਨ ਗਿਆਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ।
ਨਮੋ ਪਰਮ ਤਾਨੰ[੧੦੧]॥	ਨਮ: ਹੋਵੇ, ਸਰਬ ਸਮਰੱਥ ਨੂੰ।

੮੯. ਜਿਸਦਾ ਮਾਲਕ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਜੋ ਆਪ ਮਾਲਕ ਹੈ। ੯੦. ਸਦਾ ਸਤ। ੯੧. ਜਿਸਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨਾ ਪਾਲਿਆ ਹੋਵੇ। ਵਾ ਪਾਲ=ਹਦ ਰਹਿਤ। ੯੨. ਵਜਾਪਕ। ੯੩. ਤੇਜ ਦੇ ਤੇਜ। ੯੪. ਪਰਮ ਸੁੰਦਰ। ੯੫. ਆਨੰਦ ਸ੍ਰੂਪ। ੯੬. ਪ੍ਰੇਮ ਰੂਪ। ੯੭. ਸਿੰਘਾਰ ਕਰਤਾ। ੯੮. ਸਿੰਘਾਰ ਕਰਤਾ। ਕ੍ਰੋਧ ਦਾ ਬੀ ਕ੍ਰੋਧ, ਭਾਵ ਕ੍ਰੋਧ ਨੂੰ ਕ੍ਰੋਧ ਨਾਲ ਮਾਰਨੇ ਵਾਲਾ। ਸੋਖ ਨੂੰ ਬੀ ਸੋਖ, ਅਭਾਵ=ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ। ੯੯. ਰੁਜ੍ ਧਾਤੂ=ਤੋੜ ਦੇਣਾ। ਭਾਵ ਸਭ ਨੂੰ ਤੋੜਨੇ ਅਰਥਾਤ ਲੈ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ ਹੈਂ। ਯਾ ਦੁਖਾਂ ਸੁਖਾਂ ਦੇ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਯਥਾ "ਜਰਾ ਮਰਾ ਤਾਪੁ ਸਿਰਤਿ ਸਾਪੁ ਸਭੁ ਹਰਿ ਕੈ ਵਸਿ ਹੈ ਕੋਈ ਲਾਗਿ ਨਾ ਸਕੈ ਬਿਨੁ ਹਰਿ ਕਾ ਲਾਇਆ॥" (੧੯੮) ੧੦੦. ਆਨੰਦ ਰੂਪ। ੧੦੧. ਤਾਨ, ਬਲ।

ਨਮੋ ਸਰਬ ਮੰਤ੍ਰੇ[੧੦੨]॥	ਨਮ: ਹੋਵੇ, ਸੰਪੂਰਣ ਗਿਆਨ ਰੂਪ ਨੂੰ।
ਨਮੋ ਸਰਬ ਜੰਤ੍ਰੇ[੧੦੩]॥੭੦॥	ਨਮ: ਹੋਵੇ, ਪੂਰਣ ਸਾਧਨ (ਰੂਪ ਨੂੰ)। ੭੦।
ਨਮੋ ਸਰਬ ਦ੍ਰਿੱਸੇ॥	ਨਮ: ਹੈ, ਸਭ ਦੇ ਦੇਖਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ।
ਨਮੋ ਸਰਬ ਕ੍ਰਿੱਸੇ[੧੦੪]॥	ਨਮ: ਹੈ, ਸਭਨੂੰ ਖਿੱਚਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ।
ਨਮੋ ਸਰਬ ਰੰਗੇ॥	ਨਮ: ਹੋਵੇ, ਸਭ ਰੰਗਾਂ ਵਾਲੇ ਨੂੰ।
ਤ੍ਰਿਭੰਗੀ ਅਨੰਗੇ[੧੦੫]॥੭੧॥	ਤਿੰਨਾਂ ਲੋਕਾਂ (ਯਾ ਦੇਵਤਿਆਂ) ਦਾ ਸੰਘਾਰ ਕਰਤਾ, (ਪਰ ਆਪ) ਸਰੀਰ (ਅਕਾਰ) ਤੋਂ ਰਹਿਤ। ੭੧।
ਨਮੋ ਜੀਵ ਜੀਵੰ॥	ਨਮ: ਹੋਵੇ, ਹੇ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਬੀ ਜਿੰਦ।
ਨਮੋ ਬੀਜ ਬੀਜੇ[੧੦੬]॥	ਨਮ: ਹੋਵੇ, ਹੇ ਬੀਜਾਂ ਦੇ ਬੀਜ।
ਅਖਿੱਜੇ[੧੦੭] ਅਭਿੱਜੇ[੧੦੮]॥	ਖੇਦ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਟੁੱਟਣ ਤੋਂ ਰਹਿਤ।
ਸਮਸਤੰ ਪ੍ਰਸਿੱਜੇ[੧੦੯]॥੭੨॥	ਸੰਪੂਰਨ ਰੂਪ (ਕਰਕੇ) ਪ੍ਰਸੰਨ। ੭੨।
ਕ੍ਰਿਪਾਲੰ ਸਰੂਪੇ	ਦਯਾਵਾਨ ਸਰੂਪ ਵਾਲਾ (ਹੈ)
ਕੁਕਰਮੰ ਪ੍ਰਣਾਸੀ॥	ਬੁਰੇ ਕਰਮਾਂ ਨੂੰ ਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ।
ਸਦਾ ਸਰਬ ਦਾ ਰਿੱਧ ਸਿੱਧ ਨਿਵਾਸੀ॥੭੩॥	ਨਿੱਤ ਸਦੀਵ ਰਿਧੀਆਂ (ਤੇ) ਸਿੱਧੀਆਂ ਨਿਵਾਸ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ (ਜਿਸ ਵਿਚ)। ੭੩।
ਚਰਪਟ ਛੰਦ॥ ਤ੍ਵ ਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ਨਾਮ ਛੰਦ। ਤੇਰੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦੁਆਰਾ।
ਅੰਮ੍ਰਿਤ[੧੧੦] ਕਰਮੇ[੧੧੧]॥	ਸਥਿਰ ਕੰਮ ਵਾਲਾ।
ਅੰਬ੍ਰਿਤ[੧੧੨] ਧਰਮੇ॥	ਹਦ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ ਧਰਮ (ਜਿਸਦਾ)।
ਅਖੱਲ ਜੋਗੇ[੧੧੩]॥	ਅਟੱਲ ਜੋਗ ਵਾਲਾ ਹੈਂ ਤੇ
ਅਚੱਲ ਭੋਗੇ[੧੧੪]॥੭੪॥	ਅਟੱਲ ਭੋਗ ਵਾਲਾ (ਹੈਂ ਤੂੰ)। ੭੪।
ਅਚੱਲ ਰਾਜੇ॥	ਅਟੱਲ ਰਾਜ ਵਾਲਾ ਤੇ
ਅਟੱਲ ਸਾਜੇ॥	ਅਟੱਲ ਰਚਨਾਂ ਵਾਲਾ (ਹੈਂ ਤੂੰ)।
ਅਖੱਲ ਧਰਮੰ॥	ਸਾਰੇ ਧਰਮ (ਹਨ ਤੇਰੇ)।
ਅਲੱਖ ਕਰਮੰ॥੭੫॥	ਅਗੰਮ ਕੰਮ (ਹਨ ਤੇਰੇ)। ੭੫।

੧੦੨. ਮੰਤ੍ਰ=ਜਾਪ, ਗਿਆਨ। ੧੦੩. ਸਾਧਨ, ਕਾਰਨ, ਕਲਾ, ਭਾਵ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਤਾ। ਕ੍ਰਿੱਸੰ=ਖਿੱਚਣ ਵਾਲਾ। ੧੦੫. ਵਾ, ਸੁੰਦਰ। ੧੦੬. ਮੂਲ ਕਾਰਣ। ੧੦੭. ਸੁਖ ਸਰੂਪ। ੧੦੮. ਪੂਰਣ, ਜੋ ਵੰਡਿਆ ਨਾ ਜਾਏ। ੧੦੯. ਨਾ ਖਿਝਣ ਵਾਲੇ ਨਾ ਤੁਠਣ ਵਾਲੇ ਹੋ ਪਰ ਫੇਰ ਸਭ ਪਰ ਦਿਆਲੂ ਹੋ। ੧੧੦. ਜੋ ਕਦੀ ਨਾ ਮਰੇ। ਅਟੱਲ ਕਰਮ "ਆਪਿ ਸਤਿ ਕੀਆ ਸਭੁ ਸਤਿ"। (ਸੁਖਮਨੀ, ਪੰਨਾ-੨੯੪) ੧੧੧. ਸਚੇ ਤੇਰੇ ਕਰਣੇ ਸਰਬ ਬੀਚਾਰ॥ (੪੬੩) ੧੧੨. ਅਨੇਕ ਬੀੜਾਂ ਵਿਚ ਪਾਠ ਅਬ੍ਰਿਤ ਹੈ। ਅ+ਬ੍ਰਿਤਿ=ਘੇਰੇ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਹੱਦ ਤੋਂ ਰਹਿਤ। ਵਾ ਆਵ੍ਰਿਤ=ਸਭ ਧਰਮਾਂ ਦੇ ਉਪਰ ਆਛਾਦਿਤ ਹੈ ਤੇਰਾ ਧਰਮ। ੧੧੩. ਵਾ ਸਭ ਨਾਲ ਮਿਲਿਆ ਹੋਇਆ। ੧੧੪. ਸਦਾ ਆਨੰਦ। ਵਾ, ਭਾਵ।

ਸਰਬੰ ਦਾਤਾ॥	(ਤੂੰ) ਸਭ ਨੂੰ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।
ਸਰਬੰ ਗਿਆਤਾ॥	ਸਭ ਨੂੰ ਜਾਨਣ ਵਾਲਾ।
ਸਰਬੰ ਭਾਨੇ॥	ਸਭ ਨੂੰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਣ ਵਾਲਾ।
ਸਰਬੰ ਮਾਨੇ[੧੧੫]॥੭੬॥	ਸਭ ਪੁਰ ਵਡਿਆਈ ਵਾਲਾ। ੭੬।
ਸਰਬੰ ਪ੍ਰਾਣੰ॥	ਸਭ ਦੀ ਜਿੰਦ (ਹੈਂ ਤੂੰ)।
ਸਰਬੰ ਤ੍ਰਾਣੰ॥	ਸਭ ਦੀ ਰੱਖਜਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ।
ਸਰਬੰ ਭੁਗਤਾ[੧੧੬]॥	ਸਭਨੂੰ ਲੈ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ।
ਸਰਬੰ ਜੁਗਤਾ॥੭੭॥	ਸਭ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ (ਹੈਂ ਤੂੰ)। ੭੭।
ਸਰਬੰ ਦੇਵੰ[੧੧੭]॥	ਸਭ ਲਈ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਾਨ।
ਸਰਬੰ ਭੇਵੰ॥	ਸਭ ਤੋਂ ਗੁਪਤ।
ਸਰਬੰ ਕਾਲੇ[੧੧੮]॥	ਸਭ ਦਾ ਕਾਲ (ਤੇ)
ਸਰਬੰ ਪਾਲੇ॥੭੮॥	ਸਭ (ਦਾ) ਪਾਲਕ। ੭੮।
ਰੂਆਲ ਛੰਦ॥ ਤ੍ਵਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ਨਾਮ ਛੰਦ ਦਾ। ਤੇਰੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦੁਆਰਾ।
ਆਦਿ ਰੂਪ	ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ (ਸੀ) ਸਰੂਪ (ਤੇਰਾ),
ਅਨਾਦਿ[੧੧੯] ਮੂਰਤ	ਆਦਿ ਰਹਿਤ ਹੈ ਵਜੂਦ (ਤੇਰਾ),
ਅਜੋਨ ਪੁਰਖ ਅਪਾਰ॥	ਜਨਮ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਪੂਰਣ, ਪਾਰ ਤੋਂ ਰਹਿਤ (ਹੈਂ ਤੂੰ)।
ਸਰਬ ਮਾਨ ਤ੍ਰਿਮਾਨ	ਸਭ ਤੋਂ ਵਡਿਆਈ (ਦੇ ਜੋਗ),
	ਤਿੰਨਾਂ ਕਾਲਾਂ ਵਿਚ ਵਡਿਆਈ ਵਾਲਾ,
ਦੇਵ ਅਭੇਵ ਆਦਿ ਉਦਾਰ॥	ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰੂਪ, ਭੇਦ ਤੋਂ ਰਹਿਤ,
	ਮੂਲ (ਕਾਰਣ) ਤੇ ਦਾਤਾ (ਹੈਂ)।
ਸਰਬ ਪਾਲਕ ਸਰਬ ਘਾਲਕ[੧੨੦]	ਸਭ ਨੂੰ ਪਾਲਣ ਵਾਲਾ, ਸਭ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਵਾਲਾ ਤੇ
ਸਰਬ ਕੋ ਪੁਨ ਕਾਲ॥	ਸਭ ਦੀ ਫੇਰ ਮੌਤ (ਹੈਂ)।
ਜੱਤ੍ਰ ਤੱਤ੍ਰ[੧੨੧] ਬਿਰਾਜ ਹੀ	ਜਿੱਥੇ ਕਿੱਥੇ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਹੈ
ਅਵਧੂਤ ਰੂਪ ਰਸਾਲ[੧੨੨]॥੭੯॥	ਅਤੀਤ ਰੂਪ ਵਿਚ (ਫਿਰ) ਰਸਮਯ (ਹੈਂ ਤੂੰ)। ੭੯।

---

੧੧੫. ਜਾਂ, ਸਾਰੇ (ਤੈਨੂੰ) ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ੧੧੬. ਭੁਗਤ=ਖੁਰਾਕ।
੧੧੭. ਦਵ=ਪ੍ਰਕਾਸ਼ੇ। ਜਾਂ, ਪੂਜਜ। ੧੧੮. ਜਾਂ, ਜੋ ਸਦਾ ਹੋਵੇ। ੧੧੯. ਜਿਸਦਾ ਆਦ ਨ ਹੋਵੇ।
੧੨੦. ਘਾਲਨਾ, 'ਕਰਨੇ' ਨੂੰ ਬੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਘਾਲਕ ਦਾ ਅਰਥ ਉਤਪਤ ਕਰਤਾ ਬੀ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ।
੧੨੧. ਹਰ ਥਾਂ। ੧੨੨. ਭਾਵ ਇਕ ਪਾਸੇ ਤੂੰ ਸਭ ਰਸਾਂ ਤੋਂ ਅਤੀਤ ਹੈਂ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਰਸੀਆ ਹੈਂ।

ਨਾਮ ਠਾਮ ਨ ਜਾਤਿ ਜਾਕਰ
ਰੂਪ ਰੰਗ ਨ ਰੇਖ॥
(ਜਿਸਦਾ) ਨਾਉਂ, ਥਾਉਂ, ਜਾਤ,
ਰੂਪ ਰੰਗ ਤੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਆਦਿ ਪੁਰਖ ਉਦਾਰ[੧੨੩]
ਮੂਰਤਿ ਅਜੋਨਿ ਆਦਿ ਅਸੇਖ॥
(ਸਭਤੋਂ) ਪਹਿਲਾ ਪੁਰਖ, ਉਦਾਰ ਸ੍ਰੂਪ (ਹੈ ਜਿਸਦਾ),
ਜਨਮ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਮੁੱਢ (ਕਾਰਣ ਹੈ) (ਤੇ) ਪਰੀ ਪੂਰਣ(ਹੈ)।

ਦੇਸ ਔਰ ਨ ਭੇਸ ਜਾਕਰ
ਰੂਪ ਰੇਖ ਨ ਰਾਗ॥
ਥਾਉਂ ਅਤੇ ਨਹੀਂ ਹੈ ਭੇਸ ਜਿਸ ਦਾ,
ਸ਼ਕਲ ਨਿਸ਼ਾਨ ਨਹੀਂ ਹੈ ਤੇ ਕਾਮਨਾ ਨਹੀਂ ਹੈ (ਜਿਸਨੂੰ)।

ਜੱਤ੍ਰ ਤੱਤ੍ਰ ਦਿਸਾ ਵਿਸਾ
ਹੁਇ ਫੈਲਿਓ ਅਨੁਰਾਗੁ[੧੨੪]॥੮੦॥
ਜਿੱਥੇ ਕਿੱਥੇ (ਤੇ) ਲਾਂਭਾਂ ਸਾਂਭਾਂ (ਵਿਚ)
ਪਸਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਪ੍ਰੇਮ ਰੂਪ ਹੋਕੇ। ੮੦।

ਨਾਮ ਕਾਮ ਬਿਹੀਨ ਪੇਖਤ
ਧਾਮ ਹੂੰ ਨਹਿ ਜਾਹਿ[੧੨੫]॥
ਨਾਉਂ (ਤੇ) ਕਾਮਨਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਦੇਖੀਦਾ ਹੈ (ਜੋ ਤੇ)
ਘਰ ਬੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਿਸਦਾ।

ਸਰਬ ਮਾਨ ਸਰਬੱਤ੍ਰ ਮਾਨ ਸਦੈਵ ਮਾਨਤ ਤਾਹਿ[੧੨੬]॥
ਸਾਰੇ (ਲੋਕ) ਮੰਨਦੇ ਹਨ, ਸਭ ਥਾਂ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਤੇ ਸਦਾ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਉਸਨੂੰ।

ਏਕ ਮੂਰਤਿ ਅਨੇਕ ਦਰਸਨ ਕੀਨ ਰੂਪ ਅਨੇਕ[੧੨੭]॥
(ਉਸਦਾ) ਸਰੂਪ (ਤਾਂ) ਇਕੋ ਹੈ (ਪਰ ਉਸਦੇ) ਦਰਸਨ ਅਨੇਕ ਹਨ, (ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਸਨੇ) ਧਾਰਨ ਕੀਤੇ ਹਨ ਰੂਪ ਅਨਗਿਣਤ। (ਅਨੇਕ ਰੂਪਾਂ ਵਿਚ ਪਰਤੱਖ)

ਖੇਲ ਖੇਲਿ ਅਖੇਲ ਖੇਲਨ ਅੰਤ ਕੋ ਫਿਰਿ ਏਕ[੧੨੮]॥੮੧॥
ਖੇਡਾਂ ਖੇਡਦਾ ਅਥਵਾ ਅਖੇਲ ਖੇਡਦਾ ਅੰਤ ਨੂੰ ਫਿਰ ਇਕੋ ਇਕ ਹੈ। ੮੧।

ਦੇਵ ਭੇਵ ਨ ਜਾਨਹੀ ਜਿਹ ਬੇਦ ਅਉਰ ਕਤੇਬ[੧੨੯]॥
ਦੇਵਤੇ ਭੇਦ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ ਜਿਸਦਾ, (ਤੇ ਨਾਂ ਹੀ) ਵੇਦ ਤੇ ਕਿਤਾਬਾਂ।

ਰੂਪ ਰੰਗ ਨ ਜਾਤਿ ਪਾਤਿ ਸੁ ਜਾਨਈ ਕਿੰਹ ਜੇਬ[੧੩੦]॥
ਰੂਪ ਤੇ ਰੰਗ ਨਹੀਂ ਹੈ (ਜਿਸਦਾ) ਤੇ ਜ਼ਾਤ ਪੰਗਤੀ ਨਹੀਂ ਹੈ (ਜਿਸਦੀ) ਉਸਨੂੰ ਜਾਣੀਦਾ ਹੈ ਕਿਸ ਬਿਧ?

ਤਾਤ ਮਾਤ ਨ ਜਾਤ ਜਾਕਰ ਜਨਮ ਮਰਨ ਬਿਹੀਨ॥
ਪਿਤਾ ਮਾਤਾ ਤੇ ਗੋਤ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਿਸਦੀ (ਤੇ ਹੈ ਜੋ) ਜਨਮ (ਤੇ) ਮਰਨ (ਥੋਂ) ਰਹਿਤ।

ਚੱਕ੍ਰ ਬੱਕ੍ਰ[੧੩੧] ਫਿਰੈ ਚਤੁਰ ਚਕ ਮਾਨ ਹੀ ਪੁਰ ਤੀਨ॥੮੨॥
ਚਹੁੰ ਚਕਾਂ ਵਿਚ ਜਿਸਦਾ ਅਮੁੜ ਚੱਕ੍ਰ ਫਿਰ ਰਿਹਾ ਹੈ (ਤੇ) ਜਿਸਨੂੰ ਤਿੰਨੇ ਲੋਕ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ੮੨।

---

੧੨੩. ਰੀ=ਗਤੀ-ਉਤ, ਉਪਸਰਗ=ਸਭ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ ਗਤੀ ਜਿਸਦੀ। ੧੨੪. ਭਾਵ, ਪ੍ਰੇਮ ਸਰੂਪ ਹੋਕੇ ਸਾਰੇ ਵਜਾਪਕ ਹੈ। ੧੨੫. ਭਾਵ ਸਰਬ ਬਜਾਪੀ ਹੈ। ੧੨੬. ਸਾਰੇ ਲੋਕ! ੧੨੭. ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ ਇਕ ਹੈ, ਅਨੇਕ ਰੂਪ ਧਾਰਣ ਕਰਕੇ ਦਰਸ਼ਨ ਅਨੇਕ ਹਨ। ੧੨੮. ਅਨੇਕ ਰੂਪ ਜੋ ਖੇਲਾਂ ਖੇਲਦੇ ਹਨ ਇਹ ਖੇਲ 'ਖੇਲ' ਹੈ। ਆਪ ਇਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਰਹਿਕੇ ਉਤਪਤੀ, ਪਾਲਨ, ਸੰਘਾਰ ਦੀ ਜੋ ਖੇਲ ਕਰਦਾ ਹੈ ਸੋ 'ਅਖੇਲ' ਖੇਲਨ ਹੈ। ੧੨੯. ਹੋਰ ਮਤਾਂ ਦੇ ਪੁਸਤਕ ਕਤੇਬ ਕਹੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ੧੩੦. ਫਾ: ਜ਼ੇਬ=ਫਬਨ, ਭਾਵ ਹੈ ਵਿਧਿ। ੧੩੧. ਵਕ੍ਰ=ਟੇਢਾ, ਬਾਂਕਾ, ਸੁਹਣਾ। ਮੁਰਾਦ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਕੋਈ ਮੋੜ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਚੱਕ੍ਰ ਫਿਰਨਾ ਤੋਂ ਮੁਰਾਦ ਹੁਕਮ ਮੰਨੇ ਜਾਣ ਦਾ ਹੈ।

ਲੋਕ ਚਉਦਹਿ ਕੇ ਬਿਖੈ ਜਗ ਜਾਪਹੀ ਜਿਹ ਜਾਪ॥	ਚੌਦਾਂ ਲੋਕਾਂ (ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ) ਵਿਚ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਜਪਦੀ ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਜਾਪ।
ਆਦਿ ਦੇਵ[੧੩੨] ਅਨਾਦਿ ਮੂਰਤਿ ਥਾਪਿਓ ਸਬੈ ਜਿਹ ਥਾਪਿ॥	ਸਭ ਤੋਂ ਮੁੱਢਲਾ ਪੂਜਜ, (ਜਿਸ ਦਾ) ਵਜੂਦ ਆਦਿ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ (ਤੇ) ਰਚੀ ਹੈ ਸਾਰੀ ਜਿਸਨੇ ਰਚਨਾ।
ਪਰਮ ਰੂਪ[੧੩੩] ਪੁਨੀਤ ਮੂਰਤਿ ਪੂਰਨ ਪੁਰਖ ਅਪਾਰ[੧੩੪]॥	ਪੂਰਾ ਹੈ ਰੂਪ, ਪਵਿਤ੍ਰ (ਹੈ) ਮੂਰਤ (ਜਿਸਦੀ, ਭਰਪੂਰ ਹੈ, ਵਿਆਪਕ ਹੈ ਤੇ ਬੇਅੰਤ (ਹੈ)।
ਸਰਬ ਬਿਸ੍ਵ ਰਚਜੋ ਸੁਯੰਭਵ[੧੩੫]	ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਰਚੀ ਹੈ ਜਿਸਨੇ (ਉਹ ਆਪ) ਸੁਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੈ,
ਗੜ੍ਹਨ ਭੰਜਨਹਾਰ॥੮੩॥	(ਪਰ ਅਪਣੀ ਰਚੀ ਨੂੰ) ਬਨਾਉਣ (ਤੇ) ਭੰਨਣ ਨੂੰ ਸਮਰੱਥ ਹੈ। ੮੩।
ਕਾਲ ਹੀਨ ਕਲਾ ਸੰਜੁਗਤਿ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਅਦੇਸ[੧੩੬]॥	ਕਾਲ (ਥੋਂ) ਰਹਿਤ (ਹੈ), ਸਮਰੱਥਾ ਵਾਲਾ (ਹੈ), ਮੌਤ ਤੋਂ ਰਹਿਤ (ਹੈ), ਵਿਆਪਕ (ਹੈ) ਤੇ ਦੇਸ ਭੇਦ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ।
ਧਰਮ ਧਾਮ[੧੩੭] ਸੁ ਭਰਮ ਰਹਿਤ ਅਭੂਤ[੧੩੮] ਅਲੱਖ ਅਭੇਸ॥	ਧਰਮ ਦਾ ਘਰ, ਉਹ ਭਰਮ ਤੋਂ ਸੱਖਣਾ, ਸਰੀਰ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਸਮਝ ਤੋਂ ਪਰੇ (ਤੇ) ਰੂਪ ਤੋਂ ਰਹਿਤ (ਹੈ)।
ਅੰਗ ਰਾਗ[੧੩੯] ਨ ਰੰਗ ਜਾਕਹਿ ਜਾਤਿ ਪਾਤਿ ਨ ਨਾਮ॥	ਸਰੀਰ, ਗੁਣ ਤੇ ਰੰਗ ਨਹੀਂ ਹਨ ਜਿਸਦੇ, ਜਨਮ ਮੌਤ ਤੇ ਨਹੀਂ ਹੈ ਨਾਉਂ ਜਿਸਦਾ।
ਗਰਬ ਗੰਜਨ ਦੁਸਟ ਭੰਜਨ ਮੁਕਤ ਦਾਇਕ ਕਾਮ॥੮੪॥	ਹੰਕਾਰ ਨੂੰ ਭੰਨਣਾ (ਤੇ) ਪਾਪੀਆਂ (ਨੂੰ) ਨਾਸ਼ ਕਰਨਾ ਕਲਜਾਨ ਕਰਨੀ (ਆਦਿਕ) ਕੰਮ ਹਨ ਜਿਸਦੇ। ੮੪।
ਆਪ ਰੂਪ[੧੪੦] ਅਮੀਕ ਅਨ ਉਸਤਤਿ ਏਕ ਪੁਰਖ ਅਵਿਧੂਤ[੧੪੧]॥	ਆਪ ਅਪਣਾ ਰੂਪ ਹੈ, ਗੰਭੀਰ, ਪਰੇ ਹੈ ਉਪਮਾਂ ਥੋਂ, ਇਕ (ਹੈ), ਵਿਆਪਕ ਤੇ ਨਿਰਲੇਪ ਹੈ।
ਗਰਬ ਗੰਜਨ ਸਰਬ ਭੰਜਨ ਆਦਿ ਰੂਪ ਅਸੂਤ[੧੪੨]॥	ਹੰਕਾਰ ਭੰਨਣ ਵਾਲਾ, ਸਭ ਨੂੰ ਲੈ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ, ਮੂਲ ਰੂਪ ਹੈ (ਜਿਸਦਾ ਪਰ ਆਪ) ਜਨਮ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ।
ਅੰਗ ਹੀਨ[੧੪੩] ਅਭੰਗ ਅਨਾਤਮ[੧੪੪] ਏਕ ਪੁਰਖ ਅਪਾਰ॥	ਸਰੀਰ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਅਬਨਾਸ਼ੀ ਜੋ ਨਿਰਾਕਾਰ ਹੈ, ਇਕ ਹੈ,ਵਿਆਪਕ ਹੈ ਤੇ ਬੇਅੰਤ ਹੈ।

---

੧੩੨. ਆਦਿ ਕਾਰਨ। ੧੩੩. ਪਰਮ ਰੂਪ ਤੋਂ ਭਾਵ ਪਰਮ ਪੁਰਖ ਦਾ ਹੈ, ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ।
੧੩੪. ਜਿਸਦਾ ਪਾਰ ਨਾ ਹੋਵੇ। ੧੩੫. ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨਹੀਂ ਰਚਿਆ।
੧੩੬. ਵਾ, ਆਦੇਸ਼=ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਉਸਨੂੰ। ੧੩੭. ਧਰਮ ਦਾ ਆਸਰਾ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਧਰਮ ਸਥਿਰ ਹੋਵੇ।
੧੩੮. ਜਾਂ ਜਿਸ ਵਰਗਾ ਹੋਰ ਨਾ ਬਣਿਆ ਹੋਵੇ। ੧੩੯. ਰਾਗ=ਰਜੋ ਗੁਣ। ਭਾਵ, ਸਰੀਰ, ਰਜੋ ਆਦਿ ਗੁਣ ਤੇ (ਰੰਗ=) ਰੂਪ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਕਸਤੂਰੀ ਆਦਿ ਸੁਗੰਧੀ ਬੀ ਅਰਥ ਹੈ 'ਅੰਗਰਾਗ' ਦਾ।
੧੪੦. ਆਤਮ ਸਰੂਪ ਹੈ। ੧੪੧. ਅਤੀਤ, ਨਿਰਲੇਪ, ਅਚੱਲ, ਪਵਿਤ੍ਰ, ਸ਼ੁੱਧ। ੧੪੨. ਆਦਿ ਰੂਪ=ਸਭ ਰੂਪਾਂ ਦਾ ਮੁੱਢ। ਸੂਤ=ਜਨਮ। ਅਸੂਤ=ਅਜਨਮਾ। ੧੪੩. ਵਾ, ਸਰੀਰ ਧਾਰੀਆਂ ਵਾਙੂ ਅੰਗ ਨਹੀਂ ਹਨ ਜਿਸਦੇ।
੧੪੪. ਸੰਸ:, ਅਨਾਤਮਜ। ਵਾ, ਅਨ+ਆਤਮਨੀਕਾ=ਜੋ ਸ੍ਵਾਰਥੀ ਨਹੀਂ ਅਥਵਾ ਜੋ ਮਨ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ।

ਸਰਬ ਲਾਇਕ[੧੪੫]	ਸਭ ਨੂੰ (ਜੀਵਨ) ਦੇਣ ਵਾਲਾ,
ਸਰਬ ਘਾਇਕ	ਸਭ ਨੂੰ ਨਾਸ਼ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ (ਤੇ)
ਸਰਬ ਕੋ ਪ੍ਰਤਿਪਾਰ॥ ੮੫॥	ਸਭ ਦੀ ਪਾਲਨਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ। ੮੫।
ਸਰਬ ਗੀਤਾ[੧੪੬] ਸਰਬ ਹੰਤਾ ਸਰਬ ਤੇ ਅਨਭੇਖ॥	ਸਭ ਗਤੀ ਵਾਲਾ, ਸਭ ਦੇ ਮਾਰਨ ਵਾਲਾ, ਸਭ ਤੋਂ ਵਖਰਾ ਹੈ ਰੂਪ (ਜਿਸਦਾ)।
ਸਰਬ ਸਾਸਤ੍ਰ ਨ ਜਾਨਹੀ ਜਿਹ ਰੂਪ ਰੰਗੁ ਅਰੁ ਰੇਖ॥	ਸਾਰੇ ਧਰਮ ਪੁਸਤਕ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ ਜਿਸਦੇ ਸ਼ਕਲ ਰੰਗ ਤੇ ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ (ਨੂੰ)।
ਪਰਮ ਬੇਦ ਪੁਰਾਣ ਜਾ ਕਹਿ ਨੇਤਿ ਭਾਖਤ ਨਿਤ[੧੪੭]॥	ਸੰਪੂਰਣ ਵੇਦ ਤੇ ਪੁਰਾਨ ਜਿਸਨੂੰ "ਇਹ ਨਹੀਂ" ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਸਦੀਵ।
ਕੋਟਿ ਸਿੰਮ੍ਰਿਤ ਪੁਰਾਣ ਸਾਸਤ੍ਰ ਨ ਆਵਈ ਵਹੁ ਚਿੱਤ[੧੪੮]॥ ੮੬॥	ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਸਿਮ੍ਰਿਤੀਆਂ ਪੁਰਾਣ ਤੇ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰਾਂ (ਕਰਕੇ) ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਮਨ ਵਿਚ। ੮੬।
ਮਧੁਭਾਰ ਛੰਦ॥ ਤ੍ਵਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ਨਾਮ ਛੰਦ। ਤੇਰੀ ਕ੍ਰਿਪਾ।
ਗੁਨ ਗਨ ਉਦਾਰ॥	ਸਾਰੇ ਗੁਣ (ਦਾਨ ਕਰਨ ਵਿਚ ਉਹ) ਉਦਾਰ ਹੈ।
ਮਹਿਮਾ ਅਪਾਰ॥	ਵਡਿਆਈ ਉਸਦੀ)ਪਾਰ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ।
ਆਸਨ[੧੪੯]ਅਭੰਗ॥	ਆਸਨ ਸਥਿਰ ਹੈ ਜਿਸਦਾ।
ਉਪਮਾ ਅਨੰਗ[੧੫੦]॥੮੭॥	ਉਪਮਾ (ਜਿਸਦੀ) ਅਤਿ ਸੁੰਦਰ[੩] ਹੈ। ੮੭।
ਅਨਭਵ ਪ੍ਰਕਾਸ॥	ਸਾਖਜਾਤ ਕਾਰੀ ਗਜਾਨ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਵਾਲਾ ਹੈ।
ਨਿਸ ਦਿਨ ਅਨਾਸ[੧੫੧]॥	ਰਾਤਦਿਨ ਨਾਸ਼ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ।
ਆਜਾਨ ਬਾਹੁ[੧੫੨]॥	ਹੁਕਮਾਂ ਦੇ ਧਾਰਨ ਵਾਲਾ।
ਸਾਹਾਨ ਸਾਹੁ॥੮੮॥	ਪਾਤਸ਼ਾਹਾਂ ਦਾ ਪਾਤਸ਼ਾਹ (ਹੈ)। ੮੮।
ਰਾਜਾਨ ਰਾਜ॥	ਰਾਜਿਆਂ ਦਾ ਰਾਜਾ।
ਭਾਨਾਨ ਭਾਨ[੧੫੩]॥	ਸੂਰਜਾਂ ਦਾ ਸੂਰਜ।

---

੧੪੫. ਹਿੰਦੀ, ਲਾਯਕ=ਦੇਣ ਵਾਲਾ। ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ। (ਅ:, ਲਾਯਕ=ਯੋਗ, ਠੀਕ, ਪ੍ਰਬੀਨ।)
੧੪੬. ਗਮਲ੍ਰੀ=ਗਤੀ ਧਾਤੂ ਹੈ। ੧੪੭. (ਅ) ਵੇਦ ਪੁਰਾਣ ਜਿਸਨੂੰ ਅਨੰਤ ਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵਡਾ ਤੇ ਨਿਤ ਰਹਣੇ ਵਾਲਾ ਦਸਦੇ ਹਨ। (ਨੇਤਿ=ਨੇ ਇਤਿ=ਨਹੀਂ ਹੈ ਇਹ ਬੀ, ਭਾਵ ਅਨੰਤ)।
੧੪੮. ਭਾਵ ਮਨ ਤੋਂ ਅਵਿਸ਼ੇ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਅਨੰਤ ਹੈ, ਮਨ ਦੇਸ਼ ਕਾਲ ਦੀ ਹੱਦ ਵਿਚ ਹੈ।
੧੪੯. ਆਸਨ ਭਾਵ, ਸਰੂਪ, ਵਜੂਦ, ਸਤਿਸੰਗ। ੧੫੦. ਅਨੰਗ=ਕਾਮਦੇਵ ਭਾਵ ਅਤਿ ਸੁੰਦਰਤਾ ਤੋਂ ਹੈ। (ਅ) ਅਟੁੱਟ ਉਪਮਾ(ਹੈ ਤੇਰੀ) ਅਨ+ਅੰਗ=ਜੋ ਟੁੱਟ ਨਾ ਸਕੇ। (ੲ) ਅਨੰਗ ਦਾ ਅਰਥ ਅਕਾਸ਼ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਸ਼ਕਤੀ ਬੀ ਹੈ।
੧੫੧. ਸਦਾ ਅਟੱਲ, ਇਕ ਰਸ। ੧੫੨. ਅਜਾਨ=ਹੁਕਮ। (ਅ) ਗੋਡਿਆਂ ਤੱਕ ਬਾਹਾਂ ਵਾਲਾ ਭਾਵ ਸੁੰਦਰ ਰੂਪ ਵਾਲਾ। ੧੫੩. ਸੂਰਜ ਚੰਦ ਸਭ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ।

ਦੇਵਾਨ ਦੇਵ॥	ਦੇਵਤਿਆਂ ਦਾ ਬੀ ਪੂਜਜ ਹੈ।
ਉਪਮਾ ਮਹਾਨ॥੮੯॥	ਵਡਿਆਈ ਜਿਸਦੀ ਵੱਡੀ ਹੈ। ੮੯।
ਇੰਦ੍ਰਾਨ[੧੫੪] ਇੰਦ੍ਰ॥	ਇੰਦ੍ਰਾਂ ਵਿਚ ਇੰਦ੍ਰ ਹੈ।
ਬਾਲਾਨ ਬਾਲ॥	ਉੱਚਿਆਂ ਵਿਚ ਉੱਚਾ ਹੈ।
ਰੰਕਾਨ ਰੰਕ[੧੫੫]॥	ਗ਼ਰੀਬਾਂ ਵਿਚ ਗ਼ਰੀਬ।
ਕਾਲਾਨ ਕਾਲ[੧੫੬]॥੯੦॥	ਕਾਲਾਂ ਵਿਚ ਕਾਲ। ੯੦।
ਅਨਭੂਤ[੧੫੭] ਅੰਗ॥	ਨਹੀਂ ਹਨ ਅੰਗ (ਜਿਸਦੇ)।
ਆਭਾ ਅਭੰਗ॥	ਸ਼ੋਭਾ (ਜਿਸਦੀ) ਨਹੀਂ ਟੁੱਟਦੀ।
ਗਤਿ ਮਿਤਿ ਅਪਾਰ[੧੫੮]॥	(ਉਸਦੀ) ਗਿਣਤੀ ਮਿਣਤੀ ਬੇਅੰਤ ਹੈ।
ਗੁਨ ਗਨ ਉਦਾਰ॥੯੧॥	ਸਾਰੇ ਗੁਣ (ਦਾਨ ਕਰਨ ਵਿਚ) (ਓਹ) ਉਦਾਰ ਹੈ। ੯੧।
ਮੁਨਿ ਗਨਿ ਪ੍ਰਨਾਮ॥	ਮੁਨੀਆਂ ਦੇ ਸਮੂਹ ਦੀ ਨਮਸਕਾਰ (ਦੀ ਥਾਂ ਹੈਂ ਤੂੰ)।
ਨਿਰਭੈ ਨਿਕਾਮ॥	ਭੈ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਕਾਮਨਾ ਤੋਂ ਰਹਿਤ।
ਅਤਿ ਦੁਤਿ ਪ੍ਰਚੰਡ॥	ਬਹੁਤ (ਹੈ) ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਤੇ ਤੇਜ (ਜਿਸਦਾ)।
ਮਿਤਿ ਗਤਿ ਅਖੰਡ[੧੫੯]॥੯੨॥	ਮਿਣਤੀ (ਤੇ) ਗਿਣਤੀ ਅਟੁੱਟ ਹੈ। ੯੨।
ਆਲਿਸਜ ਕਰਮ[੧੬੦]॥	ਕਰਮ ਤੋਂ ਅਕ੍ਰੈ ਹੈ।
ਆਦ੍ਰਿਸਜ ਧਰਮ[੧੬੧]॥	ਧਰਮ ਤੇਰਾ ਦਿੱਸ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ।
ਸਰਬਾ ਭਰਣਾਢਯ[੧੬੨]॥	(ਫਿਰ) ਸਭ ਦਾ ਭਰਨਹਾਰ(ਪਾਲਕ) ਹੈ।
ਅਨਡੰਡ ਬਾਢਯ[੧੬੩]॥੯੩॥	(ਧਰਮ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ) ਰਹਿਤ ਹੈ ਸਜ਼ਾ ਤੋਂ ਪੱਕੀ ਤਰ੍ਹਾਂ। ੯੩।
ਚਾਚਰੀ ਛੰਦ॥ ਤ੍ਵਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ਨਾਮ ਛੰਦ। ਤੇਰੀ ਕ੍ਰਿਪਾ।
ਗੁਬਿੰਦੇ॥	ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਦੇ ਜਾਣਨ ਵਾਲੇ।
ਮੁਕੰਦੇ[੧੬੪]॥	ਮੁਕਤੀ ਦਾਤੇ।

---

੧੫੪. ਇੰਦ੍ਰ=ਐਸ਼੍ਵਰਜਵਾਨ। ੧੫੫. ਬਾਲਾ=ਉੱਚਾ। ਰੰਕ=ਗ਼ਰੀਬ। ਸੂਖਮ ਤੋਂ ਬੀ ਮੁਰਾਦ ਹੈ। ੧੫੬. ਸਰਬ ਵਿਆਪਕਤਾ ਦਿਖਾਈ ਹੈ। ੧੫੭. ਵਾ, (ਜਿਸਦਾ) ਸਰੀਰ (ਭੂਤ=) ਤੱਤਾਂ ਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ੧੫੮. ਵਾ, ਗਤੀ ਤੇ ਮ੍ਰਿਯਾਦਾ। ੧੫੯. ਵਾ, ਮ੍ਰਿਯਾਦਾ ਤੇ ਗਤੀ ਅਖੰਡ ਹੈ। ੧੬੦.ਆਲਸ ਪਦ ਲਸ੍ ਧਾਤੂ ਤੋਂ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਲਸ੍ ਦਾ ਅਰਥ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਬੀ ਹੈ। ਸੋ ਅਲਿਸਜ=ਅਕ੍ਰੈ। ੧੬੧.ਭਾਵ ਜਿਵੇਂ ਕਰਮ ਤੋਂ ਅਕ੍ਰੈ ਰੂਪ ਹੈਂ ਤਿਵੇਂ ਧਰਮ ਤੋਂ ਬੀ ਉਪਰ ਹੈਂ ਤੂੰ। ਧਰਮ ਤੋਂ ਮੁਰਾਦ ਉਹ ਧਰਮ ਹਨ ਜੋ ਅਸਾਂ ਧਾਰਨ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਇਥੇ ਨਿਰਗੁਣ ਦੀ ਮਹਿੰਮਾ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ੧੬੨. ਵਾ, ਸਭ ਗਹਿਣਿਆਂ ਦਾ ਧਾਰਨ ਵਾਲਾ। ੧੬੩. ਬਾਢਯ (ਸੰ: ਵਾਢ=ਬਹੁਤ, ਪੱਕਾ, ਠੀਕ) ਭਾਵ ਉਸ ਪਰ ਡੰਡ ਕਿਸੇ ਦਾ ਨਹੀਂ। ੧੬੪. ਸੋਈ ਮੁਕੰਦੁ ਮੁਕਤਿ ਦਾ ਦਾਤਾ॥ (ਗੌਂਡ: ਰਵਿ, ਪੰਨਾ ੮੭੫)

ਉਦਾਰੇ ॥	ਦਿਆਲੂ।
ਅਪਾਰੇ ॥ ੯੪ ॥	ਬੇਅੰਤ। ੯੪।
ਹਰੀਅੰ[੧੬੫] ॥	ਲੈ ਜਾਣ ਵਾਲਾ।
ਕਰੀਅੰ ॥	ਰਚਨੇ ਵਾਲਾ।
ਨ੍ਰਿਨਾਮੇ ॥	ਨਾਮ ਤੋਂ ਰਹਿਤ।
ਅਕਾਮੇ ॥ ੯੫ ॥	ਕਾਮਨਾ ਤੋਂ ਰਹਿਤ। ੯੫।
ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ ॥	ਨਾਮ ਛੰਦ।
ਚੱਤ੍ਰ ਚੱਕ੍ਰ[੧੬੬] ਕਰਤਾ ॥	ਚਹੁੰ ਦਿਸ਼ਾਂ (ਦਾ) ਰਚਨਹਾਰਾ।
ਚੱਤ੍ਰ ਚੱਕ੍ਰ ਹਰਤਾ ॥	ਚਹੁੰ ਦਿਸ਼ਾਂ ਦਾ ਲੈ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ।
ਚੱਤ੍ਰ ਚੱਕ੍ਰ ਦਾਨੇ ॥	ਚਹੁੰ ਦਿਸ਼ਾਂ ਦਾ ਦਾਨ ਦੇਣ ਵਾਲਾ।
ਚੱਤ੍ਰ ਚੱਕ੍ਰ ਜਾਨੇ ॥ ੯੬ ॥	ਚਹੁੰ ਦਿਸ਼ਾਂ ਦੇ ਜਾਨਣੇ ਵਾਲਾ। ੯੬।
ਚੱਤ੍ਰ ਚੱਕ੍ਰ ਵਰਤੀ ॥	ਚਹੁੰ ਦਿਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਵਰਤਣ ਵਾਲਾ।
ਚੱਤ੍ਰ ਚੱਕ੍ਰ ਭਰਤੀ[੧੬੭] ॥	ਚਹੁੰ ਦਿਸ਼ਾਂ ਦਾ ਭਰਨ ਵਾਲਾ।
ਚੱਤ੍ਰ ਚੱਕ੍ਰ ਪਾਲੇ ॥	ਚਹੁੰ ਦਿਸ਼ਾਂ ਦੇ ਪਾਲਣ ਵਾਲੇ।
ਚੱਤ੍ਰ ਚੱਕ੍ਰ ਕਾਲੇ ॥ ੯੭ ॥	ਚਹੁੰ ਦਿਸ਼ਾਂ ਦਾ ਕਾਲ ਕਰਨ ਵਾਲੇ! ੯੭।
ਚੱਤ੍ਰ ਚੱਕ੍ਰ ਪਾਸੇ[੧੬੮] ॥	ਚਹੁੰ ਦਿਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਘੇਰਿਆ ਹੈ ਜਿਸਨੇ।
ਚੱਤ੍ਰ ਚੱਕ੍ਰ ਵਾਸੇ ॥	ਚਹੁੰ ਦਿਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਵੱਸਦਾ ਹੈ (ਜੋ)।
ਚੱਤ੍ਰ ਚੱਕ੍ਰ ਮਾਨਯੈ ॥	ਚਹੁੰ ਦਿਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਮਾਨ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ।
ਚੱਤ੍ਰ ਚੱਕ੍ਰ ਦਾਨਯੈ ॥ ੯੮ ॥	ਚਹੁੰ ਦਿਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਦਾਤਾਂ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ੯੮।
ਚਾਚਰੀ ਛੰਦ ॥	ਨਾਮ ਛੰਦ।
ਨ ਸੱਤ੍ਰੈ ॥	(ਉਸਦਾ) ਨਹੀਂ ਹੈ ਵੈਰੀ।
ਨ ਮਿੱਤ੍ਰੈ ॥	ਨਹੀਂ ਹੈ ਮਿੱਤ੍ਰ (ਉਸਦਾ)।
ਨ ਭਰਮੰ ॥	ਨਹੀਂ ਹੈ ਭਰਮ (ਜਿਸਨੂੰ)।
ਨ ਭਿੱਤ੍ਰੈ[੧੬੯] ॥ ੯੯ ॥	ਨਹੀਂ ਹੈ ਭੈ ਕਿਸੇ ਦਾ। ੯੯।

੧੬੫. ਹ੍ਰਿ=ਲੈ ਜਾਣ ਵਾਲਾ। ਹਰਿ=ਲੈ ਜਾਣ ਵਾਲਾ। ਪਾਪ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਆਦਿ।
੧੬੬. ਚੱਤ੍ਰ (=ਚਤੁਰ)=ਚਾਰ। ਚੱਕ੍ਰ=ਇਲਾਕਾ, ਸਲਤਨਤ। ਚੱਤ੍ਰ ਚੱਕ੍ਰ=ਵਿਸ਼੍ਵ, ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ।
੧੬੭. ਆਸਰਾ, ਆਧਾਰ। ੧੬੮. ਅਥਵਾ ਚਹੁੰ ਚੱਕਾਂ ਤੋਂ ਪਾਸੇ=ਲਾਂਭੇ ਹੈ। ਚਾਰੇ ਚੱਕ ਦੇਸ਼ ਕਾਲ ਵਿਚ ਹਨ, ਪਰ ਉਹ ਦੇਸ਼ ਕਾਲ ਵਿਚ ਨਹੀਂ। (ਪਾਸ਼=ਫਾਹੀ, ਸੰਗਲ। ਜਿਸਨੇ ਫਾਹਿਆ ਯਾ ਘੇਰਿਆ ਹੈ ਦਿਸ਼ਾ ਨੂੰ)।
੧੬੯. ਭੈ। ਇਤਰ=ਦੂਸਰੇ ਦਾ। ਭਯ+ਆਤੁਰ ਯਾ ਆਰਤ=ਡਰਿਆ ਹੋਇਆ।

ਨ ਕਰਮੰ॥	ਕਰਮਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ।
ਨ ਕਾਏ॥	ਨਹੀਂ ਹੈ ਸਰੀਰ (ਜਿਸਦਾ)।
ਅਜਨਮੰ॥	ਜਨਮ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ।
ਅਜਾਏ[੧੭੦]॥੧੦੦॥	ਉਲਾਦ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ!੧੦੦।
ਨ ਚਿੱਤ੍ਰੈ॥	ਨਹੀਂ ਹੈ ਚਿੰਨ੍ਹ ਯਾ ਮੂਰਤੀ (ਜਿਸਦੀ)।
ਨ ਮਿੱਤ੍ਰੈ॥	ਨਹੀਂ ਹੈ ਮਿੱਤ੍ਰ (ਜਿਸਦਾ)।
ਪਰੇ ਹੈ॥	ਦੂਰ ਹੈ (ਸਭ ਤੋਂ)।
ਪਵਿੱਤ੍ਰੈ॥੧੦੧॥	(ਜੋ) ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਹੈ।੧੦੧।
ਪ੍ਰਿਥੀਸੈ॥	ਧਰਤੀ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੈ।
ਅਦੀਸੈ॥	ਆਦਿ ਈਸ਼੍ਵਰ ਹੈ।
ਅਦ੍ਰਿਸੈ॥	ਦਿੱਸਣ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ।
ਅਕ੍ਰਿਸੈ[੧੭੧]॥੧੦੨॥	ਲਿੱਸਾ ਯਾ ਨਿਤਾਣਾ ਨਹੀਂ।੧੦੨।
ਭਗਵਤੀ ਛੰਦ॥	ਨਾਮ ਛੰਦ ਦਾ।
ਤ੍ਵਪ੍ਰਸਾਦਿ ਕਥਤੇ॥	ਤੇਰੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
ਕਿ ਆਛਿੱਜ ਦੇਸੈ[੧੭੨]॥	ਨਾ ਤੁੱਟਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ਦੇਸ (ਉਸਦਾ)।
ਕਿ ਆਭਿੱਜ ਭੇਸੈ[੧੭੩]॥	ਨਾ ਟੁੱਟਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ਸਰੂਪ ਜਿਸਦਾ
ਕਿ ਆਗੰਜ ਕਰਮੈ[੧੭੪]॥	ਕਿ ਨਾਸ਼ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ ਕਰਮ (ਜਿਸਦਾ)।
ਕਿ ਆਭੰਜ ਭਰਮੈ[੧੭੫]॥੧੦੩॥	ਕਿ ਨਹੀਂ ਟੁੱਟਦਾ ਭਰਮ ਕਰਕੇ।੧੦੩।
ਕਿ ਆਭਿੱਜ ਲੋਕੈ[੧੭੬]॥	ਕਿ ਉਸਦਾ ਲੋਕ ਅਟੁੱਟ ਹੈ।
ਕਿ ਆਦਿੱਤ ਸੋਕੈ॥	ਕਿ ਸੂਰਜ ਨੂੰ (ਬੀ) ਸੁਕਾਉਣ (ਲੈ ਕਰਨ) ਵਾਲਾ ਹੈ।
ਕਿ ਅਵਧੂਤ ਬਰਨੈ[੧੭੭]॥	ਜੋ ਸ਼ੁਧ ਰੰਗ ਵਾਲਾ ਹੈ।
ਕਿ ਬਿਭੂਤ ਕਰਨੈ[੧੭੮]॥੧੦੪॥	ਕਿ ਰਿਧੀਆਂ ਸਿਧੀਆਂ ਦਾ ਕਰਨ ਹਾਰ ਹੈ।੧੦੪।
ਕਿ ਰਾਜੰ[੧੭੯] ਪ੍ਰਭਾ ਹੈਂ॥	ਕਿ (ਆਪਦੀ) ਆਭਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰੂਪ ਹੈ
ਕਿ ਧਰਮੰ ਧੁਜਾ ਹੈਂ॥	ਕਿ ਧਰਮ ਦਾ ਝੰਡਾ ਰੂਪ ਹਨ (ਆਪ)।

੧੭੦. ਜਾਏ=ਉਲਾਦ ਯਥਾ 'ਜਾਏ ਅਪਨੇ ਖਾਏ' (ਆਦਿ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ) ਅਥਵਾ ਜਾਯਾ=ਇਸਤ੍ਰੀ ਰਹਿਤ। ਵਾ ਜਗਾ ਰਹਿਤ। (ਜਾਯ=ਜਗਾ, ਫਾਰਸੀ)। ੧੭੧. ਭਾਵ ਬਲਵਾਨ ਹੈ। ੧੭੨. ਸਦਾ ਅਟੱਲ। ੧੭੩. ਭਿਦਜ=ਟੁਟਣਾ। ਅਥਵਾ, ਭੇਖਾਂ ਵਿਚ ਤੂੰ ਨਹੀਂ ਭਿੱਜਦਾ। ਵਾ ਭੇਖਾਂ ਨੂੰ ਤੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਭਿੱਦ=ਭੰਨਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ। ੧੭੪. ਅਥਵਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਖਜ਼ਾਨਾ ਹੈ ਕਰਮ ਦਾ। (ਫਾ: ਤੇ ਸੰਸ:, ਗੰਜ=ਖਜ਼ਾਨਾ)। ੧੭੫. ਕਿ ਭਰਮ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਤੋੜਦਾ ਹੈਂ। ੧੭੬. ਅਥਵਾ, ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਭਿੱਜਦਾ ਨਹੀਂ। ੧੭੭. ਸ਼ੁਧ (ਲੋਕ ਤੈਨੂੰ) ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ੧੭੮. ਵਾ, ਬਲ, ਐਸ਼੍ਰਜ ਦਾ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ ਹੈ। ੧੭੯. ਵਾ, ਐਸ਼੍ਵਰਜਵਾਨ ਹੈ ਦੀਪਤੀ (ਆਪ ਦੀ)।

ਕਿ ਆਸੋਕ ਬਰਨੈ[੧੮੦]॥	ਜਿਸਦਾ ਸ਼ੋਕ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਸਰੂਪ (ਹੈ)।
ਕਿ ਸਰਬਾ ਅਭਰਨੈਂ॥੧੦੫॥	ਜੋ ਸਭ ਦਾ ਗਹਿਣਾ (ਸ਼ੋਭਾ) ਹੈ।੧੦੫।
ਕਿ ਜਗਤੰ ਕ੍ਰਿਤੀ ਹੈਂ॥	ਕਿ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਰਚਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।
ਕਿ ਛਤ੍ਰੰ ਛਤ੍ਰੀ ਹੈ[੧੮੧]॥	ਕਿ ਰਖਜਕਾਂ ਦਾ ਰਖਜਕ ਹੈਂ।
ਕਿ ਬ੍ਰਹਮੰ ਸਰੂਪੈ[੧੮੨]॥	ਕਿ ਬ੍ਰਹਮ ਸਰੂਪ ਹੈਂ।
ਕਿ ਅਨਭਉ[੧੮੩] ਅਨੂਪੈ॥੧੦੬॥	ਕਿ ਗਿਆਨ ਅਚਰਜ ਹੈ (ਜਿਸਦਾ)।੧੦੬।
ਕਿ ਆਦਿ ਅਦੇਵ ਹੈ[੧੮੪]॥	(ਜੋ) ਆਦਿ ਤੋਂ ਹੈ (ਤੇ ਜਿਸ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਹੋਰ) ਕੋਈ ਦੇਵਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।
ਕਿ ਆਪਿ ਅਭੇਵ ਹੈਂ॥	(ਉਹ ਆਪ ਭੇਦ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ।
ਕਿ ਚਿੱਤ੍ਰੰ ਬਿਹੀਨੈਂ॥	ਕਿ ਨਕਸ਼ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ।
ਕਿ ਏਕੈ ਅਧੀਨੈਂ॥੧੦੭॥	ਕਿ ਇਕ ਹੈ (ਅਰ ਸਭ ਉਸਦੇ) ਅਧੀਨ ਹਨ।੧੦੭।
ਕਿ ਰੋਜੀ ਰਜਾਕੈ[੧੮੫]॥	ਕਿ ਉਪਜੀਵਕਾ ਬਖਸ਼ਣੇ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।
ਰਹੀਮੈ ਰਿਹਾਕੈ[੧੮੬]॥	ਦਿਆਲ ਹੈਂ ਸਦਾ ਜ਼ੁਆਨ ਹੈਂ।
ਕਿ ਪਾਕ ਬਿਐਬ ਹੈਂ॥	ਕਿ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਤੇ ਦੂਸ਼ਣਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ।
ਕਿ ਗੈਬੁਲ ਗੈਬ[੧੮੭] ਹੈਂ॥ ੧੦੮॥	ਕਿ ਉਹਲੇ ਤੋਂ ਉਹਲੇ ਹੈਂ।੧੦੮।
ਕਿ ਅਫੂਵਲ ਗੁਨਾਹ ਹੈਂ॥	ਕਿ ਬਖਸ਼ਣੇ ਵਾਲਾ ਹੈਂ ਪਾਪਾਂ ਦਾ।
ਕਿ ਸਾਹਾਨ ਸਾਹ ਹੈਂ॥	ਕਿ ਪਾਤਸ਼ਾਹਾਂ ਦਾ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਹੈਂ
ਕਿ ਕਾਰਨ ਕੁਨਿੰਦ ਹੈਂ॥	ਜੋ ਸਭ ਕਾਰਜਾਂ ਦੇ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।
ਕਿ ਰੋਜੀ ਦਿਹੰਦ ਹੈਂ॥੧੦੯॥	ਜੋ ਉਪਜੀਵਕਾ ਦੇਣੇ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।੧੦੯।
ਕਿ ਰਾਜ਼ਕ ਰਹੀਮ ਹੈਂ॥	ਕਿ ਰੋਜ਼ੀ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਤੇ ਦਯਾਲੂ ਹੈਂ।
ਕਿ ਕਰਮੰ ਕਰੀਮ ਹੈਂ॥	ਜੋ ਬਖਸ਼ਸ਼ਾਂ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਬਖਸ਼ਿੰਦ ਹੈਂ।
ਕਿ ਸਰਬੰ ਕਲੀ ਹੈਂ॥	ਜੋ ਸੰਪੂਰਨ ਕਲਾਵਾਨ ਹੈਂ।
ਕਿ ਸਰਬੰ ਦਲੀ[੧੮੮] ਹੈਂ॥੧੧੦॥	ਸਭ ਦਾ ਸੰਘਾਰ ਕਰਤਾ ਹੈਂ।੧੧੦।

੧੮੦. ਬਰਨੈ=ਕਹੀਦਾ ਹੈ। ੧੮੧. ਭਾਵ, ਸਭ ਤੋਂ ਵਡਾ ਰਖਜਕ। ਵਾ, ਛਤ੍ਰਧਾਰੀਆਂ ਦਾ ਛਤਰ ਧਾਰੀ। ਵਾ, ਬੀਰਾਂ ਦਾ ਬੀਰ। ੧੮੨. ਬ੍ਰਹਮ=ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ, ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ। ੧੮੩. ਵਾ, ਅਨ+ਭਉ=ਭੈ ਰਹਿਤ। ੧੮੪. ਫਾ. ਦੇਵ ਪੰ: ਦੇਓ=ਰਾਖਸ਼। ਅ+ਦੇਵ= ਜੋ ਰਾਖਸ਼ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਦੇਵਤਾ ਭਾਵ ਤੇਜ ਸਰੂਪ। ੧੮੫. ਰਜ਼ਾਕ=ਰੋਜ਼ੀ ਦੇਣ ਵਾਲਾ, ਫਾਰਸੀ। ੧੮੬. ਅਰਬੀ, ਰਹਾਕ=ਚੜ੍ਹਦੀ ਜੁਆਨੀ। ੧੮੭. ਭਾਵ ਪਰੇ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ। ੧੮੮. ਦਲਨੇ ਵਾਲਾ।

ਕਿ ਸਰਬੱਤ੍ਰ[੧੮੯] ਮਾਨਿਯੈ॥	ਕਿ ਸਭ ਥਾਂ ਵਡਿਆਈ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।
ਕਿ ਸਰਬੱਤ੍ਰ ਦਾਨਿਯੈ॥	ਕਿ ਸਭ ਥਾਂ ਦਾਨ ਦੇਣੇ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।
ਕਿ ਸਰਬੱਤ੍ਰ ਗਉਨੈ॥	ਕਿ ਸਭ ਥਾਂ ਗਤੀ ਰਖਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।
ਕਿ ਸਰਬੱਤ੍ਰ ਭਉਨੈ[੧੯੦]॥ ੧੧੧॥	ਕਿ ਸਭ ਥਾਂਵਾ (ਉਸਦਾ) ਘਰ ਹਨ। ੧੧੧।
ਕਿ ਸਰਬੱਤ੍ਰ ਦੇਸੈ[੧੯੧]॥	ਕਿ ਸਭ ਥਾਂ ਦੇਸ਼ ਹੈ (ਜਿਸਦਾ)।
ਕਿ ਸਰਬੱਤ੍ਰ ਭੇਸੈ॥	ਕਿ ਸਭ ਥਾਂ ਹੈ ਰੂਪ (ਜਿਸਦਾ)।
ਕਿ ਸਰਬੱਤ੍ਰ ਰਾਜੈ॥	ਕਿ ਸਭ ਥਾਂ ਹੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰਿਹਾ ਹੈ।
ਕਿ ਸਰਬੱਤ੍ਰ ਸਾਜੈ॥੧੧੨॥	ਕਿ ਸਭ ਥਾਈਂ ਰਚਨਹਾਰਾ ਹੈ।੧੧੨।
ਕਿ ਸਰਬੱਤ੍ਰ ਦੀਨੈ[੧੯੨]॥	ਕਿ ਸਭ ਥਾਂ ਧਰਮ ਰੂਪ ਹੈ।
ਕਿ ਸਰਬੱਤ੍ਰ ਲੀਨੈ[੧੯੩]॥	ਕਿ ਸਭ ਥਾਈਂ ਲੀਨ ਹੈ।
ਕਿ ਸਰਬੱਤ੍ਰ ਜਾਹੋ[੧੯੪]॥	ਕਿ ਸਭ ਥਾਂ ਮਹੱਤਤਾ (ਆਪਦੀ ਹੈ) ਕਿ (ਆਪ) ਸਭ
ਕਿ ਸਰਬੱਤ੍ਰ ਭਾਹੋ[੧੯੫]॥੧੧੩॥	ਥਾਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼-ਮਾਨ ਹੋ।੧੧੩।
ਕਿ ਸਰਬੱਤ੍ਰ ਦੇਸੈ॥	ਕਿ ਸਭ ਥਾਂ (ਉਸਦਾ) ਦੇਸ਼ ਹੈ।
ਕਿ ਸਰਬੱਤ੍ਰ ਭੇਸੈ॥	ਕਿ ਸਭ ਥਾਂ ਉਸਦਾ ਰੂਪ ਹੈ।
ਕਿ ਸਰਬੱਤ੍ਰ ਕਾਲੈ॥	ਕਿ ਸਭ ਥਾਂ ਕਾਲ (ਰੂਪ ਹੈ ਉਹ)।
ਕਿ ਸਰਬੱਤ੍ਰ ਪਾਲੈ॥੧੧੪॥	ਕਿ ਸਭ ਥਾਈਂ ਪਾਲਨੇ ਵਾਲਾ (ਹੈ ਉਹ)।੧੧੪।
ਕਿ ਸਰਬੱਤ੍ਰ ਹੰਤਾ॥	ਕਿ ਸਭ ਥਾਈਂ ਸੰਘਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ।
ਕਿ ਸਰਬੱਤ੍ਰ ਗੰਤਾ॥	ਕਿ ਸਭ ਥਾਈਂ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ।
ਕਿ ਸਰਬੱਤ੍ਰ ਭੇਖੀ॥	ਕਿ ਸਭ ਥਾਈਂ ਸਰੂਪ ਹੈ ਜਿਸਦਾ।
ਕਿ ਸਰਬੱਤ੍ਰ ਪੇਖੀ॥੧੧੫॥	ਕਿ ਸਭ ਥਾਈਂ ਦੇਖਣ ਵਾਲਾ ਹੈ।੧੧੫।
ਕਿ ਸਰਬੱਤ੍ਰ ਕਾਜੈ[੧੯੬]॥	ਕਿ ਸਭ ਥਾਈਂ ਕਾਰਜ ਰੂਪ (ਬੀ ਉਹੀ ਹੈ)।
ਕਿ ਸਰਬੱਤ੍ਰ ਰਾਜੈ॥	ਕਿ ਸਭ ਥਾਈਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਦਾ ਹੈ।
ਕਿ ਸਰਬੱਤ੍ਰ ਸੋਖੈ[੧੯੭]॥	ਕਿ ਸਭ ਥਾਈਂ ਲੈ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ।
ਕਿ ਸਰਬੱਤ੍ਰ ਪੋਖੈ॥੧੧੬॥	ਕਿ ਸਭ ਥਾਈਂ ਪਾਲਨੇ ਵਾਲਾ ਹੈ।੧੧੬।

---

੧੮੯. ਸੰਸ:, ਸਰਵ੍ਤ੍ਰ=ਸਭ ਥਾਂ। ੧੯੦. ਭਾਵ, ਵਜਾਪਕ ਹੈ।
੧੯੧. ਭਾਵ ਸਰਬ ਬਜਾਪੀ। ੧੯੨. ਦੀਨ ਫਾਰਸੀ ਵਿਖੇ 'ਧਰਮ' ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।
੧੯੩. ਭਾਵ, ਵਜਾਪਕ। ੧੯੪. ਫਾਰਸੀ, ਜਾਹ=ਰੁਤਬਾ। ਵਾ, ਜਾ+ਹੋ=ਜਗਾ ਹੋ।
੧੯੫. ਵਾ, ਸੋਭਾਵਾਨ ਹੈ। ੧੯੬. ਵਾ, ਕਿ ਸਭ ਥਾਈਂ ਕਾਰਜ ਹਨ ਉਸਦੇ। ਵਾ ਕਾਜੈ=ਕਾਜ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਕਰਤਾ ਹੈ। ੧੯੭. ਸੁਕਾਉਣ ਵਾਲਾ।

ਕਿ ਸਰਬੱਤ੍ਰ ਤ੍ਰਾਣੈ॥	ਕਿ ਸਭ ਥਾਈਂ ਰੱਖਜਕ ਹੈ।
ਕਿ ਸਰਬੱਤ੍ਰ ਪ੍ਰਾਣੈ॥	ਕਿ ਸਭ ਥਾਈਂ ਜੀਵਨ (ਦਾ ਮੂਲ) ਹੈ।
ਕਿ ਸਰਬੱਤ੍ਰ ਦੇਸੈ[੧੯੮]॥	ਕਿ ਸਭ ਥਾਂ ਦੇਸ਼ ਹੈ (ਉਸਦਾ)।
ਕਿ ਸਰਬੱਤ੍ਰ ਭੇਸੈ[੧੯੯]॥੧੧੭॥	ਕਿ ਸਭ ਥਾਂ ਵਿਖੇ (ਉਸੇ ਦਾ) ਰੂਪ ਹੈ।੧੧੭।
ਕਿ ਸਰਬੱਤ੍ਰ ਮਾਨਿਯੈਂ॥	ਕਿ ਸਭ ਥਾਂ ਵਿਖੇ ਵਡਿਆਈ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।
ਸਦੈਵੰ ਪ੍ਰਧਾਨਿਯੈ[੨੦੦]॥	ਸਦਾ ਹੀ ਮੁਖੀ ਹੈਂ।
ਕਿ ਸਰਬੱਤ੍ਰ ਜਾਪਿਯੈ[੨੦੧]॥	ਕਿ ਸਭ ਥਾਂ ਵਿਖੇ ਜਪਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈਂ।
ਕਿ ਸਰਬੱਤ੍ਰ ਥਾਪਿਯੈ॥੧੧੮॥	ਕਿ ਸਭ ਥਾਂ ਵਿਖੇ ਇਸਥਿਤ ਹੈਂ।੧੧੮।
ਕਿ ਸਰਬੱਤ੍ਰ ਭਾਨੈ॥	ਕਿ ਸਭ ਥਾਂ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਾਨ ਹੈ।
ਕਿ ਸਰਬੱਤ੍ਰ ਮਾਨੈ॥	ਕਿ ਸਭ ਥਾਂ ਵਿਖੇ ਵਡਿਆਈ ਵਾਲਾ ਹੈ।
ਕਿ ਸਰਬੱਤ੍ਰ ਇੰਦ੍ਰੈ[੨੦੨]॥	ਕਿ ਸਭ ਥਾਂ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰਤਾਪਵਾਨ ਹੈ।
ਕਿ ਸਰਬੱਤ੍ਰ ਚੰਦ੍ਰੈ॥੧੧੯॥	ਕਿ ਸਭ ਥਾਂ ਚਮਕਣੇ ਵਾਲਾ ਹੈ।੧੧੯।
ਕਿ ਸਰਬੰ ਕਲੀਮੈ[੨੦੩]॥	ਕਿ ਸਰਬ (ਗਿਆਨ ਦਾ) ਬੋਲਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।
ਕਿ ਪਰਮੰ ਫਹੀਮੈ[੨੦੪]॥	ਕਿ ਪਰਮ ਸਮਝ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।
ਕਿ ਆਕਲ ਅਲਾਮੈ[੨੦੫]॥	ਕਿ ਬੁਧਿਮਾਨ ਤੇ ਪਰਮ ਵਿਦਵਾਨ ਹੈਂ।
ਕਿ ਸਾਹਿਬ ਕਲਾਮੈ॥੧੨੦॥	ਕਿ ਮਾਲਕ ਹੈਂ ਬਾਣੀ ਦਾ।੧੨੦।
ਕਿ ਹੁਸਨਲ ਵਜੂ[੨੦੬] ਹੈਂ॥	ਕਿ ਸੁੰਦਰ ਚਿਹਰੇ (ਸਰੂਪ) ਵਾਲਾ ਹੈਂ।
ਤਮਾਮੁਲ ਰੁਜੂ[੨੦੭] ਹੈਂ॥	ਸਭ ਵਲ ਤੇਰੀ ਤਵਜੋ ਹੈ।
ਹਮੇਸੁਲ ਸਲਾਮੈ[੨੦੮]॥	ਸਦੀਵ ਸਲਾਮਤ ਹੈਂ।
ਸਲੀਖਤ[੨੦੯] ਮੁਦਾਮੈਂ॥੧੨੧॥	ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਜ਼ਿਸਦੀ ਸਦਾ ਦ੍ਰਿੜ ਹੈ।੧੨੧।
ਗ਼ਨੀਮੁਲ[੨੧੦] ਸ਼ਿਕਸਤੈ॥	ਵੈਰੀਆਂ ਨੂੰ ਹਾਰ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।
ਗ਼ਰੀਬੁਲ ਪਰਸਤੈ[੨੧੧]॥	ਗਰੀਬਾਂ ਨੂੰ ਨਿਵਾਜਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।

੧੯੮. ਵਿਆਪਕ ਹੈ। ੧੯੯. ਸਭ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਉਸਦਾ ਭੇਸ ਹੈ। ੨੦੦. ਮੁੱਖ, ਵਡਾ, ਸਿਰਕਰਦਾ। ੨੦੧. ਵਾ ਜਾਪਦਾ ਹੈ, ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਦਾ ਹੈ। ੨੦੨. ਵਾ, ਸ੍ਵਾਮੀ ਹੈ। ੨੦੩. ਅ਼ਰ:, ਕਲੀਮ=ਬੋਲਣ ਵਾਲਾ। ਭਾਵ ਬਾਣੀ ਦਾ ਸ੍ਵਾਮੀ। ੨੦੪. ਅ਼ਰ:, ਫ਼ਹੀਮ=ਬੁੱਧੀ ਵਾਲਾ। ੨੦੫. ਅ਼ਰ:, ਆਕਲ=ਅਕਲ ਵਾਲਾ। ਅੱਲਾਮ=ਬਹੁਤ ਦਾਨਾ, ਇਹ ਰੱਬ ਦੀ ਸਿਫ਼ਤ ਵਿਚ ਵਰਤਦੇ ਹਨ। ੨੦੬. ਅ਼ਰਬੀ, ਵਜਹ=ਚਿਹਰਾ। ੨੦੭. ਅ਼ਰਬੀ, ਰਜੂਅ਼=ਤਵੱਜਾ ਕਰਨੀ। ਭਾਵ ਦਇਆ। ੨੦੮. ਸਲਾਮਤ ਰਹਿਣਾ, ਖਯ ਨਾ ਹੋਣਾ। "ਤੂ ਸਦਾ ਸਲਾਮਤਿ ਨਿਰੰਕਾਰ॥" (ਜਪੁਜੀ)। ੨੦੯. ਵਾ ਸੰਤਾਨ। ਅ਼:ਪਦ ਸਲੀਕ਼ਾ=ਸ਼ਊਰ ਤੋਂ ਜੇ ਸਲੀਕ਼ਤ ਇਸਦਾ ਮੂਲ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਅਰਥ ਹੋਊ ਸਦੈਵ ਸਰਬ ਗਜਾਨੀ ਹੈ। ੨੧੦. ਅ਼:, ਗ਼ਨੀਮ=ਵੈਰੀ, ਲੁਟੇਰਾ। ੨੧੧. ਵਾ, ਪਾਲਨ ਵਾਲਾ।

ਬਿਲੰਦੁਲ ਮਕਾਨੈਂ॥	ਉੱਚੇ ਟਿਕਾਣੇ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।
ਜ਼ਿਮੀਨੁਲ ਜ਼ਮਾਨੈ[੨੧੨]॥੧੨੨॥	ਧਰਤੀ ਤੇ ਅਕਾਸ਼ ਵਿਚ (ਪੂਰਨ) ਹੈਂ।੧੨੨।
ਤਮੀਜ਼ੁਲ[੨੧੩] ਤਮਾਮੈਂ॥	ਸੰਪੂਰਨ ਵਿਵੇਕ ਹੈਂ। (ਸਾਰੀਆਂ)
ਰੁਜੂਅਲ[੨੧੪] ਨਿਧਾਨੈਂ॥	ਨਿਧੀਆਂ ਦੀ ਟੇਕ ਹੈਂ
ਹਰੀਫੁਲ[੨੧੫] ਅਜ਼ੀਮੈਂ॥	ਵੱਡਾ ਮਿਤ੍ਰ ਹੈਂ।
ਰਜ਼ਾਇਕ ਯਕੀਨੈਂ॥੧੨੩॥	ਰਿਜ਼ਕ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਨਿਸ਼ਚੇ ਕਰਕੇ ਹੈਂ।੧੨੩।
ਅਨੇਕੁਲ[੨੧੬] ਤਰੰਗ ਹੈਂ॥	ਬੇਅੰਤ ਲਹਿਰਾਂ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।
ਅਭੇਦ ਹੈਂ ਅਭੰਗ ਹੈਂ॥	ਫ਼ਰਕ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ ਟੁੱਟਦਾ ਨਹੀਂ।
ਅਜ਼ੀਜ਼ੁਲ ਨਿਵਾਜ਼ ਹੈਂ॥	ਪਿਆਰਿਆਂ ਨੂੰ ਵਡਿਆਈ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।
ਗ਼ਨੀਮੁਲ ਖ਼ਿਰਾਜ[੨੧੭] ਹੈਂ॥੧੨੪॥	ਵੈਰੀਆਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।੧੨੪।
ਨਿਰੁਕਤ ਸਰੂਪ ਹੈਂ॥	ਕਥਨ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਰੂਪ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।
ਤ੍ਰਿਮੁਕਤਿ[੨੧੮] ਬਿਭੂਤਿ ਹੈਂ[੨੧੯]॥	ਉਸਦੀ ਵਿਭੂਤੀ (ਸ਼ਕਤੀ) ਤਿੰਨਾਂ (ਧਾਰਨਾ ਧਜਾਨ ਸਮਾਧੀ) ਤੋਂ ਸੁਤੰਤ੍ਰ ਹੈ।
ਪ੍ਰਭੁਗਤਿ[੨੨੦] ਪ੍ਰਭਾ ਹੈਂ॥	ਪ੍ਰਭਾ (ਸੁੰਦਰਤਾ) ਨੂੰ ਭੋਗਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।
ਸੁ ਜੁਗਤਿ ਸੁਧਾ ਹੈਂ[੨੨੧]॥ ੧੨੫॥	ਨਿਰਾ ਨਿਰੁੱਧ ਸਰੂਪ ਹੈਂ।੧੨੫।
ਸਦੈਵੰ ਸਰੂਪ ਹੈਂ॥	ਨਿੱਤ ਸਰੂਪ ਹੈ ਉਸਦਾ।
ਅਭੇਦੀ ਅਨੂਪ ਹੈਂ॥	ਭੇਦ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਤੇ ਉਪਮਾਂ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈਂ।
ਸਮਸਤੋਪਰਾਜ[੨੨੨] ਹੈਂ॥	ਪ੍ਰਕਾਸ਼ (ਉਸਦਾ) ਬੀ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚਾ ਹੈਂ।
ਸਦਾ ਸਰਬ ਸਾਜ ਹੈਂ॥੧੨੬॥	ਸਦੀਵ ਸਭ ਨੂੰ ਸਾਜਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।੧੨੬।
ਸਮਸਤੁਲ ਸਲਾਮ ਹੈਂ[੨੨੩]॥	ਸਦਾ ਹੀ ਸਥਿਰ ਰੂਪ ਹੈਂ।
ਸਦੈਵੁਲ ਅਕਾਮ ਹੈਂ॥	ਸਦਾ ਹੀ ਕਾਮਨਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ।

---

੨੧੨. ਅ਼ਰਬੀ, ਜ਼ਮਾਨ=ਸਮਾਂ, ਆਕਾਸ਼। ੨੧੩. ਅ਼ਰਬੀ, ਤਮੀਜ਼, ਵਿਤ੍ਰੇਕ ਬੁਧੀ ਯਾ ਬਿਬੇਕ। ੨੧੪. ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਭ ਮੁੜ ਆਕੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਓਟ। ਅਥਵਾ, (ਸਭੇ ਤੇਰੀ) ਤਵਜੋ ਦਾ ਪਾਤ੍ਰ ਹਨ। ਦੇਖੋ ਅੰਕ ੧੨੧। ੨੧੫. ਅ਼:, ਹਰੀਫ=ਮਿਤ੍ਰ। ਵੈਰੀ। ੨੧੬. ਯਥਾ 'ਨਾਨਾ ਰੂਪੁ ਧਰੇ ਬਹੁ ਰੰਗੀ।(੫੩੭) ੨੧੭. ਅ਼ਰ:, ਧਾਤੂ-ਖ਼ਰਜ ਤੋਂ=ਕੱਢਣਾ। ੨੧੮. ਤਿੰਨ ਕਾਲ, ਯਾ ਤਿੰਨ ਗੁਣਾਂ ਤੋਂ ਸੁਤੰਤ੍ਰ ਅਥਵਾ ਤਿੰਨਾਂ (ਲੋਕਾਂ ਦੀ) ਵਿਭੂਤੀ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈਂ। ੨੧੯. ਯੋਗੀ ਦੀ ਤਾਕਤ ਧਾਰਨਾ, ਧਜਾਨ, ਸਮਾਧੀ ਨੂੰ ਇਕ ਕਰਨ ਤੋਂ ਉਪਜਦੀ ਹੈ, ਰਬ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਸੁਤੇ ਹੀ ਹੈ। ੨੨੦. ਪ੍ਰਭੁਕ੍ਤ=ਉਪਭੁਕ੍ਤ=ਜਿਸਨੂੰ ਭੋਗਿਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ। ੨੨੧. ਸੁਯੁਕ੍ਤ=ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ, ਨਿਰੁੱਧ। ਸੁਧਾ=ਬਿਲਕੁਲ, ਮੂਲੋਂ। (ਅ) ਸਦਾ ਜੁੜਿਆ ਹੈਂ ਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰੂਪ ਹੈਂ। (ੲ) ਵਾ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸਹਤ ਹੋ। ੨੨੨. ਵਾ, ਸਮਸਤ ਉਪਰਾਜ=ਸਭ ਦਾ ਉਤਪਤ ਕਰਤਾ। ੨੨੩. 'ਸਲਾਮ' ਰਬ ਦਾ ਇਕ ਨਾਮ ਹੈ। ਸਲਾਮ ਦਾ ਮੂਲ ਅਰਥ, ਸੁਲਹ, ਸ਼ਾਂਤੀ, ਸਲਾਮਤੀ ਤੇ ਆਸ਼ੀਰਵਾਦ ਹੈ।

ਨ੍ਰਿਬਾਧ ਸਰੂਪ ਹੈਂ॥	ਵਿਨਾਸ਼ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਸਰੂਪ ਹੈ (ਉਸਦਾ)।
ਅਗਾਧਿ ਅਨੂਪ ਹੈ[੨੨੪]॥੧੨੭॥	ਪਹੁੰਚ ਤੋਂ ਪਰੇ (ਤੇ) ਉਪਮਾਂ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈਂ।੧੨੭।
ਓਅੰ ਆਦਿ ਰੂਪੈ[੨੨੫]॥	'ਓਅੰ' ਉਸਦਾ ਪਹਿਲਾ ਚਿਨ੍ਹ ਹੈ।
ਅਨਾਦਿ ਸਰੂਪੈ॥	ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਰੂਪ ਹੈ ਜਿਸਦਾ।
ਅਨੰਗੀ ਅਨਾਮੇ॥	ਸਰੀਰ ਤੋਂ ਰਹਿਤ (ਤੇ) ਨਾਮ ਤੋਂ ਰਹਿਤ।
ਤ੍ਰਿਭੰਗੀ[੨੨੬] ਤ੍ਰਿਕਾਮੇ॥੧੨੮॥	ਤਿੰਨਾਂ (ਗੁਣਾਂ ਤੇ) ਤਿੰਨਾਂ ਕਾਮਨਾਂ (ਸੁਤ, ਵਿਤ, ਲੋਕ) ਦਾ ਨਾਸ਼ ਕਰਤਾ ਹੈਂ।੧੨੮।
ਤ੍ਰਿਬਰਗੀ ਤ੍ਰਿਬਾਧੇ॥	ਤਿੰਨਾਂ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।
ਅਗੰਜੇ ਅਗਾਧੇ॥	ਨਾਸ਼ ਤੋਂ ਰਹਿਤ (ਤੇ) ਅਪਾਰ ਹੈਂ।
ਸੁਭੰ ਸਰਬ ਭਾਗੇ[੨੨੭]॥	ਸ਼ੁਭ ਹਨ ਸਾਰੇ ਭਾਗ ਜਿਸਦੇ।
ਸੁ ਸਰਬਾ ਅਨੁਰਾਗੇ[੨੨੮]॥ ੧੨੯॥	ਸਭ ਨਾਲ ਚੰਗਾ ਪ੍ਰੇਮ ਹੈ (ਜਿਸਦਾ)।੧੨੯।
ਤ੍ਰਿਭੁਗਤਿ ਸਰੂਪ ਹੈਂ॥	ਤਿੰਨ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਭੋਗਣ ਵਾਲਾ ਰੂਪ ਹੈ (ਜਿਸਦਾ)।
ਅਛਿੱਜ ਹੈਂ ਅਛੂਤ ਹੈਂ॥	ਨਾ ਟੁੱਟਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈਂ।
ਕਿ ਨਰਕੰ ਪ੍ਰਣਾਸ ਹੈਂ॥	ਜੋ ਨਰਕ ਦੇ ਨਾਸ਼ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।
ਪ੍ਰਿਥੀਉਲ[੨੨੯] ਪ੍ਰਵਾਸ ਹੈਂ॥ ੧੩੦॥	ਧਰਤੀ ਉੱਪਰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੱਸਦਾ ਹੈਂ।੧੩੦।
ਨਿਰੁਕਤ ਪ੍ਰਭਾ ਹੈਂ[੨੩੦]॥	ਕਥਨੀ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ ਸ਼ੋਭਾ (ਯਾ ਵਡਿਆਈ ਜਿਸਦੀ)।
ਸਦੈਵੰ ਸਦਾ ਹੈਂ॥	ਸਦਾ ਹੀ ਸਦਾ ਹੈਂ।
ਬਿਭੁਗਤਿ ਸਰੂਪ ਹੈਂ[੨੩੧]॥	(ਜਿਸਦਾ) ਸਰੂਪ ਭੋਗਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ।
ਪ੍ਰਜੁਗਤਿ[੨੩੨] ਅਨੂਪ ਹੈਂ॥ ੧੩੧॥	(ਪਰ) ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਿਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ (ਇਸ ਕਰਕੇ) ਅਨੂਪਮ ਹੈ।੧੩੧।
ਨਿਰੁਕਤ ਸਦਾ ਹੈਂ॥	ਸਦੀਵ ਕਹਿਣ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈਂ।
ਬਿਭਗਤਿ ਪ੍ਰਭਾ ਹੈਂ[੨੩੩]॥	ਸ਼ੋਭਾ ਜਿਸਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਭੋਗੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ(ਸੰਤਾਂ ਤੋਂ)।
ਅਨਉਕਤ ਸਰੂਪ ਹੈਂ॥	ਸਰੂਪ ਜਿਸਦਾ ਕਥਨ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ
ਪ੍ਰਜੁਗਤਿ ਅਨੂਪ ਹੈਂ[੨੩੪]॥ ੧੩੨॥	ਅਨੂਪਮ (ਢੰਗ ਨਾਲ) ਸਭ ਨਾਲ ਮਿਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈਂ।੧੩੨।

੨੨੪.ਪਾ:-ਅਗਾਧਿ ਹੈਂ ਅਨੂਪ ਹੈਂ॥ ੨੨੫. ਵਾ, ਓਅੰਕਾਰ ਤੋਂ ਬੀ ਪਹਿਲਾਂ ਹੈ ਸਰੂਪ ਜਿਸਦਾ।
੨੨੬. ਤ੍ਰੈ ਤਾਪ, ਤ੍ਰੈ ਦੇਵਤੇ, ਤ੍ਰੈ ਗੁਣ ਆਦਿ। ੨੨੭. ਵਾ, ਸਰਬ ਭਾਗ ਤੇਰੇ ਕਰਕੇ ਸ਼ੋਭਨੀਕ ਹਨ।
੨੨੮. ਵਾ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਭ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ੨੨੯. ਭਾਵ ਸਰਬ ਬਜਾਪੀ ਹੈਂ।
੨੩੦. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਕਹੀ ਗਈ ਹੈ ਪ੍ਰਭਾ ਜਿਸਦੀ। ੨੩੧. ਵਿਭੁਗਤ ਨੂੰ ਵਿਭਕ ਸਮਝ ਕੇ ਅਡ ਅਡ ਰੂਪਾਂ ਵਾਲਾ ਵੀ ਅਰਥ ਕਰਦੇ ਹਨ। ੨੩੨. ਸਭ ਵਿਚ ਵਿਆਪਕ ਹੈ। ਪੂਰਨ ਹੈ ਊਨ ਨਹੀਂ।
੨੩੩. ਵਾ, ਵਿਭਕ੍ਤ=ਜਿਸਦੀ ਸ਼ੋਭਾ ਅੱਡ ਅੱਡ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੈ। ੨੩੪. ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੁੜਿਆ ਤੇ ਉਪਮਾ ਰਹਿਤ ਹੈ।

ਚਾਚਰੀ ਛੰਦ॥	ਨਾਮ ਛੰਦ ਦਾ।
ਅਭੰਗ ਹੈਂ॥	ਵਿਨਾਸ਼ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ।
ਅਨੰਗ ਹੈਂ॥	ਸ਼ਰੀਰ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ।
ਅਭੇਖ ਹੈਂ॥	ਰੂਪ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ।
ਅਲੇਖ[੨੩੫] ਹੈਂ॥੧੩੩॥	ਲੇਖੇ ਵਾ ਸਮਝ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈਂ।੧੩੩।
ਅਭਰਮ ਹੈਂ॥	ਸ਼ੁੱਧ ਸਰੂਪ ਹੈਂ।
ਅਕਰਮ ਹੈਂ॥	ਕਰਮ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ।
ਅਨਾਦਿ ਹੈਂ॥	ਆਰੰਭ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ।
ਜੁਗਾਦਿ ਹੈਂ॥੧੩੪॥	ਜੁਗਾਂ ਦਾ ਆਦਿ (ਬੀ ਉਹੀ) ਹੈ।੧੩੪।
ਅਜੈ ਹੈਂ॥	ਜਿੱਤਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ।
ਅਬੈ[੨੩੬] ਹੈਂ॥	ਅੰਗਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ।
ਅਭੂਤ ਹੈਂ॥	ਅਪਰਬ ਅਥਵਾ ਅਨੂਪਮ ਹੈਂ।
ਅਧੂਤ[੨੩੭] ਹੈਂ॥੧੩੫॥	ਅਚੱਲ ਹੈਂ।੧੩੫।
ਅਨਾਸ ਹੈਂ॥	ਨਾਸ਼ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ।
ਉਦਾਸ ਹੈਂ॥	ਸਭ ਤੋਂ ਉਪ੍ਰਾਮ ਹੈਂ।
ਅਧੰਧ[੨੩੮] ਹੈਂ॥	ਧੰਧੇ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ।
ਅਬੰਧ[੨੩੯] ਹੈਂ॥੧੩੬॥	ਫਾਹੀ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ।੧੩੬।
ਅਭਗਤ ਹੈਂ[੨੪੦]॥	ਪੂਰਨ ਸਰੂਪ ਹੈਂ।
ਬਿਰਕਤ ਹੈਂ॥	ਰਾਗ ਰਹਿਤ ਹੈਂ।
ਅਨਾਸ[੨੪੧] ਹੈਂ॥	ਨਾਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।
ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੈਂ॥੧੩੭॥	ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਰੂਪ ਹੈਂ।੧੩੭।
ਨਿਚਿੰਤ ਹੈਂ॥	ਚਿੰਤਾ ਰਹਿਤ ਹੈਂ।
ਸੁਨਿੰਤ ਹੈਂ[੨੪੨]॥	ਨਿੱਤਜ ਹੈਂ।
ਅਲਿੱਖ ਹੈਂ॥	ਲਿਖੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈਂ।
ਅਦਿੱਖ ਹੈਂ॥੧੩੮॥	ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈਂ।੧੩੮।

੨੩੫. ਲਖਤਾ, ਸਮਝ ਤੋਂ ਪਰੇ, ਅਥਵਾ ਲਿਖਣ ਤੋਂ ਬਾਹਰ। ੨੩੬. ਅਵਯਵ=ਹਿੱਸੇ, ਅੰਗ। ਵਾ, ਅ+ਵਯ=ਉਮਰਾ ਰਹਿਤ। ੨੩੭. ਜੋ ਕੰਬੇ ਨਾ, ਨਾ ਚਲਾਇਮਾਨ, ਨਿਰਭੈ। ੨੩੮. ਅਕ੍ਰੈ। ੨੩੯. ਸੁਤੰਤ੍ਰ। ੨੪੦. ਅ+ਭਕ੍ਤ=ਜੋ ਛੇਦਿਆ, ਵੰਡਿਆ ਨਾ ਜਾ ਸਕੇ। ੨੪੧. ਵਾ, ਆਸ਼ਾ ਤੋਂ ਰਹਤ ਹੈਂ। ੨੪੨. ਹਿੰਦੀ, ਨਿੰਤ=ਨਿੱਤ। ਵਾ, ਸੁਨਯੰਤ=ਸੁਣਦਾ ਹੈਂ। ਵਾ, ਸੁਨਿਯਤ=ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਨਿਰੁੱਧ।

ਅਲੇਖ ਹੈਂ॥	ਲੇਖ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈਂ।
ਅਭੇਖ ਹੈਂ॥	ਰੂਪ ਰਹਿਤ ਹੈਂ।
ਅਢਾਹ ਹੈਂ॥	ਡਿਗਦਾ ਨਹੀਂ, ਵਾ ਕਿਨਾਰਾ (ਅੰਤ) ਨਹੀਂ (ਜਿਸਦਾ)।
ਅਗਾਹ ਹੈਂ॥੧੩੯॥	ਅਪਾਰ ਹੈਂ।੧੩੯।
ਅਸੰਭ[੨੪੩] ਹੈਂ॥	ਅਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਹੈਂ।
ਅਰੰਭ ਹੈਂ[੨੪੪]॥	ਅਗੰਮ ਹੈਂ।
ਅਨੀਲ ਹੈਂ[੨੪੫]॥	ਮਾਯਾ ਰਹਿਤ ਹੈਂ।
ਅਨਾਦਿ ਹੈਂ॥੧੪੦॥	ਆਦਿ ਰਹਿਤ ਹੈਂ।੧੪੦।
ਅਨਿੱਤ ਹੈਂ[੨੪੬]॥	ਨਿੱਤ ਨਹੀਂ ਹੈ (ਜੋ)।
ਸੁਨਿੱਤ ਹੈਂ॥	(ਤੇ) ਸਦਾ ਹੀ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।
ਅਜਾਤ[੨੪੭] ਹੈਂ॥	ਜਨਮ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ।
ਅਜਾਦਿ ਹੈਂ॥੧੪੧॥	ਸੁਤੰਤ੍ਰ ਹੈਂ।੧੪੧।
ਚਰਪਟ ਛੰਦ॥ ਤ੍ਵਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ਨਾਮ ਛੰਦ। ਤੇਰੀ ਕ੍ਰਿਪਾ।
ਸਰਬੰ ਹੰਤਾ॥	ਸਭ ਨੂੰ ਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।
ਸਰਬੰ ਗੰਤਾ॥	ਸਭ ਵਿਚ ਗਮਤਾ ਰੱਖਦਾ ਹੈਂ।
ਸਰਬੰ ਖਿਆਤਾ॥	ਸਭ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਟ ਹੈ।
ਸਰਬੰ ਗਿਆਤਾ॥੧੪੨॥	ਸਭ ਨੂੰ ਜਾਣਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।੧੪੨।
ਸਰਬੰ ਹਰਤਾ॥	ਸਭ ਨੂੰ ਹਰਿ ਲੈਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।
ਸਰਬੰ ਕਰਤਾ॥	ਸਭ ਦਾ ਰਚਨਹਾਰਾ ਹੈਂ।
ਸਰਬੰ ਪ੍ਰਾਣੰ॥	ਸਭ ਦੀ ਜਿੰਦ ਹੈਂ।
ਸਰਬੰ ਤ੍ਰਾਣੰ॥੧੪੩॥	ਸਭ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।੧੪੩।
ਸਰਬੰ ਕਰਮੰ॥	ਸਾਰੇ ਕਰਮ ਰੂਪ (ਤੂੰ ਹੀ) ਹੈਂ।
ਸਰਬੰ ਧਰਮੰ[੨੪੮]॥	ਸਭ ਧਰਮ (ਤੂ ਹੀ) ਹੈਂ।
ਸਰਬੰ ਜੁਗਤਾ॥	ਸਭ ਨਾਲ ਮਿਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈਂ।
ਸਰਬੰ ਮੁਕਤਾ॥੧੪੪॥	ਸਭ ਥੋਂ ਅਲੱਗ ਹੈਂ।੧੪੪।

੨੪੩. ਜੋ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਨਾ ਜੰਮੇ। ੨੪੪. ਸੰਸ: ਗਮ ਤੇ ਰੰਬ=ਚਲਨਾ। ੨੪੫. ਵਾ, ਗਿਣਤੀ ਰਹਿਤ ਹੈਂ। ੨੪੬. ਭਾਵ ਜਗਤ ਰੂਪ ਹੈਂ ਜੋ ਸਦਾ ਬਦਲਦਾ ਹੈਂ। ਅਥਵਾ, ਕਾਰਣ ਰੂਪ ਕਰਕੇ ਨਿੱਤ ਹੈਂ ਅਰ ਕਾਰਜ ਰੂਪ ਕਰਕੇ ਅਨਿੱਤ ਹੈਂ। ੨੪੭. ਵਰਣ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ। ੨੪੮. ਧਰਮ ਦਾ ਬੀ ਆਧਾਰ ਆਪ ਹੈਂ।

ਰਸਾਵਲ ਛੰਦ॥ ਤ੍ਵਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ਛੰਦ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ। ਤੇਰੀ ਕ੍ਰਿਪਾ।
ਨਮੋ ਨਰਕ[੨੪੯] ਨਾਸੇ॥	ਨਮ: ਹੈ ਨਰਕਾਂ ਦੇ ਨਾਸ਼ ਕਰਨੇ ਵਾਲੇ ਨੂੰ।
ਸਦੈਵੰ ਪ੍ਰਕਾਸੇ॥	ਸਦਾ ਹੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰੂਪ ਨੂੰ।
ਅਨੰਗੀ ਸਰੂਪੇ॥	ਅੰਗਾਂ ਥੋਂ ਰਹਿਤ ਸਰੂਪ (ਵਾਲੇ ਨੂੰ)
ਅਭੰਗੀ ਬਿਭੂਤੇ॥੧੪੫॥	ਨਾਸ਼ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਵਿਭੂਤੀ (ਸੰਪਦਾ ਵਾਲੇ ਨੂੰ)।੧੪੫।
ਪ੍ਰਮਾਥੰ ਪ੍ਰਮਾਥੇ[੨੫੦]॥	ਪਰਮਾਰਥ ਦਾ ਪਰਮਾਰਥ ਹੈ।
ਸਦਾ ਸਰਬ ਸਾਥੇ॥	ਸਦਾ ਸਭਨਾਂ ਦੇ ਅੰਗ ਸੰਗੀ ਨੂੰ।
ਅਗਾਧਿ[੨੫੧] ਸਰੂਪੇ॥	ਅਪਾਰ ਸਰੂਪ ਵਾਲੇ ਨੂੰ।
ਨ੍ਰਿਬਾਧ ਬਿਭੂਤੇ[੨੫੨]॥੧੪੬॥	ਅਵਿਨਾਸ਼ ਵਿਭੂਤੀ ਵਾਲੇ ਨੂੰ।੧੪੬।
ਅਨੰਗੀ[੨੫੩] ਅਨਾਮੇ॥	ਸਰੂਪ ਤੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਨੂੰ।
ਤ੍ਰਿਭੰਗੀ ਤ੍ਰਿਕਾਮੇ॥	ਨਾ ਟੁੱਟਣ ਵਾਲੇ ਸਰੂਪ ਵਾਲੇ ਨੂੰ।
ਨ੍ਰਿਭੰਗੀ ਸਰੂਪੇ॥	ਸਭ ਦੇ ਅੰਗ ਕਰਨ ਵਾਲੇ (ਤੇ)
ਸਰਬੰਗੀ ਅਨੂਪੇ॥੧੪੭॥	ਉਪਮਾ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਨੂੰ।੧੪੭।
ਨ ਪੋਤ੍ਰੈ ਨ ਪੁਤ੍ਰੈ॥	ਨਾ (ਉਸਦਾ) ਪੋਤ੍ਰਾ ਹੈ ਨਾ ਪੁੱਤ੍ਰ।
ਨ ਸਤ੍ਰੈ ਨ ਮਿਤ੍ਰੈ॥	ਨਾ ਵੈਰੀ ਹੈ ਨਾ ਮਿੱਤ੍ਰ।
ਨ ਤਾਤੈ ਨ ਮਾਤੈ॥	ਨਾ ਪਿਤਾ ਹੈ ਨਾ ਮਾਤਾ।
ਨ ਜਾਤੈ ਨ ਪਾਤੈ[੨੫੪]॥੧੪੮॥	ਨਾ ਜਨਮ ਹੈ ਨਾ ਮੌਤ ਹੈ।੧੪੮।
ਨ੍ਰਿਸਾਕੰ ਸਰੀਕ ਹੈਂ॥	ਨਾ ਉਸਦਾ ਸਾਕ ਹੈ ਨਾ ਸ਼ਰੀਕ ਹੈ।
ਅਮਿੱਤੋ ਅਮੀਕ[੨੫੫] ਹੈਂ॥	ਮਿਣਤੀ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਅਰਗੰਭੀਰ ਹੈ।
ਸਦੈਵੰ ਪ੍ਰਭਾ ਹੈਂ॥	ਸਦਾ ਹੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ (ਯਾ ਸ਼ੋਭਾ) ਵਾਲਾ ਹੈਂ।
ਅਜੈ ਹੈਂ ਅਜਾ ਹੈਂ॥੧੪੯॥	ਅਜਿੱਤ ਹੈਂ ਅਰ ਜਨਮ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ।੧੪੯।
ਭਗਵਤੀ ਛੰਦ॥ ਤ੍ਵਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ਨਾਮ ਹੈ ਛੰਦ ਦਾ। ਤੇਰੀ ਕ੍ਰਿਪਾ (ਕਰਕੇ)
ਕਿ ਜ਼ਾਹਿਰ ਜ਼ਹੂਰ ਹੈਂ॥	ਕਿ ਪ੍ਰਤੱਖ ਹੈ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ (ਉਸਦਾ)।
ਕਿ ਹਾਜ਼ਰ ਹਜ਼ੂਰ ਹੈਂ[੨੫੬]॥	ਕਿ ਮੌਜੂਦ (ਤੇ) ਸਾਹਮਣੇ ਹੈਂ।
ਹਮੇਸ਼ੁਲ ਸਲਾਮ ਹੈਂ॥	ਸਦਾ ਹੀ ਸਲਾਮਤ ਹੈਂ।
ਸਮਸਤੁਲ ਕਲਾਮ ਹੈਂ[੨੫੭]॥ ੧੫੦॥	ਸੰਪੂਰਨ ਬਾਣੀ ਰੂਪ ਹੈਂ।੧੫੦।

---

੨੪੯. ਨਰਕ=ਦੁਖ। ੨੫੦. ਵਾ, ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਥਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਥਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ। ਭਾਵ: ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਨੂੰ ਦਲਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ। ੨੫੧. ਸਮਝ ਤੋਂ ਪਰੇ। ੨੫੨. ਅਥਵਾ ਪੀੜਾ ਰਹਤ ਵਿਭੂਤੀ ਵਾਲੇ ਨੂੰ।
੨੫੩. ਸਰੀਰ ਰਹਿਤ, ਰੂਪ ਰਹਤ। (ਦੇਖੋ ਅੰਕ ੧੨੮) ੨੫੪. ਵਾ, ਨਾ ਜਾਤ ਹੈ ਨਾ ਪੰਕਤੀ, ਭਾਵ ਕੁਲ ਹੈ। ੨੫੫. ਅ:, ਅਮੀਕ=ਡੂੰਘਾ। ੨੫੬. ਹਾਜ਼ਰ=ਜੋ ਮੌਜੂਦ ਹੋਵੇ। ੨੫੭. ਵਾ, ਜੋ ਸਭ ਵਿਚ ਬਾਣੀ ਰੂਪ ਹੈ।

ਕਿ ਸਾਹਿਬ ਦਿਮਾਗ ਹੈਂ[੨੫੮]॥	ਕਿ ਮਾਲਕ ਹੈਂ ਬੁੱਧੀ ਦਾ।
ਕਿ ਹੁਸਨਲ ਚਰਾਗ ਹੈਂ॥	ਕਿ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦਾ ਦੀਪਕ ਹੈਂ।
ਕਿ ਕਾਮਲ ਕਰੀਮ ਹੈਂ॥	ਕਿ ਪੂਰਾ ਕ੍ਰਿਪਾਲੂ ਹੈਂ।
ਕਿ ਰਾਜ਼ਕ ਰਹੀਮ ਹੈਂ॥੧੫੧॥	ਕਿ ਰੋਜ਼ੀ ਦੇਣ ਵਾਲਾ (ਤੇ) ਦਿਆਲੂ ਹੈਂ।੧੫੧।
ਕਿ ਰੋਜੀ ਦਹਿੰਦ ਹੈਂ॥	ਕਿ ਰੋਜ਼ੀ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।
ਕਿ ਰਾਜਿਕ ਰਹਿੰਦ ਹੈਂ[੨੫੯]॥	ਕਿ (ਤੂੰ)ਰੋਜ਼ੀ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਤੇ ਛੁਟਕਾਰਾ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।
ਕਰੀਮੁਲ ਕਮਾਲ ਹੈਂ॥	ਪੂਰਨ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦੇ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।
ਕਿ ਹੁਸਨਲ ਜਮਾਲ ਹੈਂ॥ ੧੫੨॥	ਜੋ ਸੁੰਦਰ ਰੂਪ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।੧੫੨।
ਗ਼ਨੀਮੁਲ ਖ਼ਿਰਾਜ ਹੈਂ[੨੬੦]॥	ਵੈਰੀਆਂ ਨੂੰ ਕੱਢ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।
ਗ਼ਰੀਬੁਲ ਨਿਵਾਜ ਹੈਂ॥	ਗਰੀਬਾਂ ਨੂੰ ਵਡਿਆਉਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।
ਹਰੀਫੁਲ ਸਿਕੰਨ ਹੈਂ॥	ਵੈਰੀਆਂ ਨੂੰ ਤੋੜਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।
ਹਿਰਾਸੁਲ ਫਿਕੰਨ ਹੈਂ॥੧੫੩॥	ਡਰ ਨੂੰ ਪਰੇ ਸਿੱਟਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।੧੫੩।
ਕਲੰਕੰ ਪ੍ਰਣਾਸ ਹੈਂ॥	ਅਪਜਸ ਦੇ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।
ਸਮਸਤੁਲ ਨਿਵਾਸ[੨੬੧] ਹੈਂ॥	ਸਭ ਵਿਚ ਵਸਦਾ ਹੈਂ।
ਅਗੰਜੁਲ ਗ਼ਨੀਮ ਹੈਂ॥	ਵੈਰੀਆਂ ਤੋਂ ਨਾਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈਂ।
ਰਜ਼ਾਇਕ ਰਹੀਮ ਹੈਂ[੨੬੨]॥੧੫੪॥	ਰਜ਼ਾ ਦਾ ਮਾਲਕ ਤੇ ਕ੍ਰਿਪਾਲੂ ਹੈਂ।੧੫੪।
ਸਮਸਤੁਲ ਜ਼ੁਬਾਂ[੨੬੩] ਹੈਂ॥	ਸਭ ਵਿਚ ਜੀਭ (ਵਾਕ ਸੱਤਾ) ਹੈਂ।
ਕਿ ਸਾਹਿਬ ਕਿਰਾਂ ਹੈਂ[੨੬੪]॥	ਕਿ ਮਹਾਨ ਐਸ਼ਵਰਜ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।
ਕਿ ਨਰਕੰ ਪ੍ਰਣਾਸ ਹੈਂ॥	ਕਿ ਨਰਕ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।
ਬਹਿਸ਼ਤੁਲ ਨਿਵਾਸ ਹੈਂ॥੧੫੫॥	ਸੂਰਗ ਦਾ ਵਾਸੀ ਹੈਂ।੧੫੫।
ਕਿ ਸਰਬੁਲ ਗਵੰਨ ਹੈਂ॥	ਕਿ ਸਭ ਵਿਚ ਤੇਰਾ ਗਮਨ ਹੈ।
ਹਮੇਸ਼ੁਲ ਰਵੰਨ[੨੬੫] ਹੈਂ॥	ਸਦਾ ਹੀ ਰਵ ਰਿਹਾ ਹੈਂ।
ਤਮਾਮੁਲ ਤਮੀਜ਼ ਹੈਂ॥	ਸਭਨੂੰ ਪਛਾਣਨੇ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।
ਸਮਸਤੁਲ ਅਜ਼ੀਜ਼ ਹੈਂ॥੧੫੬॥	ਸਭ ਦਾ ਪਿਆਰਾ ਹੈਂ।੧੫੬।

---

੨੫੮. ਭਾਵ ਸੰਪੂਰਨ ਦਾਨਾ। ੨੫੯. ਰਹਾਂਦਨ=ਛੋੜਨਾ, ਰਿਹਾਈ ਦੇਣਾ। ੨੬੦. ਗ਼ਨੀਮੁਲ ਇਖ਼ਰਾਜ। ੨੬੧. ਸਰਬ ਬਯਾਪੀ। ੨੬੨. ਰਜ਼ਾ=ਖੁਸ਼ੀ। ਰਾਜ਼ਕ=ਰੋਜ਼ੀ ਦਾਤਾ। ੨੬੩. ਵਾਕ ਸਤਾ, ਸ਼ਬਦ। ੨੬੪. ਸਾਹਿਬ ਕਿਰਾਂ ਉਸਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਦੋ ਸ਼ੁਭ ਨਛੱਤ੍ਰਾਂ ਦੇ ਮੇਲ ਵੇਲੇ ਜੰਮੇ, ਓਹ ਮਹਾਂ ਐਸ਼ਵਰਜ ਵਾਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕਿਰ੍ਹਾ, ਨੇੜੇ ਤੇ ਮਿਲਾਪ ਨੂੰ ਬੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ੨੬੫. ਫਾਰਸੀ, ਰਵਿੰਦਹ=ਤੁਰਨ ਵਾਲਾ।

ਪਰੰ ਪਰਮ ਈਸ[੨੬੬] ਹੈਂ॥	ਸਭ ਤੋਂ ਵਡਿਆਂ ਦਾ ਬੀ ਈਸ਼੍ਵਰ ਹੈਂ।
ਸਮਸਤੁਲ ਅਦੀਸ ਹੈਂ॥	ਸਭਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈਂ।
ਅਦੇਸੁਲ ਅਲੇਖ[੨੬੭] ਹੈਂ॥	ਦੇਸ (ਭੇਦ ਤੋਂ) ਰਹਿਤ ਤੇ ਲੇਖੇ ਤੋਂ ਬੀ ਪਰੇ ਹੈਂ।
ਹਮੇਸੁਲ ਅਭੇਖ ਹੈਂ॥੧੫੭॥	ਸਦਾ ਰੂਪ (ਯਾ ਭੇਖ) ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ।੧੫੭।
ਜਮੀਨੁਲ[੨੬੮] ਜਮਾਂ ਹੈਂ॥	ਸਭ ਥਾਂ ਅਰ ਸਰਬ ਕਾਲ(ਵਿਚ ਨਿੱਤ ਹੈ)
ਅਮੀਕੁਲ[੨੬੯] ਇਮਾਂ ਹੈਂ॥	ਡੂੰਘੇ ਨਿਸ਼ਚੇ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।
ਕਰੀਮੁਲ ਕਮਾਲ ਹੈਂ॥	ਪੂਰਾ ਕ੍ਰਿਪਾਲੂ ਹੈਂ।
ਕਿ ਜੁਰਅਤ ਜਮਾਲ ਹੈਂ[੨੭੦]॥ ੧੫੮॥	ਜੋ ਬੀਰਤਾ ਦੀ ਖ਼ੂਬਸੂਰਤੀ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।੧੫੮।
ਕਿ ਅਚਲੰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ੁ ਹੈਂ॥	ਜੋ ਨਾ ਹਿੱਲਣ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।
ਕਿ ਅਮਿਤੋ ਸੁਬਾਸੁ ਹੈਂ[੨੭੧]॥	ਜੋ ਮਿਣਤੀ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਸੁਗੰਧੀ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।
ਕਿ ਅਜਬ ਸਰੂਪ ਹੈਂ॥	ਜੋ ਅਚਰਜ ਰੂਪ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।
ਕਿ ਅਮਿਤੋ ਬਿਭੂਤਿ ਹੈਂ॥ ੧੫੯॥	ਜੋ ਮਿਣਤੀ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਵਿਭੂਤੀ (ਸੰਪਦਾ) ਵਾਲਾ ਹੈਂ।੧੫੯।
ਕਿ ਅਮਿਤੋ ਪਸਾ ਹੈਂ॥	ਜੋ ਮਿਣਤੀ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਪਸਾਰੇ ਵਾਲਾ(ਯਾ ਕ੍ਰਿਪਾ ਵਾਲਾ)ਹੈਂ।
ਕਿ ਆਤਮ ਪ੍ਰਭਾ ਹੈਂ[੨੭੨]॥	ਜੋ ਆਤਮਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।
ਕਿ ਅਚਲੰ ਅਨੰਗ ਹੈਂ॥	ਜੋ ਸਥਿਰ (ਤੇ) ਸਰੀਰ ਰਹਿਤ ਹੈਂ।
ਕਿ ਅਮਿਤੋ ਅਭੰਗ ਹੈਂ॥ ੧੬੦॥	ਜੋ ਮਿਣਤੀ ਤੋਂ ਰਹਿਤ (ਤੇ) ਨਾਸ਼ ਰਹਿਤ ਹੈਂ।੧੬੦।
ਮਧੁਭਾਰ ਛੰਦ॥ ਤ੍ਵਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ਨਾਮ ਛੰਦ ਦਾ। ਤੇਰੀ ਕ੍ਰਿਪਾ।
ਮੁਨਿ ਮਨਿ ਪ੍ਰਨਾਮ[੨੭੩]॥	ਮਹਾਤਮਾ ਦੇ ਮਨ ਜਿਸਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ।
ਗੁਨਿ ਗਨ ਮੁਦਾਮ॥	ਤੇਰੇ ਸਾਰੇ ਗੁਣ ਸਦਾ (ਕੈਮ) ਹਨ।
ਅਰ ਬਰ ਅਗੰਜ॥	ਵਡਿਆਂ ਵੈਰੀਆਂ ਤੋਂ(ਬੀ ਤੂੰ)ਨਾਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ।
ਹਰਿ ਨਰ ਪ੍ਰਭੰਜ॥੧੬੧॥	(ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੂੰ) ਨਰ ਸਿੰਘ ਹੋ ਕੇ ਨਾਸ਼ ਕਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈਂ।੧੬੧।
ਅਨਗਨ ਪ੍ਰਨਾਮ॥	ਤੈਨੂੰ ਅਨਗਿਣਤ ਨਮਸਕਾਰ ਹਨ।
ਮੁਨਿ ਮਨ ਸਲਾਮ[੨੭੪]॥	ਮਹਾਤਮਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਤੂੰ ਸਲਾਮਤ ਹੈਂ।

---

੨੬੬. ਭਾਵ ਬ੍ਰਹਮਾ, ਸ਼ਿਵ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਤੋਂ ਬੀ। ੨੬੭. ਵਾ, ਹੇ ਅਲੇਖ ਤੈਨੂੰ ਆਦੇਸ ਹੈ।
੨੬੮. ਵਾ, ਧਰਤੀ ਤੇ ਅਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਪੂਰਨ ਹੈਂ। ੨੬੯. ਅਮੀਕ=ਗੰਭੀਰ, ਡੂੰਘਾ ਈਮਾਨ=ਧਰਮ, ਨਿਹਚਾ। ਅਮਾਨ=ਪਨਾਹ, ਆਸਰਾ। ੨੭੦. ਭਾਵ, ਜਲਾਲ ਵਾਲਾ ਹੈਂ। ੨੭੧. ਅਤੀ ਸੁਗੰਧਿਤ।
੨੭੨. ਜਿਸਦੀ ਪ੍ਰਭਾ ਅਪਨੇ ਆਪ ਤੋਂ ਹੀ ਹੈ। ੨੭੩. ਵਾ, ਮੁਨੀਆਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਨਾਮ (ਜੋ ਸਦਾ ਤੇਰੇ ਗੁਣ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ)। ੨੭੪. ਵਾ ਮੁਨੀਆਂ ਦੇ ਮਨ ਤੈਨੂੰ ਸਲਾਮ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਹਰਿ ਨਰ ਅਖੰਡ॥	ਸ਼ਿਵ,ਵਿਸ਼ਨੂ (ਤੂੰ ਹੈਂ ਪਰ) ਅਖੰਡ ਰੂਪ ਹੈਂ;
ਬਰ ਨਰ ਅਮੰਡ[੨੭੫]॥੧੯੨॥	ਤੂੰ ਹੀ ਬ੍ਰਹਮਾ ਹੈਂ, ਪਰ ਸੁਤੇ ਸਥਿਤ।੧੯੨।
ਅਨਭਵ ਅਨਾਸ॥	ਗਿਆਨ ਸਰੂਪ (ਹੈਂ ਤੂੰ ਤੇ) ਨਾਸ਼ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ।
ਮੁਨਿ ਮਨ ਪ੍ਰਕਾਸ॥	ਮੁਨੀਆਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼-ਮਾਨ (ਹੈਂ ਤੂੰ)।
ਗੁਨਿ ਗਨ ਪ੍ਰਨਾਮ[੨੭੬]॥	ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਸਮੂਹ ਰੂਪ ਨੂੰ ਨਮ:।
ਜਲ ਥਲ ਮੁਦਾਮ॥੧੯੩॥	(ਤੁਸੀ) ਜਲਥਲ ਵਿਚ ਸਦਾ (ਹੋ)੧੯੩।
ਅਨ-ਛਿੱਜ ਅੰਗ[੨੭੭]॥	ਨਹੀਂ ਛਿੱਜਣ ਵਾਲਾ ਸਰੀਰ (ਜਿਸਦਾ)।
ਆਸਨ ਅਭੰਗ॥	ਅਸਥਾਨ (ਜਿਸਦਾ) ਟੁੱਟਣ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ।
ਉਪਮਾ ਅਪਾਰ॥	ਉਸਤਤਿ (ਤਿਸਦੀ) ਬੇਹੱਦ ਹੈ।
ਗਤਿ ਮਿਤਿ ਉਦਾਰ[੨੭੮]॥੧੯੪॥	ਗਤਿਮਿਤਿ ਉਸਦੀ ਬੇਅੰਤ ਹੈ।੧੯੪।
ਜਲ ਥਲ ਅਮੰਡ[੨੭੯]॥	ਜਲ ਥਲ ਵਿਚ ਸੁਭਾਇਮਾਨ ਹੈਂ।
ਦਿਸ ਵਿਸ[੨੮੦] ਅਭੰਡ॥	ਸਭ ਦਿਸਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਰੰਗ ਹੈਂ।
ਜਲ ਥਲ ਮਹੰਤ[੨੮੧]॥	ਜਲ ਥਲ ਵਿੱਚ ਵੱਡਾ ਹੈ।
ਦਿਸ ਵਿਸ[੨੮੨] ਬਿਅੰਤ॥ ੧੯੫॥	ਲਾਂਭਾਂ ਤੇ ਥਾਂਵਾਂ ਵਿਚ ਬੇ-ਓੜਕ ਹੈਂ।੧੯੫।
ਅਨਭਵ ਅਨਾਸ॥	ਪਰਤੱਖ ਯਾ ਸੁਤੇ ਸਰੂਪ ਹੈਂ ਤੇ ਨਾਸ਼ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ।
ਧ੍ਰਿਤ ਧਰ ਧੁਰਾਸ[੨੮੩]॥	ਧਾਰਣ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਇਸ ਦਾ ਧੁਰਾ ਹੋਕੇ ਆਸਰਾ ਦੇ ਰਹੇ ਹੋ।
ਆਜਾਨ ਬਾਹੁ[੨੮੪]॥	ਹੁਕਮਾਂ ਦੇ ਧਾਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ॥
ਏਕੈ ਸਦਾਹੁ॥੧੯੬॥	ਸਦਾ ਹੀ ਇੱਕੋ ਹੈਂ।੧੯੬।

---

੨੭੫. ਸ਼ਿਵ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਬ੍ਰਹਮਾ ਸਦਾ ਥਿਰ ਨਹੀਂ ਹਨ ਤੇ ਤੇਰੇ ਮੰਡੇ (ਥਾਪੇ) ਹੋਏ ਹਨ, ਪਰ ਤੂੰ ਅਖੰਡ ਤੇ ਅਮੰਡ ਹੈਂ ਤੇ ਤ੍ਰੈਏ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਤੇਰੇ ਵਿਚ ਹਨ। ੨੭੬. ਵਾ, ਗੁਣੀਆਂ ਦੇ ਗਨ (ਤੈਨੂੰ) ਪ੍ਰਣਾਮਦੇ ਹਨ। ੨੭੭. ਸ੍ਰੂਪ। ੨੭੮. ਗਤਿ=ਗਿਣਤੀ, ਚਾਲ, ਪਹੁੰਚ ਤੇ ਮਿਤੀ=ਮਿਣਤੀ, ਮ੍ਰਿਯਾਦਾ ਦੁਇ ਬੇਅੰਤ ਹਨ। ਅਥਵਾ ਤੇਰੀ ਉਦਾਰਤਾ ਗਿਣਤੀ ਤੇ ਮਿਣਤੀ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ। ੨੭੯. ਆ+ਮੰਡ=ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਸ਼ੋਭਾ ਵਾਲਾ। ਵਾ, ਅ+ਮੰਡ=ਜੋ ਦਲਿਤ ਨਾ ਹੋ ਸਕੇ, ਸਦਾ ਸਥਿਰ। ਇਹ ਮੰਡ ਪਦ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਤੋਂ ਬਣਦਾ ਤੇ ਦਲਿਤ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਹਿੰਦੀ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਵਰਤੀਂਦਾ ਹੈ। ੨੮੦. ਹਾਨੀ ਰਹਿਤ ਤਾਂ ਤੇ ਇਕ ਰਸ। ਵਾ: ਨਿੰਦਾ ਰਹਿਤ। ੨੮੧. ਮਹਤ ਤੋਂ ਮਹੰਤ=ਵਡਾ। ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ, ਪੂਜਨੀਕ। ੨੮੨. ਦਿਸ਼ਾਂ ਚਾਰ ਹਨ। ਉੱਤਰ, ਦੱਖਣ, ਪੂਰਬ, ਪੱਛਮ। ਹਰ ਦੋ ਦਿਸ਼ਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰਲੀ ਥਾਂ ਉਪਦਿਸ਼ਾ ਹੈ, ਇਹ ਬੀ ਚਾਰ ਹਨ। ੨੮੩. ਧ੍ਰਿਤਿਧਰ=ਧੀਰਜਵਾਨ। ਧੁਰਾਸ=ਧੁਰੋਂ ਹੀ ਆਸਰਾ। ਧੁਰਯ+ਆਸ਼ਯ=ਉੱਚ ਆਸ਼ਯ ਵਾਲੇ ਹੋ। ੨੮੪. ਅ਼:ਇਜ਼ਨ=ਹੁਕਮ। (ਅ) ਸੰਸ:, ਆਜਾਨ+ਬਾਹ=ਦੇਵਤਿਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰੇਰਕ। (ੲ) ਆਜਾਨੁ ਬਾਹੁ=ਜਿਸਦੀਆਂ ਬਾਹਾਂ ਗੋਡਿਆਂ ਤਕ ਲੰਮੀਆਂ ਹੋਣ।

ਓਅੰਕਾਰ ਆਦਿ॥	ਓਅੰਕਾਰ ਕਹਿਕੇ (ਜਿਸਨੇ ਜਗਤ ਦਾ) ਮੁੱਢ ਕੀਤਾ
ਕਥਨੀ ਅਨਾਦਿ[੨੮੫]॥	ਉਹ ਆਪ ਆਦਿ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ, ਭਾਵ ਸਦਾ ਤੋਂ ਹੈ।
ਖਲ ਖੰਡ ਖਜਾਲ[੨੮੬]॥	ਜੋ(ਅਪਨੇ)ਖਜਾਲ ਮਾਤ੍ਰ ਨਾਲ ਖਲਾਂ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ।
ਗੁਰ ਬਰ ਅਕਾਲ॥੧੬੭॥	ਸ਼ਿਰੋਮਣੀ ਗੁਰੂ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਹੈ।੧੬੭।
ਘਰਿ ਘਰਿ ਪ੍ਰਨਾਮ॥	(ਉਸਨੂੰ) ਘਰ ਘਰ ਵਿੱਚ ਨਮ: ਹੈ।
ਚਿਤ ਚਰਨ[੨੮੭] ਨਾਮ॥	ਚਿਤ (ਚਿਤ) ਵਿਚ (ਜਿਸਦੇ) ਚਰਨ (ਤੇ ਰਸਨਾ ਰਸਨਾ ਤੇ ਜਿਸਦਾ) ਨਾਮ ਹੈ।
ਅਨ-ਛਿੱਜ ਗਾਤ॥	ਜਿਸਦੀ ਵਜਕਤੀ ਟੁੱਟਣ ਵਾਲੀ ਨਹੀਂ।
ਆਜਿਜ਼ ਨ ਬਾਤ[੨੮੮]॥੧੬੮॥	(ਜਿਸਦੀ) ਬਾਣੀ ਬਲਵਾਨ ਹੈ।੧੬੮।
ਅਨਝੰਝ[੨੮੯] ਗਾਤ॥	ਇਕ ਰਸ ਹੈ ਸ਼ਰੀਰ ਜਿਸਦਾ।
ਅਨਰੰਜ[੨੯੦] ਬਾਤ॥	ਗੁੱਸੇ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ ਬਾਣੀ ਜਿਸਦੀ
ਅਨਟੁੱਟ ਭੰਡਾਰ॥	ਭੰਡਾਰਾ (ਜਿਸਦਾ) ਅਟੁੱਟ ਹੈ।
ਅਨਠੱਟ ਅਪਾਰ[੨੯੧]॥੧੬੯॥	ਥਾਪਿਆ ਹੋਇਆ ਨਹੀਂ ਤੇ ਪਾਰ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ।੧੬੯।
ਆਡੀਠ ਧਰਮ[੨੯੨]॥	(ਜਿਸਦਾ) ਧਰਮ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਨਹੀਂ।
ਅਤਿ ਢੀਠ ਕਰਮ[੨੯੩]॥	(ਜਿਸਦਾ) ਕਰਮ ਡਾਢੀ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ ਵਾਲਾਹੈ।
ਅਣਬਣ[੨੯੪] ਅਨੰਤ॥	ਅਨਾਦਿ ਹੈ ਤੇ ਅੰਤ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ (ਤੂੰ)।
ਦਾਤਾ ਮਹੰਤ॥੧੭੦॥	(ਤੂੰ) ਦਾਤਾ ਹੈਂ ਤੇ ਵਡਾ ਹੈਂ ਯਾ ਪੂਜ ਹੈਂ। ੧੭੦।
ਹਰਿਬੋਲਮਨਾ ਛੰਦ॥ ਤ੍ਵ ਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ਨਾਮ ਛੰਦ ਦਾ ਹੈ। ਤੇਰੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ।
ਕਰੁਣਾਲਯ ਹੈਂ॥	(ਸ਼ਰਣਾਗਤਿ ਲਈ ਤੂੰ) ਦਯਾ ਦਾ ਘਰ ਹੈ।
ਅਰਿ ਘਾਲਯ[੨੯੫] ਹੈਂ॥	ਸ਼ੱਤ੍ਰੂਆਂ (ਲਈ ਤੂੰ)ਨਾਸ਼ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।
ਖਲ ਖੰਡਨ ਹੈਂ॥	ਮੂਰਖਾਂ ਦੇ ਨਾਸ਼ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ ਹੈਂ
ਮਹਿ ਮੰਡਨ ਹੈ[੨੯੬]॥੧੭੧॥	ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਬਨਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।੧੭੧

੨੮੫. ਵਾ, ਓਅੰਕਾਰ ਅਨਾਦਿ ਕਥਨੀ ਆਦਿ= (ਉਹ) ਆਦਿ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ, ਓਅੰਕਾਰ ਰੂਪ ਹੈ, (ਇਸ ਓਅੰਕਾਰ ਦੀ ਕਥਨੀ ਤੋਂ ਉਸਨੂੰ) ਆਦਿ ਰੂਪ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ੨੮੬. ਜਿਸਦੇ ਖਜਾਲ (ਧਜਾਨ) ਕਰਨ ਨਾਲ ਖਲ ਖੰਡੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ੨੮੭. 'ਚਿਤ ਵਿਚ ਚਰਨ' ਤੋਂ ਮੁਰਾਦ ਧਿਆਨ ਦੀ ਹੈ। ੨੮੮. ਅ਼ਰ:, ਆਜਿਜ਼, ਨਿਰਬਲ। ਨਾ ਆਜਿਜ਼=ਬਲਵਾਨ। ਬਾਤ ਤੋਂ ਭਾਵ ਬਾਣੀ ਜਾਂ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਾ ਹੈ। ੨੮੯. ਹਿੰ: ਝੰਝ=ਗੁੱਸਾ, ਬਖੇੜਾ, ਘਬਰਾ, ਕਾਂਬਾ। ੨੯੦. ਫ਼ਾ: ਰੰਜ=ਦੁੱਖ, ਗੁੱਸਾ। ੨੯੧. "ਥਾਪਿਆ ਨ ਜਾਇ ਕੀਤਾ ਨ ਹੋਇ।" (ਜਪੁਜੀ-੫, ਪੰਨਾ-੨) ੨੯੨. ਜਿਸਦੇ ਧਰਮ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨਹੀਂ ਡਿੱਠਾ। ੨੯੩. ਕੋਈ ਲਿਹਾਜ, ਲਾਜ, ਰਿਐਤ ਜਿਸਨੂੰ ਅਪਣੇ ਨੀਯਤ ਕਰਮ ਕਰਨੋਂ ਡੁਲਾ ਨ ਸਕੇ। ੨੯੪. ਕਿਤੇ ਪਾਠ 'ਅਣਬ੍ਰਣ' ਹੈ। ਇਹ ਸ਼ੁੱਧ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅਣ ਬਣ=ਜੋ ਕਦੇ ਬਣਿਆ ਨਹੀਂ, ਸਦਾ ਤੋਂ ਹੈ ਸੋ ਹੋਯਾ ਅਨਾਦਿ। ੨੯੫. ਜੇ ਪਾਠ ਅਰਘਾਲਯ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਅਰਘ+ਆਲਯ=ਪੂਜਾ ਦਾ ਘਰ ਹੈਂ ਤੂੰ। ੨੯੬. ਵਾ, ਪ੍ਰਿਥ੍ਵੀ ਦਾ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਰੂਪ ਹੈਂ।

ਜਗਤੇਸ਼੍ਵਰ ਹੈਂ॥	ਜਗਤ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੈਂ।
ਪਰਮੇਸ਼੍ਵਰ ਹੈਂ॥	(ਸਭ ਈਸ਼੍ਵਰਾਂ ਤੋਂ) ਵੱਡਾ ਈਸ਼੍ਵਰ ਹੈਂ।
ਕਲਿ ਕਾਰਣ ਹੈਂ[੨੯੭]॥	ਸੁੰਦਰਤਾ ਦਾ ਕਾਰਨ ਹੈਂ।
ਸਰਬ ਉਬਾਰਣ ਹੈਂ॥੧੭੨॥	ਸਭ ਦਾ ਉਧਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।੧੭੨।
ਧ੍ਰਿਤ[੨੯੮] ਕੇ ਧਰਨ ਹੈਂ॥	ਧਰਤੀ ਦੇ ਧਾਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।
ਜਗ ਕੇ ਕਰਨ ਹੈਂ॥	ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਰਚਨਹਾਰਾ ਹੈਂ।
ਮਨ ਮਾਨਿਯ[੨੯੯] ਹੈਂ॥	ਮਨ ਨੂੰ ਪਛਾਣਦਾ ਹੈਂ।
ਜਗ ਜਾਨਿਯ[੩੦੦] ਹੈਂ॥੧੭੩॥	ਜਗ ਨੂੰ ਜਾਨਣੇ ਯੋਗ ਹੈਂ।੧੭੩।
ਸਰਬੰ ਭਰ ਹੈਂ॥	ਸਭ ਨੂੰ ਪਾਲਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।
ਸਰਬੰ ਕਰ ਹੈਂ॥	ਸਭ ਨੂੰ ਸਾਜਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।
ਸਰਬ ਪਾਸਿਯ ਹੈਂ॥	ਸਭ ਦਾ ਨਿਕਟ ਵਰਤੀ ਹੈਂ।
ਸਰਬ ਨਾਸਿਯ ਹੈਂ॥੧੭੪॥	ਸਭ ਦੇ ਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।੧੭੪।
ਕਰੁਣਾਕਰ ਹੈਂ॥	ਕ੍ਰਿਪਾ ਦੀ ਖਾਣ ਹੈਂ।
ਬਿਸ੍ਵੰਭਰ ਹੈਂ॥	ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਪਾਲਕ ਹੈਂ।
ਸਰਬੇਸ਼੍ਵਰ ਹੈਂ॥	ਸਭ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੈਂ।
ਜਗਤੇਸ਼੍ਵਰ ਹੈਂ॥੧੭੫॥	ਜਗਤ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੈਂ।੧੭੫।
ਬ੍ਰਹਮੰਡਸ ਹੈਂ॥	ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।
ਖਲ ਖੰਡਸ ਹੈਂ॥	ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਨੂੰ ਖੰਡਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।
ਪਰ ਤੇ ਪਰ ਹੈਂ॥	ਪਰੇ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈਂ।
ਕਰੁਣਾਕਰ ਹੈਂ॥੧੭੬॥	ਦਯਾ ਦੀ ਖਾਣ ਹੈਂ।੧੭੬।
ਅਜਪਾ[੩੦੧] ਜਪ ਹੈਂ॥	ਨਾ ਜਾਣੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਹੈਂ।
ਅਥਪਾ ਥਪ ਹੈਂ॥	ਨਾ ਥਾਪੇ ਜਾ ਸਕਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਥਾਪਦਾ ਹੈਂ।
ਅਕ੍ਰਿਤਾ ਕ੍ਰਿਤ ਹੈਂ॥	ਨਾ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਕਰਦਾ ਹੈਂ।
ਅੰਮ੍ਰਿਤਾ ਮ੍ਰਿਤ ਹੈਂ[੩੦੨]॥੧੭੭॥	ਨਾ ਮਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਮਾਰ ਸਕਦਾ ਹੈਂ।੧੭੭।

੨੯੭. ਕਲਿ=ਕਲਹਾ, ਕਲਜੁਗ। ਭਾਵ, ਆਪ ਹੀ ਕਲਿ ਦਾ ਕਾਰਣ ਹੈਂ, ਆਪ ਹੀ ਉਸ ਤੋਂ ਰਖਜਾ ਕਰਦਾ ਹੈਂ। ਜਿਵੇਂ ਸੂਰਜ ਹੀ ਕਾਰਣ ਹੈ ਹਨੇਰੀ, ਮੀਂਹ, ਤੂਫ਼ਾਨ ਦਾ ਤੇ ਸੂਰਜ ਹੀ ਕਾਰਣ ਹੈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਨਿਰੋਲ ਮੌਸਮ ਦਾ। ੨੯੮. ਵਾ, ਧੀਰਜ। ੨੯੯. ਮਾਨ=ਮਿਣਤੀ ਭਾਵ ਪਛਾਣ ਕਰ ਸਕਣੀ, ਵਾ, ਮਨ ਵਿਚ ਮੰਨਣੇ ਵਾ ਮਾਨ ਦੇਣੇ ਜੋਗ ਹੈਂ। ੩੦੦. ਵਾ ਜਗਤ ਦੇ ਜਾਣਨੇ ਜੋਗ ਹੈਂ। ੩੦੧. ਗਜਪ੍=ਜਾਣਨ। ਅਜਪਾ=ਜੋ ਨਾ ਜਾਣਿਆ ਜਾਏ। (ਅ) ਅਜਪਾ ਜਾਪ ਉਹ ਹੈ ਜੋ ਰਸਨਾ, ਬੁਲ੍ਹ ਹਿਲਾਏ ਬਿਨ ਆਪੇ ਮਨ ਵਿਚ ਹੋਵੇ। ਉਸ ਜਪ ਦੁਆਰੇ ਜੋ ਜਾਪਦਾ ਹੈ। ੩੦੨. ਵਾ, ਤਿਸਦੀ ਸੱਤਾ ਕਰਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵਿਚ ਅਮਰ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ।

ਅਮ੍ਰਿਤਾਮ੍ਰਿਤ ਹੈਂ॥
ਕਰੁਣਾ ਕ੍ਰਿਤ ਹੈਂ[੩੦੩]॥
ਅਕ੍ਰਿਤਾ ਕ੍ਰਿਤ ਹੈਂ[੩੦੪]॥
ਧਰਣੀ ਧ੍ਰਿਤ ਹੈਂ॥੧੭੮॥

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਹੈਂ।
ਦਯਾ ਸਰੂਪ ਹੈਂ।
ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸਰੂਪ ਤਿਸਦਾ।
ਧਰਤੀ ਦੇ ਧਾਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।੧੭੮।

ਅਮ੍ਰਿਤੇਸ੍ਵਰ[੩੦੫] ਹੈਂ॥
ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਹੈਂ॥
ਅਕ੍ਰਿਤਾ ਕ੍ਰਿਤ ਹੈਂ[੩੦੬]॥
ਅਮ੍ਰਿਤਾਮ੍ਰਿਤ ਹੈਂ॥੧੭੯॥

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੈਂ।
ਵੱਡਾ ਮਾਲਕ ਹੈਂ।
ਨਹੀਂ ਹੈ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸਰੂਪ (ਜਿਸਦਾ)।
ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦਾ ਬੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਹੈਂ।੧੭੯।

ਅਜਬਾ ਕ੍ਰਿਤ ਹੈਂ॥
ਅਮ੍ਰਿਤਾਮ੍ਰਿਤ ਹੈ॥
ਨਰ ਨਾਇਕ ਹੈਂ॥
ਖਲ ਘਾਇਕ ਹੈਂ॥੧੮੦॥

ਅਚਰਜ ਸਰੂਪ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।
ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦਾ ਬੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਹੈਂ।
ਨਰਾਂ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੈਂ।
ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਦਾ ਨਾਸ਼ਕ ਹੈਂ।੧੮੦।

ਬਿਸ੍ੰਭਰ ਹੈਂ॥
ਕਰੁਣਾਲਯ ਹੈਂ॥
ਨ੍ਰਿਪ ਨਾਇਕ ਹੈਂ॥
ਸਰਬ ਪਾਇਕ ਹੈਂ[੩੦੭]॥੧੮੧॥

ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਪਾਲਕ ਹੈਂ।
ਦਇਆ ਦਾ ਘਰ ਹੈਂ।
ਰਾਜਿਆਂ ਦਾ (ਬੀ) ਮਾਲਕ ਹੈਂ।
ਸੱਭੇ ਹਨ ਦਾਸ ਉਸਦੇ।੧੮੧।

ਭਵ ਭੰਜਨ ਹੈਂ॥
ਅਰਿ ਗੰਜਨ ਹੈਂ॥
ਰਿਪੁ ਤਾਪਨ ਹੈਂ॥
ਜਪੁ ਜਾਪਨ ਹੈਂ॥੧੮੨॥

ਡਰ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।
ਸ਼ੱਤ੍ਰੂਆਂ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਕਰਤਾ ਹੈਂ।
ਵੈਰੀਆਂ ਨੂੰ ਤਪਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।
ਜਪ ਦੇ ਜਪਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।੧੮੨।

ਅਕਲੰ ਕ੍ਰਿਤ ਹੈਂ[੩੦੮]॥
ਸਰਬਾ ਕ੍ਰਿਤ ਹੈਂ॥
ਕਰਤਾ ਕਰ ਹੈਂ[੩੦੯]॥
ਹਰਤਾ ਹਰਿ ਹੈਂ[੩੧੦]॥੧੮੩॥

ਬੁੱਧੀ ਦਾ ਰਚਨ ਹਾਰਾ ਹੈਂ।
ਸਭ ਦਾ ਰਚਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।
ਕਰਤਿਆਂ ਦਾ ਬੀ ਕਰਤਾ ਹੈਂ।
ਮਾਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਬੀ ਮਾਰਨ ਵਾਲਾਹੈਂ।੧੮੩।

---

੩੦੩. ਕਰੁਣਾ+ਆਕ੍ਰਿਤ=ਦਇਆ ਦਾ ਸਰੂਪ। ੩੦੪. ਅਕ੍ਰਿਤਾ+ਆਕ੍ਰਿਤ=ਨਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸਰੂਪ। ੩੦੫. ਕਿਤੇ ਅਮਿਤੇਸ੍ਵਰ ਪਾਠ ਹੈ। ਭਾਵ ਮਿਣੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ ਵਡਿਆਈ ਜਿਸਦੀ। ੩੦੬. ਉਸਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨਹੀਂ ਸਾਜਿਆ। ੩੦੭. ਵਾ, ਸਭ ਦਾ ਰਖਜਕ ਹੈਂ। ਪਾ=ਰਖਜਾ। ੩੦੮. ਵਾ, ਕਲ੍ਹਾ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ ਸਰੂਪ ਜਿਸਦਾ। ੩੦੯. ਅਰਥਾਤ ਬ੍ਰਹਮਾ ਆਦਿਕ ਦਾ ਬੀ। ੩੧੦. ਭਾਵ, ਸ਼ਿਵ ਆਦਿਕਾਂ ਦਾ ਬੀ।

ਪਰਮਾਤਮ ਹੈਂ॥	ਬ੍ਰਹਮ ਸਰੂਪ ਹੈਂ।
ਸਰਬ ਆਤਮ ਹੈਂ[੩੧੧]॥	ਸਭ ਦਾ ਆਤਮਾ ਹੈਂ।
ਆਤਮ ਬਸ ਹੈਂ[੩੧੨]॥	ਆਪਣੇ ਆਪ ਦੇ ਆਪ ਵਸ ਹੈਂ।
ਜਸ ਕੇ ਜਸ ਹੈਂ[੩੧੩]॥੧੮੪॥	ਉਪਮਾਂ ਦੀ ਬੀ ਉਪਮਾ ਹੈਂ।੧੮੪।
ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ॥	ਨਾਮ ਛੰਦ ਦਾ।
ਨਮੋ ਸੂਰਜ ਸੂਰਜੇ	ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਸੂਰਜਾਂ ਦੇ ਸੂਰਜ ਨੂੰ।
ਨਮੋ ਚੰਦ੍ਰ ਚੰਦ੍ਰੇ॥	ਨਮ: ਹੈ ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ ਦੇ ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ ਨੂੰ
ਨਮੋ ਰਾਜ ਰਾਜੇ	ਨਮ: ਹੈ ਰਾਜਿਆਂ ਦੇ ਰਾਜੇ ਨੂੰ।
ਨਮੋ ਇੰਦ੍ਰ ਇੰਦ੍ਰੇ[੩੧੪]॥	ਨਮ: ਹੈ ਇੰਦ੍ਰਾਂ ਦੇ ਇੰਦ੍ਰ ਨੂੰ।
ਨਮੋ ਅੰਧਕਾਰੇ[੩੧੫]	ਨਮ: ਹੈ ਹਨੇਰੇ ਵਿੱਚ (ਸਥਿਰ ਰੂਪ) ਨੂੰ।
ਨਮੋ ਤੇਜ ਤੇਜੇ॥	ਨਮ: ਹੈ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨੂੰ।
ਨਮੋ ਬ੍ਰਿੰਦ ਬ੍ਰਿੰਦੇ	ਨਮ: ਹੈ ਬਹੁਤ ਤੋਂ ਬਹੁਤੇ ਨੂੰ।
ਨਮੋ ਬੀਜ ਬੀਜੇ[੩੧੬]॥੧੮੫॥	ਨਮ: ਹੈ ਬੀਜਾਂ ਦੇ ਬੀਜ ਨੂੰ।੧੮੫।
ਨਮੋ ਰਾਜਸੀ ਤਾਮਸੀ ਸਾਂਤ ਰੂਪੇ॥	ਨਮ: ਹੈ ਰਜ, ਤਮ, ਸਤ ਰੂਪ ਨੂੰ।
ਨਮੋ ਪਰਮ ਤੱਤੰ ਅਤੱਤੰ ਸਰੂਪੇ[੩੧੭]॥	ਨਮ: ਹੈ ਪਰਮਾਤਮ ਸਰੂਪ ਤੇ ਮਾਯਾ ਸਰੂਪ ਨੂੰ।
ਨਮੋ ਜੋਗ ਜੋਗੇ	ਨਮ: ਹੈ ਜੋਗ ਵਿਚ ਜੋਗ (ਰੂਪ) ਨੂੰ,
ਨਮੋ ਗਯਾਨ ਗਯਾਨੇ॥	ਨਮ: ਹੈ ਗਿਆਨ ਵਿਚ ਗਿਆਨ (ਰੂਪ)ਨੂੰ।
ਨਮੋ ਮੰਤ੍ਰ ਮੰਤ੍ਰੇ	ਨਮ: ਹੈ ਮੰਤ੍ਰਾਂ ਵਿਚ ਮੰਤ੍ਰ (ਰੂਪ) ਨੂੰ।
ਨਮੋ ਧਯਾਨ ਧਯਾਨੇ॥੧੮੬॥	ਨਮ: ਹੈ ਧਿਆਨਾਂ ਵਿਚ ਧਿਆਨ ਰੂਪ ਨੂੰ।੧੮੬।
ਨਮੋ ਜੁੱਧ[੩੧੮] ਜੁੱਧੇ	ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਜੰਗਾਂ ਵਿਚ ਜੰਗ ਰੂਪ ਨੂੰ।
ਨਮੋ ਗਯਾਨ ਗਯਾਨੇ॥	ਨਮ: ਹੈ ਗਿਆਨ ਵਿਚ ਗਿਆਨ ਰੂਪਨੂੰ।

੩੧੧. ਭਾਵ, ਸਭ ਦਾ ਆਪਣਾ ਆਪ ਹੈਂ। ੩੧੨. ਭਾਵ, ਕਿਸੇ ਦੇ ਵਸ ਨਹੀਂ। ਸੁਤੰਤ੍ਰ। ਵਾ, ਕੇਵਲ ਆਤਮ ਸਰੂਪ ਹੈਂ। ੩੧੩. ਵਾ, ਜਿਹੋ ਜਿਹੇ ਆਪ ਹਨ ਉਹੋ ਜਿਹੇ ਆਪ ਹੀ ਹਨ। ਪ੍ਰਮਾਣ='ਹਰਿ ਜੈਸਾ ਤੈਸਾ ਉਹੀ॥' (ਸ:ਕਬੀ:੧੨੨/੧੩੭੧) ੩੧੪. ਪਰਤਾਪਵਾਨ। ੩੧੫. 'ਜੁਗ ਛਤੀਹ ਕੀਓ ਗੁਬਾਰਾ॥' (੧੦੬੧) ਉਸ ਅੰਧਕਾਰ ਵਿਚ (ਜਿਹੜਾ ਈਸ਼੍ਵਰ) ਮੌਜੂਦ ਸੀ ਤਿਸ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ। ਵਾ, ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਅੰਧਕਾਰ ਰੂਪ ਨੂੰ। (ਅੰਧਕਾਰ=ਹਨੇਰਾ) ਅੰਧਕਾਰ ਇਸ ਕਰਕੇ ਕਿ ਮਾਯਾ ਦਾ ਪਸਾਰਨ ਵਾਲਾ ਆਪ ਹੀ ਹੈ।

੩੧੬. ਭਾਵ, ਥੋੜੇ ਤੋਂ ਹੈ। ਬੀਜ ਛੋਟਾ ਹੈ, ਇਕ ਹੈ ਬ੍ਰਿਛ ਟਾਹਣੀ ਪੱਤੇ ਫਲ ਫੂਲ ਨਾਲ ਬਹੁਤਾਯਤ ਵਿਚ ਹੈ ਤੇ ਵਡਾ ਹੈ। (ਅ) ਬੀਜ, ਉਤਪਤੀ ਦਾ ਕਾਰਣ ਬੀ ਹੈ, ਕਾਰਣਾਂ ਦਾ ਕਾਰਣ। ੩੧੭. ਪਰਮਤਤ੍ਵ=ਪਰਮਾਤਮਾ। ਅਤਤ੍ਵ=ਇਸਦੇ ਉਲਟ, ਮਾਯਾ ਯਾ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਯਾ ਸਰਬ ਅਨਾਤਮ। ਅਥਵਾ-ਰਜੋ ਤਮੋ ਰੂਪੀ ਵਿਸਥਾਰ ਵਿਚ ਤੂੰ ਸਾਂਤ ਭਾਵ ਅਡੋਲ ਯਾ ਵੱਖਰਾ ਹੈਂ। ਅੱਤੱ (=ਮਾਯਾ) ਰੂਪ ਜਗਤ ਵਿਚ ਤੂੰ ਪਰਮ ਤਤ੍ਵ (ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ) ਸਰੂਪ ਹੈਂ। ੩੧੮. ਵਾ, ਜੁਧ ਵਿਚ ਜੋਧਾ ਰੂਪ ਹੈ।

ਨਮੋ ਭੋਜ[੩੧੯] ਭੋਜੇ	ਨਮ: ਹੈ ਅਨੰਦ ਵਿਚ ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ ਨੂੰ।
ਨਮੋ ਪਾਨ ਪਾਨੇ[੩੨੦]॥	ਨਮ: ਹੈ ਰਖਜਾ ਵਿਚ ਰਖਜਾ ਰੂਪ ਨੂੰ।
ਨਮੋ ਕਲਹ[੩੨੧] ਕਰਤਾ	ਨਮ: ਹੈ ਕਲਹ ਕਰਨ ਵਾਲੇ
ਨਮੋ ਸਾਂਤ ਰੂਪੇ[੩੨੨]॥	(ਤੇ) ਸ਼ਾਂਤੀ ਸਰੂਪ ਨੂੰ।
ਨਮੋ ਇੰਦ੍ਰ ਇੰਦ੍ਰੇ[੩੨੩]	ਨਮ: ਹੈ ਤੇਜਸ੍ਵੀਆਂ ਦੇ ਤੇਜਸ੍ਵੀ ਤੇ
ਅਨਾਦੰ ਬਿਭੂਤੇ॥੧੮੭॥	ਆਦਿ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਸੰਪਦਾ ਵਾਲੇ ਨੂੰ।੧੮੭।
ਕਲੰਕਾਰ ਰੂਪੇ ਅਲੰਕਾਰ ਅਲੰਕੇ[੩੨੪]॥	ਸੁੰਦਰਤਾ ਦੇ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹੋ ਤੇ ਭੂਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਭੂਸ਼ਨ ਰੂਪ ਹੋ।
ਨਮੋ ਆਸ ਆਸੇ[੩੨੫]	ਨਮ: ਹੈ ਆਸ਼ਾ ਵਿਚ ਆਸ਼ਾ ਰੂਪ ਨੂੰ।
ਨਮੋ ਬਾਕ ਬੰਕੇ[੩੨੬]॥	ਨਮ: ਹੇ ਸੁੰਦਰ ਵਾਕਾਂ ਵਾਲੇ ਨੂੰ।
ਅਭੰਗੀ ਸਰੂਪੇ	ਸਰੂਪ (ਆਪ ਦਾ) ਅਟੁਟ ਹੈ,
ਅਨੰਗੀ ਅਨਾਮੇ॥	ਦੇਹ ਰਹਿਤ ਹੈ (ਤੇ) ਨਾਮ ਰਹਿਤ ਹੈ।
ਤ੍ਰਿਭੰਗੀ ਤ੍ਰਿਕਾਲੇ[੩੨੭]	ਤਿੰਨਾਂ ਕਾਲਾਂ ਵਿਚ ਤਿੰਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਕਰਤਾ ਹੈਂ।
ਅਨੰਗੀ ਅਕਾਮੇ॥੧੮੮॥	ਸ਼ਰੀਰ ਰਹਿਤ ਹੈਂ ਤੇ ਵਾਸ਼ਨਾ ਰਹਿਤ ਹੈਂ।੧੮੮।
ਏਕ ਅਛਰੀ ਛੰਦ॥	ਨਾਮ ਛੰਦ ਦਾ।
ਅਜੈ॥	ਨਾ ਜਿਤਿਆ ਜਾਣ ਵਾਲਾ (ਹੈਂ)
ਅਲੈ॥	ਨਾਸ਼ ਤੋਂ ਰਹਿਤ (ਹੈਂ)।
ਅਭੈ॥	ਬੇਡਰ (ਹੈਂ)।
ਅਬੈ॥੧੮੯॥	ਬਿਕਾਰ ਤੋਂ ਰਹਿਤ (ਹੈਂ)।੧੮੯।
ਅਭੂ॥	ਜਨਮ ਤੋਂ ਰਹਿਤ (ਹੈਂ)।
ਅਜੂ[੩੨੮]॥	ਅਚੱਲ (ਹੈਂ)।
ਅਨਾਸ॥	ਨਾਸ਼ ਤੋਂ ਰਹਿਤ (ਹੈਂ)।
ਅਕਾਸ[੩੨੯]॥੧੯੦॥	ਪੂਰਨ (ਬ੍ਰਹਮ ਹੈਂ)।੧੯੦।

੩੧੯. ਭੁਜ=ਭੋਗਣਾ, ਅਨੰਦ ਲੈਣਾ। ਵਾ, ਭੋਜਨ ਵਿਚ ਭੋਜਨ ਰੂਪ ਬੀ ਅਰਥ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਭਾਵ, ਭੋਜਨ ਦੇ ਰਸ ਤੋਂ ਹੈ। ੩੨੦. ਸੰਸ:, ਪਾ=ਰਖਜਾ ਕਰਨੀ। (ਅ) ਪਾਨ ਪਾਨੇ=ਪੀਣ ਜੋਗ ਪਦਾਰਥਾਂ ਵਿਚ ਤੂੰ ਪੀਣ ਦਾ ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ ਹੈਂ। (ੲ) ਪਾਨੀ ਵਿਚ ਪਾਨੀ ਰੂਪ ਨੂੰ। ੩੨੧. ਕਲ=ਗਿਣਤੀ ਅਰਥ ਬੀ ਹੈ। ੩੨੨. ਹਨੇਰੀ ਝੱਖੜ ਵੇਖਕੇ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਣ ਸੂਰਜ ਹੈ। ਇਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਸ਼ਾਂਤ ਰੂਪ ਸਾਈਂ ਕਲਹ ਕਰਤਾ ਬੀ ਹੈ। ੩੨੩. ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ ਵਿਚ ਇੰਦ੍ਰੈ ਰੂਪ। ੩੨੪. ਕਲ=ਸੁੰਦਰਤਾ। ਸ਼ਾਂਤੀ। ਅਲੰਕੇ=ਭੂਸ਼ਲ ਰੂਪ। (ਅ) ਵਾ, ਕਲੰਕਾਰ=ਕਲੰਕ ਦਾਗ ਦੇ ਲਾਉਣੇ ਵਾਲੇ ਬੀ ਹੋ ਤੇ ਭੂਸ਼ਨ ਰੂਪ ਬੀ ਹੋ। ਭਾਵ, ਮੰਦ ਕਰਮਾਂ ਤੇ ਕਲੰਕ ਲਾਂਦੇ ਹੋ, ਬੰਦਗੀ ਕਰਨ ਤੇ ਸੋਭਾ ਦੇਂਦੇ ਹੋ। ੩੨੫. ਪੰਜਾਬੀ ਆਸ। ਜੇ ਪਾਠ ਆਸਜ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਅਰਥ ਮੂੰਹ। (ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਆਸਜ=ਮੂੰਹ)। (ਅ) ਆਸਾ (ਧਾਰੀਆਂ ਦੇ) ਆਸਾ (ਪੂਰਕ) ਹੋ। ੩੨੬. ਬੰਕੇ=ਕਟਾਖਜਾਂ ਵਾਲੇ (ਬਾਕ=) ਵਾਕ ਹਨ ਜਿਸਦੇ। (ਅ) ਜੇ ਪਾਠ ਬਾਂਕ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਬਾਂਕ ਬੰਕੇ=ਬਾਂਕਿਆਂ ਦੇ ਬਾਂਕੇ ਭਾਵ ਛਬਿਧਾਰੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਛਬਿਧਾਰੀ। ੩੨੭. ਵਾ, ਤਿੰਨਾਂ ਕਾਲਾਂ ਦਾ। ੩੨੮. ਸੰਸ:, ਜੂ=ਚਾਲ। ਗਤੀ। ੩੨੯. ਅਕਾਸ਼ ਵਤ ਪਰੀ-ਪੂਰਣ, ਯਾ ਵ੍ਯਾਪਕ ਬ੍ਰਹਮ।

ਅਰੀਜ॥	ਨਾਸ਼ ਤੋਂ ਰਹਿਤ (ਹੈਂ)।
ਅਭੰਜ॥	ਅਟੁੱਟ (ਹੈਂ)।
ਅਲੱਖ॥	ਸਮਝ ਤੋਂ ਪਰੇ।
ਅਭੱਖ[੩੩੦]॥੧੯੧॥	ਕਹਿਣ ਤੋਂ ਪਰੇ।੧੯੧।
ਅਕਾਲ॥	ਕਾਲ ਤੋਂ ਰਹਿਤ।
ਦਿਆਲ॥	ਕ੍ਰਿਪਾਲੂ।
ਅਲੇਖ॥	ਲਿਖਿਤ ਯਾ ਲੇਖੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ।
ਅਭੇਖ॥੧੯੨॥	ਰੂਪ ਯਾ ਭੇਸ ਤੋਂ ਰਹਿਤ।੧੯੨।
ਅਨਾਮ॥	ਨਾਮ ਰਹਿਤ।
ਅਕਾਮ ਅਗਾਹ[੩੩੧]॥	ਕਾਮਨਾ ਰਹਿਤ। ਅਥਾਹ।
ਅਢਾਹ[੩੩੨]॥੧੯੩॥	ਅਪਾਰ।੧੯੩।
ਅਨਾਥੇ[੩੩੩]॥	ਸ੍ਵਾਮੀ ਰਹਿਤ।
ਪ੍ਰਮਾਥੇ॥	ਦਲਣ ਵਾਲਾ।
ਅਜੋਨੀ॥	ਜੂਨ ਤੋਂ ਰਹਿਤ।
ਅਮੋਨੀ[੩੩੪]॥੧੯੪॥	ਬਾਣੀ ਦਾ ਮਾਲਕ।੧੯੪।
ਨ ਰਾਗੇ॥ ਨ ਰੰਗੇ॥	ਨਾ ਮੋਹ ਹੈ ਨਾ ਰੰਗ ਹੈ (ਉਸਦਾ ਕੋਈ)।
ਨ ਰੂਪੇ॥ ਨ ਰੇਖੇ॥੧੯੫॥	ਨਾ ਰੂਪ ਹੈ। ਨਾ ਚਿੰਨ੍ਹ ਹੈ।੧੯੫।
ਅਕਰਮੰ॥ ਅਭਰਮੰ	ਕ੍ਰਿਯਾ ਰਹਿਤ ਹੈ। ਅਵਿੱਦਜਾ ਰਹਿਤ ਹੈ।
ਅਰੀਜੇ ਅਲੇਖੇ॥੧੯੬॥	ਅਵਿਨਾਸ਼ (ਹੈ)। ਲਿਖਣ ਯਾ ਲੇਖੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ।੧੯੬।

---

੩੩੦. ਜੋ ਭਾਖਿਆ ਨਾ ਜਾਏ, ਕਿਹਾ ਨਾ ਜਾ ਸਕੇ।
੩੩੧. ਜਿਸਦਾ ਡੂੰਘ ਨਾ ਲੱਭੇ। ਜੋ ਗਾਹਿਆ ਨਾ ਜਾ ਸਕੇ।
੩੩੨. ਬੇ ਕਿਨਾਰਾ। (ਢਾਹ=ਕਿਨਾਰਾ)।
੩੩੩. ਭਾਵ, ਉਸ ਤੋਂ ਵਡਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ।
੩੩੪. ਅ+ਮੋਨੀ=ਜੋ ਚੁਪ ਨਾਂ ਰਹੇ। ਜੋ ਵਕਤਾ ਹੋਵੇ।

ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ॥	ਨਾਮ ਛੰਦ ਦਾ।
ਨਮਸਤੁਲ ਪ੍ਰਣਾਮੇ[੩੩੫]	ਨਮ: ਹੈ ਨਮਸਕਾਰ ਯੋਗ ਨੂੰ
ਸਮਸਤੁਲ ਪ੍ਰਣਾਸੇ॥	(ਜੋ) ਸਭ ਦਾ ਸੰਘਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।
ਅਗੰਜੁਲ ਅਨਾਮੇ[੩੩੬]	ਨਾਸ਼ ਰਹਿਤ ਨਾਮ ਰਹਿਤ
ਸਮਸਤੁਲ ਨਿਵਾਸੇ[੩੩੭]**॥**	ਸਭਨਾਂ ਵਿਚ ਵਸਦਾ ਹੈਂ।
ਨ੍ਰਿਕਾਮੰ ਬਿਭੂਤੇ[੩੩੮]	ਕਾਮਨਾ ਰਹਿਤ(ਫਿਰ ਸਭ)ਸੰਪਦਾ(ਦਾ ਮਾਲਕ)
ਸਮਸਤੁਲ ਸਰੂਪੇ॥	(ਤੇ) ਸਾਰੇ ਸਰੂਪਾਂ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।
ਕੁਕਰਮੰ ਪ੍ਰਣਾਸੀ	ਮੰਦ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਕਰਤਾ (ਹੈ ਤੇ)
ਸੁਧਰਮੰ ਬਿਭੂਤੇ[੩੩੯]**॥੧੯੭॥**	ਚੰਗੇ ਧਰਮਾਂ ਦੀ ਵਿਭੂਤੀ (ਦੇਣ ਵਾਲਾ) ਹੈ।੧੯੭।
ਸਦਾ ਸੱਚਿਦਾਨੰਦ	ਸਦਾ ਸਤਿ ਚੈਤਨ ਤੇ ਅਨੰਦ ਹੈਂ
ਸੱਤ੍ਰੰ ਪ੍ਰਣਾਸੀ[੩੪੦]**॥**	(ਤੂੰ) (ਤੇ) ਵੈਰੀਆਂ ਦਾ ਨਾਸ਼ਕ ਹੈਂ।
ਕਰੀਮੁਲ[੩੪੧] **ਕੁਨਿੰਦਾ**[੩੪੨]	ਦਿਆਲੂਆਂ ਦਾ ਰਚਨੇ ਵਾਲਾ
ਸਮਸਤੁਲ ਨਿਵਾਸੀ॥	ਤੇ ਸਭ ਵਿਚ ਨਿਵਾਸ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ।
ਅਜਾਇਬ ਬਿਭੂਤੇ[੩੪੩]	ਅਚਰਜ (ਹੈ ਤੇਰੀ) ਵਿਭੂਤੀ
ਗਜਾਇਬ ਗਨੀਮੇ॥	ਸ਼ੱਤ੍ਰੂਆਂ ਤੇ ਗ਼ਜ਼ਬ(ਕਹਿਰ)ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।
ਹਰੀਅੰ ਕਰੀਅੰ	ਲੈ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ, ਰਚਨੇ ਵਾਲਾ,
ਕਰੀਮੁਲ ਰਹੀਮੇ॥੧੯੮॥	ਕ੍ਰਿਪਾਲੂ (ਅਤੇ)ਰਹਮ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ (ਹੈਂ) ।੧੯੮।

੩੩੫. ਪ੍ਰਣਾਮ=ਨਮਸਕਾਰ। ਜੇ ਪਾਠ ਪਰਿਣਾਮ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਅਰਥ ਹੋਊ, ਤਬਦੀਲ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ।
੩੩੬. ਅਨਾਮ=ਨਾਮ ਰਹਿਤ। ਅਨਾਮਯ=ਰੋਗ ਰਹਿਤ। ੩੩੭. ਸਰਬ ਵਿਆਪਕ।
੩੩੮. ਵਾ, ਜਿਸਦੀ ਸੰਪਦਾ ਨਿਸ਼ਕਾਮਤਾ ਹੈ। ੩੩੯. ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਧਰਮ ਨਾਲ ਤੂੰ ਵਿਭੂਤੀਮਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈਂ। (ਅ) ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਧਰਮ ਨਾਲ ਤੂੰ ਵਿਭੂਖਣ ਕਰਦਾ ਹੈਂ। ੩੪੦. ਸਤਿ+ਚਿਤ+ਆਨੰਦ=ਸਚੁੱਦਾਨੰਦ। ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਸਰੂਪ ਲੱਛਣ ਇਹ ਹੈ, ਉਹ, 'ਹੈ', 'ਚੇਤਨ' ਹੈ ਤੇ 'ਆਨੰਦ' ਹੈ। ਉਹੀ ਫਿਰ ਵੈਰੀ ਨਾਸ਼ਕ ਹੈ। ਇਹ ਉਸਦਾ ਤਟਸਥ ਲੱਛਣ ਹੈ। ੩੪੧. ਅ਼ਰਬੀ, ਕਰਮ=ਬਖਸ਼ਸ਼। ਕਰੀਮ ਬਖਸ਼ਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ।
੩੪੨. ਕੁਨਿੰਦਹ=ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਰਚਨ ਵਾਲਾ। ਭਾਵ, ਬਖਸ਼ਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਰਚਨਹਾਰ ਤੂੰ ਹੈਂ।
੩੪੩. ਐਸ਼੍ਰਜ, ਸੰਪਦਾ, ਦੌਲਤ, ਰੂਹਾਨੀ ਤਾਕਤ।

ਚੱਤ੍ਰ ਚੱਕ੍ਰ ਵਰਤੀ	ਚਹੁੰ ਕੁੰਟਾਂ ਵਿਚ ਵਿਆਪਕ ਤੇ
ਚੱਤ੍ਰ ਚੱਕ੍ਰ ਭੁਗਤੇ॥	ਚਾਰ ਚੱਕਾਂ ਦਾ ਭੋਗਤਾ ਹੈਂ।
ਸੁਯੰਭਵ[੩੪੪] ਸੁਭੰ	ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਆਪ ਪ੍ਰਗਟ ਹੈ ਤੇ ਸ਼ੋਭ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ
ਸਰਬਦਾ ਸਰਬ ਜੁਗਤੇ[੩੪੫]॥	ਸਦਾ ਸਭ ਨਾਲ ਜੁੜ ਰਿਹਾ ਹੈ।
ਦੁਕਾਲੰ[੩੪੬] ਪ੍ਰਣਾਸੀ	ਦੋ ਸਮਿਆਂ ਦੇ ਨਿਵਾਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ,
ਦਇਆਲੰ ਸਰੂਪੇ॥	ਕ੍ਰਿਪਾਲੂ ਰੂਪ ਵਾਲਾ ਹੈ।
ਸਦਾ ਅੰਗ ਸੰਗੇ	ਸਦਾ ਅੰਗ ਸੰਗ (ਨਾਲ) ਹੈ ਤੇ
ਅਭੰਗੀ ਬਿਭੂਤੇ॥੧੯੯॥੧॥ ੨੪॥	ਨਾਸ਼ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ ਵਿਭੂਤੀ ਉਸਦੀ (ਯਾ ਸਰੂਪ ਉਸਦਾ)।੧੯੯।੧॥੨੮॥

੩੪੪. ਸੁਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼।

੩੪੫. ਵਾ, ਸਭ ਨੂੰ ਜੋੜਿਆ ਹੈ। ਵਾ, ਯੋਗਤਾ ਵਿਚ ਰੱਖਿਆ ਹੈ। ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਮੇਲ ਸੁਭਾਵ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਫਲ ਆਦਿਕ ਰਚੇ ਹਨ। ੩੪੬. ਦੁ+ਕਾਲ=ਦੋ ਕਾਲ। ਜਨਮ ਮਰਨ ਦੇ ਦੋ ਸਮੇਂ ਭਯੰਕਰ ਹਨ। ਕਰਤਾਰ ਹੀ ਦੁਹਾਂ ਤੋਂ ਰੱਖਯਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਦੁਖਕਾਲ=ਕਾਲ ਸਮਾਂ। ਮਾੜਾ ਸਮਾਂ।

ਤ੍ਵਪ੍ਰਸਾਦਿ ਸਵਯੇ॥ ਪਾ.੧੦

ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਵਿਚੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੇ ਸਵੱਯੇ

ਸ੍ਰਾਵਗ ਸੁਧ ਸਮੂਹ ਸਿਧਾਨ ਕੇ ਦੇਖਿ ਫਿਰਿਓ ਘਰ ਜੋਗ ਜਤੀ ਕੇ॥

ਸ੍ਰਾਵਗੀਆਂ, ਸੁੱਧਾਂ, ਸਾਰੇ ਸਿਧਾਂ, ਜੋਗੀਆਂ ਤੇ ਜਤੀਆਂ ਦੇ ਘਰ (ਮੈਂ) ਦੇਖਦਾ ਫਿਰਿਆ।

ਸੂਰ ਸੁਰਾਰਦਨ ਸੁਧ ਸੁਧਾਦਿਕ* ਸੰਤ ਸਮੂਹ ਅਨੇਕ ਮਤੀ ਕੇ॥ ਸਾਰੇ ਹੀ ਦੇਸ ਕੋ ਦੇਖਿ ਰਹਿਓ ਮਤ ਕੋਊ ਨ ਦੇਖੀਅਤ ਪ੍ਰਾਨਪਤੀ ਕੇ॥ ਸ੍ਰੀ ਭਗਵਾਨ ਕੀ ਭਾਇ ਕ੍ਰਿਪਾ ਹੂੰ ਤੇ ਏਕ ਰਤੀ ਬਿਨੁ ਏਕ ਰਤੀ ਕੇ॥੧॥

ਸੂਰਮਿਆਂ, ਰਾਕਸ਼ਾਂ, ਸ਼ੁਧ ਕੀਤਿਆਂ ਤੇ ਸ੍ਵਰਨ ਧਰਮੀਆਂ ਆਦਿ ਅਨੇਕ ਮਤਾਂ ਦੇ (ਬੀ) ਬੜੇ ਸੰਤ (ਵੇਖੇ) ਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਾਰੇ ਮਤਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਦਾ ਰਿਹਾ (ਪਰ ਅਫਸੋਸ ਕਿ ਐਸਾ ਮਤ) ਕੋਈ ਨਾ ਡਿਠਾ (ਜਿਸ ਨੂੰ) ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਮਤ (ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕੇ), (ਕਿਉਂਕਿ ਕਿਸੇ ਵਿਚ ਵੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਹੀ)। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਰਤੀ (ਤੇ ਉਸ ਦੀ) ਮਿਹਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਏਹ ਸਾਰੇ ਹੀ ਇਕ ਰੱਤੀ ਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਤੁੱਛ ਹਨ)॥੧॥

ਪਦਾਰਥ— ਸ੍ਰਾਵਗ= (ਸੰਸ:, ਸ਼੍ਰਾਵਕ) ਬੁੱਧ ਭਿਖਸ਼ੂ। (ਅ) ਜੈਨੀ, (ੲ) ਨਾਸਤਿਕ। ਸੁਧ=ਪਵਿਤ੍ਰ, ਸੁੱਛ, ਖਾਲਸ, ਨਿਰਦੋਖ, ਬੇਐਬ। ਸਿਧਾਨ ਕੇ=ਯੋਗ ਦੀਆਂ ਵਿਭੂਤੀਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ, ਪੂਰਨ ਯੋਗੀਆਂ ਦੇ, ਸ਼ਕਤੀ ਸਿਧ ਪੁਰਖਾਂ ਦੇ। ਜੋਗ=ਜੋਗੀ, ਹਠ ਯੋਗ ਦਾ ਅਭਜਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲੇ, ਗੋਰਖ ਨਾਥ ਦੇ ਮੰਨਣ ਵਾਲੇ। ਜਤੀ=ਤਿਆਗੀ, ਸੰਨਜਾਸੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇੰਦਰੀਆਂ ਤੇ ਜਿੱਤ ਪਾ ਲਈ ਹੋਵੇ ਤੇ ਸੰਸਾਰਕ ਪਕੜਾਂ ਤੋਂ ਆਜ਼ਾਦ ਹੋ ਰਹੇ ਹੋਣ। ਸੂਰ=ਸੂਰਮੇ। ਸੁਰਾਰਦਨ=ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਵੈਰੀ, ਰਾਖਸ਼। ਸੁਧ=ਕਿਸੇ ਵਿਧਰਮ ਤੋਂ ਜੋ ਧਰਮ ਵਿਚ ਸੰਸਕਾਰਿਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹੋਣ। (ਅ) ਸ਼ਿਵ। ਸੁਧਾਦਿਕ=ਸਵਰਨ ਜਾਤੀ, ਅਧਿਕ ਸ਼ੁਧ। (ਅ) ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪੀਣ ਵਾਲੇ, ਦੇਵਤੇ। ਪ੍ਰਾਨਪਤੀ=ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਦਾ ਮਾਲਕ, ਕਰਤਾਰ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ। ਭਗਵਾਨ=ਪੂਜਨੀਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ, ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ। ਭਾਇ=ਪ੍ਰੇਮ, ਪ੍ਰੀਤ, ਪੁਕਾਰ, ਤਰ੍ਹਾਂ, ਵੀਚਾਰ, ਚਮਕ। ਰਤੀ=ਪਰੇਮ, ਪ੍ਰੀਤ। (ਅ) ਰੱਤੀ= ਇਕ ਛੋਟੇ ਤੋਂ ਛੋਟਾ ਤੋਲ ਜੋ ੮ ਚਾਵਲ ਦੇ ਭਾਰ ਬਰਾਬਰ ਗਿਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਭਾਵ ਹੈ ਤੁੱਛ।

---

* ਇਕ ਪੁਰਾਤਨ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਲਿਖਤੀ ਬੀੜ ਵਿਚ ਪਠਾਂਤ੍ਰ 'ਸੁਧਾਧ੍ਰਮ' ਬੀ ਦੇਖਣ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ। ਫਿਰ ਉਸ ਦਾ ਅਰਥ ਹੋਊ-ਸ਼ੁਧ ਧਰਮ ਧਾਰਨ ਵਾਲੇ।

ਮਾਤੇ ਮਤੰਗ ਜਰੇ ਜਰ ਸੰਗ
ਅਨੂਪ ਉਤੰਗ ਸੁਰੰਗ ਸਵਾਰੇ॥

ਬੇਮਿਸਾਲ, ਗ੍ਰਾਂਡੀਲ, ਸੁਹਣੇ ਸੁਹਣੇ ਰੰਗਾਂ ਦੇ (ਝੁੱਲਾਂ ਨਾਲ) ਸੁਆਰੇ ਹੋਏ, ਜ਼ਰੀ ਜਾਂ ਸੋਨੇ ਨਾਲ ਮੜ੍ਹੇ ਹੋਏ (ਬੇਸ਼ੁਮਾਰ) ਮਸਤ ਹਾਥੀ (ਪਾਸ ਹੋਣ)।

ਕੋਟ ਤੁਰੰਗ ਕੁਰੰਗ ਸੇ ਕੂਦਤ
ਪਉਨ ਕੇ ਗਉਨ ਕੋ ਜਾਤ ਨਿਵਾਰੇ॥

(ਫੇਰ) ਕਰੋੜਾਂ ਹੋਣ (ਪਾਸ) ਘੋੜੇ, ਹਰਨਾਂ ਵਾਂਗ ਕੁੱਦਣ ਵਾਲੇ (ਤੇ ਚਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਤਨੀ ਤੇਜ਼ ਹੋਵੇ ਕਿ) ਹਵਾ ਦੇ ਵੇਗ ਨੂੰ ਵੀ ਪਿਛੇ ਛਡ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਹੋਣ।

ਭਾਰੀ ਭੁਜਾਨ ਕੇ ਭੂਪ ਭਲੀ ਬਿਧਿ
ਨਿਆਵਤ ਸੀਸ ਨ ਜਾਤ ਬਿਚਾਰੇ॥

(ਫੇਰ) ਭਾਰੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਵਾਲੇ ਰਾਜੇ (ਸਤਿਕਾਰ ਵਿਚ) ਸੁਹਣੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਗੇ ਸੀਸ ਨਿਵਾਉਣ ਵਾਲੇ ਵੀ ਹੋਣ (ਐਤਨੇ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੇਣਤੀ ਦਾ) ਵੀਚਾਰ (ਹੀ) ਨਾ ਹੋ ਸਕੇ।

ਏਤੇ ਭਏ ਤੋ ਕਹਾਂ ਭਏ ਭੂਪਤ
ਅੰਤ ਕੋ ਨਾਂਗੇ ਹੀ ਪਾਇ ਪਧਾਰੇ॥
੨॥

ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ (ਕਿਸੇ) ਮਹਾਰਾਜੇ (ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ) ਹੋਵੇ ਭੀ ਤਾਂ (ਉਸ ਪਾਸ) ਕੀਹ ਹੋਇਆ? (ਭਾਵ ਕੁਛ ਬੀ ਨਹੀਂ, ਕਿਉਂਕਿ) ਅੰਤ ਨੂੰ (ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਜਦ ਟੁਰਨਾ ਹੈ) ਨੰਗੇ ਪੈਰ ਹੀ (ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ) ਟੁਰ ਜਾਣਾ ਹੈ॥੨॥

ਪਦਾਰਥ— ਮਾਤੇ=ਮਸਤ, ਨਸ਼ੇ ਵਿਚ ਝੂੰਮ ਰਹੇ। ਮਤੰਗ=ਹਾਥੀ। ਜਰੇ=ਜੜੇ ਹੋਏ, ਮੜ੍ਹੇ ਹੋਏ, ਸਜਾਏ ਹੋਏ। ਜਰ=(ਫਾ:, ਜ਼ਰ), ਸੋਨਾ। ਅਨੂਪ=ਜਿਸ ਦੀ ਉਪਮਾਂ ਨਾ ਹੋ ਸਕੇ। ਬੇਮਿਸਾਲ। ਉਤੰਗ=ਉੱਚੇ, ਗ੍ਰਾਂਡੀਲ, ਵਿਸ਼ਾਲ। ਸੁਰੰਗ=ਸੁਹਣੇ ਰੰਗਾਂ ਦੇ। ਕੋਟ=ਕਰੋੜਾਂ ਹੀ । (ਅ) ਕਿਲ੍ਹੇ। ਤੁਰੰਗ=ਘੋੜੇ। ਕੁਰੰਗ=ਹਰਨ। ਪਉਨ ਕੇ ਗਉਨ=ਹਵਾ ਦੀ ਚਾਲ, ਵਾਯੂ ਦਾ ਵੇਗ। ਭੁਜਾਨ=ਬਾਹਵਾਂ, ਭਾਵ ਹੈ ਭਾਰੀ ਫੌਜਾਂ ਵਾਲੇ।

ਜੀਤ ਫਿਰੈ ਸਭ ਦੇਸ ਦਿਸਾਨ ਕੋ
ਬਾਜਤ ਢੋਲ ਮ੍ਰਿਦੰਗ ਨਗਾਰੇ॥
ਗੁੰਜਤ ਗੂੜ ਗਜਾਨ ਕੇ ਸੁੰਦਰ
ਹਿੰਸਤ* ਹੈਂ ਹਯਰਾਜ ਹਜਾਰੇ॥
ਭੂਤ ਭਵਿਖ ਭਵਾਨ ਕੇ ਭੂਪਤਿ
ਕਉਨੁ ਗਨੈ ਨਹੀ ਜਾਤਿ ਬਿਚਾਰੇ॥
ਸ੍ਰੀਪਤਿ ਸ੍ਰੀ ਭਗਵਾਨ ਭਜੇ ਬਿਨੁ
ਅੰਤ ਕਉ ਅੰਤਕੇ ਧਾਮ ਸਿਧਾਰੇ॥੩॥

(ਜੋ) ਢੋਲ, ਮ੍ਰਿਦੰਗ ਤੇ ਨਗਾਰੇ ਵਜਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਜਿੱਤਦੇ ਫਿਰੇ ਸਭ ਦਿਸ਼ਾਂ ਤੇ ਦਿਸ਼ਾਵਾਂ ਨੂੰ। (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਾਸ) ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਹੀ (ਮਸਤੀ ਵਿਚ ਮਦੇ ਤੇ) ਗੂੜੇ ਗੂੰਜਦੇ ਹਾਥੀ (ਅਤੇ) ਸੁੰਦਰ ਸ਼ੋਮਣੀ ਘੋੜੇ ਹਿਣਕਦੇ ਸਨ। ਬੀਤ ਚੁਕੇ ਸਮੇਂ ਦੇ, ਵਰਤਮਾਨ (ਸਮੇਂ ਦੇ ਤੇ) ਅਗੋਂ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸਮੇਂ ਦੇ (ਐਸੇ) ਰਾਜੇ (ਕਿੰਨੇ ਕੁ ਹੋਏ ਯਾ ਹੋਣਗੇ?) ਕੌਣ ਗਿਣਕੇ ਦੱਸ ਸਕਦਾ ਹੈ, (ਕਦੇ) ਨਹੀਂ ਲੇਖਾ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਮਾਇਆ ਦੇ ਪਤੀ ਪੂਜਨੀਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾ (ਓਹ ਸਾਰੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਜਾ ਕੇ ਮੁਕਤਿ ਨਹੀਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਣਗੇ; ਸਗੋਂ ਓਹ ਸਭੇ) ਅੰਤ ਨੂੰ ਜਮ ਦੇ ਘਰ ਹੀ ਜਾਣਗੇ॥੩॥

* ਕਈ ਥਾਈਂ ਪਾਠ 'ਹੰਸਤ' ਹੈ, ਅਰਥ ਓਹੀ ਹਨ ਜੋ 'ਹਿੰਸਤ' ਦੇ ਹਨ। (ਹਿੰਣਕਦੇ)

ਪਦਾਰਥ— ਦਿਸਾਨ=ਤਰਫਾਂ, ਪਾਸੇ; ਭਾਵ ਚੁਫੇਰੇ। ਮ੍ਰਿਦੰਗ=ਲੰਮੇਰੀ ਢੋਲਕ। ਨਗਾਰੇ=ਧੌਂਸੇ। ਗੁੰਜਤ=ਗੂੰਜਦੇ, ਮਦਮੱਤੇ ਹਾਥੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੰਨਾਂ ਉਪਰ ਭੌਰੇ ਗੂੰਜਦੇ ਹੋਣ। ਹਾਥੀਆਂ ਦੀ ਇਹ ਇਕ ਗੁਣਸ਼ੀਲ ਸੁੰਦਰਤਾ ਗਿਣੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਗੂੜ=ਗੂੜੇ, ਡਾਢੇ। ਗਜਾਨ=ਗਜ ਦਾ ਬਹੁ ਵਚਨ, ਹਾਥੀ। ਹਿੰਸਤ=ਹਿਣਕਦੇ ਹਨ। ਹਯਰਾਜ=ਘੋੜਿਆਂ ਦੇ ਰਾਜੇ, ਮੁਰਾਦ ਹੈ ਚੋਟੀ ਦੇ ਘੋੜੇ। ਭੂਤ=ਬੀਤ ਚੁਕਾ ਸਮਾਂ। ਭਵਿਖ=ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਸਮਾਂ। ਭਵਾਨ=ਵਰਤਮਾਨ ਸਮਾਂ। ਸ੍ਰੀਪਤਿ=ਮਾਇਆ ਦਾ ਸੁਆਮੀ, ਪ੍ਰਭੂ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ। ਭਗਵਾਨ=ਭਗਵਾਨ, ਸਰਵ ਗੁਣ ਸੰਪੰਨ ਪੂਜਨੀਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ। ਅੰਤਕੇ=ਅੰਤਕੇ ਵਾਲੇ ਦੇ, ਯਮਰਾਜ ਦੇ ਅੰਤਕ=ਜਮ। ਧਾਮ=ਜਮਪੁਰੀ।

(**ਨੋਟ:** ਪਿਛਲੇ ਦੋ ਸਵੱਯਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਰਾਜਿਆਂ ਦੇ ਬਲ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਮ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਗਿਣ ਕੇ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਇਹ ਬਲ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਮ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਨਹੀਂ। ਹੁਣ ਇਸ ਸਵੱਯੇ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਾਜਿਆਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਧਾਰਮਕ ਰੁਚੀ ਰਖਦੇ, ਤੀਰਥ ਨ੍ਹਾਉਂਦੇ, ਦਇਆ, ਦਾਨ, ਜੋਗ, ਤਪ ਆਦਿ ਕਰਦੇ ਅਥਵਾ, ਵੇਦਾਂ, ਪੁਰਾਣਾਂ ਦੇ ਸਿਆਣੇ ਪਾਠਕ ਹਨ:-)

ਤੀਰਥ ਨਾਨ ਦਇਆ ਦਮ ਦਾਨ
ਸੁ ਸੰਜਮ ਨੇਮ ਅਨੇਕ ਬਿਸੇਖੈ॥
ਬੇਦ ਪੁਰਾਨ ਕਤੇਬ ਕੁਰਾਨ ਜਮੀਨ
ਜਮਾਨ ਸਬਾਨ ਕੇ ਪੇਖੈ॥
ਪਉਨ ਅਹਾਰ ਜਤੀ ਜਤਧਾਰ ਸਬੈ
ਸੁ-ਬਿਚਾਰ ਹਜਾਰਕ ਦੇਖੈ॥
ਸ੍ਰੀ ਭਗਵਾਨ ਭਜੇ ਬਿਨੁ ਭੂਪਤਿ
ਏਕ ਰਤੀ ਬਿਨੁ ਏਕ ਨ ਲੇਖੈ॥੪॥

(ਜੋ) ਤੀਰਥਾਂ ਦੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਦੇ, ਦਯਾ ਵਿਚ (ਆ ਕੇ) ਮਾਯਾ ਦਾ ਦਾਨ ਦੇਂਦੇ, ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੜੇ ਸੰਯਮ ਤੇ ਨੇਮ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਵੇਦ, ਪੁਰਾਣ, ਕਤੇਬ, ਕੁਰਾਣ (ਆਦਿ) ਸਭ (ਧਰਮ ਪੁਸਤਕਾਂ ਤੇ) ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਅਸਮਾਨ (ਦੀ ਵਿਦਯਾ) ਦੇ ਦੇਖਣਹਾਰ (ਭਾਵ ਸਿਆਣੇ ਪਾਠਕ) ਹਨ। (ਫੇਰ ਹਠ ਯੋਗੀ ਐਸੇ ਹਨ ਕਿ ਬਿਨਾ ਕੁਛ ਖਾਧੇ ਪੀਤੇ) ਪੌਣ ਅਹਾਰੀ (ਰਹਿ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਜਤੀ ਹਨ, ਸੰਨਯਾਸ ਧਾਰਨ ਵਾਲੇ ਹਨ ਤੇ ਐਸੀਆਂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸੁਹਣੀਆਂ ਵੀਚਾਰਾਂ (ਦੇ ਮਾਲਕ) ਦੇਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। (ਪਰ ਓਹ) ਰਾਜੇ ਬੀ ਪੂਜਨੀਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸਿਮਰੇ ਬਿਨਾਂ (ਤੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਦੀ) ਲਾਲੀ (ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ) ਬਿਨਾ (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਕਿਸੇ) ਇਕ ਲੇਖੇ ਵਿਚ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੇ॥੪॥

ਪਦਾਰਥ— ਨਾਨ=ਨ੍ਹਾਉਣਾ। ਇਸ਼ਨਾਨ। ਦਇਆ=ਤਰਸ। ਦਮ=ਦਾਮ, ਰੁਪੱਯਾ ਪੈਸਾ, ਮਾਇਆ। ਸੰਜਮ=ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਵਲੋਂ ਰੋਕਣਾ, ਧਾਰਨਾ, ਧਿਆਨ, ਸਮਾਧੀ ਆਦਿ ਕਰਨੇ। ਨੇਮ=ਬੰਨ੍ਹੇ ਹੋਏ ਅਸੂਲਾਂ ਤੇ ਚੱਲਣਾ। (ਅ) ਸਰੀਰ ਦੇ ਚੱਕਰ ਜੋ ਛੇ ਗਿਣੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਕਤੇਬ=ਕਿਤਾਬਾਂ, ਜੋ ਅਸਮਾਨੋਂ ਉਤਰੀਆਂ ਮੰਨੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ; ਜੈਸੇ : ਤੌਰੇਤ, ਜ਼ਬੂਰ, ਅੰਜੀਲ, ਕੁਰਾਨ। ਕੁਰਾਨ=ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਧਰਮ ਪੁਸਤਕ। ਜਮੀਨ=ਧਰਤੀ, ਪ੍ਰਿਥਵੀ। ਜਮਾਨ=ਆਸਮਾਨ ਦੇ। (ਅ) ਜਮਾਨੇ ਦੇ। ਸਬਾਨ=ਸਭਨਾਂ ਦੇ। ਪੇਖੈ=ਵੇਖਣਹਾਰ। (ਅ) ਵੇਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪਉਨ ਆਹਾਰ=ਹਵਾ ਉਪਰ ਹੀ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ, ਜੋ ਰੋਟੀ ਪਾਣੀ ਨਾਂ ਖਾ ਕੇ ਕੇਵਲ ਹਵਾ ਹੀ ਭੱਖਦੇ ਹੋਣ। ਜਤੀ=ਇਸਤ੍ਰੀ ਦੀ ਛੁਹ ਤੋਂ ਬਚਣ ਵਾਲੇ, ਤਿਆਗੀ, ਸੰਨਯਾਸ ਧਾਰਨ ਵਾਲੇ। ਜਤ=ਸੰਨਯਾਸ, ਤਯਾਗ। ਸੁਬਿਚਾਰ=ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਵੀਚਾਰਾਂ। ਰਤੀ=ਲਾਲੀ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਦਾ ਰੰਗ।

ਸੁਧ ਸਿਪਾਹ ਦੁਰੰਤ ਦੁਬਾਹ ਸੁ ਸਾਜ ਸਨਾਹ ਦੁਰਜਾਨ ਦਲੈਂਗੇ॥	(ਜਿਹੜੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਡੀ) ਫੌਜ ਸਿੱਖੀ ਹੋਈ ਹੈ (ਜਿਸ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਬਿਕਟ ਤੋਂ ਬਿਕਟ) ਵੈਰੀ ਦਬ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਸਾਜ਼ੋ ਸਾਮਾਨ ਸੰਜੋਅ ਆਦਿਕ (ਯੁੱਧ ਦਾ ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਇਤਨਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ) ਵੈਰੀਆਂ ਨੂੰ ਦਲ ਸੁੱਟਾਂਗੇ (ਸਾਡਾ ਟਾਕਰਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇਗਾ)।
ਭਾਰੀ ਗੁਮਾਨ ਭਰੇ ਮਨ ਮੈ ਕਰਿ ਪਰਬਤ ਪੰਖ ਹਲੈ ਨ ਹਲੈਂਗੇ॥	(ਫੇਰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ) ਮਨ ਵਿਚ ਭਾਰੀ ਗੁਮਾਨ ਭਰੇ ਹੋਏ ਹਨ (ਕਿ ਅਸੀਂ) ਪਰਬਤਾਂ ਨੂੰ ਖੰਭ ਵਾਂਗ ਹਿਲਾ ਸਕਦੇ ਹਾਂ (ਪਰ ਆਪ ਕਿਸੇ ਤੋਂ) ਨਹੀਂ ਹਿੱਲਾਂਗੇ, (ਭਾਵ ਸਾਨੂੰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹਿਲਾ ਸਕੇਗਾ)।
ਤੋਰਿ ਅਰੀਨ ਮਰੋਰਿ ਮਵਾਸਨ ਮਾਤੇ ਮਤੰਗਨ ਮਾਨ ਮਲੈਂਗੇ॥	ਵੈਰੀਆਂ ਨੂੰ ਤੋੜ ਦਿਆਂਗੇ, ਆਕੀਆਂ ਨੂੰ ਮਰੋੜ ਦਿਆਂਗੇ, ਤੇ ਮਸਤ ਹਾਥੀਆਂ ਦਾ ਮਾਨ ਮਲ ਸੁੱਟਾਂਗੇ। (ਪਰ ਓਹ ਏਥੇ ਥਿਰ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਣਗੇ)।
ਸ੍ਰੀਪਤਿ ਸ੍ਰੀ ਭਗਵਾਨ ਕ੍ਰਿਪਾ ਬਿਨੁ ਤਿਆਗਿ ਜਹਾਨੁ ਨਿਦਾਨ ਚਲੈਂਗੇ॥ ੫॥	ਮਾਇਆ ਪਤੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਮਿਹਰ (ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ) ਬਿਨਾਂ ਹੀ ਓਹ ਅੰਤ ਨੂੰ ਜਹਾਨ ਛੱਡ ਕੇ ਚਲੇ ਜਾਣਗੇ (ਤੇ ਖ਼ਾਕ ਵਿਚ ਮਿਲ ਜਾਣਗੇ)॥੫॥

ਪਦਾਰਥ— ਸੁੱਧ=ਸਰਵ ਗੁਣ ਪੂਰਤ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਨੁਕਸ ਨਾਂ ਹੋਵੇ, ਭਾਵ ਸਿੱਖੀ ਹੋਈ ਫੌਜ। ਸਿਪਾਹ=(ਫਾ:) ਫੌਜ। ਦੁਰੰਤ=ਵੈਰੀ, ਮੂਰਖ, ਦੁਸ਼ਟ। (ਅ) ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅੰਤ ਪਾਉਣਾ ਔਖਾ ਹੋਵੇ। ਦੁਬਾਹ=ਦਬ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। (ਅ) ਦੋ ਬਾਹਾਂ ਵਾਲੇ ਭਾਵ ਦੂੱਗਣੀ ਸੈਨਾ ਵਾਲੇ। ਸਨਾਹ=ਜ਼ਰਾ ਬਕਤਰ, ਸੰਜੋਅ। ਦੁਰਜਾਨ=ਵੈਰੀਆਂ ਨੂੰ। ਦਲੈਂਗੇ=ਦਰੜ ਸੁੱਟਾਂਗੇ। ਗੁਮਾਨ=ਹੰਕਾਰ। ਪਰਬਤ=ਪਹਾੜ। ਪੰਖ=ਖੰਭ। ਅਤਿ ਹੌਲੀ ਸ਼ੈ। ਅਰੀਨ=ਵੈਰੀਆਂ ਨੂੰ। ਮਵਾਸਨ=ਆਕੀਆਂ ਨੂੰ। ਮਾਤੇ=ਮਸਤੇ ਹੋਏ। ਮਤੰਗਨ=ਹਾਥੀਆਂ ਦਾ। ਮਾਨ=ਹੰਕਾਰ, ਮਦ। ਸ੍ਰੀਪਤਿ=ਮਾਇਆ ਦਾ ਪਤੀ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ। ਭਗਵਾਨ=ਪੂਜਨੀਕ, ਗੁਣ-ਸ਼ੀਲ ਹਸਤੀ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ। ਨਿਦਾਨ=ਅੰਤ ਨੂੰ।

ਬੀਰ ਅਪਾਰ ਬਡੇ ਬਰਿਆਰ ਅਬਿਚਾਰਹਿ ਸਾਰ ਕੀ ਧਾਰ ਭਛਯਾ॥	ਵਡੇ ਬਲਵਾਨ ਬੇਅੰਤ ਯੋਧੇ ਜੋ ਬਿਨਾਂ ਝਿਜਕ ਸ਼ਸਤ੍ਰਾਂ ਦੀ ਧਾਰ ਰੱਖਦੇ ਹਨ;
ਤੋਰਤ ਦੇਸ ਮਲਿੰਦ ਮਵਾਸਨ ਮਾਤੇ ਗਜਾਨ ਕੇ ਮਾਨ ਮਲਯਾ॥	ਦੇਸਾਂ ਨੂੰ ਤੋੜ ਦਿੰਦੇ, ਆਕੀਆਂ ਨੂੰ ਦਰੜ ਦਿੰਦੇ ਤੇ ਮਸਤੇ ਹੋਏ ਹਾਥੀਆਂ ਦੇ ਮਾਨ ਮਲ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।
ਗਾੜ੍ਹੇ ਗੜ੍ਹਾਨ ਕ ਤੋੜਨਹਾਰ ਸੁ ਬਾਤਨ ਹੀ ਚਕਚਾਰ ਲਵਯਾ॥	(ਅਤੇ ਜੋ) ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਿਲ੍ਹਿਆਂ ਦੇ ਤੋੜਨ ਵਾਲੇ ਹਨ ਤੇ ਗੱਲਾਂ ਬਾਤਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਚਾਰੇ ਚਕ ਜਿੱਤ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।
ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਸਭ ਕੋ ਸਿਰਨਾਇਕ	(ਇਨ੍ਹਾਂ) ਸਭਨਾਂ (ਸੂਰਮੇ ਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਸਾਮਾਨਾ) ਦਾ

ਜਾਚਕ ਅਨੇਕ ਸੁ ਏਕ ਦਿਵਯਾ ॥੬॥

ਮਾਲਕ, ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਨੇਤਾ (ਕੋਈ ਰਾਜਾ ਮਹਾਰਾਜਾ ਨਹੀਂ, ਪਰ) ਓਹ (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ) ਹੈ (ਜਿਸ ਅੱਗੇ) ਮੰਗਤੇ ਅਨੇਕ ਹਨ (ਤੇ ਸਭਨਾਂ ਨੂੰ ਦਾਤਾਂ) ਦੇਣਹਾਰ (ਕੇਵਲ ਉਹ) ਇਕੋ ਹੈ॥੬॥

ਪਦਾਰਥ— ਬੀਰ=ਸੂਰਮੇ। ਯੋਧੇ। ਅਪਾਰ=ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਾਰ ਨਾ ਪਾਇਆ ਜਾਏ, ਬੇਅੰਤ। ਬਰਿਆਰ=ਬਲਵਾਨ। ਅਬਿਚਾਰਹਿ=ਬਿਨਾ ਸੋਚੇ ਵਿਚਾਰੇ। ਬਿਨਾ ਝਿਜਕ। ਸਾਰ=ਲੋਹਾ। ਭਾਵ ਸ਼ਸਤ੍ਰ। ਭਛਯਾ=ਖਾਂਦੇ ਹਨ। ਮਲਿੰਦ=ਮਲ ਦਿੰਦੇ, ਦਰੜ ਦਿੰਦੇ। ਮਵਾਸਨ=ਆਕੀਆਂ ਨੂੰ। ਮਾਤੇ=ਮਸਤੇ ਹੋਏ। ਗਜਾਨ=ਹਾਥੀਆਂ। ਮਲਯਾ=ਮਲ ਦਿੰਦੇ। ਗਾੜ੍ਹੇ=ਪੱਕੇ, ਮਜ਼ਬੂਤ। ਗੜ੍ਹਾਨ=ਕਿਲ੍ਹਿਆਂ ਦੇ। ਬਾਤਨ ਹੀ=ਗੱਲਾਂ ਬਾਤਾਂ ਨਾਲ ਭਾਵ ਸੌਖੇ ਹੀ। ਚਕ ਚਾਰ=ਚਾਰੇ ਚੱਕ, ਭਾਵ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਉਤੇ ਚਾਰੋਂ ਪਾਸੇ। ਲਵਯਾ=ਲੈ ਲੈਂਦੇ, ਜਿੱਤ ਲੈਂਦੇ। ਸਾਹਿਬ=ਮਾਲਕ। ਸਿਰ ਨਾਇਕ=ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਮਾਲਕ। ਵੱਡਾ ਆਗੂ। ਚੋਟੀ ਦਾ ਨੇਤਾ। ਜਾਚਕ=ਮੰਗਤੇ। ਦਿਵਯਾ=ਦੇਣਹਾਰ, ਦਾਤਾ।

ਦਾਨਵ ਦੇਵ ਫਨਿੰਦ ਨਿਸਾਚਰ ਭੂਤ ਭਵਿਖ ਭਵਾਨ ਜਪੈਂਗੇ॥

ਦੈਂਤ, ਦੇਵਤੇ, ਸ਼ੇਸ਼ਨਾਗ, ਪਿਸ਼ਾਚ, ਬੀਤ ਚੁਕੇ, ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਤੇ ਵਰਤਮਾਨ ਸਮੇਂ ਦੇ (ਸਭਨਾਂ ਨੇ ਜਦ ਉਸ ਦਾਤੇ ਦੀ ਕਲਾ ਦਾ ਝਲਕਾਰਾ) ਦੇਖਿਆ (ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ) ਜਪਣ ਲਗ ਜਾਣਗੇ।

ਜੀਵ ਜਿਤੇ ਜਲ ਮੈਂ ਥਲ ਮੈਂ ਪਲ ਹੀ ਪਲ ਮੈਂ ਸਭ ਥਾਪ ਥਪੈਂਗੇ॥

(ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਕੁੱਲ) ਜੀਵ ਜਿੰਨੇ ਜਲ ਵਿਚ (ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਜਾਂ) ਥਲ ਵਿਚ (ਉਸੇ ਵੇਲੇ) ਪਲ ਹੀ ਪਲ ਵਿਚ ਸਾਰੇ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਭਗਤੀ ਦਾ) ਥਾਪ ਥਪ ਲੈਣਗੇ।

ਪੁੰਨ ਪ੍ਰਤਾਪਨ ਬਾਢ ਜੈਤ ਧੁਨਿ ਪਾਪਨ ਕੇ ਬਹੁ ਪੁੰਜ ਖਪੈਂਗੇ॥

ਵਿਜੈ ਦੀ ਧੁਨੀ ਦੇ ਨਾਲ ਪੁੰਨਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਵਧ ਜਾਏਗਾ ਤੇ ਪਾਪਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਮੜ੍ਹੇ ਸੜ ਜਾਣਗੇ।

ਸਾਧ ਸਮੂਹ ਪ੍ਰਸੰਨ ਫਿਰੈਂ ਜਗ ਸਤ੍ਰ ਸਭੈ ਅਵਿਲੋਕ ਚਪੈਂਗੇ॥੭॥

ਜਗਤ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਸਾਧੂ ਪ੍ਰਸੰਨ ਫਿਰਨਗੇ ਤੇ ਵੈਰੀ ਸਾਰੇ ਛੁਪ ਜਾਣਗੇ॥੭॥

ਪਦਾਰਥ— ਦਾਨਵ=ਦੈਂਤ, ਰਾਖਸ਼। ਦੇਵ=ਦੇਵਤੇ। ਫਨਿੰਦ=ਸ਼ੇਸ਼ਨਾਗ। ਨਿਸਾਚਰ=ਰਾਤ ਨੂੰ ਫਿਰਨ ਵਾਲੇ: ਭੂਤ, ਚੋਰ, ਗਿਦੜ, ਉੱਲੂ ਆਦਿ। ਭੂਤ=ਬੀਤ ਚੁਕਾ ਸਮਾਂ। ਭਵਿਖ=ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਸਮਾਂ। ਭਵਾਨ=ਵਰਤਮਾਨ ਕਾਲ। ਥਾਪ=ਸਥਾਪਨ ਕਰਨਾ, ਕਾਇਮ ਕਰਨਾ। (ਅ) ਮਾਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ। ਥਾਪ ਥਪੈਂਗੇ=ਮਾਨ ਵਾਲੀ। ਰਚਨਾ ਰਚ ਲੈਣਗੇ, ਭਾਵ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕਰ ਲੈਣਗੇ। ਬਾਢ=ਵਧੇਗਾ। ਜੈਤ ਧੁਨਿ=ਵਿਜੈ ਦੀ ਧੁਨੀ, ਫਤਹ ਦਾ ਡੰਕਾ। ਪੁੰਜ=ਸਮੂਹ। ਮੜ੍ਹੇ। ਖਪੈਂਗੇ=ਨਾਸ਼ ਹੋ ਜਾਣਗੇ, ਸੜ ਜਾਣਗੇ। ਅਵਿਲੋਕ=ਵੇਖ ਕੇ। ਭਾਵ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਚਮਤਕਾਰ ਤੱਕ ਕੇ। ਚਪੈਂਗੇ=ਛਪ ਜਾਣਗੇ। ਦਬ ਜਾਣਗੇ। ਕੁਚਲੇ ਜਾਣਗੇ।

ਮਾਨਵ ਇੰਦ੍ਰ ਗਜਿੰਦ੍ਰ ਨਰਾਧਿਪ ਜੌਨ ਤ੍ਰਿਲੋਕ ਕੋ ਰਾਜ ਕਰੈਂਗੇ॥

ਮਨੁੱਖ, ਰਾਜੇ, ਹਾਥੀਆਂ ਦੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ, ਨਰਪਤੀ ਜਿਹੜੇ (ਭਾਵੇਂ) ਤਿੰਨਾਂ ਲੋਕਾ ਦਾ ਬੀ ਰਾਜ ਕਰਨਗੇ।

ਕੋਟਿ ਇਸਨਾਨ ਗਜਾਦਿਕ ਦਾਨਿ ਅਨੇਕ ਸੁਅੰਬਰ ਸਾਜਿ ਬਰੈਂਗੇ॥

ਕ੍ਰੋੜਾਂ (ਤੀਰਥਾਂ ਦਾ) ਇਸ਼ਨਾਨ ਹਾਥੀ ਆਦਿਕਾਂ ਦਾ ਦਾਨ (ਦੇਣਗੇ) ਤੇ ਸ੍ਵਯੰਬਰ ਸਾਜ ਸਾਜ ਕੇ ਅਨੇਕ (ਰਾਜ ਕੰਨਜਾਵਾਂ) ਨੂੰ ਵਰਨਗੇ।

ਬ੍ਰਹਮ ਮਹੇਸਰ ਬਿਸਨੁ ਸਚੀਪਤਿ ਅੰਤਿ ਫਸੇ ਜਮ ਫਾਸਿ ਪਰੈਂਗੇ॥

ਜੇ ਨਰ ਸ੍ਰੀਪਤਿ ਕੇ ਪ੍ਰਸਿ ਹੈਂ ਪਗ ਤੇ ਨਰ ਫੇਰਿ ਨ ਦੇਹਿ ਧਰੈਂਗੇ॥੮॥

(ਨਾਂ ਨਿਰਾ ਓਹ ਸਗੋਂ ਬ੍ਰਹਮਾ, ਸ਼ਿਵਜੀ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਤੇ ਸਚੀ ਦਾ ਪਤੀ (ਇੰਦ੍ਰ) ਕਾਲ ਦੇ (ਪੰਜੇ ਵਿਚ) ਫਸੇ ਹੋਏ ਹਨ ਤੇ ਜਮ ਦੀ ਫਾਹੀ (ਵਿਚ ਸਦਾ) ਪੈਂਦੇ ਰਹਿਣਗੇ, (ਪਰ) ਜਿਹੜੇ ਨਰ ਮਾਇਆ ਦੇ ਪਤੀ (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ) ਦੇ ਚਰਨ ਪਰਸਣਗੇ ਓਹ ਨਰ (ਭਾਵੇਂ ਓਹ ਕੋਈ ਬੀ ਹੋਣ) ਫੇਰ ਜਨਮ ਨਹੀਂ ਧਾਰਨਗੇ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਉਣਾ ਜਾਣਾ ਮੁੱਕ ਜਾਏਗਾ)। ॥੮॥

ਪਦਾਰਥ— ਮਾਨਵ=ਮਨੁੱਖ। ਇੰਦ੍ਰ=ਰਾਜੇ। ਗਜਿੰਦ੍ਰ=ਹਾਥੀਆਂ ਦਾ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ, ਐਰਾਵਤ। ਨਰਾਧਿਪ=ਨਰਾਂ ਦੇ ਸੁਆਮੀ, ਰਾਜੇ। ਜੌਨ=ਜੇਹੜੇ। ਤ੍ਰਿਲੋਕ=ਤਿੰਨੇ ਲੋਕ : ਅਕਾਸ਼, ਪਤਾਲ ਤੇ ਮਾਤ-ਲੋਕ। ਕੋਟਿ=ਕ੍ਰੋੜਾਂ। ਸੁਅੰਬਰ=ਕੰਨਜਾ ਦੇ ਆਪਣੇ ਵਰ (ਪਤੀ) ਨੂੰ ਆਪ ਚੁਣਨ ਦੀ ਰਸਮ। ਮਹੇਸਰ=ਸ਼ਿਵਜੀ। ਸਚੀਪਤਿ=ਇੰਦ੍ਰ। ਇੰਦ੍ਰਾਣੀ ਪਤੀ। ਅੰਤਿ=ਮੌਤ, ਕਾਲ। ਫਾਸਿ=ਫਾਹੀ। ਸ੍ਰੀਪਤਿ=ਮਾਯਾ ਦਾ ਪਤੀ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ, ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ। ਸ੍ਰੀ ਪਤਿ (ਲਛਮੀ ਦਾ ਪਤੀ) ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਬੀ ਅਰਥ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਉਹ ਇਥੇ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੀਜੀ ਸਤਰ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਨੂੰ ਜਨਮ ਮਰਨ ਦੇ ਗੇੜ ਵਿਚ ਫਸਿਆ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੱਸ ਆਏ ਹਨ, ਇਥੇ ਮੁਰਾਦ ਅਕਾਲ ਤੇ ਅਜੋਨੀ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੀ ਹੈ। ਪ੍ਰਸਿ ਹੈਂ ਪਗ =ਪੈਰ ਪਰਸਣਗੇ, ਪੈਰ ਛੋਹਣਗੇ, ਭਾਵ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੀ ਪ੍ਰੇਮਾ-ਭਗਤੀ ਵਿਚ ਲੀਨਤਾ ਯਾ ਸਿਮਰਨ ਦੇ ਰੰਗ ਰਸ ਦੇ ਮਾਣਨ ਵਾਲੇ ਹੋਣਗੇ।

ਕਹਾ ਭਯੋ ਜੋ ਦੋਊ ਲੋਚਨ ਮੂੰਦਕੈ ਬੈਠਿ ਰਹਿਓ ਬਕ ਧਿਆਨ ਲਗਾਯੋ॥

ਕੀਹ ਹੋ ਗਿਆ ਜੇ (ਤੂੰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰੇਮ ਤੋਂ ਕੋਰੇ ਰਹਿਕੇ) ਦੋਵੇਂ ਅੱਖਾਂ ਮੁੰਦਕੇ ਬਗਲੇ ਵਾਂਗ ਧਿਆਨ ਲਾ ਕੇ ਬੈਠਾ ਰਿਹੋਂ।

ਨ੍ਹਾਤ ਫਿਰਿਓ ਲੀਏ ਸਾਤ ਸਮੁੰਦ੍ਰਨ ਲੋਕ ਗਇਓ ਪਰਲੋਕ ਗਵਾਇਓ॥

ਜੇ ਸੱਤਾਂ ਸਮੁੰਦ੍ਰਾਂ ਦੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਲਈ ਬੀ ਫਿਰਦਾ ਰਿਹੋਂ (ਤਾਂ ਬੀ ਕੀਹ ਹੋਇਆ ਤੂੰ ਤਾਂ) ਲੋਕ (ਤੋਂ ਬੀ) ਗਿਓਂ (ਤੇ ਪ੍ਰਲੋਕ (ਬੀ) ਗੁਆ ਲਿਆ।

ਬਾਸੁ ਕੀਓ ਬਿਖਿਆਨ ਸੁ ਬੈਠਕੈ ਐਸੇ ਹੀ ਐਸ ਸੁ ਬੈਸ ਬਿਤਾਯੋ॥

(ਕਿਉਂਕਿ ਜ਼ਾਹਰਾ ਤਾਂ ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਜਾਣੇ ਇਹ ਸ਼ੁਭ ਕਰਮ ਕਰਦਾ ਰਿਹੋਂ, ਪਰ ਅੰਦਰੋਂ) ਵਸਦਾ ਰਿਹੋਂ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਵਿਚ ਖੁੱਭ ਕੇ ਤੇ ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ (ਤੂੰ ਸਾਰੀ ਆਪਣੀ) ਆਯੂ ਐਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਬਿਤਾ ਲਈ।

ਸਾਚੁ ਕਹੌਂ ਸੁਨ ਲੇਹੁ ਸਭੈ ਜਿਨਿ ਪ੍ਰੇਮ ਕੀਓ ਤਿਨ ਹੀ ਪ੍ਰਭੁ ਪਾਇਓ॥੯॥

ਸੁਣ ਲਓ ਸਾਰੇ ਹੀ! ਸੱਚ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ (ਕਿ) ਵਾਹਿਗੁਰੂ (ਕੇਵਲ) ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹੀ ਪਾਇਆ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ (ਉਸ ਦੇ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਦੀ ਪਿਆਰ-ਭਰੀ ਯਾਦ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਸਾ ਕੇ ਉਸ ਨਾਲ) ਪ੍ਰੇਮ ਕੀਤਾ ਹੈ (ਤੇ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ)॥੯॥

ਪਦਾਰਥ— ਕਹਾ ਭਯੋ=ਕੀਹ ਹੋਇਆ। ਲੋਚਨ=ਅੱਖਾਂ। ਬਕ=ਬਗਲਾ, ਜੋ ਮੱਛੀ ਦੀ ਤਾੜ ਵਿਚ ਮਾਨੋਂ ਸਮਾਧੀ ਲਾ ਕੇ ਖੜਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਨ੍ਹਾਤ=ਨ੍ਹਾਉਂਦਾ। ਲੋਕ=ਇਹ ਲੋਕ, ਸੰਸਾਰ। 'ਲੋਕ ਗਇਓਂ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ: ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਰਹਿਕੇ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਭਲਾ ਕੁਝ ਨਾ ਕੀਤਾ, ਕੋਈ ਜਗਤ ਭਲਾਈ ਨਾ ਕਰਨ ਕਰਕੇ ਜਗਤ ਵਲੋਂ ਜੇਹਾ ਆਇਆ ਤੇਹਾ ਨਾ ਆਇਆ। ਪਰਲੋਕ=ਪਰੇ ਦਾ ਲੋਕ, ਦੂਸਰਾ ਲੋਕ, ਸੁਰਗ, ਬੈਕੁੰਠ। 'ਪਰਲੋਕ ਗਵਾਯੋ' ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਪ੍ਰਭੂ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਉਸ ਦੀ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਯਾਦ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਦੇਸ਼ ਪਹੁੰਚਣਾ ਕਿਵੇਂ ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਸੋ ਪਰਲੋਕ ਬੀ ਗਵਾ ਲਿਆ। ਬਿਖਿਆਨ=ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਵਿਚ। ਬੈਠਕੈ=ਨਿੱਠ ਕੇ, ਖੁੱਭ ਕੇ। ਐਸ=ਐਸ਼ਾਂ ਵਿਚ। ਬੈਸ=ਆਯੂ,ਉਮਰਾ

ਕਾਹੂ ਲੈ ਪਾਹਨ ਪੂਜ ਧਰਿਓ ਸਿਰਿ ਕਾਹੂੰ ਲੈ ਲਿੰਗੁ ਗਰੇ ਲਟਕਾਇਓ॥

ਕਿਸੇ ਨੇ ਤਾਂ ਪੱਥਰ ਲੈ ਕੇ (ਆਪਣਾ) ਪੂਜ (ਠਾਕੁਰ ਬਣਾ ਲਿਆ ਤੇ ਉਸ ਅੱਗੇ) ਸਿਰ ਧਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਤੇ ਕਿਸੇ ਨੇ (ਸ਼ਿਵ) ਲਿੰਗ ਲੈ ਕੇ ਗਲ ਵਿਚ ਲਟਕਾ ਲਿਆ ਹੈ।

ਕਾਹੂੰ ਲਖਿਓ ਹਰਿ ਅਵਾਚੀ ਦਿਸਾ ਮਹਿ ਕਾਹੂ ਪਛਾਹ ਕੋ ਸੀਸ ਨਿਵਾਇਓ॥

ਕਿਸੇ ਨੇ ਸਮਝਿਆ ਹੈ ਕਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੱਖਣ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿਚ ਹੈ ਤੇ ਕਿਸੇ ਨੇ (ਪੱਛਮ ਵਿਚ ਖ਼ੁਦਾ ਵੱਸਦਾ ਸਮਝ ਕੇ) ਪੱਛਮ ਨੂੰ ਸਿਜਦਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ (ਯਥਾ:- 'ਦਖਨ ਦੇਸਿ ਹਰੀ ਕਾ ਬਾਸਾ ਪਛਿਮਿ ਅਲਹ ਮੁਕਾਮਾ॥' (ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਕਬੀਰ ਜੀ-੧੩੪੯))।

ਕੋਊ ਬੁਤਾਨ ਕੌ ਪੂਜਤ ਹੈ ਪਸੁ ਕੋਊ ਮ੍ਰਿਤਾਨ ਕੌ ਪੂਜਨ ਧਾਇਓ॥

ਕੋਈ ਪ੍ਰਾਣੀ ਬੁੱਤਾਂ ਨੂੰ ਪੂਜਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕੋਈ ਮੁਰਦਿਆਂ (ਪਿਤਰਾਂ ਯਾ ਮੜ੍ਹੀਆਂ) ਨੂੰ ਪੂਜਣ ਲਈ ਨੱਸਿਆ ਫਿਰਦਾ ਹੈ।

ਕੂਰ ਕ੍ਰਿਆ ਉਰਝਿਓ ਸਭ ਹੀ ਜਗ ਸ੍ਰੀ ਭਗਵਾਨ ਕੋ ਭੇਦੁ ਨ ਪਾਇਓ॥ ੧੦॥

(ਪਰਮ ਸ਼ੋਕ ਹੈ ਕਿ) ਸਾਰਾ ਹੀ ਜਗ ਕੂੜੀਆਂ ਕ੍ਰਿਆਵਾਂ ਵਿਚ ਫਸਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ (ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ) ਦੇ ਭੇਤ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਾ ਰਿਹਾ (ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਉਸ ਦੇ ਨਾਮ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਪਾਲਣ ਨਾਲ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਿਖਾਵੇ ਦੇ ਕਰਮਾਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ; 'ਜਿਨਿ ਪ੍ਰੇਮ ਕੀਓ ਤਿਨ ਹੀ ਪ੍ਰਭੁ ਪਾਇਓ)॥੧੦॥

ਪਦਾਰਥ— ਕਾਹੂੰ=ਕਿਸੇ ਨੇ। ਪਾਹਨ=ਪੱਥਰ, ਠਾਕੁਰ। ਲਿੰਗੁ=ਮੁਰਾਦ ਸ਼ਿਵ ਲਿੰਗ ਤੋਂ ਹੈ। ਅਵਾਚੀ=ਦੱਖਣ ਦਿਸ਼ਾ। ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਦੱਖਣ ਵਲ ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ 'ਓਂਕਾਰ ਨਾਥ' ਦੇ ਮੰਦਰ ਸੰਬੰਧੀ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀ ਸ਼ਰਧਾ ਵਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਹੈ। (ਅ) ਕਈ ਵਿਦ੍ਵਾਨ 'ਅਵਾਚੀ' ਦਾ ਅਰਥ 'ਪੂਰਬ' ਬੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਹਿੰਦੂ ਚੜ੍ਹਦੇ ਸੂਰਜ ਨੂੰ ਮੱਥੇ ਟੇਕਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਏਥੇ ਇਹ ਅਰਥ ਠੀਕ ਨਹੀਂ। ਪਛਾਹ=ਪੱਛਮ ਦਿਸ਼ਾ। ਪੱਛਮ ਵਲ ਮੱਕਾ ਹੋਣ ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਸਿਜਦਾ ਕਰਕੇ ਨਮਾਜ਼ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ। ਬੁਤਾਨ=ਬੁੱਤਾਂ ਨੂੰ। ਮਹਾਤਮਾ ਬੁੱਧ ਤਥਾ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ, ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦੇ ਬੁੱਤਾਂ ਨੂੰ। ਪਸੁ=ਪ੍ਰਾਣੀ। (ਅ) ਮੂਰਖ। ਪਸ਼ੂ। ਮ੍ਰਿਤਾਨ=ਮੁਰਦੇ, ਮਰ ਚੁਕੇ ਪਿਤਰਾਂ ਦੀਆਂ ਮੜ੍ਹੀਆਂ ਕਬਰਾਂ ਆਦਿ। ਕੂਰ=ਝੂਠੀਆਂ। ਕ੍ਰਿਆ=ਕਰਤੱਵਜ, ਕੰਮ। ਭੇਦੁ=ਭੇਤ, ਮਰਮ।

ਚੌਪਈ

ਕਬਿਯੋ ਬਾਚ ਬੇਨਤੀ॥
ਹਮਰੀ ਕਰੋ ਹਾਥ ਦੈ ਰੱਛਾ॥
ਪੂਰਨ ਹੋਇ ਚਿੱਤ ਕੀ ਇੱਛਾ॥
ਤਵ ਚਰਨਨ ਮਨ ਰਹੈ ਹਮਾਰਾ॥
ਅਪਨਾ ਜਾਨ ਕਰੋ ਪ੍ਰਿਤਿਪਾਰਾ॥੩॥

ਕਵੀ ਦੀ ਉਚਾਰੀ ਹੋਈ ਬੇਨਤੀ॥

ਸਾਡੀ ਹੱਥ ਦੇ ਕੇ ਰਾਖੀ ਕਰੋ (ਤਾਂ ਜੋ) ਚਿੱਤ ਦੀ ਇੱਛਾ ਪੂਰੀ ਹੋਵੇ ਤੇ ਆਪ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਸਾਡਾ ਮਨ ਰਹੇ; ਆਪਣਾ (ਦਾਸ) ਜਾਣਕੇ ਪਾਲਣਾ ਕਰੋ॥੩॥

ਹਮਰੈ ਦੁਸ਼ਟ ਸਭੈ ਤੁਮ ਘਾਵਹੁ॥
ਆਪ ਹਾਥ ਦੈ ਮੋਹਿ ਬਚਾਵਹੁ॥
ਸੁਖੀ ਬਸੈ ਮੋਰੋ ਪਰਵਾਰਾ॥
ਸੇਵਕ ਸਿੱਖ ਸਭੈ ਕਰਤਾਰਾ॥੪॥

ਸਾਡੇ ਵੈਰੀ ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੇ ਮਾਰ ਦਿਓ। ਆਪ ਹੱਥ ਦੇ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਬਚਾਓ, ਹੇ ਕਰਤਾਰ! ਮੇਰਾ ਪਰਵਾਰ ਸੁਖੀ ਵਸੇ (ਤੇ ਨਾਲੇ ਮੇਰੇ) ਸਿੱਖ ਸੇਵਕ ਸੱਭੇ ਹੀ (ਸੁਖੀ ਵੱਸਣ)॥੪॥

ਮੋ ਰੱਛਾ ਨਿਜ ਕਰ ਦੈ ਕਰੀਐ॥
ਸਭ ਬੈਰਨਿ ਕੋ ਆਜ ਸੰਘਰੀਐ॥
ਪੂਰਣ ਹੋਇ ਹਮਾਰੀ ਆਸਾ॥
ਤੋਰ ਭਜਨ ਕੀ ਰਹੈ ਪਿਆਸਾ॥੫॥

ਮੇਰੀ ਰੱਛਿਆ ਆਪਣਾ ਹੱਥ ਦੇ ਕੇ ਕਰੀਏ (ਮੇਰੇ) ਸਾਰੇ ਵੈਰੀਆਂ ਨੂੰ ਅੱਜ ਮਾਰ ਦੇਈਏ, (ਤਾਂ ਜੋ) ਸਾਡੀ ਇਹ ਆਸਾ ਪੂਰਨ ਹੋ ਜਾਵੇ ਕਿ ਤੇਰੇ ਭਜਨ ਦੀ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ (ਸਦਾ ਬਣੀ) ਰਹੇ॥੫॥

ਤੁਮਹਿ ਛਾਡਿ ਕੋ ਅਵਰ ਨ ਧਿਆਊਂ॥
ਜੋ ਬਰ ਚਾਹੋਂ ਸੁ ਤੁਮ ਤੇ ਪਾਊਂ॥
ਸੇਵਕ ਸਿੱਖ ਹਮਾਰੇ ਤਾਰੀਅਹਿ॥
ਚੁਨਿ ਚੁਨਿ ਸੱਤ੍ਰ ਹਮਾਰੇ ਮਾਰੀਅਹਿ॥੬॥

ਤੈਨੂੰ ਛੱਡਕੇ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੂੰ ਨਾ ਧਿਆਵਾਂ, ਜੋ ਵਰ ਚਾਹਵਾਂ ਉਹ ਤੈਥੋਂ ਹੀ ਪਾ ਲਵਾਂ, ਸੇਵਕ (ਤੇ) ਸਿੱਖ ਸਾਡੇ ਤਾਰ ਦਿਓ, ਚੁਣ ਚੁਣ ਕੇ ਸਾਡੇ ਵੈਰੀ ਮਾਰ ਦਿਓ॥੬॥

ਆਪੁ ਹਾਥ ਦੈ ਮੁਝੈ ਉਬਰੀਐ॥
ਮਰਣ ਕਾਲ ਕਾ ਤ੍ਰਾਸ ਨਿਵਰੀਐ॥
ਹੂਜੋ ਸਦਾ ਹਮਾਰੇ ਪੱਛਾ॥
ਸ੍ਰੀ ਅਸਿਧੁਜ ਜੂ ਕਰਿਯਹੁ ਰੱਛਾ॥੭॥

ਆਪ ਹੱਥ ਦੇ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਉਬਾਰੀਏ, ਮੌਤ ਦੇ ਵੇਲੇ ਦਾ ਭੈ ਦੂਰ ਕਰੀਏ। ਸਦਾ ਸਾਡੀ ਮਦਦ[1] ਪਰ (ਆਪ) ਹੋਵੋ। ਹੇ ਮਹਾਰਾਜ ਖੜਗਕੇਤੁ ਜੀ[2]! (ਸਾਡੀ) ਰੱਛਾ ਕਰੀਏ॥੭॥

ਰਾਖਿ ਲੇਹੁ ਮੁਹਿ ਰਾਖਨਹਾਰੇ॥
ਸਾਹਿਬ ਸੰਤ ਸਹਾਇ ਪਿਆਰੇ॥
ਦੀਨ ਬੰਧੁ ਦੁਸਟਨ ਕੇ ਹੰਤਾ॥
ਤੁਮ ਹੋ ਪੁਰੀ ਚਤੁਰ ਦਸ ਕੰਤਾ॥੮॥

ਹੇ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ! ਮੈਨੂੰ ਰੱਖ ਲੇਵੋ। ਹੇ ਸਾਹਿਬ, ਹੇ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਸਹਾਈ (ਤੇ) ਹੇ ਪਿਆਰੇ! (ਹੇ) ਗਰੀਬਾਂ ਦੇ ਸਹਾਯਕ[3] ਤੇ ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਦੇ ਮਾਰਨ ਵਾਲੇ! ਤੁਸੀਂ ਹੋ ਚੌਦਾਂ ਪੁਰੀਆਂ (ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ) ਸੁਆਮੀ॥੮॥

---

੧. ਪੱਛਾ=ਪੱਖ ਤੇ, ਮਦਦ ਪਰ। ੨. ਜਿਸ ਦੇ ਝੰਡੇ ਵਿਚ ਤਲਵਾਰ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਹੈ। ਭਾਵ ਵਾਹਿਗੁਰੂ।
੩. ਦੀਨਬੰਧ=ਦੀਨਾਂ ਦੇ ਸਹਾਯਕ। ਦੀਨਾਂ ਦੇ ਬਾਂਧਵ।

ਕਾਲ ਪਾਇ ਬ੍ਰਹਮਾ ਬਪੁ ਧਰਾ॥
ਕਾਲਪਾਇ ਸਿਵਜੂ ਅਵਤਰਾ॥
ਕਾਲ ਪਾਇ ਕਰ ਬਿਸਨ ਪ੍ਰਕਾਸਾ॥
ਸਕਲ ਕਾਲ ਕਾ ਕੀਆ ਤਮਾਸਾ॥੯॥
ਜਵਨ ਕਾਲ ਜੋਗੀ ਸਿਵ ਕੀਯੋ॥
ਬੇਦ ਰਾਜ ਬ੍ਰਹਮਾ ਜੂ ਥੀਯੋ॥
ਜਵਨ ਕਾਲ ਸਭ ਲੋਕ ਸਵਾਰਾ॥
ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਤਾਂਹਿ ਹਮਾਰਾ॥੧੦॥
ਜਵਨ ਕਾਲ ਸਭ ਜਗਤ ਬਨਾਯੋ॥
ਦੇਵ ਦੈਂਤ ਜੱਛਨ ਉਪਜਾਯੋ॥
ਆਦਿ ਅੰਤ ਏਕੈ ਅਵਤਾਰਾ॥
ਸੋਈ ਗੁਰੂ ਸਮਝਿਯੋ ਹਮਾਰਾ॥੧੧॥
ਨਮਸਕਾਰ ਤਿਸਹੀ ਕੋ ਹਮਾਰੀ॥
ਸਗਲ ਪ੍ਰਜਾ ਜਿਨ ਆਪ ਸਵਾਰੀ॥
ਸਿਵਕਨ ਕੋ ਸਿਵਗੁਨ ਸੁਖ ਦੀਯੋ॥
ਸੱਤ੍ਰਨ ਕੋ ਪਲ ਮੋ ਬਧ ਕੀਯੋ॥੧੨॥
ਘਟਿ ਘਟਿ ਕੇ ਅੰਤਰ ਕੀ ਜਾਨਤ॥
ਭਲੇ ਬੁਰੇ ਕੀ ਪੀਰ ਪਛਾਨਤ॥
ਚੀਟੀ ਤੇ ਕੁੰਚਰ ਅਸਥੂਲਾ॥
ਸਭਿ ਪਰ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦ੍ਰਿਸਟਿ ਕਰ ਫੂਲਾ॥
੧੩॥

ਸਮਾਂ ਪਾਕੇ ਬ੍ਰਹਮਾ ਨੇ ਸਰੀਰ ਧਾਰਿਆ। ਸਮਾਂ ਪਾ ਕੇ ਸ਼ਿਵਜੀ ਨੇ ਅਵਤਾਰ ਧਾਰਿਆ। ਸਮਾਂ ਪਾਕੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਆ। ਸਾਰਾ ਕਾਲ ਦਾ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਤਮਾਸ਼ਾ ਹੈ[1]॥੯॥

ਜਿਸਨੇ ਕਾਲ (ਦ੍ਵਾਰਾ) ਜੋਗੀ ਸ਼ਿਵ ਬਣਾਇਆ। ਵੇਦਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ਬ੍ਰਹਮਾਂ ਜੀ (ਜਿਸ ਕਰਕੇ) ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਕਾਲ (ਦੁਆਰਾ) ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸੁਆਰਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਡੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ॥੧੦॥

ਜਿਸਨੇ ਕਾਲ (ਦੁਆਰਾ) ਸਾਰਾ ਜਗਤ ਬਣਾਇਆ ਹੈ, ਦੇਵ ਦੈਂਤ ਤੇ ਯੱਖਾਂ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ, (ਉਹ) ਆਦ ਅੰਤ ਇਕੋ ਅਵਤਾਰ ਹੈ[2], ਉਹੋ ਸਾਡਾ ਗੁਰੂ ਸਮਝਣਾ॥੧੧॥

ਉਸ ਨੂੰ ਹੀ ਸਾਡੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ, ਸਾਰੀ ਪਰਜਾ ਜਿਸ ਨੇ ਆਪ ਸੁਆਰੀ ਹੈ। (ਅਪਣੇ) ਸੇਵਕਾਂ ਨੂੰ (ਉਸਨੇ) ਕਲਜਾਨ ਦੇ ਗੁਣ ਦਾ ਸੁਖ[3] ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਵੈਰੀਆਂ ਨੂੰ ਉਸ ਨੇ ਪਲ ਵਿਚ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ॥੧੨॥

ਹਰ ਸਰੀਰ ਦੀ (ਓਹ) ਅੰਦਰਲੀ ਗਲ ਜਾਣਦਾ ਹੈ। ਭਲੇ ਬੁਰੇ (ਸਭ) ਦੀ ਪੀੜ ਨੂੰ ਪਛਾਣਦਾ ਹੈ, ਕੀੜੀ (ਵਰਗੇ ਸੂਖਮ ਜੀਵਾਂ) ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਹਾਥੀ ਵਰਗੇ ਅਸਥੂਲ (ਜੀਵ ਜੋ ਹਨ ਉਹ) ਸਭ ਪਰ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਸੰਨ (ਹੁੰਦਾ) ਹੈ॥੧੩॥

---

੧. ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਬ੍ਰਹਮਾ ਬਿਸ਼ਨੁ ਆਦੀ ਉਸ ਪਰਮਾਤਮਾਂ ਨੇ ਕਾਲ ਦਾ ਤਮਾਸ਼ਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਰ ਆਪ ਨਿਹਕੇਵਲ ਹੈ। ਓਹ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ, ਸਮੇਂ ਦਾ ਬੀ ਕਰਤਾ ਹੈ, ਜਿਹਾ ਕਿ ਅਗ਼ਲੀਆਂ ਤੁਕਾਂ ਤੋਂ ਸਿੱਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। 'ਕਾਲ', 'ਕਲ' ਆਦਿਕ ਪਦ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਜੀ ਦੇ ਬੀ ਬੋਧਕ ਹਨ। ਯਥਾ- 'ਜੋ ਕਲ ਕੋ ਇਕ ਬਾਰ'...ਅੰਕ ੨੪। ਤਥਾ: 'ਕਾਲ ਪੁਰਖ ਕੇ ਹੁਕਮ ਸਿਉ' ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਅ:੨੪।

੨. ਉਹ ਆਦਿ ਅੰਤ ਏਕੰਕਾਰ ਹੈ, ਭਾਵ ਸਮੇਂ ਨਾਲ ਆਉਂਦਾ ਜਾਂਦਾ ਨਹੀਂ, ਕਿਸੇ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਉਤਰਦਾ। ਸੋ ਨਿਰੰਕਾਰ ਤੋਂ ਏਕੰਕਾਰ ਹੋਣਾ ਇਹੀ ਉਸ ਦੀ ਅਵਤਾਰਤਾ ਹੈ। ਸਰੀਰ ਧਾਰੀ ਅਵਤਾਰਤਾ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਉਸ ਦੇ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਵਿਚ ਗਿਣਦੇ ਹਾਂ। ਨਿਰੰਕਾਰ ਤੇ ਏਕੰਕਾਰ ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ ਇਕੋ ਹੈ। ਅਲਖ ਨਿਰੰਕਾਰ ਹੈ, ਜਦ ਇਕ ਕਿਹਾ ਤਾਂ ਉਹੋ ਏਕੰਕਾਰ ਹੈ। 'ਨਿਰੰਕਾਰੁ ਆਕਾਰੁ ਹੋਇ ਏਕੰਕਾਰੁ ਅਪਾਰ ਸਦਾਇਆ।' (ਵਾ: ਭਾ: ਗੁ: ੨੬/੨)

੩. ਸਿਵਗੁਣ=ਕਲਿਆਨ ਰੂਪੀ ਗੁਣ ਦਾ ਸੁਖ-ਭਾਵ ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਸੁਖ। (ਅ) ਸਿਵ ਗੁਣ=ਓਹ ਗੁਣ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਕਲਜਾਨ ਮਿਲੇ; ਤਾਂਤੇ ਦੈਵੀ ਸੰਪਦਾ ਦੇ ਗੁਣ।

ਸੰਤਨ ਦੁਖ ਪਾਏ ਤੇ ਦੁਖੀ॥
ਸੁਖ ਪਾਏ ਸਾਧਨ ਕੇ ਸੁਖੀ॥
ਏਕ ਏਕ ਕੀ ਪੀਰ ਪਛਾਨੈ॥
ਘਟਿ ਘਟਿ ਕੇ ਪਟ ਪਟ ਕੀ ਜਾਨੈ॥੧੪॥

ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਦੁੱਖ ਪਾਉਣੇ ਤੇ ਦੁਖੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਸਾਧੂਆਂ ਦੇ ਸੁਖ ਪਾਉਣੇ ਤੇ ਸੁਖੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਹਰ ਇਕ ਦੀ ਪੀੜ ਪਛਾਣਦਾ ਹੈ, ਹਿਰਦੇ ਹਿਰਦੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅੰਦਰ ਦੀ ਜਾਣਦਾ ਹੈ[1]॥੧੪॥

ਜਬ ਉਦਕਰਖ ਕਰਾ ਕਰਤਾਰਾ॥
ਪ੍ਰਜਾ ਧਰਤ ਤਬ ਦੇਹ ਅਪਾਰਾ॥
ਜਬ ਆਕਰਖ ਕਰਤ ਹੋ ਕਬਹੂੰ॥
ਤੁਮ ਮੈਂ ਮਿਲਤ ਦੇਹ ਧਰ ਸਭਹੂੰ॥੧੫॥

ਜਦ ਪਸਾਰਾ ਕਰਦਾ[2] ਹੈ ਕਰਤਾਰ ਤਦ ਪਰਜਾ ਬੇਅੰਤ ਦੇਹਾਂ ਨੂੰ ਧਾਰਦੀ ਹੈ। ਜਦ ਕਦੇ (ਫਿਰ) ਖਿੱਚ ਲੈਂਦੇ ਹੋ (ਆਪ ਤਾਂ) ਤੁਸਾਂ ਵਿਚ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਸਾਰੀਆਂ ਦੇਹਾਂ॥੧੫॥

ਜੇਤੇ ਬਦਨ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਸਭ ਧਾਰੈ॥
ਆਪ ਆਪਨੀ ਬੂਝ ਉਚਾਰੈ॥
ਤੁਮ ਸਭ ਹੀ ਤੇ ਰਹਤ ਨਿਰਾਲਮ॥
ਜਾਨਤ ਬੇਦ ਭੇਦ ਅਰੁ ਆਲਮ॥੧੬॥

ਜਿਤਨੇ ਮੂੰਹ[3] ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨੇ ਧਾਰੇ ਹਨ, (ਓਹ ਸਾਰੇ) ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਸਮਝ (ਮੂਜਬ) ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਤੁਸੀਂ ਸਭ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪ[4] ਰਹਿੰਦੇ ਹੋ, ਜਾਣਦੇ ਹੋ ਬੇਦਾਂ ਦੇ ਭੇਤ ਤੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ[5] ਨੂੰ ਬੀ॥੧੬॥

ਨਿਰੰਕਾਰ ਨਿਰਬਿਕਾਰ ਨ੍ਰਿਲੰਭ॥
ਆਦਿ ਅਨੀਲ ਅਨਾਦਿ ਅਸੰਭ॥
ਤਾਂਕਾ ਮੂੜ ਉਚਾਰਤ ਭੇਦਾ॥
ਜਾਕਾ ਭੇਵ ਨ ਪਾਵਤ ਬੇਦਾ॥੧੭॥

ਆਕਾਰ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ, ਵਿਕਾਰ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ, ਆਸਰੇ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ[6]। (ਸਭ) ਦੀ ਆਦਿ ਹੈ, ਸੰਖਜਾ ਤੋਂ ਰਹਿਤ[7] ਹੈ, (ਆਪ)-ਆਦਿ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋ, ਹੋਣੇ (ਜਨਮ) ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਭੇਤ ਵੇਦ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦਾ ਉਸ ਦਾ ਭੇਦ ਮੂਰਖ ਉਚਾਰਦਾ ਹੈ॥੧੭॥

ਤਾਕੋ ਕਰਿ ਪਾਹਨ ਅਨੁਮਾਨਤ॥
ਮਹਾ ਮੂੜ ਕਛੁ ਭੇਦ ਨ ਜਾਨਤ॥
ਮਹਾਦੇਵ ਕੋ ਕਹਤ ਸਦਾ ਸਿਵ॥
ਨਿਰੰਕਾਰ ਕਾ ਚੀਨਤ ਨਹਿ ਭਿਵ॥੧੮॥

(ਮੂਰਖ) ਉਸ ਨੂੰ ਪੱਥਰ ਕਰਕੇ ਮੰਨਦਾ ਹੈ, (ਉਹ) ਮਹਾਂ ਮੂਰਖ (ਹੈ, ਰੱਬ ਦਾ ਉਹ) ਕੁਛ ਭੇਦ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ, (ਜੋ) ਮਹਾਂਦੇਵ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ (ਕੇ ਇਹ ਸਦਾ ਸ਼ਿਵ=) ਸਦਾ ਕਲਜਾਨ ਰੂਪ (ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਹੈ), (ਉਹ) ਨਿਰੰਕਾਰ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦਾ ਭੇਦ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ॥੧੮॥

---

੧. ਅਥਵਾ, ਹਰ ਸਰੀਰ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਦੇ (ਅੰਦਰਲੇ) ਪਰਦਿਆਂ ਦੀ ਜਾਣਦਾ ਹੈ।

੨. ਆਕਰਖ ਉਹ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ ਜੋ ਫੈਲਾਉ ਦੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਨੂੰ ਕੇਂਦ੍ਰ ਵਲ ਖਿੱਚ ਲੈਂਦੀ ਹੈ (Centripetal)। ਉਦਕਰਖ ਉਹ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ ਜੋ ਕੇਂਦ੍ਰ ਤੋਂ ਪਦਾਰਥਾਂ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਵਲ ਸੱਟਦੀ ਹੈ (Centrifugal) ਧਾਤੂ ਹੈ ਕ੍ਰਿਖ= ਖਿੱਚਣਾ।

੩. ਅ:, ਬਦਨ=ਸਰੀਰ। ਸੰ:, ਵਦਨ-ਮੂੰਹ।

੪. ਨਿਰਾਲਮ=ਨਿਰਾਲਾ ਰਹਿਣਾ ਵਾਲਾ, ਨਿਰਲੇਪ। (ਅ) ਨਿਰ+ਆਲਮ=ਜਗਤ ਤੋਂ ਵੱਖਰਾ।

੫. ਅ:, ਆਲਮ=ਵਿਦਵਾਨ। ਆਲਮ=ਸੰਸਾਰ।

੬. ਨ੍ਰਿਲੰਭ=ਨਿਰ+ਅਲੰਬ=ਆਸਰੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾ। (ਅ) ਨਿਰ+ਲੰਭ=ਜਿਸ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਠਨ ਹੈ।

੭. ਅ+ਨੀਲ=ਗਿਣਤੀ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਬੇਸ਼ੁਮਾਰ। (ਅ) ਰੰਗ ਤੋਂ ਰਹਤ। ਭਾਵ ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਰਹਿਤ।

ਆਪ ਆਪਨੀ ਬੁਧਿ ਹੈ ਜੇਤੀ॥
ਬਰਣਤ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਤੁਹਿ ਤੇਤੀ॥
ਤੁਮਰਾ ਲਖਾ ਨ ਜਾਇ ਪਸਾਰਾ॥
ਕਿਹ ਬਿਧਿ ਸਜਾ ਪ੍ਰਿਥਮ ਸੰਸਾਰਾ॥੧੯॥

ਏਕੈ ਰੂਪ ਅਨੂਪ ਸਰੂਪਾ॥
ਰੰਕ ਭਯੋ ਰਾਵ ਕਹੀ ਭੂਪਾ॥
ਅੰਡਜ ਜੇਰਜ ਸੇਤਜ ਕੀਨੀ॥
ਉਤਭੁਜ ਖਾਨਿ ਬਹੁਰ ਰਚਿ ਦੀਨੀ॥੨੦॥

ਕਹੂੰ ਫੂਲ ਰਾਜਾ ਹ੍ਵੈ ਬੈਠਾ॥
ਕਹੂੰ ਸਿਮਟਿ ਭਯੋ ਸੰਕਰ ਇਕੈਠਾ॥
ਸਗਰੀ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਦਿਖਾਇ ਅਚੰਭਵ॥
ਆਦਿ ਜੁਗਾਦਿ ਸਰੂਪ ਸੁਯੰਭਵ॥੨੧॥

ਅਬ ਰੱਛਾ ਮੇਰੀ ਤੁਮ ਕਰੋ॥
ਸਿੱਖ ਉਬਾਰਿ ਅਸਿੱਖ ਸੰਘਰੋ॥
ਦੁਸਟ ਜਿਤੇ ਉਠਵਤ ਉਤਪਾਤਾ॥
ਸਕਲ ਮਲੇਛ ਕਰੋ ਰਣ ਘਾਤਾ॥੨੨॥

ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਜਿੰਨੀ (ਕਿਸੇ ਦੀ) ਬੁੱਧੀ ਹੈ ਉੱਨੀ ਹੀ ਤੈਨੂੰ ਅੱਡ ਅੱਡ (ਤ੍ਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ) ਵਰਣਨ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ, ਤੁਹਾਡਾ ਪਸਾਰਾ ਨਹੀਂ ਲਖਿਆ ਜਾਂਦਾ (ਕਿ) ਕਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ (ਆਪ ਨੇ) ਪਹਿਲੇ ਸੰਸਾਰ ਰਚਿਆ (ਸੀ)॥੧੯॥

ਇਕੋ ਉਪਮਾ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਸੁੰਦਰਤਾ ਵਾਲਾ ਰੂਪ ਹੈ, (ਕਿਤੇ) ਕੰਗਾਲ (ਤੇ) ਕਿਧਰੇ ਰਾਜਾ (ਤੇ) ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੋ ਗਿਆ। ਅੰਡਜ, ਜੇਰਜ, ਸੇਤਜ ਬਣਾਈ, ਫੇਰ ਉਤਭੁਜਾਂ[1] ਖਾਣੀ ਬੀ ਰਚ ਦਿਤੀ॥੨੦॥

ਕਿਤੇ (ਕਵਲ) ਫੁੱਲ ਉਤੇ (ਬੈਠ ਕੇ) ਸ਼ੋਭਾ ਦੇਣ ਵਾਲਾ (ਭਾਵ ਬ੍ਰਹਮਾ ਹੋ ਕੇ) ਬੈਠਾ। ਕਿਧਰੇ ਸਿਮਟ ਕੇ ਇਕੱਠਾ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ ਸ਼ਿਵ ਹੋ ਗਿਆ[2] ਹੈ। ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਅਚੰਭਾ ਦਿਖਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, (ਪਰ) ਆਦਿ ਜੁਗਾਦਿ ਤੋਂ[3] ਉਸ ਦਾ (ਆਪਣਾ) ਸਰੂਪ ਸੁਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੈ॥੨੧॥

(ਹੇ ਮਹਾਰਾਜ) ਹੁਣ ਮੇਰੀ ਤੁਸੀਂ ਰਖਜਾ ਕਰੋ। ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਬਚਾਓ ਤੇ ਅਸਿੱਖਾਂ[4] ਨੂੰ ਮਾਰੋ। (ਓਹ ਐਸੇ) ਦੁਸ਼ਟ ਜਿਤਨੇ ਉਪੱਦ੍ਰਵ ਖੜੇ ਕਰਦੇ ਹਨ, (ਐਸੇ) ਸਾਰੇ ਮਲੇਛ ਰਣ ਵਿਚ ਘਾਤ ਕਰੋ[5]॥੨੨॥

---

੧. ਜੋ ਅੰਡਿਆਂ ਤੋਂ ਹੋਵੇ ਸੋ ਅੰਡਜ, ਜਿਹਾ ਕੁ ਪੰਛੀ, ਮੱਛੀ ਤੇ ਸੱਪ ਆਦਿ। ਜੇਰ ਤੋਂ ਹੋਵੇ ਸੋ ਜੇਰਜ, ਜਿਹਾ ਮਨੁੱਖ ਪਸ਼ੂ ਆਦਿ। ਪਸੀਨੇ ਤੋਂ ਜੋ ਹੋਵੇ ਸੋ ਸੇਤਜ, ਜਿਹਾ ਜੂੰਆਂ, ਤੇ ਜੋ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਹੋਵੇ ਸੋ ਉਤਭੁਜ=ਬਨਸਪਤੀ। ਉਦਭਿਜ=ਜੋ ਧਰਤੀ ਫੋੜ ਨਿਕਲੇ, ਬ੍ਰਿਛ ਬੂਟੇ, ਬਨਸਪਤੀ। ਉਤਭੁਜ=ਉੱਚੀਆਂ ਬਾਹਾਂ ਵਾਲਾ, ਇਸ ਤੋਂ ਬੀ ਬਨਸਪਤੀ ਭਾਵ ਲੈ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।

੨. ਭਾਵ ਕਿਤੇ ਬ੍ਰਹਮਾਂ ਹੋ ਕੇ ਉਤਪਤੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਕਿਤੇ ਸ਼ਿਵ ਹੋ ਕੇ ਲਯ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। (ਅ) ਐਉਂ ਬੀ ਅਰਥ ਕਰਦੇ ਹਨ- ਕਿਧਰੇ ਵਿਕਾਸ਼ ਦੇ ਕੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਾਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਕਿਧਰੇ ਸਿਮਟ ਕੇ (ਲਯ ਕਰਕੇ) ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਦਾਤਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। (ਸ਼ੰਕਰ=ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਦਾਤਾ)।

੩. ਆਦਿ, ਜੋ ਸਮੇਂ ਦੇ ਆਦਿ ਅੰਤ ਤੋਂ ਸਦਾ ਪਰੇ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜੁਗਾਦਿ=ਜੋ ਕਾਲ ਦੇ ਆਰੰਭ ਤੇ ਅੰਤ ਦੇ ਵਿਚ ਸਦਾ ਹੋਵੇ।

੪. ਜਾਂ, ਅਸਿੱਖ=ਸਿੱਖੀ ਮਾਰਗ ਦੇ ਜੋ ਉਲਟੇ ਭਾਵ ਵੈਰੀ ਹਨ। ਅਗਲੀਆਂ ਤਿੰਨਾਂ ਤੁਕਾਂ ਵਿਚ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਓਹ ਅਸਿੱਖ ਜੋ ਦੁਸ਼ਟ ਹਨ ਤੇ ਮਲੇਛ ਹਨ ਤੇ ਲੜਨ ਨੂੰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ।

੫. (ਅ) (ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰੋ) ਉਪੱਦ੍ਰਵ ਉਠਾਉਣ ਵਾਲੇ ਜਿੰਨੇ ਦੁਸ਼ਟ ਹਨ (ਉਨ੍ਹਾਂ) ਸਾਰੇ ਮਲੇਛਾਂ ਦਾ ਮੈਂ ਰਣ ਵਿਚ ਘਾਤ ਕਰਾਂ।

ਜੋ ਅਸਿਧੁਜ ਤ੍ਵੈ ਸਰਣੀ ਪਰੈ॥
ਤਿਨ ਕੇ ਦੁਸਟ ਦੁਖਤ ਹ੍ਵੈ ਮਰੈ॥
ਪੁਰਖ ਜਵਨ ਪਗ ਪਰੇ ਤਿਹਾਰੇ॥
ਤਿਨਕੇ ਤੁਮ ਸੰਕਟ ਸਭ ਟਾਰੇ॥੨੩॥

ਹੇ ਅਸਧੁਜ! ਜੋ ਤੇਰੀ ਸ਼ਰਨ ਪੈਂਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਦੁਸ਼ਟ (ਵੈਰੀ) ਦੁਖੀ ਹੋ ਕੇ ਮਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜੋ ਪੁਰਖ ਤੁਹਾਡੀ ਚਰਨੀ ਪੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸੰਕਟ ਆਪ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹੋ[੧]॥੨੩॥

ਜੋ ਕਲ ਕੋ ਇਕ ਬਾਰ ਧਿਐ ਹੈਂ॥
ਤਾਂਕੇ ਕਾਲ ਨਿਕਟ ਨਹਿ ਐਹੈ॥
ਰੱਛਾ ਹੋਇ ਤਾਂਹਿ ਸਭ ਕਾਲਾ॥
ਦੁਸਟ ਅਰਿਸਟ ਟਰੇ ਤਤਕਾਲਾ॥੨੪॥

ਜੋ (ਆਪ) ਸ਼ਾਂਤ ਰੂਪ[੨] ਨੂੰ ਇਕ ਵੇਰ ਧਿਆਉਂਦੇ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨੇੜੇ ਕਾਲ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਉਸਦੀ ਰਖਜਾ ਸਦੀਵ ਕਾਲ (ਵਿਚ) ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਸਦੇ ਵੈਰੀ ਤੇ ਕਲੇਸ਼[੩] ਟਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਹੀ॥੨੪॥

ਕ੍ਰਿਪਾ ਦ੍ਰਿਸਟਿ ਤਨ ਜਾਂਹਿ ਨਿਹਰਿਹੋ॥
ਤਾਂਕੇ ਤਾਪ ਤਨਕ ਮਹਿ ਹਰਿ ਹੋ॥
ਰਿਧਿ ਸਿਧਿ ਘਰ ਮੋ ਸਭ ਹੋਈ॥
ਦੁਸਟ ਛਾਹਿ ਛ੍ਵੈ ਸਕੈ ਨ ਕੋਈ॥੨੫॥

ਕ੍ਰਿਪਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕਰਕੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਰਫ ਤੁਸੀਂ ਦੇਖਦੇ ਹੋ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸੰਤਾਪ ਪਲ ਵਿਚ ਦੂਰ ਕਰ ਦੇਂਦੇ ਹੋ। (ਉਹਨਾਂ ਦੇ) ਘਰ ਵਿਚ ਸਾਰੀਆਂ ਰਿਧੀਆਂ ਸਿਧੀਆਂ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਦੁਸ਼ਟ ਦੀ ਛਾਂ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਛੁਹ ਸਕਦੀ॥੨੫॥

ਏਕ ਬਾਰ ਜਿਨ ਤੁਮੈ ਸੰਭਾਰਾ॥
ਕਾਲ ਫਾਸ ਤੇ ਤਾਹਿ ਉਬਾਰਾ॥
ਜਿਨ ਨਰ ਨਾਮੁ ਤਿਹਾਰੋ ਕਹਾ॥
ਦਾਰਿਦ ਦੁਸਟ ਦੋਖ ਤੇ ਰਹਾ॥੨੬॥

ਇਕ ਵਾਰੀ ਜਿਸਨੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸੰਭਾਲਿਆ ਹੈ, ਕਾਲ ਦੀ ਫਾਹੀ ਤੋਂ (ਤੁਸਾਂ) ਉਸਨੂੰ ਉਬਾਰ (ਬਚਾ) ਲਿਆ ਹੈ। ਜਿਸ ਨਰ ਨੇ ਤੁਹਾਡਾ ਨਾਮ ਲਿਆ ਹੈ (ਉਹ) ਗਰੀਬੀ, ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਤੇ ਦੋਖੀਆਂ ਤੋਂ (ਬਚ) ਰਿਹਾ ਹੈ॥੨੬॥

ਖੜਗ ਕੇਤ ਮੈ ਸਰਣਿ ਤਿਹਾਰੀ॥
ਆਪ ਹਾਥ ਦੈ ਲੇਹੁ ਉਬਾਰੀ॥
ਸਰਬ ਠਉਰ ਮੋ ਹੋਹੁ ਸਹਾਈ॥
ਦੁਸਟ ਦੋਖ ਤੇ ਲੇਹੁ ਬਚਾਈ॥੨੭॥

ਹੇ ਖੜਗਕੇਤ! ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਸ਼ਰਨ ਹਾਂ, ਆਪ ਹੱਥ ਦੇਕੇ (ਮੈਨੂੰ) ਉਬਾਰ (ਬਚਾ) ਲਵੋ। ਸਭ ਥਾਵਾਂ ਵਿਖੇ (ਮੇਰੇ) ਮਦਦਗਾਰ ਹੋਵੋ। ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਤੇ ਦੋਖੀਆਂ ਤੋਂ ਬਚਾ ਲਵੋ॥੨੭॥

ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰੀ ਹਮ ਪਰ ਜਗ ਮਾਤਾ॥
ਗ੍ਰੰਥ ਕਰਾ ਪੂਰਨ ਸੁਭ ਰਾਤਾ॥

ਕ੍ਰਿਪਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਸਾਡੇ ਉਤੇ (ਤੂੰ) ਹੇ ਜਗਤ ਦੇ ਮਾਤਾ[੪] ਜੀ! ਗ੍ਰੰਥ ਕੀਤਾ ਹੈ ਪੂਰਨ ਅੱਛੀ ਰੀਤਿ ਨਾਲ। (ਓਹ ਮਾਤਾ)

---

੧. ਜਾਂ ਤੁਸਾਂ ਨੇ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿਤੇ ਹਨ, (ਇਹ ਸਦਾ ਤੋਂ ਆਪ ਦਾ ਬਿਰਦ ਹੈ)।

੨. ਕਲ=ਸੁੰਦਰ, ਮਧੁਰ, ਸ਼ਾਂਤਿ। ਅਕਲ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਬੀ 'ਕਲ' ਖਯਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

੩. ਅਰਿਸ਼੍ਟ=ਕਲੇਸ਼, ਪੀੜਾ, ਬਿਪਤਾ, (ਜੋਤਸ਼ ਵਿਚ ਅਰਿਸ਼੍ਟ=) ਦੁਸ਼ਟ ਗ੍ਰੈਹਾਂ ਦਾ ਯੋਗ, ਜਿਸਦਾ ਫਲ ਦੁੱਖ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

੪. ਸ੍ਰੀ ਜਾਪੁ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਚ ਜੈਸੇ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਜੀ ਨੂੰ 'ਨਮੋ ਲੋਕ ਮਾਤਾ' ਕਿਹਾ ਹੈ ਤੈਸੇ ਹੀ ਇਥੇ 'ਜਗ ਮਾਤਾ' ਕਿਹਾ ਹੈ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਵਿਚ ਲਿੰਗ ਭੇਦ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਸਨੂੰ ਮਾਤਾ, ਪਿਤਾ ਸਾਰੇ ਲਿੰਗਾਂ ਵਿਚ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਇਕੋ ਛੰਦ ਨੰ: ੨੯ ਵਿਚ 'ਜਗ ਮਾਤਾ' ਇਸਤ੍ਰੀ ਲਿੰਗ ਕਹਿਕੇ ਦੂਜੀਆਂ ਦੋ ਸਤਰਾਂ ਵਿਚ 'ਹਰਤਾ' ਤੇ 'ਕਰਤਾ' ਪੁਲਿੰਗ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਉਸੇ ਮਾਤਾ ਲਈ ਵਰਤ ਰਹੇ ਹਨ।

ਕਿਲਵਿਖ ਸਕਲ ਦੇਹ ਕੋ ਹਰਤਾ॥
ਦੁਸਟ ਦੋਖਿਯਨ ਕੋ ਛੈ ਕਰਤਾ॥੨੮॥

ਦੇਹਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪਾਪ[1] ਹਰਨੇ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਦੋਖੀਆਂ ਨੂੰ ਛੈ (ਨਾਸ਼) ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ ਹੈ॥੨੮॥

ਸ੍ਰੀ ਅਸਿਧੁਜ ਜਬ ਭਏ ਦਯਾਲਾ॥
ਪੂਰਣ ਕਰਾ ਗ੍ਰੰਥ ਤਤਕਾਲਾ॥
ਮਨ ਬਾਂਛਤ ਫਲ ਪਾਵੈ ਸੋਈ॥
ਦੂਖ ਨ ਤਿਸੈ ਬਿਆਪਤ ਕੋਈ॥੨੯॥

ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਜਦ ਦਿਆਲ ਹੋਏ, ਪੂਰਨ ਕੀਤਾ ਗ੍ਰੰਥ ਉਸੇ ਵੇਲੇ। (ਜਿਸ ਪਰ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਿਆਲ ਹੋਵੇ) ਉਹੋ ਮਨ ਮੰਗੇ ਫਲ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਉਸੇ ਨੂੰ ਕੋਈ ਦੂਖ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ[2]॥੨੯॥

ਅੜਿੱਲ॥
ਸੁਨੈ ਗੁੰਗ ਜੋ ਯਾਹਿ ਸੁ ਰਸਨਾ ਪਾਵਈ॥
ਸੁਨੈ ਮੂੜ ਚਿਤਿ ਲਾਇ ਚਤੁਰਤਾ ਆਵਈ॥
ਦੂਖ ਦਰਦ ਭੌ ਨਿਕਟ ਨ ਤਿਨ ਨਰ ਕੇ ਰਹੈ॥ ਹੋ ਜੋ ਯਾਂਕੀ ਏਕ ਬਾਰ ਚੌਪਈ ਕੋ ਕਹੈ॥ ੩੦॥

ਅੜਿਲ[3]।

ਜੋ ਗੁੰਗਾ ਇਸਨੂੰ ਸੁਣੇਗਾ ਉਹ ਜੀਭ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੇਗਾ, ਮੂੜ੍ਹ ਚਿਤ ਲਾਕੇ ਸੁਣੇਗਾ ਤਾਂ (ਉਸ ਨੂੰ) ਚਤੁਰਤਾ ਆ ਜਾਵੇਗੀ। ਹਾਂ ਜੀਓ! ਦੁਖ, ਦਰਦ ਤੇ ਭੌ ਉਹਨਾਂ ਪੁਰਖਾਂ ਦੇ ਨੇੜੇ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗਾ, ਹੇ! ਜੋ ਕੋਈ ਇਸ ਚੌਪਈ ਨੂੰ ਇਕ ਵਾਰ ਉਚਾਰੇਗਾ[4]॥੩੦॥

੧. ਵਡੇ ਪਾਪ ਜੋ ਚਾਰ ਹਨ। ਯਥਾ-ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਯਾ ਬ੍ਰਹਮ ਵੇਤਾ ਦਾ ਮਾਰਨਾ, ਸੋਨਾ ਚੁਰਾਉਣਾ, ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਣਾ ਤੇ ਗੁਰ ਇਸਤ੍ਰੀ ਗਮਨ। (੨) ਬ੍ਰਾਹਮਣ, ਕੈਲੀ ਘਾਤ, ਕੰਞਕਾ, ਅਨਚਾਰੀ ਕਾ ਧਾਨ।
੨. 'ਇਸ ਚੌਪਈ ਦੇ ਉਚਾਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਮਨ ਬਾਂਛਤ ਫਲ ਮਿਲਣਗੇ ਤੇ ਦੁਖ ਨਹੀਂ ਲਗੇਗਾ' ਬੀ ਭਾਵ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।
੩. ਇਕ ਛੰਦ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ, ਚਾਰ ਚਰਣ, ੨੧ ਮਾਤ੍ਰਾਂ ਹਰੇਕ ਚਰਣ ਵਿਚ, ਅੰਤ ਗੁਰੂ ਲਘੂ ਗੁਰੂ। ਅੰਤਲੇ ਪਦ ਦੇ ਮੁੱਢ ਵਿਚ ਕੋਈ ਪਦ ਸੰਬੋਧਨ ਦਾ।
੪. ਅਥਵਾ ਹੇ ਭਾਈ ਜੋ ਇਸ ਚੌਪਈ ਦੀ ਏਕ ਵਾਰ ਉਚਾਰਨਾ ਕਰੇ।

ਅਨੰਦੁ*

ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੩ ਅਨੰਦੁ॥
੧ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ॥

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰ ਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਉਚਾਰੀ ਹੋਈ 'ਅਨੰਦ'[1] ਨਾਮੇ ਬਾਣੀ ਜੋ ਰਾਮਕਲੀ ਰਾਗ ਵਿਚ ਗਾਂਵੀਂ ਗਈ।

---

* ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਪੰਨਾ ੯੧੭ ਤੋਂ ੯੨੨.।

੧. ਸੰਸ:, ਆਨੰਦ (ਆਙ+ਨਦਿ=ਖੁਸ਼ ਹੋਣਾ) ਖੁਸ਼ੀ, ਉਮਾਹ। ਆਨੰਦ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਬੀ ਨਾਉਂ ਹੈ। ਆਨੰਦ ਦਾ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤਕ ਰੂਪ 'ਆਣੰਦ' ਹੈ ਪਰ ਪੰਜਾਬੀ ਰੂਪ 'ਅਨੰਦ' ਹੈ। ਇਸ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਅਨੰਦੁ ਤੇ ਆਨੰਦੁ ਦੁਇ ਰੂਪ ਆਏ ਹਨ। ਵਿਸ਼ੇਸ਼-ਸੰਮਤ ੧੬੧੭ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਦੇ ਲਗ ਪਗ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਸਪੁਤਰ ਮੋਹਰੀ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਇਕ ਪੁਤਰ ਹੋਇਆ। ਪੋਤਰੇ ਦੇ ਜਨਮ ਪਰ ਸਿਖ ਸੰਗਤ ਨੇ ਆ ਕੇ 'ਆਨੰਦ ਆਨੰਦ' ਕਿਹਾ ਤੇ ਵਧਾਈ ਦਿਤੀ। ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸਚਾ ਅਨੰਦੁ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਬਾਣੀ ਸੱਚੇ ਅਨੰਦ ਸੰਬੰਧੀ ਉਸ ਵੇਲੇ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਬਾਣੀ ਦਾ ਨਾਮ ਬੀ ਅਨੰਦ ਹੋਇਆ। ਪੋਤਰੇ ਦਾ ਨਾਮ ਬੀ 'ਅਨੰਦ' ਰਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਪੁਰਖੁ ਤਪੱਸਵੀ, ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਉਪਰਾਮ ਤੇ ਸਦਾ ਲਿਵ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਤਦ ਤੋਂ ਇਹ ਬਾਣੀ ਸਿਖਾਂ ਦੇ ਹਰ ਮੰਗਲ ਸਮੇਂ ਤੇ ਉਚਾਰੀ ਯਾਂ ਗਾਂਵੀਂ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਇਸ ਬਾਣੀ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ੫ ਅੰਕ ਤੇ ਅੰਤਲਾ ਇਕ ਗਾਵੇਂ ਯਾ ਉਚਾਰੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਦਾ ਭੋਗ ਇਸ ਦੇ ਪੜ੍ਹੇ ਬਿਨਾਂ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ। ਇਹ ਪਾਠ ਰਹਿਰਾਸ ਵਿਚ ਭੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਤਿਆਰੀ ਵਿਚ ਬੀ ਅਨੰਦ ਦਾ ਪਾਠ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਵਿਵਾਹ ਸਮੇਂ ਭੀ ਇਸ ਅਨੰਦ ਦਾ ਪਾਠ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਿਖਾਂ ਵਿਚ ਵਿਆਹ ਦੀ ਮਰਿਯਾਦਾ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਅਨੰਦਕਾਰਯ ਪੈ ਗਿਆ ਹੈ, ਇਥੋਂ ਤਾਈਂ ਕਿ ਜਿਸ ਐਕਟ ਨਾਲ ਇਹ ਵਜਾਹ ਕਾਨੂੰਨੀ ਪਰਵਾਨਗੀ ਪਾ ਗਿਆ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਬੀ 'ਅਨੰਦ ਮੈਰਿਜ ਐਕਟ' ਹੈ।

ਅਨੰਦੁ ਭਇਆ ਮੇਰੀ ਮਾਏ ਸਤਿਗੁਰੂ ਮੈ ਪਾਇਆ॥
ਸਤਿਗੁਰੁ ਤ ਪਾਇਆ ਸਹਜ ਸੇਤੀ ਮਨਿ ਵਜੀਆ ਵਾਧਾਈਆ॥
ਰਾਗ ਰਤਨ ਪਰਵਾਰ ਪਰੀਆ ਸਬਦ ਗਾਵਣ ਆਈਆ॥
ਸਬਦੋ ਤ ਗਾਵਹੁ ਹਰੀ ਕੇਰਾ ਮਨਿ ਜਿਨੀ ਵਸਾਇਆ॥
ਕਹੈ ਨਾਨਕੁ ਅਨੰਦੁ ਹੋਆ ਸਤਿਗੁਰੂ ਮੈ ਪਾਇਆ॥੧॥

ਹੇ ਮੇਰੀ ਮਾਂ[੧]! (ਜਦ ਦਾ) ਮੈਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪਾਇਆ ਹੈ (ਤਦ ਦਾ ਮੈਨੂੰ) ਆਨੰਦ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। (ਮੈਂ ਕੋਈ ਆਪ ਯਤਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਮੈਨੂੰ) ਤਾਂ ਉਹ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸਹਜ ਨਾਲ ਹੀ[੨] ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ (ਤਦੋਂ ਹੀ ਮੇਰੇ) ਮਨ ਵਿਚ ਵਧਾਈਆਂ ਵੱਜ ਪਈਆਂ ਸਨ! (ਮੇਰੀ ਉਸ ਅੰਤ੍ਰੀਵ ਖੁਸ਼ੀ ਪਰ ਦੇਹ ਵਾਲਿਆਂ ਗਾਇਕਾਂ ਨੇ ਸ਼ਾਦਿਆਨੇ ਤਾਂ ਗਾਉਣੇ ਹੀ ਸਨ, ਨਾਲ) ਰਤਨ (ਰੂਪ) ਰਾਗ (ਆਪ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ) ਪਰਵਾਰ (ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ) ਰਾਗਣੀਆਂ (ਵਧਾਈ ਦੇ) ਸ਼ਬਦ ਗਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਆਈਆਂ ਸਨ। (ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਬੀ ਜੋ ਵਧਾਈ ਦੇਣ ਆਏ ਹੋ ਤੇ) ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ (ਆਪਣੇ) ਮਨ ਵਿਚ (ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੂੰ) ਵਸਾਯਾ ਹੈ, ਹਰੀ ਦਾ ਹੀ ਸ਼ਬਦ ਗਾਵੋਂ (ਭਾਵ ਕੀਰਤਨ ਕਰੋ)। ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ (ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ (ਜੀ ਜਦ ਦਾ) ਮੈਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪਾਇਆ ਹੈ (ਤਦ ਦਾ ਮੈਨੂੰ) ਅਨੰਦ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ॥੧॥

ਸਤਿਗੁਰ ਪਾ ਕੇ ਅਨੰਦ ਇਸ ਲਈ ਹੋਇਆ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਨਾਮ ਦੇ ਕੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸਦਾ ਹਾਜ਼ਰੀ ਵਿਚ ਮਨ ਹਾਜ਼ਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਤਦ ਤੋਂ ਅਸਾਂ ਮਨ ਨੂੰ ਇਸ ਸਿੱਖਜਾ ਵਿਚ ਰਖਿਆ ਹੈ ਕਿ-

ਏ ਮਨ ਮੇਰਿਆ ਤੂ ਸਦਾ ਰਹੁ ਹਰਿ ਨਾਲੇ॥ ਹਰਿ ਨਾਲਿ ਰਹੁ ਤੂ ਮੰਨ ਮੇਰੇ ਦੂਖ ਸਭਿ ਵਿਸਾਰਣਾ॥
ਅੰਗੀਕਾਰੁ ਓਹੁ ਕਰੇ ਤੇਰਾ ਕਾਰਜ ਸਭਿ ਸਵਾਰਣਾ॥
ਸਭਨਾ ਗਲਾ ਸਮਰਥੁ ਸੁਆਮੀ ਸੋ ਕਿਉ ਮਨਹੁ ਵਿਸਾਰੇ॥ ਕਹੈ ਨਾਨਕੁ ਮੰਨ ਮੇਰੇ ਸਦਾ ਰਹੁ ਹਰਿ ਨਾਲੇ॥੨॥

ਹੇ ਮੇਰੇ ਮਨ! ਤੂੰ ਸਦਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਨਾਲ ਰਹੁ (=ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰ ਰਹੁ। ਹਾਂ) ਹਰਿ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਰਹੁ ਤੂੰ ਹੇ ਮੇਰੇ ਮਨ! (ਉਹ) ਸਾਰੇ ਦੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ ਹੈ[੩]। ਓਹ (ਹਰੀ) ਤੇਰਾ ਅੰਗੀਕਾਰ ਕਰੇਗਾ (ਓਹ) ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਸੰਵਾਰਨੇ ਵਾਲਾ ਹੈ।

(ਓਹ) ਸੁਆਮੀ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ (ਦੇ ਕਰਨੇ ਵਿਚ) ਸਮਰੱਥ ਹੈ; (ਤਾਂ) ਉਸ (ਸਰਬ ਸਮਰੱਥ) ਨੂੰ (ਤੂੰ) ਮਨੋਂ ਕਿਉਂ ਭੁਲਾਉਂਦਾ ਹੈਂ। ਨਾਨਕ (ਗੁਰੂ ਜੀ) ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਹੇ ਮੇਰੇ ਮਨ (ਤੂੰ) ਸਦਾ ਹਰੀ ਦੇ ਨਾਲ ਰਹੁ॥੨॥

---

੧. ਮਾਂ, ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਕਿਤੇ ਹੈ ਗੁਰੂ, ਕਿਤੇ ਸੰਤ, ਕਿਤੇ ਭਾਈ ਤੇ ਕਿਤੇ ਮਾਤਾ।

੨. ਸਹਜ ਸੇਤੀ ਦਾ ਅਰਥ 'ਗਜਾਨ ਸਮੇਤ' ਬੀ ਕਰਦੇ ਹਨ।

੩. ਸਾਡੇ ਮਨਾਂ ਤੋਂ ਭੁਲਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ਭਾਵ ਦੂਰ ਕਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। 'ਸਾਡੇ ਕੀਤੇ ਦੋਖਾਂ ਨੂੰ ਭੁਲਾ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ' ਇਹ ਅਰਥ ਬੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸੰਸ. ਵਿਸਮ੍ਰੀ। ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਵਿਸਮਾਰ। ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਸਰਨ, ਵਿਸਾਰਨਾ।

ਮਨ ਨੂੰ ਉੱਦਮ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰ ਕੇ ਸਨਮੁਖ ਅਰਦਾਸ ਕਰਦੇ ਹਨ:-

ਸਾਚੇ ਸਾਹਿਬਾ ਕਿਆ ਨਾਹੀ ਘਰਿ ਤੇਰੈ॥ ਘਰਿ ਤ ਤੇਰੈ ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਹੈ ਜਿਸੁ ਦੇਹਿ ਸੁ ਪਾਵਏ॥ ਸਦਾ ਸਿਫਤਿ ਸਲਾਹ ਤੇਰੀ ਨਾਮੁ ਮਨਿ ਵਸਾਵਏ॥ ਨਾਮੁ ਜਿਨ ਕੈ ਮਨਿ ਵਸਿਆ ਵਾਜੇ ਸਬਦ ਘਨੇਰੇ॥ ਕਹੈ ਨਾਨਕੁ ਸਚੇ ਸਾਹਿਬ ਕਿਆ ਨਾਹੀ ਘਰਿ ਤੇਰੈ॥੩॥

ਹੇ ਸੱਚੇ ਸਾਹਿਬ! ਤੇਰੇ ਘਰ ਵਿਚ ਕੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, (ਹਾਂ) ਤੇਰੇ ਘਰ ਵਿਚ ਤਾਂ ਸੱਭੋ ਕੁਛ ਹੈ (ਪਰ) ਜਿਸ ਨੂੰ ਦੇਵੇਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਉਸੇ ਨੂੰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। (ਸਭ ਤੋਂ ਕੀਮਤੀ ਪਦਾਰਥ) ਤੇਰੀ ਸਿਫ਼ਤ ਤੇ ਸਲਾਹ (ਹੈ ਤੇ ਤੇਰਾ) ਨਾਮ ਹੈ (ਮੇਹਰ ਕਰਕੇ ਏਹ ਦੁਏ ਸਾਡੇ) ਮਨ ਵਿਚ (ਤੂੰ) ਸਦਾ ਲਈ (ਕਿਵੇਂ) ਵਸਾ ਦੇਹ[੧] ; (ਕਿਉਂਕਿ) ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਨਾਮ ਵਸਿਆ ਹੈ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ) ਬਹੁਤੇ ਵਾਜੇ ਵੱਜਦੇ ਹਨ[੨]। ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ) ਸੱਚੇ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਤੇਰੇ ਘਰ ਵਿਚ ਕੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, (ਭਾਵ ਸਭ ਕੁਛ ਹੈ)॥੩॥

ਅਰਦਾਸ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਮਿਹਰ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਦੱਸ ਕੇ ਹੁਣ ਨਾਮ ਬਾਬਤ ਅਪਣਾ ਅਨੁਭਵ ਦੱਸਦੇ ਹਨ :-

ਸਾਚਾ ਨਾਮੁ ਮੇਰਾ ਆਧਾਰੋ॥ ਸਾਚੁ ਨਾਮੁ ਅਧਾਰੁ ਮੇਰਾ ਜਿਨਿ ਭੁਖਾ ਸਭਿ ਗਵਾਈਆ॥ ਕਰਿ ਸਾਂਤਿ ਸੁਖ ਮਨਿ ਆਇ ਵਸਿਆ ਜਿਨਿ ਇਛਾ ਸਭਿ ਪੁਜਾਈਆ॥ ਸਦਾ ਕੁਰਬਾਣੁ ਕੀਤਾ ਗੁਰੂ ਵਿਟਹੁ ਜਿਸ ਦੀਆ ਏਹਿ ਵਡਿਆਈਆ॥

(ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦਾ) ਸੱਚਾ ਨਾਮ (ਹੀ) ਮੇਰਾ (ਤਾਂ) ਆਧਾਰ ਹੈ। (ਇਹ) ਸੱਚਾ ਨਾਮ ਮੇਰਾ (ਨਿਰਾ ਆਧਾਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਐਸਾ) ਆਧਾਰ ਹੈ ਕਿ ਇਸਨੇ (ਹੋਰ) ਸਭ ਭੁੱਖਾਂ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ। (ਜਦ ਦਾ ਇਹ) ਮਨ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਵੱਸ ਗਿਆ ਹੈ[੩] (ਸਾਰੇ) ਸੁਖ (ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ਤੇ) ਸ਼ਾਂਤੀ ਵਰਤਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, (ਤੇ) ਜਿਸਨੇ ਸਾਰੀਆਂ ਇਛ੍ਹਜਾਂ (ਬੀ) ਪੂਰਨ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ। (ਪਰ ਮੈਂ) ਸਦਾ ਸਦਕੇ ਕੀਤਾ (ਅਪਣੇ) ਗੁਰੂ ਉਤੋਂ ਜਿਸਦੀਆਂ ਏਹ (ਸਭ) ਵਡਿਆਈਆਂ ਹਨ।

---

੧. ਐਉਂ ਬੀ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ- (ਉਹ) ਤੇਰੀ ਸਦਾ ਸਿਫਤ ਸਲਾਹ ਤੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਮਨ ਵਿਚ ਵਸਾਉਂਦੇ ਹਨ।

੨. ਪਹਿਲੀ ਪਉੜੀ ਵਿਚ ਆਯਾ ਹੈ 'ਸ਼ਬਦ ਗਾਵਣ ਆਈਆਂ' ਫਿਰਿ ਆਯਾ ਹੈ 'ਸ਼ਬਦੋ ਤ ਗਾਵਹੁ'। ਇਥੇ ਬੀ ਸ਼ਬਦ 'ਵਾਜੇ' ਦਾ ਭਾਵ ਸ਼ਾਦਿਆਨੇ ਵਜੇ ਜਾਪਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਕਾਮਨਾ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਹੈ। ਪਰ 'ਜਸ ਰੂਪੀ' ਵਾਜੇ ਤੇ 'ਅਨਹਦ ਵਾਜੇ' ਬੀ ਅਰਥ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।

੩. 'ਸੁਖ ਮਨ ਵਿਚ ਨਾਮ ਆ ਵਸਿਆ ਹੈ' ਤੇ 'ਸੁਖ ਰੂਪ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਮਨਿ ਵਿਚ ਆ ਵਸਿਆ ਹੈ' ਆਦਿ ਅਰਥ ਬੀ ਲਾ ਲੈਣ ਦਾ ਜਤਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਕਹੈ ਨਾਨਕੁ ਸੁਣਹੁ ਸੰਤਹੁ ਸਬਦਿ ਧਰਹੁ ਪਿਆਰੋ॥ ਸਾਚਾ ਨਾਮੁ ਮੇਰਾ ਆਧਾਰੋ॥੪॥

ਸੁਣੋ ਹੇ ਸੰਤੋ! (ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ (ਦੇਵ) ਆਖਦਾ ਹੈ ਕਿ (ਤੁਸੀਂ ਬੀ) ਨਾਮ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰੋ, (ਤੁਹਾਡਾ ਬੀ ਇਹ ਆਧਾਰ ਬਣੇਗਾ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਹ) ਸੱਚਾ ਨਾਮ ਮੇਰਾ ਆਧਾਰ ਹੈ॥੪॥

ਸੱਚਾ ਨਾਮ ਮਨ ਦਾ ਆਧਾਰ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ ਇਸੇ ਅਭਯਾਸ ਨਾਲ-

ਵਾਜੇ ਪੰਚ ਸਬਦ ਤਿਤੁ ਘਰਿ ਸਭਾਗੈ॥ ਘਰਿ ਸਭਾਗੈ ਸਬਦ ਵਾਜੇ ਕਲਾ ਜਿਤੁ ਘਰਿ ਧਾਰੀਆ॥ ਪੰਚ ਦੂਤ ਤੁਧੁ ਵਸਿ ਕੀਤੇ ਕਾਲੁ ਕੰਟਕੁ ਮਾਰਿਆ॥ ਧੁਰਿ ਕਰਮਿ ਪਾਇਆ ਤੁਧੁ ਜਿਨ ਕਉ ਸਿ ਨਾਮਿ ਹਰਿ ਕੈ ਲਾਗੇ॥ ਕਹੈ ਨਾਨਕੁ ਤਹ ਸੁਖੁ ਹੋਆ ਤਿਤੁ ਘਰਿ ਅਨਹਦ ਵਾਜੇ॥੫॥

ਪੰਜ ਸ਼ਬਦ ਵਜੇ ਹਨ ਉਸ ਸੁਭਾਗੇ ਘਰ ਵਿਚ, (ਹਾਂ ਉਸ) ਸੁਭਾਗ ਘਰ ਵਿਚ ਸ਼ਬਦ ਵਜੇ ਹਨ ਜਿਸ ਘਰ ਵਿਚ (ਤੂੰ) ਕਲਾ ਧਾਰਨ ਕੀਤੀ ਹੈ। (ਉਸ ਘਰ ਦੇ) ਪੰਜ ਦੂਤ (ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਆਦਿ) ਤੂੰ (ਘਰ ਵਾਲੇ ਦੇ) ਵੱਸ ਵਿਚ ਕਰ ਦਿਤੇ ਹਨ, (ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸਿਰ ਤੋਂ) ਕਾਲ ਵੈਰੀ ਨੂੰ (ਤੂੰ) ਮਾਰ ਦਿਤਾ ਹੈ। (ਪਰ ਹੇ ਸੱਚੇ ਸਾਹਿਬ!) ਧੁਰੋਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਰਮਾਂ ਵਿਚ ਤੂੰ (ਨਾਮ) ਪਾਇਆ ਹੈ ਓਹੋ ਹਰੀ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਲਗੇ ਹਨ। (ਹਾਂ ਜੋ ਹਰੀ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਲਗਾ ਹੈ) ਉਸੇ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਅਨਹਦ ਵਾਜੇ ਵਜੇ ਹਨ ਤੇ ਉਥੇ ਹੀ ਸੁਖ ਵਰਤਿਆ ਹੈ[੧], ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ (ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ (ਦੇਵ ਜੀ)॥੫॥

ਏਹ ਜੋ ਵਾਜੇ ਵੱਜੇ ਹਨ, ਨਾਮ ਅਭਯਾਸੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਲੀਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਉਹ ਸੇਧ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਦੀ ਰਖਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਸ ਨੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਸਿਮਰਨ ਵਿਚ ਲਗਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਲਗਾਤਾਰੀ ਸਿਮਰਨ ਨਾਮੀ ਵਿਚ ਲਗਾਤਾਰੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਹਾ ਕੁ ਅਗੇ ਚੱਲ ਕੇ ਅੰਕ ੨੬ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਹੈ:- 'ਗੁਰਮੁਖਿ ਜਿਸਨੋ ਆਪਿ ਕਰੇ ਸੁ ਹੋਵੈ ਏਕਸ ਸਿਉ ਲਿਵ ਲਾਏ' ਪੁਨਾ: 'ਓਸਨੋ ਕਿਹੁ ਪੋਹਿ ਨ ਸਕੀ ਜਿਸ ਨਉ ਆਪਣੀ ਲਿਵ ਲਾਵਏ॥ ਆਪਣੀ ਲਿਵ ਆਪੇ ਲਾਏ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਦਾ ਸਮਾਲੀਐ॥' (ਅਨੰਦ ਅੰਕ ੨੮)

ਸਾਚੀ ਲਿਵੈ ਬਿਨੁ ਦੇਹ ਨਿਮਾਣੀ॥ ਦੇਹ ਨਿਮਾਣੀ ਲਿਵੈ ਬਾਝਹੁ ਕਿਆ ਕਰੇ ਵੇਚਾਰੀਆ॥

ਸੱਚੀ ਲਿਵ ਬਿਨਾਂ (ਏਹ) ਦੇਹ ਨਿਮਾਣੀ ਹੈ, ਲਿਵ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਦੇਹ ਨਿਮਾਣੀ ਹੈ, (ਨਿਮਾਣੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਹ) ਵੀਚਾਰੀ ਕੀਹ ਕਰੇ।

---

੧ ਘਰ ਤੋਂ ਭਾਵ ਮਨ ਯਾ ਦਸਮ ਦੁਆਰ ਦੁਏ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਅੰਕ ਵਿਚ ਦੋ ਗੱਲਾਂ ਹਨ, ਅਨਹਦ ਵਾਜੇ ਕੀਕੂੰ ਵਜਦੇ ਹਨ ਤੇ ਤਾਸੀਰ ਕੀਹ ਹੈ। ਹਰੀ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਲਗਨ ਨਾਲ ਏਹ ਵਾਜੇ ਵਜਦੇ ਹਨ, ਹੋਰ ਸਾਧਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਦੱਸੀ ਗਈ। ਪੰਜਵੇਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਬੀ ਕਿਹਾ ਹੈ- 'ਪ੍ਰਭ ਕੈ ਸਿਮਰਨਿ ਅਨਹਦ ਝੁਨਕਾਰ॥' (ਸੁਖ: ੨੬੩) ਦੂਸਰੇ ਜਿਸ ਦੇ ਹ੍ਰਿਦੇ ਯਾ ਦਸਮ ਦੁਆਰ ਵਿਚ ਵੱਜ ਪੈਣ, ਉਹ ਪੰਜਾਂ ਉਤੇ ਵਸੀਕਾਰ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇਗਾ, ਕਾਲ ਦਾ ਭੈ ਉਸ ਦਾ ਦੂਰ ਹੋ ਗਿਆ ਹੋਵੇਗਾ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਵਾਨ ਹੋਵੇਗਾ, ਜੇ ਏਹ ਗੱਲਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਾ ਹੋਣ ਤਾਂ ਵਾਜੇ ਨਹੀਂ ਵਜੇ ਸਮਝਣੇ ਚਾਹੀਏ।

ਤੁਧੁ ਬਾਝੁ ਸਮਰਥ ਕੋਈ ਨਾਹੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਿ ਬਨਵਾਰੀਆ॥
ਏਸ ਨਉ ਹੋਰੁ ਥਾਉ ਨਾਹੀ ਸਬਦਿ ਲਾਗਿ ਸਵਾਰੀਆ॥
ਕਹੈ ਨਾਨਕੁ ਲਿਵੈ ਬਾਝਹੁ ਕਿਆ ਕਰੇ ਵੇਚਾਰੀਆ॥੬॥

ਹੇ ਬਨਵਾਰੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰ (ਇਸ ਨੂੰ ਸਫਲ ਕਰਨੇ ਲਈ) ਤੈਥੋਂ ਬਿਨਾ ਕੋਈ ਸਮਰਥ ਨਹੀਂ।

ਹੋਰ ਕੋਈ ਇਸ ਦਾ ਟਿਕਾਣਾ ਨਹੀਂ, ਸ਼ਬਦ (ਨਾਮ) ਵਿਚ ਲਗਾਈ ਜਾਕੇ ਹੀ ਇਹ ਸੰਵਾਰੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਵੀਚਾਰੀ (ਲਿਵ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਕੀਹ ਕਰੇ, ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, (ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ, ਲਿਵ ਬਖਸ਼ ਦਿਓ ਤਾਂ ਜੋ ਦੇਹ ਇੰਦ੍ਰੇ ਤੇ ਮਨ ਸਫਲ ਹੋਣ[1])॥੬॥

ਆਨੰਦੁ ਆਨੰਦੁ ਸਭੁ ਕੋ ਕਹੈ ਆਨੰਦੁ ਗੁਰੂ ਤੇ ਜਾਣਿਆ॥

'ਆਨੰਦ' 'ਆਨੰਦ' ਸਭ ਕੋਈ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ[2] (ਪਰ ਸਦਾ ਦਾ) ਆਨੰਦ (ਤਾਂ ਉਹ ਹੈ ਜੋ) ਗੁਰੂ ਤੋਂ (ਅਸਾਂ ਨੇ) ਜਾਣਿਆ ਹੈ।

ਜਾਣਿਆ ਆਨੰਦੁ ਸਦਾ ਗੁਰ ਤੇ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰੇ ਪਿਆਰਿਆ॥
ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਕਿਲਵਿਖ ਕਟੇ ਗਿਆਨ ਅੰਜਨੁ ਸਾਰਿਆ॥
ਅੰਦਰਹੁ ਜਿਨ ਕਾ ਮੋਹੁ ਤੁਟਾ ਤਿਨ ਕਾ ਸਬਦੁ ਸਚੈ ਸਵਾਰਿਆ॥

(ਸੋ ਜਾਣ ਲਓ) ਹੇ ਪਿਆਰੇ! (ਕਿ ਜਿਸ ਤੇ) ਗੁਰੂ ਕਿਰਪਾ ਕਰੇ ਸਦਾ ਆਨੰਦ ਨੂੰ (ਉਹ ਸਿੱਖ) ਜਾਣਦਾ ਹੈ। (ਗੁਰੂ) ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ (ਪਹਿਲਾਂ ਸਿੱਖ ਦੇ) ਪਾਪ ਕੱਟਦਾ ਹੈ, (ਫੇਰ) ਗਜਾਨ ਦਾ ਸੁਰਮਾ (ਸਿੱਖ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ) ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ। (ਐਉਂ ਪਾਪ ਰਹਿਤ ਤੇ ਗਜਾਨਵਾਨ ਹੋ ਕੇ) ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅੰਦਰੋਂ ਮੋਹ ਟੁੱਟ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਸੱਚੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਸੰਵਾਰ ਦਿਤਾ

---

੧. ਪਹਿਲੇ ੪ ਅੰਕਾਂ ਵਿਚ ਮਨ ਦੀ ਸਫ਼ਲਤਾ ਦੱਸੀ ਸੀ ਕਿ ਨਾਮ ਵਿਚ ਲਗ ਕੇ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸਿਮਰਨ ਤੇ ਲਿਵਲੀਨਤਾ ਮਨ ਦਾ ਕੰਮ ਹੈ। ਅੰਕ ੫ ਵਿਚ 'ਪੰਚ ਦੂਤ ਤੁਧੁ ਵਸਿ ਕੀਤੇ' ਦੱਸ ਕੇ ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ ਦੀ ਸਫਲ ਅਵਸਥਾ ਦੱਸੀ। ਹੁਣ ਸਾਰੀ ਦੇਹ ਦੀ ਸਫ਼ਲਤਾ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸੱਚੀ ਲਿਵ ਬਿਨਾਂ ਦੇਹ ਸਫਲ ਨਹੀਂ, ਭਾਵ ਇਹ ਜਨਮ ਬਿਰਥਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪੁਰਾਤਨ ਜੋਗੀਆਂ ਦਾ ਖਯਾਲ ਕੇਵਲ ਮਨ ਨੂੰ 'ਵਿਲਯ' ਕਰਨ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਵਿਚ ਪੈਣ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਮਨ ਨੂੰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਿਚ ਜੋੜ ਕੇ, ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ ਦੀ ਸਫਲਤਾ 'ਪਵਿੱਤ੍ਰਤਾ' ਵਿਚ ਦੱਸਦੇ ਹੋਏ ਸਾਰੀ ਦੇਹ ਦੀ ਇਸ ਆਤਮ ਰੰਗ ਵਿਚ ਰੰਗੇ ਜਾ ਕੇ ਸਫਲਤਾ ਦਰਸਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਜੋ ਸੁਖ ਨਾਮ ਅਭਜਾਸ ਨਾਲ ਮਨ ਨੂੰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਸਨਾਯੂ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦਵਾਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਸਨਾਯੂ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਸਰੀਰ ਦਾ ਸੰਚਾਲਕ ਹਿੱਸਾ ਹੈ, ਇਉਂ ਜਦ ਸਿਮਰਨ ਲਿਵ ਬਣਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਮਨ ਤੇ ਸਨਾਯੂ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਸੁਖ ਮਾਣਦੇ ਹਨ ਤੇ ਦੇਹ, ਜੋ ਰਸਾਂ ਕਸਾਂ ਵੇਲੇ ਰਜੋ ਗੁਣੀ ਉਛਾਲੇ ਦੇਂਦੀ ਸੀ, ਹੁਣ ਸਤੋ ਗੁਣੀ ਟਿਕਾਉ ਰਸ ਵਿਚ ਟਿਕਦੀ ਹੈ। ਸੋ ਮਨ, ਇੰਦ੍ਰੇ ਤੇ ਦੇਹ ਤ੍ਰੈਏ ਲਿਵ ਦੇ ਰਸ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਂਦੇ ਦੱਸੇ ਹਨ- ਫੇਰ ਅੰਕ ੩੧ ਵਿਚ-ਮਨ ਨੂੰ ਵਣਜਾਰਾ ਤੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਰਾਸ ਦੱਸਦੇ ਹੋਏ-ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਤੇਰੇ ਵਿਚ ਜੋਤਿ ਰਖੀ ਸੀ ਤਾਂ ਤੂੰ ਜਗਤ ਵਿਚ ਆਯਾ ਸੈਂ। (ਅੰਕ ੩੩) ਅੰਕ ੩੪ ਵਿਚ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਰੀਰ ਦੀ ਸਫ਼ਲਤਾ ਐਸੇ ਕਰਮ ਕਮਾਉਣ ਵਿਚ ਹੈ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਜੋਤ ਨਿਰਮਲ ਰਹੇ, 'ਜੋਤ ਸਰੂਪੀ' ਨੂੰ ਮਨ ਯਾਦ ਰਖੇ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਲ ਸਨਮੁਖਤਾ ਰਹੇ। ਅੰਕ ੩੬-੩੭ ਵਿਚ ਸਰੀਰ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ ਦੇ ਯੋਗ ਵਰਤਾਉ ਨਾਲ ਹੋਣੀ ਦਰਸਾਈ ਹੈ। ਸਾਰੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਦੇਹ, ਇੰਦ੍ਰੇ ਤੇ ਮਨ ਤ੍ਰੈਹਾਂ ਦੀ ਸਫਲਤਾ, ਤ੍ਰੈਹਾਂ ਦਾ 'ਇਕ ਸਾਂਈਂ ਰੁਖੇ ਹੋਣਾ' ਤੇ 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਲਿਵ' ਵਿਚ ਰਹਿਣੇ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੈ।

੨. ਭਾਵ, ਕਥਨੀ ਮਾਤ੍ਰ ਵਾਲੇ 'ਸਤਿ ਚਿਤ ਆਨੰਦ' ਦੱਸਦੇ ਹੋਏ 'ਆਨੰਦ ਆਨੰਦ' ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਆਨੰਦ ਅਨੁਭਵ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਅੰਕ ਵਿਚ ਉਸ ਅਨੰਦ ਨੂੰ ਅਨੁਭਵ ਕਰਨ ਦੀ ਜਾਚ ਦੱਸੀ ਹੈ।

ਕਹੈ ਨਾਨਕੁ ਏਹੁ ਅਨੰਦੁ ਹੈ ਆਨੰਦੁ ਗੁਰ ਤੇ ਜਾਣਿਆ॥੭॥

ਹੈ[1]। ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ (ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ (ਦੇਵ ਜੀ) ਇਹ ਅਨੰਦ ਹੈ, (ਪਰ) ਇਹ ਆਨੰਦ (ਅਸਾਂ) ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਜਾਣਿਆ ਹੈ॥੭॥

ਬਾਬਾ ਜਿਸੁ ਤੂ ਦੇਹਿ ਸੋਈ ਜਨੁ ਪਾਵੈ॥ ਪਾਵੈ ਤ ਸੋ ਜਨੁ ਦੇਹਿ ਜਿਸ ਨੋ ਹੋਰਿ ਕਿਆ ਕਰਹਿ ਵੇਚਾਰਿਆ॥ ਇਕਿ ਭਰਮਿ ਭੂਲੇ ਫਿਰਹਿ ਦਹ ਦਿਸਿ ਇਕਿ ਨਾਮਿ ਲਾਗਿ ਸਵਾਰਿਆ॥ ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਮਨੁ ਭਇਆ ਨਿਰਮਲੁ ਜਿਨਾ ਭਾਣਾ ਭਾਵਏ॥ ਕਹੈ ਨਾਨਕੁ ਜਿਸੁ ਦੇਹਿ ਪਿਆਰੇ ਸੋਈ ਜਨੁ ਪਾਵਏ॥੮॥

ਹੇ ਪਿਤਾ (ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ!) ਜਿਸ ਨੂੰ ਤੂੰ (ਇਹ ਆਨੰਦ ਆਪ) ਦੇਵੇਂ ਓਹੀ ਪੁਰਖ (ਇਸ ਨੂੰ) ਪਾ ਸਕਦਾ ਹੈ: (ਹਾਂ) ਓਹੀ ਪੁਰਖ ਤਾਂ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਤੂੰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, ਹੋਰ ਵਿਚਾਰੇ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਦੇਵੇਂ ਉਹ ਆਪੂੰ) ਕੀਹ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ? (ਐਹੋ ਜਿਹੇ) ਕਈ ਭਰਮ ਵਿਚ ਭੁੱਲੇ ਹੋਏ ਦਸੋਂ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿਚ ਭਟਕ ਰਹੇ ਹਨ, (ਤੇ) ਇਕ (ਐਸੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਤੂੰ ਤ੍ਰੁਠਾ ਹੈਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਤੂੰ) ਨਾਮ ਵਿਚ ਲਾ ਕੇ ਸੰਵਾਰ ਦਿਤਾ ਹੈ। (ਉਹਨਾਂ ਦਾ) ਮਨ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ ਨਿਰਮਲ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੇਰਾ ਭਾਣਾ ਮਿੱਠਾ ਲੱਗ ਗਿਆ। ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ (ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ (ਦੇਵ ਜੀ) ਜਿਸ ਪਿਆਰੇ ਨੂੰ ਤੂੰ (ਇਹ ਭਾਣਾ ਮਿੱਠਾ ਲੱਗਣ ਦੀ ਦਾਤ) ਦੇਵੇਂ ਉਹੀ ਪੁਰਖ ਪਾ ਸਕਦਾ ਹੈ (ਆਨੰਦ)॥੮॥

ਆਵਹੁ ਸੰਤ ਪਿਆਰਿਹੋ ਅਕਥ ਕੀ ਕਰਹ ਕਹਾਣੀ॥ ਕਰਹ ਕਹਾਣੀ ਅਕਥ ਕੇਰੀ ਕਿਤੁ ਦੁਆਰੈ ਪਾਈਐ॥ ਤਨੁ ਮਨੁ ਧਨੁ ਸਭੁ ਸਉਪਿ ਗੁਰ ਕਉ ਹੁਕਮਿ ਮੰਨਿਐ ਪਾਈਐ॥ ਹੁਕਮੁ ਮੰਨਿਹੁ ਗੁਰੂ ਕੇਰਾ ਗਾਵਹੁ ਸਚੀ ਬਾਣੀ॥ ਕਹੈ ਨਾਨਕੁ ਸੁਣਹੁ ਸੰਤਹੁ ਕਥਿਹੁ ਅਕਥ ਕਹਾਣੀ॥੯॥

ਹੇ ਪਿਆਰੇ ਸੰਤੋ! ਆਵੋ, ਅਕਥ (ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ) ਦੀ ਕਥਾ ਕਰੀਏ। (ਹਾਂ) ਅਕੱਥ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਸੰਬੰਧੀ ਕਥਾ ਕਰੀਏ (ਤੇ ਪਤਾ ਕਰੀਏ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ) ਕਿਸ ਰਸਤੇ[2] ਪਾਈਦਾ ਹੈ?

(ਉੱਤਰ:) ਤਨ ਮਨ ਧਨ ਸਭ (ਕੁਛ) ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਸੌਂਪ ਕੇ (ਉਸ ਦੇ) ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਨਾਲ (ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੂੰ) ਪਾਈਦਾ ਹੈ। (ਤਾਂਤੇ ਹੇ ਸਿਖੋ!) ਗੁਰੂ ਦਾ ਹੁਕਮ ਮੰਨਣਾ ਤੇ ਸੱਚੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਗਾਉਣਾ।

(ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ (ਦੇਵ ਜੀ) ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ: ਹੇ ਸੰਤ ਜਨੋਂ ਸੁਣੋਂ (ਐਉਂ) ਅਕਥ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਕਥਨ ਕਰਨੀ॥੯॥

ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੀਹ ਅਪਣੀ ਚਤੁਰਾਈ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ? ਤਾਂ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ-

੧. ਪਿਛਲੇ ਅੰਕ ਵਿਚ ਪਾਠ ਸੀ, 'ਸਬਦਿ ਲਾਗਿ ਸਵਾਰੀਆ' ਅਗਲੇ ਅੰਕ ਵਿਚ ਪਾਠ ਹੈ, 'ਨਾਮਿ ਲਾਗਿ ਸਵਾਰਿਆ', ਇਥੇ ਪਾਠ ਹੈ, 'ਤਿਨ ਕਾ ਸਬਦੁ ਸਚੈ ਸਵਾਰਿਆ।' ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਅਭਜਾਸ ਨੇ 'ਨਾਮ ਰਸ' ਵਾਲੀ (ਅਵਸਥਾ ਪਾ ਲਈ ਹੈ; 'ਸਬਦ ਸਵਾਰਿਆ' ਦਾ ਅਰਥ ਏਥੇ ਇਹ ਬੀ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 'ਵਾਕ ਸੱਤਾ' ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਈ ਹੈ, ਯਾ ਓਹ 'ਮਿੱਠ ਬੋਲੇ' ਹੋ ਗਏ ਹਨ।

੨. ਕਿਸ ਜ਼ਰੀਏ ਕਿਸ ਸਾਧਨ ਨਾਲ?

ਏ ਮਨ ਚੰਚਲਾ ਚਤੁਰਾਈ ਕਿਨੈ ਨ ਪਾਇਆ॥ ਚਤੁਰਾਈ ਨ ਪਾਇਆ ਕਿਨੈ ਤੂ ਸੁਣਿ ਮੰਨ ਮੇਰਿਆ॥ ਏਹ ਮਾਇਆ ਮੋਹਣੀ ਜਿਨਿ ਏਤੁ ਭਰਮਿ ਭੁਲਾਇਆ॥

ਹੇ ਚੰਚਲ ਮਨ! ਚਤੁਰਾਈ ਨਾਲ (ਸਾਈਂ) ਕਿਸੇ ਨੇ ਨਹੀਓਂ ਪਾਇਆ। ਹਾਂ, ਚਤੁਰਾਈ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਨੇ ਨਹੀਓਂ ਪਾਇਆ, ਤੂੰ (ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਸੁਣ ਲੈ ਮੇਰੇ ਮਨਾਂ! (ਕਿਉਂਕਿ) ਇਹ ਮਾਇਆ (ਜੀਵ ਨੂੰ ਮੋਹ ਲੈਣ ਵਾਲੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ (ਇਸ ਨੂੰ) ਇਸ ਭਰਮ ਵਿਚ (ਪਾ ਕੇ) ਭੁਲਾ ਰਖਿਆ ਹੈ (ਕਿ ਸੰਸਾਰ ਨਿੱਤ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਚਤੁਰਾਈ ਸੰਸਾਰ ਸੰਚਯ ਕਰਨ ਵਿਚ ਲੱਗ ਰਹੀ ਹੈ ਤੇ ਰਚਣਹਾਰ ਵਿਸਰ ਰਿਹਾ ਹੈ[1]। ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਾਇਆ ਕਿਥੋਂ ਆ ਗਈ ?)

ਮਾਇਆ ਤ ਮੋਹਣੀ ਤਿਨੈ ਕੀਤੀ ਜਿਨਿ ਠਗਉਲੀ ਪਾਈਆ॥ ਕੁਰਬਾਣੁ ਕੀਤਾ ਤਿਸੈ ਵਿਟਹੁ ਜਿਨਿ ਮੋਹੁ ਮੀਠਾ ਲਾਇਆ॥

ਜਿਸ ਨੇ (ਸਾਡੇ ਉਤੇ) ਠਗ ਮੂਰੀ[2] ਪਾ ਛੱਡੀ ਹੈ (ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ) ਮੋਹ ਲੈਣ ਵਾਲੀ ਮਾਯਾ ਬੀ ਉਸੇ (ਰਚਣਹਾਰ) ਦੀ ਰਚੀ ਹੋਈ ਹੈ। (ਪਰ ਮੈਂ) ਕੁਰਬਾਨ ਕੀਤਾ (ਰਚੀ ਹੋਈ ਤੋਂ ਨਾ ਪਰ) ਉਸ (ਰਚਣਹਾਰ) ਤੋਂ ਜਿਸ ਨੇ (ਸਾਨੂੰ) ਮੋਹ ਮਿੱਠਾ ਕਰਕੇ ਲਾਇਆ ਹੈ (ਕਿਉਂਕਿ ਇਸੇ ਮੋਹ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਸਾਈਂ ਵਲ ਲਾ ਕੇ ਮਾਯਾ ਦੇ ਮੋਹ ਨੂੰ ਤਰ ਜਾਵਾਂਗੇ)।

ਕਹੈ ਨਾਨਕੁ ਮਨ ਚੰਚਲ ਚਤੁਰਾਈ ਕਿਨੈ ਨ ਪਾਇਆ॥੧੦॥

(ਤਾਂਤੇ ਹੇ ਮੇਰੇ) ਚੰਚਲ ਮਨ! ਚਤੁਰਾਈ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਨੇ ਨਹੀਓਂ ਪਾਇਆ (ਕਿਉਂਕਿ ਚਤੁਰਾਈ ਨੂੰ ਮਾਇਆ ਠਗ ਲੈਂਦੀ ਹੈ), ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ (ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ (ਦੇਵ ਜੀ)॥੧੦॥

ਇਹੋ ਚੰਚਲ ਮਨ, ਜਦ ਸੱਚ ਦੀ ਸਮ੍ਹਾਲ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਂਈਂ ਦੇ ਰਸਤੇ ਟੋਰ ਲਿਚੱਲਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਮਨ ਨੂੰ ਹੁਣ ਐਉਂ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ-

ਏ ਮਨ ਪਿਆਰਿਆ ਤੂ ਸਦਾ ਸਚੁ ਸਮਾਲੇ॥ ਏਹੁ ਕੁਟੰਬੁ ਤੂ ਜਿ ਦੇਖਦਾ ਚਲੈ ਨਾਹੀ ਤੇਰੈ ਨਾਲੇ॥

ਹੇ ਪਯਾਰੇ ਮਨ! ਤੂੰ ਸਦਾ ਸੱਚ ਦੀ ਸੰਮ੍ਹਾਲ ਕਰ। ਇਹ ਜੋ ਕੁਟੰਬ ਤੂੰ ਦੇਖਦਾ ਹੈਂ (ਜਿਸ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿਚ ਤੂੰ ਠੱਗਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੈਂ) ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਚੱਲੇਗਾ।

ਸਾਥਿ ਤੇਰੈ ਚਲੈ ਨਾਹੀ ਤਿਸੁ ਨਾਲਿ ਕਿਉ ਚਿਤੁ ਲਾਈਐ॥

(ਜਦ ਇਹ ਗੱਲ ਤੂੰ ਜਾਣਦਾ ਹੈਂ ਕਿ ਇਹ ਸੱਚ ਮੁੱਚ) ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਜਾਏਗਾ ਤਾਂ ਇਸ ਨਾਲ (ਫੇਰ) ਚਿਤ ਕਿਉਂ ਲਾਈਦਾ ਹੈ?

ਐਸਾ ਕੰਮੁ ਮੂਲੇ ਨ ਕੀਚੈ ਜਿਤੁ ਅੰਤਿ ਪਛੋਤਾਈਐ॥

(ਸਿਆਣਪ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਗੱਲ ਸਮਝ ਪੈ ਜਾਵੇ ਕਿ) ਅਜੇਹਾ ਕੰਮ ਮੂਲੋਂ ਨਾ ਕਰੀਏ ਜਿਸ ਦੇ (ਕਰਨੇ ਤੇ) ਅੰਤ ਨੂੰ ਪਛੋਤਾਉਣਾ ਪਵੇ।

---

੧. ਇਹ ਗੱਲ ਅਗਲੇ ਅੰਕ ਵਿਚ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

੨. ਠਗਉਲੀ=ਕੋਈ ਬੂਟੀ ਆਦਿਕ, ਜਿਸ ਦੇ ਨਸ਼ੇ ਵਿਚ ਨਸ਼ਈ ਕਰਕੇ ਠੱਗ ਦੂਸਰੇ ਨੂੰ ਠੱਗ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਭਾਵ ਹੈ ਮਾਯਾ ਦੀ ਮੋਹਨਹਾਰੀ ਸ਼ਕਤੀ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਕਾ ਉਪਦੇਸੁ ਸੁਣਿ ਤੂ ਹੋਵੈ ਤੇਰੈ ਨਾਲੇ॥
ਕਹੈ ਨਾਨਕੁ ਮਨ ਪਿਆਰੇ ਤੂ ਸਦਾ ਸਚੁ ਸਮਾਲੇ॥ ੧੧॥

(ਤਾਂਤੇ ਹੇ ਮਨ!) ਤੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਸੁਣ (ਜੋ ਅੰਤ ਨੂੰ ਪਛੋਤਾਉਣ ਦੀ ਥਾਂ) ਤੇਰੇ ਨਾਲ (ਸਹਾਈ) ਹੋਵੇਗਾ। ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ (ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ, ਹੇ ਪਯਾਰੇ ਮਨ ਤੂੰ ਸਦਾ ਸੱਚ ਨੂੰ ਸਮ੍ਹਾਲਿਆ ਕਰ! ॥੧੧॥

(ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਕਰਦੇ ਆਪ ਹੁਣ ਸੰਸਾਰ ਲਈ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਵਿਚ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ:-)

ਅਗਮ ਅਗੋਚਰਾ ਤੇਰਾ ਅੰਤੁ ਨ ਪਾਇਆ॥ ਅੰਤੋ ਨ ਪਾਇਆ ਕਿਨੈ ਤੇਰਾ ਆਪਣਾ ਆਪੁ ਤੂ ਜਾਣਹੇ॥ ਜੀਅ ਜੰਤ ਸਭਿ ਖੇਲੁ ਤੇਰਾ ਕਿਆ ਕੋ ਆਖਿ ਵਖਾਣਏ॥ ਆਖਹਿ ਤ ਵੇਖਹਿ ਸਭੁ ਤੂਹੈ ਜਿਨਿ ਜਗਤੁ ਉਪਾਇਆ॥ ਕਹੈ ਨਾਨਕੁ ਤੂ ਸਦਾ ਅਗੰਮੁ ਹੈ ਤੇਰਾ ਅੰਤੁ ਨ ਪਾਇਆ॥ ੧੨॥

ਹੇ ਅਗੰਮ[1], ਹੇ ਅਗੋਚਰ[2]! ਤੇਰਾ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ (ਗਿਆ ਕਿਸੇ ਤੋਂ। ਹਾਂ) ਤੇਰਾ ਅੰਤ ਕਿਸੇ ਨੇ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ, ਆਪਣਾ ਆਪ (ਕੇਵਲ) ਤੂੰ ਜਾਣਦਾ ਹੈਂ। (ਇਹ) ਜੀਆ ਜੰਤ ਸਭ ਤੇਰਾ ਖੇਲ ਹੈ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ) ਕੌਣ ਹੈ (ਜੋ ਕ੍ਰਿਤ ਹੋ ਕੇ ਤੇ ਕਰਤੇ ਦੀ ਬਾਬਤ) ਕੁਛ ਕਹਿ ਕੇ ਵਰਣਨ ਕਰ ਸਕੇ। (ਹਾਂ ਤੂੰ ਜਿਸ ਨੇ ਜਗਤ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ (ਤੂੰ ਹੀ) ਹੈਂ (ਜੋ) ਸਭ ਨੂੰ ਵੇਖਦਾ ਹੈਂ (ਤੂੰ ਹੀ) ਆਖਦਾ ਹੈਂ (ਜੋ ਤੂੰ ਚਾਹੇਂ)। ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ (ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ, ਤੂੰ ਸਦਾ ਅਗੰਮ ਹੈਂ, ਤੇਰਾ ਅੰਤ (ਕਿਸੇ ਨੇ) ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ॥੧੨॥

ਸੁਰਿ ਨਰ ਮੁਨਿ ਜਨ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਖੋਜਦੇ ਸੁ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਗੁਰ ਤੇ ਪਾਇਆ॥ ਪਾਇਆ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਗੁਰਿ ਕਿਰਪਾ ਕੀਨੀ ਸਚਾ ਮਨਿ ਵਸਾਇਆ॥ ਜੀਅ ਜੰਤ ਸਭਿ ਤੁਧੁ ਉਪਾਏ ਇਕਿ ਵੇਖਿ ਪਰਸਣਿ ਆਇਆ॥

ਸੁਰ ਨਰ, ਮੁਨੀ ਜਨ[3] (ਜਿਸ) ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨੂੰ ਖੋਜਦੇ ਹਨ ਉਹ (ਅਸਾਂ) ਅੰਮ੍ਰਿਤ[4] ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਪਾ ਲਿਆ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਨੇ (ਅਸਾਂ ਤੇ) ਕਿਰਪਾ ਕੀਤੀ, ਸੱਚਾ (ਨਾਮ ਸਾਡੇ) ਮਨ ਵਿਚ ਵਸਾ ਦਿਤਾ (ਤਾਂ ਅਸਾਂ) ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਾ ਲਿਆ।

(ਏਹ ਜੋ) ਜੀਅ ਜੰਤ ਸਾਰੇ ਤੇਰੇ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਹਨ (ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ) ਇਕ (ਤਾਂ) ਵੇਖਣ ਲਈ (ਆਏ ਹਨ ਤੇ ਇਕ) ਪਰਸਣ[5] ਲਈ ਆਏ ਹਨ।

(ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਰਸਨ ਆਇਆਂ ਵਿਚੋਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ) ਸਤਿਗੁਰੂ (ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼) ਚੰਗਾ ਲੱਗ ਗਿਆ (ਉਹਨਾਂ ਦਾ) ਲਬ

---

੧. ਜਿਸ ਨੂੰ ਮਨ ਨਾ ਜਾਣ ਸਕੇ।

੨. ਜਿਸ ਨੂੰ ਇੰਦ੍ਰੇ ਨਾ ਜਾਣ ਸਕਣ।

੩. ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ-ਸੁਰ=ਦੇਵਤਾ। ਦਾਨਾ ਪੁਰਖ; ਵਿਦਵਾਨ। ਸੁਰਿ ਨਰ=ਦੇਵਤਾ ਤੇ ਮਨੁੱਖ। ਯਥਾ-ਸੁਰਿ ਨਰ ਅਸੁਰ ਅੰਤੁ ਨਹੀ ਪਾਯਉ। (ਸਵ:ਮ:੪) (ਅ) ਵਿਦਵਾਨ ਤੇ ਦਾਨਾ ਪੁਰਖ। ਮੁਨਿ=ਰਿਸ਼ੀ। ਤਪਸ੍ਵੀ। ਜਨ=ਦਾਸ। ਮੁਨਿਜਨ=ਮੁਨੀ ਲੋਕ।

੪. ਨਾਮ ਰਸ। ਆਤਮ ਰਸ।

੫. ਭਾਵ ਸਤਿਸੰਗ ਕਰਨ ਲਈ। ਭਾਵ ਐਉਂ ਪ੍ਰਤੀਤ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਾ ਇਕ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਮਾਤ੍ਰ ਤੇ ਇਕ ਸਤਿਸੰਗ ਕਰਨ ਲਈ ਆਏ ਹਨ।

ਲਬੁ ਲੋਭੁ ਅਹੰਕਾਰੁ ਚੂਕਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਭਲਾ ਭਾਇਆ॥ ਕਹੈ ਨਾਨਕੁ ਜਿਸ ਨੋ ਆਪਿ ਤੁਠਾ ਤਿਨਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਗੁਰ ਤੇ ਪਾਇਆ॥੧੩॥

ਲੋਭ ਤੇ ਹੰਕਾਰ ਦੂਰ ਹੋ ਗਿਆ। (ਹੁਣ ਆਪਣੀ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਸੂਚਨ ਕਰਦੇ ਹਨ) ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ (ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਆਪ (ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ) ਤ੍ਰੁਠਾ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਾ ਲਿਆ ਹੈ॥੧੩॥

ਭਗਤਾ ਕੀ ਚਾਲ ਨਿਰਾਲੀ॥

ਚਾਲਾ ਨਿਰਾਲੀ ਭਗਤਾਹ ਕੇਰੀ ਬਿਖਮ ਮਾਰਗਿ ਚਲਣਾ॥

ਲਬੁ ਲੋਭੁ ਅਹੰਕਾਰੁ ਤਜਿ ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਬਹੁਤੁ ਨਾਹੀ ਬੋਲਣਾ॥

ਖੰਨਿਅਹੁ ਤਿਖੀ ਵਾਲਹੁ ਨਿਕੀ ਏਤੁ ਮਾਰਗਿ ਜਾਣਾ॥

ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਜਿਨੀ ਆਪੁ ਤਜਿਆ ਹਰਿ ਵਾਸਨਾ ਸਮਾਣੀ॥

ਕਹੈ ਨਾਨਕੁ ਚਾਲ ਭਗਤਾ ਜੁਗਹੁ ਜੁਗੁ ਨਿਰਾਲੀ॥੧੪॥

(ਗੁਰੂ ਦੇ ਦੱਸੇ ਇਸ ਮਾਰਗ ਤੇ ਚੱਲਣ ਵਾਲੇ ਭਗਤ ਕਹੀਦੇ ਹਨ, ਪਰ) ਭਗਤਾਂ ਦੀ (ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਗ੍ਰਸੇ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲੋਂ) ਚਾਲ[1] ਵੱਖਰੀ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। (ਕਿਉਂਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੇ) ਕਠਨ ਰਸਤੇ[2] ਉਤੇ ਟੁਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ (ਉਹਨਾਂ) ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਚਾਲ ਵੱਖਰੀ (ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ) ਹੁੰਦੀ ਹੈ। (ਸੰਸਾਰ ਨੇ ਤਾਂ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ, ਲਬ, ਲੋਭ, ਅਹੰਕਾਰ ਵਿਚ ਤੁਰਨਾ ਹੋਯਾ ਤੇ ਭਗਤ ਨੇ) ਲਬ ਲੋਭ ਅਹੰਕਾਰ ਤੇ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਨੂੰ ਛੱਡਣਾ ਹੋਇਆ, (ਐਥੋਂ ਤਾਈਂ ਕਿ) ਬੋਲਣਾ ਬੀ ਬਹੁਤ ਨਾ ਹੋਇਆ (ਤਦ ਚਾਲ ਆਪੇ ਵੱਖਰੀ ਹੋ ਜਾਣੀ ਹੋਈ)[3]। (ਫੇਰ ਇਸ ਕਠਨਤਾ ਤੇ ਹੀ ਬੱਸ ਨਹੀਂ) ਖੰਡੇ ਤੋਂ ਤ੍ਰਿਖੀ ਤੇ ਵਾਲ ਤੋਂ ਬ੍ਰੀਕ (ਜਿਵੇਂ ਪਗਡੰਡੀ ਹੋਵੇ) ਐਸੇ ਰਸਤੇ ਤੇ (ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਜਾਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। (ਉਹ ਹੈ ਆਪਾ ਭਾਵ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਲੈਣਾ, ਪਰ) ਗੁਰੂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ (ਏਹ) ਆਪਾ ਭਾਵ ਛੱਡ ਦਿਤਾ ਹੈ ਤੇ ਵਾਸ਼ਨਾ ਨੂੰ ਹਰੀ ਵਿਚ ਸਮਾ ਲਿਆ ਹੈ (ਉਹੀ ਭਗਤ ਹੋਏ ਹਨ ਤੇ) ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ (ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ, (ਐਸੇ) ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਚਾਲ ਹਰ ਜੁਗ ਵਿਚ (ਸੰਸਾਰੀਆਂ ਤੋਂ) ਅੱਡਰੀ ਰਹੀ ਹੈ॥੧੪॥

ਹੁਣ ਫੇਰ ਅਰਦਾਸ ਵਿਚ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਚਾਲ ਅਪਣੀ ਕਿਸੇ ਹਉਂ ਦੀ ਟੇਕ ਤੇ ਨਹੀਂ, ਤੇਰੇ ਭਰੋਸੇ ਤੇ ਹੈ।

ਜਿਉ ਤੂ ਚਲਾਇਹ ਤਿਵ ਚਲਹ ਸੁਆਮੀ ਹੋਰੁ ਕਿਆ ਜਾਣਾ ਗੁਣ ਤੇਰੇ॥ ਜਿਵ ਤੂ ਚਲਾਇਹਿ ਤਿਵੈ ਚਲਹ ਜਿਨਾ ਮਾਰਗਿ ਪਾਵਹੇ॥

(ਹੇ ਸੱਚੇ ਸਾਹਿਬ! ਹੇ) ਸੁਆਮੀ! ਜਿਵੇਂ ਤੂੰ ਚਲਾਵੇਂ ਤਿਵੇਂ (ਅਸੀਂ) ਚਲਦੇ ਹਾਂ, ਹੋਰ ਤੇਰੇ ਗੁਣਾਂ (ਦੇ ਸਮੂਹ ਨੂੰ ਅਸੀਂ) ਕੀਹ ਜਾਣੀਏ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ (ਤੂੰ ਆਪ ਠੀਕ) ਰਸਤੇ ਪਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈਂ (ਓਹ) ਜਿਵੇਂ ਤੂੰ ਟੋਰੇਂ ਤਿਵੇਂ ਟੁਰਦੇ ਹਨ।

---

੧. ਜੀਵਨ ਬਸਰ ਕਰਨ ਦਾ ਤ੍ਰੀਕਾ।

੨. ਵਿ+ਖਮ=ਜੋ ਇਕੋ ਜਿਹਾ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਜਿਸ ਤੇ ਤੁਰਨਾ ਆਸਾਨ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਕਠਨ, ਔਖਾ।

੩. ਇਸ ਵਿਚ ਧ੍ਵਨੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਲਬ ਲੋਭ ਅਹੰਕਾਰ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਛੱਡਕੇ ਗੱਪਾਂ ਨਹੀਂ ਮਾਰਨੀਆਂ ਕਿ ਮੈਂ ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਸੰਸਾਰੀ ਲੋਕ ਰਤਾ ਜਿੰਨਾ ਚੰਗਾ ਕੰਮ ਕਰਕੇ ਫੇਰ ਗੱਪਾਂ ਮਾਰਦੇ ਹਨ।

ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਜਿਨ ਨਾਮਿ ਲਾਇਹਿ ਸਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਸਦਾ ਧਿਆਵਹੇ॥ ਜਿਸਨੋ ਕਥਾ ਸੁਣਾਇਹਿ ਆਪਣੀ ਸਿ ਗੁਰਦੁਆਰੈ ਸੁਖੁ ਪਾਵਹੇ॥ ਕਹੈ ਨਾਨਕੁ ਸਚੇ ਸਾਹਿਬ ਜਿਉ ਭਾਵੈ ਤਿਵੈ ਚਲਾਵਹੇ॥੧੫॥

(ਅਪਣੀ) ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੂੰ (ਅਪਣੇ) ਨਾਮ ਵਿਚ ਲਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈਂ ਓਹ ਸਦਾ (ਤੈਨੂੰ) ਹਰਿ ਹਰਿ (ਕਰਕੇ) ਧਿਆਉਂਦੇ ਹਨ। (ਤੂੰ ਹੀ) ਗੁਰੂ ਦੁਆਰੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਕੱਥਾ ਸੁਣਾਉਂਦਾ ਹੈਂ ਉਹੀ (ਆਤਮ) ਸੁਖ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ (ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ, ਹੇ ਸੱਚੇ ਸਾਹਿਬ! ਜਿਵੇਂ (ਤੈਨੂੰ) ਭਾਉਂਦਾ ਹੈ (ਭਗਤਾਂ ਨੂੰ ਤੂੰ) ਓਵੇਂ ਹੀ ਚਲਾਉਂਦਾ ਹੈਂ॥੧੫॥

ਏਹੁ ਸੋਹਿਲਾ ਸਬਦੁ ਸੁਹਾਵਾ॥ ਸਬਦੋ ਸੁਹਾਵਾ ਸਦਾ ਸੋਹਿਲਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸੁਣਾਇਆ॥ ਏਹੁ ਤਿਨ ਕੈ ਮੰਨਿ ਵਸਿਆ ਜਿਨ ਧੁਰਹੁ ਲਿਖਿਆ ਆਇਆ॥ ਇਕਿ ਫਿਰਹਿ ਘਨੇਰੇ ਕਰਹਿ ਗਲਾ ਗਲੀ ਕਿਨੈ ਨ ਪਾਇਆ॥ ਕਹੈ ਨਾਨਕੁ ਸਬਦੁ ਸੋਹਿਲਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸੁਣਾਇਆ॥੧੬॥

ਏਹ ਸ਼ਬਦ ਸੋਹਿਲਾ[1] (ਬੜਾ) ਸੁਹਾਵਣਾ ਹੈ। ਏਹ ਸਦਾ ਸੁਹਾਵਣਾ ਸ਼ਬਦ ਸੋਹਿਲਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੇ ਸੁਣਾਇਆ ਹੈ। ਇਹ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਵਸ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਧੁਰੋਂ ਲਿਖਿਆ ਆਇਆ ਹੈ।

ਇਕ (ਐਸੇ ਹਨ ਜੋ) ਬਤੇਰੇ ਪਏ ਫਿਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਗੱਲਾਂ ਮਾਰਦੇ ਹਨ (ਪਰ ਫਿਰਨ ਨਾਲ ਤੇ) ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਨਾਲ (ਇਹ) ਕਿਸੇ ਨੇ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ। (ਇਹ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਪਾਇਆ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ) ਸਬਦ ਸੋਹਿਲਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੇ ਸੁਣਾਇਆ ਹੈ, ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ (ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ॥੧੬॥

(ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਮੰਗਲ ਗੀਤ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਸੁਣ ਕੇ ਸ਼ਬਦ 'ਨਾਮ' ਧਿਆਇਆ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਬਾਬਤ ਹੁਣ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ:-)

ਪਵਿਤੁ ਹੋਏ ਸੇ ਜਨਾ ਜਿਨੀ ਹਰਿ ਧਿਆਇਆ॥ ਹਰਿ ਧਿਆਇਆ ਪਵਿਤੁ ਹੋਏ ਗੁਰਮੁਖਿ ਜਿਨੀ ਧਿਆਇਆ॥ ਪਵਿਤੁ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਕੁਟੰਬ ਸਹਿਤ ਸਿਉ ਪਵਿਤੁ ਸੰਗਤਿ ਸਬਾਈਆ॥ ਕਹਦੇ ਪਵਿਤੁ ਸੁਣਦੇ ਪਵਿਤੁ ਸੇ ਪਵਿਤੁ ਜਿਨੀ ਮੰਨਿ ਵਸਾਇਆ॥

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੂੰ ਧਿਆਇਆ ਹੈ ਓਹ ਜਨ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। (ਹਾਂ) ਹਰੀ ਨੂੰ ਧਿਆਇਆ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਓਹ) ਪਵਿਤ੍ਰ ਹੋ ਗਏ (ਪਰੰਤੂ) ਗੁਰਮੁਖ ਹੋ ਕੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਧਿਆਇਆ[2]। (ਓਹ ਆਪ ਪਵਿਤ੍ਰ ਹੋਏ ਹਨ, ਹਾਂ) ਮਾਂ, ਪਿਉ, ਕੁਟੰਬ ਸਮੇਤ ਪਵਿਤ੍ਰ ਹੋਏ ਹਨ ਤੇ ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਸਣੇ ਪਵਿਤ੍ਰ (ਹੋਏ ਹਨ)। (ਇਸ ਨਾਮ ਨੂੰ) ਜਪਣ ਵਾਲੇ ਪਵਿਤ੍ਰ ਹੋਏ ਹਨ, ਸੁਣਨ ਵਾਲੇ ਪਵਿਤ੍ਰ ਹੋਏ ਹਨ ਤੇ ਓਹ ਪਵਿਤ੍ਰ ਹੋਏ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮਨ ਵਿਚ (ਇਸ ਨੂੰ) ਵਸਾਇਆ ਹੈ।

੧. ਸ਼ਬਦ ਰੂਪੀ ਮੰਗਲ ਗੀਤ। ਨਾਮ ਦਾ ਮੰਗਲਮਯ ਸੰਦੇਸਾ। ਇਥੇ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਅਰਥ ਨਾਮ ਆਰਾਧਨ ਹੈ, ਇਹ ਗੱਲ ਅਗਲੇ ਅੰਕ ਤੋਂ ਸਹੀ ਪਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

੨. 'ਗੁਰੂ ਦੁਆਰੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਧਿਆਇਆ' ਐਉਂ ਬੀ ਅਰਥ ਲੱਗਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਗੁਰਮੁਖ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਉਪਦੇਸ਼ ਲੈ ਕੇ ਗੁਰ ਦੀਖਜਤ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਬੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਭਾਵ ਦੁਹਾਂ ਦਾ ਇਕੋ ਹੈ।

ਕਹੈ ਨਾਨਕੁ ਸੇ ਪਵਿਤੁ ਜਿਨੀ ਗੁਰਮੁਖਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਧਿਆਇਆ॥ ੧੭॥

ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ (ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ, ਓਹ ਪਵਿਤ੍ਰ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੁਰਮੁਖ ਹੋ ਕੇ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੂੰ ਧਿਆਇਆ (ਸਿਮਰਿਆ) ਹੈ॥੧੭॥

(ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਆ ਕਰਮ ਕਾਂਡ ਦਾ ਦੱਸਿਆ ਕਰਮ ਅਭਯਾਸ ਸਦਗਤੀ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦਾ? ਐਸੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦਾ ਉਤੱਰ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਲਯਾਨ ਲਈ ਸਹਿਜ (ਸੁਤੇ ਤੇ ਅਨੁਭਵੀ ਗਯਾਨ) ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਜੋ ਹਰੀ ਨਾਲ ਚਿਤ ਲਾਯਾਂ ਉਪਜਦਾ ਹੈ।)

ਕਰਮੀ ਸਹਜੁ ਨ ਊਪਜੈ ਵਿਣੁ ਸਹਜੈ ਸਹਸਾ ਨਾ ਜਾਇ॥
ਨਹ ਜਾਇ ਸਹਸਾ ਕਿਤੈ ਸੰਜਮਿ ਰਹੇ ਕਰਮ ਕਮਾਏ॥
ਸਹਸੈ ਜੀਉ ਮਲੀਣੁ ਹੈ ਕਿਤੁ ਸੰਜਮਿ ਧੋਤਾ ਜਾਏ॥
ਮੰਨੁ ਧੋਵਹੁ ਸਬਦਿ ਲਾਗਹੁ ਹਰਿ ਸਿਉ ਰਹਹੁ ਚਿਤੁ ਲਾਇ॥
ਕਹੈ ਨਾਨਕੁ ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਸਹਜੁ ਉਪਜੈ ਇਹ ਸਹਸਾ ਇਵ ਜਾਇ॥ ੧੮॥

ਕਰਮ (ਕਾਂਡ ਦੇ ਦੱਸੇ ਕਰਮ ਕਰਨੇ) ਨਾਲ ਗਜਾਨ ਨਹੀਂ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ, (ਕਰਮ ਕਾਂਡ ਤਾਂ ਜੀਵ ਨੂੰ ਸੰਸਿਆਂ ਵਿਚ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਤੇ) ਸੰਸਾ ਬਿਨਾਂ ਗਜਾਨ ਦੇ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਕਿਸੇ ਬੀ ਸੰਜਮ[1] ਨਾਲ ਸੰਸਾ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ (ਲੋਕੀਂ ਸੰਜਮ, ਨੇਮ, ਧਰਮ, ਤਪ, ਬ੍ਰਤ, ਪੂਜਾ ਆਦਿ ਬਥੇਰੇ) ਕਰਮ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। (ਪ੍ਰਸ਼ਨ:) ਜੀਉ[2] ਸੰਸਿਆਂ ਨਾਲ ਮੈਲਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤਾਂ (ਦੱਸੋ ਜੋ ਇਹ) ਕਿਸ ਸੰਜਮ ਨਾਲ ਧੋਤਾ ਜਾਵੇ? (ਉੱਤਰ ਦੇਂਦੇ ਹਨ : ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ) ਨਾਮ ਵਿਚ ਲਗੋ (ਐਉਂ ਕਿ) ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਿਚ ਚਿਤ ਜੋੜੀ ਰਖੋ, (ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਮਨ ਨੂੰ ਧੋ ਲਓ! ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ (ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ, (ਇਉਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਿਚ ਲਗੇ ਰਿਹਾਂ) ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਗਜਾਨ ਉਪਜਦਾ ਹੈ (ਤੇ) ਇਹ ਸੰਸਾ ਐਉਂ ਦੂਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ॥੧੮॥

ਕਰਮ ਕਾਂਡ ਦੇ ਸੰਯਮ ਇਸ਼ਨਾਨ ਆਦਿ ਕਰਕੇ ਬਾਹਰੋਂ ਨਿਰਮਲਤਾ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਮਨ ਵਿਚ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਆਦੀ ਮੈਲ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ-

ਜੀਅਹੁ ਮੈਲੇ ਬਾਹਰਹੁ ਨਿਰਮਲ॥
ਬਾਹਰਹੁ ਨਿਰਮਲ ਜੀਅਹੁ ਤ ਮੈਲੇ ਤਿਨੀ ਜਨਮੁ ਜੂਐ ਹਾਰਿਆ॥
ਏਹ ਤਿਸਨਾ ਵਡਾ ਰੋਗੁ ਲਗਾ ਮਰਣੁ ਮਨਹੁ ਵਿਸਾਰਿਆ॥

(ਜੋ ਲੋਕ) ਮਨੋਂ ਤਾਂ ਮੈਲੇ ਹਨ ਤੇ ਬਾਹਰੋਂ ਨਿਰਮਲ. ਹਨ, (ਹਾਂ ਜੋ) ਬਾਹਰੋਂ ਤਾਂ ਨਿਰਮਲ ਤੇ ਮਨੋਂ ਮੈਲੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਜਨਮ (ਮਾਨੋਂ) ਜੂਏ ਵਿਚ ਹਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। (ਕਿਉਂਕਿ) ਇਹ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ (ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਵੱਡਾ ਰੋਗ[3] ਹੋ ਕੇ ਲਗ ਪਿਆ ਹੈ (ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ) ਮਨੋਂ ਮਰਨੇ ਨੂੰ ਵਿਸਾਰ ਦਿਤਾ ਹੈ। (ਐਉਂ) ਜੀਉਣਾਂ ਜੋ ਝੂਠ ਸੀ ਇਸ ਨੂੰ ਸੱਚ ਜਾਣ ਕੇ ਓਹ

੧. ਸੰਸ:, ਸੰਯਮ=ਕਰਮ ਕਾਂਡ ਆਦਿ ਤ੍ਰੀਕਿਆਂ ਦੇ ਦੱਸੇ ਬੰਧਨ ਤੇ ਰੋਕਾਂ ਜੋ ਕਰਮ ਕਾਂਡੀ ਧਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਬ੍ਰਤ ਆਦਿ। (ਅ) ਉਪਾਉ ਜਤਨ।

੨. ਜੀਉ ਦਾ ਅਰਥ ਏਥੇ ਮਨ ਹੈ ਵੇਖੋ ਚੌਥੀ ਤੁਕ ਵਿਚ ਇਸ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਉਤਰ ਵਿਚ 'ਮਨ' ਪਦ ਵੀ ਵਰਤਿਆ ਹੈ।

੩. ਵਡਾ ਰੋਗ 'ਕੋੜ੍ਹ' ਨੂੰ ਬੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਵੇਦਾ ਮਹਿ ਨਾਮੁ ਉਤਮੁ ਸੋ ਸੁਣਹਿ ਨਾਹੀ ਫਿਰਹਿ ਜਿਉ ਬੇਤਾਲਿਆ॥ ਕਹੈ ਨਾਨਕੁ ਜਿਨ ਸਚੁ ਤਜਿਆ ਕੂੜੇ ਲਾਗੇ ਤਿਨੀ ਜਨਮੁ ਜੂਐ ਹਾਰਿਆ॥੧੯॥

ਕੂੜ ਵਿਚ ਲੱਗ ਪਏ ਤੇ) ਵੇਦਾਂ ਵਿਚ ਜੋ ਉਤਮ ਵਸਤੂ ਸੀ 'ਨਾਮ' ਉਹ ਤਾਂ ਓਹ ਸੁਣਦੇ ਨਹੀਂ ਤੇ ਬੇਤਾਲਾਂ[1] ਵਾਂਙੂ ਪਏ ਫਿਰਦੇ ਹਨ। (ਇਉਂ ਆਪਾ ਖੁੰਝਾ ਕੇ ਖਿੰਡਾਉ ਵਿਚ ਲਗਕੇ) ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੱਚ ਨੂੰ ਤਿਆਗਿਆ ਤੇ ਝੂਠ ਨੂੰ ਲਗ ਪਏ ਉਹਨਾਂ (ਅਪਣਾ ਮਨੁੱਖਾ) ਜਨਮ (ਮਾਨੋਂ) ਜੂਏ ਵਿਚ ਹਾਰ ਦਿਤਾ ਹੈ, ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ (ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ॥੧੯॥

ਜੀਅਹੁ ਨਿਰਮਲ ਬਾਹਰਹੁ ਨਿਰਮਲ॥ ਬਾਹਰਹੁ ਤ ਨਿਰਮਲ ਜੀਅਹੁ ਨਿਰਮਲ ਸਤਿਗੁਰ ਤੇ ਕਰਣੀ ਕਮਾਣੀ॥ ਕੂੜ ਕੀ ਸੋਇ ਪਹੁਚੈ ਨਾਹੀ ਮਨਸਾ ਸਚਿ ਸਮਾਣੀ॥ ਜਨਮੁ ਰਤਨੁ ਜਿਨੀ ਖਟਿਆ ਭਲੇ ਸੇ ਵਣਜਾਰੇ॥ ਕਹੈ ਨਾਨਕੁ ਜਿਨ ਮੰਨੁ ਨਿਰਮਲੁ ਸਦਾ ਰਹਹਿ ਗੁਰ ਨਾਲੇ॥੨੦॥

ਜੋ ਹਿਰਦੇ ਕਰਕੇ ਸਾਫ਼ ਸੁਥਰੇ ਹਨ, (ਹਾਂ ਜੋ) ਬਾਹਰੋਂ ਬੀ ਮੈਲ ਰਹਿਤ ਹਨ, (ਤੇ ਹਾਂ ਜੋ) ਬਾਹਰੋਂ ਤਾਂ ਨਿਰਮਲ ਹਨ (ਤੇ) ਮਨੋਂ ਬੀ ਨਿਰਮਲ ਹਨ (ਉਹਨਾਂ ਨੇ) ਸਤਿਗੁਰੂ ਤੋਂ (ਨਾਮ ਦੀ) ਕਰਣੀ (ਸਿੱਖ ਕੇ ਉਸ ਦੀ) ਕਮਾਈ ਕੀਤੀ ਹੈ। (ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਅਪਣੀ) ਬੁਧੀ[2] (ਐਸੀ) ਸੱਚ ਵਿਚ ਸਮਾਈ ਹੈ ਕਿ ਹੁਣ ਕੂੜ ਦੀ ਸੋ ਤਕ (ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚਦੀ[3]! (ਸੋ) ਓਹ (ਐਸੇ ਪੁਰਖ) ਭਲੇ ਵਣਜਾਰੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿ (ਅਪਣਾ) ਰਤਨ ਜਨਮ ਖੱਟ ਲਿਆ ਹੈ। ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ (ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ, (ਐਉਂ) ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਨ ਨਿਰਮਲ (ਹੋਇਆ ਹੈ ਓਹ) ਸਦਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਨਾਲ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ॥੨੦॥

ਪਿਛਲੇ ਅੰਕ ਵਿਚ ਉਸ ਸਿਖ ਦੇ ਲੱਛਣ ਦੱਸੇ ਹਨ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਗੁਰੂ ਦੇ ਨਾਲ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਖਜਾਲ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਵੇਲੇ ਪਾਸ ਰਹਿਣੇ ਵਾਲਾ ਹੀ 'ਨਾਲ ਰਹਿਣੇ ਵਾਲਾ' ਅਰਥਾਤ ਸਨਮੁਖ[4] ਸਿੱਖ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਗੱਲ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨੇ ਲਈ ਸਨਮੁਖ ਸਿੱਖ ਦੇ ਤੇ 'ਗੁਰੂ ਦੇ ਨਾਲ ਰਹਿਣ' ਦੇ ਅਰਥ ਭਾਵ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਦੇ ਹਨ:-

ਜੇ ਕੋ ਸਿਖੁ ਗੁਰੂ ਸੇਤੀ ਸਨਮੁਖੁ ਹੋਵੈ॥ ਹੋਵੈ ਤ ਸਨਮੁਖੁ ਸਿਖੁ ਕੋਈ ਜੀਅਹੁ ਰਹੈ ਗੁਰ ਨਾਲੇ॥ ਗੁਰ ਕੇ ਚਰਨ ਹਿਰਦੈ ਧਿਆਏ ਅੰਤਰ ਆਤਮੈ ਸਮਾਲੇ॥

ਜੇ ਕੋਈ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਹੋਣਾ ਚਾਹੇ, (ਹਾਂ) ਜੇ ਕੋਈ ਸਿੱਖ ਸਨਮੁਖ ਹੋਣਾ ਚਾਹੇ ਤਾਂ ਓਹ ਮਨੋਂ ਗੁਰੂ ਦੇ ਨਾਲ ਰਹੇ। ਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਧਿਆਵੇ (ਤੇ) ਅਪਣੇ ਆਪੇ ਦੇ ਅੰਦਰ (ਇਸ ਦੀ ਸਦਾ) ਸਮ੍ਹਾਲ ਰਖੇ।

---

੧. ਸੰਸ., ਵੇਤਾਲ=ਪ੍ਰੇਤ, ਭੂਤ।

੨. ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ:, ਮਨੀਖਾ=ਬੁਧਿ। (ਮਨਸ+ਈਖ਼ਾ=ਮਨ ਦਾ ਕਿੱਲਾ, ਭਾਵ ਬੁੱਧੀ)। ਅਰਬੀ:-ਮਨਸ਼ਾ=ਖਜਾਲ, ਭਾਵ।

੩. ਭਾਵ, ਝੂਠ ਦੀ ਗੱਲ ਤਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਕਰਨ ਦੀ ਦਲੇਰੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਝੂਠ ਨੂੰ ਸਹਾਰਨਾ ਨਹੀਂ।

੪. ਸੰਸ:, ਸਨਮੁਖ (ਸਮ੍ ਮੁਖ=ਮੂੰਹ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ)। ਗੁਰਮਤ ਵਿਚ ਸਨਮੁਖ=ਸਾਹਮਣੇ। ਅਨੁਕੂਲ। ਆਗਜਾਕਾਰੀ, ਜੋ ਮਨ ਕਰਕੇ ਇਕ ਸੂਰ ਹੋਵੇ। ਗੁਰਮਤ ਵਿਚ ਸਨਮੁਖ ਦੇ ਉਲਟ ਬੇਮੁਖ ਹੈ ਤੇ ਗੁਰਮੁਖ ਦੇ ਉਲਟ ਮਨਮੁਖ ਹੈ।

ਆਪੁ ਛਡਿ ਸਦਾ ਰਹੈ ਪਰਨੈ ਗੁਰ ਬਿਨੁ ਅਵਰੁ ਨ ਜਾਣੈ ਕੋਏ॥ ਕਹੈ ਨਾਨਕੁ ਸੁਣਹੁ ਸੰਤਹੁ ਸੋ ਸਿਖੁ ਸਨਮੁਖੁ ਹੋਏ॥੨੧॥

ਆਪਾ ਭਾਵ (ਹੰਕਾਰ) ਛੱਡਕੇ ਸਦਾ (ਗੁਰੂ ਦੇ) ਆਸਰੇ ਰਹੇ (ਤੇ) ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾ (ਹੋਰ) ਕਿਸੇ ਨੂੰ (ਆਪਣਾ ਆਸਰਾ) ਨਾ ਜਾਣੇ; ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ (ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ, ਹੇ ਸੰਤੋ ਸੁਣੋ! ਉਹ (ਸਿਖ) ਸਨਮੁਖ ਸਿੱਖ ਹੁੰਦਾ ਹੈ॥੨੧॥

(ਹੁਣ ਸੁਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੀਵ ਭੁੱਲਣਹਾਰ ਹੈ ਜੇ ਕੋਈ ਸਿੱਖ ਅਵੱਗਜਾ ਕਰ ਬੈਠੇ ਐਨੀ ਕਿ ਬੇਮੁਖ ਹੋ ਜਾਏ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਉਪਾਉ ?)

ਜੇ ਕੋ ਗੁਰ ਤੇ ਵੇਮੁਖੁ ਹੋਵੈ ਬਿਨੁ ਸਤਿਗੁਰ ਮੁਕਤਿ ਨ ਪਾਵੈ॥ ਪਾਵੈ ਮੁਕਤਿ ਨ ਹੋਰ ਥੈ ਕੋਈ ਪੁਛਹੁ ਬਿਬੇਕੀਆ ਜਾਏ॥ ਅਨੇਕ ਜੂਨੀ ਭਰਮਿ ਆਵੈ ਵਿਣੁ ਸਤਿਗੁਰ ਮੁਕਤਿ ਨ ਪਾਏ॥

ਜੇ ਕੋਈ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬੇਮੁਖ ਹੋ ਜਾਏ (ਉਹ) ਸਤਿਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾ (ਹੋਰ ਥੋਂ) ਮੁਕਤੀ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕੇਗਾ। (ਹਾਂ) ਕੋਈ (ਬੇਮੁਖ) ਹੋਰ ਥੋਂ ਮੁਕਤੀ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕੇਗਾ, (ਬੇਸ਼ਕ) ਗਿਆਨਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਜਾ ਕੇ ਪੁੱਛ ਲਓ। (ਓਹ ਤੁਸਾਨੂੰ ਦੱਸਣਗੇ ਕਿ ਬੇਮੁਖ ਬੇਸ਼ਕ) ਕਈ ਜੂਨਾਂ ਭਟਕ ਆਵੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਮੁਕਤੀ ਨਹੀਂ ਪਾਵੇਗਾ।

ਫਿਰਿ ਮੁਕਤਿ ਪਾਏ ਲਾਗਿ ਚਰਣੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸਬਦੁ ਸੁਣਾਏ॥ ਕਹੈ ਨਾਨਕੁ ਵੀਚਾਰਿ ਦੇਖਹੁ ਵਿਣੁ ਸਤਿਗੁਰ ਮੁਕਤਿ ਨ ਪਾਏ॥੨੨॥

(ਹਾਂ ਜੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ) ਚਰਨਾਂ ਨੂੰ ਆ ਕੇ ਲੱਗੇ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਉਸ ਨੂੰ ਨਾਮ ਸੁਣਾਵੇ (ਤਾਂ) ਫਿਰ (ਉਹ) ਮੁਕਤੀ ਪਾ ਲਵੇਗਾ। ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ (ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ, (ਤੁਸੀਂ (ਆਪ ਵੀ) ਵੀਚਾਰ ਕੇ ਦੇਖ ਲਓ (ਕਿ ਉਹ) ਸਤਿਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਮੁਕਤੀ ਨਹੀਂ ਪਾਵੇਗਾ॥੨੨॥

(ਹੁਣ ਗੁਰਬਾਣੀ ਮਹਾਤਮ ਵਰਣਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ-)

ਆਵਹੁ ਸਿਖ ਸਤਿਗੁਰੂ ਕੇ ਪਿਆਰਿਹੋ ਗਾਵਹੁ ਸਚੀ ਬਾਣੀ॥ ਬਾਣੀ ਤ ਗਾਵਹੁ ਗੁਰੂ ਕੇਰੀ ਬਾਣੀਆ ਸਿਰਿ ਬਾਣੀ॥

ਹੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਪਿਆਰਿਓ ਸਿੱਖੋ ਆਓ, ਸੱਚੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਗਾਂਵੋਂ। ਬਾਣੀ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਦੀ ਹੀ ਗਾਂਵੋਂ ਜੋ ਬਾਣੀਆਂ ਦੀ ਸ਼ਿਰੋਮਣੀ ਬਾਣੀ ਹੈ।

ਜਿਨ ਕਉ ਨਦਰਿ ਕਰਮੁ ਹੋਵੈ ਹਿਰਦੈ ਤਿਨਾ ਸਮਾਣੀ॥

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉਤੇ (ਸਾਂਈਂ ਦੀ) ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਤੇ ਮੇਹਰ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਹੋਵੇ (ਇਹ ਬਾਣੀ) ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਾਸਾ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ[੧]। (ਇਸ ਬਾਣੀ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ

ਪੀਵਹੁ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਸਦਾ ਰਹਹੁ ਹਰਿ ਰੰਗਿ ਜਪਿਹੁ ਸਾਰਿਗਪਾਣੀ॥

ਵਸਾਉਣ ਭਾਵ ਗਾਉਣ, ਵਿਚਾਰਨ ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਭਾਵਾਂ ਨਾਲ ਮਨ ਦੀ ਤਦਰੂਪਤਾ ਹੋਣ ਨਾਲ ਤੁਸੀਂ ਸਾਰਿੰਗ ਪਾਣੀ=) ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਜਪੋਗੇ, (ਨਾਮ ਸਿਮਰਣ ਤੋਂ ਉਪਜੇ) ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨੂੰ ਪੀਓਗੇ ਤੇ ਸਦਾ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ

੧. ਹਿਰਦੇ ਸਮਾਉਣਾ=ਦਿਲ ਵਿਚ ਵਸ ਜਾਣਾ। ਭਾਵ ਉਸ ਦੇ ਭਾਵ ਅਰਥ ਤੇ ਰਸ ਨਾਲ ਮਨ ਦਾ ਤਦਰੂਪ ਹੋ ਜਾਣਾ ਤੇ ਭਿੱਜੇ ਰਹਿਣਾ।

ਕਹੈ ਨਾਨਕੁ ਸਦਾ ਗਾਵਹੁ ਏਹ ਸਚੀ ਬਾਣੀ॥੨੩॥

ਪਜਾਰ ਵਿਚ ਰਹੋਗੇ[1] (ਇਸ ਲਈ) ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ (ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ ਇਹ ਸੱਚੀ ਬਾਣੀ ਸਦਾ ਗਾਵੋਂ॥੨੩॥

(ਪਰ ਹੋਰ ਬਾਣੀ ਜੋ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਨਹੀਂ ਉਹ ਨਹੀਂ ਗਾਉਣੀ ਕਿਉਂਕਿ-)

ਸਤਿਗੁਰੂ ਬਿਨਾ ਹੋਰ ਕਚੀ ਹੈ ਬਾਣੀ॥ ਬਾਣੀ ਤ ਕਚੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਬਾਝਹੁ ਹੋਰ ਕਚੀ ਬਾਣੀ॥ ਕਹਦੇ ਕਚੇ ਸੁਣਦੇ ਕਚੇ ਕਚੀਂ ਆਖਿ ਵਖਾਣੀ॥

ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਿਤ ਕਰਹਿ ਰਸਨਾ ਕਹਿਆ ਕਛੂ ਨ ਜਾਣੀ॥

ਚਿਤੁ ਜਿਨ ਕਾ ਹਿਰਿ ਲਇਆ ਮਾਇਆ ਬੋਲਨਿ ਪਏ ਰਵਾਣੀ॥ ਕਹੈ ਨਾਨਕੁ ਸਤਿਗੁਰੂ ਬਾਝਹੁ ਹੋਰ ਕਚੀ ਬਾਣੀ॥੨੪॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਹੋਰ (ਬਾਣੀ) ਕੱਚੀ ਬਾਣੀ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਤਾਂ (ਹੋਰ) ਬਾਣੀ ਕਚੀ ਹੈ ਹਾਂ ਹੋਰ ਬਾਣੀ (ਸਭ) ਕੱਚੀ ਹੈ। (ਉਸ ਨੂੰ) ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲੇ ਕੱਚੇ ਹਨ, (ਉਸ ਨੂੰ) ਸੁਣਨ ਵਾਲੇ ਕੱਚੇ ਹਨ (ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ) ਕੱਚਿਆਂ ਨੇ ਰਚੀ ਹੈ ਤੇ ਵਰਣਨ ਕੀਤੀ ਹੈ। (ਓਹ ਕਹਿਣ ਵਾਲੇ ਸਾਈਂ ਦੇ ਰੰਗ ਰੱਤੇ ਨਾਮ ਅਭਜਾਸੀ ਨਹੀਂ ਉਹ ਤਾਂ ਐਵੇਂ) ਜੀਭ ਤੋਂ ਨਿਤ (ਕਥਨੀ ਮਾਤ੍ਰ) ਹਰਿ ਹਰਿ ਕਰ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, (ਜੋ) ਕੁਛ ਓਹ (ਬਾਣੀ ਵਿਚ) ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਉਸ ਨੂੰ ਸਮਝਦੇ ਨਹੀਂ। (ਹਾਂ) ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦਿਲ ਮਾਇਆ ਨੇ ਖੱਸ ਲਿਆ ਹੈ, ਓਹ (ਬਿਨ ਸਮਝੇ) ਜ਼ਬਾਨੀ[2] ਪਏ ਬੋਲਦੇ ਹਨ। ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ (ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ ਸਤਿਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਹੋਰ (ਸਭ) ਬਾਣੀ ਕੱਚੀ ਹੈ[3]॥੨੪॥

ਗੁਰ ਕਾ ਸਬਦੁ ਰਤੰਨੁ ਹੈ ਹੀਰੇ ਜਿਤੁ ਜੜਾਉ॥ ਸਬਦੁ ਰਤਨੁ ਜਿਤੁ ਮੰਨੁ ਲਾਗਾ ਏਹੁ ਹੋਆ ਸਮਾਉ॥ ਸਬਦ ਸੇਤੀ ਮਨੁ ਮਿਲਿਆ ਸਚੈ ਲਾਇਆ ਭਾਉ॥

ਗੁਰੂ ਦਾ ਸ਼ਬਦ[4] ਰਤਨ[5] ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਹੀਰੇ[6] ਦਾ ਜੜਾਉ (ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ)। ਸ਼ਬਦ ਰੂਪੀ ਰਤਨ ਜਿਸ ਮਨ ਨੂੰ ਲਗ ਗਿਆ, (ਉਸ ਮਨ ਵਿਚ) ਏਸ (ਹੀਰੇ) ਦਾ ਸਮਾਉਣਾ[6] ਹੋ ਗਿਆ। (ਜਦ) ਮਨ ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਮਿਲ ਗਿਆ (ਤਾਂ ਜਾਣੋ ਕਿ) ਸੱਚੇ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਨੇ (ਇਹ) ਪ੍ਰੇਮ ਲਾ ਦਿਤਾ ਹੈ।

---

੧. ਕਿਉਂਕਿ ਬਾਣੀ ਨਾਮ ਦਾ ਜਪ ਤੇ ਸਿਮਰਣ ਸਿਖਾਲਦੀ ਹੈ, ਨਾਮ ਰਸ ਵਿਚ ਲੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ ਪਜਾਰ ਦਾ ਪ੍ਰਤਿਪਾਦਨ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਨਾਮ ਅਭਜਾਸ ਨਾਲ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਪਜਾਰ ਤੇ ਗਜਾਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

੨. ਫ਼ਾਰਸੀ, ਰਵਾਂ=ਜਾਰੀ, ਜਲ ਦੇ ਰੌ ਵਾਂਙ। (ਅ) ਕੋਈ ਪਾਠ, ਜੋ ਕੋਈ ਸਾਫ਼ ਬਿਨਾ ਰੁਕੇ ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਵੇ ਚਾਹੇ ਸਮਝੇ ਕੁਛ ਨਾ। ਪੰਜਾਬੀ, ਰਵਾਨੀ-ਜ਼ਬਾਨੀ ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਣਾ ਬਿਨਾ ਅਟਕੇ ਤੇ ਬਿਨਾ ਸਮਝੇ।

੩. ਕੱਚੇ ਤੋਂ ਮੁਰਾਦ ਹੈ ਜੋ ਨਾਮ ਅਭਜਾਸ ਵਿਚ ਪੱਕੇ ਨਹੀਂ, ਸਚ ਵਿਚ ਦ੍ਰਿੜੇ ਨਹੀਂ, ਦਰ ਪਰਵਾਨ ਨਹੀਂ ਹੋਏ, ਕੇਵਲ ਗੁਰੂ ਬਣਨ ਦੇ ਸ਼ੌਕ ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ਦੇ ਤੇ ਮਾਇਆ, ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਂ ਤੇ ਝੂਠ ਵਿਚ ਫਸੇ ਬਾਣੀਆਂ ਉਚਾਰਦੇ ਹਨ।

੪. ਜੋ ਸ਼ਬਦ ਗੁਰੂ ਦੇਵੇ ਸੋ 'ਨਾਮ' ਹੈ।

੫. ਸੰਸ:, ਰਤਨ=ਜ੍ਵਾਹਰਾਤ। ਏਥੇ ਜੜਾਊ ਗਹਿਣੇ ਤੋਂ ਹੈ। ਅਤਿ ਉੱਤਮ ਸ਼ੈ। ਅਮੋਲਕ ਵਸਤੂ।

੬. 'ਨਾਮ' ਗਹਿਣਾ ਹੈ ਜੜਾਊ ਤੇ ਇਸ ਵਿਚ ਜੜਤ ਹੈ 'ਹੀਰੇ' ਦੀ। ਹੀਰੇ ਤੋਂ ਮੁਰਾਦ 'ਗਜਾਨ' ਦੀ ਹੈ। ਭਾਵੇਹ ਕਿ ਨਾਮ ਵਿਚ ਗਜਾਨ ਐਉਂ ਸਮਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਗਹਿਣੇ ਵਿਚ ਹੀਰੇ ਦਾ ਨਗ।

ਆਪੇ ਹੀਰਾ ਰਤਨੁ ਆਪੇ ਜਿਸਨੋ ਦੇਇ ਬੁਝਾਇ॥

ਕਹੈ ਨਾਨਕੁ ਸਬਦੁ ਰਤਨੁ ਹੈ ਹੀਰਾ ਜਿਤੁ ਜੜਾਉ॥੨੫॥

ਜਿਸ ਨੂੰ (ਉਹ) ਆਪ ਹੀ ਬੁਝਾ ਦੇਵੇ (ਉਹ ਸਮਝ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ) ਹੀਰਾ (ਤੇ) ਰਤਨ (ਉਹ) ਆਪ ਹੀ ਹੈ, (ਨਾਮ ਨਾਮੀ ਦੀ ਅਭੇਦਤਾ ਹੈ ਤੇ ਗਜਾਨ ਸਰੂਪ ਬੀ ਆਪ ਹੀ ਹੈ)। ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ (ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ, ਸ਼ਬਦ ਰਤਨ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਜੜਾਉ ਹੀਰੇ ਦਾ ਹੈ॥੨੫॥

ਸਿਵ ਸਕਤਿ ਆਪਿ ਉਪਾਇਕੈ ਕਰਤਾ ਆਪੇ ਹੁਕਮੁ ਵਰਤਾਏ॥
ਹੁਕਮੁ ਵਰਤਾਏ ਆਪਿ ਵੇਖੈ ਗੁਰਮੁਖਿ ਕਿਸੈ ਬੁਝਾਏ॥
ਤੋੜੇ ਬੰਧਨ ਹੋਵੈ ਮੁਕਤੁ ਸਬਦੁ ਮੰਨਿ ਵਸਾਏ॥

ਕਰਤਾਰ ਆਪ ਸ਼ਿਵ ਸ਼ਕਤੀ[1] (ਦੁਆਰਾ ਜਗਤ) ਪੈਦਾ ਕਰਕੇ (ਉਸ ਵਿਚ) ਆਪੇ ਹੁਕਮ ਵਰਤਾਉਂਦਾ ਹੈ, (ਆਪ) ਹੁਕਮ ਵਰਤਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਆਪ (ਹੀ) ਇਸ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਕਰਦਾ ਹੈ, (ਇਸ ਵਿਚ) ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਗੁਰਮੁਖ (ਬਣਾਕੇ ਅਪਣਾ ਹੁਕਮ) ਬੁਝਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। (ਉਹ ਗੁਰਮੁਖ ਅਪਣੇ) ਮਨ ਵਿਚ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਵਸਾ ਕੇ (ਹਉਮੈ ਦੇ) ਬੰਧਨ ਤੋੜ ਦੇਂਦਾ ਹੈ (ਤੇ) ਮੁਕਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਗੁਰਮੁਖਿ ਜਿਸਨੋ ਆਪਿ ਕਰੇ ਸੁ ਹੋਵੈ ਏਕਸ ਸਿਉ ਲਿਵ ਲਾਏ॥
ਕਹੈ ਨਾਨਕੁ ਆਪਿ ਕਰਤਾ ਆਪੇ ਹੁਕਮੁ ਬੁਝਾਏ॥੨੬॥

ਗੁਰਮੁਖ ਉਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਨੂੰ (ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ) ਆਪ (ਗੁਰਮੁਖ) ਬਣਾਵੇ, (ਉਹ ਫਿਰ) ਇਕੋ (ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ) ਨਾਲ ਲਿਵ ਲਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ (ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ (ਉਹ) ਆਪ ਹੀ ਕਰਤਾਰ ਹੈ, ਆਪ ਹੀ (ਅਪਣੇ) ਹੁਕਮ (ਦੀ ਸੋਝੀ) ਬਖਸ਼ਦਾ ਹੈ॥੨੬॥

ਸਿਮ੍ਰਿਤਿ ਸਾਸਤ੍ਰ ਪੁੰਨ ਪਾਪ ਬੀਚਾਰਦੇ ਤਤੈ ਸਾਰ ਨ ਜਾਣੀ॥
ਤਤੈ ਸ਼ਾਰ ਨ ਜਾਣੀ ਗੁਰੂ ਬਾਝਹੁ ਤਤੈ ਸਾਰ ਨ ਜਾਣੀ॥
ਤਿਹੀ ਗੁਣੀ ਸੰਸਾਰੁ ਭ੍ਰਮਿ ਸੁਤਾ ਸੁਤਿਆ ਰੈਣਿ ਵਿਹਾਣੀ॥

ਸਿੰਮ੍ਰਤੀਆਂ ਤੇ ਸ਼ਾਸ਼ਤਰ, ਪੁੰਨਾਂ ਤੇ ਪਾਪਾਂ ਦਾ ਵੀਚਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ, (ਪਰ ਓਹ) ਤਤ (ਸਰੂਪ) ਦੀ ਸੋਝੀ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ[2]। ਤੱਤ (ਸਰੂਪ) ਦੀ ਸੋਝੀ ਗੁਰੂ ਬਿਨਾ ਨਹੀਂ ਜਾਣੀ (ਜਾਂਦੀ, ਹਾਂ) ਤੱਤ ਦੀ ਸਾਰ ਨਹੀਂ ਜਾਣੀ (ਜਾਂਦੀ ਗੁਰੂ ਬਾਝੋਂ)। (ਕਿਉਂਕਿ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲਾ ਸਾਰਾ) ਸੰਸਾਰ (ਤਾਂ) ਤਿੰਨਾਂ ਗੁਣਾਂ ਕਰਕੇ ਭਰਮ ਵਿਚ ਸੁੱਤਾ ਪਿਆ ਹੈ, (ਇਸ ਦੀ) ਰਾਤ

---

੧. ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਕਰਤਾਰ ਹੈ, ਸ਼ਿਵ ਤੇ ਸ਼ਕਤੀ ਉਸ ਨੇ ਉਪਾਏ ਹਨ। ਸ਼ਿਵ=ਚੇਤਨਤਾ, ਜੀਵ ਸੱਤਜਾ। ਸ਼ਕਤੀ=ਜੜ੍ਹ ਸ਼ਕਤੀ। ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਅਪਣੇ ਸੂਖਮ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸ਼ਕਤੀ ਰੂਪ ਹੈ, ਸਥੂਲ ਹੋਕੇ ਮਾਦਾ ਯਾ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਕਹਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਬਾਣੀ ਦੇ ਅੰਕ ੩੩ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਰਤਾਰ ਦੇ ਜੀਵ ਨੂੰ ਰਚਣ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਪਦ 'ਸ਼ਿਵ' ਸ਼ਾਂਤੀ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਬੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਚ ਆਯਾ ਹੈ ਯਥਾ:- ਆਪੇ ਸ਼ਿਵ ਵਰਤਾਈਅਨੁ ਅੰਤਰਿ" (ਮਾਰੂ ਮ:੫ ਸੋਲਹੇ-੧੦-੧੦੯੨)।
(ਅ) ਸਿਆਣੇ ਐਉਂ ਬੀ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ:-

ੳ. ਸ਼ਿਵ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ=ਸਤੋਗੁਣ; ਇਸ ਤੋਂ ਜਗਤ।

ਅ. ਸ਼ਿਵ (ਕਲਜਾਣ ਸਰੂਪ ਜੋ) ਆਪ ਕਰਤਾਰ ਹੈ ਉਹ ਸ਼ਕਤੀ (ਮਾਯਾ ਯਾ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ) ਰਚਕੇ ਜਗਤ ਰਚਦਾ ਹੈ।

੨. ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲੇ, ਪੜ੍ਹ ਸੁਣਕੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ।

ਗੁਰ ਕਿਰਪਾ ਤੇ ਸੇ ਜਨ ਜਾਗੇ ਜਿਨਾ ਹਰਿ ਮਨਿ ਵਸਿਆ ਬੋਲਹਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਾਣੀ॥
ਕਹੈ ਨਾਨਕੁ ਸੋ ਤਤੁ ਪਾਏ ਜਿਸ ਨੋ ਅਨਦਿਨੁ ਹਰਿ ਲਿਵ ਲਾਗੈ ਜਾਗਤ ਰੈਣਿ ਵਿਹਾਣੀ॥੨੭॥

(ਉਮਰ ਤਾਂ) ਸੁੱਤਿਆਂ ਹੀ ਬੀਤ ਜਾਂਦੀ ਹੈ[੧]। ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਓਹ ਪੁਰਖ ਜਾਗੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਵਸ ਗਿਆ ਹੈ (ਤੇ ਓਹ ਮੂੰਹ ਥੀਂ ਨਾਮ ਰੂਪੀ) ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਾਣੀ ਬੋਲਦੇ ਹਨ।
ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ (ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ, ਉਹ (ਪੁਰਖ) ਤਤ (ਸਰੂਪ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ) ਨੂੰ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਦਿਨੇ ਰਾਤ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੀ ਲਿਵ ਲੱਗ ਜਾਏ (ਉਸੇ ਦੀ ਰਾਤ=) ਉਮਰਾ ਜਾਗਦਿਆਂ ਬੀਤ ਰਹੀ (ਸਮਝੋ[੨])॥੨੭॥

ਮਾਤਾ ਕੇ ਉਦਰ ਮਹਿ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲ ਕਰੇ ਸੋ ਕਿਉ ਮਨਹੁ ਵਿਸਾਰੀਐ॥
ਮਨਹੁ ਕਿਉ ਵਿਸਾਰੀਐ ਏਵਡੁ ਦਾਤਾ ਜਿ ਅਗਨਿ ਮਹਿ ਆਹਾਰੁ ਪਹੁਚਾਵਏ॥

(ਹੇ ਪਜਾਰੇ) ਮਾਤਾ ਦੇ ਪੇਟ ਵਿਚ ਜੋ (ਹਰੀ) ਪ੍ਰਤਿਪਾਲਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਓਸ ਨੂੰ ਮਨ ਤੋਂ ਕਿਉਂ ਭੁਲਾਈਏ।

ਏਡੇ ਵੱਡੇ ਦਾਤੇ ਨੂੰ ਮਨ ਤੋਂ ਕਿਉਂ ਭੁਲਾਈਏ ਜੋ (ਜਠਰਾ) ਅਗਨੀ ਵਿਚ ਹੁੰਦਿਆਂ ਬੀ ਭੋਜਨ ਪਹੁੰਚਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ[੩]।

ਓਸਨੋ ਕਿਹੁ ਪੋਹਿ ਨ ਸਕੀ ਜਿਸ ਨਉ ਆਪਣੀ ਲਿਵ ਲਾਵਏ॥
ਆਪਣੀ ਲਿਵ ਆਪੇ ਲਾਏ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਦਾ ਸਮਾਲੀਐ॥
ਕਹੈ ਨਾਨਕੁ ਏਵਡੁ ਦਾਤਾ ਸੋ ਕਿਉ ਮਨਹੁ ਵਿਸਾਰੀਐ॥੨੮॥

(ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ) ਜਿਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਲਿਵ ਲੁਆ ਦੇਵੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕੁਛ ਪੋਹ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, (ਭਾਵ ਸਾਂਈਂ ਵਲੋਂ ਹੋੜਨ ਵਾਲੇ ਸਾਮਾਨ ਉਸ ਉਤੇ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ)। ਆਪਣੀ ਲਿਵ ਉਹ ਆਪੇ ਲਾਉਂਦਾ ਹੈ (ਤਾਂਤੇ ਚਾਹੀਏ ਕਿ) ਗੁਰਮੁਖ ਹੋ ਕੇ (ਉਸ ਨੂੰ) ਸਦਾ ਯਾਦ ਕਰੀਏ (ਜੋ ਉਹ ਸਾਡੀ ਯਾਦ ਨੂੰ ਲਿਵ ਬਣਾ ਦੇਵੇ)। ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ (ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ (ਜੋ) ਏਡਾ ਵੱਡਾ ਦਾਤਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਮਨ ਤੋਂ ਕਿਉਂ ਭੁਲਾਈਏ॥੨੮॥

ਜੈਸੀ ਅਗਨਿ ਉਦਰ ਮਹਿ ਤੈਸੀ ਬਾਹਰਿ ਮਾਇਆ॥
ਮਾਇਆ ਅਗਨਿ ਸਭ ਇਕੋ ਜੇਹੀ

ਜੇਹੀ ਪੇਟ ਵਿਚ (ਜਠਰਾ) ਅਗਨੀ ਹੈ ਤੇਹੀ ਬਾਹਰ ਮਾਇਆ (ਰੂਪੀ ਅਗਨਿ) ਹੈ। ਮਾਇਆ ਤੇ ਅਗਨਿ ਸਭ ਇਕੋ ਜੇਹੀ ਹੈ, ਕਰਤਾਰ ਨੇ (ਇਕ)

੧. ਅਨਪੜ੍ਹ ਅਗਜਾਨ ਵਿਚ ਹਨ ਤੇ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਵਿਦਜਾ ਪਾ ਕੇ ਪੜ੍ਹੇ ਹੋਏ ਉਸ ਦੇ ਅਭਿਮਾਨ ਵਿਚ ਤੇ ਬਹਿਸਾਂ ਵਿਚ ਸਮਾਂ ਗੁਆ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।

੨. ਭਾਵੇਹ ਕਿ ਨਾਮ ਦੀ ਲਿਵ ਨਾਲ ਤੱਤ ਸਰੂਪ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਨਿਰੇ ਪਾਪ ਪੁੰਨ ਨਿਰੂਪਣ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰਾਂ ਦੀ ਘੋਖ ਬਹਿਸ ਤੇ ਅਭਿਮਾਨ ਤ੍ਰੈ ਗੁਣਾਂ ਵਿਚ ਰਖਦੀ ਹੈ ਤੇ ਤੱਤ ਸਰੂਪ ਤ੍ਰੈ ਗੁਣਾਂ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ, ਓਥੇ ਲਿਵ ਲੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਅਗੇ ਲਿਵ ਬਾਬਤ ਹੋਰ ਕੁਛ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ।

੩. ਜੰਮੇ ਬਾਲ ਨੂੰ ਮਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੁੱਧ ਫੇਰ ਭੋਜਨ ਦਾ ਆਹਾਰ ਦੇਂਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਪੇਟ ਵਿਚ ਤਾਂ ਹਰੀ ਦਾ ਰਚਿਆ ਪ੍ਰਬੰਧ ਮਾਤਾ ਦੇ ਧਜਾਨ ਦਿਤੇ ਬਿਨਾ ਆਪ ਹੀ ਅਹਾਰ ਪਹੁੰਚਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਮਾਂ ਦਾ ਫਿਕਰ ਉਥੇ ਅਹਾਰ ਨਹੀਂ ਪੁਚਾ ਸਕਦਾ; ਚਾਹੋ ਮਾਂ ਦੇ ਸਰੀਰ ਦੇ ਆਪੇ ਵਿਚ ਹੀ ਬੱਚਾ ਉਸ ਵੇਲੇ ਬੈਠਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਕਰਤੈ ਖੇਲੁ ਰਚਾਇਆ॥

ਖੇਲ ਰਚੀ ਹੈ[੧]।

ਜਾ ਤਿਸੁ ਭਾਣਾ ਤਾ ਜੰਮਿਆ ਪਰਵਾਰਿ ਭਲਾ ਭਾਇਆ॥

ਜਦੋਂ ਉਸ ਦਾ ਭਾਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ (ਜੀਵ) ਜੰਮਦਾ ਹੈ (ਤੇ ਇਹ ਜੰਮ ਪਿਆ ਜੀਵ) ਪਰਵਾਰ ਵਿਚ ਪਜਾਰਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ।

ਲਿਵ ਛੁੜਕੀ ਲਗੀ ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਮਾਇਆ ਅਮਰੁ ਵਰਤਾਇਆ॥

(ਹੁਣ ਬਾਹਰ ਦੀ ਅਗਨੀ) ਮਾਇਆ ਨੇ (ਅਪਣਾ) ਹੁਕਮ ਵਰਤਾ ਦਿਤਾ, (ਜਿਸ ਦਾ ਫਲ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ) ਲਿਵ ਛੁੜਕ ਗਈ ਤੇ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਲੱਗ ਪਈ।

ਏਹ ਮਾਇਆ ਜਿਤੁ ਹਰਿ ਵਿਸਰੈ ਮੋਹੁ ਉਪਜੈ ਭਾਉ ਦੂਜਾ ਲਾਇਆ॥

(ਆਪ ਦੀ ਸ਼ੱਤ੍ਰੂ) ਇਹ ਮਾਇਆ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਮੋਹ ਉਪਜ ਪਵੇ, ਦੂਜਾ ਭਾਵ ਲਗ ਪਵੇ ਤੇ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਵਿਸਰ ਜਾਵੇ।

ਕਹੈ ਨਾਨਕੁ ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਜਿਨਾ ਲਿਵ ਲਾਗੀ ਤਿਨੀ ਵਿਚੇ ਮਾਇਆ ਪਾਇਆ॥੨੯॥

ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ (ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ ਲਿਵ ਲੱਗ ਗਈ ਓਹ ਮਾਯਾ ਦੇ ਵਿਚ ਹੀ (ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੂੰ) ਪਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ॥੨੯॥

ਮਾਇਆ ਦੇ ਅਸਰ ਹੇਠ ਦੁਖ ਸੁਖ, ਹਰਖ ਸ਼ੋਕ ਬਣੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨਿੱਤ ਹੈ ਤੇ ਨਿੱਤ ਸੁਖ ਦਾ ਦਾਤਾ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ-

ਹਰਿ ਆਪਿ ਅਮੁਲਕੁ ਹੈ ਮੁਲਿ ਨ ਪਾਇਆ ਜਾਇ॥ ਮੁਲਿ ਨ ਪਾਇਆ ਜਾਇ ਕਿਸੈ ਵਿਟਹੁ ਰਹੇ ਲੋਕ ਵਿਲਲਾਇ॥

ਹਰੀ ਆਪ ਅਮੋਲਕ ਹੈ (ਉਹ ਕਿਸੇ) ਮੁੱਲ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। (ਉਹ ਕਿਸੇ) ਮੁੱਲ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ, (ਕਈ) ਲੋਕ ਤਰਲੇ ਲੈ ਚੁਕੇ ਹਨ।

ਐਸਾ ਸਤਿਗੁਰੁ ਜੇ ਮਿਲੈ ਤਿਸ ਨੋ ਸਿਰੁ ਸਉਪੀਐ ਵਿਚਹੁ ਆਪੁ ਜਾਇ॥

ਐਹੋ ਜਿਹਾ (ਅਮੋਲਕ) ਸਤਿਗੁਰੂ (ਜੈਸਾ ਕਿ ਹਰੀ ਆਪ ਹੈ) ਜੇ ਮਿਲ ਪਵੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸਿਰ ਸਉਂਪ ਦੇਈਏ (ਆਪਾ ਅਰਪ ਦੇਈਏ ਤਾਂ ਜੀਵ ਦੇ) ਅੰਦਰੋਂ ਆਪਾ ਭਾਵ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਵੇ।

ਜਿਸ ਦਾ ਜੀਉ ਤਿਸੁ ਮਿਲਿ ਰਹੈ ਹਰਿ ਵਸੈ ਮਨਿ ਆਇ॥

(ਤੇ) ਹਰੀ ਮਨ ਵਿਚ ਆ ਵਸੇ (ਫਿਰ ਇਹ) ਜੀਉ ਜਿਸ ਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਮਿਲ ਪਵੇਗਾ।

---

੧ ਭਾਵ, ਅਗਨਿ ਸਾੜਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਪੇਟ ਦੀ ਅਗਨ ਵਿਚ ਹੀ ਬੱਚਾ ਪਲਦਾ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਮਾਯਾ ਜੀਵ ਨੂੰ ਭਰਮ ਭੈ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਵਿਚ ਪਾ ਕੇ ਦਾਹ ਦੇਂਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਉਸ ਮਾਯਾ ਦੇ ਸਾਮਾਨਾਂ ਨਾਲ ਇਸ ਦੀ ਦੇਹ ਪਲਦੀ ਤੇ ਸੁਰੱਖਜਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸੋ ਇਹ ਤਾਂ ਕੌਤਕ ਹੈ ਕਰਤੇ ਦਾ ਕਿ ਘਾਲਣਹਾਰ ਪਦਾਰਥ ਹੀ ਪਾਲਣਹਾਰ ਬੀ ਹਨ ਤੇ ਪਾਲਣਹਾਰ ਹੀ ਘਾਲਣਹਾਰ ਬੀ ਹਨ। ਪਰ ਮਨ ਵਿਚ ਦੁਤੀਆ ਭਾਵ ਤੇ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਕਣਾ ਇਹ ਮਾਯਾ ਹੈ ਜੋ ਲਿਵ ਨਹੀਂ ਲੱਗਣ ਦੇਂਦੀ ਤੇ ਸਾਂਈਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਖਦੀ ਹੈ। ਸੋ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਜਿੱਤ ਲਈ ਤੇ ਲਿਵ ਵਿਚ ਆ ਗਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮਾਯਾ ਦੇ ਵਿਚ ਵਸਦਿਆਂ ਹੀ ਹਰੀ ਨੂੰ ਪਾ ਲੀਤਾ ਹੈ।

ਹਰਿ ਆਪਿ ਅਮੁਲਕੁ ਹੈ ਭਾਗ ਤਿਨਾ ਕੇ ਨਾਨਕਾ ਜਿਨ ਹਰਿ ਪਲੈ ਪਾਇ॥੩੦॥

ਹਰੀ ਆਪ ਅਮੋਲਕ ਹੈ, (ਤੇ) ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਭਾਗ (ਬੜੇ) ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ (ਐਸਾ) ਹਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਹੇ ਨਾਨਕ! ॥੩੦॥

(ਹਰੀ ਨੂੰ ਅਮੋਲਕ ਦੱਸਕੇ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਐਸਾ ਅਮੋਲਕ ਹਰੀ ਮਾਨੋਂ ਮੇਰੀ ਰਾਸ ਹੈ।)

ਹਰਿ ਰਾਸਿ ਮੇਰੀ ਮਨੁ ਵਣਜਾਰਾ॥
ਹਰਿ ਰਾਸਿ ਮੇਰੀ ਮਨੁ ਵਣਜਾਰਾ ਸਤਿਗੁਰ ਤੇ ਰਾਸਿ ਜਾਣੀ॥

ਹਰੀ ਮੇਰੀ ਰਾਸ ਹੈ (ਤੇ ਮੇਰਾ) ਮਨ (ਉਸ ਦਾ) ਵਣਜਾਰਾ ਹੈ। (ਹਾਂ) ਹਰੀ ਮੇਰੀ ਰਾਸ ਹੈ, (ਮੇਰਾ)ਮਨ ਵਣਜਾਰਾ ਹੈ, (ਪਰ ਇਹ ਗਲ ਕਿ ਹਰੀ ਮੇਰੀ) ਰਾਸ ਹੈ (ਮੈਂ) ਸਤਿਗੁਰ ਤੋਂ ਜਾਣੀ ਹੈ।

ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਿਤ ਜਪਿਹੁ ਜੀਅਹੁ ਲਾਹਾ ਖਟਿਹੁ ਦਿਹਾੜੀ॥

(ਸਤਿਗੁਰ ਨੇ ਵਣਜ ਕਰਨ ਦੀ ਜਾਚ ਇਹ ਦੱਸੀ ਹੈ ਕਿ) ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦਾ ਨਾਮ ਨਿਤ ਜਪਣਾ ਦਿਲੋਂ ਹੋਕੇ (ਫਿਰ) ਦਿਨ (ਦਿਨ ਤੁਸੀਂ) ਲਾਹਾ (ਹੀ ਲਾਹਾ) ਖੱਟੋਗੇ।

ਏਹੁ ਧਨੁ ਤਿਨਾ ਮਿਲਿਆ ਜਿਨ ਹਰਿ ਆਪੇ ਭਾਣਾ॥

ਇਹ ਧਨ (ਜ਼ੋਰ ਜਤਨ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ, ਇਹ ਤਾਂ) ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ (ਦੇਣਾ) ਹਰੀ ਨੂੰ ਆਪ ਚੰਗਾ ਲੱਗਾ ਹੈ।

ਕਹੈ ਨਾਨਕੁ ਹਰਿ ਰਾਸਿ ਮੇਰੀ ਮਨੁ ਹੋਆ ਵਣਜਾਰਾ॥੩੧

ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ (ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ, ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਮੇਰੀ ਰਾਸ ਹੈ ਤੇ ਮੇਰਾ ਮਨ (ਉਸਦਾ) ਵਣਜਾਰਾ ਬਣ ਗਿਆ ਹ॥੩੧॥

ਏ ਰਸਨਾ ਤੂ ਅਨ ਰਸਿ ਰਾਚਿ ਰਹੀ ਤੇਰੀ ਪਿਆਸ ਨ ਜਾਇ॥

ਹੇ (ਮੇਰੀ) ਰਸਨਾ! (ਹਰਿ ਸਿਮਰਨ ਦਾ ਰਸ ਛੱਡ ਕੇ) ਤੂੰ ਹੋਰਨਾਂ ਰਸਾਂ ਵਿਚ ਰਚ ਰਹੀ ਹੈਂ, (ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ) ਤੇਰੀ ਤ੍ਰਿਖਾ ਨਵਿਰਤ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਲੱਗੀ।

ਪਿਆਸ ਨ ਜਾਇ ਹੋਰਤੁ ਕਿਤੈ ਜਿਚਰੁ ਹਰਿ ਰਸੁ ਪਲੈ ਨ ਪਾਇ॥
ਹਰਿ ਰਸੁ ਪਾਇ ਪਲੈ ਪੀਐ ਹਰਿ ਰਸੁ ਬਹੁੜਿ ਨ ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਲਾਗੈ ਆਇ॥

ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਹਰਿ ਰਸ (ਤੈਨੂੰ) ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਾ ਹੋ ਜਾਵੇ (ਤੇਰੀ) ਤ੍ਰੇਹ ਹੋਰ ਕਿਸੇ (ਰਸ) ਨਾਲ ਨਵਿਰਤ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਲੱਗੀ : ਹਰਿ ਰਸ ਪਵੇ ਤੇਰੇ ਪੱਲੇ* (ਤੇ) ਹਰਿ ਰਸ ਨੂੰ ਤੂੰ ਪੀਵੇਂ ਫੇਰ (ਤੈਨੂੰ ਹੋਰਨਾਂ ਰਸਾਂ ਦੀ) ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਆਕੇ ਨਹੀਂ ਲੱਗੇਗੀ।

ਏਹੁ ਹਰਿ ਰਸੁ ਕਰਮੀ ਪਾਈਐ ਸਤਿਗੁਰੁ ਮਿਲੈ ਜਿਸੁ ਆਇ॥

ਇਹ ਹਰਿ ਰਸੁ ਭਾਗਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਉਸ ਨੂੰ) ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਆ ਮਿਲਦਾ ਹੈ।

ਕਹੈ ਨਾਨਕੁ ਹੋਰਿ ਅਨ ਰਸ ਸਭਿ ਵੀਸਰੇ ਜਾ ਹਰਿ ਵਸੈ ਮਨਿ ਆਇ॥੩੨॥

ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ (ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ, ਹੋਰ ਦੂਸਰੇ ਸਾਰੇ ਰਸ ਵਿਸਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਦੋਂ ਹਰਿ (ਰਸ) ਮਨ ਵਿਚ ਆ ਵਸੇ ਤਾਂ॥੩੨॥

* ਨਾਮ ਰਸ=ਹਰੀ ਰਸ ਦਾ ਪੀਣਾ ਹੈ। ਮਨ ਵਿਚ ਨਾਮ ਦਾ ਰਸ ਰੂਪ ਹੋਕੇ ਟਿਕ ਜਾਣਾ=ਹਰੀ ਰਸ ਦਾ ਪੱਲੇ ਪੈਣਾ ਹੈ।

ਏ ਸਰੀਰਾ ਮੇਰਿਆ ਹਰਿ ਤੁਮ ਮਹਿ ਜੋਤਿ ਰਖੀ ਤਾ ਤੂ ਜਗ ਮਹਿ ਆਇਆ॥ ਹਰਿ ਜੋਤਿ ਰਖੀ ਤੁਧੁ ਵਿਚਿ ਤਾ ਤੂ ਜਗ ਮਹਿ ਆਇਆ॥

ਹੇ ਮੇਰੇ ਸਰੀਰ! ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਤੇਰੇ ਵਿਚ ਜੋਤਿ ਰਖੀ ਤਾਂ ਤੂੰ ਜਗਤ ਵਿਚ ਆਇਆ। (ਹਾਂ) ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੇ ਤੇਰੇ ਵਿਚ ਜੋਤਿ (=ਜੀਵਨ ਕਲਾ) ਰਖੀ ਤਾਂ ਹੀ ਤੂੰ ਜਗਤ ਵਿਚ ਆਇਆ।

ਹਰਿ ਆਪੇ ਮਾਤਾ ਆਪੇ ਪਿਤਾ ਜਿਨਿ ਜੀਉ ਉਪਾਇ ਜਗਤੁ ਦਿਖਾਇਆ॥

(ਸਰੀਰ ਦੀ ਉਤਪਤੀ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਤੋਂ ਹੋਈ ਦਿੱਸਦੀ ਹੈ ਪਰ ਅਸਲ ਵਿਚ) ਹਰੀ ਆਪ ਹੀ ਮਾਤਾ ਹੈ ਆਪ ਹੀ ਪਿਤਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਜੀਉ ਪੈਦਾ ਕਰਕੇ ਜਗਤ ਵਿਖਾਇਆ ਹੈ। (ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ 'ਜੀਵ' ਦੇ ਉਤਪਤ ਕਰਨਹਾਰੇ ਨਹੀਂ ਹਨ)।

ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਬੁਝਿਆ ਤਾ ਚਲਤੁ ਹੋਆ ਚਲਤੁ ਨਦਰੀ ਆਇਆ॥

(ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਇਸ ਗਲ ਨੂੰ) ਗੁਰੂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ ਬੁੱਝ ਲਿਆ ਤਾਂ (ਕੀਹ) ਕੌਤਕ ਵਰਤਿਆ (ਕਿ ਇਹ ਜਗਤ ਇਕ) ਕੌਤਕ ਨਜ਼ਰ ਆ ਗਿਆ।

ਕਹੈ ਨਾਨਕੁ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਕਾ ਮੂਲੁ ਰਚਿਆ ਜੋਤਿ ਰਾਖੀ ਤਾ ਤੂ ਜਗ ਮਹਿ ਆਇਆ॥ ੩੩॥

ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ (ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ, (ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੇ ਆਪ) ਜਗਤ ਦਾ ਮੂਲ[1] ਰਚਿਆ, (ਉਸ ਵਿਚ) ਜੋਤਿ ਰੱਖੀ ਤਾਂ ਤੂੰ ਜਗਤ ਵਿਚ ਆਇਆ॥੩੩॥

(ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਮੰਗਲ-)

ਮਨਿ ਚਾਉ ਭਇਆ ਪ੍ਰਭ ਆਗਮੁ ਸੁਣਿਆ॥ ਹਰਿ ਮੰਗਲੁ ਗਾਉ ਸਖੀ ਗ੍ਰਿਹੁ ਮੰਦਰੁ ਬਣਿਆ॥ ਹਰਿ ਗਾਉ ਮੰਗਲੁ ਨਿਤ ਸਖੀਏ ਸੋਗੁ ਦੂਖੁ ਨ ਵਿਆਪਏ॥ ਗੁਰ ਚਰਨ ਲਾਗੇ ਦਿਨ ਸਭਾਗੇ ਆਪਣਾ ਪਿਰੁ ਜਾਪਏ॥

(ਜਦੋਂ) ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਆਉਣਾ (ਅਸਾਂ) ਸੁਣ ਲਿਆ ਤਾਂ ਮਨ ਵਿਚ ਉਮਾਹ ਹੋਇਆ! (ਉਸ) ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਮੰਗਲ (ਦੇ ਗੀਤ) ਗਾਵੋਂ ਹੇ ਸਖੀਓ, ਘਰ ਤੇ ਮੰਦਰ[2] (ਹੁਣ) ਸ਼ੋਭਨੀਕ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। (ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਮੰਗਲ ਨਿਤ ਗਾਵੋਂ, ਹੇ (ਮੇਰੀ) ਸਖੀਓ! (ਜੋ ਤੁਸਾਨੂੰ) ਦੁੱਖ ਤੇ ਸੋਗ ਨਾ ਆਕੇ ਵਾਪਰੇ। (ਸਾਨੂੰ) ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੇ ਦਿਨ (ਆਏ ਕਿ ਅਪਣੇ) ਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨੀ ਲਗੇ ਤੇ ਆਪਣਾ ਪਤੀ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਸਾਨੂੰ) ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋ ਆਇਆ[3]।

---

੧. ਪਿੱਛੇ ਅੰਕ ੨੯ ਵਿਚ ਦੱਸ ਆਏ ਹਨ ਕਿ ਸ਼ਿਵ ਸ਼ਕਤੀ (ਜੀਉ ਤੇ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ) ਨੂੰ ਮੇਲ ਕੇ ਜਗਤ ਸਾਈਂ ਨੇ ਬਣਾਇਆ। ਤਾਂਤੇ ਇਥੇ ਮੂਲ ਤੋਂ ਭਾਵ ਸ਼ਕਤੀ ਯਾ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਹੈ। ਮੂਲ ਦਾ ਭਾਵ ਮੂਲ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਅਗਯਾਨ, ਮਾਯਾ ਆਦਿ ਬੀ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। (ਅ) ਇਉਂ ਬੀ ਅਰਥ ਦਾਨੇ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ-ਇਹ ਜੋ ਜੋਤਿ ਰੱਖੀ ਹੈ ਵਿਚ, ਇਹ ਜੋ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਮੂਲ ਰਚਿਆ ਹੈ।

੨. ਘਰ=ਸਰੀਰ। ਮੰਦਰ=ਮਨ।

੩. ਭਾਵ, ਜਾਣ ਲਿਆ ਹੈ। ਅਨੁਭਵ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ। 'ਜਾਪਏ' ਦਾ ਅਰਥ 'ਜਪਦੇ ਹਾਂ' ਬੀ ਲਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।

ਅਨਹਤ ਬਾਣੀ ਗੁਰ ਸਬਦਿ ਜਾਣੀ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਹਰਿ ਰਸੁ ਭੋਗੋ॥	ਅਨਹਤ ਬਾਣੀ ਗੁਰੂ ਤੇ ਸ਼ਬਦ[1] ਦੁਆਰਾ ਜਾਣੀ ਹੈ (ਤੇ ਹੁਣ) 'ਹਰੀ ਨਾਮ' (ਰੂਪੀ ਜੋ) 'ਹਰੀ ਰਸ' ਹੈ (ਉਹ) ਭੋਗ ਰਹੇ ਹਾਂ।
ਕਹੈ ਨਾਨਕੁ ਪ੍ਰਭੁ ਆਪਿ ਮਿਲਿਆ ਕਰਣ ਕਾਰਣ ਜੋਗੋ॥੩੪॥	ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ (ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ, (ਸਾਨੂੰ ਹੁਣ) ਆਪ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਮਿਲ ਪਿਆ ਹੈ[2] ਜੋ ਕਰਣ ਕਾਰਣ ਜੋਗ ਹੈ॥੩੪॥
ਏ ਸਰੀਰਾ ਮੇਰਿਆ ਇਸੁ ਜਗ ਮਹਿ ਆਇਕੈ ਕਿਆ ਤੁਧੁ ਕਰਮ ਕਮਾਇਆ॥ ਕਿ ਕਰਮ ਕਮਾਇਆ ਤੁਧੁ ਸਰੀਰਾ ਜਾ ਤੂ ਜਗ ਮਹਿ ਆਇਆ॥	ਹੇ ਮੇਰੇ ਸਰੀਰ! ਇਸ ਜਗਤ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਤੂੰ ਕੀਹ ਕਮਾਈ ਕੀਤੀ ਹੈ? (ਹਾਂ) ਹੇ ਸਰੀਰ! ਤੂੰ ਜਦ ਦਾ ਜਗਤ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈਂ (ਦੱਸ ਕਿ) ਕੀਹ ਕਮਾਈ ਕੀਤੀ ਹਈ?
ਜਿਨਿ ਹਰਿ ਤੇਰਾ ਰਚਨੁ ਰਚਿਆ ਸੋ ਹਰਿ ਮਨਿ ਨ ਵਸਾਇਆ॥	(ਜਦ ਕਿ) ਜਿਸ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੇ ਤੇਰੀ ਰਚਨਾ ਰਚੀ ਉਸ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ (ਨੂੰ ਬੀ ਤੂੰ ਅਪਣੇ) ਮਨ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਵਸਾਇਆ।
ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਹਰਿ ਮੰਨਿ ਵਸਿਆ ਪੂਰਬਿ ਲਿਖਿਆ ਪਾਇਆ॥	(ਸਰੀਰ ਮਾਨੋਂ ਉੱਤਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ ਵਸ ਗਿਆ ਹੈ, ਤਾਂ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਆਪਣੀ ਕਰਨੀ ਨਾ ਸਮਝ ਇਹ ਤਾਂ) ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਿਹਰ ਨਾਲ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਮਨ ਵਿਚ ਵਸ ਗਿਆ ਹੈ, (ਤੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਿਹਰ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ) ਪੂਰਬਲੇ ਲਿਖੇ (ਅਨੁਸਾਰ) ਹੋਈ ਹੈ (ਭਾਵੇਹ ਕਿ ਗੁਰੂ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੀ ਮਿਹਰ ਨਾਲ ਇਹ ਕਾਰ ਹੋਈ ਹੈ।
ਕਹੈ ਨਾਨਕੁ ਏਹੁ ਸਰੀਰੁ ਪਰਵਾਣੁ ਹੋਆ ਜਿਨਿ ਸਤਿਗੁਰ ਸਿਉ ਚਿਤੁ ਲਾਇਆ॥੩੫॥	ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ (ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ, ਇਹ ਸਰੀਰ (ਉਸੇ ਦਾ) ਪ੍ਰਮਾਣੀਕ (=ਸਫਲ) ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਲ ਚਿਤ ਲਾਇਆ ਹੈ[3]॥੩੫॥
ਏ ਨੇਤ੍ਰਹੁ ਮੇਰਿਹੋ ਹਰਿ ਤੁਮ ਮਹਿ ਜੋਤਿ ਧਰੀ ਹਰਿ ਬਿਨੁ ਅਵਰੁ ਨ ਦੇਖਹੁ ਕੋਈ॥	ਹੇ ਮੇਰੇ ਨੈਣੋਂ! ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੇ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਚ ਜੋਤਿ[4] ਰੱਖੀ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ (ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਉਸ) ਹਰੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਾ ਦੇਖੋ[5]।

੧. ਕਦੇ ਹਤ ਨਾ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਬਾਣੀ, ਲਗਾਤਾਰ ਤੇ ਇਕ ਰਸ ਰਹਿਣੇ ਵਾਲੀ। ਦਸਮ ਦੁਆਰ ਵਿਚ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਸ਼ਬਦ, ਜੋ ਸੁਣਨ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਪਰ ਗੁਰੂ ਦੇ ਬਖਸ਼ੇ ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਅਰਥਾਤ ਉਸ ਦੇ ਦਿਤੇ ਨਾਮ ਅਭਜਾਸ ਨਾਲ ਆਪੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

੨. ਫੇਰ ਹਰੀ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਰਸ (ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਫਿਰ (ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਆਪ ਮਿਲ ਪਿਆ। ਨਾਮ ਅਭਜਾਸ ਦਾ ਫਲ ਨਾਮੀ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੈ।

੩. ਭਾਵ, ਜੀਵ ਚਿਤ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਲ ਲਾਵੇ, ਸਤਿਗੁਰ ਮਿਹਰ ਨਾਲ ਨਾਮ ਦੇਵੇਗਾ, ਉਸ ਦੀ ਮਿਹਰ ਸਾਂਈਂ ਦੇ ਪੂਰਬਲੇ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜੀਵ, ਗੁਰੂ ਤੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤਿੰਨਾਂ ਦੇ ਤ੍ਰੈਏ ਕੰਮ ਇਥੇ ਆ ਗਏ ਹਨ।

੪. ਬਾਹਰਲੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨੂੰ ਅਨੁਭਵ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਅੰਦਰਲੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਗ੍ਰਾਹਕ ਸ਼ਕਤੀ। ਆਮ ਬੋਲ ਚਾਲ ਵਿਚ ਬੀ ਅੱਖਾਂ ਦੀ ਦੇਖਣ ਸੱਤਜਾ ਨੂੰ 'ਜੋਤਿ' ਬੋਲਦੇ ਹਨ।

੫. ਭਾਵ ਹੈ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦਾ ਧਜਾਨ ਮੁੱਖ ਰਹੇ। ਸਾਰੇ ਦਿੱਸਦੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਵਿਚ ਵਜਾਪਕ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਅਨੁਭਵ ਹੁੰਦਾ ਰਹੇ, ਪਦਾਰਥਾਂ

ਹਰਿ ਬਿਨੁ ਅਵਰੁ ਨ ਦੇਖਹੁ ਕੋਈ
ਨਦਰੀ ਹਰਿ ਨਿਹਾਲਿਆ॥
ਏਹੁ ਵਿਸੁ ਸੰਸਾਰੁ ਤੁਮ ਦੇਖਦੇ
ਏਹੁ ਹਰਿ ਕਾ ਰੂਪੁ ਹੈ ਹਰਿ ਰੂਪੁ
ਨਦਰੀ ਆਇਆ॥
ਗੁਰਪਰਸਾਦੀ ਬੁਝਿਆ ਜਾ ਵੇਖਾ
ਹਰਿ ਇਕੁ ਹੈ ਹਰਿ ਬਿਨੁ ਅਵਰੁ
ਨ ਕੋਈ॥
ਕਹੈ ਨਾਨਕੁ ਏਹਿ ਨੇਤ੍ਰ ਅੰਧ ਸੇ
ਸਤਿਗੁਰਿ ਮਿਲਿਐ ਦਿਬ ਦ੍ਰਿਸਟਿ
ਹੋਈ॥੩੬॥

ਹਰੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਾ ਦੇਖੋ, (ਪਰ ਇਉਂ ਵਜਾਪਕ) ਹਰੀ (ਉਸੇ ਦੀ) ਕ੍ਰਿਪਾ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ ਦੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ (ਜੋ ਵਜਾਪਕ ਹਰੀ ਨੂੰ ਸਭ ਪਦਾਰਥਾਂ ਵਿਚ) ਨਹੀਂ ਦੇਖਦੇ (ਪਰ ਹੋਰ) ਸਾਰਾ[੧] (ਅਪਣੇ ਸਾਹਮਣੇ ਫੈਲਿਆ ਹੋਇਆ) ਜਗਤ ਦੇਖਦੇ ਹੋ (ਅਸਲ ਵਿਚ) ਏਹੋ ਹਰੀ ਦਾ ਰੂਪ ਹੈ, (ਇਹ ਗੁਰੂ ਨੂੰ) ਹਰੀ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਨਜ਼ਰ ਆਇਆ ਹੈ। (ਉਸ) ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ (ਜਾਂ ਅਸਾਂ ਬੀ) ਬੁੱਝ ਲਿਆ (ਭਾਵ ਸਿਆਣ ਲਿਆ ਤਾਂ ਫਿਰ) ਜਦ ਵੇਖਾਂ (ਤਾਂ ਕੀਹ ਵੇਖਾਂ ਕਿ) ਇੱਕੋ ਹਰੀ ਹੀ ਹੈ, ਹਰੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ (ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ, ਏਹ ਨੇਤ੍ਰ (ਵਜਾਪਕ ਹਰੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਵਲੋਂ) ਅੰਨ੍ਹੇ ਸਨ, (ਜਦ) ਸਤਿਗੁਰੂ ਮਿਲਿਆ ਤਾਂ ਦਿਬ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ[੨] ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ॥੩੬॥

ਏ ਸ੍ਰਵਣਹੁ ਮੇਰਿਹੋ ਸਾਚੈ ਸੁਨਣੈ
ਨੋ ਪਠਾਏ॥
ਸਾਚੈ ਸੁਨਣੈ ਨੋ ਪਠਾਏ ਸਰੀਰਿ
ਲਾਏ ਸੁਣਹੁ ਸਤਿ ਬਾਣੀ॥
ਜਿਤੁ ਸੁਣੀ ਮਨੁ ਤਨੁ ਹਰਿਆ
ਹੋਆ ਰਸਨਾ ਰਸਿ ਸਮਾਣੀ॥
ਸਚੁ ਅਲਖ ਵਿਡਾਣੀ ਤਾਕੀ ਗਤਿ
ਕਹੀ ਨ ਜਾਏ॥

ਕਹੈ ਨਾਨਕੁ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਮੁ ਸੁਣਹੁ
ਪਵਿਤ੍ਰ ਹੋਵਹੁ ਸਾਚੈ ਸੁਨਣੈ ਨੋ

ਹੇ ਮੇਰੇ ਕੰਨੋ! ਸੱਚੇ (ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ) ਨੇ[੩] (ਤੁਹਾਨੂੰ) ਸੁਣਨੇ ਵਾਸਤੇ ਘੱਲਿਆ ਹੈ। ਸੱਚੇ ਦੇ (ਨਾਮ[੪]) ਸੁਣਨ ਨੂੰ ਘੱਲੇ ਹੋ, (ਹਾਂ, ਤੁਸੀਂ ਇਸੇ ਮਤਲਬ ਲਈ) ਸ਼ਰੀਰ ਨਾਲ ਲਾਏ ਗਏ ਹੋ (ਕਿ) ਸੱਚੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਸੁਣੋ। ਜਿਸ (ਬਾਣੀ) ਦੇ ਸੁਣਨ ਨਾਲ ਮਨ, ਤਨ ਹਰਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ (ਜਿਸ ਦੇ ਜਪਣ ਨਾਲ) ਰਸਨਾ ਰਸ ਵਿਚ ਮਗਨ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। (ਉਹ) ਸੱਚ (ਸਰੂਪ ਪਰਮਾਤਮਾ ਮਨ ਤੇ ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ ਕਰਕੇ) ਲਖਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ, ਨਾਂ ਉਸ ਦੀ ਗਤਿ ਵਰਣਨ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਤਾਂ ਅਸਚਰਜ ਰੂਪ ਹੈ, (ਪਰ ਉਹ ਨਾਮ ਅਭਜਾਸ ਨਾਲ ਅੰਤਰ ਆਤਮੇ ਲਖਿਆ ਤੇ ਬਾਹਰ ਅਨੁਭਵ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਤੁਸੀਂ ਹੇ ਮੇਰੇ ਕੰਨੋਂ! ਉਸ ਦਾ) ਅੰਮ੍ਰਿਤ (ਵਰਗਾ ਰਸਦਾਇਕ) ਨਾਮ ਸੁਣੋ ਤੇ ਪਵਿਤ੍ਰ ਹੋ ਜਾਓ, (ਕਿਉਂਕਿ) ਸੱਚੇ ਨੇ

---

੧. ਵਿਸੁ=ਵਿਸ਼੍ਵ=ਸਾਰਾ। (ਅ) ਵਿਸ=ਵਿਖ=ਜ਼ਹਿਰ। ਭਾਵ ਜੋ ਸੰਸਾਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦੁੱਖ ਰੂਪ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ।

੨. ਸੰਸ:, ਦਿਵਜ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿ= ਜੋ ਸਰੀਰਕ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਨਾ ਦਿੱਸੇ, ਓਹ ਦੇਖ ਲੈਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ। ਈਸ਼੍ਵਰੀਯ ਨਜ਼ਰ। ਗਜਾਨ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਅਨੁਭਵ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਅੰਦਰਲੀ ਸੱਤਜਾ। ਮੁਰਾਦ ਹੈ ਕਿ ਅਪਣੀ 'ਅੱਖਾਂ ਦੀ ਜੋਤ' ਨੂੰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾ ਸਮਝੋ 'ਦਿੱਬ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ' ਬੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੋ।

੩. ਸਾਚੈ ਦਾ ਅਰਥ ਸੱਚੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਬੀ ਲੱਗਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਪਿਛਲੀ ਪਉੜੀ ਵਿਚ 'ਹਰਿ ਤੁਮ ਮਹਿ ਜੋਤਿ ਧਰੀ' ਹੈ ਹਰੀ ਨੇ, ਤਾਂਤੇ ਇਥੇ ਬੀ 'ਸਾਚੈ' 'ਸਚੇ ਨੇ' ਹੈ।

੪. ਅੰਤਲੀ ਤੁਕ ਵਿਚ ਦੱਸਿਆ ਹੈ 'ਨਾਮ ਸੁਣਹੁ'।

ਪਠਾਏ॥੩੭॥

(ਨਾਮ) ਸੁਣਨੇ ਲਈ (ਤੁਸਾਨੂੰ) ਘੱਲਿਆ ਹੈ, ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ (ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ॥੩੭॥

ਹਰਿ ਜੀਉ ਗੁਫਾ ਅੰਦਰਿ ਰਖਿ ਕੈ ਵਾਜਾ ਪਵਣੁ ਵਜਾਇਆ॥

ਵਜਾਇਆ ਵਾਜਾ ਪਉਣ ਨਉ ਦੁਆਰੇ ਪਰਗਟੁ ਕੀਏ ਦਸਵਾ ਗੁਪਤੁ ਰਖਾਇਆ॥ ਗੁਰਦੁਆਰੈ ਲਾਇ ਭਾਵਨੀ ਇਕਨਾ ਦਸਵਾ ਦੁਆਰੁ ਦਿਖਾਇਆ॥ ਤਹ ਅਨੇਕ ਰੂਪ ਨਾਉ ਨਵ ਨਿਧਿ ਤਿਸ ਦਾ ਅੰਤੁ ਨ ਜਾਈ ਪਾਇਆ॥ ਕਹੈ ਨਾਨਕੁ ਹਰਿ ਪਿਆਰੈ ਜੀਉ ਗੁਫਾ ਅੰਦਰਿ ਰਖਿ ਕੈ ਵਾਜਾ ਪਵਣੁ ਵਜਾਇਆ॥੩੮॥

ਹਰੀ ਨੇ (ਦਸ ਦਰਵਾਜ਼ਿਆਂ ਵਾਲੀ ਗੁਫ਼ਾ ਰੂਪੀ) ਦੇਹੀ ਵਿਚ ਜੀਵ ਨੂੰ ਰੱਖ ਕੇ ਪੌਣ ਦਾ ਵਾਜਾ ਵਜਾਇਆ ਹੈ। (ਭਾਵ ਸਰੀਰ ਦੀ ਕਲਾ ਨੂੰ ਸੁਾਸ ਪਰ ਸੁਾਸ ਦੀ ਚਾਲ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਤੋਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ)। (ਹਾਂ ਇਸ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਤੋਰਿਆ ਹੈ) ਪੌਣ ਦਾ ਵਾਜਾ ਵਜਾ ਕੇ, (ਤੇ ਇਸ ਦੇ) ਨੌਂ[1] ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਤਾਂ ਪ੍ਰਗਟ ਰਖੇ ਹਨ, ਪਰ ਦਸਵਾਂ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਗੁਪਤ ਰੱਖਿਆ ਹੈ। (ਭਾਵ ਉਸ ਦਾ ਰਸਤਾ ਬਾਹਰੋਂ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ।) ਇਕਨਾ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦੇ ਵਸੀਲੇ ਸ਼ਰਧਾ ਲਾ ਕੇ ਦਸਮਾ ਦੁਆਰ (ਬੀ) ਦਿਖਾ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਉਸ (ਦਸਮ ਦੁਆਰ) ਵਿਚ ਅਨੇਕਾਂ ਰੂਪ ਨਾਉਂ ਨਵੇਂ ਨਿਧਾਂ (ਹਨ) ਜਿਸ ਦਾ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ[2]। ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ (ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ, ਪਜਾਰੇ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੇ ਜੀਵ ਨੂੰ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਰੱਖ ਕੇ ਪੌਣ ਦਾ ਵਾਜਾ ਵਜਾਇਆ ਹੈ॥੩੮॥

ਏਹੁ ਸਾਚਾ ਸੋਹਿਲਾ ਸਾਚੈ ਘਰਿ ਗਾਵਹੁ॥ ਗਾਵਹੁ ਤ ਸੋਹਿਲਾ ਘਰਿ ਸਾਚੈ ਜਿਥੈ ਸਦਾ ਸਚੁ ਧਿਆਵਹੇ॥ ਸਚੋ ਧਿਆਵਹਿ ਜਾ ਤੁਧੁ ਭਾਵਹਿ ਗੁਰਮੁਖਿ ਜਿਨਾ ਬੁਝਾਵਹੇ॥

ਇਹ (ਨਾਮ ਦਾ) ਸੱਚਾ ਮੰਗਲ ਗੀਤ ਸੱਚੇ ਘਰ ਵਿਚ ਗਾਵੋਂ, (ਹਾਂ ਇਹ) ਮੰਗਲ ਗੀਤ (ਅਨੰਦ ਬਾਣੀ ਦਾ ਉਸ) ਸੱਚੇ ਘਰ ਵਿਚ (ਸਤਿਸੰਗ ਵਿਚ) ਗਾਵੋਂ ਜਿੱਥੇ ਸਦਾ ਸੱਚ ਧਿਆਈਦਾ ਹੈ। (ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ! ਤੈਂ) ਸੱਚ ਸਰੂਪ ਨੂੰ (ਤਦੋਂ) ਧਿਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਜਦੋਂ ਤੈਨੂੰ ਭਾਉਂਦੇ ਹਨ (ਓਹ) ਗੁਰਮੁਖ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ (ਤੂੰ) ਸੋਝੀ ਦੇ ਦੇਂਦਾ ਹੈਂ।

ਇਹੁ ਸਚੁ ਸਭਨਾ ਕਾ ਖਸਮੁ ਹੈ ਜਿਸੁ ਬਖਸੇ ਸੋ ਜਨੁ ਪਾਵਹੇ॥

ਇਹ ਸੱਚ ਸਭਨਾਂ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੈ, (ਪਰ) ਜਿਸ ਨੂੰ (ਓਹ ਆਪ ਇਹ ਸੱਚ) ਬਖਸ਼ੇ ਓਹ ਜਨ (ਇਸ ਨੂੰ) ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ।

---

੧. ਦੋ ਅੱਖਾਂ, ਦੋ ਕੰਨ, ਦੋ ਨਾਸਾਂ, ਮੂੰਹ, ਸ਼ਿਸ਼ਨ ਤੇ ਗੁਦਾ।

੨. ਉਥੇ ਹੈ 'ਨਾਮ' ਜਿਸ ਦੇ ਅਨੇਕ ਰੂਪ ਹਨ, ਤੇ ਉਥੇ ਹਨ ਨੌ ਨਿਧਾਂ ਭਾਵ ਸਾਰੀਆਂ ਵਿਭੂਤੀਆਂ। ਭਾਵ ਉਥੇ ਏਕਾਗ੍ਰ ਹੋਣੇ ਨਾਲ ਸਿੱਧੀਆਂ ਆਦਿ ਤਾਕਤਾਂ ਤੇ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦਾ ਅਨੰਤ ਰੂਪਾਂ ਵਾਲਾ ਨਾਮ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। (ਅ) ਇਹ ਭਾਵ ਬੀ ਲੈਂਦੇ ਹਨ- ਨਾਮ ਰੂਪ ਦੀ ਅਨੇਕਤਾ, ਤੇ ਨੌ ਨਿਧਾਂ ਵਾਲਾ ਅਨੰਤ (ਜਿਸ ਦਾ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ) ਭਾਵ ਈਸ਼ੁਰ ਤੇ ਜਗਤ।

ਕਹੈ ਨਾਨਕੁ ਸਚੁ ਸੋਹਿਲਾ ਸਚੈ ਘਰਿ ਗਾਵਹੋ॥੩੯॥

ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ (ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ (ਇਹ) ਸੱਚ ਸਰੂਪ ਮੰਗਲ ਗੀਤ ਸੱਚੇ ਘਰ ਵਿਚ ਗਾਵੋਂ (ਹੇ ਭਾਈ!)॥੩੯॥

(ਕਿਸੇ ਦਾ ਕੋਈ ਮਨੋਰਥ ਪੂਰਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਅਨੰਦ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ-)

ਅਨਦੁ ਸੁਣਹੁ ਵਡਭਾਗੀਹੋ ਸਗਲ ਮਨੋਰਥ ਪੂਰੇ॥
ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਪ੍ਰਭੁ ਪਾਇਆ ਉਤਰੇ ਸਗਲ ਵਿਸੂਰੇ॥
ਦੂਖ ਰੋਗ ਸੰਤਾਪ ਉਤਰੇ ਸੁਣੀ ਸਚੀ ਬਾਣੀ॥
ਸੰਤ ਸਾਜਨ ਭਏ ਸਰਸੇ ਪੂਰੇ ਗੁਰ ਤੇ ਜਾਣੀ॥ ਸੁਣਤੇ ਪੁਨੀਤ ਕਹਤੇ ਪਵਿਤੁ ਸਤਿਗੁਰੁ ਰਹਿਆ ਭਰਪੂਰੇ॥
ਬਿਨਵੰਤਿ ਨਾਨਕੁ ਗੁਰ ਚਰਣ ਲਾਗੇ ਵਾਜੇ ਅਨਹਦ ਤੂਰੇ॥ ੪੦॥੧॥

(ਗੁ: ਗ੍ਰ: ਪੰਨਾ-੯੧੭ ਤੋਂ ੯੨੨)

ਹੇ ਵੱਡੇ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲਿਓ! (ਜੋ) ਸਾਰੇ ਮਨੋਰਥ ਪੂਰੇ ਕਰੇ (ਉਹ ਅਨੰਦ ਸੁਣੋ। (ਸਾਰੇ ਮਨੋਰਥਾਂ ਦਾ ਦਾਤਾ) ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪ੍ਰਭੂ (ਅਸਾਂ) ਪਾ ਲਿਆ ਹੈ, (ਜਿਸ ਨਾਲ ਕਿ) ਸਾਰੇ ਝੋਰੇ ਦੂਰ ਹੋ ਗਏ ਹਨ।

ਦੁਖ ਤੇ ਰੋਗ ਤੇ ਸੰਤਾਪ[1] ਨਾਸ਼ ਹੋ ਗਏ ਹਨ, (ਜਦ ਦੀ ਕਿ ਗੁਰੂ ਦੀ) ਸੱਚੀ ਬਾਨੀ ਸੁਣੀ ਹੈ।

(ਅਸਾਂ ਇਹ) ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਜਾਣੀ ਸੀ (ਸਾਥੋਂ ਸੁਣ ਕੇ) ਸੰਤ ਤੇ ਸੱਜਣ (ਸਾਰੇ) ਖੁਸ਼ ਹੋਏ ਹਨ। ਸੁਣਨ ਵਾਲੇ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਹੋਏ ਹਨ, (ਇਸ ਨੂੰ) ਕਥਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਹੋਏ ਹਨ, (ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਵਿਚ) ਸਤਿਗੁਰੂ (ਆਪ) ਭਰਪੂਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ[2]। ਬੇਨਤੀ ਕਰਦੇ ਹਨ (ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ (ਜਦ ਦੇ) ਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਨਾਲ ਲੱਗੇ (ਤਦ ਦੇ) ਅਨਹਦ ਵਾਜੇ ਵੱਜ ਪਏ[3]॥੪੦॥੧॥

੧. ਰੋਗ=ਸਰੀਰ ਦੀਆਂ ਬੀਮਾਰੀਆਂ। ਦੁੱਖ=ਹੋਰ ਸਾਰੇ ਦੁਖ, ਬਾਹਰੋਂ ਆ ਪੈਣ ਵਾਲੇ ਦੁਖ। ਸੰਤਾਪ=ਮਨ ਨੂੰ ਤਪਾਉਣ ਵਾਲੇ ਸਾਮਾਨ।

੨. ਬਾਣੀ ਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਹੈ ਬਾਣੀ ਵਿਚਿ ਬਾਣੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਸਾਰੇ॥(ਨਟ:ਮ:੪:ਅਸ਼ਟ-੪ ੯੮੨) 'ਸਤਿਗੁਰੂ' ਦਾ ਅਰਥ ਏਥੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਬੀ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ।

੩. ਤੁਰ=(ਸੰਸ:, ਤੁਰਯ=ਵਾਜਾ।) ਵਾਜਾ ਜੋ ਮੂੰਹ ਨਾਲ ਵੱਜੇ, ਤੁਰੀ।

ਰਹਰਾਸਿ[1]

੧ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ

ਸਲੋਕੁ ਮ:੧॥

ਦੁਖੁ ਦਾਰੂ ਸੁਖੁ ਰੋਗੁ ਭਇਆ
ਜਾ ਸੁਖੁ ਤਾਮਿ ਨ ਹੋਈ॥

ਤੂੰ ਕਰਤਾ ਕਰਣਾ ਮੈ ਨਾਹੀ
ਜਾ ਹਉ ਕਰੀ ਨ ਹੋਈ॥੧॥
ਬਲਿਹਾਰੀ ਕੁਦਰਿਤ ਵਸਿਆ॥
ਤੇਰਾ ਅੰਤੁ ਨ ਜਾਈ ਲਖਿਆ॥੧॥
ਰਹਾਉ॥

(ਹੇ ਨਿਰੰਕਾਰ! ਤੇਰੀ ਕੁਦਰਤ ਅਸਚਰਜ ਹੈ), ਸੁਖ (ਜਿਸ ਨੂੰ ਪਾ ਕੇ ਤੈਂ ਸੁਖ ਸਰੂਪ ਨਾਲ ਜੁੜਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਉਹ ਸੁਖ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ) ਰੋਗ ਹੋ ਢੁੱਕਾ ਹੈ (ਤੇ) ਦੁਖ (ਸਗੋਂ) ਦਾਰੂ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ[2], ਜਦੋਂ (ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ) ਸੁਖ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਦੋਂ (ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰੁਚੀ ਤੇਰੇ ਵਲ) ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ[3] (ਪਰ ਜਦੋਂ ਦੁਖ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਯਾਦ ਕਰਦੇ ਹਨ[4], ਤੂੰ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੁਮਤਿ ਦੇਹਿ ਕਿਉਂਕਿ) ਤੂੰ (ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ) ਕਰਤਾ ਹੈਂ, (ਜੋ ਚਾਹੇਂ ਸੋ) ਕਰਨੇ ਨੂੰ ਸਮਰਥ ਹੈਂ, ਮੈਂ (ਕੁਛ) ਨਹੀਂ, ਮੈਂ ਜੇ (ਕੋਈ ਜਤਨ) ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਹੁੰਦਾ ਨਹੀਂ॥੧॥ (ਮੈਂ ਤਾਂ ਤੈਥੋਂ) ਹੇ ਕੁਦਰਤ (ਸਾਜ ਕੇ ਫੇਰ ਇਸ ਦੇ) ਵਿਚ ਵਸ ਰਹੇ (ਨਿਰੰਕਾਰ!) ਸਦਕੇ ਹਾਂ, ਤੇਰਾ ਅੰਤ (ਮੈਥੋਂ) ਨਹੀਂ ਲਖਿਆ ਜਾਂਦਾ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

---

੧. ਇਹ ਪਦ 'ਰਹਰਾਸਿ' ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਸਿਰਲੇਖ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ ਆਇਆ, ਪਰ ਬਾਣੀ ਦੇ ਵਿਚ ਐਉਂ ਆਇਆ ਹੈ:- 'ਹਰਿ ਕੀਰਤਿ ਹਮਰੀ ਰਹਰਾਸਿ।' (ਗੂਜਰੀ ਮ:੪-੪੯੨)। (ਇਹ ਬਾਣੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪੰਨਾ ੮ ਤੋਂ ੧੨ ਤੇ ਹੈ) ਇਹ ਬਾਣੀ ਸੰਝਾਂ ਵੇਲੇ ਹਰੇਕ ਸਿੱਖ ਨਿਤਨੇਮ ਜਾਣਕੇ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹੈ। 'ਸੋਦਰ ਰਹਰਾਸਿ' ਦਾ ਦੀਵਾਨ ਬੀ ਸਜਦਾ ਹੈ, ਗੁਰਸਿੱਖ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋ ਕੇ ਸੁਣਦੇ ਹਨ। ਸੋ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਇਹ ਮਰਿਯਾਦਾ ਸ਼ਖਸੀ ਵੀ ਹੈ ਤੇ ਸੰਗਤੀ ਵੀ। ਰਹਿਰਾਸ=ਫ਼ਾ:, ਰਾਹਿ ਰਾਸਤ=ਸਿੱਧਾ ਰਸਤਾ। (ਅ) ਰਾਹ ਰਵਸ਼=ਮਰਿਯਾਦਾ, (ੲ) ਸਰੇਸ਼ਟਾਚਾਰ।
ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਹ ਪਦ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ:- ਅਰਦਾਸ, ਬੇਨਤੀ। (ਅ) ਮਰਿਯਾਦਾ। (ੲ) ਨਮਸ਼ਕਾਰ।
ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਚ ਰਹਰਾਸਿ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਸ਼ਬਦ, 'ਸੋਦਰੁ' ਹੈ, ਪਰ ਸੰਗਤਾਂ ਵਿਚ ਪਾਠ ਇਸ ਸਲੋਕ ਤੋਂ ਅਰੰਭ ਕਰਨ ਦੀ ਪੁਰਾਤਨ ਮਰਿਯਾਦਾ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਹੈ। ਇਹ ਸ਼ਲੋਕ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਦੀ ੧੨ਵੀਂ, ਪਉੜੀ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਸ਼ਲੋਕ ਹੈ। ਸੰਝਾਂ ਦੇ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਰਾਗੀ ਸਿੰਘ ਇਸ ਸ਼ਲੋਕ ਨੂੰ ਪਹਿਲੋਂ ਸ਼ਲੋਕ ਵਾਂਗ ਉਚਾਰਕੇ ਅਗੋਂ ਸੋਦਰੁ ਦੀ ਪਉੜੀ ਰਾਗ ਆਸਾ ਵਿਚ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਫਿਰ ਬਾਕੀ ਪਾਠ ਗ੍ਰੰਥੀ ਸਿੰਘ ਇਕੱਲਾ ਕਰਕੇ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਸ੍ਰਵਨ ਕਰਾਉਂਦਾ ਹੈ।

੨. ਦੂਖਾ ਤੇ ਸੁਖ ਊਪਜਹਿ ਸੂਖੀ ਹੋਵਹਿ ਦੂਖ॥ (ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮ:੧) ਸੂਖਹੁ ਦੂਖ ਭਏ ਨਿਤ ਪਾਪ ਕਮਾਇਣੁ॥ (ਆਸਾ ਮ:੫।

੩. ਇਸ ਤੁਕ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਕਠਨਤਾ 'ਤਾਮਿ ਨ ਹੋਈ' ਤੋਂ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। 'ਤਾਮਿ ਨ ਹੋਈ' ਲਈ ਦੇਖੋ ਇਸੇ ਪੋਥੀ ਵਿਚ "ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ" ਦੀ ੧੨ਵੀਂ ਵਾਰ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਸਲੋਕ ਦੇ ਅਰਥ ਤੇ ਟੂਕ।

੪. ਸਾਕਤ ਮੂੜ ਅਚੇਤ ਨ ਚੇਤਹਿ ਦੁਖੁ ਲਾਗੈ ਤਾ ਰਾਮੁ ਪੁਕਾਰਾ ਹੇ (ਮਾਰੂ:ਸੋ:ਮ:੧-੧੦-੧੩/੧੦੩੦)।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੁਕਾਂ ਦਾ ਭਾਵ ਐਉਂ ਵਧੇਰੇ ਸਪਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਹੇ ਨਿਰੰਕਾਰ! ਤੇਰੀ ਕੁਦਰਤ ਵਿਚ ਅਸਚਰਜ ਰੰਗ ਹਨ) ਜਦੋਂ ਸੁਖ (ਸਮਝ ਕੇ ਸੁਖ ਕੱਠਾ ਕਰੀਦਾ ਹੈ) ਤਾਂ (ਉਹ ਸੁਖ) ਨਹੀਂ ਨਿਕਲਦਾ (ਉਹ) ਰੋਗ ਹੋ ਢੁੱਕਦਾ ਹੈ। (ਜਦੋਂ ਤੇਰੇ ਭਾਣੇ ਵਿਚ) ਦੁਖ (ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਘਾਬਰੀਦਾ ਹੈ, ਓਹ ਸਗੋਂ) ਦਾਰੂ ਹੋ ਕੇ ਲਗਦਾ ਹੈ। (ਸੋ ਉਸ ਸੁਖ ਦਾ ਜੋ ਸੁਖ ਹੋ ਕੇ ਲੱਗੇ) ਕਰਤਾ ਤੂੰ ਹੈਂ, (ਉਹ ਸੁਖ ਸਾਨੂੰ ਤੂਹੋਂ) ਕਰਣਾ ਹੈ ਮੈਂ (ਉਸ ਨੂੰ) ਨਹੀਂ (ਕਰ ਸਕਣਾ, ਕਿਉਂਕਿ) ਜਦ ਮੈਂ ਕਰਦਾ ਹਾਂ (ਉਹ) ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। (ਹੇ ਕੁਦਰਤ ਰਚ ਕੇ ਅਸੰਗ ਪਰ ਫੇਰ ਆਪਣੀ) ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਵਿਚ ਵਸ ਰਹੇ (ਚੋਜੀ)! (ਮੈਂ) ਸਦਕੇ ਤੇਰਾ ਅੰਤ (ਸਾਥੋਂ) ਲਖਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ।

ਜਾਤਿ ਮਹਿ ਜੋਤਿ ਜੋਤਿ ਮਹਿ ਜਾਤਾ ਅਕਲ ਕਲਾ ਭਰਪੂਰਿ ਰਹਿਆ॥

ਤੂੰ ਸਚਾ ਸਾਹਿਬੁ ਸਿਫਤਿ ਸੁਆਲ੍ਹਿਉ ਜਿਨਿ ਕੀਤੀ ਸੋ ਪਾਰਿ ਪਇਆ॥

ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਕਰਤੇ ਕੀਆ ਬਾਤਾ ਜੋ

ਹਰ ਉਤਪਤ ਹੋਈ[1] ਚੀਜ਼ ਵਿਚ (ਤੇਰੀ) ਜੋਤਿ ਹੈ (ਤੇ ਤੇਰੀ) ਜੋਤਿ ਵਿਚ ਏਹ ਸਾਰੀਆਂ ਉਤਪਤਿ ਹੋਈਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਹਨ, (ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੂੰ) ਕਲਾ ਰੂਪ[2] (=ਪਰਛਿੰਨ ਹੋ ਕੇ ਸਭਨਾਂ ਵਿਚ) ਭਰਪੂਰ ਹੁੰਦਾ ਹੋਇਆ (ਬੀ ਫੇਰ) ਅਕਲ (=ਅਪ੍ਰਛਿੰਨ) ਹੈਂ। (ਤੇਰਾ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਲਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ) ਤੂੰ ਸੱਚਾ ਮਾਲਕ ਹੈਂ; (ਤੇਰੀ) ਸਿਫਤ ਸਲਾਹ (ਸਭ ਤੋਂ ਸੁਹਣੀ ਵਸਤੂ ਹੈ) ਜਿਸ ਨੇ (ਇਹ) ਕੀਤੀ ਉਹ (ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ) ਪਾਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਹੇ ਨਾਨਕ! ਤੂੰ ਕਰਤਾਰ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਹੁ[3] (ਭਾਵ ਉਸ ਦੀ

---

੧. ਭਾਵ ਹਰ ਵਜੂਦ ਵਿਚ ਤੇਰੀ ਜੋਤਿ ਹੈ ਤੇ ਤੇਰੀ ਜੋਤਿ ਵਿਚ (ਸਾਰੇ) ਵਜੂਦ ਹੈਨ।

੨. ਕਲਾ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਪਦ ਹੈ, ਇਸਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਕਿਸੇ ਸ਼ੈ ਦਾ ਕੋਈ ਹਿੱਸਾ ਯਾ ਭਾਗ ਯਾ ਟੁਕੜਾ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਜੋਤਿ ਹਰ ਉਪਜੀ ਸ਼ੈ ਵਿਚ-ਜੋ ਇਕ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਜੁਦਾ ਹਨ-ਜਦ ਵਜਾਪਕ ਹੋਏਗੀ ਤਾਂ ਜੋਤਿ ਦੇ ਮਾਨੋ ਹਿੱਸੇ ਹੋ ਹੋ ਕੇ ਇਕ ਇਕ ਵਿਚ ਵਜਾਪਣਗੇ। ਐਉਂ ਉਹ ਪ੍ਰਛਿੰਨ ਅਰਥਾਤ ਹਿੱਸਿਆਂ ਜਾਂ ਟੁਕੜਿਆਂ ਵਾਲਾ ਹੋ ਜਾਏਗਾ, ਪਰ ਉਸ ਦੀ ਅਚਰਜ ਰੂਪਤਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਉਂ ਹਰ ਹਰ ਵਿਚ 'ਕਲਾ' ਵਿਚ ਵੰਡਿਆ ਜਾ ਕੇ ਭਰਪੂਰ ਹੁੰਦਾ ਹੋਇਆ ਫਿਰ 'ਅਕਲ' ਅਰਥਾਤ-ਟੁਕੜੇ ਰਹਿਤ ਅਪ੍ਰਛਿੰਨ-ਨਿਰ ਅਵਜਵ ਹੈ। ਇਸ ਤੁਕ ਦਾ ਅਰਥ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਆਪ ਐਉਂ ਕੀਤਾ ਹੈ:-

ਜਹ ਜਹ ਦੇਖਾ ਤਹ ਜੋਤਿ ਤੁਮਾਰੀ ਤੇਰਾ ਰੂਪੁ ਕਿਨੇਹਾ॥ ਇਕਤੁ ਰੂਪਿ ਫਿਰਹਿ ਪਰਛੰਨਾ ਕੋਇ ਨ ਕਿਸਹੀ ਜੇਹਾ॥੨॥ ਅੰਡਜ ਜੇਰਜ ਉਤਭੁਜ ਸੇਤਜ ਤੇਰੇ ਕੀਤੇ ਜੰਤਾ॥ ਏਕੁ ਪੁਰਬੁ ਮੈ ਤੇਰਾ ਦੇਖਿਆ ਤੂ ਸਭਨਾ ਮਾਹਿ ਰਵੰਤਾ॥ (ਸੋਰਠਿ ਮ:੧-੪-੫੯੬)

(ਅ) ਅਕਲ=ਸ਼ਕਤੀ ਰਹਤ, ਨਿਰਗੁਣ। ਕਲਾ-ਸ਼ਕਤੀ ਸੰਯੁਕਤ, ਸਰਗੁਣ। ਕਲਾ ਦਾ ਅਰਥ ਗੁਣ ਤੇ ਖੇਡ ਆਦਿ ਹੋਰ ਵੀ ਹਨ।

੩. ਮੈ ਗੁਣ ਗਲਾ ਕੇ ਸਿਰਿ ਭਾਰ॥ ਗਲੀ ਗਲਾ ਸਿਰਜਣਹਾਰ॥ (ਆਸਾ ਮ:੧-੯/੩੫੧)। ਭਾਵ ਸਭ ਤੋਂ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਗੱਲਾਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀਆਂ ਹਨ।

ਕਿਛੁ ਕਰਣਾ ਸੁ ਕਰਿ ਰਹਿਆ ॥੨॥

(ਆਸਾ ਵਾਰ-੧੨) (ਗੁ:ਗ੍ਰ:ਪੰਨਾ ੪੬੯)

ਸਿਫਤ ਸਾਲਹ ਕਰ, ਉਸਦੇ ਕਰਨਿਆਂ ਦੀ ਪੜਚੋਲ ਵਿਚ ਨਾ ਪਉ)। ਜੋ ਕੁਛ (ਉਸਨੇ) ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਸੋ (ਉਹ ਆਪ ਹੀ) ਪਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ॥੨॥

ਸੋਦਰੁ[1] ਰਾਗੁ ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧

(ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਪੰਨਾ ੮ ਤੋਂ ੧੨)

੧ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ॥

ਸੋ ਦਰੁ ਤੇਰਾ ਕੇਹਾ ਸੋ ਘਰੁ ਕੇਹਾ ਜਿਤੁ ਬਹਿ ਸਰਬ ਸਮਾਲੇ॥

ਵਾਜੇ ਤੇਰੇ ਨਾਦ ਅਨੇਕ ਅਸੰਖਾ ਕੇਤੇ ਤੇਰੇ ਵਾਵਣਹਾਰੇ॥
ਕੇਤੇ ਤੇਰੇ ਰਾਗ ਪਰੀ ਸਿਉ ਕਹੀਅਹਿ ਕੇਤੇ ਤੇਰੇ ਗਾਵਣਹਾਰੇ॥

(ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ!) ਉਹ ਦਰ ਤੇਰਾ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਹੈ (ਤੇ) ਉਹ ਘਰ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਹੈ ਜਿਥੇ ਬੈਠਕੇ (ਤੂੰ) ਸਭ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਕਰਦਾ ਹੈ, (ਜਿਥੇ) ਤੇਰੇ ਅਨੇਕ ਵਾਜੇ, ਅਸੰਖਾਂ ਨਾਦ (ਤੇ) ਕਿਤਨੇ ਹੀ ਤੇਰੇ ਵਜਾਉਣ ਵਾਲੇ ਹਨ। ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਤੇਰੇ ਰਾਗ ਰਾਗਣੀਆਂ ਸਣੇ ਦੱਸੀਦੇ ਹਨ, (ਓਹ ਤੇ ਹੋਰ) ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਤੈਨੂੰ ਗਾਉਣ ਵਾਲੇ ਹਨ (ਜੋ ਗਾਉਂ ਰਹੇ ਹਨ)।

ਗਾਵਨਿ ਤੁਧਨੋ ਪਵਣੁ ਪਾਣੀ ਬੈਸੰਤਰੁ ਗਾਵੈ ਰਾਜਾ ਧਰਮੁ ਦੁਆਰੇ॥
ਗਾਵਨਿ ਤੁਧਨੋ ਚਿਤੁ ਗੁਪਤੁ ਲਿਖਿ ਜਾਣਨਿ ਲਿਖਿ ਲਿਖਿ ਧਰਮੁ ਬੀਚਾਰੇ॥

ਪੌਣ ਪਾਣੀ ਤੇ ਅੱਗ ਤੈਨੂੰ ਗਾਉਂਦੇ[2] ਹਨ, ਧਰਮਰਾਜ (ਤੇਰੇ) ਦੁਆਰੇ ਤੇ ਗਾਉਂ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਚਿਤ੍ਰ ਗੁਪਤ (ਜੋ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਕਰਮ) ਲਿਖ ਜਾਣਦੇ ਹਨ (ਅਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ) ਲਿਖਤ (ਪੁਰ) ਧਰਮ ਰਾਜ ਵੀਚਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਗਾਉਂ ਰਹੇ ਹਨ।

ਗਾਵਨਿ ਤੁਧਨੋ ਈਸਰੁ ਬ੍ਰਹਮਾ ਦੇਵੀ ਸੋਹਨਿ ਤੇਰੇ ਸਦਾ ਸਵਾਰੇ॥

ਗਾਵਨਿ ਤੁਧਨੋ ਇੰਦ੍ਰ ਇੰਦ੍ਰਾਸਣਿ ਬੈਠੇ ਦੇਵਤਿਆ ਦਰਿ ਨਾਲੇ॥

(ਹੇ ਸਾਈਂ) ਤੈਨੂੰ ਸ਼ਿਵ, ਬ੍ਰਹਮਾ (ਆਪਣੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀ ਰੂਪ) ਦੇਵੀਆਂ (ਸਮੇਤ) (ਜੋ) ਤੇਰੇ ਸਦਾ ਦੇ ਸੁਵਾਰੇ ਹੋਏ ਸ਼ੋਭਦੇ ਹਨ, ਗਾਉਂ ਰਹੇ ਹਨ। ਇੰਦ੍ਰ ਇੰਦ੍ਰਾਸਣ (-ਆਪਣੀਆਂ ਰਾਜ ਗੱਦੀਆਂ) ਤੇ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਤੈਨੂੰ ਗਾਉਂ ਰਹੇ ਹਨ ਦਰ ਤੇ ਖੜੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ।

---

੧. ਸੋਦਰੁ=ਉਹ ਦਰਵਾਜ਼ਾ, ਉਹ ਦਰਬਾਰ। ਇਹ ਇਕ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਸਿਰਲੇਖ ਹੈ। ਇਸ ਸੋਦਰੁ ਦਾ ਪਾਠ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਚ ਤਿੰਨ ਜਗ੍ਹਾ ਤੇ ਹੈ:- ਸ੍ਰੀ ਜਪੁਜੀ ਵਿਚ, ਇਥੇ ਤੇ ਆਸਾ ਰਾਗ ਦੇ ਆਰੰਭ ਵਿਚ। ਤਿੰਨਾਂ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਹੀ ਕੁਛ ਲਗਾਂ ਮਾਤ੍ਰਾਂ ਯਾ ਪਦਾਂ ਦਾ ਫਰਕ ਹੈ। ਇਸੇ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਰਹਰਾਸਿ ਦਾ ਨਾਮ 'ਸੋਦਰ' ਯਾਂ 'ਸੋਦਰ ਰਹਿਰਾਸ' ਵੀ ਹੈ। ਯਥਾ:- ਸੰਝੇ ਸੋਦਰ ਗਾਵਣਾ। (ਭਾ:ਗੁ:) ਦੇਖੋ ਪੰਨਾ ੪੦ ਤੋਂ ੪੨ ਪਰ ਪਿਛੇ ਜਪੁਜੀ ਵਿਚ ਇਸੇ ਪਉੜੀ ਦੇ ਅਰਥ।

੨. ਗਾਵਨਾ=ਕੀਰਤਨ ਕਰਨਾ, ਕੀਰਤਨ ਵਿਚ ਵਡਿਆਈ ਕਰਨਾ। 'ਗਾਵਨਿ' ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ ਤੇਰੀ ਸਿਫ਼ਤ ਸਲਾਹ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

ਗਾਵਨਿ ਤੁਧਨੋ ਸਿਧ ਸਮਾਧੀ ਅੰਦਰਿ ਗਾਵਨਿ ਤੁਧਨੋ ਸਾਧ ਬੀਚਾਰੇ॥ ਗਾਵਨਿ ਤੁਧਨੋ ਜਤੀ ਸਤੀ ਸੰਤੋਖੀ ਗਾਵਨਿ ਤੁਧਨੋ ਵੀਰ ਕਰਾਰੇ॥ ਗਾਵਨਿ ਤੁਧਨੋ ਪੰਡਿਤ ਪੜਨਿ ਰਖੀਸੁਰ ਜੁਗੁ ਜੁਗੁ ਵੇਦਾ ਨਾਲੇ॥

ਸਿਧ ਸਮਾਧੀਆਂ ਵਿਚ (ਬੈਠੇ) ਤੈਨੂੰ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਸਾਧ ਵੀਚਾਰ ਵਿਚ (ਲਗੇ ਹੋਏ) ਤੈਨੂੰ ਗਾਉਂ ਰਹੇ ਹਨ। ਜਤੀ ਸਤੀ, ਸੰਤੋਖੀ ਤੈਨੂੰ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਬਹਾਦਰ ਬੀਰ ਤੈਨੂੰ ਗਾਉਂ ਰਹੇ ਹਨ। ਪੰਡਤ ਤੇ ਵਡੇ ਰਿਖੀਸਰ ਜੁਗਾਂ ਜੁਗਾਂ ਵਿਚ (ਵੇਦਾਂ ਨੂੰ) ਪੜ੍ਹਦੇ ਹੋਏ ਵੇਦਾਂ ਸਮੇਤ ਤੈਨੂੰ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਗਾਵਨਿ ਤੁਧਨੋ ਮੋਹਣੀਆ ਮਨੁ ਮੋਹਨਿ ਸੁਰਗੁ ਮਛੁ ਪਇਆਲੇ॥ ਗਾਵਨਿ ਤੁਧਨੋ ਰਤਨ ਉਪਾਏ ਤੇਰੇ ਅਠਸਠਿ ਤੀਰਥ ਨਾਲੇ॥

ਸੁਰਗ ਲੋਕ, ਮਾਤ ਲੋਕ ਤੇ ਪਾਤਾਲ ਲੋਕ ਦੀਆਂ (ਅਪੱਛਰਾਂ ਜੈਸੀਆਂ) ਮਨ ਨੂੰ ਮੋਹਣ ਵਾਲੀਆਂ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਤੈਨੂੰ ਗਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ।[1] ਤੇਰੇ ਉਪਾਏ ਹੋਏ ਰਤਨ[2] ਅਠਾਹਠ ਤੀਰਥਾਂ ਸਮੇਤ ਤੈਨੂੰ ਗਾਉਂ ਰਹੇ ਹਨ।

ਗਾਵਨਿ ਤੁਧਨੋ ਜੋਧ ਮਹਾਬਲ ਸੂਰਾ ਗਾਵਨਿ ਤੁਧਨੋ ਖਾਣੀ ਚਾਰੇ॥ ਗਾਵਨਿ ਤੁਧ ਨੋ ਖੰਡ ਮੰਡਲ ਬ੍ਰਹਮੰਡਾ ਕਰਿ ਕਰਿ ਰਖੇ ਤੇਰੇ ਧਾਰੇ॥ ਸੇਈ ਤੁਧਨੋ ਗਾਵਨਿ ਜੋ ਤੁਧੁ ਭਾਵਨਿ ਰਤੇ ਤੇਰੇ ਭਗਤ ਰਸਾਲੇ॥

ਜੋਧੇ, ਮਹਾਂਬਲੀ ਸੂਰਮੇ ਤੈਨੂੰ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਚਾਰੇ ਖਾਣੀਆਂ ਤੈਨੂੰ ਗਾਉਂ ਰਹੀਆਂ ਹਨ।

ਖੰਡ, ਮੰਡਲ, ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਤੇਰੇ ਰਚ ਰਚ ਕੇ ਧਾਰੇ ਹੋਏ[3] ਤੈਨੂੰ ਗਾਉਂ ਰਹੇ ਹਨ। (ਪਰ) ਉਹੋ ਤੈਨੂੰ (ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ) ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ ਜੋ ਤੈਨੂੰ (ਬੀ) ਭਾਉਂਦੇ ਹਨ (ਤੇ) ਜੋ (ਆਪ ਬੀ ਤੇਰੇ ਵਿਚ) ਰੱਤੇ ਹੋਏ ਰਸਾਲ ਭਗਤ ਹਨ[4]।

---

੧. 'ਸੁਰਗੁ ਮਛੁ ਪਇਆਲੇ' ਵਿਚ ਜੋ ਅਖੀਰਲੇ ਪਦ ਪਇਆਲ ਦੀ ਲਾਂ ਹੈ ਉਹ 'ਵਿਚ' ਯਾ 'ਦੀ' ਅਰਥ ਦੇਂਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਸੁਰਗ ਮਛ ਪਇਆਲ ਤਿੰਨਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਨੂੰ ਜੋੜ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। ਦੈਵੀ ਕਰਤਾ ਜੀ ਦਾ ਭਾਵ ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਦਿਤੀ ਇਸੇ ਤੁਕ ਤੋਂ ਖੁੱਲ੍ਹ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਥੇ ਪਾਠ ਹੈ '...ਸੁਰਗਾ ਮਛ ਪਇਆਲੇ'। ਅਰਥਾਤ-ਸੁਰਗ ਦੀਆਂ, ਮਾਤ ਲੋਕ ਦੀਆਂ ਤੇ ਪਤਾਲ ਲੋਕ ਦੀਆਂ ਮਨ ਮੋਹਣੀਆਂ। ਫਿਰ ਜਦ ਅੱਗੇ ਚੱਲ ਕੇ ਕਿਹਾ ਹੈ 'ਗਾਵਨਿ ਤੁਧਨੋ ਖੰਡ ਮੰਡਲ ਬ੍ਰਹਮੰਡਾ' ਤਦ 'ਸੁਰਗ ਮਛ ਪਾਤਾਲ' ਤਾਂ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਆਪੇ ਹੀ ਆ ਗਏ।

੨. ਜੋਹਰੀਆਂ ਦੇ ਰਤਨ ੯ ਹਨ:-੧.ਹੀਰਾ(Diamond), ੨.ਪੰਨਾ(Emerald),੩.ਮਾਣਿਕ(Ruby), ੪.ਨੀਲਮ(Saphere), ੫.ਮੋਤੀ(Pearl), ੬.ਮੋਂਗਾ ਯਾ ਗੁੱਲੀਆ(Coral), ੭.ਲਹਸੁਨੀਆ(Cat's eye), ੮.ਗੋਮੇਦ(Cinnamon), ੯.ਪੁਖਰਾਜ (Topaz) ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਘਟੀਆ ੮੪ ਹੋਰ ਸੰਗ ਹਨ। ਚੌਦਾਂ ਰਤਨ-੧. ਧੰਨਤਰ(ਧਨੰਤਰ ਵੈਦ), ੨. ਸੁਧਾ(ਅਮ੍ਰਿਤ), ੩. ਉਚੈਸ੍ਰੇਵਾ ਘੋੜਾ, ੪.ਐਰਾਵਤ ਹਾਥੀ, ੫.ਕਾਮਧੇਨੁ ਗਊ, ੬.ਕਲਪ ਬ੍ਰਿਛ(ਦ੍ਰੁਮ), ੭.ਰੰਭਾ ਅਪਸਰਾ, ੮.ਲੱਛਮੀ, ੯. ਕਾਲਕੂਟ (ਵਿਖ), ੧੦. ਸੁਰਾ(ਸ਼ਰਾਬ), ੧੧. ਚੰਦ੍ਰਮਾ (ਦਿਜਰਾਜ), ੧੨. ਸ਼ੰਖ, ੧੩. ਕੌਸਤਬ ਮਣੀ, ੧੪. (ਯਗ ਵਿਚ ਹੋਮ ਕਰਨ ਦੀ ਸਮੱਗਰੀ ਘਿਉ ਆਦਿ।)

੩. ਭਾਵ ਜੋ ਤੈਂ ਸਾਜ ਸਾਜ ਕੇ (ਆਪਣੇ ਆਸ੍ਰੇ ਤੇ) ਧਾਰਨ ਕੀਤੇ-ਟੋਰੇ ਯਾ ਟਿਕਾਏ ਹੋਏ ਹਨ।

੪. ਏਸ ਤੁਕ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਰਥ ਲਈ ਦੇਖੋ ਜਪੁਜੀ ਵਿਚ ਆਏ ਏਸੇ ਤੁਕ ਦੇ ਅਰਥ।

ਹੋਰਿ ਕੇਤੇ ਤੁਧਨੋ ਗਾਵਨਿ ਸੇ ਮੈ ਚਿਤਿ ਨ ਆਵਨਿ ਨਾਨਕੁ ਕਿਆ ਬੀਚਾਰੇ॥
ਸੋਈ ਸੋਈ ਸਦਾ ਸਚੁ ਸਾਹਿਬੁ ਸਾਚਾ ਸਾਚੀ ਨਾਈ॥
ਹੈ ਭੀ ਹੋਸੀ ਜਾਇ ਨ ਜਾਸੀ ਰਚਨਾ ਜਿਨਿ ਰਚਾਈ॥

ਹੋਰ ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਤੈਨੂੰ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਓਹ ਮੈਨੂੰ ਚੇਤੇ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ, ਨਾਨਕ (ਕੀ ਯਾ) ਕਿੰਨੀ ਕੁ ਵੀਚਾਰ ਕਰੇ। ਉਹੋ (ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ) ਸਦੀਵ ਸੱਚਾ (ਹੈ), ਉਹੋ (ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ) ਸੱਚਾ ਮਾਲਕ ਹੈ, (ਅਤੇ ਉਸੇ ਦੀ) ਵਡਿਆਈ ਸੱਚੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਨੇ (ਸੰਸਾਰ ਦੀ) ਰਚਨਾ ਰਚੀ ਹੈ। (ਉਹ ਆਪ) ਹੁਣ ਹੈ ਤੇ ਹੋਵੇਗਾ ਬੀ, (ਉਹ) ਨਾ ਹੀ ਜਾਂਦਾ (ਤੇ) ਨਾ ਹੀ ਜਾਏਗਾ। (ਭਾਵ, ਨਹੀਂ ਨਾਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਤੇ ਅੱਗੇ ਨੂੰ ਬੀ ਨਹੀਂ ਨਾਸ਼ ਹੋਵੇਗਾ)।

ਰੰਗੀ ਰੰਗੀ ਭਾਤੀ ਕਰਿ ਕਰਿ ਜਿਨਸੀ ਮਾਇਆ ਜਿਨਿ ਉਪਾਈ॥
ਕਰਿ ਕਰਿ ਦੇਖੈ ਕੀਤਾ ਆਪਣਾ ਜਿਉ ਤਿਸਦੀ ਵਡਿਆਈ॥
ਜੋ ਤਿਸੁ ਭਾਵੈ ਸੋਈ ਕਰਸੀ ਫਿਰਿ ਹੁਕਮੁ ਨ ਕਰਣਾ ਜਾਈ॥
ਸੋ ਪਾਤਿਸਾਹੁ ਸਾਹਾ ਪਤਿਸਾਹਿਬੁ ਨਾਨਕ ਰਹਣੁ ਰਜਾਈ॥੧॥ (ਅੰਕ ੮, ੯)

ਜਿਸ ਨੇ ਰੰਗ ਰੰਗ, ਭਾਂਤਿ ਭਾਂਤਿ, ਜਿਨਸ ਜਿਨਸ ਦੀ ਮਾਯਾ (ਰੂਪ ਰਚਨਾ) ਰਚੀ ਹੈ (ਉਹ ਕਰਤਾ) ਰਚ ਰਚ ਕੇ ਆਪਣੇ ਕੀਤੇ (ਸੰਸਾਰ) ਨੂੰ ਦੇਖਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਉਸ ਦੀ ਵਡਿਆਈ (ਨੂੰ ਸੋਭਦਾ ਹੈ)। ਜੋ ਕੁਛ ਉਸ ਨੂੰ ਭਾਵੇਗਾ ਸੋਈ (ਉਹ) ਕਰੇਗਾ, ਮੁੜ (ਉਸ ਪਰ) ਹੁਕਮ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ[1]। ਉਹ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਹੈ, ਸ਼ਾਹਾਂ ਦਾ ਬੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹ[2] ਹੈ, ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਸਾਨੂੰ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ) ਰਜ਼ਾ ਵਿਚ ਰਹਿਣਾ (ਠੀਕ ਹੈ)॥੧॥

ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧॥

ਸੁਣਿ ਵਡਾ ਆਖੈ ਸਭੁ ਕੋਇ॥ ਕੇਵਡੁ ਵਡਾ ਡੀਠਾ ਹੋਇ॥ ਕੀਮਤਿ ਪਾਇ ਨ ਕਹਿਆ ਜਾਇ॥
ਕਹਣੈ ਵਾਲੇ ਤੇਰੇ ਰਹੇ ਸਮਾਇ॥੧॥

ਸੁਣ ਕੇ ਵੱਡਾ ਸਭ ਕੋਈ ਕਹਿ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, '(ਪਰ ਤੂੰ) ਕਿੱਡਾ ਕੁ ਵੱਡਾ ਹੈਂ' (ਇਸਦਾ ਪਤਾ) ਡਿੱਠਿਆਂ (ਹੀ) ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਨਾ (ਤੇਰੀ) ਕੀਮਤ ਪੈ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਨਾ (ਤੂੰ) ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈਂ[3]। (ਪਰ ਤੇਰੇ ਜਸ ਦੇ) ਕਹਿਣੇ ਵਾਲੇ ਤੇਰੇ (ਹੀ ਵਿਚ) ਸਮਾ ਰਹੇ ਹਨ॥੧॥

ਵਡੇ ਮੇਰੇ ਸਾਹਿਬਾ ਗਹਿਰ ਗੰਭੀਰਾ ਗੁਣੀ ਗਹੀਰਾ॥ ਕੋਇ ਨ ਜਾਣੈ ਤੇਰਾ

ਹੇ ਮੇਰੇ ਵੱਡੇ ਸਾਹਿਬ, ਗਹਿਰ ਗੰਭੀਰ ਤੇ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਸਮੁੰਦਰ[4] ! ਕੋਈ ਨਹੀ ਜਾਣਦਾ ਕਿ ਤੇਰਾ ਕਿੰਨਾ ਤੇ ਕਿੱਡਾ ਕੁ ਵੱਡਾ ਰਾਜ

---

੧. ਅਥਵਾ ਉਸ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨੂੰ 'ਫਿਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ' ਜਾ ਸਕਦਾ, ਭਾਵ ਫੇਰਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ।
੨. ਜਪੁਜੀ ਵਿਚ ਪਾਠ 'ਪਾਤਿਸਾਹਿਬੁ' ਹੈ ਤੇ ਏਥੇ 'ਪਤਿਸਾਹਿਬੁ'। ਭਾਵ ਇਕੋ ਜਾਪਦਾ ਹੈ।
ਫ਼ਾ: ਪਾਦ=ਤਖਤ। ਸ਼ਾਹ, ਸਾਹਿਬ=ਪਾਤਸ਼ਾਹ: ਮਾਲਕ। ਜੇ ਪਾਤਿਸਾਹਿਬੁ ਦਾ ਵੱਖਰਾ ਅਰਥ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਬਣੇਗਾ-ਉਹ ਪਾਤਸ਼ਾਹ, ਸ਼ਾਹਾਂ ਦੀ ਪਤ ਦਾ ਬੀ ਮਾਲਕ ਹੈ।
੩. ਜਾਂ, ਕੀਮਤ ਪਾਉਣੇ ਵਾਲਿਆਂ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ।
੪. ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਕੋਸ਼।

ਕੇਤਾ ਕੇਵਡੁ ਚੀਰਾ॥੧॥ਰਹਾਉ॥
ਸਭਿ ਸੁਰਤੀ ਮਿਲਿ ਸੁਰਤਿ ਕਮਾਈ॥
ਸਭ ਕੀਮਤਿ ਮਿਲਿ ਕੀਮਤਿ ਪਾਈ॥
ਗਿਆਨੀ ਧਿਆਨੀ ਗੁਰ ਗੁਰਹਾਈ॥
ਕਹਣੁ ਨ ਜਾਈ ਤੇਰੀ ਤਿਲੁ ਵਡਿਆਈ॥
੨॥

ਸਭਿ ਸਤ ਸਭਿ ਤਪ ਸਭਿ ਚੰਗਿਆਈਆ॥
ਸਿਧਾ ਪੁਰਖਾ ਕੀਆ ਵਡਿਆਈਆ॥
ਤੁਧੁ ਵਿਣੁ ਸਿਧੀ ਕਿਨੈ ਨ ਪਾਈਆ॥
ਕਰਮਿ ਮਿਲੈ ਨਾਹੀ ਠਾਕਿ ਰਹਾਈਆ॥੩॥

ਆਖਣ ਵਾਲਾ ਕਿਆ ਵੇਚਾਰਾ॥
ਸਿਫਤੀ ਭਰੇ ਤੇਰੇ ਭੰਡਾਰਾ॥
ਜਿਸੁ ਤੂ ਦੇਹਿ ਤਿਸੈ ਕਿਆ ਚਾਰਾ॥
ਨਾਨਕ ਸਚੁ ਸਵਾਰਣਹਾਰਾ॥੪॥੨॥

(ਅੰਕ-੯)

ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧॥
ਆਖਾ ਜੀਵਾ ਵਿਸਰੈ ਮਰਿ ਜਾਉ॥
ਆਖਣਿ ਆਉਖਾ ਸਾਚਾ ਨਾਉ॥

ਹੈ[1]॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਸਭ ਸੁਰਤ ਦੇ ਅਭਯਾਸੀਆਂ ਨੇ ਰਲਕੇ ਸੁਰਤ ਦੀ ਕਮਾਈ ਕੀਤੀ, ਸਭ ਕੀਮਤ ਪਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਰਲ ਕੇ ਮੁੱਲ ਪਾਇਆ[2]। ਗਿਆਨੀਆਂ, ਧਿਆਨੀਆਂ, ਗੁਰੂਆਂ ਤੇ ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਗੁਰਾਂ ਤੋਂ[3] (ਬੀ) ਤੇਰੀ ਤਿਲ ਜਿੰਨੀ ਵਡਿਆਈ ਕਹੀ ਨਹੀ ਜਾ ਸਕਦੀ! ॥੨॥

ਸਾਰੇ ਸਤ, ਸਾਰੇ ਤਪ, ਸਾਰੀਆਂ ਚੰਗਿਆਈਆਂ (ਅਤੇ) ਸਿੱਧਾਂ ਪੁਰਖਾਂ ਦੀਆਂ ਵਡਿਆਈਆਂ, (ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ) ਸਿੱਧੀ ਤੈਥੋ ਬਾਝ[4] ਕਿਸੇ ਨੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀ ਕੀਤੀ। (ਤੇਰੀ ਹੀ) ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ; (ਤੇ ਫੇਰ ਕਿਸੇ ਦੀਆਂ) ਠਾਕੀਆਂ ਨਹੀ ਰੁਕ ਸਕਦੀਆਂ[5]॥੩॥

ਕਹਿਣ ਵਾਲਾ ਕੌਣ ਵਿਚਾਰਾ ਹੈ, ਤੇਰੇ (ਤਾਂ) ਸਿਫਤਾਂ ਨਾਲ ਭੰਡਾਰੇ ਭਰੇ (ਪਏ ਹਨ)। ਜਿਸ ਨੂੰ ਤੂੰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ (ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ ਦੇਦਾ ਹੈਂ) ਕੋਈ ਉਸ ਦੇ (ਆਪਣੇ) ਚਾਰੇ ਕਰਨੇ ਤੇ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦਾ[6]। (ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ (ਤੂੰ) ਸਚ ਹੈਂ (ਤੇ ਸਭ ਦਾ) ਸਵਾਰਨੇ ਵਾਲਾ ਹੈ॥੪॥੨॥

[7](ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦਾ ਨਾਮ) ਲੈਂਦਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਜੀਉਂਦਾ ਹਾਂ, (ਜੇ ਨਾਮ) ਵਿੱਸਰੇ (ਤਦ) ਮਰ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ। (ਪਰੰਤੂ ਇਹ) ਸੱਚਾ ਨਾਮ ਲੈਣਾ ਔਖਾ ਹੈ (ਕਿਉਂਕਿ ਨਾਮ ਦਾ ਸ਼ੌਕ ਲਗੇ ਬਿਨ ਨਾਮ ਜਪਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ)।

---

੧. ਚੀਰਾ=ਹੱਦ (ਦੇਖੋ ਗੁ: ਗ੍ਰੰ: ਕੋਸ਼)। ਹੱਦ ਬੰਨਾ। (ਅ) ਫ਼ਾ:, ਚੀਰਹ=ਗ਼ਲਬਾ ਪਾਣਾ, ਭਾਵ ਬਲ, ਵਸੀਕਾਰ। (ੲ) ਸੰਸ:, ਚੀਰ=ਕਪੜਾ। ਲਿਖਣਾ, ਭਾਵ ਦਫਤਰ।

੨. (ਅ) ਐਉਂ ਬੀ ਯਤਨ ਕਰਦੇ ਹਨ:- ਸਭ ਸ਼੍ਰੁਤੀ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਉਸ ਤੇ ਅਮਲ ਕੀਤਾ। (ੲ) ਸਭ ਸੁਰਤੀਆਂ ਨੇ ਮਿਲ ਕੇ ਸੁਰਤ ਦੀ ਕਮਾਈ ਕੀਤੀ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੁਰਤ ਕਮ+ਆਈ=ਨਜ਼ੂਨ ਨਿਕਲੀ। ਸਭ ਕੀਮਤੀਆਂ ਨੇ ਕੀਮਤ ਪਾਈ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਐਸਾ ਕਰਨੇ ਨੇ ਕੀ+ਮਤ=ਕੀ ਬੁੱਧੀ ਪਾਈ? ਭਾਵ ਕੁਛ ਨਾ।

੩. ਗੁਰ ਗੁਰਹਾਈ=ਗੁਰੂਆਂ ਦੇ ਗੁਰੂਆਂ ਤੋਂ। ਗੁਰਹਾਈ, ਤ੍ਰਿਤੀਆ ਬਹੁ ਵਚਨ ਹੈ ਪੁ: ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ। (ਗੁਰਹਾਈ ਦਾ 'ਗੁਰਭਾਈਆਂ' ਬੀ ਅਰਥ ਕਰਦੇ ਹਨ।

੪. ਭਾਵੁ, ਤੇਰੀ ਮਿਹਰ ਬਿਨਾ।

੫. (ਅਥਵਾ ਤੇਰੇ) ਕਰਮ (ਕਿਰਪਾ) ਕਰਕੇ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਠਾਕੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ।

੬. (ਅਥਵਾ) ਜਿਸ ਨੂੰ ਤੂੰ ਦੇਂਦਾ ਹੈਂ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਦਾ ਕੀ ਚਾਰਾ ਚਲ ਸਕਦਾ ਹੈ।

੭. ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਾਤਾ ਤ੍ਰਿਪਤਾ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਕਿਉਂ ਹਰ ਵੇਲੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਲਗਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈਂ? ਤਦ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਸਾਚੇ ਨਾਮ ਕੀ ਲਾਗੈ ਭੂਖ॥
ਉਤੁ ਭੂਖੈ ਖਾਇ ਚਲੀਅਹਿ ਦੂਖ॥ ੧॥

(ਜੇ) ਸੱਚੇ ਨਾਮ ਦੀ ਭੁੱਖ ਲੱਗ ਪਵੇ (ਤਦ) ਉਸ ਭੁੱਖ ਨਾਲ (ਨਾਮ ਜਪੀਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਹੋਰ) ਦੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਖਾ ਲਈਦਾ ਹੈ[1]॥੧॥

ਸੋ ਕਿਉ ਵਿਸਰੈ ਮੇਰੀ ਮਾਇ॥
ਸਾਚਾ ਸਾਹਿਬੁ ਸਾਚੈ ਨਾਇ॥ ੧॥ਰਹਾਉ॥

ਹੇ ਮੇਰੀ ਮਾਂ! ਉਹ ਕਿਉਂ ਵਿਸਰੇ? (ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਮੇਰਾ) ਮਾਲਕ (ਆਪ) ਸੱਚਾ ਹੈ, (ਤੇ) ਸੱਚੇ ਨਾਮ ਵਾਲਾ ਹੈ[2]॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਸਾਚੇ ਨਾਮ ਕੀ ਤਿਲ ਵਡਿਆਈ॥
ਆਖਿ ਥਕੇ ਕੀਮਤਿ ਨਹੀ ਪਾਈ॥
ਜੇ ਸਭਿ ਮਿਲਿਕੈ ਆਖਣ ਪਾਹਿ॥
ਵਡਾ ਨ ਹੋਵੈ ਘਾਟਿ ਨ ਜਾਇ॥੨॥

ਸੱਚੇ ਨਾਮ ਦੀ ਵਡਿਆਈ (ਕਈ ਲੋਕ) ਆਖ ਆਖ ਕੇ ਥੱਕ ਗਏ (ਪਰ) ਤਿਲ ਜਿੰਨੀ (ਦਾ ਬੀ) ਮੁੱਲ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕੇ। ਜੇ ਸਾਰੇ ਰਲ ਕੇ (ਬੀ) ਆਖਣ (ਲੱਗ) ਪੈਣ, (ਤਦ ਬੀ ਓਹ) ਨਾ ਵੱਡਾ ਹੋਵੇਗਾ, ਨਾ ਘਟ ਜਾਏਗਾ॥੨॥

ਨਾ ਓਹੁ ਮਰੈ ਨ ਹੋਵੈ ਸੋਗੁ॥
ਦੇਦਾ ਰਹੈ ਨ ਚੂਕੈ ਭੋਗੁ॥
ਗੁਣੁ ਏਹੋ ਹੋਰੁ ਨਾਹੀ ਕੋਇ॥
ਨਾ ਕੋ ਹੋਆ ਨਾ ਕੋ ਹੋਇ॥੩॥

ਨਾ ਤਾਂ ਉਹ (ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ) ਮਰਦਾ ਹੈ, ਨਾ (ਉਸ ਦੇ ਉਪਾਸਕ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਮਰਨ ਦਾ) ਸੋਗ ਹੁੰਦਾ ਹੈ[3]। (ਉਹ ਦਾਤਾ) ਦੇਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ (ਅਰ ਉਸ ਦਾ ਬਖਸ਼ਿਆ) ਭੋਗ[4] ਮੁੱਕਦਾ ਨਹੀਂ। (ਉਸ ਦਾ ਖਾਸ) ਗੁਣ ਇਹ ਹੈ (ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੁਣਾਂ ਵਾਲਾ) ਹੋਰ (ਉਸ ਵਰਗਾ) ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਨਾ ਕੋਈ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਕੋਈ ਹੋਵੇਗਾ॥੩॥

ਜੇਵਡੁ ਆਪਿ ਤੇਵਡ ਤੇਰੀ ਦਾਤਿ॥
ਜਿਨਿ ਦਿਨੁ ਕਰਿਕੈ ਕੀਤੀ ਰਾਤਿ॥
ਖਸਮੁ ਵਿਸਾਰਹਿ ਤੇ ਕਮਜਾਤਿ॥
ਨਾਨਕ ਨਾਵੈ ਬਾਝੁ ਸਨਾਤਿ॥੪॥੩॥

(ਅੰਕ-੯, ੧੦)

ਜਿੱਡਾ ਵੱਡਾ (ਤੂੰ) ਆਪ ਹੈਂ, ਉਡੀ ਵੱਡੀ ਤੇਰੀ ਦਾਤ ਹੈ[5] (ਤੂੰ) ਜਿਸ ਨੇ ਦਿਨ ਬਣਾਕੇ (ਨਾਲ) ਰਾਤ[6] ਬਣਾਈ ਹੈ। (ਉਸ) ਮਾਲਕ ਨੂੰ (ਜੋ) ਵਿਸਾਰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਕਮਜਾਤ[7] ਹੈਨ। (ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ (ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ) ਕਿ ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਉਹ ਨੀਚ[8] ਹੈਨ॥੪॥੩॥

---

੧ ਭਾਵ ਉਸ ਭੁੱਖ ਦੇ ਲੱਗਿਆਂ ਨਾਮ ਰੂਪੀ ਭੋਜਨ ਖਾਈਦਾ ਹੈ, ਤਦ ਜੀਵ ਦੇ ਸਾਰੇ ਦੁੱਖ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। (ਅ) ਖਾਇ+ਚ+ਲੀਅਹਿ+ਦੁਖ=ਪੁਨਾ ਖਾ ਲਈਦੇ ਹਨ ਦੁੱਖ, ਭਾਵ ਦੁਖਾਂ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

੨. ਅਥਵਾ, ਸੱਚਾ ਹੈ ਉਹ ਸਾਹਿਬ (ਤੇ ਮੈਂ ਉਸਦੇ) ਸੱਚੇ ਨਾਉਂ ਨੂੰ ਲਗਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹਾਂ।

੩. ਅਥਵਾ, ਨਾ ਉਹ ਮਰਦਾ ਹੈ ਨਾ ਉਸ ਨੂੰ ਸੋਗ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਭਾਵ ਉਸ ਦੇ ਨਾ ਮਰਨੇ ਕਰਕੇ। ਉਸ ਦੇ ਸਦਾ ਦਾਤਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਅਰ ਉਸ ਦੇ ਖਜ਼ਾਨੇ ਅਮੁੱਕ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਪਾਸਕ ਨੂੰ ਸੋਗ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

੪. ਭੋਗ=ਜੋ ਭੋਗਿਆ ਜਾਏ, ਖਾਧਾ ਜਾਏ, ਵਰਤਿਆ ਜਾਏ। (ਅ) ਉਹ ਦੇਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਅਰ ਪਦਾਰਥ ਦੇਣੋਂ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਚੁੱਕਦਾ।

੫. ਦਾਤ ਤੋਂ ਮੁਰਾਦ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ, ਜਿਡਾ ਵੱਡਾ ਆਪ ਹੈ ਉਡੀ ਵੱਡੀ ਉਸ ਦੀ ਦਾਤ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਨਾਮ ਨਾਮੀ ਦੀ ਅਭੇਦਤਾ ਹੈ। ਹੋਰ ਦਾਤਾਂ ਦਾਤੇ ਤੋਂ ਛੋਟੀਆਂ ਹਨ।

੬. ਜੇ ਰਾਤ ਨਾ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਦਿਨ ਦੇ ਥਕਾਨ ਕੀਕੂੰ ਉਤਰਦੀ। ੭. ਛੋਟੀ ਜਾਤ। ਕਮਜ਼ਾਤ ਪਦ ਮਿਹਣੇ ਲਈ ਵਰਤਦੇ ਹਨ।

੮. ਸਾਂਹਸੀ ਆਦਿ ਨੀਚ ਕੌਮਾਂ ਨੂੰ 'ਸਨਾਤ' ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਰਾਗੁ ਗੂਜਰੀ ਮਹਲਾ ੪॥
ਹਰਿ ਕੇ ਜਨ ਸਤਿਗੁਰ ਸਤ ਪੁਰਖਾ ਬਿਨਉ ਕਰਉ ਗੁਰ ਪਾਸਿ॥ ਹਮ ਕੀਰੇ ਕਿਰਮ ਸਤਿਗੁਰ ਸਰਣਾਈ ਕਰਿ ਦਇਆ ਨਾਮੁ ਪਰਗਾਸਿ॥ ॥੧॥

[1]ਹੇ ਹਰਿ ਦੇ ਜਨ, ਸਤਿਗੁਰ, ਸਤਿ ਪੁਰਖ! ਮੈਂ (ਆਪ) ਗੁਰਾਂ ਪਾਸ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, (ਕਿ) ਅਸੀਂ ਨੀਵੇਂ ਨਿਮਾਣੇ[2] (ਆਪ) ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਰਣੀ ਆਏ ਹਾਂ, ਦਇਆ ਕਰਕੇ (ਸਾਡੇ ਤੇ) ਨਾਮ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰੋ॥੧॥

ਮੇਰੇ ਮੀਤ ਗੁਰਦੇਵ ਮੋਕਉ ਰਾਮ ਨਾਮੁ ਪਰਗਾਸਿ॥ ਗੁਰਮਤਿ ਨਾਮੁ ਮੇਰਾ ਪ੍ਰਾਨ ਸਖਾਈ ਹਰਿ ਕੀਰਤਿ ਹਮਰੀ ਰਹਰਾਸਿ॥ ੧॥ ਰਹਾਉ॥

ਹੇ ਮੇਰੇ ਮਿਤ੍ਰ ਗੁਰਦੇਵ ਜੀ! ਮੈਨੂੰ ਰਾਮ ਨਾਮ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰੋ। ਗੁਰੂ ਸਿੱਖਜਾ ਅਨੁਸਾਰ (ਮਿਲਿਆ) ਨਾਮ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਦਾ (ਸਖਾ) ਮਿੱਤ੍ਰ ਹੋਵੇ, ਹਰੀ ਦਾ ਜਸ ਸਾਡੀ ਰਹੁਰੀਤ[3] ਹੋਵੇ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਹਰਿ ਜਨ ਕੇ ਵਡਭਾਗ ਵਡੇਰੇ ਜਿਨ ਹਰਿ ਹਰਿ ਸਰਧਾ ਹਰਿ ਪਿਆਸ॥ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਮਿਲੈ ਤ੍ਰਿਪਤਾਸਹਿ ਮਿਲਿ ਸੰਗਤਿ ਗੁਣ ਪਰਗਾਸਿ॥੨॥

[4]ਹਰਿ ਜਨਾਂ ਦੇ ਵੱਡਿਆਂ ਤੋਂ ਵਡੇ ਭਾਗ ਹਨ, ਜਿਨਾਂ ਨੂੰ ਹਰਿ ਹਰਿ ਦੀ ਸ਼ਰਧਾ ਤੇ ਹਰੀ ਦੀ ਪਿਆਸ ਹੈ[5] (ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦਾ ਨਾਮ ਮਿਲੇ (ਤਦ) ਤ੍ਰਿਪਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ (ਤੇ ਨਾਮ ਦੇ) ਗੁਣ ਸਤਿਸੰਗ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੁੰਦੇ ਹਨ[6]॥੨॥

ਜਿਨ ਹਰਿ ਹਰਿ ਹਰਿਰਸੁ ਨਾਮੁ ਨ ਪਾਇਆ ਤੇ ਭਾਗਹੀਣ ਜਮ ਪਾਸਿ॥ ਜੋ ਸਤਿਗੁਰ ਸਰਣਿ ਸੰਗਤਿ ਨਹੀ ਆਏ ਧ੍ਰਿਗੁ ਜੀਵੇ ਧ੍ਰਿਗੁ ਜੀਵਾਸਿ॥੩॥

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮ ਤੇ ਹਰਿ (ਨਾਮ) ਦੇ ਰਸ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ਉਹ ਭਾਗ ਹੀਣ ਜਮ ਦੀ ਫਾਹੀ ਵਿਚ (ਫਸਣਗੇ)[7]। ਜੋ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਰਣ ਤੇ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਏ, (ਓਹ) ਧ੍ਰਿਗ ਜੀਵੇ ਹਨ (ਅਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ) ਜੀਉਣ ਦੀ ਆਸਾ ਬੀ ਧ੍ਰਿਗ ਹੈ[8]॥੩॥

---

੧. ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੱਦੀ ਮਿਲਣੇ ਪੁਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਉਚਾਰਿਆ ਸੀ ਕਿ ਕੁਝ ਮੰਗੋ? ਤਦ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਉੱਤਰ ਵਿਚ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਕਿਹਾ। ਗਿ: ਬਦਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਬਾਦ ਉਚਾਰਿਆ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਫੁਰਮਾਯਾ ਸੀ ਕਿ ਕੁਛ ਮੰਗੋ।

੨. ਕੀਰੇ ਕਿਰਮ-ਕੀੜੇ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬੀ ਛੋਟੇ ਕੀੜੇ ਭਾਵ ਨੀਵੇਂ ਨਿਮਾਣੇ।

੩. ਰਹਰਾਸਿ-ਰਹੁਰੀਤੀ। ਉਹ ਤ੍ਰੀਕਾ ਜਿਸ ਤੇ ਤੁਰਿਆਂ ਆਤਮ ਲਾਭ ਹੋਵੇ। (ਅ) ਅਰਦਾਸ।

੪. ਇਥੋਂ ਤਕ ਤਾਂ ਮੰਗ ਆਪ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਮੰਗੀ ਦਸਦੇ ਹਨ, ਹੁਣ ਅੱਗੋਂ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ।

੫. ਯਾ ਹਰੀ ਨਾਮ ਦੀ ਸ਼ਰਧਾ ਤੇ ਪਜਾਸ। ਅਥਵਾ, ਮਨ ਕਰਕੇ ਸ਼ਰਧਾ ਤੇ ਤਨ ਕਰਕੇ ਪਜਾਸ।

੬. ਅਥਵਾ-ਸਤਿਸੰਗਤਿ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ(ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ) ਗੁਣ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ) ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਭਾਵ ਓਹ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਗੁਣਾਨੁਵਾਦ ਕਰਦੇ ਹਨ।

੭. ਯਾ ਫਾਹੀ ਵਿਚ ਹੈਨ।

੮. ਹੁਣ ਤੱਕ ਜੋ ਜੀਵੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਫਿਟਕਾਰ ਹੈ (ਤੇ) ਅਗੋਂ ਨੂੰ ਜੋ ਜੀਉਣਗੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੀ ਧ੍ਰਿਗ ਹੈ।

ਜਿਨ ਹਰਿਜਨ ਸਤਿਗੁਰ ਸੰਗਤਿ ਪਾਈ ਤਿਨ ਧੁਰਿ ਮਸਤਕਿ ਲਿਖਿਆ ਲਿਖਾਸਿ॥ ਧਨੁ ਧੰਨੁ ਸਤਸੰਗਤਿ ਜਿਤੁ ਹਰਿਰਸੁ ਪਾਇਆ ਮਿਲਿ ਜਨ ਨਾਨਕ ਨਾਮੁ ਪਰਗਾਸਿ॥੪॥੪॥
(ਅੰਕ-੧੦)

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਹਰੀ ਦੇ ਜਨਾਂ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰ ਦੀ ਸੰਗਤ ਪਾਈ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਸਤਕ ਉਤੇ ਧੁਰੋਂ ਲੇਖ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਧੰਨ ਹੈ ਧੰਨ ਹੈ ਉਹ ਸਤਿਸੰਗਤਿ ਜਿਸ ਕਰਕੇ (ਅਸਾਂ) ਹਰੀ ਰਸ ਪਾਇਆ, (ਹਰਿ) ਜਨਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਨਾਮ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, (ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ॥੪॥੪॥

ਰਾਗੁ ਗੂਜਰੀ ਮਹਲਾ॥੫॥

ਕਾਹੇ ਰੇ ਮਨ ਚਿਤਵਹਿ ਉਦਮੁ ਜਾ ਆਹਰਿ ਹਰਿ ਜੀਉ ਪਰਿਆ॥ ਸੈਲ ਪਥਰ ਮਹਿ ਜੰਤ ਉਪਾਏ ਤਾ ਕਾ ਰਿਜਕੁ ਆਗੈ ਕਰਿ ਧਰਿਆ॥੧॥

ਹੇ ਮਨ! ਕਿਉਂ ਉੱਦਮ ਚਿਤਵਦਾ ਹੈਂ? ਜਦ ਹਰਿ ਜੀ (ਆਪ ਸਭ ਨੂੰ ਰਿਜ਼ਕ ਪਹੁੰਚਾਵਣ ਦੇ) ਆਹਰ ਵਿਚ ਪਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। (ਦੇਖ) ਚਿਟਾਨਾਂ ਤੇ ਪੱਥਰਾਂ ਵਿਚ (ਜੋ) ਜੰਤੂ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਰਿਜ਼ਕ (ਬੀ) ਅੱਗੇ ਹੀ (ਤਿਆਰ) ਕਰਕੇ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ[੧]॥੧॥

ਮੇਰੇ ਮਾਧਉ ਜੀ ਸਤਸੰਗਤਿ ਮਿਲੇ ਸੁ ਤਰਿਆ॥ ਗੁਰ ਪਰਸਾਦਿ ਪਰਮਪਦੁ ਪਾਇਆ ਸੂਕੇ ਕਾਸਟ ਹਰਿਆ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਹੇ ਮੇਰੇ ਮਾਧੋ[੨] ਜੀ! ਸਤਿਸੰਗਤ ਨੂੰ ਜੋ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਸੋਈਓ ਤਰ ਗਿਆ, (ਕਿਉਂਕਿ ਸਤਿ ਸੰਗਤ ਵਿਚੋਂ ਗੁਰੂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਤੇ) ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦੁਆਰਾ ਪੂਰਨ ਪਦ ਪਾ ਲਿਆ (ਮਾਨੋਂ) ਸੁੱਕੇ ਕਾਠ ਹਰੇ ਹੋ ਗਏ, (ਭਾਵ ਕਠੋਰ ਅੰਤਹਕਰਣ ਆਤਮ ਜੀਵਨ ਨਾਲ ਪ੍ਰਫੁੱਲਤ ਹੋ ਗਏ)॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਜਨਨਿ ਪਿਤਾ ਲੋਕ ਸੁਤ ਬਨਿਤਾ ਕੋਇ ਨ ਕਿਸ ਕੀ ਧਰਿਆ॥ ਸਿਰਿ ਸਿਰਿ ਰਿਜਕੁ ਸੰਬਾਹੇ ਠਾਕੁਰੁ ਕਾਹੇ ਮਨ ਭਉ ਕਰਿਆ॥੨॥

ਮਾਤਾ, ਪਿਤਾ, (ਹੋਰ ਸਨਬੰਧ ਵਾਲੇ) ਲੋਕ, ਪੁੱਤ੍ਰ, ਵਹੁਟੀ ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਦੀ ਧਿਰ[੩] ਨਹੀਂ ਹੈ, (ਆਪ) ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਸਿਰ ਸਿਰ ਸੇਤੀ (ਭਾਵ ਹਰੇਕ ਨੂੰ) ਰਿਜ਼ਕ ਪਹੁੰਚਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਹੇ ਮਨ! ਫਿਰ ਤੂੰ ਕਿਉਂ ਡਰਿਆ ਹੈਂ?॥੨॥

ਊਡੇ ਊਡਿ ਆਵੈ ਸੈ ਕੋਸਾ ਤਿਸੁ ਪਾਛੈ ਬਚਰੇ ਛਰਿਆ॥ ਤਿਨ ਕਵਣੁ ਖਲਾਵੈ ਕਵਣੁ ਚੁਗਾਵੈ ਮਨ ਮਹਿ ਸਿਮਰਨੁ ਕਰਿਆ॥੩॥

ਸੈ ਕੋਹਾਂ ਉਡ[੪] ਉਡ ਕੇ ਆਉਂਦੀ ਹੈ (ਕੂੰਜ) ਪਿੱਛੇ ਉਸਦੇ ਬੱਚੇ ਛੱਡੇ ਹੋਏ,[੫] ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੌਣ ਖੁਆਲਦਾ ਹੈ[੬] ਤੇ ਕੌਣ (ਚੋਗਾ) ਚੁਗਾਉਂਦਾ ਹੈ[੭]? (ਉਤਰ:) ਮਨ ਵਿਚ ਯਾਦ ਰਖਿਆ ਹੈ[੮]॥੩॥

---

੧. ਅਉਂ ਬੀ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ-ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰਿਜ਼ਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੱਗੇ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
੨. ਮਾਧਵ=ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਜਾਂ ਮਾਇਆ ਦਾ ਸੁਾਮੀ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ। ੩. ਆਸਰਾ, ਪਰਨਾ।
੪. ਸੰਪ੍ਰਦਾ: ਊਡੇ=ਕੂੰਜਾਂ ਦੀ ਡਾਰ। ਹਿੰਦੀ, ਊੜੀ=ਇਕ ਜਲ ਪੰਛੀ
੫. ਯਾ, ਛਰਿਆ=ਛੜੇ, ਇਕੱਲੇ। ਭਾਵ ਪਿੱਛੇ ਬੱਚੇ ਇਕੱਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।
੬. ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਚੋਗਾ ਦੇਣਾ। ੭. ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਦਾਣੇ ਚੁਗਾਉਣੇ।
੮. ਜੈਸੀ ਗਗਨਿ ਫਿਰੰਤੀ ਉਡਤੀ ਕਪਰੇ ਬਾਗੇ ਵਾਲੀ॥ ਓਹ ਰਾਖੈ ਚੀਤੁ ਪੀਛੈ ਬਿਚਿ ਬਚਰੇ ਨਿਤ ਹਿਰਦੈ ਸਾਰਿ ਸਮਾਲੀ॥ (ਗਉ:ਬੈ:ਮ:੪-੪॥੭॥੧੩॥ਪੰ੧॥)। (ਕਪਰੇ ਬਾਗੇ ਵਾਲੀ=ਕੂੰਜ)।

ਸਭਿ ਨਿਧਾਨ ਦਸ ਅਸਟ ਸਿਧਾਨ
ਠਾਕੁਰ ਕਰ ਤਲ ਧਰਿਆ॥

ਸਭ ਨਿੱਧੀਆਂ (ਤੇ) ਅਠਾਰਾਂ ਸਿੱਧੀਆਂ[1] ਠਾਕੁਰ ਦੀ ਹੱਥ ਦੀ ਤਲੀ ਪੁਰ[2] ਧਰੀਆਂ ਹਨ।

ਜਨ ਨਾਨਕ ਬਲਿ ਬਲਿ ਸਦ ਬਲਿ
ਜਾਈਐ ਤੇਰਾ ਅੰਤੁ ਨ ਪਾਰਾ ਵਰਿਆ॥੪
॥੫॥

ਨਾਨਕ ਦਾਸ (ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਅਸੀਂ) ਬਲਿਹਾਰ ਬਲਿਹਾਰ ਸੌ ਵੇਰ ਬਲਿਹਾਰ ਜਾਈਏ (ਤੇਰੇ ਉਤੋਂ, ਹੇ ਠਾਕੁਰ!) ਤੇਰਾ ਨਾ ਅੰਤ ਹੈ ਨਾ ਪਾਰਾਵਾਰ ਹੈ॥੪॥੫॥

ਰਾਗੁ ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੪ ਸੋ ਪੁਰਖੁ
ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ॥

(ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ ਸਤੋਤ੍ਰ)

ਸੋ ਪੁਰਖੁ ਨਿਰੰਜਨੁ ਹਰਿ ਪੁਰਖੁ ਨਿਰੰਜਨੁ
ਹਰਿ ਅਗਮਾ ਅਗਮ ਅਪਾਰਾ॥

ਉਹ (ਅਕਾਲ) ਪੁਰਖ ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਰਹਿਤ (ਹੈ), (ਓਹ) ਹਰੀ ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਅਤੀਤ ਪੁਰਖ ਹੈ, (ਉਹ) ਹਰੀ ਸਮਝ ਤੋ ਪਰੇ ਹੈ, ਪਹੁੰਚ ਤੋਂ ਪਰ੍ਹੇ ਹੈ (ਤੇ) ਅੰਤ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ[3]।

ਸਭਿ ਧਿਆਵਹਿ ਸਭਿ ਧਿਆਵਹਿ
ਤੁਧੁ ਜੀ ਹਰਿ ਸਚੇ ਸਿਰਜਣਹਾਰਾ॥
ਸਭਿ ਜੀਅ ਤੁਮਾਰੇ ਜੀ ਤੂੰ ਜੀਆ ਕਾ
ਦਾਤਾਰਾ॥

ਹੇ ਸੱਚੇ ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ! ਸਭ ਤੈਨੂੰ ਧਿਆਉਂਦੇ ਹਨ ਸਭ (ਤੈਨੂੰ) ਧਿਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਸਾਰੇ ਜੀਵ ਤੇਰੇ (ਆਪਣੇ) ਹਨ ਤੂੰ ਜੀਵਾਂ ਪਰ ਦਾਤ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ ਹੈ[4]।

ਹਰਿ ਧਿਆਵਹੁ ਸੰਤਹੁ ਜੀ
ਸਭਿ ਦੂਖ ਵਿਸਾਰਣਹਾਰਾ॥
ਹਰਿ ਆਪੇ ਠਾਕੁਰੁ ਹਰਿ ਆਪੇ ਸੇਵਕੁ
ਜੀ ਕਿਆ ਨਾਨਕ ਜੰਤ ਵਿਚਾਰਾ॥੧॥

ਹੇ ਸੰਤੋ ਜੀ! ਹਰਿ ਨੂੰ ਧਿਆਵੋ, (ਕਿਉਂਕਿ ਹਰੀ) ਸਾਰੇ ਦੁੱਖਾਂ ਦੇ ਦੂਰ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ ਹੈ। (ਸਚਮੁਚ) ਹਰਿ ਆਪ ਹੀ ਠਾਕੁਰ (ਸੁਆਮੀ) ਹੈ, ਹਰੀ ਆਪ ਹੀ ਸੇਵਕ ਹੈ ਜੀ, ਬੇਚਾਰਾ ਜੀਵ ਕੀ (ਸ਼ੈ) ਹੈ (ਭਾਵ ਤੁੱਛ ਹੈ, ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ[5]॥੧॥

ਤੂੰ ਘਟ ਘਟ ਅੰਤਰਿ ਸਰਬ ਨਿਰੰਤਰਿ
ਜੀ ਹਰਿ ਏਕੋ ਪੁਰਖੁ ਸਮਾਣਾ॥

ਤੂੰ ਸਰਬ ਘਟਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੈਂ, (ਹਾਂ ਤੂੰ) ਸਭ ਦੇ (ਅੰਦਰ) ਇਕ ਰਸ ਹੈਂ[6]। (ਹੇ ਮਹਾਰਾਜ) ਹਰੀ ਜੀ! (ਤੂੰ) ਇਕੋ ਪੁਰਖ (ਸਾਰੇ) ਸਮਾ ਰਿਹਾ ਹੈਂ।

---

੧. ਭਾਵ ਵੱਡੀਆਂ ਤੋਂ ਵੱਡੀਆਂ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ਾਂ। ੨. 'ਤਲੀ ਪਰ ਧਰੀਆਂ' ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਦੇਂਦਿਆਂ ਚਿਰ ਨਹੀਂ ਲਾਉਂਦਾ।

੩. ਅਗਮ, ਅਗਮਾ, (-ਅਗਮਜ) ਪਹੁੰਚ ਤੋਂ ਪਰੇ, ਸਮਝ ਤੋਂ ਪਰੇ। ਅਗਮਾ ਪਦ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਆਯਾ ਹੈ:- ਯਥਾ- ਪਿਤਾ ਮੇਰੋ ਬਡੋ ਧਨੀ ਅਗਮਾ। ਅਪਾਰ=ਪਾਰ ਰਹਿਤ, ਅੰਤ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਅਨੰਤ। ਦਾਨੇ ਲੋਕ ਇਸ ਤੁਕ ਦਾ ਐਉਂ ਬੀ ਭਾਵ ਕੱਢਦੇ ਹਨ- ਜੋ ਆਪ ਅਗਮਜ ਹਨ (ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਆਦਿ), ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੀਮਤਾ ਤੋਂ ਹਰੀ ਪਰੇ ਹੈ ਤੇ ਮਨੁੱਖ ਉਸ ਦਾ ਪਾਰ ਪਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ। (ਅ) ਭੂਤਕਾਲ ਵਿਚ ਬੀ ਉਹ ਅਗੰਮ ਸੀ, ਹੁਣ ਬੀ ਅਗੰਮ ਹੈ ਤੇ ਅਗੋਂ ਨੂੰ ਪਾਰ ਪਾਏ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਰੇ ਰਹੇਗਾ।

੪. ਤੇਰੇ ਰਚੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਤੇਰੇ ਆਪਣੇ ਹਨ, ਤੇਰੇ ਆਸਰੇ ਹਨ। ਦਾਤਾਰ=ਤੂੰ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭੋਗ ਅਰ ਮੋਖ ਦਾ ਦੇਣੇ ਵਾਲਾ ਹੈਂ। ਅਗਲੀ ਤੁਕ ਵਿਚ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਦੁਖ ਹਰਤਾ ਬੀ ਤੂਹੀਂ ਹੈਂ।

੫. ਐਉਂ ਬੀ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਕਿ ਨਾਨਕ ਵਿਚਾਰਾ ਕੀ ਇਕ ਜੀਵ ਹੈ।

੬. ਅੰਤਰੇ ਤੋਂ ਰਹਿਤ; ਲਗਾਤਾਰ, ਇਕ ਰਸ। (ਅ) ਤੂੰ ਸਭ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਅੰਦਰ ਹੈਂ।

ਇਕਿ ਦਾਤੇ ਇਕਿ ਭੇਖਾਰੀ ਜੀ ਸਭਿ ਤੇਰੇ ਚੋਜ ਵਿਡਾਣਾ॥ ਤੂੰ ਆਪੇ ਦਾਤਾ ਆਪੇ ਭੁਗਤਾ ਜੀ ਹਉ ਤੁਧੁ ਬਿਨੁ ਅਵਰੁ ਨ ਜਾਣਾ॥ ਤੂੰ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਬੇਅੰਤੁ ਬੇਅੰਤੁ ਜੀ ਤੇਰੇ ਕਿਆ ਗੁਣ ਆਖਿ ਵਖਾਣਾ॥ ਜੋ ਸੇਵਹਿ ਜੋ ਸੇਵਹਿ ਤੁਧੁ ਜੀ ਜਨੁ ਨਾਨਕੁ ਤਿਨ ਕੁਰਬਾਣਾ॥੨॥

ਇਕ ਦਾਤੇ (ਹਨ), ਇਕ ਮੰਗਤੇ ਹਨ, (ਇਹ) ਸਭ ਤੇਰੇ ਅਚਰਜ ਚੋਜ ਹਨ। ਤੂੰ ਆਪ ਹੀ ਦਾਤਾ ਹੈਂ, ਆਪ ਹੀ ਭੋਗਣੇ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਹੇ (ਮਹਾਰਾਜ) ਜੀ! ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਬਾਝ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ। ਤੂੰ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ ਹੈਂ[1], ਬੇਅੰਤ ਹੈਂ, ਬੇਅੰਤ ਹੈਂ ਜੀਉ! ਤੇਰੇ ਗੁਣ (ਮੈਂ) ਕੀ ਕੀ ਕਹਿਕੇ ਵਰਣਨ ਕਰਾਂ।
ਜੋ ਸੇਂਵਦੇ ਹਨ ਜੋ ਸੇਂਵਦ ਹਨ ਤੈਨੂੰ ਹੇ (ਮਹਾਰਾਜ) ਜੀ! ਨਾਨਕ ਦਾਸ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਕੁਰਬਾਨ ਹੈ॥੨॥

ਹਰਿ ਧਿਆਵਹਿ ਹਰਿ ਧਿਆਵਹਿ ਤੁਧੁ ਜੀ ਸੇ ਜਨ ਜੁਗ ਮਹਿ ਸੁਖ ਵਾਸੀ॥

(ਹੇ) ਹਰੀ ਜੀ! ਜੋ ਤੈਨੂੰ ਧਿਆਉਂਦੇ ਹਨ, (ਓਹ ਜਨ (ਕਲਿ-) ਜੁਗ ਵਿਚ ਸੁਖਾਂ ਵਿਚ ਵੱਸਣ ਵਾਲੇ ਹਨ।

ਸੇ ਮੁਕਤੁ ਸੇ ਮੁਕਤੁ ਭਏ ਜਿਨ ਹਰਿ ਧਿਆਇਆ ਜੀ ਤਿਨ ਤੂਟੀ ਜਮਕੀ ਫਾਸੀ॥ ਜਿਨ ਨਿਰਭਉ ਜਿਨ ਹਰਿ ਨਿਰਭਉ ਧਿਆਇਆ ਜੀ ਤਿਨਕਾ ਭਉ ਸਭੁ ਗਵਾਸੀ॥
ਜਿਨ ਸੇਵਿਆ ਜਿਨ ਸੇਵਿਆ ਮੇਰਾ ਹਰਿ ਜੀ ਤੇ ਹਰਿ ਹਰਿ ਰੂਪਿ ਸਮਾਸੀ॥
ਸੇ ਧੰਨੁ ਸੇ ਧੰਨੁ ਜਿਨ ਹਰਿ ਧਿਆਇਆ ਜੀ

ਜਨੁ ਨਾਨਕੁ ਤਿਨ ਬਲਿ ਜਾਸੀ॥੩॥

ਓਹ ਮੁਕਤ (ਹੋ ਗਏ), ਓਹ ਮੁਕਤ ਹੋ ਗਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਧਿਆਇਆ ਹੈ (ਹਾਂ) ਜੀ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਜਮ ਦੀ ਫਾਹੀ ਟੁੱਟ ਗਈ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨਿਰਭਉ, (ਹਾਂ) ਜੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਰੀ ਨਿਰਭਉ ਨੂੰ ਧਿਆਇਆ ਹੈ[2] ਉਹਨਾਂ ਦਾ (ਜਨਮ ਮਰਨ ਆਦਿ ਦਾ) ਭਉ (ਉਹ) ਸਾਰਾ ਹੀ ਗੁਵਾ ਦੇਵੇਗਾ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੇਵਿਆ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੇਵਿਆ ਹੈ ਮੇਰਾ ਹਰਿ ਜੀ, ਓਹ ਹਰੀ ਦੇ, (ਹਾਂ) ਹਰੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਮਾ ਜਾਣਗੇ।
ਓਹ ਧੰਨ ਹਨ, ਓਹ ਧੰਨ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਰਿ ਜੀ ਨੂੰ ਧਿਆਇਆ ਹੈ,
ਨਾਨਕ ਦਾਸ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋ ਬਲਿਹਾਰਨੇ ਜਾਵੇਗਾ॥੩॥

ਤੇਰੀ ਭਗਤਿ ਤੇਰੀ ਭਗਤਿ ਭੰਡਾਰ ਜੀ ਭਰੇ ਬਿਅੰਤ ਬੇਅੰਤਾ॥ ਤੇਰੇ ਭਗਤ ਤੇਰੇ ਭਗਤ ਸਲਾਹਨਿ ਤੁਧੁ ਜੀ ਹਰਿ ਅਨਿਕ ਅਨੇਕ ਅਨੰਤਾ॥

ਤੇਰੀ ਭਗਤੀ ਤੇਰੀ ਭਗਤੀ ਦੇ ਭੰਡਾਰ (ਹੇ ਮਹਾਰਾਜ) ਜੀ! ਬੇਅੰਤ (ਤੋਂ) ਬੇਅੰਤ ਭਰੇ ਪਏ ਹਨ। ਤੇਰੇ ਭਗਤ ਤੇਰੇ ਭਗਤ ਅਨੇਕ ਹੀ ਅਨੇਕ ਸਲਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਤੈਨੂੰ ਹੀ ਅਨੰਤ ਹਰੀ!

---

੧. ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ=ਬ੍ਰਹਮ ਜੋ ਜਗਤ ਆਦਿ ਸਭ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ, ਜੋ ਨਿਰਗੁਣ ਹੈ, ਉਪਾਧੀ ਰਹਿਤ ਹੈ।

੨. ਐਉਂ ਬੀ ਅਰਥ ਕਰਦੇ ਹਨ=ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੰਸਾਰ ਵਲੋਂ ਨਿਰਭਉ ਹੋ ਕੇ ਨਿਰਭਉ ਹਰੀ ਨੂੰ ਧਿਆਇਆ ਹੈ।

ਤੇਰੀ ਅਨਿਕ ਤੇਰੀ ਅਨਿਕ ਕਰਹਿ ਹਰਿ ਪੂਜਾ ਜੀ ਤਪੁ ਤਾਪਹਿ ਜਪਹਿ ਬੇਅੰਤਾ॥ ਤੇਰੇ ਅਨੇਕ ਤੇਰੇ ਅਨੇਕ ਪੜਹਿ ਬਹੁ ਸਿਮ੍ਰਿਤਿ ਸਾਸਤ ਜੀ ਕਰਿ ਕਿਰਿਆ ਖਟੁ ਕਰਮ ਕਰੰਤਾ॥ ਸੇ ਭਗਤ ਸੇ ਭਗਤ ਭਲੇ ਜਨ ਨਾਨਕ ਜੀ ਜੋ ਭਾਵਹਿ ਮੇਰੇ ਹਰਿ ਭਗਵੰਤਾ॥੪॥

ਹੇ ਹਰੀ ਜੀ! ਅਨਿਕ ਹੀ ਅਨਿਕ ਤੇਰੀ ਪੂਜਾ ਕਰਦੇ ਹਨ[੧], (ਬੇਅੰਤ) ਤਪ ਤਪਦੇ ਹਨ (ਤੇ) ਬੇਅੰਤ (ਹੀ) ਜਪਦੇ ਹਨ (ਤੈਨੂੰ)। ਤੇਰੇ ਅਨੇਕ, ਤੇਰੇ ਅਨੇਕ (ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲੇ) ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ ਬਹੁਤੇ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰਾਂ ਤੇ ਸਿੰਮ੍ਰਿਤੀਆਂ[੨] ਨੂੰ, (ਓਹ) ਕਰਦੇ ਹਨ ਕ੍ਰਿਯਾ[੩] ਤੇ ਕਰਦੇ ਹਨ ਖਟਕਰਮ[੪], (ਪਰ) ਨਾਨਕ ਦਾਸ (ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ) ਓਹੀ ਭਗਤ, ਓਹੀ ਭਗਤ, ਭਲੇ ਹਨ ਜੋ (ਤੈਨੂੰ ਹੇ) ਮੇਰੇ ਭਗਵੰਤ ਹਰੀ ਜੀ! ਭਾਉਂਦੇ ਹਨ[੫]॥੪॥

ਤੂੰ ਆਦਿ ਪੁਰਖੁ ਅਪਰੰਪਰੁ ਕਰਤਾ ਜੀ ਤੁਧੁ ਜੇਵਡੁ ਅਵਰੁ ਨ ਕੋਈ॥
ਤੂੰ ਜੁਗੁ ਜੁਗੁ ਏਕੋ ਸਦਾ ਸਦਾ ਤੂੰ ਏਕੋ ਜੀ ਤੂੰ ਨਿਹਚਲੁ ਕਰਤਾ ਸੋਈ॥
ਤੁਧੁ ਆਪੇ ਭਾਵੈ ਸੋਈ ਵਰਤੈ ਜੀ ਤੂੰ ਆਪੇ ਕਰਹਿ ਸੁ ਹੋਈ॥

ਤੂੰ ਆਦਿ ਪੁਰਖ ਹੈਂ[੬], ਪਰੇ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈਂ, (ਤੂੰ ਹੀ) ਕਰਤਾਰ ਹੈਂ, (ਤੇ) ਤੇਰੇ ਜਿੱਡਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਜੀ ਤੂੰ ਜੁਗੋ ਜੁਗ ਇਕੋ ਹੈਂ, ਤੂੰ ਸਦਾ ਸਦਾ ਇਕੋ ਹੀ ਹੈਂ ਜੀ, ਤੂੰ ਅਟੱਲ ਹੈਂ, (ਤੂੰ) ਰਚਨਹਾਰ ਹੈਂ (ਫਿਰ ਤੂੰ ਸਦਾ) ਉਹੋ (ਦਾ ਉਹੋ) ਹੈਂ[੭]। (ਜੋ) ਤੈਨੂੰ ਆਪੇ ਭਾਉਂਦਾ ਹੈ ਸੋਈਓ ਵਰਤਦਾ ਹੈ ਜੀ, ਜੋ ਤੂੰ ਆਪੇ ਕਰਦਾ ਹੈਂ ਸੋ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

---

੧. ਦੋ ਦੋ ਵਾਰ ਕਹਿਣ ਤੋਂ 'ਤਾਕੀਦ' ਮੁਰਾਦ ਲੈਣ ਦੀ ਥਾਂਵੇਂ ਕਈ ਦਾਨੇ ਐਉਂ ਕਰਦੇ ਹਨ- ਤੇਰੀ ਅਨੇਕ ਭਾਂਤ ਦੀ ਪੂਜਾ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ, ਅਨੇਕ ਹੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਅਥਵਾ, ਮਨ ਕਰਕੇ ਸਰੀਰ ਕਰਕੇ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਅਥਵਾ ਪਿੱਛੇ ਕਰਦੇ ਸਨ ਹੁਣ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ (ਤੇ ਅੱਗੇ ਕਰਨਗੇ)।

੨. ਸਿਮ੍ਰਤੀਆਂ ੨੭ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਧਰਮ, ਦਰਸ਼ਨ, ਆਚਾਰ ਵਿਹਾਰ, ਪ੍ਰਾਯਸਚਿਤ, ਨੀਤੀ, ਦੰਡ ਆਦਿ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਹੈਨ। ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਪ੍ਰਸਿਧ ਛੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਦਰਸ਼ਨ ਵਿਦਜਾ ਯਾ ਫ਼ਿਲਾਸਫ਼ੀ ਹੈ। ਉਂਞ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਸਭਜਤਾ ਵੇਲੇ ਦੇ ੧੬ ਦੇ ਲਗ ਪਗ ਛੋਟੇ ਵੱਡੇ ਫ਼ਿਲਸਫ਼ੇ ਮਿਲਦੇ ਹਨ।

੩. ਕਰਿ ਕਿਰਿਆ=ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਰਮ ਭਾਵ ਸ਼ੁਭ ਕਰਮ, ਕਰਮ ਕਾਂਡ ਦੇ ਦੱਸੇ ਹੋਏ ਕਰਮ।

੪. ਖਟ ਕਰਮ ਕਈ ਹਨ, ਮਨੂ ਨੇ ਬ੍ਰਾਹਮਨ ਦੇ ਖਟ ਕਰਮ ਇਹ ਦੱਸੇ ਹਨ ਯਥਾ-(੧) ਵਿਦਜਾ ਲੈਣੀ ਤੇ ਦੇਣੀ, ਯਗ ਕਰਨਾ ਤੇ ਕਰਾਉਣਾ, ਦਾਨ ਦੇਣਾ ਤੇ ਲੈਣਾ। (ਮਨੂ ਅ:੧੦ ਸ:੭੫)। (੨) ਵੇਦ ਅਭਜਾਸ, ਤਪ ਗਜਾਨ, ਇੰਦ੍ਰੇ ਜਿਤ, ਅਹਿੰਸਾ ਤੇ ਗੁਰੂ ਸੇਵਾ। (ਮਨੁ ਅ:੧੨ ਸ:੮੩)। ਹੋਰ ਖਟ ਕਰਮ ਇਉਂ ਬੀ ਹਨ-(੩) ਜਪ, ਤਪ, ਤੀਰਥ, ਪੂਜਾ, ਮੰਤ੍ਰ ਸਾਧਨ, ਸੰਨਜਾਸ। (ਅਤ੍ਰੈ)। (੪) ਸੰਧਜਾ, ਸ਼ਨਾਨ, ਜਪ, ਹਮਨ, ਵੇਦ ਪਾਠ, ਦੇਵ ਪੂਜਨ (ਪ੍ਰਾਸਰ)। ਕਈ, ਸਿਖਾ (ਬੋਦੀ), ਸੂਤ (ਜਨੇਊ), ਧੋਤੀ, ਮਾਲਾ, ਤਿਲਕ ਆਦਿ ਨੂੰ ਬੀ ਖਟਕਰਮ ਗਿਣ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਛੁਟ ਉਪਜੀਵਕਾ ਲਈ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੇ ਛੇ ਕਰਮ, ਯੋਗ ਦੇ ਛੇ ਕਰਮ, ਤਾਂਤ੍ਰਿਕਾਂ ਦੇ ਛੇ ਕਰਮ ਹੋਰ ਹੋਰ ਹਨ।

੫. ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੂੰ ਭਾ ਗਇਆਂ ਦਾ ਅਰਥਾਤ ਪਰਵਾਣ ਭਗਤਾਂ ਦਾ ਦਰਜਾ ਉੱਚਾ ਹੈ।

੬. ਉਹ ਚੇਤਨ ਤੇ ਵਜਾਪਕ ਹਸਤੀ ਯਾ ਵਜੂਦ ਜਿਸ ਤੋਂ ਮੁਹਰੇ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ।

੭. ਭਾਵ, ਤੂੰ ਕਰਤਾਰ ਹੋ ਕੇ ਬੀ ਸਦਾ ਸਥਿਰ ਹੈਂ, ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਬਦਲਦਾ।

ਤੁਧੁ ਆਪੇ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਸਭ ਉਪਾਈ ਜੀ ਤੁਧੁ ਆਪੇ ਸਿਰਜਿ ਸਭ ਗੋਈ॥

ਤੂੰ ਆਪੇ ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਜੀ, ਤੂੰ ਆਪੇ (ਇਹ) ਰਚ ਕੇ ਸਾਰੀ ਨੂੰ (ਫੇਰ) ਲੈ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈਂ।

ਜਨੁ ਨਾਨਕੁ ਗੁਣ ਗਾਵੈ ਕਰਤੇ ਕੇ ਜੀ ਜੋ ਸਭਸੈ ਕਾ ਜਾਣੋਈ॥੫॥੧॥

ਦਾਸ ਨਾਨਕ ਗੁਣ ਗਾਉਂਦਾ ਹੈ ਰਚਨਹਾਰ ਦੇ ਜੀ ਜੋ ਸਭ ਕਿਸੇ ਦਾ ਜਾਣਨੇ ਵਾਲਾ ਹੈ॥੫॥੧॥

(ਅੰਕ-੧੦, ੧੧)

ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੪॥

ਤੂੰ ਕਰਤਾ ਸਚਿਆਰੁ ਮੈਡਾ ਸਾਂਈ॥ ਜੋ ਤਉ ਭਾਵੈ ਸੋਈ ਥੀਸੀ ਜੋ ਤੂੰ ਦੇਹਿ ਸੋਈ ਹਉ ਪਾਈ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਤੂੰ ਕਰਤਾਰੁ (ਰਚਣਹਾਰ ਹੈਂ), ਸਚਿਆਰ ਹੈਂ (ਤੇ) ਮੇਰਾ ਮਾਲਕ ਹੈ, ਜੋ ਤੈਨੂੰ ਭਾਵੇਗਾ ਉਹੋ ਹੋਵੇਗਾ, ਜੋ ਤੂੰ ਦੇਵੇਂਗਾ ਸੋਈਓ ਮੈਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇਗਾ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਸਭ ਤੇਰੀ ਤੂੰ ਸਭਨੀ ਧਿਆਇਆ॥ ਜਿਸ ਨੋ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਹਿ ਤਿਨਿ ਨਾਮ ਰਤਨੁ ਪਾਇਆ॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਲਾਧਾ ਮਨਮੁਖਿ ਗਵਾਇਆ॥ ਤੁਧੁ ਆਪਿ ਵਿਛੋੜਿਆ ਆਪਿ ਮਿਲਾਇਆ॥੧॥

(ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ) ਸਭ ਤੇਰੀ (ਹੈ), ਤੂੰ ਸਭਨਾਂ (ਕਰਕੇ) ਧਿਆਇਆ ਗਿਆ ਹੈਂ। ਜਿਸ ਪਰ ਤੂੰ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਨਾਮ ਰੂਪੀ ਰਤਨ ਉਸੇ ਨੇ ਪਾਇਆ ਹੈ। ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ (ਨਾਮ ਰਤਨ) ਲੱਭ ਲਿਆ ਹੈ ਤੇ ਮਨਮੁਖਾਂ ਨੇ ਗੁਆ ਲਿਆ ਹੈ। ਤੂੰ ਆਪ ਵਿਛੋੜ ਦਿੱਤਾ ਹੈ (ਮਨਮੁਖਾਂ ਨੂੰ ਤੇ) ਆਪ ਮਿਲਾ ਲੀਤਾ ਹੈ (ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੂੰ)॥੧॥

ਤੂੰ ਦਰੀਆਉ ਸਭ ਤੁਝਹੀ ਮਾਹਿ॥ ਤੁਝ ਬਿਨ ਦੂਜਾ ਕੋਈ ਨਾਹਿ॥ ਜੀਅ ਜੰਤ ਸਭਿ ਤੇਰਾ ਖੇਲੁ॥ ਵਿਜੋਗਿ ਮਿਲਿ ਵਿਛੁੜਿਆ ਸੰਜੋਗੀ ਮੇਲੁ॥੨॥

ਤੂੰ ਸਮੁੰਦ੍ਰ (ਵਤ) ਹੈਂ, ਸਭ (ਜੀਅ ਜੰਤ) ਤੇਰੇ ਵਿਚ ਹੈਨ, ਤੇਰੇ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਦੂਸਰਾ ਕੋਈ ਨਹੀ।

ਜੀਅ ਜੰਤ ਸਾਰੇ ਤੇਰਾ ਕੌਤਕ ਹਨ, (ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋ ਕੋਈ ਜੀਵ ਤਾਂ) ਵਿੰਜੋਗ ਕਰਕੇ ਮਿਲਨੋਂ (ਯਾ ਮਿਲਿਆ ਹੋਇਆ) ਵਿਛੁੜ ਗਿਆ ਤੇ (ਕੋਈ) ਸੰਜੋਗ ਕਰਕੇ (ਫੇਰ) ਮੇਲ (ਪਾ ਲਏਗਾ[1])॥੨॥

ਜਿਸ ਨੋ ਤੂੰ ਜਾਣਾਇਹ ਸੋਈ ਜਨੁ ਜਾਣੈ॥ ਹਰਿ ਗੁਣ ਸਦਹੀ ਆਖਿ ਵਖਾਣੈ॥ ਜਿਨਿ ਹਰਿ ਸੇਵਿਆ ਤਿਨਿ ਸੁਖੁ ਪਾਇਆ॥ ਸਹਜੇ ਹੀ ਹਰਿਨਾਮਿ ਸਮਾਇਆ॥੩॥

ਜਿਸਨੂੰ ਤੂੰ ਜਣਾਉਂਦਾ ਹੈਂ (ਅਪਣੀ ਸਿਫਤ ਸਲਾਹ ਦਾ ਰਸਤਾ) ਉਹੋ ਜਨ ਜਾਣਦਾ ਹੈ। (ਉਹ) ਹਰਿ ਦੇ ਗੁਣ ਸਦਾ ਹੀ ਕਹਿਕੇ ਉਚਾਰਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਨੇ ਹਰਿ ਸੇਵਿਆ (ਹੈ) ਉਸ ਨੇ ਸੁਖ ਪਾਇਆ ਹੈ, (ਉਹ) ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਹਰਿ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਸਮਾਇਆ (ਰਹਿੰਦਾ) ਹੈ॥੩॥

੧. ਯਥਾ:- 'ਸੰਜੋਗ ਵਿਜੋਗ ਧੁਰਹੁ ਹੀ ਹੂਆ।' (ਅ) ਕਈ ਦਾਨੇ ਐਉਂ ਬੀ ਭਾਵ ਦੱਸਦੇ ਹਨ, ਵਿਜੋਗ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੰਤਾਂ ਨਾਲ ਯਾ ਸਤਿਸੰਗ ਨਾਲ ਸੋ ਕਰਤਾਰ ਨਾਲ ਮਿਲਣ ਤੋਂ ਵਿਛੁੜਿਆ ਹੈ, ਸੰਜੋਗ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੰਤਾਂ (ਯਾ ਸਤਿਸੰਗ) ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੇਲ ਹੈ ਕਰਤਾਰ ਨਾਲ।

ਤੂ ਆਪੇ ਕਰਤਾ ਤੇਰਾ ਕੀਆ ਸਭੁ ਹੋਇ॥
ਤੁਧੁ ਬਿਨੁ ਦੂਜਾ ਅਵਰੁ ਨ ਕੋਇ॥
ਤੂ ਕਰਿ ਕਰਿ ਵੇਖਹਿ ਜਾਣਹਿ ਸੋਇ॥
ਜਨ ਨਾਨਕ ਗੁਰਮੁਖਿ ਪਰਗਟੁ ਹੋਇ॥੪॥੨॥ (ਅੰਕ-੧੧, ੧੨)

ਤੂੰ ਆਪ ਕਰਨਹਾਰ ਹੈਂ, ਸਭ ਕੁਝ ਤੇਰਾ ਕੀਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਤੈਥੋਂ ਬਾਝ ਦੂਜਾ (ਕਰਤਾਰ) ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ, ਤੂੰ ਕਰ ਕਰਕੇ ਦੇਖਦਾ ਹੈਂ ਤੇ ਉਸ (ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਸਾਰੀ) ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਹੈਂ। (ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ (ਤੂੰ) ਗੁਰੂ ਦੁਆਰੇ ਦਾਸਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤੱਖ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈਂ॥੪॥੨॥

ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧॥

ਤਿਤੁ ਸਰਵਰੜੈ ਭਈਲੇ ਨਿਵਾਸਾ ਪਾਣੀ ਪਾਵਕੁ ਤਿਨਹਿ ਕੀਆ॥
ਪੰਕਜੁ ਮੋਹ ਪਗੁ ਨਹੀ ਚਾਲੈ ਹਮ ਦੇਖਾ ਤਹ ਡੂਬੀਅਲੇ॥੧॥

ਮਨ ਏਕੁ ਨ ਚੇਤਸਿ ਮੂੜ ਮਨਾ॥
ਹਰਿ ਬਿਸਰਤ ਤੇਰੇ ਗੁਣ ਗਲਿਆ॥ ੧॥ਰਹਾਉ॥

ਨਾ ਹਉ ਜਤੀ ਸਤੀ ਨਹੀ ਪੜਿਆ ਮੂਰਖ ਮੁਗਧਾ ਜਨਮੁ ਭਇਆ॥
ਪ੍ਰਣਵਤਿ ਨਾਨਕ ਤਿਨ ਕੀ ਸਰਣਾ ਜਿਨ ਤੂ ਨਾਹੀ ਵੀਸਰਿਆ॥੨॥੩॥ (ਅੰਕ-੧੨)

(ਹੇ ਮਨ!) ਉਸ ਸਰੋਵਰ[੧] ਵਿਚ (ਤੇਰਾ) ਨਿਵਾਸ ਹੋਇਆ ਹੈ, (ਕਿ ਜਿਸ ਨੂੰ ਜਿਸ ਨੇ ਬਣਾਇਆ) ਉਸੇ ਨੇ (ਉਸ ਵਿਚ) ਪਾਣੀ[੨] (ਬੀ ਤੇ) ਅੱਗ[੩] (ਨੂੰ ਬੀ) ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ਉਥੇ ਮੋਹ (ਰੂਪੀ) ਚਿੱਕੜ ਵਾਲਾ[੪] ਥਾਂ (ਦਲਦਲ ਬੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ) ਪੈਰ ਨਹੀਂ ਚਲ ਸਕਦਾ (ਸਗੋਂ) ਅਸਾਂ[੫] (ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ) ਉਥੇ ਡੁਬਦੇ ਦੇਖਿਆ ਹੈ।੧। ਹੇ (ਮੇਰੇ) ਮਨ, (ਹੇ ਮੇਰੇ) ਮੂਰਖ ਮਨ! ਤੂੰ (ਇਹ ਨਜ਼ਾਰਾ ਸਾਹਮਣੇ ਦੇਖ ਕੇ ਬੀ) ਇੱਕ (ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ) ਨੂੰ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਹਰਿ ਦੇ ਵਿਸਰਿਆਂ (ਤਾਂ) ਤੇਰੇ ਗੁਣ ਗਲ ਜਾਣਗੇ[੬]॥੧॥ਰਹਾਉ॥ (ਬੇਨਤੀ)-ਨਾ ਮੈਂ ਜਤੀ (ਹਾਂ, ਨਾ ਮੈਂ) ਸਤੀ[੭] (ਹਾਂ), ਨਾਂ (ਮੈਂ) ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ (ਹਾਂ), (ਮੈਂ) ਮੂਰਖ ਦਾ ਜਨਮ ਅਨਜਾਣ ਪੁਣੇ ਵਾਲਾ ਹੀ ਰਿਹਾ[੮]। ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਨਾਨਕ (ਮੈਂ) ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ (ਹਾਂ) ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੂੰ (ਕਦੇ) ਵਿਸਰਿਆ ਨਹੀਂ॥੨॥੩॥

ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫॥

ਭਈ ਪਰਾਪਤਿ ਮਾਨੁਖ ਦੇਹੁਰੀਆ॥

(ਹੇ ਮਨ) ਮਨੁਖਾ ਦੇਹੀ (ਤੈਨੂੰ) ਪ੍ਰਾਪਤ

---

੧. ਸੰਸ:, ਸਰੋਵਰ=ਵਡਾ ਤਲਾਉ, ਝੀਲ। ਭਾਵ ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਵੀ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ। ਸੰਸਾਰ ਰੂਪੀ ਸਮੁੰਦਰ।

੨. ਪਦਾਰਥ ਰੂਪ ਪਾਣੀ ਯਾ ਸ਼ਬਦ ਸਪਰਸ਼ ਰੂਪ ਰਸ ਗੰਧ ਰੂਪੀ ਪਾਣੀ। ੩. ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਰੂਪੀ ਅੱਗ।

੪. ਪੰਕਜੁ, ਪੰਕਜ=ਚਿੱਕੜ ਵਾਲਾ, ਚਿੱਕੜ ਵਾਲਾ ਥਾਂ, ਦਲਦਲ। ਇਥੇ ਇਹ ਪਦ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦਾ 'ਪੰਕਜ' ਪਦ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਪਰ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ 'ਪੰਕਿਯ' ਤੋਂ ਬਣਿਆ ਤੇ ਦੇਸ਼ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ 'ਪੰਕਜ' ਪਦ ਹੈ। (ਪ੍ਰਾ:, ਪੰਕਿਯ=ਚਿੱਕੜ ਵਾਲਾ)।

੫. ਹਮ=ਅਸਾਂ। ਜਾਂ, ਫ਼ਾ:, ਹਮ=ਭੀ। ਜਾਂ, ਹਮ=ਸਾਰੇ।

੬. ਅਥਵਾ; ਤੇਰੇ ਗਲ ਵਿਚ (ਗੁਣ=) ਫਾਹੀ ਪਵੇਗੀ। ੭. ਸੱਚਾ।

੮. ਅਥਵਾ, ਮੈਂ ਮੂਰਖ ਦਾ ਜਨਮ ਵਿਅਰਥ ਹੀ ਗਿਆ।

ਗੋਬਿੰਦ ਮਿਲਣ ਕੀ ਇਹ ਤੇਰੀ ਬਰੀਆ॥
ਅਵਰਿ ਕਾਜ ਤੇਰੈ ਕਿਤੈ ਨ ਕਾਮ॥
ਮਿਲੁ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਭਜੁ ਕੇਵਲ ਨਾਮ॥੧॥

ਹੋਈ ਹੈ[1], ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੂੰ ਮਿਲਣੇ ਦੀ ਤੇਰੀ ਇਹ ਵਾਰੀ ਹੈ (ਭਾਵ, ਅਵਸਰ ਹੈ)। ਹੋਰ ਧੰਦੇ ਤੇਰੇ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਨਹੀਂ, ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਮਿਲ ਤੇ ਕੇਵਲ ਨਾਮ ਭਜ॥੧॥

ਸਰੰਜਾਮਿ ਲਾਗੁ ਭਵਜਲ ਤਰਨ ਕੈ॥
ਜਨਮੁ ਬ੍ਰਿਥਾ ਜਾਤ ਰੰਗਿ ਮਾਇਆ ਕੈ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਸੰਸਾਰ (ਰੂਪੀ) ਸਮੁੰਦਰ ਤੇ ਤਰਨ ਦੇ ਬੰਦੋਬਸਤ[2] ਵਿਚ ਲਗ ਪਉ। (ਕਿਉਂਕਿ) ਮਾਇਆ ਦੇ ਰੰਗ (ਪ੍ਰੇਮ ਯਾ ਚਾਉ) ਵਿਚ ਜਨਮ ਬਿਰਥਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਜਪੁ ਤਪੁ ਸੰਜਮੁ ਧਰਮੁ ਨ ਕਮਾਇਆ॥
ਸੇਵਾ ਸਾਧ ਨ ਜਾਨਿਆ ਹਰਿ ਰਾਇਆ॥
ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਹਮ ਨੀਚ ਕਰੰਮਾ॥
ਸਰਣਿ ਪਰੇ ਕੀ ਰਾਖਹੁ ਸਰਮਾ॥੨॥੪॥
(ਅੰਕ-੧੨)

(ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ, ਮੈਂ) ਜਪ, ਤਪ, ਸੰਜਮ[3] ਧਰਮ (ਆਦਿ ਕੁਛ) ਨਹੀਂ ਕਮਾਇਆ, ਸਾਧੂ ਦੀ ਸੇਵਾ (ਭੀ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ) ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਜਾਨਿਆ ਹੈ ਹਰਿਰਾਇ ਨੂੰ[4]। (ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ (ਜੀ) ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਅਸੀਂ ਨੀਚ ਕਰਮਾਂ ਵਾਲੇ ਹਾਂ (ਪਰ ਤੁਸੀਂ, ਹੇ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਜੀ) ਸ਼ਰਣ ਪਏ ਦੀ ਲਾਜ ਰੱਖੋ॥੨॥੪॥

ੴ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹ॥
ਪੁਨ ਰਾਛਸ ਕਾ ਕਾਟਾ ਸੀਸਾ॥
ਸ੍ਰੀ ਅਸਕੇਤ ਜਗਤ ਕੇ ਈਸਾ॥

ਫੇਰ ਰਾਖਸ਼[5] ਦਾ ਸਿਰ ਕੱਟਿਆ ਸ੍ਰੀ ਅਸਕੇਤੁ[6] ਜਗਤ ਦੇ ਈਸ਼ੁਰ ਨੇ।

ਪੁਹਪਨ ਬ੍ਰਿਸਟ ਗਗਨ ਤੇ ਭਈ॥
ਸਭਹਨ ਆਨ ਬਧਾਈ ਦਈ॥੧॥

ਫੁੱਲਾਂ ਦੀ ਵਰਖਾ ਅਸਮਾਨ ਤੋਂ ਹੋਈ, ਸਭਨਾਂ ਨੇ ਆਣ ਕੇ ਵਧਾਈ ਦਿੱਤੀ॥੧॥

---

੧. ਦੇਹੁਰੀਆ ਦੇ ਦੋ ਅਰਥ ਹਨ-ਇਕ ਸਰੀਰ, ਦੂਜਾ ਡੇਉਢੀ। ਦੋਵੇਂ ਅਰਥ ਬੀ ਵਰਤ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਕਿ ਇਹ ਮਨੁਖਾ ਦੇਹੀ ਜੋ ਤੈਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਹੈ ਰੱਬ ਦੇ ਮਿਲਣ ਦੀ ਡੇਉਢੀ ਵਤ ਹੈ।

੨. ਫ਼ਾ:, ਸਰਅੰਜਾਮ-ਪ੍ਰਬੰਧ, ਬੰਦੋਬਸਤ।

੩. ਯੋਗ ਮਤ ਵਿਚ 'ਧਾਰਨਾ ਧਯਾਨ ਸਮਾਧੀ' ਦੀ ਏਕਤਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸੰਯਮ ਹੈ। ਆਮ ਅਰਥ ਹੈ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੋਕਣਾ। ਮਾੜੇ ਕਰਮਾਂ ਤੋਂ ਆਪ ਨੂੰ ਰੋਕਣਾ। ਕਿਸੇ ਮਰਯਾਦਾ ਵਿਚ ਟੁਰਨਾ। ਇੰਦ੍ਰੈ ਦਮਨ।

੪. 'ਨ' ਦੇਹਰੀ ਦੀਪਕ ਹੈ: ਨਾਂ ਸੇਵਾ ਸਾਧ ਦੀ ਕੀਤੀ ਨਾ ਹਰੀ ਨੂੰ ਜਾਣਿਆ, ਭਾਵ ਉਸ ਦਾ ਗਯਾਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਾ ਕੀਤਾ। (ਅ) 'ਹਰਿਰਾਇਆ' ਦਾ 'ਹੇ ਹਰੀਰਾਇ'- 'ਹੇ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ' ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਕੇ ਬੀ ਅਰਥ ਲਾਉਂਦੇ।

੫. 'ਸ੍ਰਾਸ ਵੀਰਯ' ਨਾਮੇ ਦਾਨਵ (ਰਾਖਸ਼) ਦੇ ਅਕਾਲ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਮਾਰੇ ਜਾਣੇ ਦੀ ਕਥਾ ਦੇ ਅੰਤ ਪਰ ਇਕ ਚੌਪਈ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ 'ਕਵਿਯੋ ਬਾਚ ਚੌਪਈ' ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਦਸਮ ਗੁਰ ਬਾਣੀ ਰਹਰਾਸਿ ਦੇ ਪਾਠ ਨਾਲ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਤਾਂ ਇਹ ਚੌਪਈ ਏਥੇ ਰੱਖੀ ਗਈ। ਇਸ ਚੌਪਈ ਵਿਚ ਜਗਤ ਦੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਤੇ ਕਾਮਯਾਬੀਆਂ ਲਈ ਅਰਦਾਸ ਹੈ। ਦਾਨੇ ਲੋਕ ਇਸ ਦਾ ਅੰਤ੍ਰੀਵ ਭਾਵ ਇਹ ਭੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੰਕਾਰ ਆਦਿ ਸੱਤ੍ਰੂਆਂ ਤੇ ਫਤਹ ਹੋਵੇ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਲਿਵ ਲੱਗ ਜਾਵੇ ਤੇ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਹਾਯਤਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਤੋਂ ਮਿਲੇ।

੬. ਅਸਿਕੇਤੁ- ਜਿਸ ਦੇ ਝੰਡੇ ਵਿਚ ਤਲਵਾਰ ਹੈ। ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ।

ਧੰਨਿ ਧੰਨਿ ਲੋਗਨ ਕੇ ਰਾਜਾ॥
ਦੁਸਟਨ ਦਾਹ ਗਰੀਬ ਨਿਵਾਜਾ॥
ਅਖਲ ਭਵਨ ਕੇ ਸਿਰਜਨਹਾਰੇ॥
ਦਾਸ ਜਾਨ ਮੁਹਿ ਲੇਹੁ ਉਬਾਰੇ॥੨॥

[ਬੇਨਤੀ] ਧੰਨ ਹੋ ਧੰਨ ਹੋ (ਤੁਸੀਂ) ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਰਾਜਾ ਜੀ! ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਦੇ ਨਾਸ ਕਰਨੇ ਵਾਲੇ ਤੇ ਗਰੀਬਾਂ ਦੇ ਵਡਿਔਣ ਵਾਲੇ! ਹੇ ਸੰਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮੰਡਾਂ ਦੇ ਰਚਨ ਵਾਲੇ! ਦਾਸ ਜਾਣ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਬਚਾ ਲਓ॥੨॥

ਕਵਿਯੋ ਬਾਚ ਬੇਨਤੀ॥

ਕਵੀ ਦੀ ਉਚਾਰੀ ਹੋਈ ਬੇਨਤੀ॥

ਹਮਰੀ ਕਰੋ ਹਾਥ ਦੈ ਰੱਛਾ॥
ਪੂਰਨ ਹੋਇ ਚਿੱਤ ਕੀ ਇੱਛਾ॥
ਤਵ ਚਰਨਨ ਮਨ ਰਹੈ ਹਮਾਰਾ॥
ਅਪਨਾ ਜਾਨ ਕਰੋ ਪ੍ਰਤਿਪਾਰਾ॥੩॥

ਸਾਡੀ ਹੱਥ ਦੇ ਕੇ ਰਾਖੀ ਕਰੋ (ਤਾਂ ਜੋ) ਚਿੱਤ ਦੀ ਇੱਛਾ ਪੂਰੀ ਹੋਵੇ ਤੇ ਆਪ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਸਾਡਾ ਮਨ ਰਹੇ; ਆਪਣਾ (ਦਾਸ) ਜਾਣਕੇ ਪਾਲਣਾ ਕਰੋ॥੩॥

ਹਮਰੈ ਦੁਸ਼ਟ ਸਭੈ ਤੁਮ ਘਾਵਹੁ॥
ਆਪ ਹਾਥ ਦੈ ਮੋਹਿ ਬਚਾਵਹੁ॥
ਸੁਖੀ ਬਸੈ ਮੋਰੋ ਪਰਵਾਰਾ॥
ਸੇਵਕ ਸਿੱਖ ਸਭੈ ਕਰਤਾਰਾ॥੪॥

ਸਾਡੇ ਵੈਰੀ ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੇ ਮਾਰ ਦਿਓ। ਆਪ ਹੱਥ ਦੇ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਬਚਾਓ, ਹੇ ਕਰਤਾਰ! ਮੇਰਾ ਪਰਵਾਰ ਸੁਖੀ ਵਸੇ (ਤੇ ਨਾਲੇ ਮੇਰੇ) ਸਿੱਖ ਸੇਵਕ ਸੱਭੇ ਹੀ (ਸੁਖੀ ਵੱਸਣ)॥੪॥

ਮੋ ਰੱਛਾ ਨਿਜ ਕਰ ਦੈ ਕਰੀਐ॥
ਸਭ ਬੈਰਨਿ ਕੋ ਆਜ ਸੰਘਰੀਐ॥
ਪੂਰਣ ਹੋਇ ਹਮਾਰੀ ਆਸਾ॥
ਤੋਰ ਭਜਨ ਕੀ ਰਹੈ ਪਿਆਸਾ॥੫॥

ਮੇਰੀ ਰੱਛਿਆ ਆਪਣਾ ਹੱਥ ਦੇ ਕੇ ਕਰੀਏ (ਮੇਰੇ) ਸਾਰੇ ਵੈਰੀਆਂ ਨੂੰ ਅੱਜ ਮਾਰ ਦੇਈਏ, (ਤਾਂ ਜੋ) ਸਾਡੀ ਇਹ ਆਸਾ ਪੂਰਨ ਹੋ ਜਾਵੇ ਕਿ ਤੇਰੇ ਭਜਨ ਦੀ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ (ਸਦਾ ਬਣੀ) ਰਹੇ॥੫॥

ਤੁਮਹਿ ਛਾਡਿ ਕੋ ਅਵਰ ਨ ਧਿਆਊਂ॥
ਜੋ ਬਰ ਚਾਹੋਂ ਸੁ ਤੁਮ ਤੇ ਪਾਊਂ॥
ਸੇਵਕ ਸਿੱਖ ਹਮਾਰੇ ਤਾਰੀਅਹਿ॥
ਚੁਨਿ ਚੁਨਿ ਸੱਤ੍ਰ ਹਮਾਰੇ ਮਾਰੀਅਹਿ॥੬॥

ਤੈਨੂੰ ਛੱਡਕੇ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੂੰ ਨਾ ਧਿਆਵਾਂ, ਜੋ ਵਰ ਚਾਹਵਾਂ ਉਹ ਤੈਥੋਂ ਹੀ ਪਾ ਲਵਾਂ, ਸੇਵਕ (ਤੇ) ਸਿੱਖ ਸਾਡੇ ਤਾਰ ਦਿਓ, ਚੁਣ ਚੁਣ ਕੇ ਸਾਡੇ ਵੈਰੀ ਮਾਰ ਦਿਓ॥੬॥

ਆਪੁ ਹਾਥ ਦੈ ਮੁਝੈ ਉਬਰੀਐ॥
ਮਰਣ ਕਾਲ ਕਾ ਤ੍ਰਾਸਿ ਨਿਵਰੀਐ॥
ਹੂਜੋ ਸਦਾ ਹਮਾਰੇ ਪੱਛਾ॥
ਸ੍ਰੀ ਅਸਿਧੁਜ ਜੂ ਕਰਿਯਹੁ ਰੱਛਾ॥੭॥

ਆਪ ਹੱਥ ਦੇ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਉਬਾਰੀਏ, ਮੌਤ ਦੇ ਵੇਲੇ ਦਾ ਭੈ ਦੂਰ ਕਰੀਏ। ਸਦਾ ਸਾਡੀ ਮਦਦ[1] ਪਰ (ਆਪ) ਹੋਵੋ। ਹੇ ਮਹਾਰਾਜ ਖੜਗਕੇਤੁ ਜੀ[2]! (ਸਾਡੀ) ਰੱਛਾ ਕਰੀਏ॥੭॥

ਰਾਖਿ ਲੇਹੁ ਮੁਹਿ ਰਾਖਨਹਾਰੇ॥
ਸਾਹਿਬ ਸੰਤ ਸਹਾਇ ਪਿਆਰੇ॥
ਦੀਨ ਬੰਧੁ ਦੁਸਟਨ ਕੇ ਹੰਤਾ॥
ਤੁਮ ਹੋ ਪੁਰੀ ਚਤੁਰ ਦਸ ਕੰਤਾ॥੮॥

ਹੇ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ! ਮੈਨੂੰ ਰੱਖ ਲੇਵੋ। ਹੇ ਸਾਹਿਬ, ਹੇ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਸਹਾਈ (ਤੇ) ਹੇ ਪਿਆਰੇ! (ਹੇ)ਗਰੀਬਾਂ ਦੇ ਸਹਾਯਕ[3] ਤੇ ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਦੇ ਮਾਰਨ ਵਾਲੇ! ਤੁਸੀਂ ਹੋ ਚੌਦਾਂ ਪੁਰੀਆਂ (ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ) ਸ੍ਵਾਮੀ॥੮॥

---

੧. ਪੱਛਾ=ਪੱਖ ਤੇ, ਮਦਦ ਪਰ।
੨. ਜਿਸ ਦੇ ਝੰਡੇ ਵਿਚ ਤਲਵਾਰ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਹੈ। ਭਾਵ ਵਾਹਿਗੁਰੂ।
੩. ਦੀਨਬੰਧ=ਦੀਨਾਂ ਦੇ ਸਹਾਯਕ। ਦੀਨਾਂ ਦੇ ਬਾਂਧਵ।

ਕਾਲ ਪਾਇ ਬ੍ਰਹਮਾ ਬਪੁ ਧਰਾ॥
ਕਾਲਪਾਇ ਸਿਵਜੂ ਅਵਤਰਾ॥
ਕਾਲ ਪਾਇ ਕਰ ਬਿਸਨ ਪ੍ਰਕਾਸਾ॥
ਸਕਲ ਕਾਲ ਕਾ ਕੀਆ ਤਮਾਸਾ॥੯॥
ਜਵਨ ਕਾਲ ਜੋਗੀ ਸਿਵ ਕੀਯੋ॥
ਬੇਦ ਰਾਜ ਬ੍ਰਹਮਾ ਜੂ ਥੀਯੋ॥
ਜਵਨ ਕਾਲ ਸਭ ਲੋਕ ਸਵਾਰਾ॥
ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਤਾਂਹਿ ਹਮਾਰਾ॥੧੦॥
ਜਵਨ ਕਾਲ ਸਭ ਜਗਤ ਬਨਾਯੋ॥
ਦੇਵ ਦੈਂਤ ਜੱਛਨ ਉਪਜਾਯੋ॥
ਆਦਿ ਅੰਤ ਏਕੈ ਅਵਤਾਰਾ॥
ਸੋਈ ਗੁਰੂ ਸਮਝਿਯੋ ਹਮਾਰਾ॥੧੧॥
ਨਮਸਕਾਰ ਤਿਸਹੀ ਕੋ ਹਮਾਰੀ॥
ਸਗਲ ਪ੍ਰਜਾ ਜਿਨ ਆਪ ਸਵਾਰੀ॥
ਸਿਵਕਨ ਕੋ ਸਿਵਗੁਨ ਸੁਖ ਦੀਯੋ॥
ਸੱਤ੍ਰਨ ਕੋ ਪਲ ਮੋ ਬਧ ਕੀਯੋ॥੧੨॥
ਘਟਿ ਘਟਿ ਕੇ ਅੰਤਰ ਕੀ ਜਾਨਤ॥
ਭਲੇ ਬੁਰੇ ਕੀ ਪੀਰ ਪਛਾਨਤ॥
ਚੀਟੀ ਤੇ ਕੁੰਚਰ ਅਸਥੂਲਾ॥
ਸਭਿ ਪਰ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦ੍ਰਿਸਟਿ ਕਰ ਫੂਲਾ॥
੧੩॥

ਸਮਾਂ ਪਾਕੇ ਬ੍ਰਹਮਾ ਨੇ ਸਰੀਰ ਧਾਰਿਆ। ਸਮਾਂ ਪਾ ਕੇ ਸ਼ਿਵਜੀ ਨੇ ਅਵਤਾਰ ਧਾਰਿਆ। ਸਮਾਂ ਪਾਕੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਆ। ਸਾਰਾ ਕਾਲ ਦਾ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਤਮਾਸ਼ਾ ਹੈ[1]॥੯॥

ਜਿਸਨੇ ਕਾਲ (ਦ੍ਵਾਰਾ) ਜੋਗੀ ਸ਼ਿਵ ਬਣਾਇਆ। ਵੇਦਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ਬ੍ਰਹਮਾਂ ਜੀ (ਜਿਸ ਕਰਕੇ) ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਕਾਲ (ਦੁਆਰਾ) ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸੁਆਰਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਡੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ॥੧੦॥

ਜਿਸਨੇ ਕਾਲ (ਦੁਆਰਾ) ਸਾਰਾ ਜਗਤ ਬਣਾਇਆ ਹੈ, ਦੇਵ ਦੈਂਤ ਤੇ ਯੱਖਾਂ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ, (ਉਹ) ਆਦ ਅੰਤ ਇਕੋ ਅਵਤਾਰ ਹੈ[2], ਉਹੋ ਸਾਡਾ ਗੁਰੂ ਸਮਝਣਾ॥੧੧॥

ਉਸ ਨੂੰ ਹੀ ਸਾਡੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ, ਸਾਰੀ ਪਰਜਾ ਜਿਸ ਨੇ ਆਪ ਸੁਆਰੀ ਹੈ। (ਅਪਣੇ) ਸੇਵਕਾਂ ਨੂੰ (ਉਸਨੇ) ਕਲਜਾਨ ਦੇ ਗੁਣ ਦਾ ਸੁਖ[3] ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਵੈਰੀਆਂ ਨੂੰ ਉਸ ਨੇ ਪਲ ਵਿਚ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ॥੧੨॥

ਹਰ ਸਰੀਰ ਦੀ (ਓਹ) ਅੰਦਰਲੀ ਗਲ ਜਾਣਦਾ ਹੈ। ਭਲੇ ਬੁਰੇ (ਸਭ) ਦੀ ਪੀੜ ਨੂੰ ਪਛਾਣਦਾ ਹੈ, ਕੀੜੀ (ਵਰਗੇ ਸੂਖਮ ਜੀਵਾਂ) ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਹਾਥੀ ਵਰਗੇ ਅਸਥੂਲ (ਜੀਵ ਜੋ ਹਨ ਉਹ) ਸਭ ਪਰ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਸੰਨ (ਹੁੰਦਾ) ਹੈ॥੧੩॥

---

੧. ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਬ੍ਰਹਮਾ ਬਿਸ਼ਨੁ ਆਦੀ ਉਸ ਪਰਮਾਤਮਾਂ ਨੇ ਕਾਲ ਦਾ ਤਮਾਸ਼ਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਰ ਆਪ ਨਿਹਕੇਵਲ ਹੈ। ਓਹ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ, ਸਮੇਂ ਦਾ ਬੀ ਕਰਤਾ ਹੈ, ਜਿਹਾ ਕਿ ਅਗਲੀਆਂ ਤੁਕਾਂ ਤੋਂ ਸਿੱਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। 'ਕਾਲ', 'ਕਲ' ਆਦਿਕ ਪਦ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਜੀ ਦੇ ਬੀ ਬੋਧਕ ਹਨ। ਯਥਾ- 'ਜੋ ਕਲ ਕੋ ਇਕ ਬਾਰ'...ਅੰਕ ੨੪। ਤਥਾ: 'ਕਾਲ ਪੁਰਖ ਕੇ ਹੁਕਮ ਸਿਉ' ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਅ:੨੪।

੨. ਉਹ ਆਦਿ ਅੰਤ ਏਕੰਕਾਰ ਹੈ, ਭਾਵ ਸਮੇਂ ਨਾਲ ਆਉਂਦਾ ਜਾਂਦਾ ਨਹੀਂ, ਕਿਸੇ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਉਤਰਦਾ। ਸੋ ਨਿਰੰਕਾਰ ਤੋਂ ਏਕੰਕਾਰ ਹੋਣਾ ਇਹੀ ਉਸ ਦੀ ਅਵਤਾਰਤਾ ਹੈ। ਸਰੀਰ ਧਾਰੀ ਅਵਤਾਰਤਾ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਉਸ ਦੇ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਵਿਚ ਗਿਣਦੇ ਹਾਂ। ਨਿਰੰਕਾਰ ਤੇ ਏਕੰਕਾਰ ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ ਇਕੋ ਹੈ। ਅਲਖ ਨਿਰੰਕਾਰ ਹੈ, ਜਦ ਇਕ ਕਿਹਾ ਤਾਂ ਉਹੋ ਏਕੰਕਾਰ ਹੈ। 'ਨਿਰੰਕਾਰੁ ਆਕਾਰੁ ਹੋਇ ਏਕੰਕਾਰੁ ਅਪਾਰ ਸਦਾਇਆ।' (ਵਾ: ਭਾ: ਗੁ: ੨੬/੨)

੩. ਸਿਵਗੁਨ=ਕਲਿਆਨ ਰੂਪੀ ਗੁਣ ਦਾ ਸੁਖ-ਭਾਵ ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਸੁਖ। (ਅ) ਸਿਵ ਗੁਣ=ਓਹ ਗੁਣ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਕਲਜਾਨ ਮਿਲੇ; ਤਾਂਤੇ ਦੈਵੀ ਸੰਪਦਾ ਦੇ ਗੁਣ।

ਸੰਤਨ ਦੁਖ ਪਾਏ ਤੇ ਦੁਖੀ॥
ਸੁਖ ਪਾਏ ਸਾਧਨ ਕੇ ਸੁਖੀ॥
ਏਕ ਏਕ ਕੀ ਪੀਰ ਪਛਾਨੈ॥
ਘਟਿ ਘਟਿ ਕੇ ਪਟ ਪਟ ਕੀ ਜਾਨੈ॥੧੪॥

ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਦੁੱਖ ਪਾਉਣੇ ਤੇ ਦੁਖੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਸਾਧੂਆਂ ਦੇ ਸੁਖ ਪਾਉਣੇ ਤੇ ਸੁਖੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਹਰ ਇਕ ਦੀ ਪੀੜ ਪਛਾਣਦਾ ਹੈ, ਹਿਰਦੇ ਹਿਰਦੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅੰਦਰ ਦੀ ਜਾਣਦਾ ਹੈ[1]॥੧੪॥

ਜਬ ਉਦਕਰਖ ਕਰਾ ਕਰਤਾਰਾ॥
ਪ੍ਰਜਾ ਧਰਤ ਤਬ ਦੇਹ ਅਪਾਰਾ॥
ਜਬ ਆਕਰਖ ਕਰਤ ਹੋ ਕਬਹੂੰ॥
ਤੁਮ ਮੈਂ ਮਿਲਤ ਦੇਹ ਧਰ ਸਭਹੂੰ॥੧੫॥

ਜਦ ਪਸਾਰਾ ਕਰਦਾ[2] ਹੈ ਕਰਤਾਰ ਤਦ ਪਰਜਾ ਬੇਅੰਤ ਦੇਹਾਂ ਨੂੰ ਧਾਰਦੀ ਹੈ। ਜਦ ਕਦੇ (ਫਿਰ) ਖਿੱਚ ਲੈਂਦੇ ਹੋ (ਆਪ ਤਾਂ) ਤੁਸਾਂ ਵਿਚ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਸਾਰੀਆਂ ਦੇਹਾਂ॥੧੫॥

ਜੇਤੇ ਬਦਨ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਸਭ ਧਾਰੈ॥
ਆਪ ਆਪਨੀ ਬੂਝ ਉਚਾਰੈ॥
ਤੁਮ ਸਭ ਹੀ ਤੇ ਰਹਤ ਨਿਰਾਲਮ॥
ਜਾਨਤ ਬੇਦ ਭੇਦ ਅਰੁ ਆਲਮ॥੧੬॥

ਜਿਤਨੇ ਮੂੰਹ[3] ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨੇ ਧਾਰੇ ਹਨ, (ਓਹ ਸਾਰੇ) ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਸਮਝ (ਮੂਜਬ) ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਤੁਸੀਂ ਸਭ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪ[4] ਰਹਿੰਦੇ ਹੋ, ਜਾਣਦੇ ਹੋ ਬੇਦਾਂ ਦੇ ਭੇਤ ਤੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ[5] ਨੂੰ ਬੀ॥੧੬॥

ਨਿਰੰਕਾਰ ਨਿਰਬਿਕਾਰ ਨ੍ਰਿਲੰਭ॥
ਆਦਿ ਅਨੀਲ ਅਨਾਦਿ ਅਸੰਭ॥
ਤਾਂਕਾ ਮੂੜ੍ਹ ਉਚਾਰਤ ਭੇਦਾ॥
ਜਾਕਾ ਭੇਵ ਨ ਪਾਵਤ ਬੇਦਾ॥੧੭॥

ਆਕਾਰ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ, ਵਿਕਾਰ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ, ਆਸਰੇ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ[6]। (ਸਭ) ਦੀ ਆਦਿ ਹੈ, ਸੰਖਜਾ ਤੋਂ ਰਹਿਤ[7] ਹੈ, (ਆਪ)-ਆਦਿ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋ, ਹੋਣੇ (ਜਨਮ) ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਭੇਤ ਵੇਦ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦਾ ਉਸ ਦਾ ਭੇਦ ਮੂਰਖ ਉਚਾਰਦਾ ਹੈ॥੧੭॥

ਤਾਕੋ ਕਰਿ ਪਾਹਨ ਅਨੁਮਾਨਤ॥
ਮਹਾ ਮੂੜ੍ਹ ਕਛੁ ਭੇਦ ਨ ਜਾਨਤ॥
ਮਹਾਦੇਵ ਕੋ ਕਹਤ ਸਦਾ ਸਿਵ॥
ਨਿਰੰਕਾਰ ਕਾ ਚੀਨਤ ਨਹਿ ਭਿਵ॥੧੮॥

(ਮੂਰਖ) ਉਸ ਨੂੰ ਪੱਥਰ ਕਰਕੇ ਮੰਨਦਾ ਹੈ, (ਉਹ) ਮਹਾਂ ਮੂਰਖ (ਹੈ, ਰੱਬ ਦਾ ਉਹ) ਕੁਛ ਭੇਦ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ, (ਜੋ) ਮਹਾਂਦੇਵ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ (ਕੇ ਇਹ ਸਦਾ ਸ਼ਿਵ=) ਸਦਾ ਕਲਜਾਨ ਰੂਪ (ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਹੈ), (ਉਹ) ਨਿਰੰਕਾਰ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦਾ ਭੇਦ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ॥੧੮॥

---

੧. ਅਥਵਾ, ਹਰ ਸਰੀਰ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਦੇ (ਅੰਦਰਲੇ) ਪਰਦਿਆਂ ਦੀ ਜਾਣਦਾ ਹੈ।

੨. ਆਕਰਖ ਉਹ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ ਜੋ ਫੈਲਾਉ ਦੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਨੂੰ ਕੇਂਦ੍ਰ ਵਲ ਖਿੱਚ ਲੈਂਦੀ ਹੈ (Centripetal)। ਉਦਕਰਖ ਉਹ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ ਜੋ ਕੇਂਦ੍ਰ ਤੋਂ ਪਦਾਰਥਾਂ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਵਲ ਸੱਟਦੀ ਹੈ (Centrifugal) ਧਾਤੂ ਹੈ ਕ੍ਰਿਖ= ਖਿੱਚਣਾ।

੩. ਅ:, ਬਦਨ=ਸਰੀਰ। ਸੰ:, ਵਦਨ-ਮੂੰਹ।

੪. ਨਿਰਾਲਮ=ਨਿਰਾਲਾ ਰਹਿਣਾ ਵਾਲਾ, ਨਿਰਲੇਪ। (ਅ) ਨਿਰ+ਆਲਮ=ਜਗਤ ਤੋਂ ਵੱਖਰਾ।

੫. ਅ:, ਆਲਮ=ਵਿਦਵਾਨ। ਆ਼ਲਮ=ਸੰਸਾਰ।

੬. ਨ੍ਰਿਲੰਭ=ਨਿਰ+ਅਲੰਬ=ਆਸਰੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾ। (ਅ) ਨਿਰ+ਲੰਭ=ਜਿਸ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਠਨ ਹੈ।

੭. ਅ+ਨੀਲ=ਗਿਣਤੀ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਬੇਸ਼ੁਮਾਰ। (ਅ) ਰੰਗ ਤੋਂ ਰਹਤ। ਭਾਵ ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਰਹਿਤ।

ਆਪ ਆਪਨੀ ਬੁਧਿ ਹੈ ਜੇਤੀ॥
ਬਰਣਤ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਤੁਹਿ ਤੇਤੀ॥
ਤੁਮਰਾ ਲਖਾ ਨ ਜਾਇ ਪਸਾਰਾ॥
ਕਿਹ ਬਿਧਿ ਸਜਾ ਪ੍ਰਿਥਮ ਸੰਸਾਰਾ॥੧੯॥

ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਜਿੰਨੀ (ਕਿਸੇ ਦੀ) ਬੁੱਧੀ ਹੈ ਉੱਨੀ ਹੀ ਤੈਨੂੰ ਅੱਡ ਅੱਡ (ਤ੍ਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ) ਵਰਣਨ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ, ਤੁਹਾਡਾ ਪਸਾਰਾ ਨਹੀਂ ਲਖਿਆ ਜਾਂਦਾ (ਕਿ) ਕਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ (ਆਪ ਨੇ) ਪਹਿਲੇ ਸੰਸਾਰ ਰਚਿਆ (ਸੀ)॥੧੯॥

ਏਕੈ ਰੂਪ ਅਨੂਪ ਸਰੂਪਾ॥
ਰੰਕ ਭਯੋ ਰਾਵ ਕਹੀ ਭੂਪਾ॥
ਅੰਡਜ ਜੇਰਜ ਸੇਤਜ ਕੀਨੀ॥
ਉਤਭੁਜ ਖਾਨਿ ਬਹੁਰ ਰਚਿ ਦੀਨੀ॥੨੦॥

ਇਕੋ ਉਪਮਾ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਸੁੰਦਰਤਾ ਵਾਲਾ ਰੂਪ ਹੈ, (ਕਿਤੇ) ਕੰਗਾਲ (ਤੇ) ਕਿਧਰੇ ਰਾਜਾ (ਤੇ) ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੋ ਗਿਆ। ਅੰਡਜ, ਜੇਰਜ, ਸੇਤਜ ਬਣਾਈ, ਫੇਰ ਉਤਭੁਜ[1] ਖਾਣੀ ਬੀ ਰਚ ਦਿਤੀ॥੨੦॥

ਕਹੂੰ ਫੂਲ ਰਾਜਾ ਹ੍ਵੈ ਬੈਠਾ॥
ਕਹੂੰ ਸਿਮਟਿ ਭਯੋ ਸੰਕਰ ਇਕੈਠਾ॥
ਸਗਰੀ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਦਿਖਾਇ ਅਚੰਭਵ॥
ਆਦਿ ਜੁਗਾਦਿ ਸਰੂਪ ਸੁਯੰਭਵ॥੨੧॥

ਕਿਤੇ (ਕਵਲ) ਫੁੱਲ ਉਤੇ (ਬੈਠ ਕੇ) ਸ਼ੋਭਾ ਦੇਣ ਵਾਲਾ (ਭਾਵ ਬ੍ਰਹਮਾ ਹੋ ਕੇ) ਬੈਠਾ। ਕਿਧਰੇ ਸਿਮਟ ਕੇ ਇਕੱਠਾ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ ਸ਼ਿਵ ਹੋ ਗਿਆ[2] ਹੈ। ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਅਚੰਭਾ ਦਿਖਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, (ਪਰ) ਆਦਿ ਜੁਗਾਦਿ ਤੋਂ[3] ਉਸ ਦਾ (ਆਪਣਾ) ਸਰੂਪ ਸੁਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੈ॥੨੧॥

ਅਬ ਰੱਛਾ ਮੇਰੀ ਤੁਮ ਕਰੋ॥
ਸਿੱਖ ਉਬਾਰਿ ਅਸਿੱਖ ਸੰਘਰੋ॥
ਦੂਸਟ ਜਿਤੇ ਉਠਵਤ ਉਤਪਾਤਾ॥
ਸਕਲ ਮਲੇਛ ਕਰੋ ਰਣ ਘਾਤਾ॥੨੨॥

(ਹੇ ਮਹਾਰਾਜ) ਹੁਣ ਮੇਰੀ ਤੁਸੀਂ ਰਖਜਾ ਕਰੋ। ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਬਚਾਓ ਤੇ ਅਸਿੱਖਾਂ[4] ਨੂੰ ਮਾਰੋ। (ਓਹ ਐਸੇ) ਦੁਸ਼ਟ ਜਿਤਨੇ ਉਪੱਦ੍ਰਵ ਖੜੇ ਕਰਦੇ ਹਨ, (ਐਸੇ) ਸਾਰੇ ਮਲੇਛ ਰਣ ਵਿਚ ਘਾਤ ਕਰੋ[5]॥੨੨॥

---

੧. ਜੋ ਅੰਡਿਆਂ ਤੋਂ ਹੋਵੇ ਸੋ ਅੰਡਜ, ਜਿਹਾ ਕੁ ਪੰਛੀ, ਮੱਛੀ ਤੇ ਸੱਪ ਆਦਿ। ਜੇਰ ਤੋਂ ਹੋਵੇ ਸੋ ਜੇਰਜ, ਜਿਹਾ ਮਨੁੱਖ ਪਸ਼ੂ ਆਦਿ। ਪਸੀਨੇ ਤੋਂ ਜੋ ਹੋਵੇ ਸੋ ਸੇਤਜ, ਜਿਹਾ ਜੂੰਆਂ, ਤੇ ਜੋ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਹੋਵੇ ਸੋ ਉਤਭੁਜ=ਬਨਸਪਤੀ। ਉਦਭਿਜ=ਜੋ ਧਰਤੀ ਫੋੜ ਨਿਕਲੇ, ਬ੍ਰਿਛ ਬੂਟੇ, ਬਨਸਪਤੀ। ਉਤਭੁਜ=ਉੱਚੀਆਂ ਬਾਹਾਂ ਵਾਲਾ, ਇਸ ਤੋਂ ਬੀ ਬਨਸਪਤੀ ਭਾਵ ਲੈ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।

੨. ਭਾਵ ਕਿਤੇ ਬ੍ਰਹਮਾਂ ਹੋ ਕੇ ਉਤਪਤੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਕਿਤੇ ਸ਼ਿਵ ਹੋ ਕੇ ਲਯ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। (ਅ) ਐਉਂ ਬੀ ਅਰਥ ਕਰਦੇ ਹਨ- ਕਿਧਰੇ ਵਿਕਾਸ਼ ਦੇ ਕੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਾਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਕਿਧਰੇ ਸਿਮਟ ਕੇ (ਲਯ ਕਰਕੇ) ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਦਾਤਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। (ਸ਼ੰਕਰ=ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਦਾਤਾ)।

੩. ਆਦਿ, ਜੋ ਸਮੇਂ ਦੇ ਆਦਿ ਅੰਤ ਤੋਂ ਸਦਾ ਪਰੇ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜੁਗਾਦਿ=ਜੋ ਕਾਲ ਦੇ ਆਰੰਭ ਤੇ ਅੰਤ ਦੇ ਵਿਚ ਸਦਾ ਹੋਵੇ।

੪. ਜਾਂ, ਅਸਿੱਖ=ਸਿੱਖੀ ਮਾਰਗ ਦੇ ਜੋ ਉਲਟੇ ਭਾਵ ਵੈਰੀ ਹਨ। ਅਗਲੀਆਂ ਤਿੰਨਾਂ ਤੁਕਾਂ ਵਿਚ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਓਹ ਅਸਿੱਖ ਜੋ ਦੁਸ਼ਟ ਹਨ ਤੇ ਮਲੇਛ ਹਨ ਤੇ ਲੜਨ ਨੂੰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ।

੫. (ਅ) (ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰੋ) ਉਪੱਦ੍ਰਵ ਉਠਾਉਣ ਵਾਲੇ ਜਿੰਨੇ ਦੁਸ਼ਟ ਹਨ (ਉਨ੍ਹਾਂ) ਸਾਰੇ ਮਲੇਛਾਂ ਦਾ ਮੈਂ ਰਣ ਵਿਚ ਘਾਤ ਕਰਾਂ।

ਜੋ ਅਸਿਧੁਜ ਤ੍ਵੈ ਸਰਣੀ ਪਰੈ॥
ਤਿਨ ਕੇ ਦੁਸਟ ਦੁਖਤ ਹ੍ਵੈ ਮਰੈ॥
ਪੁਰਖ ਜਵਨ ਪਗ ਪਰੇ ਤਿਹਾਰੇ॥
ਤਿਨਕੇ ਤੁਮ ਸੰਕਟ ਸਭ ਟਾਰੇ॥੨੩॥

ਹੇ ਅਸਧੁਜ! ਜੋ ਤੇਰੀ ਸ਼ਰਨ ਪੈਂਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਦੁਸ਼ਟ (ਵੈਰੀ) ਦੁਖੀ ਹੋ ਕੇ ਮਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜੋ ਪੁਰਖ ਤੁਹਾਡੀ ਚਰਨੀ ਪੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸੰਕਟ ਆਪ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹੋ[੧]॥੨੩॥

ਜੋ ਕਲ ਕੋ ਇਕ ਬਾਰ ਧਿਐ ਹੈਂ॥
ਤਾਂਕੇ ਕਾਲ ਨਿਕਟ ਨਹਿ ਐਹੈ॥
ਰੱਛਾ ਹੋਇ ਤਾਂਹਿ ਸਭ ਕਾਲਾ॥
ਦੁਸਟ ਅਰਿਸਟ ਟਰੇ ਤਤਕਾਲਾ॥੨੪॥

ਜੋ (ਆਪ) ਸ਼ਾਂਤ ਰੂਪ[੨] ਨੂੰ ਇਕ ਵੇਰ ਧਿਆਉਂਦੇ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨੇੜੇ ਕਾਲ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਉਸਦੀ ਰਖਜਾ ਸਦੀਵ ਕਾਲ (ਵਿਚ) ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਸਦੇ ਵੈਰੀ ਤੇ ਕਲੇਸ਼[੩] ਟਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਹੀ॥੨੪॥

ਕ੍ਰਿਪਾ ਦ੍ਰਿਸਟਿ ਤਨ ਜਾਂਹਿ ਨਿਹਰਿਹੋ॥
ਤਾਂਕੇ ਤਾਪ ਤਨਕ ਮਹਿ ਹਰਿ ਹੋ॥
ਰਿਧਿ ਸਿਧਿ ਘਰ ਮੋ ਸਭ ਹੋਈ॥
ਦੁਸਟ ਛਾਹਿ ਛ੍ਵੈ ਸਕੈ ਨ ਕੋਈ॥੨੫॥

ਕ੍ਰਿਪਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕਰਕੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਰਫ ਤੁਸੀਂ ਦੇਖਦੇ ਹੋ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸੰਤਾਪ ਪਲ ਵਿਚ ਦੂਰ ਕਰ ਦੇਂਦੇ ਹੋ। (ਉਹਨਾਂ ਦੇ) ਘਰ ਵਿਚ ਸਾਰੀਆਂ ਰਿਧੀਆਂ ਸਿਧੀਆਂ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਦੁਸ਼ਟ ਦੀ ਛਾਂ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਛੁਹ ਸਕਦੀ॥੨੫॥

ਏਕ ਬਾਰ ਜਿਨ ਤੁਮੈ ਸੰਭਾਰਾ॥
ਕਾਲ ਫਾਸ ਤੇ ਤਾਹਿ ਉਬਾਰਾ॥
ਜਿਨ ਨਰ ਨਾਮੁ ਤਿਹਾਰੋ ਕਹਾ॥
ਦਾਰਿਦ ਦੁਸਟ ਦੋਖ ਤੇ ਰਹਾ॥੨੬॥

ਇਕ ਵਾਰੀ ਜਿਸਨੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸੰਭਾਲਿਆ ਹੈ, ਕਾਲ ਦੀ ਫਾਹੀ ਤੋਂ (ਤੁਸਾਂ) ਉਸਨੂੰ ਉਬਾਰ (ਬਚਾ) ਲਿਆ ਹੈ। ਜਿਸ ਨਰ ਨੇ ਤੁਹਾਡਾ ਨਾਮ ਲਿਆ ਹੈ (ਉਹ) ਗਰੀਬੀ, ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਤੇ ਦੋਖੀਆਂ ਤੋਂ (ਬਚ) ਰਿਹਾ ਹੈ॥੨੬॥

ਖੜਗ ਕੇਤ ਮੈ ਸਰਣਿ ਤਿਹਾਰੀ॥
ਆਪ ਹਾਥ ਦੈ ਲੇਹੁ ਉਬਾਰੀ॥
ਸਰਬ ਠਉਰ ਮੋ ਹੋਹੁ ਸਹਾਈ॥
ਦੁਸਟ ਦੋਖ ਤੇ ਲੇਹੁ ਬਚਾਈ॥੨੭॥

ਹੇ ਖੜਗਕੇਤ! ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਸ਼ਰਨ ਹਾਂ, ਆਪ ਹੱਥ ਦੇਕੇ (ਮੈਨੂੰ) ਉਬਾਰ (ਬਚਾ) ਲਵੋ। ਸਭ ਥਾਵਾਂ ਵਿਖੇ (ਮੇਰੇ) ਮਦਦਗਾਰ ਹੋਵੋ। ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਤੇ ਦੋਖੀਆਂ ਤੋਂ ਬਚਾ ਲਵੋ॥੨੭॥

ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰੀ ਹਮ ਪਰ ਜਗ ਮਾਤਾ॥
ਗ੍ਰੰਥ ਕਰਾ ਪੂਰਣ ਸੁਭ ਰਾਤਾ॥

ਕ੍ਰਿਪਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਸਾਡੇ ਉਤੇ (ਤੂੰ) ਹੇ ਜਗਤ ਦੇ ਮਾਤਾ[੪] ਜੀ! ਗ੍ਰੰਥ ਕੀਤਾ ਹੈ ਪੂਰਨ ਅੱਛੀ ਰੀਤਿ ਨਾਲ। (ਓਹ ਮਾਤਾ)

---

੧. ਜਾਂ ਤੁਸਾਂ ਨੇ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿਤੇ ਹਨ, (ਇਹ ਸਦਾ ਤੋਂ ਆਪ ਦਾ ਬਿਰਦ ਹੈ)।

੨. ਕਲ=ਸੁੰਦਰ, ਮਧੁਰ, ਸ਼ਾਂਤਿ। ਅਕਲ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਬੀ 'ਕਲ' ਖਜਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

੩. ਅਰਿਸ਼੍ਰ=ਕਲੇਸ਼, ਪੀੜਾ, ਬਿਪਤਾ, (ਜੋਤਸ਼ ਵਿਚ ਅਰਿਸ਼੍ਰ=) ਦੁਸ਼ਟ ਗ੍ਰੈਹਾਂ ਦਾ ਯੋਗ, ਜਿਸਦਾ ਫਲ ਦੁੱਖ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

੪. ਸ੍ਰੀ ਜਾਪੁ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਚ ਜੈਸੇ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਜੀ ਨੂੰ 'ਨਮੋ ਲੋਕ ਮਾਤਾ' ਕਿਹਾ ਹੈ ਤੈਸੇ ਹੀ ਇਥੇ 'ਜਗ ਮਾਤਾ' ਕਿਹਾ ਹੈ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਵਿਚ ਲਿੰਗ ਭੇਦ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਸਨੂੰ ਮਾਤਾ, ਪਿਤਾ ਸਾਰੇ ਲਿੰਗਾਂ ਵਿਚ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਇਕੋ ਛੰਦ ਨੰ: ੨੮ ਵਿਚ 'ਜਗ ਮਾਤਾ' ਇਸਤ੍ਰੀ ਲਿੰਗ ਕਹਿਕੇ ਦੂਜੀਆਂ ਦੋ ਸਤਰਾਂ ਵਿਚ 'ਹਰਤਾ' ਤੇ 'ਕਰਤਾ' ਪੁਲਿੰਗ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਉਸੇ ਮਾਤਾ ਲਈ ਵਰਤ ਰਹੇ ਹਨ।

ਕਿਲਵਿਖ ਸਕਲ ਦੇਹ ਕੋ ਹਰਤਾ॥
ਦੁਸਟ ਦੋਖਿਯਨ ਕੋ ਛੈ ਕਰਤਾ॥੨੮॥

ਸ੍ਰੀ ਅਸਿਧੁਜ ਜਬ ਭਏ ਦਯਾਲਾ॥
ਪੂਰਨ ਕਰਾ ਗ੍ਰੰਥ ਤਤਕਾਲਾ॥
ਮਨ ਬਾਂਛਤ ਫਲ ਪਾਵੈ ਸੋਈ॥
ਦੂਖ ਨ ਤਿਸੈ ਬਿਆਪਤ ਕੋਈ॥੨੯॥

ਅੜਿੱਲ॥

ਸੁਨੈ ਗੁੰਗ ਜੋ ਯਾਹਿ ਸੁ ਰਸਨਾ ਪਾਵਈ॥
ਸੁਨੈ ਮੂੜ ਚਿਤਿ ਲਾਇ ਚਤੁਰਤਾ ਆਵਈ॥
ਦੂਖ ਦਰਦ ਭੌ ਨਿਕਟ ਨ ਤਿਨ ਨਰ ਕੇ ਰਹੈ॥ ਹੋ ਜੋ ਯਾਂਕੀ ਏਕ ਬਾਰ ਚੌਪਈ ਕੋ ਕਹੈ॥ ੩੦॥

ਸੰਮਤ ਸੱਤ੍ਰਹਿ ਸਹਸ ਭਣਿੱਜੈ॥
ਅਰਧ ਸਹਸ ਫੁਨਿ ਤੀਨ ਕਹਿੱਜੈ॥
ਭਾਦ੍ਰਵ ਸੁਦੀ ਅਸਟਮੀ ਰਵਿਵਾਰਾ॥
ਤੀਰ ਸਤੱਦ੍ਰਵ ਗ੍ਰੰਥ ਸੁਧਾਰਾ॥੩੧॥

ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਚਰਿਤ੍ਰੋ ਪਖ੍ਯਾਨੇ ਤ੍ਰਿਯਾ ਚਰਿਤ੍ਰੇ ਮੰਤ੍ਰੀ ਭੂਪ ਸੰਬਾਦੇ ਚਾਰ ਸੈ ਚਾਰ ਚਰਿਤ੍ਰ ਸਮਾਪਤ ਮਸਤੁ ਸੁਭ ਮਸਤ॥੧॥

ਦੋਹਰਾ॥

ਦਾਸ ਜਾਨ ਕਰਿ ਦਾਸ ਪਰਿ ਕੀਜੈ ਕ੍ਰਿਪਾ ਅਪਾਰਿ॥ ਆਪਿ ਹਾਥਿ ਦੈ ਰਾਖ ਮੁਹਿ ਮਨ ਕ੍ਰਮ ਬਚਨ ਬਿਚਾਰੁ॥੧॥

ਦੇਹਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪਾਪ[1] ਹਰਨੇ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਦੋਖੀਆਂ ਨੂੰ ਛੈ (ਨਾਸ਼) ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ ਹੈ॥੨੮॥

ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਜਦ ਦਿਆਲ ਹੋਏ, ਪੂਰਨ ਕੀਤਾ ਗ੍ਰੰਥ ਉਸੇ ਵੇਲੇ। (ਜਿਸ ਪਰ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਿਆਲ ਹੋਵੇ) ਉਹੋ ਮਨ ਮੰਗੇ ਫਲ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਉਸੇ ਨੂੰ ਕੋਈ ਦੁਖ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ[2]॥੨੯॥

ਅੜਿਲ[3]। ਜੋ ਗੁੰਗਾ ਇਸਨੂੰ ਸੁਣੇਗਾ ਉਹ ਜੀਭ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੇਗਾ, ਮੂੜ੍ਹ ਚਿਤ ਲਾਕੇ ਸੁਣੇਗਾ ਤਾਂ (ਉਸ ਨੂੰ) ਚਤੁਰਤਾ ਆ ਜਾਵੇਗੀ। ਹਾਂ ਜੀਓ! ਦੁਖ, ਦਰਦ ਤੇ ਭੌ ਉਹਨਾਂ ਪੁਰਖਾਂ ਦੇ ਨੇੜੇ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗਾ, ਹੇ! ਜੋ ਕੋਈ ਇਸ ਚੌਪਈ ਨੂੰ ਇਕ ਵਾਰ ਉਚਾਰੇਗਾ[4]॥੩੦॥

ਸੰਮਤ ਸਤਾਰਾਂ ਸੌ ਕਹੀਏ, ਅੱਧਾ ਸੌ ਤੇ ਤਿੰਨ ਫੇਰ ਕਹੀਏ (੧੭੫੩)। ਭਾਦਰੋਂ ਸੁਦੀ ਅਸ਼ਟਮੀ (ਥਿੱਤ) ਐਤਵਾਰ, ਸਤਲੁਜ (ਨਦੀ) ਦੇ ਕੰਢੇ ਤੇ (ਇਹ) ਗ੍ਰੰਥ ਸੰਵਾਰਿਆ[5]॥੩੧॥

ਇਤਿ 'ਸ੍ਰੀ ਚਰਿੱਤ੍ਰ ਉਪਾਖਜਾਨ' (ਜੋ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਦੇ ਚਰਿੱਤ੍ਰਾਂ ਦੇ ਵਿਖੇ ਹੈ, ਰਾਜਾ ਤੇ ਵਜ਼ੀਰ ਦਾ ਸੰਬਾਦ ਹੈ, ੪੦੪ ਵਾਂ[6] ਚਰਿਤ੍ਰ ਸਮਾਪਤ ਹੋਇਆ, ਸ਼ੁਭ ਹੋਵੇ[7]! ॥੧॥

ਦੋਹਰਾ

ਦਾਸ ਜਾਣਕੇ ਦਾਸ ਪਰ ਬਹੁਤ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰੋ, ਆਪ ਹੱਥ ਦੇਕੇ ਮੇਰੀ ਰੱਛਾ ਕਰੋ, (ਮੇਰਾ ਏਹੀ) ਬਿਚਾਰ (ਹੈ) ਕਿ ਮਨ ਬਚ ਕਰਮ ਕਰਕੇ (ਆਪ ਦਾ ਰਹਾਂ)॥੧॥

੧. ਵਡੇ ਪਾਪ ਜੋ ਚਾਰ ਹਨ। ਯਥਾ-ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਯਾ ਬ੍ਰਹਮ ਵੇਤਾ ਦਾ ਮਾਰਨਾ, ਸੋਨਾ ਚੁਰਾਉਣਾ, ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਣਾ ਤੇ ਗੁਰ ਇਸਤ੍ਰੀ ਗਮਨ। (੨) ਬ੍ਰਾਹਮਣ, ਕੈਲੀ ਘਾਤ, ਕੰਞਕਾ, ਅਨਚਾਰੀ ਕਾ ਧਾਨ।
੨. 'ਇਸ ਚੌਪਈ ਦੇ ਉਚਾਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਮਨ ਬਾਂਛਤ ਫਲ ਮਿਲਣਗੇ ਤੇ ਦੁਖ ਨਹੀਂ ਲਗੇਗਾ' ਬੀ ਭਾਵ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।
੩. ਇਕ ਛੰਦ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ, ਚਾਰ ਚਰਣ, ੨੧ ਮਾਤ੍ਰਾਂ ਹਰੇਕ ਚਰਣ ਵਿਚ, ਅੰਤ ਗੁਰੂ ਲਘੂ ਗੁਰੂ। ਅੰਤਲੇ ਪਦ ਦੇ ਮੁੱਢ ਵਿਚ ਕੋਈ ਪਦ ਸੰਬੋਧਨ ਦਾ।
੪. ਅਥਵਾ ਹੇ ਭਾਈ ਜੋ ਇਸ ਚੌਪਈ ਦੀ ਏਕ ਵਾਰ ਉਚਾਰਨਾ ਕਰੇ।
੫. ਭਾਵ, ਸਮਾਪਤ ਕੀਤਾ। ੬. '੪੦੫' ਬੀ ਕਿਤੇ ਪਾਠ ਹੈ। ੭. ਸਮਾਪਤੰ ਅਸਤੁ ਸ਼ੁੱਭੰ ਅਸਤੁ' ਬੀ ਕਿਤੇ ਪਾਠ ਹੈ।

ਚੌਪਈ॥

ਮੈ ਨ ਗਨੇਸਹਿ ਪ੍ਰਿਥਮ ਮਨਾਊਂ॥ ਕਿਸਨ ਬਿਸਨ ਕਬਹੂੰ ਨ ਧਿਆਊਂ॥
ਕਾਨ ਸੁਨੇ ਪਹਿਚਾਨ ਨ ਤਿਨਸੋ॥
ਲਿਵ ਲਾਗੀ ਮੋਰੀ ਪਗ ਇਨਸੋ॥੧॥

ਚੌਪਈ॥ (ਇਸ਼ਟ ਭਾਵਨਾ) (ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਆਪਣੇ ਕਾਰਜਾਂ ਦੇ ਆਦਿ ਵਿਚ) ਮੈਂ ਗਨੇਸ਼ ਨੂੰ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮਨਾਉਂਦਾ, ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਤੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਨੂੰ (ਬੀ) ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਧਿਆਉਂਦਾ। (ਇਹ ਸਾਰੇ ਮੈਂ) ਕੰਨੀਂ ਤਾਂ ਸੁਣੇ ਹਨ, ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ (ਮੇਰੀ) ਪਛਾਣ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮੇਰੀ ਲਿਵ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ (ਆਪਦੇ) ਚਰਨਾਂ ਨਾਲ ਲੱਗ ਰਹੀ ਹੈ॥੧॥

ਮਹਾਂਕਾਲ ਰਖਵਾਰੁ ਹਮਾਰੋ॥
ਮਹਾਂ ਲੋਹ ਮੈਂ ਕਿੰਕਰ ਥਾਰੋ॥
ਅਪਨਾ ਜਾਨ ਕਰੋ ਰਖਵਾਰ॥
ਬਾਹਿ ਗਹੇ ਕੀ ਲਾਜ ਬਿਚਾਰ॥੨॥

(ਬੇਨਤੀ) ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ[1] ਸਾਡਾ ਰਾਖਾ ਹੈ। ਹੇ ਮਹਾਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਾਨ[2]! ਮੈਂ ਆਪ ਦਾ ਦਾਸ ਹਾਂ, ਆਪਣਾ ਜਾਣ ਕੇ (ਮੇਰੀ) ਰਖਵਾਲੀ ਕਰੋ, ਬਾਂਹ ਫੜੀ ਦੀ ਲੱਜਜਾ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰੋ॥੨॥

ਅਪਨਾ ਜਾਨ ਮੁਝੈ ਪ੍ਰਤਿਪਰੀਐ॥
ਚੁਨਿ ਚੁਨਿ ਸਤ੍ਰ ਹਮਾਰੇ ਮਰੀਐ॥
ਦੇਗ ਤੇਗ ਜਗ ਮੈ ਦੋਊ ਚਲੈ॥
ਰਾਖ ਆਪ ਮੁਹਿ ਅਉਰ ਨ ਦਲੈ॥੩॥

ਆਪਣਾ ਜਾਣ ਕੇ ਮੇਰੀ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲਾ ਕਰੀਏ। ਚੁਣ ਚੁਣ ਕੇ ਸਾਡੇ ਵੈਰੀ ਮਾਰੀਏ।

ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਦੇਗ (ਲੰਗਰ) ਤੇ ਤੇਗ (ਤਲਵਾਰ ਅਰਥਾਤ ਰਾਜਸੀ ਤਾਕਤ) ਦੋਵੇਂ ਚੱਲਣ। ਆਪ ਮੇਰੀ ਰਖਜਾ ਕਰੋ, (ਮੈਨੂੰ) ਹੋਰ ਨਾ (ਕੋਈ) ਦਲੇ॥੩॥

ਤੁਮ ਮਮ ਕਰਹੁ ਸਦਾ ਪ੍ਰਤਿਪਾਰਾ॥
ਤੁਮ ਸਾਹਿਬ ਮੈ ਦਾਸ ਤਿਹਾਰਾ॥
ਜਾਨ ਆਪਨਾ ਮੁਝੈ ਨਿਵਾਜ॥
ਆਪ ਕਰੋ ਹਮਰੇ ਸਭ ਕਾਜ॥੪॥

ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੀ ਸਦਾ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲਾ ਕਰੋ। ਤੁਸੀਂ ਮਾਲਕ ਹੋ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡਾ ਦਾਸ ਹਾਂ। ਆਪਣਾ ਜਾਣ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਵਡਿਆਓ, (ਤੇ) ਆਪ ਸਾਡੇ ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਕਰੋ॥੪॥

ਤੁਮ ਹੋ ਸਭ ਰਾਜਨ ਕੇ ਰਾਜਾ॥
ਆਪੇ ਆਪ ਗਰੀਬ ਨਿਵਾਜਾ॥
ਦਾਸ ਜਾਨ ਕਰ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਹੁ ਮੁਹਿ॥
ਹਾਰ ਪਰਾ ਮੈਂ ਆਨਿ ਦੁਆਰ ਤੁਹਿ॥੫॥

ਤੁਸੀਂ ਸਭ ਰਾਜਿਆਂ ਦੇ ਰਾਜਾ ਹੋ, ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੀ ਗਰੀਬ ਨਿਵਾਜ ਹੋ, ਦਾਸ ਜਾਣ ਕੇ ਮੇਰੇ (ਉਤੇ) ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰੋ। ਹਾਰ ਕੇ ਮੈਂ ਆਪਦੇ ਦੁਆਰੇ ਆ ਪਿਆ ਹਾਂ॥੫॥

ਅਪਨਾ ਜਾਨ ਕਰੋ ਪ੍ਰਤਿਪਾਰਾ॥
ਤੁਮ ਸਾਹਿਬ ਮੈਂ ਕਿੰਕਰ ਥਾਰਾ॥
ਦਾਸ ਜਾਨ ਦੈ ਹਾਥ ਉਬਾਰੋ॥
ਹਮਰੇ ਸਬ ਬੈਰੀਅਨ ਸੰਘਾਰੋ॥੬॥

ਆਪਣਾ ਜਾਣ ਕੇ (ਮੇਰੀ) ਪ੍ਰਤਿਪਾਲਾ ਕਰੋ, ਤੁਸੀਂ ਮਾਲਕ ਹੋ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਡਾ ਦਾਸ ਹਾਂ, ਦਾਸ ਜਾਣ ਕੇ (ਤੇ) ਹੱਥ ਦੇ ਕੇ (ਮੈਨੂੰ) ਉਬਾਰੋ ਸਾਡੇ ਸਾਰੇ ਵੈਰੀਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰੋ॥੬॥

੧. ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ। ਮਹਾ ਕਾਲ=ਕਾਲ ਆਦਿਕਾਂ ਤੋਂ ਬੀ ਬੜਾ ਜੋ ਸਭ ਦਾ ਕਾਲ ਹੈ ਪਰ ਆਪ ਅਕਾਲ ਹੈ। ਕਾਲ ਦਾ ਵੀ ਅੰਤ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ। ਹਿੰਦੀ ਵਿਚ ਮਹਾਂ ਕਾਲ ਦੇ ਕਈ ਅਰਥ ਹਨ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਰਥ ਹੈ ਸਭ ਦਾ ਕਾਲ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ।

੨. ਮਹਾਂ ਲੋਹ ਤੋਂ ਮੁਰਾਦ ਬੜੇ ਬਲਵਾਨ ਯਾ ਬੜੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਵਾਨ ਦੀ ਹੈ। 'ਮਹਾਨ ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਰੂਪ' ਬੀ ਅਰਥ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਪ੍ਰਿਥਮ ਧਰੋਂ ਭਗਵਤ ਕੋ ਧਿਆਨਾ॥
ਬਹੁਰ ਕਰੋ ਕਬਿਤਾ ਬਿਧਿ ਨਾਨਾ॥
ਕ੍ਰਿਸਨ ਜਥਾ ਮਤਿ ਚਰਿਤ੍ਰ ਉਚਾਰੋ॥
ਚੂਕ ਹੋਇ ਕਬਿ ਲੇਹੁ ਸੁਧਾਰੋ॥੭॥

ਕਬਿ ਬਾਚ॥ਦੋਹਰਾ॥

ਜੋ ਨਿਜ ਪ੍ਰਭੁ ਮੋ ਸੋਂ ਕਹਾ ਸੋ ਕਹਿਹੋਂ ਜਗ ਮਾਹਿ॥ ਜੋ ਤਿਹ ਪ੍ਰਭ ਕੋ ਧਿਆਇ ਹੈਂ ਅੰਤ ਸੁਰਗ ਕੋ ਜਾਹਿਂ॥੧॥

ਦੋਹਰਾ॥

ਹਰਿ ਹਰਿ ਜਨ ਦੁਇ ਏਕ ਹੈ ਬਿਬ ਬਿਚਾਰ ਕਛੁ ਨਾਹਿ॥ ਜਲ ਤੇ ਉਪਜ ਤਰੰਗ ਜਿਉ ਜਲਹੀ ਬਿਖੇ ਸਮਾਹਿ॥੨॥

ਦੋਹਰਾ॥

ਜਬ ਆਇਸੁ ਪ੍ਰਭ ਕੋ ਭਯੋ ਜਨਮੁ ਧਰਾ ਜਗਿ ਆਇ॥ ਅਬ ਮੈ ਕਥਾ ਸੰਛੇਪਤੇ ਸਭਹੂੰ ਕਹਤ ਸੁਨਾਇ॥੩॥

ਕਬਿ ਬਾਚੁ॥ਦੋਹਰਾ॥

ਠਾਢ ਭਯੋ ਮੈ ਜੋਰ ਕਰ ਬਚਨ ਕਹਾ ਸਿਰ ਨਜਾਇ॥ ਪੰਥ ਚਲੈ ਤਬ ਜਗਤ ਮੈ ਜਬ ਤੁਮ ਕਰੋ ਸਹਾਇ॥੪॥

ਦੋਹਰਾ॥

ਜੇ ਜੇ ਤੁਮਰੇ ਧਿਆਨ ਕੋ ਨਿਤ ਉਠ ਧਿਐਹੈਂ ਸੰਤ॥ ਅੰਤ ਲਹੈਂਗੇ ਮੁਕਤਿ ਫਲ ਪਾਵਹਿੰਗੇ ਭਗਵੰਤ॥੫॥

ਦੋਹਰਾ॥

ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਕੀ ਦੇਹ ਮੋ ਕੋਟਕ

ਪਹਿਲੋਂ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦਾ ਧਿਆਨ ਧਰਦਾ ਹਾਂ, ਫੇਰ ਨਾਨਾ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਯਥਾ ਬੁਧਿ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦਾ ਚਰਿੱਤ੍ਰ ਉਚਾਰਦਾ ਹਾਂ, ਭੁੱਲ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਕਵੀ ਜਨੋ ਸੁਧਾਰ ਲੈਣੀ॥੭॥

ਕਵਿ ਵਾਚ[1]॥ਦੋਹਰਾ॥

ਜੋ ਆਪ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਕਿਹਾ ਹੈ ਸੋ ਜਗਤ ਵਿਚ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ (ਕਿ) ਜੋ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਧਿਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਅੰਤ ਸੁਰਗ ਨੂੰ ਜਾਣਗੇ॥੧॥

ਦੋਹਰਾ॥

ਹਰਿ ਤੇ ਹਰਿ ਦਾ ਜਨ ਦੋਵੇਂ ਇਕ ਹਨ, ਦੂਜੀ ਵਿਚਾਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜਲ ਤੇ ਉਪਜੇ ਤ੍ਰੰਗ[2] ਜਿੱਕੁਰ ਜਲ ਵਿਚ ਹੀ ਸਮਾ ਜਾਂਦੇ ਹਨ॥੨॥

ਦੋਹਰਾ॥

(ਕਲਗੀਧਰ ਜੀ ਦਾ ਅਵਤਾਰ)

ਜਦ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਆਗਿਆ ਹੋਈ (ਤਦ ਮੈਂ) ਜਗਤ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਜਨਮ ਧਾਰ ਲੀਤਾ। ਹੁਣ ਮੈਂ ਕਥਾ ਨੂੰ ਸੰਖੇਪ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਤੇ ਸਭ ਨੂੰ ਸੁਣਾ ਕੇ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ॥੩॥

ਕਬਿ ਬਾਚੁ॥ਦੋਹਰਾ॥

ਖੜਾ ਹੋ ਗਿਆ ਮੈਂ ਹੱਥ ਜੋੜਕੇ (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਅੱਗੇ, ਤੇ) ਸਿਰ ਨਿਵਾ ਕੇ ਬਚਨ ਕਿਹਾ, ਕਿ ਪੰਥ ਤਦ ਜਗਤ ਵਿਚ ਚਲਦਾ ਹੈ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰੋ[3]॥੪॥

ਦੋਹਰਾ॥

ਜੋ ਜੋ ਸੰਤ ਨਿੱਤ ਉੱਠ ਕੇ ਤੇਰੇ ਧਿਆਨ ਨੂੰ ਧਿਆਉਂਦੇ ਹਨ (ਓਹ) ਅੰਤ ਨੂੰ ਮੁਕਤਿ ਦਾ ਫਲ ਪਾਉਣਗੇ (ਤੇ) ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣਗੇ॥੫॥

ਦੋਹਰਾ॥

ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਦੇਹ ਵਿਚ ਕ੍ਰੋੜਾਂ

---

੧. ਕਵੀ ਦਾ ਕਿਹਾ ਹੋਇਆ ਦੋਹਿਰਾ।
੨. ਲਹਿਰਾਂ।
੩. ਜਦੋਂ ਕਰਤਾਰ ਦਾ ਹੁਕਮ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਇਹ ਹੋਇਆ:- "ਮੈਂ ਅਪਨਾ ਸੁਤ ਤੋਹਿ ਨਿਵਾਜਾ॥ ਪੰਥ ਪ੍ਰਚੁਰ ਕਰਬੇ ਕਹੁ ਸਾਜਾ॥" ਤਦ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਖੜੇ ਹੋ ਕੇ ਸਿਰ ਨਿਵਾ ਕੇ ਇਹ ਬਚਨ ਕੀਤਾ।

ਬਿਸਨ ਮਹੇਸ॥ ਕੋਟ ਇੰਦ੍ਰ ਬ੍ਰਹਮਾ ਕਿਤੇ ਰਵਿ ਸਸਿ ਕੋਟ ਜਲੇਸ॥੬॥

ਦੋਹਰਾ॥

ਰਾਮ ਕਥਾ ਜੁਗ ਜੁਗ ਅਟਲ ਸਭਕੋ ਭਾਖਤ ਨੇਤ॥ ਸੁਰਗ ਬਾਸ ਰਘੁਬਰ ਕਰਾ ਸਗਰੀ ਪੁਰੀ ਸਮੇਤ॥੭॥

॥ਚੌਪਈ॥

ਜੋ ਇਹ ਕਥਾ ਸੁਨੈ ਅਰ ਗਾਵੈ॥
ਦੂਖ ਪਾਪ ਤਿਹ ਨਿਕਟ ਨ ਆਵੈ॥
ਬਿਸਨ ਭਗਤਿ ਕੀਏ ਫਲ ਹੋਈ॥
ਆਧਿ ਬਜਾਧਿ ਛ੍ਵੈ ਸਕੈ ਨ ਕੋਈ॥੮॥
ਸੰਮਤ ਸਤਰਾ ਸਹਸ ਪਚਾਵਨ॥
ਹਾੜ ਵਦੀ ਪ੍ਰਿਥਮੈ ਸੁਖਦਾਵਨ॥
ਤਵ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਕਰ ਗ੍ਰੰਥ ਸੁਧਾਰਾ॥
ਭੂਲ ਪਰੀ ਲਹੁ ਲੇਹੁ ਸੁਧਾਰਾ॥੯॥

॥ਦੋਹਰਾ॥

ਨੇਤ੍ਰ ਤੁੰਗ ਕੇ ਚਰਨ ਤਰ ਸਤੱਦ੍ਰਵ ਤੀਰ ਤਰੰਗ॥ ਸ੍ਰੀ ਭਗਵਤ ਪੂਰਨ ਕੀਯੋ ਰਘੁਬਰ ਕਥਾ ਪ੍ਰਸੰਗ॥੧੦॥
ਸਾਧ ਅਸਾਧ ਜਾਨੋ ਨਹੀਂ ਬਾਦ ਸੁਬਾਦ ਬਿਬਾਦ॥ ਗ੍ਰੰਥ ਸਕਲ ਪੂਰਣ ਕੀਯੋ ਭਗਵਤ ਕ੍ਰਿਪਾ ਪ੍ਰਸਾਦਿ॥੧੧॥

ਹੀ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਤੇ ਸ਼ਿਵ ਹਨ, ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਇੰਦ੍ਰ ਤੇ ਕਿੰਨੇ, ਹੀ ਬ੍ਰਹਮਾ, ਸੂਰਜ, ਚੰਦ ਤੇ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਵਰੁਣ (ਹਨ)॥੬॥

ਦੋਹਰਾ॥

(ਰਾਮ ਕਥਾ) ਰਾਮ ਦੀ ਕਥਾ ਜੁਗੋ ਜੁਗ ਅਟੱਲ ਹੈ[1] ਤੇ ਸਭ ਕੋਈ ਨਿਤ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਕਿ:- ਸਾਰੀ ਪੁਰੀ ਸਮੇਤ ਰਾਮ ਨੇ ਸੁਰਗ ਵਿਚ ਵਾਸਾ ਕੀਤਾ॥੭॥

ਚੌਪਈ॥

ਜੋ ਇਹ ਕਥਾ ਸੁਣੇ ਤੇ ਗਾਵੇ, ਦੁੱਖ ਤੇ ਪਾਪ ਉਸ ਦੇ ਨੇੜੇ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ। ਵਿਸ਼ਨ ਦੀ ਭਗਤੀ ਕੀਤੀ ਦਾ (ਇਸਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਤੇ) ਫਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਆਧਿ ਬਿਆਧਿ ਕੋਈ ਉਸ ਨੂੰ ਛੋਹ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ॥੮॥

ਸਤਾਰਾਂ ਸੌ ਪਚਵੰਜਾ ਸੰਮਤ (੧੭੫੫) ਹਾੜ ਵਦੀ ਦੀ ਪਹਿਲੀ (ਤਿੱਥ) ਸੁਖ ਦੇਣੇ ਵਾਲੀ ਨੂੰ ਤੇਰੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ ਗ੍ਰੰਥ ਸੁਧਾਰਿਆ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਭੁੱਲ ਪਈ ਲੱਭੋ ਸੁਧਾਰ ਲਵੋ॥੯॥

ਦੋਹਰਾ॥

ਨੇਤਰ ਤੁੰਗ[2] ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਹੇਠ ਸਤਲੁਜ ਨਦੀ ਦੇ ਤਰੰਗਾਂ ਕਿਨਾਰੇ, ਰਾਮ ਚੰਦ ਦੀ ਕਥਾ ਦਾ ਪ੍ਰਸੰਗ ਪੂਰਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਸ੍ਰੀ ਭਗਵਾਨ (ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ)[3]॥੧੦॥

ਸਾਧ ਤੇ ਅਸਾਧ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ, ਚਰਚਾ, ਬਹਸ ਯਾ ਵਿਤੰਡੇ ਵਾਦ ਨਾਲ (ਮੈਨੂੰ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਤਾਂ) ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਰਾ ਪੂਰਨ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ (ਤੇ) ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਨਾਲ[4]॥੧੧॥

---

੧. ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਜੀ ਤ੍ਰੇਤੇ ਵਿਚ ਹੋਏ, ਤ੍ਰੇਤਾ, ਦੁਆਪੁਰ, ਕਲਜੁਗ ਤਿੰਨਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਕਥਾ ਹੁੰਦੀ ਹੀ ਆਈ ਹੈ।

੨. ਨੈਣਾਂ ਪਹਾੜ। ਨੈਣਾਂ ਦੇਵੀ ਦੇ ਟਿੱਲੇ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

੩. ਆਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਨੈਣਾਂ ਦੇਵੀ ਦੇ ਟਿੱਲੇ ਦੇ ਤਲੇ ਜਿਥੇ ਸਤਲੁਜ ਨਦੀ ਵਹਿੰਦੀ ਹੈ ਉਥੇ ਗ੍ਰੰਥ ਸਮਾਪਤ ਕੀਤਾ।

੪. ਭਾਵ- ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਰਾਮ ਚੰਦ੍ਰ ਯਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹਾਲ ਰਾਮਾਂਵਤਾਰ ਹੈ, ਮੈਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਧੂ ਹੋਣ ਵਿਚ ਯਾ ਅਸਾਧੂ ਹੋਣ ਨਾਲ ਕੋਈ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਨਹੀਂ, ਮੈਂ ਕੇਵਲ ਰਾਮਾਯਣ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਦਾ ਤਰਜੁਮਾ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਇਸ ਵਿਚ ਆਈ ਕਿਸੇ ਦੀ ਭਲਾਈ ਬੁਰਾਈ, ਸੱਤ ਅਸੱਤ ਦਾ ਮੈਂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਨਹੀਂ। ਨਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਾਕਿਆਂ ਪਰ ਜੋ ਬਹਿਸਾਂ ਝਗੜੇ ਹਨ ਓਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਕੋਈ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਹੈ। (ਐਸੇ ਗ੍ਰੰਥ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕੇਵਲ ਖਾਲਸੇ ਨੂੰ ਬੀਰ ਰਸ ਸਿਖਾਲਣੇ ਲਈ ਉਲਥਾ ਕੀਤੇ ਯਾ ਕਰਵਾਏ ਸਨ। ਯਥਾ- "ਅਵਰ ਬਾਸਨਾ ਨਾਂਹਿ ਪ੍ਰਭੁ ਧਰਮ ਜੁੱਧ ਕੇ ਚਾਇ।" ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਇਸ਼ਟ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਸਭ ਅਵਤਾਰਾਂ ☞

॥ਸਵੈਯਾ॥

ਪਾਇ ਗਹੇ ਜਬ ਤੇ ਤੁਮਰੇ ਤਬ ਤੇ ਕੋਊ ਆਂਖ ਤਰੇ ਨਹੀ ਆਨਜੋ॥ ਰਾਮ ਰਹੀਮ ਪੁਰਾਨ ਕੁਰਾਨ ਅਨੇਕ ਕਹੈਂ ਮਤ ਏਕ ਨ ਮਾਨਜੋ॥ ਸਿੰਮ੍ਰਿਤ ਸਾਸਤ੍ਰ ਬੇਦ ਸਭੈ ਬਹੁ ਭੇਦ ਕਹੈਂ ਹਮ ਏਕ ਨ ਜਾਨਜੋ॥ ਸ੍ਰੀ ਅਸਿਪਾਨ ਕ੍ਰਿਪਾ ਤੁਮਰੀ ਕਰਿ ਮੈ ਨ ਕਹਜੋ ਸਭ ਤੋਹਿ ਬਖਾਨਜੋ॥੧੨॥

ਸਵੈਯਾ॥

(ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਆਪਣਾ ਇਸ਼ਟ) ਜਦ ਦੇ (ਅਸਾਂ) ਤੇਰੇ ਚਰਣ ਫੜੇ ਹਨ (ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ) ਤਦ ਤੋਂ (ਅਸਾਂ) ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਅੱਖ ਹੇਠ ਨਹੀਂ ਆਂਦਾ। ਰਾਮ, ਮੁਹੰਮਦ[1], ਪੁਰਾਨ ਕੁਰਾਨ ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਕਹੀਦੇ ਹਨ ਮਤ, (ਪਰ ਅਸਾਂ) ਇਕ ਬੀ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆਂ। ਸਿੰਮ੍ਰਤੀਆਂ, ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ, ਸਾਰੇ ਬੇਦ (ਤੇ) ਬਹੁਤ ਭੇਦ ਕਹੀਦੇ ਹਨ (ਉਹਨਾਂ ਦੇ), ਅਸੀਂ ਇਕ ਨੂੰ ਬੀ ਨਹੀਂ ਜਾਣਿਆਂ (ਮੰਨਿਆਂ) ਹੈ[2]। ਹੇ ਖੜਗ ਧਾਰੀ (ਇਹ) ਤੁਹਾਡੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ ਹੈ, ਮੈਂ (ਕੁਛ) ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ, ਸਭ ਤੁਸਾਂ ਹੀ ਵਖਿਆਨ ਕੀਤਾ ਹੈ॥੧੨॥

ਦੋਹਰਾ॥

ਸਗਲ ਦੁਆਰ ਕਉ ਛਾਡਿਕੈ ਗਹਿਓ ਤੁਹਾਰੋ ਦੁਆਰ॥ ਬਾਹਿ ਗਹੇ ਕੀ ਲਾਜ ਅਸ ਗੋਬਿੰਦ ਦਾਸ ਤੁਹਾਰ॥੧੩॥

ਦੋਹਰਾ

ਸਭ ਦੁਆਰਿਆਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ (ਮੈਂ) ਆਪ ਦਾ ਦੁਆਰਾ ਫੜਿਆ ਹੈ। ਬਾਂਹ ਫੜੀ ਦੀ ਲਾਜ ਹੈ (ਆਪ ਨੂੰ), ਗੋਬਿੰਦ (ਸਿੰਘ) ਆਪ ਦਾ ਦਾਸ ਹੈ॥੧੩॥

ਸੂਚਨਾ

ਚਲ ਰਹੀ ਪ੍ਰਥਾ ਅਨੁਸਾਰ ਰਹਰਾਸਿ ਵਿਚ ਇਥੇ ਅਨੰਦ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਕੇਵਲ ਪੰਜ ਪਹਿਲੀਆਂ ਤੇ ਇਕ ਅੰਤਲੀ ਪਉੜੀ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸੇ ਪੋਥੀ ਵਿਚ ਪਿਛੇ ਪੂਰਾ ਅਨੰਦ ਸਾਹਿਬ ਆ ਗਿਆ ਹੈ।

---

੧. ਅ: ਰਹੀਮ=ਰਹਿਮ ਕਰਨ ਵਾਲਾ। ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਪਦ ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਵਾਸਤੇ ਅਕਸਰ ਵਰਤਿਆ ਹੈ। ਸ਼ੈਕਸਪੀਰੀਅਨ ਕੋਸ਼ ਨੇ ਬੀ 'ਰਹੀਮ' ਖ਼ੁਦਾ ਤੇ ਮੁਹੰਮਦ ਦੁਹਾਂ ਦਾ ਵਾਚਕ ਲਿਖਿਆ ਹੈ।

੨. ਐਉਂ ਬੀ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ:- ਪੁਰਾਨ ਤੇ ਕੁਰਾਨ, ਰਾਮ ਤੇ ਰਹੀਮ ਬਾਬਤ ਅਨੇਕਾਂ ਮਤ ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਸੋ ਅਸਾਂ ਇਕ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ। ਬੇਦ, ਸਿੰਮ੍ਰਤੀਆਂ ਤੇ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਸਾਰੇ ਅਨੇਕਾਂ ਮਤ ਦੱਸਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਅਸਾਂ ਇਕ ਨੂੰ ਬੀ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ।

ਤੋਂ ਸ਼ਿਰੋਮਣੀ ਹੈ। ਚੋਬੀਸ ਅਵਤਾਰ ਦੇ ਅਰੰਭ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ- "ਜੋ ਚੋਬੀਸ ਅਵਤਾਰ ਕਹਾਏ॥ ਤਿਨ ਬੀ ਤੁਮ ਪ੍ਰਭੁ ਤਨਕ ਨ ਪਾਏ॥ ਸਭ ਹੀ ਜਗ ਭਰਮੇ ਭਵ ਰਾਯੰ। ਤਾਂਤੇ ਨਾਮ ਬਿਅੰਤ ਕਹਾਯੰ॥")

ਅਨੰਦੁ*

ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੩ ਅਨੰਦੁ॥
ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ॥
ਅਨੰਦੁ ਭਇਆ ਮੇਰੀ ਮਾਏ ਸਤਿਗੁਰੂ ਮੈ ਪਾਇਆ॥
ਸਤਿਗੁਰੁ ਤ ਪਾਇਆ ਸਹਜ ਸੇਤੀ ਮਨਿ ਵਜੀਆ ਵਾਧਾਈਆ॥
ਰਾਗ ਰਤਨ ਪਰਵਾਰ ਪਰੀਆ ਸਬਦ ਗਾਵਣ ਆਈਆ॥

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰ ਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਉਚਾਰੀ ਹੋਈ 'ਅਨੰਦ'[1] ਨਾਮੇ ਬਾਣੀ ਜੋ ਰਾਮਕਲੀ ਰਾਗ ਵਿਚ ਗਾਂਵੀਂ ਗਈ।

ਹੇ ਮੇਰੀ ਮਾਂ[2]! (ਜਦ ਦਾ) ਮੈਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪਾਇਆ ਹੈ (ਤਦ ਦਾ ਮੈਨੂੰ) ਆਨੰਦ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। (ਮੈਂ ਕੋਈ ਆਪ ਯਤਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਮੈਨੂੰ) ਤਾਂ ਉਹ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸਹਜ ਨਾਲ ਹੀ[3] ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ (ਤਦੋਂ ਹੀ ਮੇਰੇ) ਮਨ ਵਿਚ ਵਧਾਈਆਂ ਵੱਜ ਪਈਆਂ ਸਨ! (ਮੇਰੀ ਉਸ ਅੰਤ੍ਰੀਵ ਖੁਸ਼ੀ ਪਰ ਦੇਹ ਵਾਲਿਆਂ ਗਾਇਕਾਂ ਨੇ ਸ਼ਾਦਿਆਨੇ ਤਾਂ ਗਾਉਣੇ ਹੀ ਸਨ, ਨਾਲ) ਰਤਨ (ਰੂਪ) ਰਾਗ (ਆਪ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ) ਪਰਵਾਰ (ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ) ਰਾਗਣੀਆਂ (ਵਧਾਈ ਦੇ) ਸ਼ਬਦ ਗਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਆਈਆਂ ਸਨ।

---

* ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਪੰਨਾ ੯੧੭ ਤੋਂ ੯੨੨.।

੧. ਸੰਸ:, ਆਨੰਦ (ਆਙ+ਨਦਿ=ਖੁਸ਼ ਹੋਣਾ) ਖੁਸ਼ੀ, ਉਮਾਹ। ਆਨੰਦ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਬੀ ਨਾਉਂ ਹੈ। ਆਨੰਦ ਦਾ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤਕ ਰੂਪ 'ਆਣੰਦ' ਹੈ ਪਰ ਪੰਜਾਬੀ ਰੂਪ 'ਅਨੰਦ' ਹੈ। ਇਸ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਅਨੰਦੁ ਤੇ ਆਨੰਦੁ ਦੁਇ ਰੂਪ ਆਏ ਹਨ। ਵਿਸ਼ੇਸ਼-ਸੰਮਤ ੧੬੧੭ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਦੇ ਲਗ ਪਗ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਸਪੁਤਰ ਮੋਹਰੀ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਇਕ ਪੁਤਰ ਹੋਇਆ। ਪੋਤਰੇ ਦੇ ਜਨਮ ਪਰ ਸਿਖ ਸੰਗਤ ਨੇ ਆ ਕੇ 'ਆਨੰਦ ਆਨੰਦ' ਕਿਹਾ ਤੇ ਵਧਾਈ ਦਿਤੀ। ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸਚਾ ਅਨੰਦੁ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਬਾਣੀ ਸੱਚੇ ਅਨੰਦ ਸੰਬੰਧੀ ਉਸ ਵੇਲੇ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਬਾਣੀ ਦਾ ਨਾਮ ਬੀ ਅਨੰਦ ਹੋਇਆ। ਪੋਤਰੇ ਦਾ ਨਾਮ ਬੀ 'ਅਨੰਦ' ਰਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਪੁਰਖੁ ਤਪੱਸਵੀ, ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਉਪਰਾਮ ਤੇ ਸਦਾ ਲਿਵ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਤਦ ਤੋਂ ਇਹ ਬਾਣੀ ਸਿਖਾਂ ਦੇ ਹਰ ਮੰਗਲ ਸਮੇਂ ਤੇ ਉਚਾਰੀ ਯਾਂ ਗਾਂਵੀਂ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਇਸ ਬਾਣੀ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ੫ ਅੰਕ ਤੇ ਅੰਤਲਾ ਇਕ ਗਾਵੇਂ ਯਾ ਉਚਾਰੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਦਾ ਭੋਗ ਇਸ ਦੇ ਪੜ੍ਹੇ ਬਿਨਾਂ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ। ਇਹ ਪਾਠ ਰਹਿਰਾਸ ਵਿਚ ਭੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਤਿਆਰੀ ਵਿਚ ਬੀ ਅਨੰਦ ਦਾ ਪਾਠ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਵਿਵਾਹ ਸਮੇਂ ਭੀ ਇਸ ਅਨੰਦ ਦਾ ਪਾਠ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਿਖਾਂ ਵਿਚ ਵਿਆਹ ਦੀ ਮਰਿਯਾਦਾ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਅਨੰਦਕਾਰਯ ਪੈ ਗਿਆ ਹੈ, ਇਥੋਂ ਤਾਈਂ ਕਿ ਜਿਸ ਐਕਟ ਨਾਲ ਇਹ ਵਜਾਹ ਕਾਨੂੰਨੀ ਪਰਵਾਨਗੀ ਪਾ ਗਿਆ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਬੀ 'ਅਨੰਦ ਮੈਰਿਜ ਐਕਟ' ਹੈ।

੨. ਮਾਂ, ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਕਿਤੇ ਹੈ ਗੁਰੂ, ਕਿਤੇ ਸੰਤ, ਕਿਤੇ ਭਾਈ ਤੇ ਕਿਤੇ ਮਾਤਾ।

੩. ਸਹਜ ਸੇਤੀ ਦਾ ਅਰਥ 'ਗਜਾਨ ਸਮੇਤ' ਬੀ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਸਬਦੋ ਤ ਗਾਵਹੁ ਹਰੀ ਕੇਰਾ ਮਨਿ ਜਿਨੀ ਵਸਾਇਆ॥ ਕਹੈ ਨਾਨਕੁ ਅਨੰਦੁ ਹੋਆ ਸਤਿਗੁਰੂ ਮੈ ਪਾਇਆ॥੧॥

(ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਬੀ ਜੋ ਵਧਾਈ ਦੇਣ ਆਏ ਹੋ ਤੇ) ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ (ਆਪਣੇ) ਮਨ ਵਿਚ (ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੂੰ) ਵਸਾਯਾ ਹੈ, ਹਰੀ ਦਾ ਹੀ ਸ਼ਬਦ ਗਾਵੋਂ (ਭਾਵ ਕੀਰਤਨ ਕਰੋ)। ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ (ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ (ਜੀ ਜਦ ਦਾ) ਮੈਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪਾਇਆ ਹੈ (ਤਦ ਦਾ ਮੈਨੂੰ) ਅਨੰਦ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ॥੧॥

ਸਤਿਗੁਰ ਪਾ ਕੇ ਅਨੰਦ ਇਸ ਲਈ ਹੋਇਆ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਨਾਮ ਦੇ ਕੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸਦਾ ਹਾਜ਼ਰੀ ਵਿਚ ਮਨ ਹਾਜ਼ਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਤਦ ਤੋਂ ਅਸਾਂ ਮਨ ਨੂੰ ਇਸ ਸਿੱਖਜਾ ਵਿਚ ਰਖਿਆ ਹੈ ਕਿ-

ਏ ਮਨ ਮੇਰਿਆ ਤੂ ਸਦਾ ਰਹੁ ਹਰਿ ਨਾਲੇ॥ ਹਰਿ ਨਾਲਿ ਰਹੁ ਤੂ ਮੰਨ ਮੇਰੇ ਦੂਖ ਸਭਿ ਵਿਸਾਰਣਾ॥ ਅੰਗੀਕਾਰੁ ਓਹੁ ਕਰੇ ਤੇਰਾ ਕਾਰਜ ਸਭਿ ਸਵਾਰਣਾ॥

ਹੇ ਮੇਰੇ ਮਨ! ਤੂੰ ਸਦਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਨਾਲ ਰਹੁ (=ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰ ਰਹੁ। ਹਾਂ) ਹਰਿ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਰਹੁ ਤੂੰ ਹੇ ਮੇਰੇ ਮਨ! (ਉਹ) ਸਾਰੇ ਦੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ ਹੈ[1]। ਓਹ (ਹਰੀ) ਤੇਰਾ ਅੰਗੀਕਾਰ ਕਰੇਗਾ (ਓਹ) ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਸੰਵਾਰਨੇ ਵਾਲਾ ਹੈ।

ਸਭਨਾ ਗਲਾ ਸਮਰਥੁ ਸੁਆਮੀ ਸੋ ਕਿਉ ਮਨਹੁ ਵਿਸਾਰੇ॥ ਕਹੈ ਨਾਨਕੁ ਮੰਨ ਮੇਰੇ ਸਦਾ ਰਹੁ ਹਰਿ ਨਾਲੇ॥੨॥

(ਓਹ) ਸੁਆਮੀ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ (ਦੇ ਕਰਨੇ ਵਿਚ) ਸਮਰੱਥ ਹੈ; (ਤਾਂ) ਉਸ (ਸਰਬ ਸਮਰੱਥ) ਨੂੰ (ਤੂੰ) ਮਨੋਂ ਕਿਉਂ ਭੁਲਾਉਂਦਾ ਹੈਂ। ਨਾਨਕ (ਗੁਰੂ ਜੀ) ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਹੇ ਮੇਰੇ ਮਨ (ਤੂੰ) ਸਦਾ ਹਰੀ ਦੇ ਨਾਲ ਰਹੁ॥੨॥

ਮਨ ਨੂੰ ਉੱਦਮ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰ ਕੇ ਸਨਮੁਖ ਅਰਦਾਸ ਕਰਦੇ ਹਨ:-

ਸਾਚੇ ਸਾਹਿਬਾ ਕਿਆ ਨਾਹੀ ਘਰਿ ਤੇਰੈ॥ ਘਰਿ ਤ ਤੇਰੈ ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਹੈ ਜਿਸੁ ਦੇਹਿ ਸੁ ਪਾਵਏ॥ ਸਦਾ ਸਿਫਤਿ ਸਲਾਹ ਤੇਰੀ ਨਾਮੁ ਮਨਿ ਵਸਾਵਏ॥ ਨਾਮੁ ਜਿਨ ਕੈ ਮਨਿ ਵਸਿਆ ਵਾਜੇ ਸਬਦ ਘਨੇਰੇ॥ ਕਹੈ ਨਾਨਕੁ ਸਚੇ ਸਾਹਿਬ ਕਿਆ ਨਾਹੀ ਘਰਿ ਤੇਰੈ॥੩॥

ਹੇ ਸੱਚੇ ਸਾਹਿਬ! ਤੇਰੇ ਘਰ ਵਿਚ ਕੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, (ਹਾਂ) ਤੇਰੇ ਘਰ ਵਿਚ ਤਾਂ ਸੱਭੋ ਕੁਛ ਹੈ (ਪਰ) ਜਿਸ ਨੂੰ ਦੇਵੇਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਉਸੇ ਨੂੰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। (ਸਭ ਤੋਂ ਕੀਮਤੀ ਪਦਾਰਥ) ਤੇਰੀ ਸਿਫ਼ਤ ਤੇ ਸਲਾਹ (ਹੈ ਤੇ ਤੇਰਾ) ਨਾਮ ਹੈ (ਮੇਹਰ ਕਰਕੇ ਏਹ ਦੁਏ ਸਾਡੇ) ਮਨ ਵਿਚ (ਤੂੰ) ਸਦਾ ਲਈ (ਕਿਵੇਂ) ਵਸਾ ਦੇਹਂ[2] ; (ਕਿਉਂਕਿ) ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਨਾਮ ਵਸਿਆ ਹੈ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ) ਬਹੁਤੇ ਵਾਜੇ ਵੱਜਦੇ ਹਨ[3]। ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ) ਸੱਚੇ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਤੇਰੇ ਘਰ ਵਿਚ ਕੀ ਨਹੀਂ ਹੈ,-(ਭਾਵ ਸਭ ਕੁਛ ਹੈ)॥੩॥

---

੧. ਸਾਡੇ ਮਨਾਂ ਤੋਂ ਭੁਲਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ਭਾਵ ਦੂਰ ਕਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। 'ਸਾਡੇ ਕੀਤੇ ਦੋਖਾਂ ਨੂੰ ਭੁਲਾ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ' ਇਹ ਅਰਥ ਬੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸੰਸ. ਵਿਸਮ੍ਰੀ। ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਵਿਸਮਾਰ। ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਸਰਨ, ਵਿਸਾਰਨਾ।

੨. ਐਉਂ ਬੀ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ- (ਉਹ) ਤੇਰੀ ਸਦਾ ਸਿਫਤ ਸਲਾਹ ਤੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਮਨ ਵਿਚ ਵਸਾਉਂਦੇ ਹਨ।

੩. ਪਹਿਲੀ ਪਉੜੀ ਵਿਚ ਆਯਾ ਹੈ 'ਸ਼ਬਦ ਗਾਵਣ ਆਈਆਂ' ਫਿਰਿ ਆਯਾ ਹੈ 'ਸ਼ਬਦੋ ਤ ਗਾਵਹੁ'। ਇਥੇ ਬੀ ਸ਼ਬਦ 'ਵਾਜੇ' ਦਾ ਭਾਵ ਸ਼ਾਦਿਆਨੇ ਵਜੇ ਜਾਪਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਕਾਮਨਾ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਹੈ। ਪਰ 'ਜਸ ਰੂਪੀ' ਵਾਜੇ ਤੇ 'ਅਨਹਦ ਵਾਜੇ' ਬੀ ਅਰਥ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।

ਅਰਦਾਸ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਮਿਹਰ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਦੱਸ ਕੇ ਹੁਣ ਨਾਮ ਬਾਬਤ ਅਪਣਾ ਅਨੁਭਵ ਦੱਸਦੇ ਹਨ :-

ਸਾਚਾ ਨਾਮੁ ਮੇਰਾ ਆਧਾਰੋ॥ ਸਾਚੁ ਨਾਮੁ ਅਧਾਰੁ ਮੇਰਾ ਜਿਨਿ ਭੁਖਾ ਸਭਿ ਗਵਾਈਆ॥ ਕਰਿ ਸਾਂਤਿ ਸੁਖ ਮਨਿ ਆਇ ਵਸਿਆ ਜਿਨਿ ਇਛਾ ਸਭਿ ਪੁਜਾਈਆ॥ ਸਦਾ ਕੁਰਬਾਣੁ ਕੀਤਾ ਗੁਰੂ ਵਿਟਹੁ ਜਿਸ ਦੀਆ ਏਹਿ ਵਡਿਆਈਆ॥ ਕਹੈ ਨਾਨਕੁ ਸੁਣਹੁ ਸੰਤਹੁ ਸਬਦਿ ਧਰਹੁ ਪਿਆਰੋ॥ ਸਾਚਾ ਨਾਮੁ ਮੇਰਾ ਆਧਾਰੋ॥੪॥

(ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦਾ) ਸੱਚਾ ਨਾਮ (ਹੀ) ਮੇਰਾ (ਤਾਂ) ਆਧਾਰ ਹੈ। (ਇਹ) ਸੱਚਾ ਨਾਮ ਮੇਰਾ (ਨਿਰਾ ਆਧਾਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਐਸਾ) ਆਧਾਰ ਹੈ ਕਿ ਇਸਨੇ (ਹੋਰ) ਸਭ ਭੁੱਖਾਂ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ। (ਜਦ ਦਾ ਇਹ) ਮਨ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਵੱਸ ਗਿਆ ਹੈ[1] (ਸਾਰੇ) ਸੁਖ (ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ਤੇ) ਸ਼ਾਂਤੀ ਵਰਤਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, (ਤੇ) ਜਿਸਨੇ ਸਾਰੀਆਂ ਇਛਜਾਂ (ਬੀ) ਪੂਰਨ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ। (ਪਰ ਮੈਂ) ਸਦਾ ਸਦਕੇ ਕੀਤਾ (ਅਪਣੇ) ਗੁਰੂ ਉਤੋਂ ਜਿਸਦੀਆਂ ਏਹ (ਸਭ) ਵਡਿਆਈਆਂ ਹਨ। ਸੁਣੋ ਹੇ ਸੰਤੋ! (ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ (ਦੇਵ) ਆਖਦਾ ਹੈ ਕਿ (ਤੁਸੀਂ ਬੀ) ਨਾਮ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰੋ, (ਤੁਹਾਡਾ ਬੀ ਇਹ ਆਧਾਰ ਬਣੇਗਾ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਹ) ਸੱਚਾ ਨਾਮ ਮੇਰਾ ਆਧਾਰ ਹੈ॥੪॥

ਸੱਚਾ ਨਾਮ ਮਨ ਦਾ ਆਧਾਰ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ ਇਸੇ ਅਭਜਾਸ ਨਾਲ-

ਵਾਜੇ ਪੰਚ ਸਬਦ ਤਿਤੁ ਘਰਿ ਸਭਾਗੈ॥ ਘਰਿ ਸਭਾਗੈ ਸਬਦ ਵਾਜੇ ਕਲਾ ਜਿਤੁ ਘਰਿ ਧਾਰੀਆ॥ ਪੰਚ ਦੂਤ ਤੁਧੁ ਵਸਿ ਕੀਤੇ ਕਾਲੁ ਕੰਟਕੁ ਮਾਰਿਆ॥ ਧੁਰਿ ਕਰਮਿ ਪਾਇਆ ਤੁਧੁ ਜਿਨ ਕਉ ਸਿ ਨਾਮਿ ਹਰਿ ਕੈ ਲਾਗੇ॥ ਕਹੈ ਨਾਨਕੁ ਤਹ ਸੁਖੁ ਹੋਆ ਤਿਤੁ ਘਰਿ ਅਨਹਦ ਵਾਜੇ॥੫॥

ਪੰਜ ਸ਼ਬਦ ਵਜੇ ਹਨ ਉਸ ਸੁਭਾਗੇ ਘਰ ਵਿਚ, (ਹਾਂ ਉਸ) ਸੁਭਾਗ ਘਰ ਵਿਚ ਸ਼ਬਦ ਵਜੇ ਹਨ ਜਿਸ ਘਰ ਵਿਚ (ਤੂੰ) ਕਲਾ ਧਾਰਨ ਕੀਤੀ ਹੈ। (ਉਸ ਘਰ ਦੇ) ਪੰਜ ਦੂਤ (ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਆਦਿ) ਤੂੰ (ਘਰ ਵਾਲੇ ਦੇ) ਵੱਸ ਵਿਚ ਕਰ ਦਿਤੇ ਹਨ, (ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸਿਰ ਤੋਂ) ਕਾਲ ਵੈਰੀ ਨੂੰ (ਤੂੰ) ਮਾਰ ਦਿਤਾ ਹੈ। (ਪਰ ਹੇ ਸੱਚੇ ਸਾਹਿਬ!) ਧੁਰੋਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਰਮਾਂ ਵਿਚ ਤੂੰ (ਨਾਮ) ਪਾਇਆ ਹੈ ਓਹੋ ਹਰੀ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਲਗੇ ਹਨ। (ਹਾਂ ਜੋ ਹਰੀ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਲਗਾ ਹੈ) ਉਸੇ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਅਨਹਦ ਵਾਜੇ ਵਜੇ ਹਨ ਤੇ ਉਥੇ ਹੀ ਸੁਖ ਵਰਤਿਆ ਹੈ[2], ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ (ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ (ਦੇਵ ਜੀ)॥੫॥

---

੧. 'ਸੁਖ ਮਨ ਵਿਚ ਨਾਮ ਆ ਵਸਿਆ ਹੈ' ਤੇ 'ਸੁਖ ਰੂਪ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਮਨਿ ਵਿਚ ਆ ਵਸਿਆ ਹੈ' ਆਦਿ ਅਰਥ ਬੀ ਲਾ ਲੈਣ ਦਾ ਜਤਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

੨. ਘਰ ਤੋਂ ਭਾਵ ਮਨ ਯਾ ਦਸਮ ਦੁਆਰ ਦੁਏ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਅੰਕ ਵਿਚ ਦੋ ਗੱਲਾਂ ਹਨ, ਅਨਹਦ ਵਾਜੇ ਕੀਕੂੰ ਵਜਦੇ ਹਨ ਤੇ ਤਾਸੀਰ ਕੀਹ ਹੈ। ਹਰੀ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਲਗਨ ਨਾਲ ਏਹ ਵਾਜੇ ਵਜਦੇ ਹਨ, ਹੋਰ ਸਾਧਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਦੱਸੀ ਗਈ। ਪੰਜਵੇਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਬੀ ਕਿਹਾ ਹੈ- 'ਪ੍ਰਭ ਕੈ ਸਿਮਰਨਿ ਅਨਹਦ ਝੁਨਕਾਰ॥' (ਸੁਖ: ੨੬੩) ਦੂਸਰੇ ਜਿਸ ਦੇ ਹ੍ਰਿਦੇ ਯਾ ਦਸਮ ਦੁਆਰ ਵਿਚ ਵੱਜ ਪੈਨ, ਉਹ ਪੰਜਾਂ ਉਤੇ ਵਸੀਕਾਰ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇਗਾ, ਕਾਲ ਦਾ ਭੈ ਉਸ ਦਾ ਦੂਰ ਹੋ ਗਿਆ ਹੋਵੇਗਾ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਵਾਨ ਹੋਵੇਗਾ, ਜੇ ਏਹ ਗੱਲਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਾ ਹੋਣ ਤਾਂ ਵਾਜੇ ਨਹੀਂ ਵਜੇ ਸਮਝਣੇ ਚਾਹੀਏ।

ਏਹ ਜੋ ਵਾਜੇ ਵੱਜੇ ਹਨ, ਨਾਮ ਅਭਯਾਸੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਲੀਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਉਹ ਸੇਧ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਦੀ ਰਖਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਸ ਨੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਸਿਮਰਨ ਵਿਚ ਲਗਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਲਗਾਤਾਰੀ ਸਿਮਰਨ ਨਾਮੀ ਵਿਚ ਲਗਾਤਾਰੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਹਾ ਕੁ ਅਗੇ ਚੱਲ ਕੇ ਅੰਕ ੨੬ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਹੈ:- 'ਗੁਰਮੁਖਿ ਜਿਸਨੋ ਆਪਿ ਕਰੇ ਸੁ ਹੋਵੈ ਏਕਸ ਸਿਉ ਲਿਵ ਲਾਏ' ਪੁਨਾ: 'ਓਸਨੋ ਕਿਹੁ ਪੋਹਿ ਨ ਸਕੀ ਜਿਸ ਨਉ ਆਪਨੀ ਲਿਵ ਲਾਵਏ॥ ਆਪਣੀ ਲਿਵ ਆਪੇ ਲਾਇ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਦਾ ਸਮਾਲੀਐ॥' (ਅਨੰਦ ਅੰਕ ੨੮)

ਅਨਦੁ ਸੁਣਹੁ ਵਡਭਾਗੀਹੋ
ਸਗਲ ਮਨੋਰਥ ਪੂਰੇ॥
ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਪ੍ਰਭੁ ਪਾਇਆ
ਉਤਰੇ ਸਗਲ ਵਿਸੂਰੇ॥
ਦੂਖ ਰੋਗ ਸੰਤਾਪ ਉਤਰੇ
ਸੁਣੀ ਸਚੀ ਬਾਣੀ॥
ਸੰਤ ਸਾਜਨ ਭਏ ਸਰਸੇ
ਪੂਰੇ ਗੁਰ ਤੇ ਜਾਣੀ॥
ਸੁਣਤੇ ਪੁਨੀਤ ਕਹਤੇ ਪਵਿਤੁ
ਸਤਿਗੁਰੁ ਰਹਿਆ ਭਰਪੂਰੇ॥
ਬਿਨਵੰਤਿ ਨਾਨਕੁ ਗੁਰ ਚਰਣ ਲਾਗੇ
ਵਾਜੇ ਅਨਹਦ ਤੂਰੇ॥੪੦॥੧॥

ਹੇ ਵੱਡੇ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲਿਓ! (ਜੋ) ਸਾਰੇ ਮਨੋਰਥ ਪੂਰੇ ਕਰੇ (ਉਹ ਅਨੰਦ ਸੁਣੋ। (ਅਰਥ ਮਨੋਰਥਾਂ ਦਾ ਦਾਤਾ) ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪ੍ਰਭੂ (ਅਸਾਂ) ਪਾ ਲਿਆ ਹੈ, (ਜਿਸ ਨਾਲ ਕਿ) ਸਾਰੇ ਝੋਰੇ ਦੂਰ ਹੋ ਗਏ ਹਨ।

ਦੁਖ ਤੇ ਰੋਗ ਤੇ ਸੰਤਾਪ[1] ਨਾਸ਼ ਹੋ ਗਏ ਹਨ, (ਜਦ ਦੀ ਕਿ ਗੁਰੂ ਦੀ) ਸੱਚੀ ਬਾਣੀ ਸੁਣੀ ਹੈ।

(ਅਸਾਂ ਇਹ) ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਜਾਣੀ ਸੀ (ਸਾਥੋਂ ਸੁਣ ਕੇ) ਸੰਤ ਤੇ ਸੱਜਣ (ਸਾਰੇ) ਖੁਸ਼ ਹੋਏ ਹਨ। ਸੁਣਨ ਵਾਲੇ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਹੋਏ ਹਨ, (ਇਸ ਨੂੰ) ਕਥਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਹੋਏ ਹਨ, (ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਵਿਚ) ਸਤਿਗੁਰੂ (ਆਪ) ਭਰਪੂਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ[2]। ਬੇਨਤੀ ਕਰਦੇ ਹਨ (ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ (ਜਦ ਦੇ) ਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਨਾਲ ਲੱਗੇ (ਤਦ ਦੇ) ਅਨਹਦ ਵਾਜੇ ਵੱਜ ਪਏ[3]॥੪੦॥੧॥

ਮੁੰਦਾਵਣੀ ਮਹਲਾ ੫॥

ਥਾਲ ਵਿਚਿ ਤਿੰਨਿ ਵਸਤੂ ਪਈਓ
ਸਤੁ ਸੰਤੋਖੁ ਵੀਚਾਰੋ॥ ਅੰਮ੍ਰਿਤ
ਨਾਮੁ ਠਾਕੁਰ ਕਾ ਪਇਓ ਜਿਸਕਾ
ਸਭਸੁ ਅਧਾਰੋ॥

ਮੁੰਦਾਵਣੀ[4] ਮਹਲਾ ੫॥

ਥਾਲ ਵਿਚ ਤਿੰਨ ਵਸਤਾਂ ਪਈਆਂ ਹਨ-ਸਤ, ਸੰਤੋਖ ਵੀਚਾਰੋ[5], ਠਾਕੁਰ ਪੁਰਖ ਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਮ (ਵਿਚ) ਪਇਆ ਹੈ, ਜਿਸ (ਨਾਮ) ਦਾ ਸਭ ਨੂੰ ਆਧਾਰ (ਹੁੰਦਾ) ਹੈ।

---

੧. ਰੋਗ=ਸਰੀਰ ਦੀਆਂ ਬੀਮਾਰੀਆਂ। ਦੁੱਖ=ਹੋਰ ਸਾਰੇ ਦੁਖ, ਬਾਹਰੋਂ ਆ ਪੈਣ ਵਾਲੇ ਦੁਖ। ਸੰਤਾਪ=ਮਨ ਨੂੰ ਤਪਾਉਣ ਵਾਲੇ ਸਾਮਾਨ। ੨. ਬਾਣੀ ਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਹੈ ਬਾਣੀ ਵਿਚਿ ਬਾਣੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਸਾਰੇ॥(ਨਟ:ਮ:੪:ਅਸ਼ਟ-੪ ੯੮੨) 'ਸਤਿਗੁਰੂ' ਦਾ ਅਰਥ ਏਥੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਬੀ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ। ੩. ਤੁਰ=(ਸੰਸ:, ਤੁਰਯ=ਵਾਜਾ।) ਵਾਜਾ ਜੋ ਮੂੰਹ ਨਾਲ ਵੱਜੇ, ਤੁਰੀ।

੪. ਮੁੰਦਾਵਣੀ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ 'ਬੁਝਾਰਤ'। ਕੋਈ ਗੱਲ ਜੋ ਕਿਸੇ ਸੁਲਝਾਉ ਨਾਲ ਖੁਲ੍ਹੇ। (ਦੇਖੋ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਕੋਸ਼ ਖਾ:ਟ੍ਰੈ: ਸੁਸਾਇਟੀ)। ਮੁੰਦਾਵਣੀ ਦਾ ਬੁਝਾਰਤ ਭਾਵ ਹੈ, ਇਹ ਗੱਲ 'ਸੋਰਠਿ ਵਾਰ ੮ ਮ:੩' ਦੇ ਸਲੋਕ 'ਥਾਲੈ ਵਿਚਿ ਤ੍ਰੈ ਵਸਤੂ....(੬੪੫)' ਵਿਚ ਆਪ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਦੱਸੀ ਹੈ।

੫. ਤਿੰਨ ਵਸਤਾਂ ਹਨ- ਸਤ, ਸੰਤੋਖ ਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਮ। ਵੀਚਾਰੋ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ-ਵੀਚਾਰ ਕਰੋ।

ਜੇ ਕੋ ਖਾਵੈ ਜੇ ਕੋ ਭੁੰਚੈ ਤਿਸ ਕਾ ਹੋਇ ਉਧਾਰੋ॥
ਏਹ ਵਸਤੁ ਤਜੀ ਨਹ ਜਾਈ ਨਿਤ ਨਿਤ ਰਖੁ ਉਰਿ ਧਾਰੋ॥
ਤਮ ਸੰਸਾਰੁ ਚਰਨ ਲਗਿ ਤਰੀਐ ਸਭੁ ਨਾਨਕ ਬ੍ਰਹਮ ਪਸਾਰੋ॥੧॥

(ਗੁ:ਗ੍ਰੰ: ਪੰਨਾ ੧੪੨੯)

(ਏਸ ਥਾਲ ਦੇ ਪਦਾਰਥ ਨੂੰ) ਜੋ ਕੋਈ ਖਾਏ (ਤੇ)ਜੋ ਕੋਈ ਖਾਣ ਦੇ ਅਨੰਦ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰੇ (ਮਾਣੇ)[1] ਉਸ ਦਾ ਉਧਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਇਹ ਵਸਤੂ ਛੱਡਣ ਦੇ ਜੋਗ ਨਹੀਂ (ਇਸ ਨੂੰ) ਸਦੀਵ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਰਖੋ।

ਸੰਸਾਰ ਹਨੇਰਾ (ਅਵਿੱਦਜਾ ਰੂਪ ਸਾਗਰ) ਹੈ, ਚਰਨਾਂ ਨੂੰ ਲੱਗ ਕੇ (ਇਸ ਨੂੰ) ਤਰੀਦਾ ਹੈ (ਫਿਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਇਹ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸਨੂੰ) ਸਾਰਾ ਬ੍ਰਹਮ ਦਾ ਪਸਾਰਾ (ਹੀ ਦਿੱਸਦਾ) ਹੈ, (ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ) ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ (ਦੇਵ ਜੀ)।

ਸਲੋਕ ਮਹਲਾ ੫॥

ਤੇਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਤੋ ਨਾਹੀ ਮੈਨੋ ਜੋਗੁ ਕੀਤੋਈ॥ ਮੈ ਨਿਰਗੁਣਿਆਰੇ ਕੋ ਗੁਣੁ ਨਾਹੀ ਆਪੇ ਤਰਸੁ ਪਇਓਈ॥
ਤਰਸੁ ਪਇਆ ਮਿਹਰਾਮਤਿ ਹੋਈ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸਜਣੁ ਮਿਲਿਆ॥
ਨਾਨਕ ਨਾਮੁ ਮਿਲੈ ਤਾਂ ਜੀਵਾਂ ਤਨੁ ਮਨੁ ਥੀਵੈ ਹਰਿਆ॥੧॥ (ਗੁ:ਗ੍ਰੰ: ਪੰਨਾ ੧੪੨੯)

ਸਲੋਕ ਮ:੫॥

(ਹੇ ਮਹਾਰਾਜ!) ਤੇਰਾ ਕੀਤਾ (ਮੈਂ ਕੁਝ) ਨਹੀਂ ਜਾਤਾ, ਮੈਨੂੰ (ਤੂੰ) ਲਾਇਕ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਗੁਣ-ਹੀਨ ਵਿਚ ਕੋਈ ਗੁਣ ਨਹੀਂ, (ਤੈਨੂੰ) ਆਪੇ (ਮੇਰੇ ਤੇ) ਤਰਸ ਪੈ ਗਿਆ ਹੈ। ਤਰਸ ਪਿਆ (ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਪਰ) ਕ੍ਰਿਪਾ ਹੋਈ, (ਤਾਂ) ਸਤਿਗੁਰੂ ਸੱਜਣ (ਮੈਨੂੰ) ਮਿਲ ਪਿਆ। (ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ ਜੀ (ਮੈਨੂੰ) ਨਾਮ ਮਿਲੇ ਤਦ ਜੀਉਂਦਾ ਹਾਂ ਤੇ ਤਨ ਮਨ ਹਰਿਆ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਪਉੜੀ॥

ਤਿਥੈ ਤੂ ਸਮਰਥੁ ਜਿਥੈ ਕੋਇ ਨਾਹਿ॥
ਓਥੈ ਤੇਰੀ ਰਖ ਅਗਨੀ ਉਦਰ ਮਾਹਿ॥
ਸੁਣਿ ਕੈ ਜਮ ਕੇ ਦੂਤ ਨਾਇ ਤੇਰੈ ਛਡਿ ਜਾਹਿ॥ ਭਉਜਲੁ ਬਿਖਮੁ ਅਸਗਾਹੁ ਗੁਰ ਸਬਦੀ ਪਾਰਿ ਪਾਹਿ॥ ਜਿਨ ਕਉ ਲਗੀ ਪਿਆਸ ਅਮ੍ਰਿਤੁ ਸੇਇ ਖਾਹਿ॥

ਪਉੜੀ।

(ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ) ਤੂੰ ਉਥੇ (ਬੀ) ਸਮਰੱਥ ਹੈਂ ਜਿਥੇ ਕੋਈ (ਹੋਰ ਸਾਮਰੱਥ) ਨਹੀਂ, ਓਥੇ ਤੇਰੀ (ਵਲੋਂ) ਰੱਖਜਾ (ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜੈਸਾ ਕਿ) ਪੇਟ ਦੀ ਅਗਨੀ ਵਿਚ। (ਅਤੇ ਜੈਸੇ ਅੰਤ ਸਮੇਂ) ਜਮ ਦੇ ਦੂਤ ਤੇਰੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਛੱਡ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸੰਸਾਰ (ਰੂਪੀ) ਸਮੁੰਦਰ ਕਠਨ ਅਰ ਅਥਾਹ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ (ਇਸ ਦੇ) ਪਾਰ ਨੂੰ ਪਾ ਲਈਦਾ ਹੈ। (ਪਰ ਗੁਰੂ ਸ਼ਬਦ ਰੂਪੀ) ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਉਹੋ ਖਾਂਦੇ[2] ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ (ਉਸ ਦੀ) ਪਿਆਸ ਲੱਗੇ।

---

੧. (ਸੰਸ:, ਭੁਜ੍=ਖਾਣਾ, ਭੋਗਣਾ, ਅਨੰਦ ਲੈਣਾ)। ਕਈ ਗਿਆਨੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਖਾਣਾ ਹੈ 'ਸੁਣਨਾ' ਤੇ 'ਭੁੰਚਨ' ਹੈ 'ਮਨਨ' ਤੇ 'ਨਿਧਜਾਸਨ'।

੨. ਖਾਂਦੇ ਦਾ ਭਾਵ ਪੀਂਦੇ ਹਨ।

ਕਲਿ ਮਹਿ ਏਹੋ ਪੁੰਨੁ ਗੁਣ ਗੋਵਿੰਦ ਗਾਹਿ॥ ਸਭਸੈ ਨੋ ਕਿਰਪਾਲੁ ਸਮ੍ਾਲੇ ਸਾਹਿ ਸਾਹਿ॥ ਬਿਰਥਾ ਕੋਇ ਨ ਜਾਇ ਜਿ ਆਵੈ ਤੁਧੁ ਆਹਿ॥੯॥
(ਰਾਮਕਲੀ ਕੀ ਵਾਰ-੯ ਗੁ:ਗ੍ਰੰ: ਪੰਨਾ ੯੬੧-੬੨)

ਕਲਜੁਗ ਵਿਚ ਇਹੋ ਪੁੰਨ ਹੈ, ਕਿ ਗੋਬਿੰਦ ਦੇ ਗੁਣ ਵਿਚਾਰੇ ਜਾਣ[1]। (ਤੂੰ) ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਹੈਂ ਸਵਾਸ ਸਵਾਸ ਸਭ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਦਾ ਹੈਂ। ਜੋ[2] ਕੋਈ ਤੇਰੀ ਸ਼ਰਣ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, (ਤਾਂ ਉਹ) ਬਿਰਥਾ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ॥੯॥

ਸਲੋਕੁ ਮ:੫॥

ਅੰਤਰਿ ਗੁਰੁ ਆਰਾਧਣਾ ਜਿਹਵਾ ਜਪਿ ਗੁਰ ਨਾਉ॥ ਨੇਤ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੁ ਪੇਖਣਾ ਸ੍ਰਵਣੀ ਸੁਨਣਾ ਗੁਰ ਨਾਉ॥
ਸਤਿਗੁਰ ਸੇਤੀ ਰਤਿਆ ਦਰਗਹ ਪਾਈਐ ਠਾਉ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਕਿਰਪਾ ਕਰੇ ਜਿਸਨੋ ਏਹ ਵਥੁ ਦੇਇ॥ ਜਗ ਮਹਿ ਉਤਮ ਕਾਢੀਅਹਿ ਵਿਰਲੇ ਕੇਈ ਕੇਇ॥੧॥

(ਗੁਜਰੀ ਵਾਰ ਮ: ੫, ਗੁ: ਗ੍ਰੰ: ਪੰਨਾ ੫੧੭)

ਸਲੋਕੁ ਮਹਲਾ ੫॥

ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਅਰਾਧਣਾ (ਚਾਹੀਏ), ਜੀਭ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਦੇ (ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ) ਨਾਮ ਨੂੰ ਜਪਣਾ (ਚਾਹੀਏ)। ਨੇਤਰਾਂ ਨਾਲ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨਾ (ਚਾਹੀਏ) ਅਰ ਕੰਨਾਂ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਦਾ ਨਾਮ ਸੁਣਨਾ (ਚਾਹੀਏ)। ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਲ ਰਚਿਆਂ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਥਾਂ ਪਾਈਦੀ ਹੈ। ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ (ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਇਹ ਵਸਤੂ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਦੇਂਦਾ ਹੈ (ਉਸ ਤੇ) ਕਿਰਪਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜਗਤ ਵਿਚ (ਐਸੇ ਲੋਕ) ਉੱਤਮ ਕਹੀਦੇ ਹਨ[3] (ਪਰ ਓਹ) ਵਿਰਲੇ ਹਨ ਤੇ ਕੋਈ ਕੋਈ (ਹਨ)॥੧॥

ਮ:੫॥

ਰਖੇ ਰਖਣਹਾਰਿ ਆਪਿ ਉਬਾਰਿਅਨੁ॥ ਗੁਰ ਕੀ ਪੈਰੀ ਪਾਇ ਕਾਜ ਸਵਾਰਿਅਨੁ॥ ਹੋਆ ਆਪਿ ਦਇਆਲੁ ਮਨਹੁ ਨ ਵਿਸਾਰਿਅਨੁ॥ ਸਾਧ ਜਨਾ ਕੈ ਸੰਗਿ ਭਵਜਲੁ ਤਾਰਿਅਨੁ॥

ਸਾਕਤ ਨਿੰਦਕ ਦੁਸਟ ਖਿਨ ਮਾਹਿ ਬਿਦਾਰਿਅਨੁ॥ ਤਿਸੁ ਸਾਹਿਬ ਕੀ ਟੇਕ ਨਾਨਕ ਮਨੈ ਮਾਹਿ॥ ਜਿਸੁ ਸਿਮਰਤ ਸੁਖੁ ਹੋਇ ਸਗਲੇ ਦੂਖ ਜਾਹਿ॥੨॥
(ਗੁਜਰੀ ਵਾਰ ਮ: ੫, ਗੁ: ਗ੍ਰੰ: ਪੰਨਾ ੫੧੭-੧੮)

ਮ:੫॥

ਰੱਖ ਲਏ ਹਾਂ (ਅਸੀਂ) ਰੱਖਣਹਾਰ ਨੇ, ਆਪ ਉਬਾਰ ਲੀਤਾ ਹੈ ਸੂ (ਸਾਨੂੰ) ਤੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਪੈਰੀਂ ਪਾ ਕੇ ਕਾਜ ਸਵਾਰ ਦਿਤਾ ਹੈ ਸੂ। ਆਪ ਦਿਆਲ ਹੋਇਆ (ਸਾਡੇ ਉਤੇ ਤੇ ਸਾਨੂੰ) ਮਨੋਂ ਨਹੀਂ ਭੁਲਾਇਆ ਸੂ, ਸਾਧੂ ਜਨਾਂ (ਦੀ) ਸੰਗਤ ਦਵਾਰਾ ਭਉਜਲ ਤੋਂ (ਸਾਨੂੰ) ਤਾਰ ਲਿਆ ਸੂ।

ਸਾਕਤ ਨਿੰਦਕ ਦੁਸ਼ਟ ਪਲ ਵਿਚ ਨਾਸ਼ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਸੂ, (ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ (ਸਾਨੂੰ) ਉਸ ਮਾਲਕ ਦੀ ਟੇਕ ਹੈ (ਅਪਣੇ) ਮਨ ਵਿਚ, ਜਿਸ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਕਰਕੇ ਸੁਖ ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਤੇ) ਸਾਰੇ ਦੁਖ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ॥੨॥

---

੧. ਗਾਹਿ=ਬਿਲੋਵਨਾ, ਰਿੜਕਣਾ, ਗਾਹ ਪਾਉਣਾ=ਖੋਜਣਾ, ਵਿਚਾਰਣਾ।
੨. 'ਜਿ' ਦਾ ਅਰਥ 'ਜੋ' ਵੀ ਕਰਦੇ ਹਨ।
੩. ਕਾਢੀਅਹਿ=ਕੱਢੀਦੇ ਹਨ, ਚੁਣੀਦੇ ਹਨ, ਕਹੀਦੇ ਹਨ।

ਕੀਰਤਨ ਸੋਹਿਲਾ[1]

ਸੋਹਿਲਾ ਰਾਗੁ ਗਉੜੀ ਦੀਪਕੀ ਮ:੧

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ॥

ਗੁਣਾਨੁਵਾਦ ਦਾ ਮੰਗਲਮਯ ਗੀਤ[3]। ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਗਉੜੀ ਦੀਪਕੀ ਰਾਗ ਵਿਚ ਹੈ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਉਚਾਰਿਤ ਹੈ।

ਜੈ ਘਰਿ ਕੀਰਤਿ ਆਖੀਐ ਕਰਤੇ ਕਾ ਹੋਇ ਬੀਚਾਰੋ॥ ਤਿਤੁ ਘਰਿ ਗਾਵਹੁ ਸੋਹਿਲਾ ਸਿਵਰਿਹੁ ਸਿਰਜਣਹਾਰੋ॥੧॥

ਜਿਸ ਘਰ ਵਿਚ[2] ਕੀਰਤਨ ਕਰੀਦਾ ਹੋਵੇ (ਤੇ) ਕਰਤਾਰ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਘਰ ਵਿਚ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ) ਸੋਹਿਲਾ[3] ਗਾਵੋ (ਅਰ) ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਨੂੰ ਸਿਮਰੋ॥੧॥

ਤੁਮ ਗਾਵਹੁ ਮੇਰੇ ਨਿਰਭਉ ਕਾ ਸੋਹਿਲਾ॥ ਹਉ ਵਾਰੀ ਜਿਤੁ ਸੋਹਿਲੈ ਸਦਾ ਸੁਖੁ ਹੋਇ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਨਿਰਭਉ (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ) ਦਾ ਜਸ ਗਾਵੋ, ਮੈਂ ਵਾਰਨੇ ਜਾਵਾਂ, (ਐਸਾ) ਜਸ (ਗਾਵੋ) ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਸਦਾ ਦਾ ਸੁਖ ਹੋਵੇ॥ਰਹਾਉ॥

ਨਿਤ ਨਿਤ ਜੀਅੜੇ ਸਮਾਲੀਅਨਿ ਦੇਖੈਗਾ ਦੇਵਣਹਾਰੁ॥

(ਦੇਖ, ਕਰਤਾਰ ਵਲੋਂ) ਸਦਾ ਸਦਾ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ (ਤੈਨੂੰ ਬੀ) ਦੇਵਣਹਾਰ (ਕਰਤਾਰ) ਦੇਖੇਗਾ (ਭਾਵ ਸੰਭਾਲੀ ਰਖੇਗਾ)।

ਤੇਰੇ ਦਾਨੈ ਕੀਮਤਿ ਨ ਪਵੈ ਤਿਸੁ ਦਾਤੇ ਕਵਣੁ ਸੁਮਾਰੁ॥੨॥

(ਜਦ) ਤੇਰੇ (ਹੇ ਕਰਤਾ) ਦਾਨ ਦੀ ਕੀਮਤ ਨਹੀਂ ਲੱਭੀ ਜਾ ਸਕਦੀ (ਤਦ) ਤਿਸ (ਦਾਨ ਦੇ) ਦਾਤੇ (ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਤੇਰੀ ਕੀਮਤ) ਕਉਣ ਸ਼ੁਮਾਰ (ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ[4])॥੨॥

ਸੰਬਤਿ ਸਾਹਾ ਲਿਖਿਆ ਮਿਲਿ ਕਰਿ ਪਾਵਹੁ ਤੇਲੁ॥

(ਵਿਆਹ ਦਾ) ਸਾਹਿਆ (ਤੇ ਸਾਹੇ[5] ਦਾ) ਸੰਮਤ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, (ਸੋ ਹੇ ਸੰਤੋ!)

---

੧. ਇਸ ਬਾਣੀ ਦਾ ਨਾਮ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ 'ਸੋਹਿਲਾ' ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਮੰਗਲ ਦਾ ਗੀਤ। ਇਸ ਨੂੰ ਆਮ ਬੋਲਚਾਲ ਵਿਚ 'ਕੀਰਤਨ ਸੋਹਿਲਾ' ਤੇ 'ਆਰਤੀ ਸੋਹਿਲਾ' ਬੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਨਿਤਨੇਮ ਦੀ ਬਾਣੀ ਹੈ, ਰਾਤ ਨੂੰ ਸੌਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਸ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰੀਦਾ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਅਸਵਾਰਾ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਬੀ ਇਸ ਦਾ ਪਾਠ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਬੀ ਮਰਿਯਾਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਾਣੀ ਦਾ ਦਾਹ ਕਰਨ ਮਗਰੋਂ ਇਸ਼ਨਾਨ ਆਦਿ ਕਰਕੇ ਕਿਸੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਯਾ ਸੁੱਛ ਥਾਂਵੇਂ ਬੈਠ ਕੇ ਸੋਹਿਲੇ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਦੇ ਹਨ।

੨. ਘਰਿ=ਮਕਾਨ ਵਿਚ, ਸਤਿਸੰਗ ਵਿਚ, ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ।

੩. ਮੰਗਲ ਸਮੇਂ ਦੇ ਗੀਤ ਯਾ ਜਸ ਦੇ ਗੀਤ ਨੂੰ 'ਸੋਹਿਲਾ' ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਇਥੇ ਭਾਵ ਹੈ ਗੁਣਾਨੁਵਾਦ ਦਾ ਮੰਗਲਮਯ ਗੀਤ।

੪. ਪਹਿਲੇ 'ਤੇਰੇ' ਤੇ 'ਤਿਸ' ਪਿਆ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਸ ਦੇ ਅਰਥ ਐਉਂ ਬੀ ਕਰਦੇ ਹਨ-(ਤੇਰੇ ਕੋਲੋਂ ਹੇ ਜੀਵ! ਉਸ ਦੇ) ਦਾਨ ਦਾ ਮੁੱਲ ਨਹੀਂ ਪੈ ਸਕਦਾ (ਫੇਰ) ਉਸ ਦਾਤੇ ਦਾ ਕੀ ਸ਼ੁਮਾਰ ਹੈ? ਤੁਕ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹੋ ਹੈ ਕਿ ਜੀਵ! ਉਸ ਦੀਆਂ ਦਾਤਾਂ ਦੀ ਕੀਮਤ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦਾ। ਦਾਤਾ ਤਾਂ ਹੈ ਹੀ ਬਿਅੰਤ, ਉਸ ਦਾ ਅੰਤ ਕੌਣ ਪਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਯਥਾ- 'ਦਾਨੈ ਕੀਮਤਿ ਨਾ ਪਵੈ ਦਾਤੈ ਕਉਣੁ ਸੁਮਾਰੁ ਵਖਾਣੈ॥ (ਭਾ: ਗੁਰਦਾਸ ਵਾ: ੧੫-੧੫)।

੫. ਵਿਆਹ ਵਾਲਾ ਦਿਨ ਤੇ ਵਿਆਹ ਵਾਲਾ ਵਕਤ।

ਨੋਟ- ਇਹ ਬਾਣੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪੰਨਾ ੧੨-੧੩ ਤੇ ਹੈ।

ਮਿਲ ਕੇ ਤੇਲ[1] ਪਾਵੇ।

ਦੇਹੁ ਸਜਣ ਅਸੀਸੜੀਆ ਜਿਉ ਹੋਵੈ ਸਾਹਿਬ ਸਿਉ ਮੇਲੁ॥੩॥

(ਅਤੇ) ਹੇ ਸਜਣੋਂ! (ਐਸੀਆਂ) ਅਸੀਸਾਂ ਦੇਵੋ ਕਿ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਸ੍ਵਾਮੀ ਨਾਲ ਮੇਲ ਹੋਵੇ[2]॥੩॥

ਘਰਿ ਘਰਿ ਏਹੋ ਪਾਹੁਚਾ ਸਦੜੇ ਨਿਤ ਪਵੰਨਿ॥
ਸਦਣਹਾਰਾ ਸਿਮਰੀਐ ਨਾਨਕ ਸੇ ਦਿਹ ਆਵੰਨਿ॥੪॥੧॥ (ਗੁ:ਗ੍ਰੰ: ਪੰਨਾ ੧੨)

(ਜੋ) ਨਿੱਤ ਸੱਦੇ ਪੈ ਰਹੇ ਹਨ ਇਹੋ ਘਰ ਘਰ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚਾ (ਪਹੁੰਚ ਰਿਹਾ ਹੈ), ਸੱਦਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਸਿਮਰੋ, ਓਹ ਦਿਨ (ਸਾਹੇ ਦੇ) ਆ ਰਹੇ ਹਨ[3] (ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ (ਦੇਵ)॥੪॥੧॥

ਰਾਗੁ ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧॥

ਆਸਾ ੫:੧

ਛਿਅ ਘਰ ਛਿਅ ਗੁਰ ਛਿਅ ਉਪਦੇਸ॥
ਗੁਰੁ ਗੁਰੁ ਏਕੋ ਵੇਸ ਅਨੇਕ॥੧॥

ਛੀ ਸਾਸ਼ਤ੍ਰ, ਛੀ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ) ਰਚਣਹਾਰੇ[4], ਛੀ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ) ਉਪਦੇਸ਼ ਹਨ, (ਪਰ) ਗੁਰਾਂ ਦਾ ਗੁਰੂ (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ) ਇਕੋ ਹੈ, (ਉਸ ਦੇ) ਵੇਸ ਅਨੇਕ ਹਨ॥੧॥

ਬਾਬਾ ਜੈ ਘਰਿ ਕਰਤੇ ਕੀਰਤਿ ਹੋਇ॥
ਸੋ ਘਰੁ ਰਾਖੁ ਵਡਾਈ ਤੋਇ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਹੇ ਭਾਈ! ਜਿਸ ਘਰ (ਸ਼ਾਸਤ੍ਰਯਾ ਮਤ) ਵਿਚ (ਉਸ) ਕਰਤੇ (ਪੁਰਖ) ਦੀ ਕੀਰਤੀ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਘਰ ਨੂੰ ਰੱਖ (ਧਾਰਨ ਕਰ, ਮੰਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸੇ ਵਿਚ) ਤੇਰੀ ਵਡਿਆਈ ਹੈ[5]॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਵਿਸੁਏ ਚਸਿਆ ਘੜੀਆ ਪਹਰਾ ਥਿਤੀ ਵਾਰੀ ਮਾਹੁ ਹੋਆ॥

(ਜਿਕੁਰ) ਵਿਸਿਆਂ, ਚਸਿਆਂ, ਘੜੀਆਂ ਪਹਿਰਾਂ, ਥਿਤਾਂ (ਤੇ) ਵਾਰਾਂ ਨਾਲ ਮਹੀਨਾ

---

੧ 'ਸਨੇਹ' ਦੇ ਦੋ ਅਰਥ ਹਨ-ਪ੍ਰੇਮ ਤੇ ਤੇਲ, ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਅਕਸਰ ਦਾਨੇ ਤੇਲ ਨੂੰ ਸਨੇਹ ਸਮਝ ਕੇ ਤੇਲ ਦਾ ਅਰਥ ਪ੍ਰੇਮ ਵੀ ਲਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਭਾਵ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾਨ ਕਰੋ। ਕਈ ਵੈਰਾਗ ਨੂੰ ਬੀ ਤੇਲ ਦਾ ਭਾਵ ਦੱਸਦੇ ਹਨ। ਉਂਵ ਤੇਲ ਚਾੜ੍ਹਨਾ ਇਕ ਰਸਮ ਹੈ ਜੋ ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਰੀਦੀ ਹੈ।

੨. ਭਾਵ, ਮੌਤ ਦਾ ਦਿਨ ਨਿਯਤ ਹੈ। ਹੁਣ ਸੰਤਾਂ ਅਗੇ ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਤੇਲ ਚਾੜ੍ਹੋ ਤੇ ਨਾਲ ਅਸੀਸਾਂ ਦੇਵੋ ਜੋ ਰੱਬ ਜੀ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਭਾਵ ਮੌਤ ਵਿਛੋੜੇ ਦਾ ਰੂਪ ਲੈ ਕੇ ਨਾ ਆਵੇ ਪਰ ਉਹ ਸਾਂਈਂ ਨਾਲ ਮੇਲ ਦਾ ਅਵਸਰ ਬਣੇ।

੩. ਭਾਵ ਇਹ ਕਿ ਨਿੱਤ ਦੇ ਸੱਦੇ ਜੋ ਪੈ ਰਹੇ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਲੋਕੀਂ ਮਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਇਹੋ ਪਹੋਚਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਹੇ ਦੇ ਦਿਨ ਪਰ ਤੁਸਾਂ ਬੀ ਪਹੁੰਚਣਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਜਦ ਸੱਦਾ ਮਿਲ ਗਿਆ ਹੈ, ਤਦ ਤੁਸੀਂ ਤਯਾਰੀ ਕਰੋ। ਤਿਆਰੀ ਇਹ ਹੈ, ਕਿ ਸੱਦਣਹਾਰੇ ਨੂੰ ਸਿਮਰੋ, ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਕਿ ਉਹ ਸਾਹੇ ਦੇ ਦਿਨ ਆਉਣ, ਅਰਥਾਤ ਇਹ ਕਿ ਮੌਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਪਹਿਲੇ ਭਜਨ ਕਰ ਲਓ। ਇਉਂ ਬੀ ਅਰਥ ਕਰਦੇ ਹਨ:- ਕਿ ਦਿਨ ਰਾਤ ਬਦਲਨਾ ਦੋ ਸੱਦੇ ਪੈ ਰਹੇ ਹਨ, ਇਹੋ ਪਹੁੰਚਾ ਘਰ ਘਰ ਵਿਚ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅਥਵਾ ਘਰਿ ਘਰਿ=ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਜਾਂ ਧਰਮ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਇਹੋ ਸੱਦੇ ਪੈ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਜੀਵ ਗਜਾਨ ਨੂੰ ਪਹੁੰਚ। 'ਪਹੋਚਾ' ਯਾ 'ਪਹੁੰਚਾ' ਇਕ ਰਸਮ ਸੀ ਕਿ ਲਾਗੀ ਮੌਲੀ ਦਾ ਅੱਟਾ ਦੇ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸੱਦਾ ਦੇਂਦੇ ਕਿ ਫਲਾਣੇ ਦਿਨ ਵਿਆਹ ਤੇ ਪਹੁੰਚੋ। ਨਿਜ ਦੇ ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਭਾਜੀ ਬੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਭਾਵ ਵਿਆਹ ਦੇ ਸੱਦੇ ਤੋਂ ਹੈ। ਲਹਿੰਦੇ ਵਲ ਸਾਹੇ ਚਿੱਠੀ ਦੇ ਨਾਲ ਕੁਛ ਸ਼ੈ ਧੀ ਵਾਲੇ ਘਰ ਘੱਲਦੇ ਹਨ ਉਸ ਨੂੰ 'ਭੋਚਾ' ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।

੪. ਛੇ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰਾਂ ਦੇ ਕਰਤਾ ਏਹ ਹਨ:- (੧) ਨਯਾਯ ਦਾ ਗੌਤਮ, (੨) ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਕ ਦਾ ਕਣਾਦ, (੩) ਸਾਂਖ ਦਾ ਕਪਿਲ, (੪) ਯੋਗ ਦਾ ਪਤੰਜਲ, (੫) ਵੇਦਾਂਤ ਦਾ ਵਯਾਸ, (੬) ਮੀਮਾਂਸਾ ਦਾ ਜੈਮਨੀ।

੫. ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪਣਾ ਸਿਧਾਂਤ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਈਂ ਦੀ ਸਿਫਤ ਸਲਾਹ ਵਾਲਾ (ਪ੍ਰੇਮ ਮਾਰਗ) ਸਭ ਤੋਂ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਹੈ।

ਸੂਰਜੁ ਏਕੋ ਰੁਤਿ ਅਨੇਕ॥
ਨਾਨਕ ਕਰਤੇ ਕੇ ਕੇਤੇ ਵੇਸ॥੨॥
(ਗੁ:ਗ੍ਰੰ: ਪੰਨਾ ੧੨)

ਬਣਿਆ ਹੈ[੧]; (ਫੇਰ) ਅਨੇਕ ਰੁੱਤਾਂ (ਬਣੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਸਭਨਾਂ ਦਾ ਕਾਰਣ) ਇਕੋ ਸੂਰਜ ਹੈ, (ਤਿਵੇਂ ਇਕ) ਕਰਤਾਰ ਦੇ ਅਨੇਕ ਵੇਸ ਹਨ (ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ (ਦੇਵ)॥੨॥

ਰਾਗੁ ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੧॥

ਗਗਨ ਮੈ ਥਾਲੁ ਰਵਿ ਚੰਦੁ ਦੀਪਕ ਬਨੇ ਤਾਰਿਕਾ ਮੰਡਲ ਜਨਕ ਮੋਤੀ॥
ਧੂਪੁ ਮਲਆਨਲੋ ਪਵਣੁ ਚਵਰੋ ਕਰੇ ਸਗਲ ਬਨਰਾਇ ਫੂਲੰਤ ਜੋਤੀ॥੧॥

ਧਨਾ: ਮ: ੧

(ਕੁਦਰਤ ਦੀ ਆਰਤੀ)-ਅਕਾਸ਼ ਰੂਪ ਥਾਲ ਹੈ, ਸੂਰਜ ਚੰਦ ਦੀਵੇ ਬਣੇ ਹਨ, ਤਾਰਿਆਂ ਦਾ ਮੰਡਲ ਮਾਨੋ[੨] ਮੋਤੀ ਹਨ। ਮਲਜ ਪਰਬਤ ਦੀ (ਸੁਗੰਧਿਤ) ਵਾਯੂ[੩] ਧੂਪ (ਹੈ ਮਾਨੋ), ਪੌਣ (ਮਾਨੋ) ਚੌਰ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਸਾਰੀ ਬਨਾਸਪਤੀ ਹੇ ਜੋਤੀ (ਰੂਪ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ!)ਤੇਰੇ ਫੂਲ ਹਨ[੪]॥੧॥

ਕੈਸੀ ਆਰਤੀ ਹੋਇ॥
ਭਵ ਖੰਡਨਾ ਤੇਰੀ ਆਰਤੀ॥ ਅਨਹਤਾ ਸਬਦ ਵਾਜੰਤ ਭੇਰੀ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਹੇ ਭਉ ਦੂਰ ਕਰਨੇ ਵਾਲੇ! ਕਿਹੋ ਜਿਹੀ (ਹੋਰ) ਤੇਰੀ ਆਰਤੀ ਹੋਵੇ, ਤੇਰੀ (ਇਸ ਕੁਦਰਤੀ) ਆਰਤੀ ਲਈ ਅਨਾਹਦ ਸ਼ਬਦ (ਰੂਪ) ਭੇਰੀ (ਆਦਿ ਵਾਜੇ) ਵੱਜ ਰਹੇ ਹਨ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਸਹਸ ਤਵ ਨੈਨ ਨਨ ਨੈਨ ਹਹਿ ਤੋਹਿ ਕਉ ਸਹਸ ਮੂਰਤਿ ਨਨਾ ਏਕ ਤੁੋਹੀ॥
ਸਹਸ ਪਦ ਬਿਮਲ ਨਨ ਏਕ ਪਦ ਗੰਧ ਬਿਨੁ ਸਹਸ ਤਵ ਗੰਧ ਇਵ ਚਲਤ ਮੋਹੀ॥੨॥

ਹਜ਼ਾਰਾਂ (ਹੀ) ਤੇਰੇ ਨੇਤ੍ਰ ਹਨ, ਪਰ ਕੋਈ ਤੇਰਾ ਨੇਤ੍ਰ ਨਹੀਂ[੫], ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਤੇਰੀਆਂ ਮੂਰਤੀਆਂ ਹਨ, (ਫੇਰ) ਇਕ ਬੀ ਨਹੀਂ। ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਤੇਰੇ ਨਿਰਮਲ ਪੈਰ ਹਨ (ਫੇਰ) ਇਕ ਬੀ ਨਹੀਂ ਤੇਰਾ ਪੈਰ। ਨਾਸਕਾਂ ਤੋਂ ਤੂੰ ਬਿਨਾਂ ਹੈਂ, (ਫੇਰ) ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਤੇਰੀਆਂ ਨਾਸਕਾਂ[੬] ਹਨ, ਇਉਂ (ਦੇ ਤੇਰੇ) ਚਰਿੱਤ੍ਰਾਂ ਨਾਲ (ਮੈਂ) ਮੋਹੀ ਗਈ ਹਾਂ[੭]॥੨॥

---

੧. ਅਥਵਾ ਹੈਆ=ਨਾਮ ਬਰਸਦਾ ਹੈ। (ਸੰਸ:, ਹਾਯਨ=ਵਰਹਾ) ਭਾਵ ਇਕ ਸੂਰਜ ਤੋਂ ਬਰਸ, ਮਹੀਨੇ, ਥਿਤਾਂ, ਵਾਰ, ਪਹਿਰ, ਘੜੀਆਂ, ਚਸੇ ਵਿਸੇ ਹਨ ਤੇ ਜਿਵੇਂ ਉਸ ਇਕੋ ਤੋਂ ਰੁਤ ਦੀ ਅਨੇਕਤਾਈ ਹੈ ਤਿਵੇਂ ਕਰਤਾਰ ਦੇ ਅਨੇਕ ਵੇਸ ਹਨ। ਪੰਦਰਾਂ ਵਾਰ ਅੱਖ ਫਰਕਨਾ ਵਿਸਾ ਹੈ। ਪੰਦ੍ਰਾਂ ਵਿਸੇ ਦਾ ਇਕ ਚਸਾ। ੩੦ ਚਸੇ ਦਾ ਇਕ ਪਲ। ੬੦ ਪਲ ਦੀ ੧ ਘੜੀ, ੭ ਘੜੀ ਦਾ ਪਹਰ, ਚਾਰ ਪਹਰ ਦਾ ਵਾਰ ਯਾ ਥਿਤਿ।

੨. ਜਨਕ=ਜਾਣੋਂ, ਮਾਨੋਂ। ਕਈ, ਜਨਕ ਦਾ 'ਜੜੇ ਹੋਏ' ਬੀ ਅਰਥ ਕਰਦੇ ਹਨ।

੩. ਮਲਜਾਨਲੋ =ਮਲਜ + ਅਨਲ =ਮਲਜ ਪਹਾੜ ਦੀ ਸੁਗੰਧਿਤ ਵਾਯੂ।

੪. ਅਥਵਾ, ਸਾਰੀ ਬਨਾਸਪਤੀ (ਮਾਨੋ) ਫੁੱਲ ਖਿੜ ਰਹੇ ਹਨ।

੫. ਨਿਰਗੁਣ ਰੂਪ ਕਰਕੇ ਕੋਈ ਅੰਗ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਕਰਤਾ, ਪਾਲਕ, ਸਿਖ੍ਯਾ ਦਾਤਾ, ਅੰਤਰਯਾਮੀ ਤੇ ਵ੍ਯਾਪਕ ਆਦਿ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਗ੍ਯਾਨ ਹਨ। ਜੋ ਸਾਨੂੰ ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ ਦੁਆਰੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਉਸ ਨੂੰ ਸੁਤੇ ਹਨ। ਸੋ ਓਹ ਮਾਨੋ ਹਜਾਰਾਂ ਐਸੇ ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਅਕਸਰ ਗ੍ਯਾਨੀ ਉਸ ਦੇ ਵਿਰਾਟ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਇੰਦ੍ਰੈ ਯੁਕਤ ਤੇ ਨਿਰਗੁਣ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਇੰਦ੍ਰੈ ਰਹਤ ਦੱਸਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਵਿਰਾਟ ਬ੍ਰਹਮ ਦਾ ਸਰੂਪ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਇਥੇ ਉਸ ਨੂੰ ਜ੍ਯੋਤੀ ਸਰੂਪ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹਨ। ਸੋ ਉਹ ਹੈ ਨਿਰਗੁਣ ਤੇ ਉਹੀ ਹੈ ਸਰਗੁਣ।

੬. ਗੰਧ=ਸੁਘਨ ਵਾਲਾ ਅੰਗ-ਨਾਸਕਾ, ਨਾਸਾਂ।　੭. ਅਥਵਾ, (ਮੇਰੀ ਬੁੱਧੀ) ਮੋਹੀ ਗਈ ਹੈ।

ਸਭ ਮਹਿ ਜੋਤਿ ਜੋਤਿ ਹੈ ਸੋਇ॥
ਤਿਸਦੈ ਚਾਨਣਿ ਸਭ ਮਹਿ ਚਾਨਣੁ
ਹੋਇ॥ ਗੁਰ ਸਾਖੀ ਜੋਤਿ ਪਰਗਟੁ ਹੋਇ॥
ਜੋ ਤਿਸੁ ਭਾਵੈ ਸੁ ਆਰਤੀ ਹੋਇ॥੩॥

ਸਭਨਾਂ (ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਵਾਨਾਂ) ਵਿਚ ਜੋ ਜੋਤਿ ਹੈ ਸੋ (ਤੇਰੀ ਹੀ) ਜੋਤਿ ਹੈ (ਹੇ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਜੀ!)[1] ਉਸ (ਤੇਰੀ ਜੋਤਿ) ਦੇ ਚਾਨਣੇ ਕਰਕੇ ਸਭ ਵਿਚ ਚਾਨਣਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। (ਪਰ ਉਹ) ਜੋਤਿ ਗੁਰਾਂ ਦੀ ਸਾਖੀ (ਉਪਦੇਸ਼)[2] ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। (ਤਾਂ ਤੇ) ਜੋ ਉਸ ਨੂੰ ਭਾਵੇ ਆਰਤੀ ਓਹੋ ਹੈ॥੩॥

ਹਰਿ ਚਰਣ ਕਵਲ ਮਕਰੰਦ ਲੋਭਿਤ
ਮਨੋ ਅਨਦਿਨੋੁ ਮੋਹਿ ਆਹੀ ਪਿਆਸਾ॥
ਕ੍ਰਿਪਾ ਜਲੁ ਦੇਹਿ ਨਾਨਕ ਸਾਰਿੰਗ ਕਉ
ਹੋਇ ਜਾ ਤੇ ਤੇਰੈ ਨਾਇ ਵਾਸਾ॥੪॥੩॥
(ਗੁ:ਗ੍ਰੰ: ਪੰਨਾ ੧੩)

(ਹੇ) ਹਰੀ (ਆਪ ਦੇ) ਚਰਨਾਂ ਕਵਲਾਂ ਦੇ ਮਕਰੰਦ[3] (ਰਸ) ਦਾ ਲੁਭਾਇਮਾਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ (ਮੇਰਾ) ਮਨ, (ਤੇ) ਰਾਤ ਦਿਨ ਹੀ ਮੈਨੂੰ (ਇਸ ਦੀ) ਪਜਾਸ ਲੱਗੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਪਪੀਹੇ (ਵਰਗੇ ਪ੍ਰੇਮੀ) ਨਾਨਕ ਨੂੰ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦਾ ਜਲ ਦੇਹ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਤੇਰੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਨਿਵਾਸ ਹੋ ਜਾਵੇ॥੪॥੩॥

ਰਾਗੁ ਗਉੜੀ ਪੂਰਬੀ ਮਹਲਾ ੪॥

ਗਉ: ਪੂ: ਮ:੪

ਕਾਮਿ ਕਰੋਧਿ ਨਗਰੁ ਬਹੁ ਭਰਿਆ
ਮਿਲਿ ਸਾਧੂ ਖੰਡਲ ਖੰਡਾ ਹੇ॥
ਪੂਰਬਿ ਲਿਖਤ ਲਿਖੇ ਗੁਰੁ ਪਾਇਆ
ਮਨਿ ਹਰਿ ਲਿਵ ਮੰਡਲ ਮੰਡਾ ਹੇ॥੧॥

ਸਰੀਰ ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਸਾਧੂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ (ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ) ਸਾਰਾ ਹੀ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ[4]। ਪੂਰਬ ਲਿਖਤ ਦੇ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਗੁਰੂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਹੈ (ਜਿਸ ਦੀ ਮਿਹਰ ਨਾਲ) ਮਨ ਵਿਚ ਹਰੀ ਦੀ ਲਿਵ ਨੂੰ ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਇਸਥਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ[5]॥੧॥

ਕਰਿ ਸਾਧੂ ਅੰਜੁਲੀ ਪੁਨੁ ਵਡਾ ਹੇ॥
ਕਰਿ ਡੰਡਉਤ ਪੁਨੁ ਵਡਾ ਹੈ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਸੰਤਾਂ ਅਗੇ ਅੰਜੁਲੀ[6] ਕਰ (ਇਹ) ਵੱਡਾ ਪੁੰਨ ਹੈ। (ਉਹਨਾਂ ਅਗੇ) ਡੰਡਉਤ[7] ਕਰ (ਇਹ) ਵੱਡਾ ਪੁੰਨ ਹੈ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

---

੧. ਅਥਵਾ, ਹੇ ਜੋਤੀ! ਓਹ (ਤੇਰੀ) ਜੋਤਿ ਸਭ ਵਿਚ ਹੈ।

੨. ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਅਰਥ ਸਿਖਜਾ ਤੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਹਨ। ਸਾਖੀ=ਸਾਕਸ਼ੀ ਦਾ ਅਰਥ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਦੇਖਣ ਵਾਲਾ, ਦੇਖਣਾ ਤੇ ਦ੍ਰਿਸਟੀ ਹੈ। ਸੋ ਭਾਵ ਹੈ ਗੁਰੂ ਦੀ ਬਖਸ਼ੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ।

੩. ਫੁਲਾਂ ਦੀਆਂ ਇਕ ਤੁਰੀਆਂ ਦੇ ਉਪਰ ਪ੍ਰਾਗ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਦੂਸਰੀਆਂ ਦੇ ਵਿਚ ਮਿੱਠਾ ਰਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਸਨੂੰ ਮਕਰੰਦ ਆਖਦੇ ਹਨ। ਮੁਰਾਦ ਹੈ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਜੁੜਿਆਂ ਜੋ ਰਸ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।

੪. ਖੰਡਲ ਖੰਡਾ ਹੇ-ਟੋਟੇ ਟੋਟੇ ਕੀਤਾ ਹੈ, (ਅ) (ਖੰਡਲ=) ਸਾਰਾ ਹੀ ਟੁੱਟ ਗਿਆ ਹੈ।

੫. ਭਾਵ, ਮਨ ਵਿਚ ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਭਰੇ ਪਏ ਸਨ ਓਹ ਓਥੋਂ ਭੰਨ ਤੋੜ ਕੇ ਦੂਰ ਕੀਤੇ ਤੇ ਉਸਦੀ ਥਾਵੇਂ ਹਰੀ ਦੀ ਲਿਵ ਨੂੰ ਸਜਾ ਫਬਾ ਕੇ ਭਾਵ ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਟਿਕਾ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਖੰਡਲ ਖੰਡਾ=ਤੋੜ ਭੰਨ ਕੇ ਦੂਰ ਕਰਨਾ। ਮੰਡਲ ਮੰਡਾ=ਸਜਾ ਫਬਾ ਕੇ ਟਿਕਾਉਣਾ। (ਅ) ਮੰਡਲ ਦਾ ਅਰਥ ਟਿਕਾਣਾ ਹੈ। ਮਨ ਵਿਚ 'ਹਰੀ-ਲਿਵ' ਦਾ ਟਿਕਾਣਾ ਬਣਾ ਦਿਤਾ ਹੈ।

੬. ਅੰਜੁਲੀ=ਦੁਇ ਹੱਥਾਂ ਨੂੰ ਐਉਂ ਮੇਲਣਾ ਹੈ ਕਿ ਬੁੱਕ ਜਿਹਾ ਬਣੇ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਠਾਕੇ ਸਿਰ ਤਕ ਲੈ ਜਾਣਾ; ਐਸਾ ਕਰਨਾ ਬੜਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

੭. ਡੰਡਉਤ=ਡੰਡੇ ਵਤ ਲੰਮਾ ਪੈਕੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕਣਾ।

ਸਾਕਤ ਹਰਿ ਰਸ ਸਾਦੁ ਨ ਜਾਣਿਆ
ਤਿਨ ਅੰਤਰਿ ਹਉਮੈ ਕੰਡਾ ਹੇ॥
ਜਿਉ ਜਿਉ ਚਲਹਿ ਚੁਭੈ ਦੁਖੁ ਪਾਵਹਿ
ਜਮ ਕਾਲੁ ਸਹਹਿ ਸਿਰਿ ਡੰਡਾ ਹੇ॥੨॥
ਹਰਿ ਜਨ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮਿ ਸਮਾਣੇ
ਦੁਖੁ ਜਨਮ ਮਰਣ ਭਵ ਖੰਡਾ ਹੇ॥
ਅਬਿਨਾਸੀ ਪੁਰਖੁ ਪਾਇਆ ਪਰਮੇਸਰੁ
ਬਹੁ ਸੋਭ ਖੰਡ ਬ੍ਰਹਮੰਡਾ ਹੇ॥੩॥
ਹਮ ਗਰੀਬ ਮਸਕੀਨ ਪ੍ਰਭ ਤੇਰੇ
ਹਰਿ ਰਾਖੁ ਰਾਖੁ ਵਡ ਵਡਾ ਹੇ॥
ਜਨ ਨਾਨਕ ਨਾਮੁ ਅਧਾਰੁ ਟੇਕ ਹੈ
ਹਰਿ ਨਾਮੇ ਹੀ ਸੁਖੁ ਮੰਡਾ ਹੇ॥੪॥੪॥
(ਗੁ:ਗ੍ਰੰ: ਪੰਨਾ ੧੩)

ਰਾਗੁ ਗਉੜੀ ਪੂਰਬੀ ਮਹਲਾ ੫॥
ਕਰਉ ਬੇਨੰਤੀ ਸੁਣਹੁ ਮੇਰੇ ਮੀਤਾ ਸੰਤ ਟਹਲ ਕੀ ਬੇਲਾ॥ ਈਹਾ ਖਾਟਿ ਚਲਹੁ ਹਰਿ ਲਾਹਾ ਆਗੈ ਬਸਨੁ ਸੁਹੇਲਾ॥੧॥

ਸਾਕਤਾਂ[1] ਨੇ ਹਰਿ ਰਸ ਦਾ ਸਵਾਦ ਨਹੀਂ ਜਾਤਾ, (ਕਿਉਂਕਿ) ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹਉਮੈ ਦਾ ਕੰਡਾ ਹੈ। ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ (ਉਹ ਆਪਣੇ ਹਉਮੈ ਦੇ ਕਰਮਾਂ ਵਿਚ ਅਗਾਹਾਂ) ਤੁਰਦੇ ਹਨ, (ਕੰਡਾ) ਚੁਭਦਾ ਹੈ (ਓਹ) ਦੁਖ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ (ਤੇ ਅੰਤਨੂੰ) ਜਮ ਕਾਲ ਦਾ ਡੰਡਾ ਸਿਰ ਉਤੇ ਸਹਿੰਦੇ ਹਨ[2]॥੨॥

(ਪਰ) ਹਰੀ ਦੇ ਜਨ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮ ਵਿਚ ਸਮਾਏ (ਰਹਿੰਦੇ) ਹਨ, (ਉਹਨਾਂ ਨੇ) ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਜਨਮ ਮਰਣ (ਆਦਿ) ਦੇ ਦੁਖ ਨੂੰ ਕੱਟ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਕਦੇ ਨਾਸ਼ ਨਾ ਹੋਣੇ ਵਾਲਾ ਵਿਆਪਕ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ (ਉਹਨਾਂ ਨੇ) ਪਾ ਲਿਆ ਹੈ (ਉਹਨਾਂ ਦੀ) ਸੋਭਾ ਦੇਸ਼ਾਂ (ਤੇ) ਬ੍ਰਹਮੰਡਾਂ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਹੋਈ ਹੈ॥੩॥

ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਅਸੀਂ ਗਰੀਬ ਤੇ ਕੰਗਾਲ[3] (ਹਾਂ ਪਰ) ਤੇਰੇ ਹਾਂ, ਹੇ ਹਰੀ ਸਾਨੂੰ ਰੱਖ ਲੈ, ਰੱਖ ਲੈ[4], (ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਹੀ) ਵੱਡਿਆਂ ਤੋਂ ਵੱਡਾ (ਭਾਵ ਸਰਬ ਸਮਰੱਥ ਹੈਂ[5]।

ਨਾਨਕ ਦਾਸ ਨੂੰ (ਹੇ ਹਰੀ! ਤੇਰੇ) ਨਾਮ ਦਾ ਹੀ ਆਧਾਰ ਤੇ ਆਸਰਾ ਹੈ[6], ਪਰ ਹਰਿ ਦੇ ਨਾਮ ਦੁਆਰਾ ਹੀ (ਇਸ ਨੇ) ਸੁਖ ਪਾਇਆ ਹੈ॥੪॥੪॥

ਗਉ:ਪੂ:ਮ:੫

(ਮੈਂ) ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਸੁਣੋਂ ਹੇ ਮੇਰੇ ਮਿੱਤ੍ਰੋ! ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਟਹਿਲ ਦਾ (ਹੁਣ) ਵੇਲਾ ਹੈ[7]। (ਜੇ) ਇੱਥੇ ਹਰੀ (ਰੂਪ) ਨਫਾ ਖੱਟ ਕੇ ਲੈ ਚੱਲੋ (ਤਾਂ) ਅੱਗੇ ਵੱਸਣਾ ਸੌਖਾ ਹੋਵੇਗਾ॥੧॥

---

੧. ਸਾਕਤ=ਸ਼ਾਕਤ=ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਉਪਾਸ਼ਕ। ਭਾਵ ਹੈ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਵਿਮੁਖ ਤੋਂ। ਅ਼ਰਬੀ ਪਦ 'ਸਾਕ਼ਤ਼', ਇਸ ਦੇ ਅਰਥ ਹਨ ਟੁੱਟਾ ਹੋਯਾ, ਭਾਵ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਵੱਲੋਂ ਟੁੱਟਾ ਹੋਇਆ।

੨. ਭਾਵ ਇਹ ਬੀ ਕੱਢਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸੰਤ ਜਨ ਤਾਂ ਅੱਗੇ ਵਧਦੇ ਹਨ ਤੇ ਸਾਕਤਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਈਰਖਾ ਵਧਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਪੀੜਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਅੰਤ ਜਮ ਪੀੜਾ ਸਹਾਰਦੇ ਹਨ।

੩. ਗ਼ਰੀਬ (ਅ਼ਰਬੀ)=ਪਰਦੇਸੀ, ਧਨਹੀਨ। ਮਿਸਕੀਨ=(ਅ਼ਰਬੀ) ਜਿਸ ਨੂੰ ਨਿਰਧਨਤਾ ਨੇ ਬੇਤਾਕਤ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੋਵੇ, ਜਿਸ ਪਾਸ ਕੁਝ ਨਾ ਹੋਵੇ। ੪. ਕਈ ਐਉਂ ਭੀ ਭਾਵ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਪੰਜ ਤੱਤਾਂ ਦੀ ਦੇਹ ਤੋਂ ਸਾਡੀ ਰੱਖਜਾ ਕਰ। ਰਾਖ ਨਾਮ ਸੁਆਹ ਦਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਸਰੀਰ ਤੋਂ ਲੈ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ੫. ਜਾਂ, ਹੇ ਵੱਡਿਆਂ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਹਰੀ ਸਾਨੂੰ ਰੱਖ ਲੈ।

੬. ਆਧਾਰੁ ਤੇ ਟੇਕ ਦੀ ਅਰਥ ਵਿਵੇਚਨਾ:- ਅਧਾਰ, ਯਥਾ-ਸਿਮਰਿ ਸਿਮਰਿ ਨਾਮੁ ਬਾਰੰਬਾਰ॥ ਨਾਨਕ ਜੀਅ ਕਾ ਇਹੈ ਅਧਾਰ॥ (ਸੁਖਮਨੀ-੨੯੫) ਟੇਕ, ਯਥਾ- ਮੈਂ ਅੰਧੁਲੇ ਕੀ ਟੇਕ ਤੇਰਾ ਨਾਮੁ ਖੁੰਦਕਾਰਾ॥ (ਤਿਲੰ:ਨਾਮ-੧/੭੨੭)

੭. ਵੇਲਾ ਦਾ ਭਾਵ ਮਨੁਖਾ ਜਨਮ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।

ਅਉਧ ਘਟੈ ਦਿਨਸੁ ਰੈਣਾ ਰੇ॥
ਮਨ ਗੁਰ ਮਿਲਿ ਕਾਜ ਸਵਾਰੇ॥੧॥ ਰਹਾਉ॥

ਦਿਨ (ਤੇ) ਰਾਤ ਕਰਕੇ ਉਮਰਾ ਘਟਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ (ਤਾਂਤੇ) ਹੇ ਮਨ! (ਤੇਰੇ ਲਈ ਚੰਗਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਤੂੰ) ਗੁਰਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ਕੰਮ ਸੁਆਰ ਲਵੇਂ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਇਹੁ ਸੰਸਾਰੁ ਬਿਕਾਰੁ ਸੰਸੇ ਮਹਿ ਤਰਿਓ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ॥
ਜਿਸਹਿ ਜਗਾਇ ਪੀਆਵੈ ਇਹੁ ਰਸੁ ਅਕਥ ਕਥਾ ਤਿਨਿ ਜਾਨੀ॥੨॥

ਇਹ ਸੰਸਾਰ ਵਿਕਾਰ (ਰੂਪ ਹੈ ਅਰ) ਸੰਸੇ ਵਿਚ ਹੈ[1]; (ਇਸ ਨੂੰ) ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਨੇ ਤਰਿਆ ਹੈ। (ਹਾਂ) ਜਿਸ ਨੂੰ (ਉਹ)[2] ਜਗਾ ਕੇ[3] ਇਹ ਰਸ[4] ਪਿਆਲਦਾ ਹੈ, ਅਕਥ ਕਥਾ ਉਸ ਨੇ ਜਾਣੀ ਹੈ॥੨॥

ਜਾ ਕਉ ਆਏ ਸੋਈ ਬਿਹਾਝਹੁ ਹਰਿ ਗੁਰ ਤੇ ਮਨਹਿ ਬਸੇਰਾ॥

(ਹੇ ਮਿੱਤਰੋ!) ਜਿਸ (ਕੰਮ) ਲਈ ਆਏ ਹੋ, ਸੋਈ ਖਰੀਦੋ, ਹਰਿ ਦਾ ਗੁਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਮਨ ਵਿਚ ਬਸੇਰਾ (ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੋ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ)।

ਨਿਜ ਘਰਿ ਮਹਲੁ ਪਾਵਹੁ ਸੁਖ ਸਹਜੇ ਬਹੁਰਿ ਨ ਹੋਇਗੋ ਫੇਰਾ॥੩॥

ਆਪਣੇ ਘਰ ਵਿਚ ਮਹਲ (ਤੇ ਉਸ ਦਾ) ਸੁਖ ਸਹਿਜ ਸੁਭਾਵ ਹੀ ਪਾ ਲਓਗੇ[5], (ਤੇ) ਫੇਰ ਜਨਮ ਮਰਨ (ਬੀ) ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ॥੩॥

ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਪੁਰਖ ਬਿਧਾਤੇ ਸਰਧਾ ਮਨ ਕੀ ਪੂਰੇ॥
ਨਾਨਕ ਦਾਸ ਇਹੈ ਸੁਖੁ ਮਾਗੈ
ਮੋਕਉ ਕਰਿ ਸੰਤਨ ਕੀ ਧੂਰੇ॥੪॥੫॥
(ਗੁ:ਗ੍ਰੰ: ਪੰਨਾ ੧੩)

(ਇਉਂ ਬੇਨਤੀ ਕਰੋ): ਹੇ ਅੰਤਰਜਾਮੀ! ਹੇ ਕਰਤਾਰ[6]! ਹੇ ਮਨ ਦੀ ਸ਼ਰਧਾ ਪੂਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ[7]! ਨਾਨਕ ਦਾਸ ਇਹੋ ਸੁਖ ਮੰਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਸੰਤਾਂ ਦੀ (ਚਰਣ) ਧੂੜ ਬਣਾਓ, (ਭਾਵ, ਸਤਿਸੰਗ ਵਿਚ ਸ਼ਰਧਾ ਬਖਸ਼ੋ[8])॥੪॥੫॥

---

੧. ਭਾਵ ਸਰੀਰ ਕਰਕੇ ਲੋਕ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਹੈਨ ਤੇ ਮਨ ਕਰਕੇ ਸੰਸਿਆਂ ਵਿਚ ਹੈਨ।

੨. ਭਾਵ, ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਜਗਾਵੇ, ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜਿਸ ਨੂੰ ਜਗਾਵੇ' ਬੀ ਕਰਦੇ ਹਨ।

੩. ਭ੍ਰਮ, ਮੋਹ ਮਾਇਆ ਤੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਹਟਾ ਕੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਲਗਾ ਦੇਣਾ ਇਹ ਜਗਾਉਣਾ ਹੈ।

੪. ਇਹ ਰਸ ਜੋ ਅੱਗੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ:- ਮਨ ਵਿਚ ਹਰੀ ਦਾ ਬਸੇਰਾ ਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਉਪਜਿਆ ਸਹਜ ਸੁਖ।

੫. ਘਰ ਵਿਚ ਮਹਲ ਪਾਉਣਾ=ਘਰ ਇਕ ਛੋਟਾ ਮਕਾਨ ਹੈ, ਮਹਲ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਮਕਾਨ ਹੈ। ਘਰ ਤੋਂ ਭਾਵ ਮਨੁਖ ਦਾ ਜੀਵ ਤੱਤ ਯਾ ਆਤਮਾ ਹੈ, ਮਹਲ ਤੋਂ ਭਾਵ ਬ੍ਰਹਮ ਤੱਤ ਯਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੈ। ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਬਾਹਰੋਂ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਆਪਣੇ ਆਤਮਾ ਵਿਚ ਹੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਮੇਲ ਹੋ ਜਾਏਗਾ ਤੇ ਉਸ ਮੇਲ ਤੋਂ ਉਪਜਜਾ ਸਹਜ ਸੁਖ ਮਿਲ ਪਵੇਗਾ। ਐਉਂ ਬੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਸਰੂਪ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋ ਜਾਏਗੀ।

੬. ਬਿਧਾਤਾ ਦਾ ਅਰਥ ਕਰਤਾਰ ਹੈ, ਪਰ ਫਲ ਪ੍ਰਦਾਤਾ ਬੀ ਅਰਥ ਹੈ, 'ਯਥਾ 'ਸਭਨਾ ਕਾ ਦਾਤਾ ਕਰਮ ਬਿਧਾਤਾ ਦੂਖ ਬਿਸਾਰਣਹਾਰੁ ਜੀਉ'॥ (ਆਸਾ ਮ:੧ ਛੰਤ ੧/੪੩੮)

੭. 'ਪੂਰੇ' ਦਾ ਅਰਥ 'ਪੂਰੀ ਕਰੋ' ਵੀ ਲਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।

੮. ਚਰਨ ਧੂੜ ਬਖਸ਼ੋ ਬੀ ਅਰਥ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਅਰਦਾਸ*

ੴ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹ॥
ਸ੍ਰੀ ਭਗੌਤੀ ਜੀ ਸਹਾਇ॥
ਵਾਰ ਸ੍ਰੀ ਭਗੌਤੀ ਜੀ ਕੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ੧੦॥
ਪ੍ਰਿਥਮ ਭਗੌਤੀ ਸਿਮਰਿ ਕੈ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਲਈਂ ਧਿਆਇ॥
ਫਿਰ ਅੰਗਦ ਗੁਰ ਤੇ ਅਮਰਦਾਸੁ ਰਾਮਦਾਸੈ ਹੋਈਂ ਸਹਾਇ॥
ਅਰਜਨ ਹਰਗੋਬਿੰਦ ਨੋ ਸਿਮਰੌ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿ ਰਾਇ॥
ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਧਿਆਈਐ ਜਿਸ ਡਿਠੇ ਸਭਿ ਦੁਖਿ ਜਾਇ॥
ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਿਮਰਿਐ ਘਰ ਨਉ ਨਿਧਿ ਆਵੈ ਧਾਇ॥
ਸਭ ਥਾਈਂ ਹੋਇ ਸਹਾਇ॥
ਦਸਵਾਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਜੀ।
ਸਭ ਥਾਈਂ ਹੋਇ ਸਹਾਇ॥
ਦਸਾਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀਆਂ ਦੀ ਜੋਤ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ
ਪਾਠ ਦੀਦਾਰ ਦਾ ਧਿਆਨ ਧਰ ਕੇ **ਬੋਲੋ ਜੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ!**

ਪੰਜਾਂ ਪਿਆਰਿਆਂ, ਚੌਹਾਂ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ, ਚਾਲ੍ਹੀਆਂ ਮੁਕਤਿਆਂ,
ਹਠੀਆਂ, ਜਪੀਆਂ, ਤਪੀਆਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਮ ਜਪਿਆ,
ਵੰਡ ਛਕਿਆ, ਦੇਗ ਚਲਾਈ, ਤੇਗ ਵਾਹੀ, ਦੇਖ ਕੇ ਅਣਡਿੱਠ ਕੀਤਾ
ਤਿਨ੍ਹਾਂ ਪਿਆਰਿਆਂ, ਸਚਿਆਰਿਆਂ ਦੀ ਕਮਾਈ ਦਾ ਧਿਆਨ ਧਰ ਕੇ,
ਖਾਲਸਾ ਜੀ! **ਬੋਲੋ ਜੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ!**

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸਿੰਘਾਂ ਸਿੰਘਣੀਆਂ ਨੇ ਧਰਮ ਹੇਤ ਸੀਸ ਦਿੱਤੇ,
ਬੰਦ ਬੰਦ ਕਟਾਏ, ਖੋਪਰੀਆਂ ਲੁਹਾਈਆਂ, ਚਰਖੀਆਂ ਤੇ ਚੜ੍ਹੇ,
ਆਰਿਆਂ ਨਾਲ ਚਿਰਾਏ ਗਏ, ਗੁਰਦਵਾਰਿਆਂ ਦੀ
ਸੇਵਾ ਲਈ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ,
ਸਿੱਖੀ ਕੇਸਾਂ ਸੁਆਸਾਂ ਨਾਲ ਨਿਬਾਹੀ, ਤਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਮਾਈ ਦਾ
ਧਿਆਨ ਧਰ ਕੇ ਖਾਲਸਾ ਜੀ **ਬੋਲੋ ਜੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ!**

ਪੰਜਾਂ ਤਖ਼ਤਾਂ, ਸਰਬੱਤ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਧਰ ਕੇ
ਬੋਲੋ ਜੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ!

ਪ੍ਰਿਥਮੇ ਸਰਬੱਤ ਖਾਲਸਾ ਜੀ ਕੀ ਅਰਦਾਸ ਹੈ ਜੀ,
ਸਰਬੱਤ ਖਾਲਸਾ ਜੀ ਕੋ ਵਾਹਿਗੁਰੂ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ
ਚਿਤ ਆਵੇ, ਚਿਤ ਆਵਨ ਕਾ ਸਦਕਾ ਸਰਬ ਸੁਖ ਹੋਵੇ॥
ਜਹਾਂ ਜਹਾਂ ਖਾਲਸਾ ਜੀ ਸਾਹਿਬ, ਤਹਾਂ ਤਹਾਂ ਰੱਛਿਆ ਰਿਆਇਤ
ਦੇਗ ਤੇਗ ਫ਼ਤਹ, ਬਿਰਦ ਕੀ ਪੈਜ, ਪੰਥ ਕੀ ਜੀਤ,
ਸ੍ਰੀ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਸਹਾਇ, ਖਾਲਸੇ ਜੀ ਕੇ ਬੋਲ ਬਾਲੇ,
ਬੋਲੋ ਜੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ!

ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖੀ ਦਾਨ, ਕੇਸ ਦਾਨ, ਰਹਿਤ ਦਾਨ,
ਬਿਬੇਕ ਦਾਨ, ਵਿਸਾਹ ਦਾਨ, ਭਰੋਸਾ ਦਾਨ,
ਦਾਨਾਂ ਸਿਰ ਦਾਨ ਨਾਮ ਦਾਨ, ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜੀ ਦੇ ਇਸ਼ਨਾਨ,
ਚੌਂਕੀਆਂ, ਝੰਡੇ, ਬੁੰਗੇ, ਜੁਗੋ ਜੁਗ ਅਟੱਲ, ਧਰਮ ਕਾ ਜੈਕਾਰ,
ਬੋਲੋ ਜੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ!

ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਮਨ ਨੀਵਾਂ, ਮਤ ਉੱਚੀ, ਮਤ ਦਾ ਰਾਖਾ ਆਪਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ॥
ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਆਪਣੇ ਪੰਥ ਦੇ ਸਦਾ ਸਹਾਈ ਦਾਤਾਰ ਜੀਓ!
ਸ੍ਰੀ ਨਨਕਾਣਾ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਹੋਰ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ, ਗੁਰਧਾਮਾਂ ਦੇ,
ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਪੰਥ ਨੂੰ ਵਿਛੋੜਿਆ ਗਿਆ ਹੈ,
ਖੁਲ੍ਹੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦੀਦਾਰ ਤੇ ਸੇਵਾ ਸੰਭਾਲ ਦਾ ਦਾਨ ਖਾਲਸਾ ਜੀ ਨੂੰ ਬਖਸ਼ੋ॥
ਹੇ ਨਿਮਾਣਿਆਂ ਦੇ ਮਾਣ, ਨਿਤਾਣਿਆਂ ਦੇ ਤਾਣ, ਨਿਓਟਿਆਂ ਦੀ ਓਟ,
ਸੱਚੇ ਪਿਤਾ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ!
ਆਪ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ** ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਹੈ ਜੀ॥
ਅੱਖਰ ਵਾਧਾ ਘਾਟਾ ਭੁੱਲ ਚੁੱਕ ਮਾਫ਼ ਕਰਨੀ॥ ਸਰਬੱਤ ਦੇ ਕਾਰਜ ਰਾਸ ਕਰਨੇ॥
ਸੇਈ ਪਿਆਰੇ ਮੇਲੋ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਿਲਿਆਂ ਆਪ ਦਾ ਨਾਮ ਚਿਤ ਆਵੇ॥
ਨਾਨਕ ਨਾਮ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ, ਤੇਰੇ ਭਾਣੇ ਸਰਬੱਤ ਦਾ ਭਲਾ॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਖਾਲਸਾ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ॥

---

* ਅਰਦਾਸ ਦਾ ਇਹ ਸਰੂਪ ਗੁਰੂ-ਪੰਥ ਤੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ, ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਲੋਂ ਪਰਵਾਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ** ਇਥੇ ਉਸ ਬਾਣੀ ਦਾ ਨਾਮ ਲਵੋ, ਜੋ ਪੜ੍ਹੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਾਂ ਜਿਸ ਕਾਰਜ ਲਈ ਇੱਕਤ੍ਰਤਾ ਜਾਂ ਸੰਗਤ ਜੁੜੀ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਯੋਗ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਕਰੋ।